

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

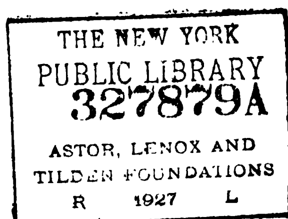
C. G. ESTLANDER.

Senare halfåret, 1886.

Tom XXI.

Helsingfors,

J. Simelii arfvingars tryckeri, 1886.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
327879A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1927 L

Literära förhållanden under Roms kejsartid. [1])

Huru utgåfvos och huru försåldes de gamles böcker? Gafs det i forntiden något författarearvode, någon ersättning för skriftställarens arbete, någon belöning för hans snillealster? Se der några frågor, hvilka tränga sig på hvar och en, som lärt sig att älska den antika literaturen. Måhända kunna de gifva någon lärdom äfven åt dem, som endast med ringaktning betrakta dessa åldriga skrifter, utan att betänka vilkoren för deras uppkomst och auktorernas yttre förhållanden. Vår tids vittra slägte emottager med begärlighet hvarje den obetydligaste underrättelse om samtida författares angelägenheter. Kanske skola några upplysningar om den literära ekonomin i kejsardömets Rom tillvinna sig en stunds uppmärksamhet.

Om vi stiga in i en romersk bokhandel, behöfva vi icke känna oss alldeles främmande der. I Roms centrum, invid sjelfva Forum romanum, finna vi en *libraria* (jemför det franska librairie); den tillhör bokhandlaren Secundus. På afstånd redan sågo vi dörrposterna och pelarena i den närstående portiken fylda med annonser om de böcker, som stå att fås hos vår *bibliopola,* bland dem t. ex. Martialis' dikter. Dessa kunna vi också köpa hos Atrectus, som bjuder oss ett purpurprydt exemplar på finaste papper, ett verkligt praktband. Han tager fram det från första eller andra hyllan *(de primo alterove nido),* och mer än fem denarer kostar det icke. Mycket billigare upplagor kunna vi också få. På disken ligga en hel mängd noviteter; man hör

---

[1]) Författarens föregående uppsats (Finsk tidskrift 1885 II) i ett likartadt ämne behandlade förnämligast recitationerna eller föreläsningarna. Denna skildring har jemte andra uppsatser i nordiska tidskrifter blifvit uppmärksammad i en tysk tidskrift, som mycket riktigt funnit luckor i den. Såvidt dessa icke bero på den antika traditionens fragmentariska beskaffenhet, vill författaren nu söka fylla en af dem och behandla en ny sida af det rika ämnet. Bland den nyare till buds stående literaturen har författaren mest följt *Louis Haenny's* Schriftsteller und Buchhändler im alten Rom, Leipzig 1885, hvilket förtjenstfulla arbete inom ett år upplefde en andra upplaga. Några afvikande åsigter hoppas författaren på annat ställe kunna närmare motivera.

kunderna fälla sina omdömen om någon bok och utförligt diskutera dess värde. En säger väl med Martialis: [1])

Jag bjuder på godt och på dåligt
och medelmåttigt också;
min vän, jag dig ber, läs det tåligt:
så måste med böcker det gå.

Då man hör att vi vilja köpa Martialis, frågar man oss om vi känna den roliga historien om Fidentinus. Denne reciterade och utgaf i sitt namn dikter af Martialis. Vredgad häröfver, svängde skalden sitt gissel öfver honom i flere epigram. »En sida i din samling angifver din stöld: det är den, som du sjelf skrifvit, ty den utskrattas som korpen bland Ledas svanor, som skatan bland näktergalar.[2]) Nej, vill du gifva ut andras dikter som dina, så köp dem. Men icke för några styfrar får man köpa skaldenamn med andras välkända poesier, man måste köpa icke boken, utan tystnaden.» Dock, du tar din Martialis, den är icke fullt så bekväm som en modern bok, men icke heller så obekväm som en liten hoprullad karta, hvilken den närmast liknar. Du sätter dig och fördjupar dig i läsningen af din bok; du läser nyheter från hofvet, som berättas i den mest smickrande ton; du finner några slängar åt vissa illa kända personer o. s. v. Låtom oss under tiden litet följa med handeln i boklådan.

Der kommer en ung, blek och mager yngling. »En poet», hviskar bokhandlaren småleende åt oss, och tystnad inträder. Han vill blott köpa en bok papper (*scapus*), men det räcker länge att välja bland de många sorterna. Det skall visst blifva ett extra fint dikthäfte, åt en förnäm man, i hvilken den nyssbörjande diktaren hoppas finna en beskyddare. Ändtligen är valet gjordt; efter ett hastigt hviskande samtal öfverlemnar han åt bokhandlaren en bundt manuskript och skyndar sin väg. Vi förstå hvad saken gäller. Han har icke några slafvar, som kunde tjenstgöra som afskrifvare, *librarii;* det är hos vår bokhandlare som de nya dikterna först skola framträda i en något så när

---

[1]) Öfversättningarna ur denna författare, en hufvudkälla för uppsatsen, äro delvis moderniserade bearbetningar.

[2]) Om en annan, som inblandat Martialis' verser i sin egen diktsamling, säger skalden att det ej går att springa med träben, om också ena foten är snabb som en kurirs.

skaplig, yttre gestalt. I förtroende blottar bokhandlaren för oss hela hemligheten. Skaldeynglingen har ordentligt gjort sitt utkast på vaxtaflor och, för att spara sitt papper, utfört konceptet på förut begagnade papperslappar eller redan fullskrifna pergamentsblad (*palimpsestum*). Så har han renskrifvit det på en rulla i vanlig ordning. Men der var mycket att ändra. Hade icke Cicero, som blott på sidan ville befatta sig med literär produktion, i långa månader nagelfarit med sina verk och om dem upprepade gånger meddelat sig med den store praktikern Atticus? Hade icke Horatius anbefalt en nioårig betänketid åt unga författare? Och för vår man gälde det nu hela hans framtid. Åt en vän hade han visat sitt manuskript och fått det tillbaka med många röda streck. Så hade han vidtagit sina ändringar; nu skulle dessa noga beaktas och alla skriffel skulle noga undvikas, det hade den unge mannen i all anspråkslöshet önskat sig. »Hur ledsamt är det icke med dessa skriffel», fortsätter bokhandlaren. »Man låter afskrifva ett tusental exemplar. Då upptäcker författaren eller hans vänner en mängd skriffel, dels författarens, dels afskrifvarens. Upplagan har emellertid redan distribuerats icke blott i Rom till flere sortimentsbokhandlare, utan också i landsorten, ja i långt aflägsna provinser. Då måste vi för korrigeringen använda några af våra pålitligaste arbetare, författaren nämner ofta sjelf, till hvilka han hyser förtroende. Och icke ens sedan äro böckerna utan ledsamma fel.»

Men vi hafva för länge uppehållit oss vid en kund. En dam kommer och lägger sig till Platons Staten. Det gör hon, påstår en i sällskapet, blott för att i den gamle filosofens fria åsigter om äktenskapet söka en ursäkt för sina beryktade snedsprång! En hel svärm skolgossar inträder för att förse sig med terminens behof. Vergilius skola de naturligtvis hafva, men äfven samtida skaldeverk, såsom Lucanus' och Statius' episka dikter. Vår bokhandlare skulle gerna erbjuda dem Senecas dialoger, men för hans skrifsätt har den ansedde läraren och kritikern Quintilianus varnat den studerande ungdomen. Goda kunder för episk och tragisk literatur äro äfven skolflickorna. Till och med komedier köpas för skolundervisningens behof. Ovidius ursäktar sina kärleksdikter dermed att:

Ingen pjes af Menander, den älsklige, är utan kärlek.
Honom i skolan likväl för gossar och flickor man läser.

Skolklassikerne voro dock icke alltid i den stora publikens smak. Martialis förunnar gerna sin tråkige medbroder Cosconius den äran, att hans vördnadsbjudande ord studeras af gossar och flickor. Sjelf finner han icke något nöje i att skrifva tragiska eller episka verser, för att »med hes röst föreläsas af magistern och blifva hatade af gossar och flickor».[1]) Det var icke nog dermed att dikterna förelästes; de måste noggrant studeras och läsas utantill af eleverne. Dertill måste naturligtvis hvar och en hafva sitt exemplar. Men det gafs tider, då man man var lika kritisk i afseende å den moderna literaturen, som okritisk, då det gälde att lägga sig till de äldsta auktorernes böcker. Då Hadrianus, som äfven utan kejsarkronan hade något att säga i den vittra verlden, kunde föredraga Cato framför Cicero och till och med Ennius framför Vergilius, var det naturligt att föråldrade luntor åter kommo till heders i bokhandeln, afskrefvos i stora upplagor och med begärlighet köptes af dem, som ville »följa med sin tid.» Om Lucanus, som haft sin glansperiod och lyst i skolstugan, kunde en Fronto åt sin furstliga lärjunge, Marcus Aurelius, säga att det i hans epos fans vackra saker, men att man ju icke kunde genomsöka kloaker, för att i dem ett silfvermynt möjligen hittades. I synnerhet för den gamle Ennius kunde man entusiasmera sig på ett för oss obegripligt sätt. Ennianisterna, jemförliga med Italiens Danteprofessorer, kunde i Puteoli aflocka publiken stormande bifall åt skaldens minst sagdt knaggliga annaler. De lärda studierna måste sålunda bereda en del böcker mycken åtgång. Särskild vigt lade man på anskaffandet af goda upplagor. Gellius måste för sina literära seancer hafva varit försedd med allt det bästa, den tidens bokhandel kunde bjuda.

Dock, vi vilja ännu återgå till vår vän, som köpte sig en Martialis. Han har läst i den, han vill läsa mer. Vår bok-

---

[1]) Jfr Friedländers tolkning af stället hos Ovidius (Trist. II 369) i hans Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms, Th. I (Die Frauen), hvilket arbete i denna uppsats icke sällan varit oss till gagn. Anmärkas bör likväl att Martialis icke tyckes hafva stått på god fot med skolmästarene, om man får sluta dertill af den ogenerade ton han begagnar mot en af dem (*scelerate magister, invisum pueris virginibusque caput*), den bof, den för gossar och flickor förhatlige buse, som hvarje morgon väckte poeten med skrik och plaggor. Han frågar hvad han har för att så ropa, och bjuder honom lika mycket för att få honom att tiga.

handlare ger honom då den upplysningen, att skaldens ungdomsdikter säljas af Quintus Valerianus Polius. Denne obetydlige förläggare har sålunda, säger Martialis sjelf, räddat från undergång hans bagateller från tidigare år, hvilka han icke ens sjelf mera känner igen. Men den egentliga förläggaren för Martialis dikter, sedan de blifvit mer kända, var Tryphon, som ungefär på samma tid förlade Quintilianus' mästerliga arbete »Talareskolan» (*Institutio oratoria*). Han nämnes som förläggare i vidt skilda böcker af Martialis och har sålunda, i det närmaste åtminstone, alla hans dikter på sitt förlag. Han tyckes hafva drifvit en mycket betydande bokhandelsaffär i Rom och förstått att draga en god vinst af den. Detta antydde också Martialis, utan att för öfrigt synnerligen yttra sig om honom hvarken fördelaktigt eller ofördelaktigt.

Vi kunde icke utan nöje göra ett besök i Tryphons förlagsbokhandel. Vi skulle finna en mängd slafvar sysselsatta med att förvånande snabt och ganska noggrant afskrifva skalder, historiker, retorer, grammatiker, läkare, naturforskare m. m., ofta flere librarii upptagna af samma verk, med hvilket man måste skynda. Vi skulle se några af dem limma ihop de fullskrifna papyrusbladen till bokrullor,[1]) andra åter »tranchera» (*polire*) pergamentet, en del helt och hållet sysselsatt med den sista utrustningen eller hvad vi skulle kalla inbindningen af böckerna. Och vidare skulle det glädja oss att se den storartade expeditionen af böcker till alla delar af Romas väldiga rike, dit det romerska språket trängt och der den romerska läraren redan hunnit uppställa sin kateder. Men vi vilja hellre taga till tals förhållandet emellan författandet och utgifvandet af böcker, mellan författare och förläggare i Rom.

Vi sågo redan huru en ung författare lät renskrifva sitt förstlingsarbete i ett exemplar för att lemna det åt en blifvande beskyddare. Vi veta också att romarnes recitationer till betyd-

[1]) Man har i de gamle författarenes böcker trott sig finna ett af (den oskrifna) rullans storlek bestämdt mått, som egentligen icke fick öfverskridas. Detta maximalmått, »Raumzwang», som författarene redan vid utkastet till sina verk skulle hafva följt, har funnit en försvarare i Birt, men lycklige motståndare i den nämde Haenny och i Erwin Rohde. Oss synes ett epigram af Martialis (II 1) tydligen visa att beroendet af papperets storlek var endast yttre, tillfälligt, men på intet sätt tvingande eller bindande för arten och omfånget af författarens produktion.

lig del ersatte läsningen af böcker, ja sjelfva publikationen af dem. Men vi hafva också sett att bokhandelsspekulationen hade ett icke så litet fält för sig i det romerska riket. Hade författarene någon andel i den vinst, som otvifvelaktigt tillföll den driftige och förståndige förläggaren och bokhandlaren? Denna fråga har af många filologer besvarats jakande, af många äfven nekande. Man har ännu i senaste tid påstått att författarene, särskildt Martialis, skulle hafva erhållit honorarium och att i följd deraf en förlagsrätt förefans redan på denna tid.

Nu känna vi att flere författare hade sina egna *librarii*, afskrifvare, hvilket ord småningom började beteckna bokhandlaren. Martialis, som ingalunda hörde till de ordentligaste eller bäst lottade, hade en dylik literär slaf, hvars bortgång han beklagar i ett af sina varmaste och vackraste epigram. »Denna hand, säger han, som troget tjenade mina literära sträfvanden, som var så fruktbringande för sin herre och som var känd af de kejserlige, kallnade redan i Demetrii ungdomsår. Till fem lustrer var den fjerde hösten lagd, då en svår sjukdom afslet hans lifstråd. Men jag ville icke att han som en simpel tjenare skulle nedstiga till Stygens bölja; jag löste den sjuka från träldomens boja. Han var värd att tillfriskna efter denna gåfva. Men han tynade blott af, och, i det stolta medvetandet af sin hedersskänk, kallade han mig sin beskyddare, då han som en fri man var på väg till underjordens flod.» Denne *librarius*, som förfärdigat exemplar af Martialis' dikter för kejsaren och andra, var väl blott nitton år, då han dog, men man måste väl antaga att Martialis lade sig till en ny afskrifvare. Ty han skänkte sina dikter till höger och venster, för att, som vi skola se, derför erhålla »hederlig» vedergällning »in natura» eller i penningar. Att han sjelf skulle hafva afskrifvit sina dikter i flerfaldiga exemplar är ett så godt som omöjligt antagande. Att han åter af Tryphon skulle hafva fått ett visst antal författareexemplar antyder han ingenstädes. Detta skulle likväl hafva gifvit honom en lämplig anledning att, då de tagit slut, dermed afspisa de många, som önskade få hans epigram till skänks, men åt hvilka han icke ville gifva dem. Icke åt alla kunde han säga så rent ut som åt den snåle Tucca:

Du pockar på att mina dikter få,
men ej ändå jag vill till tjenst dig stå;
ty du vill sälja, icke läsa dem.

Icke mot alla kunde han vara så uppriktig som i afseende å diktutbyte med en viss skaldebroder:

Du undrar hvarför ej jag ger
dig mina dikter, då du ber
derom så många tusen gånger.
Jag har ett mycket vigtigt skäl;
du skall förstå mig alltför väl:
jag vill ej hafva dina sånger.

Främst lemnade äfven Martialis sina dikter i eleganta exemplar åt personer, som kunde gynna hans person eller befrämja hans literära verksamhet. Det är på vänners tillstyrkan han tager detta första steg mot offentligheten. I möjligast djupa underdånighet nalkas han kejsar Domitianus sjelf, men vanligen vågar han blott på omvägar hoppas få sina dikter lagda inför den gudomliges tron. Hans vördsamma böneskrifter till hofmän och andra högt stående personer äro talrika redan derför och emedan äfven desse ihågkommos med dylika dedikationsexemplar. Hur glad är han icke, då någon betydande person yttrat sin belåtenhet med hans dikter! Då är han säker om bifall äfven från andra håll. »Du skickas till en», så tilltalar han ett nytt häfte, »men skall läsas af alla.» Då han sänder ett häfte till ett fruntimmer, Clemens' fru, jemför han behaget af att ega en ännu icke utgifven bok med den fägnad, som den först plockade rosen bereder. Det händer också att man till skalden återsänder hans dikthäfte, som man troligen fått på dessa vilkor. Och en gång befarar han att det icke ens blifvit genomläst, fastän man försäkrar det. Ett exemplar, åt hvilket han hoppas finna en plats i Julius Martialis' öfverallt berömda bibliotek, är rättadt med författarens egen penna på de ställen, hvilka den hastande afskrifvaren bortfuskat. Icke desto mindre förvånar han sig deröfver, att en vän önskar för sitt privata bruk ett exemplar, som författaren sjelf rättat. »Alltför mycket tycker du om mig, då du vill hafva dessa bagateller i originaltext *(vis archetypas habere nugas).*» Men visserligen medgifver han å andra sidan sjelf, i ett dedikationsepigram till Marcus Antonius i Gallien, att det häfte, som skänkes af författaren, dock har ett helt annat värde än det, som köpes; ty mycket förmer är att dricka från källan, än från den tröga insjöns vatten. I detta fall hade troligen boken redan kommit ut i bokhandeln, då den

sändes till Antonius, men hans exemplar var väl försedt med skaldens egna rättelser. Den tionde boken af Martialis epigram hade — så berättar skalden sjelf i bokens början — först blifvit alltför skyndsamt utgifven och sålunda sluppit honom ur händerna, hvarför den återkallades och sedan utkom i ny upplaga; en del deri var redan bekant för läsaren, men större delen var ny, säger Martialis. Här föreligger tydligen en omfattande publikation och icke, såsom i de flesta föregående fall, blott en spridning bland vänner och bekanta. Martialis vände sig nämligen uttryckligen till läsaren *(lector)* i allmänhet, icke till någon viss gynnare eller en krets af vänner.

Vi finna här gränsen emellan den mindre omfattande spridningen och sjelfva offentliggörandet *(librum edere, divulgare, pervulgare, emittere, dimittere, publicare)*, en gräns som visserligen blifvit ifrågasatt, t. ex. af Boissier. Denna gräns, säger han, är obestämd, och det var nog svårt att säga vid hvilka ögonblick i sjelfva verket publikationen begynte. Det fans grader, hvilka från det slags offentlighet för ett verk, att man lemnade det åt flere personer till läsning, omärkligt ledde till verklig publikation. Öfvergången från det ena till det andra kunde ske nära nog utan att man varseblef det. Boissier menar att det blott var afskrifternas mängd, som skilde spridningen inom vänkretsen från det egentliga publicerandet. En bestämd skilnad förelåg dock så tillvida, att boken i förra fallet blott skänktes af författaren, om också under förutsättning af gengåfvor, i det senare åter kunde af hvem som helst köpas hos bokhandlaren. Horatius ville icke lemna sina satirer i bokhandeln, och likväl voro de redan allmänt kända och kriticerade, så att han måste försvara sig mot angreppen. Genom Horatius' bekanta hade således mot hans önskan en större spridning egt rum. Dessa två spridningssätt, genom författaren och genom bokhandeln, kunde till och med gå hand i hand med hvarandra, och då medlet för spridningen bestod i afskrifvandet, var det naturligt att äfven den egentliga publikationen försiggick småningom. Till jemförelse kunde vi omnämna nutidens sätt att tillhandahålla författare af uppsatser i tidskrifter eller samlingar ett mindre antal exemplar. Detta sker i de flesta fall före publikationen af sjelfva tidskriften eller samlingen, utan att derför i en större literär krets göra något slags intrång på denna egentliga publikation.

Härmed hafva vi kommit ett steg närmare den svårlösta frågan: förvärfvade förläggaren, utgifvaren åt sig något slags särskild rättighet till publicerandet? Betalade han författaren något för en sådan rättighet? Så mycket en sådan åsigt än blifvit försvarad, har man icke lyckats framdraga något säkert bevis för den. Men väl finnes mycket, som talar för motsatsen. Vi måste för denna frågas utredning gå något längre tillbaka i tiden. Ciceros ständiga förläggare var, som bekant, hans vän och jemlike Atticus. Atticus hade så småningom dragit sig undan den på denna tid mer än vanligt vanskliga politiken, han egnade sig åt sina vänner och icke minst åt sina egna intressen. En stor vän af vitterhet, tyckes han hafva fallit på den idén att i vidsträcktare mån, än det var vanligt bland hans umgängesvänner, sysselsätta de ofta väl nog sysslolösa slafvarne med att afskrifva böcker. Han tog helst sådana i sin tjenst, som voro skicklige dertill, så att till och med hans lakejer, såsom Cornelius Nepos berättar, utan undantag kunde förträffligt både föreläsa böcker och afskrifva dem. Då det nu föll sig så, att Atticus' vän Cicero med sina tal, sina retoriska och filosofiska skrifter just icke hörde till de improduktiva, var det en så godt som sjelffallen sak, att Atticus skulle medverka till spridningen af sin väns literära arbeten. Till en början ville han kanske blott rikta sitt eget storartade bibliotek och förära sina vänner dessa frukter af sitt literära nöje. Men då han icke saknade sinne för affärsverksamhet, skydde han med den för honom egna fördomsfriheten icke att betjena äfven en större allmänhet, och så uppstod »Atticusofficinen» på qvirinaliska kullen i Rom. Det ser nästan ut som om den varit den första i sitt slag; att den var den största på sin tid är säkert, likasom att den var den bästa. De »attikanska» upplagor och läsarter, som långt långt senare nämnas till och med i fråga om grekisk literatur, tyckas i sjelfva verket ytterst härröra från Atticus och hans normalupplagor. Man tänkte dåmera icke på Atticus, Ciceros samtida vän, lika litet som mången numera vet att Cottas upplagor af Schiller till sin upphofsman hafva en god vän till skalden, något som Haenny riktigt anmärker.

I de talrika brefven från Cicero till Atticus framstår den senare, förläggaren, icke sällan som sådan, men af något slags affärsförbindelse eller af arvoden och öfverenskommelser finnes icke ett enda spår. Och likväl saknas i dessa bref ingalunda

uttalanden i penningefrågor. Cicero rådför sig med Atticus som förläggare mestadels i en mängd olika literära omständigheter, deribland icke få, som hänföra sig till skrifternas innehåll och enskildheter i dem. Om tiden för publikationen kommer han öfverens med sin förläggare, huru svårt det än stundom var, då Atticus hade brådtom. En gång tyckes han mot Ciceros önskan hafva påskyndat utgifvandet.

Ett fall är synnerligen upplysande för det allt annat än affärsmässiga förhållandet emellan författaren och förläggaren. Atticus hade redan begynt kopieringen af Ciceros Academica, då Cicero beslöt sig för att väsentligen omarbeta detta verk, fördubbla böckernas antal o. s. v. Utan vidare underrättar han Atticus om denna vidtgående förändring, som gjorde den föregående kopieringen oanvändbar och således tvang Atticus att makulera den förra upplagan. Han säger blott åt sin förläggare att denne lätt kan trösta sig med den goda afsättning, som den nya upplagan skall finna. Skulle nu något arvode hafva ifrågakommit, hade, oaktadt vänskapen emellan de två, säkerligen Cicero icke tagit saken så lätt, som han gör det. Men då Atticus ensam har den ekonomiska vinsten af publikationen, är det i sin ordning att han ensam också skall bära förlusten. Då Cicero till Atticus sänder ett nytt arbete, säger han helt enkelt: »om boken behagar dig, kommer du att draga försorg derom *(curabis)*, att den finnes i Athen och öfriga grekiska städer.» Eller också heter det: »om du vill hafva det jag skrifvit, skall du strax få det; jag har nämligen gifvit skriftliga orders åt mina afskrifvare att dina, i fall du så önskar, må få tillfälle till kopiering».

Man kunde väl säga att förlagsvilkoren på Ciceros tid ännu icke voro tillräckligt utvecklade, för att medgifva antagandet af författarearvoden, ooh att vänskapsförhållandet emellan Cicero och Atticus icke var egnadt att gifva saken en dylik riktning. Detta kan åtminstone icke komma i fråga i afseende å Martialis. Och likväl, hur förtrolig han än gör sig med läsaren, hur noggrant han än yppar för honom sina minsta behof och hur ofta han än beklagar sig öfver skaldens lott, aldrig nämner han ett ord om författarearvode. Han, som på det oförskämdaste sätt pockar på nya och större skänker af sina bekanta och det inför hela Roms och hela den bildade verldens blickar, han

skulle icke någon enda gång gifvit en tydlig vink om författarearvodets otillräcklighet!

Då vi veta att Martialis lästes öfverallt i romerska riket, hade upplagornas storlek bort inverka på arvodet, om ett sådant fans. Men tvärtom yttrar sig Martialis:

Tro ej att blott för Rom min sångmö tiden fördrifver,
ej för lättingen blott ljuder min glädtiga sång.
Nej, uti Geterns frostiga bygd, vid romerska fanor
ser du en centurion frusen omtugga min bok,
och i Britanniens land man sjunger, det sägs, mina verser.
Men till hvad gagn för mig? Detta vet icke min börs.
O, hur kunde jag ej författa odödliga sånger,
med trumpetens klang sjunga om härliga krig,
skulle Augustus igen af gudomliga makter oss gifvas,
skulle Maecenas blott gifvas af Roma åt mig!

Det är svårt att tyda detta epigram så: jag har ett arvode, men det står i intet förhållande till mina dikters spridning. Fastmer säger skalden: öfverallt läser man mina dikter, men ingen lön har jag derför. En Augustus, en Maecenas visste att löna skaldens förtjenster; de framkallade en hög och värdig poesi. I ett annat epigram heter det: Phoebus har ej några pengar, det är Minervas kista som har dem, det vill säga: det är den yrkesmässiga konsten som inbringar något. »Du fattige advokat slår dig på att skrifva vers, hvilket icke ger dig en styfver, du är ett dumhufvud», säger Martialis på ett annat ställe. Det kan här icke vara fråga om dålig vers, som ingen ville köpa: då skulle epigrammet säkert vara blodigare. Och öfver hufvud skulle det väl icke hos Martialis felas angrepp i denna stil mot underhaltiga konkurrenter, om nämligen arvodet skulle hafva spelat någon rol i det literära lifvet.

I allmänhet äro de ställen hos auktorerne, som anförts för att bevisa tillvaron af ett författarehonorarium, af den beskaffenhet, att de hellre lägga motsatsen i dagen. När t. ex. Martialis klagar öfver sin hårda lott, att bland andra klienter tidigt på

morgnarna uppvakta sina lyckligare medborgare, och försäkrar: »jag vill icke som belöning för mina häften — ty hvad förtjena de? — något annat än sömn», så finner Birt i det här använda uttrycket *meorum praemium libellorum* ett erkännande af ett författarearvode! Med rätta framdrager Haenny ett utrop af skalden om kejsar Domitianus: en lön *(pretium)* för min sångmös alster gaf den, som ensam kunde det. Här är då åtminstone ej fråga om vanligt författarehonorarium. Tvärtom, skaldekonsten inbringar icke någon direkt och säker ersättning.

Då en bekymrad fader frågar Martialis om råd, i hvad slags skola han skall sätta sin son, ber poeten honom undvika grammatiker och retorer och skalder. Men vill pojken lära sig en konst, som slår sig till pengar *(artes pecuniosas)*, då skall han lära sig att bli musikant; men om han har dåligt hufvud, bör han bli utropare eller arkitekt [1]). Poesin är Martialis' lyckospel, men det ger honom hvarken förlust eller vinst. Ty vinsten har icke skalden, utan Tryphon, förläggaren, äfven om han sålde dikthäftet för hälften billigare. »Du vet icke», säger Martialis åt läsaren, som öfverallt gnolar på hans visor, »du vet ej huru dyrt lusten för detta lätta diktslag kostar mig. Om jag ville bli advokat och sälja mina ord *(vendere verba)* åt de anklagade, då skulle det gå mig väl.» Och när då läsaren lofvar alltjemt gifva honom sitt beröm i ersättning, slutar han sitt dolda tiggeri sålunda:

Ja så, du låtsar ej förstå, till advokat du gör mig då.

Detta epigram med dess fina häntydning på skänker från läsaren ger oss nyckeln till ett annat, som man ofta anfört som ett bevis på Martialis' författarearvoden. Det är det sista i elfte boken och lyder i ordagrann öfversättning: »Ehuru du kunde vara mätt på detta stora häfte, fordrar du, läsare, ännu några rader af mig, men Lupus fordrar ränta och slafgossarne sina

---

[1]) Hvarför arkitekten skulle komma till rätta med »kova pää» *(durum ingenium)* är ej fullt tydligt, men att utroparne gjorde goda affärer ser vi af ett annat epigram:

Två utropare, fyra tribuner,
sju sakförare, tio poeter,
alla friade till en flicka.
Fadren tvekade icke att flickan
låta utroparens bli.
Gjorde han dumt deri?

portioner; läsare, betala du! Du tiger och låtsar (ej förstå). Adjö.» För att fylla några rader i slutet af boken, säger Martialis att han icke får skrifva för sina »björnar» och ber läsaren gifva honom medel att betala dem. Men då denne föreställes icke vilja veta af detta, ger skalden honom god dag och slutar sin bok. Hur sökt blir icke här den förklaring[1], att skalden skulle uppmana läsaren att köpa boken och sålunda indirekt fylla skaldens börs, i synnerhet då man jemför det närmast förut nämda epigrammet och den ofta upprepade vädjan till läsarens direkta frikostighet. Men ingenstädes får läsaren veta att författaren har någon profit af inkomsten för bokens försäljning; ingenstädes beklagar sig Martialis öfver den klena åtgången af dikterna. Han bekymrar sig tydligen om försäljningen af sina dikter endast så till vida, som de bära hans namn ut till publiken. Och då en bekant ber att få hans dikter till skänks, försäkrar han att icke han, utan bokhandlaren har dem. »Och jag skulle vara dum nog att lägga ut pengar för dem», utropar vännen. »Du har rätt», svarar skalden, möjligen ironiskt, men dock tydligen oberörd af åtgången i bokhandeln. Skulle ej dessutom en direkt uppmaning att köpa böckerna hos en så ogenerad författare som Martialis oftare förekomma, om han för hvarje ny bok hade kunnat betinga sig ett rättvist honorarium. Martialis skämtar visst litet med den trogna Pompeius Auctus, som för hvem som helst läser upp hans dikter från första raden till den sista utan att taga äran åt sig, det han småningom kunde göra. Men på fullt allvar tyckes det vara som han ber Urbicus vända sig till honom, om han icke vill köpa hans bagateller *(nugas)*.

Huru mycket Martialis än förnedrade sig med att anropa sina gynnares och vänners och läsarens frikostighet, var det dock egentligen för äran, som han skref. Hvilka biafsigter han än hade vid bortskänkandet af sina dikter, föll det honom dock icke in att sjelf sälja dem, såsom en och annan usel poet till hans förargelse det gjorde. Att äran var den enda belöningen för skalden och författaren öfver hufvud, det uttala äfven andra romerska auktorer tydligt och klart, så Tacitus, Juvenalis, Ovidius, Plinius den yngre. Den sistnämde berättar att hans

[1]) En annan förklaring af Birt, som härmed vill styrka sin åsigt om ett bestämdt mått på boken, har Haenny vederlagt.

skrifter ifrigt läsas, ehuru de icke mera hafva nyhetens behag — om ej bokhandlarene smickra honom —; må de, fortsätter han, gerna smickra, om de blott dermed gynna hans literära sträfvanden. Och då Plinius hör att hans böcker haft åtgång till och med i Lyon, förvånar han sig deröfver, då han ej ens trott att der funnes någon bokhandel. Detta allt tyder icke på att författarene plägade göra affärer med sina böcker. Om en god bok säger Horatius att den inbringar bokhandlaren mynt och förevigar sin författare. Penningefrågan berörde icke författaren.

Vi hafva redan anfört flere yttranden af Martialis, hvilka ådagalägga att han af sina läsare visserligen utbad sig skänker, men icke gaf någon den minsta antydning derom, att köpandet af hans böcker för honom medförde någon fördel, eller att diktandet för honom vore något slags affär i egentlig mening. Tvärtom är författandet en förlust för honom, som kunnat bli en välburgen advokat eller något dylikt. Emellertid har man för åsigten om ett författarearvode bland annat sökt ett stöd i följande epigram, der poeten beklagar sig öfver det myckna besvär, som förorsakas honom genom klienttjensten hos hans gynnare:

Jag följer dig ut i staden,
jag följer dig vackert hem,
jag hör på de ord du talar,
jag endast berömmer dem.
Och så kan jag intet skrifva,
Är detta ej skada, säg?
För din skull går sådant förloradt,
som sjunges i Rom och en väg
sig söker till andra länder,
ja sådant, som läses med fröjd
af riddare, af senatorer
och herrar på ärans höjd.
Och det som af bitter afund
poeterna häckla blott, [1])
allt detta går nu förloradt.
Hvem klandrar ej då vår lott:

[1]) Att Martialis' rivaler i skaldekonsten häcklade hans epigram brydde honom föga. Han såg tvärtom deri ett bevis att de lästes. Bättre var det att de berömdes af läsaren, än af poeterna, likasom middagen borde prisas af gästerna, ej af kockarna.

du skaffar dig större följe,
jag skrifver en mindre bok;
du bjuder till lön mig på middag,
jag sitter ej hemma, min tok!

Det är dock endast en sökt förklaring, som i detta epigram vill se ett bevis på direkt, ekonomisk förlust för Martialis, derför att han skrifver mindre. Skadan är, såsom skalden skämtsamt säger, Roms och läsarens, icke skaldens, som åtminstone är på middagsbjudning, då han kunde sitta hemma och författa. Hvad honom sjelf angår, har han med detta epigram tydligen intet annat praktiskt syfte, än att få vara i fred för sin patronus eller att möjligen ursäkta en begången försumlighet i klienttjensten, hvilket han äfven annars icke sällan gör. Den man, till eller mot hvilken detta epigram är riktadt, Labullus, var dessutom ganska litet frikostig, såsom vi se af ett annat epigram. »Hans skänker äro icke så betydliga, att han kunde kallas en god kund, utan på sin höjd den bästa bland de dåliga.» Men vill man, säger skalden för att sporra hans gifmildhet, gälla för snabblöpare, är det minsann ingen ära att hinna förbi åsnor.

Om vi i korthet sammanfatta de omständigheter, som nu blifvit anförda i frågan om arvode för de romerska författarena, framstår ett sådant såsom föga antagligt. De hade sina egna afskrifvare, de spredo och undantagsvis sålde sjelfve sina arbeten, de antyda ingenstädes att författandet kunde vara något slags affär, utan sätta det tvärtom gentemot andra inbringande sysselsättningar. Spridningen till en större publik än vänkretsen ökar blott deras ära, men intresserar icke dem, likasom förläggaren, i ekonomiskt hänseende. Denne är det som bär förlusten, likaväl som han drar vinst af utgifvandet. Författarena veta ej mycket om spridningens omfång och upplagornas storlek. Förläggaren spelar ingen sådan rol i författarens lif, som den frikostige gynnaren. Vi kunna här tillägga att, likasom det var en fördel för en författare att få sina verk förelästa, likasom han derför måste till och med göra uppoffringar, likasom någon ersättning för honom alls icke kom i fråga, så var det ock med utgifvandet. Den enda fordran, författaren ställer på förläggaren, är den att fel så litet som möjligt få förekomma i upplagorna, något som ju också måste ligga i förläggarens och

återförsäljarens eget intresse. Någon kontraktsmässig uppgörelse emellan författare och förläggare känna vi icke till, lika litet som emellan olika förläggare. Och den på detaljbestämningar ingalunda fattiga romerska rätten vet icke af några lagbud för literär eganderätt. Ehuru någon förlagsrätt sålunda icke existerade, tyckes dock förhållandenas makt i allmänhet så reglerat saken, att tvister icke uppstodo. Hvar och en hade ju rätt att afskrifva och sprida böcker; men *ius primi occupantis* tyckes hafva gjort sig gällande, då bokhandlare knapt nog synas uppträda som konkurrenter. Åtminstone hafva författarene intet intresse af saken, hvilket ju dock bort hafva varit fallet t. ex. med en Martialis, om han haft en eller flere betalande förläggare. Han klagar blott öfver att hans författarerätt icke respekterades, utan att rivaler utgåfvo och föreläste hans dikter som sina egna eller sina egna såsom hans. Det senare gälde i synnerhet smädeskrifvare, som sålunda gjorde honom stort förfång i hans fiske efter gunst och skänker.

Men om det också icke gafs något författarearvode eller någon förlagsrätt i Rom, är dermed icke sagdt att snillealstren blefvo obelönade eller att förläggarens ansträngningar att få korrekta upplagor när som helst kunde vändas till en annans fördel. I det senare afseendet erinra vi huru eftersökta de attikanska upplagorna voro i de senaste tider. Då Dorus, Senecas samtida, som utgaf äfven Livius, föranstaltade en upplaga af Ciceros skrifter, så var det för honom en afgjord fördel, att kunna till grund för texten lägga Atticus' originalexemplar. Dem hade han utan tvifvel köpt och gjorde anspråk på att ega Cicero, utan att dermed hafva förvärfvat sig någon uteslutande rätt att utgifva Ciceros skrifter.

Men äfven författarens outgifna manuskript kunde betalas, och det dyrt. Ville en fåfäng man lysa som författare med lånade fjädrar, kunde han tillhandla sig författarens verk, innan de kommit till offentligheten, och framför allt hans tystnad. Utgifna manuskript kunde ock säljas för högt pris åt samlare eller för andra ändamål. En för oss okänd person, en samlare eller en fackman eller en lärare, köpte för högt pris af grammatikern Pompilius Andronicus, som var fattig och i nöd, ett af dennes hufvudverk. De kommo sålunda alls icke till offentligheten, förrän Orbilius senare tillhandlade sig arbetet och utgaf det, ädelmodigt nog, i författarens namn. En storartad summa

erbjöd man den äldre Plinius för en del af hans lärda anteckningar, men han afslog anbudet. Detta hade han dock säkerligen icke gjort, om det blott gält en förlagsaffär, såsom några tolkat denna uppgift. Det gälde i sjelfva verket ett fullkomligt afstående af det värdefulla arbetet.

Redan Plautus och Terentius belönades för sina komedier af edilerna, som ville uppföra dem till folkets förlustelse. Detta kunde till och med upprepas med en och samma pjes, såsom med Eunuchus af Terentius. Priset bestämdes helt och hållet efter folkets bifall. Efter detta rättade sig aedilen, som sökte folkets gunst för sin framtida befordran och icke kunde spara på en belöning åt publikens gunstlingar, lika litet som då det gälde gratifikationer åt folket sjelft. Det var ett slags diktartäflan, ehuru belöningen af antydda skäl var något reellare än vid de helleniska Dionysosfesterna, der också dramatiska alster prisbelönades. Men författarearvode kan detta icke kallas i vanlig, affärsmässig betydelse. Det samma gäller den million sestertier, som Varius erhöll af Augustus för sin Thyestes, uppförd vid firandet af segern vid Actium. De egentliga skaldeexpositionerna, om man så får säga, med dem åtföljande skaldekröning voro icke ovanliga i Rom under kejsartiden, men medförde likasom hos grekerna hedersbelöningar, icke penningevinst.

All den godtgörelse, författarene hos romarne fingo för sin möda, hade sålunda karakteren af något tillfälligt, om den bestod i kontant ersättning, och i alla händelser något godtyckligt, om den också utgick i rikliga skänker. Hedersbevisen åt skalder voro under den romerska kejsartiden större än i någon annan tid. Furstarnes och enskildes belöningar voro likaså långt allmännare och rikare än kanske någonsin senare. Och deri finna vi en förklaring på det faktum, att skaldekonsten dock blomstrade så rikligt under denna tid, om också dess frukter blefvo af allt mindre värde. En Augustus, en Maecenas belönade furstligt de skalder, som voro det värda. En Nero, en Domitianus förstodo icke att skilja det äkta guldet från det falska. De tyckas utan tillräcklig urskilning hafva belönat äfven mindre betydande talanger — såsom det i vissa länder kan inträffa, att man ser långt flera konstnärsstipendier för studieresor, än konstnärer. Augustus gaf Vergilius en hel förmögenhet, och då skalden inträdde i teatern, helsade man honom, likasom kejsaren, med uppstigning. Åt Horatius erbjöd Augustus, ehuru förgäfves, kejserlig sekre-

terarebefattning och, likaså förgäfves, gunsten af flitigt umgänge. Maecenas, den på guld och inflytelse rike hofmannen och statsmannen, umgicks på den förtroligaste fot med Horatius, hvars yttre menniska icke tyckes hafva motsvarat hans stora snille, hans skarpa omdöme och säkra takt i vittra ämnen. Men det var icke lätt att komma till den ställning, som en Vergilius och en Horatius, det berättar Horatius sjelf. Betecknande är i detta syfte anekdoten om en grekisk poet, som dageligen bestormade Augustus med smickrande dikter, utan att vinna någon uppmuntran, till dess kejsaren en dag låter åt honom förära verser, som han sjelf författat. Greken häpnar, beundrar och nalkas kejsaren med en dukat, beklagande att han ej kunde gifva mer. Detta infall inbragte honom slutligen en penningesumma.

Äfven efter det augusteiska tidehvarfvet förblef hofvet den literära medelpunkten i Rom. Men tiderna voro förändrade. Sjelfständighetstanken var dödad och känslan af personligt värde var förkväfd af kejserlighetens utväxter. Skaldekonsten, som förut blott i förbigående tjuste herskaren, stod nu helt och hållet i hans tjenst. Och skalden sjelf var ej mer kejsarens vän, utan hans underdånige klient. Så kom den verkliga talangen icke alltid till heders. Och då det blef svårt för de mindre begåfvade och mer fåfänga efterföljarena af Augustus att skilja emellan skaldesnillet och tiggarpoeten, gaf man alla litet, men ingen tillräckligt. Martialis och hans samtida Statius fingo af kejsaren och alla sina många patroner icke på långt när så mycket, som Augustus eller Maecenas ensamme gåfvo åt en hel skara utmärkta skalder. *Sint Maecenates, non deerunt, Flacce, Marones,* säger Martialis med skäl, då han saknar en kraftigt hjelpande och mäktigt skyddande hand. »Hvilka bagateller skref ej Vergilius, förrän den kejserliga gunsten nådde honom; då först blef det *Arma virumque,* då konciperade han sin stora Eneid». Domitianus läste gerna Martialis' dikter. Han gaf skalden titlar och privilegier, han lät inbjuda honom till den kejserliga taffeln, som poeten, om det gälde, kunde föredraga framför Juppiters måltid; men en petition om en jemförelsevis måttlig penningegåfva afslog han. Det skedde visst med den blidaste min. »Om han nekar med en sådan blick, med hvilken plägar han då gifva!» utropar Martialis. »Tror du väl att det, som ännu icke är gifvet, är nekadt?» hoppas han likväl. Men då han senare ber om en ledning från det i närheten flytande Aqua Mar-

cia till hans torra landtgods, får han åter afslag. Och likväl, hur troget dyrkar han ej denne sin Juppiter på jorden, sin gud! Den hjelper till intet, hans försäkran att kejsarns gåfvor älskas för kejsarns skuld, icke kejsarn för gåfvornas skuld. Tre epigram å rad består poeten till och med åt hans eunuch och munskänk Earinus, som till råga på skaldemödan har ett för den latinska versen olämpligt namn. Och i ett bland de öfriga epigrammen låter han Juppiters ende Ganymedes vara ett fattigdomsbevis för himmeln, då så många älskogsmunskänkar finnas i Domitianus' hof! Men Martialis är och förblir gynnad blott i smått. Stort bättre gick det icke den till sin karakter långt värdigare Statius, som måste skrifva libretton till en pantomim för att icke hungra ihjäl, som måste, äfven han, vidlyftigt besjunga Earinus, likasom ock en talande papegojas död och mera af det slaget.

Det är icke blott kejsarn och hans närmaste, som en fattig skald måste nalkas med sina ödmjuka böner. Det är ett stort antal högt stälda personer, som höra till hans gynnare. Han ger dem ett hedersrum i sina dikter, de gifva honom en plats vid sitt bord och mer, om det går väl. Främst komma tjenstemännen vid hofvet i fråga. De låta den erkänsamme poeten i bästa fall räknas bland kejsarns *convictores*, hans sällskap af andra eller riktigare tredje rangen. De äro icke till för vänskap, utan för gunst och trefnad (*non amicorum, sed gratorum classis*). Så hafva vi den gamla aristokratin, senatorer, riddare, militärer ända ned till centuriongraden, rika män utom rangordningen, det blir tillsammans, t. ex. för Martialis, en ofantlig mängd. Dertill vädjar denne skald, såsom vi sett, till frikostigheten hos läsaren i allmänhet. Det kunde ju hända att personer kommo från Mindre Asien för att se berömda författare; om nu äfven bekantskapen blef ganska kort och ytlig, var det ju dock en möjlighet att den icke aflopp utan gåfvor. Säkrast kunde skalden vänta en belöning, då han uttryckligen vid namn prisat en lyckligare lottad medborgare, om också icke alla voro så noble som den yngre Plinius, då han öfversände Martialis ett resestipendium för en berömmande dikt. Nej, de kunde göra som »en viss»:

Uti mitt sista häfte dikter
berömde jag en man.
Han låtsar intet skyldig vara,
han har mig lurat, han.

Det vanliga var dock att man gaf skalden hvad man kunde eller låtsade kunna. Förmågan var kanske icke heller alltid så stor. Neros många glada och rikt doterade följesvenner hade drabbats af en icke obetydlig reduktion under den stränge efterföljaren. Många af de bästa slägter hade blifvit ruinerade genom ett yppigt och öfverdådigt lif, många bragtes på fall under Juliernes skräckvälde. De, som efter dem kommo sig upp, hade icke alltid sinne för poesin eller hjerta för poeterna. De höllo dem ofta icke ett grand bättre än sina andra klienter. Kändt är Martialis' upprepade tiggeri hos den högtstående Parthenius om en toga — »denna toga, som så mycket besjungits i mina dikter och som läsaren lärt sig utantill och lärt sig tycka om» *(sic!)*. »Det skall dock blott väcka folks löje, då jag med min härliga toga icke har en bättre öfverrock»! Det är en märkvärdig färdighet Martialis har att till en skänk begära en annan. Då vännen Stella sändt honom tegel till hans »i regnvatten simmande» villa, anmärker han: »du täcker villan, men täcker ej dess egare». Dexter skickar honom ett vildsvin, ett afundsvärdt byte, som han mycket prisar; men ingredienserna fattas, och af dem skall det gå åt så mycket, att det blir billigare för Martialis att hungra! När Liber låter bära till honom en korg med mat, frågar han hvarför ingen flaska följt med; det skulle dock vara värdigt en man med Bacchus' tillnamn. Från Umber hemta åtta syriska slafvar allehanda småsaker, som icke äro värda 30 styfver; »hur mycket bekvämare hade det icke varit att med en enda slafgosse skicka fem silfvermarker!» Det landtgods *(praedium)* Lupus donerat honom, är så litet, att en frukost *(prandium)* hade varit bättre. Rummet, som en vän upplåter för vår poet, är utan fönster och kallt; bägaren som han får är för liten. Han bjudes till middag, men med främmande personer; han betackar sig, »ty han äter ej gerna ensam», icke ens värden räknar han för ett lämpligt sällskap åt sig. En annan patronus bjuder på en »promenerande» middag, der rätterna alltjemt vandra, men sällan stanna för gästerna. Phoebus ger honom tillbaka en revers på 400; gif mig hellre, säger han, 100 till låns och sök en annan för dylika tomma gåfvor, ty hvad jag icke kan betala, det är mitt. Postumianus begynner sin gifmildhet med fyra silfvermarker, men så blir det allt mindre och mindre, på tionde året kommer intet mera. »Återgå, min vän, till de fyra markerna.» Till

Regulus, den rike talaren och anklagaren i majestätsprocesser, som han bemöter med stor aktning, skrifver han:

Ingen slant i börsen blänker.
Fins ur klämman ingen väg?
Jo, att sälja sina skänker —
vill du köpa något, säg!

Vi hafva redan anfört spridda drag af det besvärliga lif en klient måste föra, om han ville vara sin patron i lag. »Tro mig», säger Martialis åt en patronus, »icke älskas du af den allena, som dag och natt springer i dina trappor, och icke anstår sådant skalden. När skall han under den beständiga tjenstgöringen skrifva sina verser, som man dock vill hafva! Morgonen finner mig tidigt i dina salar, Bassus, jag skall hänga vid din sida och gå framför din bärstol och med dig besöka ett tiotal gamla tanter; du bjuder mig tre denarer, för dem kan jag icke ens köpa mig en så simpel och trasig toga, som den jag bär.»

Den beroende ställning, i hvilken poeterna stodo till sina gynnare och vänner, var sålunda alls icke jemförlig med den, som innehades af vissa lärda yrkens utöfvare, de der hade bestämd lön för sitt arbete. Vi funno detta redan med afseende å advokater. Filosoferne hade icke heller svårt att komma till rätta, och om de fingo lida mer smälek än skalderne, var det deras eget fel. Astrologerne kunde göra sig goda inkomster; läkarene förvärfvade sig stora rikedomar, utan att dock sakna tid för ett omfattande skriftställeri i eget fack och i vitterhet. Grammatiker, retorer och sofister betalades ordentligt för sin undervisning. Om skolundervisningen nu uppfostrar gossen från den bildade klassen till filologieprofessor, så uppfostrades han dåförtiden till eloqventieprofessor, som Mommsen säger [1]). Och en god vältalighetsskola kunde vara af finansiel betydelse för en provinsstad. Till och med skrifläraren hade sin bestämda, rundliga aflöning. I Teos skulle alla fria medborgare, gossar och flickor, undervisas i att skrifva af tre lärare, med aflöning i olika klasser från 500 till 600 drakmer, hvilket den tiden visserligen var mer än folkskolelärarens lön i våra dagar. Men skalden, efter hvars dikter man skref, han som, snart sagdt, levererade hela

---

[1]) Römische Geschichte, V B:d, s. 336.

skolliteraturen, var ofta glömd. Författaren, som efter årslånga mödor, under nattvak och ansträngningar slutfört sitt verk, han kunde icke räkna på en bestämd lön derför, utan var hänvisad till de förnämas godtycke, till de rikas offervillighet och vänners hjelpsamhet. Det fans mången skald, som på denna väg blef en rik man, mången författare hade sin enskilda förmögenhet. Men kanske ännu flere snillen än i vår tid gingo i kvaf. Hvad dem deremot beträffar, som höllo sig uppe, måste man betvifla huruvida den tillfälliga välgörenheten hos literaturens gynnare utöfvade ett fördelaktigt inflytande på de literära alstrens beskaffenhet. Måhända är det bättre att en författares ekonomiska vilkor, såsom nu, i allmänhet bero af förläggarens affärsomtanke och den stora publikens nycker. Den grundsats, åt hvilken en senare tid gaf dess vackra namn: *noblesse oblige,* tillämpades nog i forntiden mer än nu. Men lyckligt och väl är det dock, att den icke heller nu helt och hållet förnekar sig, då det gäller vetenskapens och vitterhetens intressen.

F. Gustafsson.

Ur en skådespelerskas lefnad.

Rachels bref till Adolphe Crémieux; efter Revue politique et littéraire, öfversatt af **Eva Perander.**

Innan Crémieux fick ett namn i Europa såsom franska republikens justitieminister 1848 och som medlem i nationalförsvarsregeringen 1870, var han en berömd advokat med god ställning i samhället. Detta visar sig äfven i hans brefsamling, som blef tillgänglig vid hans frånfälle 1880. Bland andra hans korrespondenter lär man der känna Rachel Félix, den stora skådespelerskan, hvars rykte fylde 1840-talet på ett sätt, som en annan judinna, Sarah Bernhardt i våra dagar endast ofullständigt förmått uppnå.

Bland annat beundrades hon af samtiden för sin fina och spirituela brefstyl. I detta hänseende har Crémieux' brefsamling medfört kuriösa afslöjanden.

Då Rachel var judinna, var det helt naturligt att hon stälde sig under Crémieux' skydd, liksom så många andra af hans trosförvandter. Hennes föräldrar presenterade henne för den berömda advokaten 1838. Crémieux och hans fru blefvo bägge intagna af denna öfverlägsna natur, besjälad som hon var af den heliga elden. Rachel var knappast fullvuxen, späd och mager; men hvilken grace i alla hennes rörelser, hvilken djup eld i hennes små svarta ögon, hvilken finhet i hennes tunna läppar, hvilket förtjusande småleende! En mycket snabb uppfattning, mycken naturlig esprit, absolut okunnighet, en underbar instinkt för teatern, en härlig organ, sådan var hennes utstyrsel.

Herr och fru Crémieux fästade sig vid denna unga flicka, som förekom dem bottenhederlig; hon blef barn i huset. Crémieux företog sig att undervisa henne; men han märkte snart att allt allvarligt arbete var henne omöjligt. Rachel afskydde allt skrifvande: efter några minuter begynte hon gäspa; det var ej mera möjligt att fixera hennes uppmärksamhet. Men genom samtal och samläsning intresserade man henne, och hon glömde icke hvad hon sålunda lärt. Hon kom ofta till dem redan på morgonen, och i advokatens studerrum eller fru Crémieux's sa-

long begynte lektionen. Hon stannade stundom vid de enklaste ord; vid läsningen af Genesis frågade hon hvad himlahvalfvet var för slag.

Crémieux repeterade och instuderade med henne hennes roler, i anledning af hvilka hon kunde göra de kostligaste frågor, underrättande sig till exempel i hvilket förhållande *Iphigenia* och *Andromake* stodo till hvarandra. Var det samma Achilles, samma Menelaos, som omtalades i hvardera tragedin?

Innan Crémieux begynte undervisa henne om denna, för henne okända verld, brydde hon sig föga derom; hon lärde sig rolen och litade för öfrigt på sin underbara sceniska inspiration.

Dagen efter det hon haft ofantlig framgång i *les Horaces*, spisade hon middag hos fru och hr Crémieux, vid sidan af en entusiastisk Bordeaux'are, som skildrade sin lycksalighet under gårdagens föreställning.

»Komma till Paris på tre eller fyra dagar och ha den utomordentliga turen att höra er två gånger, det är mera än en stackars provinsbo vågade hoppas. Hvilken bländande skapelse denna Camilles rol! Man vet icke i hvilket ögonblick man mest skall beundra er, under förbannelsescenen, som aldrig återgifvits med detta tragiska raseri, eller under det stumma spelet, när ni lyssnade till berättelsen om Curiaces död. Hvilken underbar mimik vid orden: *Qu'il mourût!*»

Rachel böjde sig mot Crémieux, som satt till höger om henne, och hviskade sakta:

— Hvad är det der *Qu'il mourût?*

— Tyst! svarade Crémieux; säg ingenting, vi skola senare tala derom.

När alla gäster voro borta, närmade sig Rachel, som varit aftonens drottning, Crémieux.

— Allvarsamt, frågade denne, vet ni verkligen icke hvad det der märkvärdiga *Qu'il mourût* är för slag?

— Nej, jag försäkrar er.

— Hvad läser ni då, när ni instuderar en rol?

— Min rol och repliken.

Det var efter denna händelse, som Crémieux företog sig att berätta för Rachel de personers historia hon hade att framställa.

Det var en ovanlig ställning Rachel intog under de första åren efter det hon anstälts vid Théatre-Français. Hon var eftersökt af alla och upptagen inom familjerna, icke blott som artist,

utan som vän. Dessa relationer tvungo henne att skrifva bref, hvilket i anseende till hennes okunnighet i rättskrifning var för henne mycket brydsamt. I början skref Crémieux koncepten till de bref, som antogos vara skrifna af Rachel: följande brefvexling intygar detta. Ofta hette det: »hvilken utomordentlig kvinna är icke Rachel! Icke nöjd med att vara verldens första tragédienne, skrifver hon till på köpet bref som madame de Sévigné. Se här hvilket snillrikt bref jag fått af henne.» Och Crémieux läste, utan att blinka, ett bref som han redan kände — af goda skäl, ty han hade sjelf skrifvit det.

I Crémieux' autografsamling finnas bref af Rachel, men dessa skrifna af henne sjelf, utan bekymmer om styl och ortografi. Han egde vida flere, men har olyckligtvis gifvit bort många; det som återstår är likväl högst intressant och absolut äkta.

Vi öfversätta några af dem här i kronologisk ordning, naturligtvis utan möjlighet att kunna återge de våldsamma språkfelen. Medan hon öfvervunnit andra och större svårigheter i den franska rättskrifningen, halka stundom ur hennes penna sådana försyndelser som *au creyons, affirmerat, quel parents, comiffaut,* flere eller färre, tycker man, allt efter som humöret är till. Namnen äro stundom till oigenkänlighet ortograferade. *Rodchild* heter den stora judefamiljen, i England som i Frankrike. *Chaudesaigne,* »den lille herrn», med hvilken hon icke vill inlåta sig, förmoda vi vara den bekante advokaten Chaix-d'Est-Ange, Crémieux' medtäflare i vältalighet, senare senator och president i statsrådet. De engelska namnen äro korrektare än man skulle vänta sig, troligen derför att Crémieux skulle författa bref till dem; dock skrifver hon *Normamby,* och *Stanoppe* som skall vara lord Stanhope, är en af hennes bekanta från London.

Men saksamma; språkfelen hänga tillhopa med en älskvärd omedelbarhet i hela hennes skrifsätt, och äfven denna måste vi misströsta om att kunna fullt återge i ett främmande språk. I alla fall kvarstå antydningar om hennes yttre lefnadsöden och inblickar i hennes själslif, som tyckas oss väl löna läsningens möda. Då man ser hertigen af Wellington aflägga besök hos den berömda sorgespelerskan eller ser henne med systern Sarah i drottningens af England vagn och vet att knapt tio år förgått sedan de två fattiga judeflickorna samlade sin knappa skörd

af slantar på värdshusen i Lyon, der Sarah sjöng och Rachel gestikulerade till källarkundernas förlustelse, så erinrar man sig knapt något lefnadsöde, som skulle förete en så utomordentlig omskiftning, och man förundrar sig öfver en bildbarhet, som gjorde detta möjligt för Rachel på så kort tid.

I.

Ett af de äldsta brefven är dateradt 1839:

»Jag kommer från landet, klockan är fem på aftonen.

»Förlåt mig, min bäste herr Crémieux, om jag skrifver med blyerts, men jag har glömt min necessär i Montmorency. Jag vet ej hvad ni har emot mig, men sedan någon tid kommer ni ej mer och helsar på mig. Om jag sårat er i något, låt mig veta i hvad, och jag är färdig att godtgöra mitt fel, om det fins fel; men om tvärtom felet är på er sida, nåväl så tycker jag mer om det, ty ni kan vara säker om förlåtelse, men jag kan det kanske icke.

»Många helsningar till fru Crémieux; åt er, hela den vänskap, som är mig möjligt att hysa för någon ... om ni kommer.

»Rachel Félix.»

Följande två bref tyckas förskrifva sig från 1840:

»Min Gud, min Gud! Hvad skall ni säga om mig! Ständigt lofva och aldrig hålla! Och likväl är det knapt en timme, sedan jag ville och skulle begifva mig till er. Min mor följde mig till hertiginnan af Berwick; inemot klockan fyra följde hertiginnan mig hem; jag bad henne låta mig stiga af vid eder port, jag skulle sedan taga en vagn för att återvända. Nåväl, mina kära vänner, hon vägrade det, sägande: »Er mor har anförtrott er åt mig; det går ej an att föra er annorstädes än till ert hem». Hvad skulle jag säga? Ingenting, ty der var ingenting att svara, och till råga på olyckan ringde betjenten sjelf på dörrklockan och sade till min mor: »Min fru, se här er dotter, som fru hertiginnan af Berwick återlemnar er.» Det var för sent att komma till er; fördömen mig icke, men *beklagen mig*. [1])

»Tusen kyssar till hvardera. Eder tillgifna och uppriktiga

»Rachel.»

»Min käre herr Crémieux!

»I fröjden, som jag hoppades få i er krets, hade jag glömt att jag gifvit mitt löfte åt hr Berryer. En formlig bjudning har kommit och stört min torsdag. Om den store talaren kunde läsa i mitt hjerta, skulle han nog gifvit mig tillbaka mitt ord, ty *han älskar mig lite' för min egen skuld;* jag erkänner naivt att jag är

---

[1]) Alla de ord vi kursivera äro understrukna i brefven.

otacksam och att det är mig omöjligt att ge honom det, som ni förstått att taga. Derför, efter som ni är hjertevännen, så är det ni, som måste göra ett offer, ifall här kan talas om offer. En sorg, som tvenne dela, är, säger man, mindre grym. Nå väl, om det är sant, trösta er och lemna mig bedröfvelsens större del utan fruktan att jag skall bedraga er. Eder fullt tillgifna

»Rachel.»

»Jag hoppas att snart få igen min middag.»

Man ser af dessa biljetter att Rachel var tvungen att oafbrutet slösa med ömhetsbetygelser för att reparera en ständig serie af glömda eller vårdslösade löften. Hos henne var den första impulsen alltid förträfflig: af önskan att kunna göra nöje lofvade hon hvad som helst, och bröt sedan utan krus i sista ögonblicket sitt löfte. På samma sätt var det med hennes gifmildhet; hon erbjöd gerna och af godt hjerta, men om man tvekade att taga emot, om man af finkänslighet vägrade att sjelf föra bort det skänkta, var man säker att aldrig få det: endera glömde hon det, eller ock kom eftertanken och hejdade den första impulsen.

En af Rachels förströelser hos herr och fru Crémieux bestod i att låta barnen uppläsa Esthers och Ahasveri stora scen:

Sans mon ordre on porte ici ses pas!

Den lilla flickan, som då var fyra eller fem år gammal, hade sitt sätt att framsäga:

Ze me meurs!
Mes filles; soutenez votre reine éperdue;

som hänryckte Rachel. En söndagsafton spelade hon Esther. Hon sände en loge till herr och fru Crémieux, och när den ryktbara scenen kom, betraktade hon sina vänner, i det hon utstötte ett *Ze me meurs!* som roade dem ofantligt och måste förvånat publiken.

Men låtom oss fortsätta med brefven.

»Jag är alldeles öfverlupen, det är mig fullkomligt omöjligt att än en gång få omfamna er; jag är mycket olycklig, icke sant? Men jag har en liten tjenst att bedja om. M:lle Dejazet har just skrifvit till mig ett förtjusande bref, som jag nu sänder till er: ett svar, för Guds skuld, men riktigt älskvärdt, emedan

jag afslår hennes inbjudning. Säg henne riktigt fint att jag är tröstlös, men att allt ej är förloradt; det kan bli till en annan gång. Men ett bref, sådant man sällan får se, ty hon kommer att visa det åt alla sina kamrater. Åt er tusen kyssar,

»Rachel.»

Den 31 januari 1841.

»Min dyre och snälle herr Crémieux, jag har haft en afskyvärd natt. Först klockan 7 på morgonen kände jag ögonlocken falla igen. Som jag ej kunde sofva, lärde jag mig hela Rodogunes rol. Ni ser att min tid åtminstone varit väl använd; men se här frånsidan af medaljen: jag kan icke komma klockan 3 och kyssa er, som öfverenskommet var — jag menar icke kyssen, men besöket.

»Rose (1), som öfverlemnar detta bref, kan bekräfta hvad jag säger. Hon har hela tiden varit inne hos mig och tid efter annan hållit mellan tänderna en föga vältalig predikan; den hade likväl för mig ett visst behag: den gick ut ifrån hjertat.

»Jag känner ej hr Ségalas adress. Gör mig nöjet och frambefordra detta bref. Jag skulle dessutom vilja hafva ett litet bref med afslag för fru Walchs räkning. Min vecka är verkligen för tröttsam. Jag spelar Marie Stuart nästa tisdag; jag kan ej antaga någon bjudning utan fara för Comédie Française: gör brefvet fullt med artigheter och beklaganden. Hertigen af Noailles gjorde mig nyss besök; jag har nu blott tid att säga er att jag älskar er ända till vansinne. Eder lilla vännina,

»Rachel.»

»Min gode och älskvärde herr Crémieux, jag glömde säga eder i går att jag fått en gratifikation af hr Duchâte, och jag skulle önska tacka honom; summan är tusen francs; likaledes ett till hertiginnan af Berwick, som jag ej sett på några månader. Då hon ännu icke kommit att helsa på oss på landet, som hon lofvat, tror jag hon är ledsen på mig, och som jag ej fått det minsta bref af henne, har jag tänkt att mina besök kanske vore henne besvärliga.

»Säg henne allt detta i det lilla bref, som ni skall ge mig till svar. Om det är er möjligt att genast sända mig dessa två koncept, skulle ni göra mig en ofantlig tjenst, ty jag afreser klockan 12 och skulle önska afsända dem från Paris. Er till kropp och själ, eder tredje dotter,

»Rachel.»

II.

Vi komma nu till Rachels första resa till London, ett verkligt triumftåg, hvars ekon hon sände till sin »sekreterare» Cré-

(1) Rose var en kammarjungfru, som fru Crémieux skaffat Rachel och som stannade i dennas tjenst ända till hennes död.

mieux. Hon emottogs och beundrades af drottningen, och alla familjer ur den engelska aristokratin välkomnade henne, icke som en skådespelerska, men som en snillrik kvinna, hvilken hedrade dem med sina besök. Också var hennes uppträdande oklanderligt. Offentligt uraktlät hon intet, som fordrades för att underhålla engelsmännens illusioner, mycket stränga i vissa punkter, liksom herr och fru Crémieux voro det.

Hemma gjorde hon sig skadeslös för detta tvång. Man vet att hon, den aftonen hon återkom från drottningen, fann i sitt hotell ett upprymdt sällskap skådespelare, som väntade henne. Hon ryckte från sina skuldror en praktfull kaschmirschal, som drottningen gett henne, för att hon icke skulle förkyla sig, och kastande sig på en soffa, utbrast hon: »Ack! mina vänner, hvilket behof jag har att slå mig på skoj.»

Hon hade all anledning att vara tillfreds med vistelsen i London; direktören Laporte betalade henne 3,500 francs för spelafton, utom recetten, då hon spelade Maria Stuart och salongen inbragte 30,000 francs, hvaraf 13,000 utbetalades åt henne följande dag. Också förlängde hon sin vistelse i London och bröt kontraktet med teatern i Marseille, dit hon ernat sig för juli månad, men skadeståndet behöfde hon icke betala, det erlades af Laporte, såsom uppges i ett af brefven, eller af drottningen, som hon säger i ett annat. Hon åtföljdes af sin far och mor, som togo vård om ekonomin. Hon hoppas genom de lysande inkomsterna kunna tillfredställa »tous mes petits créanciers» och vid myndig ålder vara skuldfri. Anmärkningsvärd är den börjande misstämningen gentemot Samson, den ledande skådespelaren vid Théatre-Français och den, som för henne öppnat tillträdet till scenen: hon kan icke förmå sig att börja ett bref till honom, men vill icke att han skall tro hennes framgångar i England kommit henne att förgäta hans tidigare godhet mot henne, *hon* ville icke hafva skulden, och ber derför Crémieux om ett bref till honom. Hennes bref äro så fria från angrepp eller ens klander mot andra, att det väcker uppmärksamhet, då hon gentemot Chaix d'Est-Ange, »ce petit M. Chaudesaigne,» yttrar en viss ovilja: »jag vill visst icke ge honom några notiser, jag vill icke börja brefvexling med den der herren.»

Hennes trupp bestod af medelmåttor, talanger af andra och tredje ordningen, hvilket icke lär vara ovanligt, när teaterns fixstjernor ge sig att lysa i främmande regioner. Så omgaf sig

äfven Rachel med underordnade talanger. En dag beklagade Crémieux att man icke fått se henne spela mot Talma; men hon utbröt: »jag är nöjd att vi icke lefvat på samma tid.»

För resten må hennes bref tala sjelfva.

London, den 16 maj 1841.

»Mina kära vänner!

»Jag ser härifrån huru I gören miner för det mitt bref låtit vänta på sig; men jag skulle velat ha eder med mig i London, så I sjelfva kunnat döma om jag fått en stund öfrig för att hvila mig. Genast vid min ankomst skyndade jag att aflemna mina rekommendationsbref, och jag har blifvit på det mest smickrande sätt mottagen af hvar och en; derpå ha de gjort mig visit, och på så sätt har det gått ända till det ögonblick, i hvilket jag nu skrifver. Klockan är 7, och i London gör man ej mer besök vid denna timme, lyckligtvis. Om I sett till min syster, har hon troligen beklagat sig för eder öfver mig, ty hvarken hon eller mina andra små barn (¹) ha haft några underrättelser från mig.

»Så har jag då kommit i farten i London, jag har gifvit två föreställningar, nämligen *Andromaque* och *les Horaces*. Jag gjorde min debyt i Hermiones rol, och jag försäkrar eder att jag var ofantligt rädd; lyckligtvis försvann rädslan i min andra scen. Min omgifning kommer mig att framstå än mer; endast min trupp har haft några obehag. Jag kan icke med bästa vilja beskrifva mina framgångar, eller gifva eder något begrepp om dem. Läsen de engelska tidningarna, så fån I litet reda derpå. Jag ville ogerna säga er äfven det jag nu säger. Men ären I icke de, som jag älskar mest i verlden? Derför kan jag med er tillåta mig det, som min anspråkslöshet som ung konstnärinna icke skulle tillåta mig med andra.

»Engelsmännen ha mycket väl förstått och känt de minsta nyanser; men sant är att det var grädden af den engelska aristokratin, som bivistade första föreställningen. Salongen var bländande af toiletter och vackra fruntimmer. Lejonen och lejoninnorna beredde mig det mest lysande inträde; också säga de sig aldrig i England ha sett en framgång liknande min. Det andra stycket, som var *les Horaces,* har befästat mig i mitt antagande, att jag skall ha en lycklig säsong hos engelsmännen. Man inropade mig; hattar och fruntimmers-näsdukar viftade ut öfver logekanterna; buketter och applåder afslutade denna afton, som gjorde mig sjuk af alla de mångfaldiga sinnesrörelser den medförde.

Jag har min tredje föreställning nästa fredag i Roxanes rol, och redan begära de ånyo de två första sorgespelen jag uppträdde i. Det har erbjudits mig ett lysande engagement för nästa

(¹) Hennes äldsta syster Sarah, brodern Rafaël och tre yngre systrar Rebecka, Lea och Dinah.

säsong. Jag har ännu icke undertecknat, emedan det fins två, som strida om bytet. Soareer och dineer taga ingen ända; jag afslår många, men det fins alltid oundgängliga undantag. Hvad min helsa beträffar, tillstår jag *att* den kunde vara litet bättre, än den är för ögonblicket. Englands klimat är icke gynsamt för mig. Dimmorna tyckas emellertid lemna oss på några dagar; men det har regnat ständigt, allt sen vår ankomst. Öfverfarten var lycklig; jag för min del var ej mycket sjuk.

»Nu veten i, mina kära vänner, huru jag befinner mig här. Det felas blott en sak för att min glädje skulle vara fullständig: att veta det i icke ären ledsna på mig, utan ständigt ansen mig för eder uppriktiga och tillgifna

»Rachel.»

»Min käre herr Crémieux, ni skulle säkert skratta om ni kunde se hvilken ställning jag intagit för att skrifva till er. Klockan är half ett. M:lle Larché, hennes mor och några af de artister, som spela i mina representationer, ha just lemnat mig. Det är icke precis något godt sällskap: också har jag tagit mina försigtighetsmått och inbjudit dem först om aftonen, nio tiden, när ingen från societeten brukar göra mig besök.

»För att återkomma till min ställning, så befinner jag mig i sängen med tre hufvudkuddar som stöd för höfterna, en liten läskpappersställning med bläck och papper på mina knän och ljuset ofvanför fastklämdt emellan *benen:* — uttrycket är föga elegant, men egentligt. Jag har för öfrigt sökt och icke funnit ett bättre; om ni tillfälligtvis har ett, så värdigas sända mig det; min bana är ännu lång, och kanske skall jag finna tillfälle att använda det. Hvilken pratmakerska! måste ni tänka. En sak måste likväl af allt det här behaga er, den att jag mår bra. Min helsa är, tror jag, återstäld, och jag känner mig i dag lika glad, som när jag befann mig med er i mitt lilla röda rum, när vi talade om teater och ni skref åt mig mina små bref. Jag säger små, för att icke göra er modlös, ty ni har ännu att skrifva många dylika för mig. —

»Men låt mig först tala litet om London, om dem som promenera der, om vädret, om mina nya framgångar; sedan måste ni sätta er till verket och skrifva.

»London är en förtjusande stad, men att lefva der länge . . . O, du Frankrikes frihet, hvar är du? Gatorna äro präktiga, men att promenera på dem, omöjligt. Det är ej god ton, säger en — gör icke det, säger en annan! Balkonger saknas ej i London, men ingen vågar visa sig der. Vill man sätta på sig en hatt och den icke har den antagna färgen, så akta er att bära den, om ni icke vill blifva utskrattad. Hvad vädret beträffar, är det mindre nyckfullt; det regnar mycket mindre,

och detta gör det vackert. Jag har så föga tid för utflykter, att jag ännu ej sett annat än Windsor under de tjugufyra dagar jag varit i England.

»Vi foro dit på jernväg. Hvilken skilnad med vår! Huru mycket bekvämare är ej den här! Denna korta färd har utomordentligt behagat mig och har bidragit, tror jag, att återställa min helsa, som blef något skadad af klimatombytet.

»Men hvad kan jag berätta er om Windsor, ni som känner London och alla dess omgifningar lika väl som engelsmännen sjelfve?

»Min framgång är allt i stigande; Hermiones rol, som man önskat se en gång till, har, om möjligt, haft ännu större lycka än vid första representationen. *Bajazet* har hänryckt dem; men jag är mindre nöjd med denna prestation. Jag anhöll hos direktören att få spela om rolen, och han skyndade sig att bevilja mig det. Recetten steg till 24,000 francs. Sista *Andromaque* har inbringat 26,000 och några guinéer; i morgon fredagen den 28 ger jag *les Horaces* på begäran af några af Londons stora familjer.

»Drottningen, som ännu ej kunnat hedra mig med sin närvaro, kommer i morgon. Att hon ej kommit förr beror verkeligen blott af att det varit henne fullkomligt omöjligt; hennes födelsedag har vändt upp och ned på hela London. Jag är äfven inbjuden till henne i början af nästa vecka; hon skall bestämma dagen, om hvilken jag ännu är okunnig. Jag beger mig i morgon till kapplöpningen i Epsom, inbjuden af lord Normamby. Jag har dinerat hos honom den 23; han är inrikesminister, är gift, och hans fru är mycket god mot mig. Jag skall fara ut med henne nästa lördag; hon skall presentera mig för sin mor.

»Som de roler jag ger på teatern äro de tröttsammaste af min repertoar, är jag tvungen att hvila mig och ej gå ut i sällskap mer än två gånger i veckan, ty om jag samtyckte att gå allestädes dit jag kallas, borde jag begynna min toalett kl. 11 på morgonen för att hinna på alla konserter, dit man vill ha mig. Jag har derför gjort ett urval, och jag ber er tro att min krets är föga talrik, men att det finnes få dylika. Jag har framsagt verser hos grefvinnan Jersey, hos markisinnan Ailesbury, hos grefvinnan Cadogan.

»Se der hvar jag deklamerat. Hvad middagar beträffar, afslår jag dem i massa. Ack, nu glömde jag att jag skall till lord Palmerston, till grefve Clarendon och till lord Lovelace, jag känner ej vidare till namnen på de andra menniskorna, till hvilka jag är bjuden. Hertigen af Wellington komplimenterade mig mycket på lady Jerseys soaré och gjorde mig besök dagen derpå, hvilket är icke den minsta af mina framgångar i London. Detta är allt hvad ni för denna gång bör lära känna. Men tycker ni inte att det nu är tid att ge er lof? Det skall ni få, men först har ni att skrifva till alla de personer jag räknar upp och sedan genast sända mig dem [brefven], att de må få dem före min afresa:

först till fru Duchâtel; till hr Bulay [Buloz], vår kunglige kommissarie, som skulle blifva mycket ledsen, om jag ej gåfve honom något lifstecken, och mycket smickrad, om jag beskrefve för honom mina framgångar i England; eljes gör han sig till och talar icke om mig i tidningarna, och detta skall kanske tvinga honom att visa mig en artighet; sedan till hertigen af Noailles, som nog förtjenar att jag skrifver honom ett litet älskvärdt ord för alla de afslag han fått vid min dörr. — Eder uppriktigt tillgifna

»Rachel.»

Följande långa bref synes skrifvet under loppet af ett antal dagar; det bär ingen datum.

»Mina kära vänner!

»Enkedrottningen tog emot mig onsdagen den 2 juni; den regerande drottningen har skänkt mig mycket applåder och gjort mig många komplimanger inför hela sitt samlade hof. Efter soarén höljde mig en af hofdamerna i en den praktfullaste indiska sjal på hennes Majestät enkedrottningens vägnar. Dagen derpå mottog jag lady Normamby, inrikesministerns fru, som kom att bjuda mig tillbringa aftonen torsdagen den 10 i Windsor hos drottning Viktoria, hvilket bevisar, tycks mig, att hon var ganska nöjd med den afton jag passerade hos hennes mor. Fattar ni hela min glädje, hela min lycka? Men jag är ännu så svag, att jag måste förkorta nöjet jag erfar af att berätta er alla dessa framgångar, hvilka göra mig mycket stolt, men icke öfvermodig.

»Hennes Majestät drottningen har uttryckt för lady Normamby sin önskan att ha min namnteckning i sitt lilla album. Jag har talat derom med några mycket högtstälda personer, och de ha gifvit mig rådet att skrifva ett litet bref till hennes Majestät dagen efter soarén i Windsor. Käre herr Crémieux, ni ser att, oaktadt de stora framsteg jag gjort i skrifkonsten, måste jag ännu denna gång taga min tillflykt till er ständiga tjenstaktighet. —

»Visa icke detta bref åt Sarah; hon är afundsjuk öfver edra långa bref och [ledsen öfver] de få rader jag sänder henne. Nämn icke, i det bref ni skrifver till drottningen, om hennes önskan att få min handteckning; säg något annat, jag vet ej hvad. Jag kysser er många gånger och antar er middagsbjudning; jag skall icke blott dinera, utan jag ber er om herberge på förhand för de få dagar jag skall tillbringa i Paris. Helsningar till min lille Gustaf och M:lle Mathilde. —

»Klockan är tre på morgonen, denna afton beger jag mig till Windsor, till Englands drottning, och mitt hjerta klappar redan. Derför gör jag nu undan min lilla korrespondens, ty det är mig mer än omöjligt att få sömn i detta ögonblick. Jag har redan gjort bruk af mina små koncepter till afslag, jag är öfver-

hopad af bjudningar och vägrar afgjordt med undantag af dem jag med godt samvete icke kan afslå. Som jag icke kunnat besluta mig för att ta emot penningar, hvaröfver jag nu är mycket glad, kan jag neka utan alltför mycket obehag; för öfrigt är min helsa alltid den bästa hjelp i dylika fall. Jag har fått ett förtjusande svar af hr Buloz på det bref, som jag sände honom häromsist; jag skickar er det. Han önskar ett annat, mera detaljeradt. Åtag eder äfven denna sak, ni som nu känner till mina framgångar i London lika bra som jag. Ja, säg honom att drottningen verkligen köpt mig fri från Marseille genom hr Laporte, direktören, och betalat denna afsägelse med femtontusen francs. Han vill utan tvifvel göra en tidningsartikel af det; man måste göra sig grön för honom och hålla honom i denna goda sinnesförfattning. —

»Se här hvad jag hoppas kunna gifva på min kära teater vid Rue Richelieu: Chimène, Frédégonde och Jeanne d'Arc. Dessa tre roler äro instuderade, ehuru icke alldeles; det förnämsta är undangjordt. Ack, om ni visste huru lycklig jag är vid tanken på den kommande förtjusande vintern, hvilka mångfaldiga sinnesrörelser jag kommer att känna och huru jag skall arbeta! Ja, äran, äran, den är det yppersta näst Gud!

»Sarah kommer till mig i London. Hennes lärare taga sig ledigt; här skall hon se italienska operan, och hon skall stundom narra mig att skratta; hon är så glad och snäll, när hon vill! Dessutom skall hon se London. Det är ett godt tillfälle, som det vore ledsamt att låta gå sig ur händerna, och jag har, uppriktigt sagdt, ingenting emot att ta henne ifrån eder. Jag märker att ni begynner tycka om henne, och jag ser hellre att det inte fortgår [det kan jag låta er veta så här inom parentes] nu när jag är så långt borta från eder.

»Till hvilka har jag nu att skrifva? Låt oss se. Säg några älskvärda ord åt den präktige gubben grefve de Cherval; jag önskar mycket att få veta huru han befinner sig, han är allt bra gammal. Hr Defresne har äfven skrifvit till mig två eller tre gånger; skall man ge honom svar? Det är ju er det gäller, eftersom det är ni som skrifver, min älskvärde, gode sekreterare. Lady Normamby, om hvilken jag talat i några af mina bref och som är så älskvärd mot mig, liksom hennes man, har häromdagen vid en visit hos min mor yttrat sin önskan att ha ett bref af mig. Det skulle då blifva före min afresa från London, för att tacka henne för all hennes godhet mot mig och hennes beredvillighet att hjelpa.

»Min benefice eger med bestämdhet rum den 14, som är nästa måndag; jag gör mycket besparingar och *hoppas ej mer hafva någon skuld, när jag blir myndig.* Det har berättats i en parisertidning, jag minnes ej numera hvilken, att jag emottagit en ganska nätt summa af en lady, hos hvilken jag uppläst vers. Om ni kan dementera detta, gör ni mig mycket nöje, ty intet är falskare: jag har afböjt hvarje godtgörelse i penningar; det är icke

för att berömma mig deraf [som jag nämner derom], men efter så icke är, är det onödigt att säga osanningar. Jag har skaffat mig här, som i Paris, vänner i stora verlden och icke kunder, som sångare pläga, hvilket jag finner naturligt för dem: hvad mig beträffar, tror jag det vore under *min värdighet som tragisk prinsessa.* Är ni icke af min tanke, min bäste hr Crémieux?

»Klockan slår fyra, och jag är ännu ej till sängs. Betyder ingenting, jag måste ännu ge mig tid att omfamna eder alla och sedan lägga mig bra fort, om jag ej vill hafva en faslig scen med mor Félix, för hvilken Englands klimat ej är riktigt gynsamt, tror jag, ty hon talar ur mycket hög ton i London; men mycket elak är hon icke i sjelfva verket.

»Jag skall höra efter hos alla förnäma herrar som jag redan känner, om de icke skulle vilja skaffa sig någon liten process för min skuld, och jag är säker att ni blefve deras advokat. Ack! godafton, godafton; ögonen gå igen emot min vilja. Mina hjertliga helsningar till M. och M:lle Mathilde och Gustaf. Det är för att jag ej vill ha dem till fiender — för tusan! jag har redan för många.

»Ja, min gode hr Crémieux, jag hade lofvat eder att skrifva genast efter min mottagning hos drottningen i Windsor; men det var verkligen krafter, som fattades för att uppfylla min lifliga önskan att berätta eder om min nya triumf. Jag upprepar det, för er ensamt talar jag om min triumf, ty de andra skulle anse för högmod min naiva uppriktighet med er, som jag älskar, jag upprepar det, mera än allt i verlden, näst min konst, och ni förstår det, emedan det ju är denna, jag har att tacka för lyckan att känna er. (Visa icke detta bref åt min far).

»Ja väl då, min triumf! Klockan 9 väntade mig en af hennes Majestät drottningens vagnar för att föra mig till det gamla praktfulla slottet Windsor. Under denna lilla färd från hotellet till slottet trodde jag mig drömma; men nej, allt var sant; jag steg verkligen ut från ett ekipage tillhörigt Viktoria, och jag såg mig snart som i salar från *Tusen och en natt.* Drottningen hade denna dag kuverter för hundra personer; jag kunde således vandra kring i dessa gallerier, hvilka, oafsedt belysningen, påminte om de tragiska scener, som försiggått här. Klockan tio anmäles drottningens ankomst: hvilken plötslig förändring på hvarje ansigte! Man ser redan huru en söker sin komplimang, färdig sedan en vecka, huru den andra antar den förbindligaste uppsyn, alla resa sig. Drottningen inträder långsamt, kastar en förtjusande blick åt alla håll, helsar samlingen och tar plats i det förstummade sällskapet, som observerar sin minsta gest. Ändtligen sitta de då alla, och jag inväntar drottningens befallning. Snart ser jag en lång, mager man närma sig: det är öfverste kammarherren, som säger mig på ganska dålig franska hvad drottningen önskar. Min fruktan fördubblas; men man måste segra eller dö.

För öfrigt började jag med andra akten af *Bajazet,* och jag såg att jag, visserligen mot min vilja, måste beherska mitt ansigte och göra som de, hvilka omgåfvo mig.

»En liten beskedlig karl från den tragiska truppen hade med ifver emottagit äran att bege sig till engelska hofvet och gifva mig replikerna, för att bevisa mig sin tacksamhet. Roxane, den ironiska scenen mellan Pyrrhus och Hermione, erhöllo enhälliga applåder, hvilket annars icke sker, för etikettens skuld; men hennes Majestät behagade begynna och gaf sålunda signalen. Jag afslutade denna lysande soaré med tredje akten ur *Marie Stuart,* hvilket satte den unga drottningen i högsta grad af förtjusning. Hon sade mig det sjelf; hon lät kalla mig och sade att hon haft ännu mera nöje af att höra mig i Windsor än hos enkedrottningen, ehuru hon redan första gången haft mycket nöje, och slutade med [att gifva mig] ett mycket vackert armband, hvari hennes namn med datum var ingraveradt, något som behagade mig allra mest. Drottningen drog sig tillbaka; klockan var öfver tolf. Man genomgick samma ceremonier som i början.

»Så slutades denna lysande och för hela min karrier så hedrande soaré. Man hade tillredt för mig en splendid supé, hvilken jag ej rörde, till den grad nedtyngd var jag af trötthet, sinnesrörelse och den tryckande hettan i rummet, som inneslutit mer än tre hundra personer, den ena mera berömd än den andra.

»Huru lycklig kände jag mig icke, då jag befann mig i min säng! Dagen derpå såg jag min syster Sarah anlända: hon hade icke velat invänta oss i London och kom att uppsöka oss i Windsor. Döm om hennes fröjd; min var icke mindre, det kan jag försäkra, af att ha henne hos mig, ty så stor lycka var för mycket för mig ensam, jag behöfde få dela med mig af den. Vi reste tillsammans till London, och hon hade förnöjelsen att få fara till bangården, en liten lieue från Windsor, i samma kalesch, som fört mig till slottet.

»Jag hade ro till den 14, dagen för min benefice. Min far befarade att några platser kunde bli osålda och ville icke höja logeprisen. Ministerombytet, som ändtligen är beslutadt, föranledde detta hans visa beslut; endast bokhandlarne göra god skörd sådana dagar. Salen var öfverfull. *Marie Stuart* intresserar dem mycket, och döm då om trängseln! Man tog in öfver 30,000 francs, 4 drogos af för kostnaderna och 13 levererades åt mig dagen derpå. Jag är mycket belåten, jag väntade mig det icke för min del. Buketterna och kransarne förvissade mig om min framgång i denna nya rol.

Voilà, mon bon ami, à quel point nous en sommes.

»Min helsa stadgar sig dag för dag. Jag kysser eder alla fem och er i synnerhet.

»Rachel.»

London, den 6 juli 1841.

»Min käre pappa Crémieux. Socker i botten: darra på förhand för det förfärliga dagsverke, jag bereder er; men det är också edert eget fel: de bref, jag skrifvit under min vistelse i London, äro så förtjusande, att alla vilja ha deraf; äfven de, som icke tycka om mig, skrifva till mig söta saker, för att erhålla ett af mina svar. Stackars menniskor, huru de blifva lurade! Sålunda, min käre hr Crémieux, när ni icke mer vill skrifva, så beror det helt och hållet på er. Men som dessa äro de sista, rekommenderar jag er dem ännu för denna gång; resten öfverlemnar jag åt ert godtfinnande. Nå väl, jag måste skrifva till de två personer, hvilkas bref jag medsänder; det skall blifva er lättare, tycker jag, att skrifva svaren, sedan ni läst dem. I brefvet för hr Chaudesaignes, hvilket ni sände mig, har jag tillagt att jag i detta ögonblick är mycket upptagen, men att han skulle underrätta hr Felix Bonnaire att jag helt säkert skall ha nöjet skrifva till honom, innan jag lemnar London. Vi voro osams, utan att egentligen erkänna det för hvarandra; för öfrigt är det en bra gosse, den der Bonnaire, och eftersom han velat göra första steget, beslutar jag mig för att beträda vägen med största nöje. Tro ej, min käre hr Crémieux, att det är mina framgångar i London som återskänka mig *mina uppriktiga och bepröfvade vänner*; nå, om ock så vore, så är jag så mycket nöjdare.

»Nu, sen jag först tänkt på mina vänner i Frankrike, måste jag i andra rummet betyga min erkänsla för engelsmännen, hvilka bevisat mig så mycken välvilja och vänskap. Lord Normamby (ministern) har nyss gjort mig sitt afskedsbesök; han lemnar London för tiden ända till säsongen 1842. Jag har redan sagt er huru jag blifvit omhuldad af dessa två personer; jag var inbjuden att hos dem tillbringa två veckor, ifall jag skulle förlängt mitt engagement: men vi ha uppskjutit partiet till nästa år. Lady Normamby har lemnat London en månad före sin man; det var hon, som kom för att bjuda mig på hennes Majestäts vägnar till Windsor: sedan reste hon bort och var icke på hofvet vid denna soaré; ministern var der. Derefter har han gjort mig flere visiter, hvaraf jag känt mig mycket smickrad och hedrad. Han bad mig posera för honom, han önskar hafva mitt porträtt. Ni ser hvarthän hans vänskap och välvilja för mig sträcker sig. När han tog afsked af mig, bad han mig mottaga en mycket vacker ring som minne: han ville icke lemna mig etuiet. Af fruktan, sade han, att jag icke alltid skulle bära den. Han skall komma och tillbringa någon tid i den stora hufvudstaden och göra mig besök: af fruktan att han glömmer dessa sista [illegible], har jag [illegible] honom om tillåtelse att [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: han tycktes förtjust öfver min [illegible] och [illegible] att jag [illegible] [illegible] honom om tiden, när jag skall fara till Bruxelles. [illegible] min käre Crémieux, [illegible] att skrifva till [illegible] [illegible] sände bref. Jag försäkrar er att [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

tog afsked. Det kan ej vara annat än liflig och djup tacksamhet: han är gammal och ful. Drag åter andan, ty det är allt!

»Min far skrifver till mig i dag att vi skola passera Paris: huru stor är ej min glädje. Också vill jag ej tala om mig i dag; jag skall berätta eder allt detta sjelf och kyssa er under hvarje mellanakt vi göra. Det blir ett långt samtal. Jag hoppas att ni stänger ert kontor den dagen; jag är svartsjuk till och med på edra kolleger; jag vill ha er för mig allena, fru Crémieux undantagen, naturligtvis. Den 20:de skall jag vara i Paris. Jag lemnar London den 18:de på morgonen. Au revoir således, mina kära vänner. Min helsa är fullkomligt återstäld, och jag är öfvertygad om att ni skall vara lycklig att höra det. Mamma, Sarah, hela sällskapet mår så bra som möjligt, vore icke en rätt stor oenighet mellan min mor och mig, som föga tyckes vilja ge sig. Jag skall säga eder orsakerna och skälen, när jag kommer till er. För öfrigt har jag nu blott tid att taga mig en kort slummer, och skrifver till er i månskenet, min vän Crémieux. Jag sänder eder ingen kyss, jag håller allt i bespar; kanske skall ni då förstå nödvändigheten af att ej låta en lefvande själ träda in denna märkvärdiga dag, som jag förbehåller eder.

»Rachel.

»London, kl. 4 på morgonen.»

London, kl. 5 på morgonen den 18 juli 1841.

»Min käre hr Crémieux! Fredag skall jag uppträda i Camilles rol, sista gången före 1842 års säsong. Jag har i dag afsändt alla de bref jag begärt af eder, och sannerligen om de icke äro nöjda, så äro de icke rätt kloka.

»Vet ni att klockan är fyra och väl öfver fyra på morgonen, och att jag i går spelat Cinna för näst sista gången, och att jag är trött och skall lägga mig, emedan jag i dag bör taga afsked af alla mina bekanta.

»I går var jag hos fru Rodchild, enkan, på hennes landtställe; hon uppmanade oss att dinera en famille med henne i Richmond. Hvilket förtjusande landskap! Huru vegetationen der är ung och rik! Det är Dantes paradis, frånräknadt enformigheten, som icke existerar i detta nya och för resenärens öga ständigt nya panorama. Vi skola dinera hos henne nästa onsdag, hennes dotters födelsedag. Dottern förefaller mig mycket behaglig, men hennes söner se ut som hästhandlare.

»God afton, det vill säga god morgon. Jag kysser min ömma fru Crémieux, jag biter de små barnen, och er säger jag au revoir. Socker i botten, som ordspråket säger.

»Rachel.»

III.

Efter den så lysande sejouren i London begaf sig Rachel för en månad till Bordeaux. Hennes bref från denna ort hafva

icke mer samma öppna och glädtiga ton som de från London. Här och der tycker man sig se mellan raderna skymtar af det förhållande, som skall beröras längre fram i denna uppsats. Det första brefvet från Bordeaux, hvaraf ett stycke utgör början till våra utdrag ur denna del af Rachels brefvexling, är dateradt den 1 augusti 1841.

»Jag tror det vore tid att skrifva till fru de Girardin. Glöm icke heller mina några engelsmän och engelskor; nästa år återvänder jag till dem. Jag har en repetition på stund och lemnar er. Ah, jag glömde: kan ni tänka er att bordeaux'arne hållit en serenad för mig och att jag ej kan röra mig ute, utan att se mig följd af en trupp unga kavaljerer, mycket hyggliga för resten, *men alltför många.*

»Jag kysser eder båda väldeligen och sänder er tusen helsningar från min ädla familj. Ser ni till Sarah, så haf den godheten att säga mig hvad hon tyckes göra med sin tid och om hon ger någon stor del deraf åt studierna, af hvilka hon har så stort behof.

»Rachel.»

Bordeaux den 9 augusti 1841.

»Min käre hr Crémieux! — — — — Jag har i dag mottagit ett bref af hr Véron, som sänder mig ett från hr Aguado för herrarne Galos, till hvilka han rekommenderar mig. Jag har icke äran att känna hr Aguado, men något hr Galos, hvilken jag stundom träffat hos fru Duchâtel. Dessa herrar åtaga sig att visa mig slottet Margot, som tillhör hr Aguado. Jag skulle sedan önska tacka honom med ett litet bref, som jag skall sända till hr Véron för att tillställas honom.

»Se här allt hvad jag kan berätta om de engelsmän, ni vill ha några upplysningar om. Familjen Cadogan är en af dem, som emottagit mig intimast. En af fröknarna, hon heter Augusta, målade mitt porträtt; jag tillbragte hela timmar med dem, och ett dylikt förtroende vill hos engelsmännen säga mycket. Fröknarna gåfvo mig små leksaker att ställa på min étagère i Paris. En af dem har gifvit mig en mycket vacker, omonterad kamé; den andra, hvars namn jag ej mera mins, har gifvit mig ett korallhårnät, sådant som nyttjas i Neapel, och jag har lofvat dem ett dussin théservietter till ett lotteri för unga värnlösa; dessa små servietter skall jag sjelf brodera; dessutom ett af mina tragiska hårnät, som jag glömde att lemna ut från kofferten vid min afresa från London; kistorna voro redan på väg till Bordeaux.

»Hr Stanoppe är en mycket stilig man, som jag ofta träffat på teatern, der han lät presentera sig af en hr Lumley, generalsekreterare för alla teatrar i London. Vi ha dinerat hos den sistnämde, der äfven den dam var tillstädes, hvars engelska bref

jag visat er, och denne samme hr Stanoppe, hvilken en dag, när han såg en hertiginna falla i nervattacker efter fjerde akten i *les Horaces*, så naivt sade att det var skada att hon icke, i representationens intresse, dog på fläcken, är för öfrigt mycket spirituel och en af de älskvärdaste. Det var också han, som lät måla mitt porträtt af en engelsk artist, hvars namn är Schmitt och som har en anmärkningsvärd talang.

»Hertigen af Noailles har äfven bedt mig skrifva till honom från Bordeaux — jag tror icke jag kan stiga af hos honom vid min återkomst. Han har sagt mig att han icke skulle kunna vara på sitt gods förr än inemot den 4 september, och jag afreser långt förut från Bordeaux, emedan jag hoppas vara i Paris den 1:sta. Jag är ledsen deröfver; han skulle visa mig Racines allé, och jag ser mig tvungen att afstå derifrån ännu för denna säsong.

»Hr Borthwick har också bedt mig skrifva till sig, tid efter annan, och jag skulle vara mycket otacksam, om jag ej gjorde det. Hr Ledru[-Rollin] har tillsändt mig några af sina processer att läsa, jag vet ej af hvad anledning; men mamma åtar sig att läsa dem och berättar mig derur, tid efter annan, några ord. Han hade gifvit mig flere bref till London; jag tror det vore tid att tacka honom derför, när ni får ett ledigt ögonblick. Allt detta är icke mycket brådskande.

»Fru de Girardin behöfver mycken uppmuntran, hon måste dragas upp nu och då; det är icke nödvändigt att skrifva mycket till henne: »ofta och litet», säger hon. Det är sant att sedan jag är i Bordeaux, tänker och drömmer jag blott om *Judith*. Jag vill ej stanna här en dag längre än den i kontraktet bestämda tiden för att instudera denna Judith, som jag så mycket åtrår.

»Ni skall ej hinna läsa mig på en hel dag, min käre hr Crémieux, så sysselsatt som ni är; men tag tid på er; jag upprepar det, jag har ingalunda brådtom, om icke med fru de Girardin; fyra rader hvar gång. Jag är sjelf litet trött i detta ögonblick.

»Au revoir, min käre far, jag kysser er som en mycket snäll flicka, hvilken ömt älskar sin pappa.

»Rachel.»

»Min käre hr Crémieux, edert bref för hr Aguado kom för sent; jag hade redan besökt hans slott, och en af hans vänner, hr Galos, erbjöd mig en gåfva från den dyrbara källaren. Hr markisen Las-Marismas hade gifvit honom det i uppdrag. Vi gjorde oss der en Balthazars-fest. Hr och fru Galos ha varit charmanta emot mig. Vi ha undersökt alla slottet Margots skatter; sedan gjorde vi en förtjusande vandring på dess egor. Ni ser, min käre pappa Crémieux, att det sista icke passar mera och att det behöfs ett annat; dertill ännu en orsak: hr Galos åtager sig att framlemna det åt markisen.

»Jag belastar er för mycket, icke sant? Men *ännu några månader*, och jag skall skrifva allt detta sjelf. Mina studier äro icke fullständigt afslutade. Jag hoppas att ni icke lemnar mig i sticket. *Jag kan redan anta bjudningar till dineer; snart gå nog ock soareerna, och så är min salongsuppfostran gjord.*

»Jag besökte i går Montesquieus slott; i dag började jag hans *Lettres persanes;* jag har der återfunnit Roxane: om det är min, vet jag ej, men åtminstone är likheten stor hos dem bägge.

»Inbjudningar regna. I går åt jag middag hos hr Lopez du Bec. Det är han, som visat oss det sistnämda slottet. Han är verkligen förträfflig och håller så mycket af er, att jag tycker än mera om honom för det. Det är han, som gjort mig present af Montesquieus mästerverk.

»I morgon skall jag för första gången spela Paulines rol utom den stora konststadens murar. Det skall blifva roligt att se huru girondisterne mottaga Corneilles sublima karakterer. *Bajazet* tycka bordeaux'arne lika mycket om som jag sjelf; endast upplösningen är en annan: jag låter strypa honom, och bordeaux'arne begära honom tillbaka.

»Vår rabbin har begått en synd för Rachels skull: han har lefvat två hela timmar i en teatersalong! Ett riktigt underverk! jag är mycket stolt öfver denna sista triumf, men han vägrar att komma och höra mig i Pauline, emedan jag låter döpa mig; kan jag få honom till det, så får högmodet makt med mig. Jag skall visserligen bruka det med förstånd. Farväl, mina vänner; jag har blott två veckor att ännu vara skild från eder; sedan skall jag blifva mycket lycklig.

»Rachel.»

»Mitt bref afgick klockan två, och half tre märker jag att jag glömt en sak. I det bref, jag fick från min syster, säger hon sig ha varit inbjuden till markis de Pastoret, der hon sett hr Halévy. De gjorde hvarandras bekantskap; hr Halévy lät henne sjunga för sig och lofvar en opera till hennes debyt, enligt hvad hon säger mig. Hon uppmanar mig derför att skrifva till honom för att tacka för det intresse han hyser för henne. Hon ber mig använda allsköns älskvärdhet, och jag ställer till ert begagnande det lilla jag har deraf; laga det åt honom så bra som möjligt. Hon tycks tro att detta skall blifva bra för hennes framtid; jag vill äfven tro det, om ni så tycker.

»Men nu till något annat. J. J. [Jules Janin], som hon träffade hos samme markis, har uppmanat henne att göra honom ett litet besök. I mitt intresse, så säger hon alltid, begaf hon sig dit, dagen efter soarén (jag tycker denna brådska var något för stor); med ett ord, hon begär af mig ett bref till henne, i hvilket jag skall tala om honom, eftersom han varit så vänlig och talat med henne om mig. Det är således till min syster ni skall skrifva,

när ni möjligen får tid. Som hon skall visa det för honom, inlägger jag deri litet koketteri; jag vill icke att han skall sätta i sin nästa följetong hvad mamsell icke kan glömma: *C'est moi que j'était au Gymnase!*

»Rachel.»

IV.

Här slutar Rachels förtroliga brefvexling med Crémieux. Hon återkom till Paris i början af september. De ledsammaste rykten cirkulerade om henne. Fru Crémieux yttrade härom några ord till Rachel (man ser det af hennes här nedan citerade bref af den 5 oktober), i det hon helt säkert begagnade sig af de försigtigaste omskrifningar.

Rachel protesterade: det var ett nedrigt förtal, uppfunnet af afundsjuke för att skada henne; hon var alltid lika värd sina vänners vänskap.

Fru Crémieux trodde henne på hennes ord. Men några dagar senare kringlupo noggranna uppgifter. Publiken, dåförtiden strängare än nu, visade häröfver sitt missnöje och emottog med största köld sin favorit-konstnär vid hennes inträdesföreställning.

Fru Crémieux skref till Rachel ett bekymradt bref, hvars koncept med mannens ändringar bevisar huru djup den vänskap var, som de buro för sin skyddsling. Hon säger henne:

»Rachel, mitt kära barn! Om mina böner ha någon makt öfver eder, svara mig och säg att ni skall göra det vi bedja eder om. Ni kan ej vilja vara en kvinna, som man i Paris och London blott går och ser på på teatern för hennes framstående talang, ni som ända till detta ögonblick varit det rena, älskliga barn, hvilket drottningar och de högst uppsatte med välbehag kallade till sina salonger; ni kan ej vilja att unga flickor skola undvika eder, ni åt hvilken unga flickor af högsta rang gifvit och af eder begärt systersnamnet....

»Jag har föredragit att skrifva till eder, hellre än att lemna pennan åt min man. Han är bestört: han var långt ifrån att vänta sig detta allmänna rop. Måndag klockan ett skall han afhemta edert svar. Måtte det tillåta oss att offentligen säga det ni fortfarande är, såsom vi veta, den Rachel vi älska med hela vårt hjertas ömhet!

»Amélie Crémieux.

»Enghien, den 5 oktober.»

Hr och fru Crémieux hoppades allt ännu på ett bref med svar, sådant de önskade sig. Ingenting kom. Måndagen gick

icke heller Crémieux sjelf att hemta svaret, hvarom han ej mera gjorde sig någon illusion. Han sände sin betjent, som återkom sägande: »M:lle Rachel låter säga att det ej kommer något svar.»

Detta var tydligt. Rachel syntes ej mer hos sina vänner Crémieux.

Revolutionen 1848 utbröt. Crémieux, vorden justitieminister, emottog några rader från Rachel med begäran om audiens, som han beviljade henne. Hon infann sig på ministeriet, talade länge med sigillbevararen, yttrande en önskan att få se fru Crémieux, till hvilken hon lofvade att skrifva ett bref samma dag, och gick sin väg utan att hafva formulerat någon begäran, men med försäkran om beständigheten af sin vänskap för de forna beskyddarena. Samma dag hemtades till ministeriet följande bref:

Den 22 april 1848.

»Kära fru Crémieux! För att icke för mycket skrämma er, har jag trott mig denna morgon böra underrätta er om det besvär jag på kvällen skulle bereda eder genom läsningen af mitt bref.

»Min ställning, som i trots af republiken förblifvit utmärkt, tillåter mig att frimodigt fullfölja den föresats jag fattat gentemot eder.

»Den fullkomliga omstörtningen af tingen ger mig mod att af eder åter begära det forna intresset och vänskapen, som ni bevisade den unga flickan. Om jag i dag känner mig ega mod till detta steg, så är det emedan mina känslor och *mitt uppförande* göra mig värdig denna vädjan till edert hjerta. Redan har *justitie*ministern emottagit mig med godhet. Skall väl ni, som är kvinna och öm moder, vägra att öppna edra armar för den uppriktigt ångerfulla, för pariserbarnet, som inställer sig såsom fånge i mobilgardet? Nej, ert välvilliga småleende kommer mig åter att hoppas; jag har för öfrigt behof deraf, ty jag är i beråd att spela Phèdre inför detta stora franska folk, och för att göra mig dess bifall värdigt, är det nödvändigt att mitt hjerta fylles af förhoppning och ädel hänförelse.

»Jag afvaktar min dom, och om några ord bringa mig den glädje jag önskar, tror jag att jag förtjenat dem genom min ångest för att icke erhålla ens ett vänligt ord. Eder vördnadsfulla och städse tillgifna

»Rachel.»

Med undantag af de sista orden, som uttrycka en uppriktig tillgifvenhet, den der aldrig utplånades hos Rachel, återfinner man i detta bref hvarken enkelheten eller det naturliga be-

haget i hennes styl. Man känner att hon är förlägen och saknar tro på en god utgång.

Hon bedrog sig ej. Man återinträder icke lätt i ett hus, der man blifvit så ömt älskad, efter det man på sådant sätt sjelf stängt dörren för sig. Hr och fru Crémieux hade dessutom en dotter, som då höll på att blifva fullvuxen, och detta ensamt, om ock andra skäl icke funnits, skulle hindrat dem ifrån att mottaga Rachel i sitt förtroliga umgänge.

Fru Crémieux gaf afslag i ett mycket öppenhjertligt och nätt bref, det Rachel besvarade med några rader i en sårad teaterdrottnings ton.

Oaktadt denna bittra lexa var den djupa tillgifvenhetskänsla Rachel bibehållit för sina vänner så verklig, att 1854, då hon hotades med process af Legouvé, hvars Medea hon vägrat spela, det var till Crémieux hon sände sin mor för att fråga om han samtyckte att plädera för henne. Crémieux åtog sig saken med stort nöje. Hans dotter var gift, och han hade numera inga skrupler att emottaga Rachel i sitt hus. »Må hon komma, sade han till fru Félix, det skall göra mig sexton år yngre, jag skall tro det vara 1838.»

Dessa ord, framförda till Rachel af hennes mor, förskaffade Crémieux följande vackra bref, som bevisar att hon gjort stora framsteg i styl och ortografi:

»Huru lång tid är ej förgången utan att vi sett hvarandra! Har ni icke gått för långt, då ni påminner mig om 1838? Kan ni förstå huru lifligt jag önskar att återfinna den goda tiden, när ni älskade mig af allt ert hjerta och när jag älskade er och eder hustru med hela styrkan af mitt? Se nu hur jag förifrar mig, liksom vore, när jag nu återfinner eder, äfven min ungdom för sexton år sedan återkommen.

»Ni skref till mig älskvärda ord; ansen mina som förtjusande. Om hjertat ibland duger att sätta i stället för esprit'n, skall ni finna mig spirituel, ty min lilla biljett har blott ett anspråk: att försäkra eder om min ömma vänskap.

»Ett olyckligt illamående tvingar mig att hålla rummet, vore icke det, så skulle jag visst icke låta min penna löpa, utan mina två ben, för att kasta mig i edra armar.

»Kom då och besök mig det snaraste ni kan; jag skulle vara än enträgnare, ifall jag ej behöfde eder.

»Rachel.»

Två dagar derefter kom hon till fru Crémieux. Hon bar halfsorg efter sin syster Rebecka, som hon vårdat natt och dag

och hvars död djupt gripit henne. Hennes svarta sammetsklädning hade veckadt lif med bälte och var garnerad uppifrån ned med gyllne oliver. En hatt af oskuret malvafärgadt sammet inneslöt hennes fina ansigte. Hon var verkligen rörd. Alldeles andtruten af de tre trappor hon stigit upp för, kastade hon sig i fru Crémieux' armar, omfamnande henne med stor hjertlighet.

»Ack, sade hon, jag har ej mera mina sextonåriga ben, men mitt hjerta är städse det samma mot eder. Vet ni att jag i dag frågade Rose om hon ej i min garderobe kunde finna någon gammal klädning från 1838? Jag hade velat taga den, för att än mera synas vara den samma!»

Se der ungefär orden; men det, som är omöjligt att återgifva, är det intagande, förledande, oemotståndliga behaget i hela hennes person. Hon återkom ofta till rue Bonaparte, hon dinerade der flere gånger, och en gång superade hon der, efter en extra representation på Opéra Comique, der hon spelat *Cinna*. I alla dessa samkväm var hon naturligt själfull och enkel; med utomordentlig godmodighet berättade hon anekdoter från sin ungdom.

Hon försattes en afton i uppsluppet lynne genom förnamnet Hippolyte, som bars af en af de närvarande gästerna.

»Hvilken lycka, utropade hon, att heta Hippolyte och icke vara Thesei son!»

Sedan talade hon om sin barndom, om grönsakerna hon rensade i köket, medan hon deklamerade, draperad i kökshandduken, hvaraf hon gjorde sig en tragisk mantel.

»Man har stundom förebrått mig, tillade hon skrattande, att ej ha förmågan att gråta. Jag tror verkligen att jag har utgjutit för många tårar, när jag rengjorde de moderliga lökarna; derefter ha alla Hippolyter i verlden icke kunnat förmå mig att gråta, tårekällan är utsinad.»

Den berättelse hon afgaf om sitt första besök hos Samson var högst komisk.

Hennes föräldrar hade begärt att blifva emottagna af professorn för att låta honom höra deras dotter, hvilken då ännu var helt ung. Mor Félix var orolig; hon tyckte att den lilla icke *tillräckligt representerade*. Hennes lemmar voro för späda, intet spår af runda former; det var högst sorgligt. Och hvad tror ni hon då hittade på? Efter att i bazaren på le Templetorget ha köpt en hel kostym för sin dotter, stoppade hon upp

henne från hufvud till fötter för att ersätta den felande välmågan. Sålunda utstyrd, liknade Rachel sig ej mer, och hennes föräldrar betraktade henne med ett visst välbehag. De förde henne till Samson, hvilken, efter att ha gjort sig underrättad om flicksnärtans ålder, förklarade hennes fysik för omöjlig: barnet var för tjockt, det skulle ej vexa mer, det måste vara rakitiskt.

Mor Félix, bedröfvad öfver hvad hon hade gjort, lät då i förlägen ton förstå att den lilla icke var alldeles så tjock, som hon syntes vara, att *allt* icke tillhörde henne.

»Vill ni då strax klä' af mamselln och visa mig henne sådan hon är!» utbrast den förtörnade skådespelarn.

När han såg Rachel i hennes verkliga proportioner, lugnade han sig; hon var tillräckligt mager för att kunna växa!

Ännu par af de biljetter hon skref under vintern 1855—1856.

»Min käre vän, jag hade så gerna velat komma sjelf för att för er uttrycka min ledsnad och framföra min ursäkt öfver att ej ha besvarat er sista biljett; men jag söker förgäfves att få ett ögonblicks frihet. Jag repeterar Scribe [*La Czarine*] alla dagar med passion, och jag är så uttröttad efter hvarje repetition, att jag ännu ej kunnat finna krafter att besöka er vid femtiden. Det är då som jag kommer från teatern. Emellertid måste jag få se er; i morgon skall jag blott repetera två till tre akter och skall försöka vara hos er kring klockan tre.

»Jag skrifver till er dessa orediga rader på hörnet af regissörens pulpet; min mor har lofvat att framföra dem.

»Jag håller af er mycket och jag omfamnar fru Crémieux så, som jag håller af er.

»Rachel.»

Fredag.

»Min kära fru Crémieux! Jag har en liflig önskan att få tillbringa en lång afton med eder, och som jag skulle vilja ha den så lång som möjligt, så kom till mig på middag i måndag med min vän Crémieux, eder kära dotter och min nye advokat, med hvilken jag skulle vilja göra närmare bekantskap. Kan jag hoppas på detta stora nöje för nästa måndag? Om min middag är dålig, skall jag försöka att få er att glömma bort det följande dag vid *Rosmonde*. Eder forna, men mycket mycket äldre

»Rachel.»

Före sin afresa till Amerika, denna olyckliga resa, som skulle påskynda hennes slut, sände Rachel till fru Crémieux sin

loge för de tolf sista föreställningarna. Hon gick igenom sin repertoar, och ehuru redan träffad af det onda, som snart bortryckte henne, hade hon beundransvärda aftnar. Man måste ha hört denna underbara konstnärinna för att förstå den tjusning hon utöfvade, det minne hon kvarlemnade, ett sådant minne att det är omöjligt att återse de pjeser, på hvilka hon då tryckte sitt insegel. Vi tro ej att de, som sett henne spela *Monime*, kunnat beundra någon enda af dem, som efter henne uppträdt i denna rol. Man kan finna en passionerad kvinna, som tar sin publik i Phèdre, i Roxane — och likväl har man ej, ända hittills, funnit en enda, som ens vore skuggan af Rachel; men de som ej sett Rachel tolka Monime, denna återhållsamhetens rol, full af utsökta nyanser, der ett ord, en gest entusiasmerade hela salongen, skola aldrig lära sig känna den rolen.

Hon sökte länge sina effekter, dem hon alltid ville ha måttliga, klassiska. Hon hörde en gång Crémieux berätta anekdoten om Talma i Achilles' rol, och beslöt att draga nytta deraf i Roxanes. En afton i den scen, der Bajazet erkänner för henne sin kärlek till Athalie, lyssnade hon till honom, skälfvande af inre rörelse; hon lade sin darrande hand på dolkfästet, drog långsamt dolken ur slidan, liksom ville hon sjelf slå till bedragaren; sedan lät hon den falla tillbaka och sade kallt det förskräckliga: *Sortez!* som åskådaren vet vara en dödsdom.

Effekten var utomordentlig och Rachel belåten; hon tackade Crémieux, hvilken förskaffat henne denna framgång. Två dagar derefter förebrådde henne en grälig journalist att hon nedlåtit sig till melodramatiska effekter; mera behöfdes icke, den lyckade gesten var för alltid aflagd.

En af sina bästa ingifvelser i Phèdre fick hon af slumpen. Hon spelade rolen i provinsen; den skådespelerska, som hade Œnones rol, var nog fumlig att trampa på Rachels tunika i det ögonblick Phèdre lemnar scenen, efter att ha förbannat sin amma. Uppretad drog Phèdre häftigt undan sin klädning, som fastnat kring Œnones fot: publiken applåderade ursinnigt denna rörelse, hvilken man trodde vara inspirerad af föraktet. Rachel lade noga denna fingervisning på minnet, och den tillbakastötande gesten, med hvilken hon härefter drog undan sin klädning på det att den ej måtte sölas af ammans beröring, blef en af hennes ypperligaste effekter.

Resan till Amerika blef Rachels slut. Med fullt utbildadt

bröstlidande och med öfverretade nerver fann hon ej den framgång hon hoppades. Hon återkom till Frankrike, öfvergifven af läkarne, bosatte sig vid Place Royale och begaf sig sedan till Canet för att dö. Hon afled den 3 januari 1858 vid trettiosju års ålder. Den ene af hennes två söner hade hertigen af Morny legitimerat som sin.

Ett missförstånd.

Ur verkligheten, af **Karl A. Tavaststjerna.**

S:t Michel låg så fredligt på sin sandmo nära sjöstranden, som en liten stad med säkra privilegier, länestyrelse och lyceum öfverhufvudtaget kan ligga midt i den lugnaste, stillsamma nejd.

När kvällen kom, hade några långa stötar i ett bleckinstrument förljudit uppe på backen vid brandtornet, vester om staden, landtligt som ett solo i en pastoralsymfoni, och boskapen i stadshagen begynte en stund derpå med klingande skällor draga in i staden. Efter dem några pojkbytingar med byxorna uppvikta öfver dammiga vador och bruna knän.

Stadens pigor kommo driften till möte, valde hvar sin ko med spända jufver och körde dem hemåt längs de skilda gatorna, tills slutligen endast två kor återstodo, hvilka midt på residenstorget ryckte åt sig ännu en munfull gräs att idisla under sjelfva mjölkningen.

Vid länehäktet i södra ändan af staden var upprop för kvällen och vaktombyte. Der skramlade kedjor och ljödo kommandorop. Det gula tvåvåningshuset med sin höga ringmur omkring bjöd till att dyka ned i grönskan af de lummiga björkarna åt stranden till, men på motsatta sidan lyfte den sitt massiva krön öfver ingångsporten, hotande utåt den lilla planen, der gräset var nött och brunt i torkan och sanden stack fram mellan de magra grässtråna.

Ett stycke ifrån, uppåt den raka gatan, som förlorat sig i sandplanen, vid begynnelsen af staden låg kosack-kasernen, ett långt, lågt trähus. Derinne och på trapporna utåt den rymliga gårdsplanen sjöngo de värnepligtige från Don sina melankoliska

visor om vida stepper och vilda ridter, så det hördes långt ut öfver staden och folket sade: — Nu få vi regn, kosackerna sjunga.

I andra våningen af häktet, nära det nordöstra hörnet, hade Heikki Hytönen praktiserat upp ett fönster till gäldstugan. Aftonronden hade redan gått och han kunde i ro andas in den ljumma luften, — man höll icke så strängt efter gäldstugusittarne, det var inga farliga förbrytare. Likväl stod fönstret endast på glänt, och derbakom filosoferade gäldstugusittaren.

I morgon hade han suttit ut sin tid och skulle slippa hem igen till höbergningen på sitt lilla torp i Pieksämäki. Der hade nu brofogden sina tjugu mark afbetalda! I början knotade Heikki Hytönen öfver sin fordringsegares hårdhet att sätta in honom här just under den brådaste arbetstiden, men om några dar lugnade han sig. Kantänka, om han nu också satt i häkte, — inte tog det ju äran af honom, inte! Gumman och äldsta sonen skötte nog om torpet, — han var ju sjelf egentligen blott ute på arbetsförtjenst. Hvad var det annat? I morgon var han kvitt sin skuld och han kände sig helt nöjd. Galen var då också den der brofogden, som ville bli betalad så här, — nå ja, det rådde han sjelf för.

Han sträckte litet på sina styfva leder och tänkte på huru han om några dagar skulle gå med lian på hemängen, — den hade de nog icke slagit ännu. Det var egentligen första gången han tänkte sig fri under hela sin sittningstid, — hvad hade det tjent till att göra det förut? Men med hans tankar på den nära förestående friheten kom en annan längtan långt mera materiel och derför mera plågsam:

Tobak!

Han hade under hela sin sittningstid icke fått lukta ett doft tobak engång. Det var nästan det svåraste han utstått. Och medan hans tankar nu gingo till gumman och de sex småttingarna hemma på det lilla torpet, såg han allt tydligare sig sjelf stående på farstutrappan efter kvällsvarden. Om han rökte? Jo, så bladtobaken knastrade i hans nötta gipshufvud och röken for för det omärkliga aftondraget i långa blå strimmor mot stallsväggen på andra sidan gårdsplanen. Hans fantasi blef så tydlig, att det vattnades honom i munnen och han sög med läpparna . . .

Vid vaktombytet hade Ivan Kusnakoff fått sin plats vid den randiga skyllerkuren i nordöstra hörnet af ringmuren. Han

gick med sitt lätta kosackgevär på axeln, strängt och militäriskt sina fyratio steg af och an framför skyllerkuren, så länge vaktpatrullen drog omkring i närheten, men när de fem gevärspiporna glittrat i aftonsolen och försvunnit bakom ett plank åt kasernen till, stälde han sitt gevär mot muren, löste på sitt bälte kring lifvet och satte sig på golfvet till skyllerkuren med benen dinglande utanför.

Det var icke så godt att vara kosack heller! Han stämde smågnolande in i hemlandsmelodin, som kamraterna allt fortfarande sjöngo borta på kaserntrappan, och hans tankar flögo kring vida slättmarker, der en gulbrun flod välte fram trögt och tungsint, men så förtroligt och hemlighetsfullt bekant, som endast en flod i hemtrakterna kan det.

För tre år sedan lemnade han Don som aderton år gammal. Sedan dess hade han legat i garnison här i staden i det främmande landet, och på de tre åren hade han lärt sig svära på folkets språk, — det var allt. Ett bekvämt lif förde man här: vakthållning vid länehäktet och exercis då och då. Endast emellanåt en längre ridtur. Fastän han icke kunde önska sig bättre, pöste hans heta blod ofta af otålighet. Helst under ensamma nattliga timmar, när han gick sina reglementerade steg framför skyllerkuren, när natten var härlig och tystnaden oändlig efter det lifvet i den lilla staden somnat in. I den stilla, ljudlösa natten, när icke ett löf rördes och när han icke hade lof till en blund, utan att utsätta sig för det strängaste straff, blef hans längtan trånande och en brännande lust efter ombyte och äfventyr smög sig öfver honom.

I kväll hade han ett slags halfmedveten känsla af att det skulle hända något, och han såg sig noga omkring: måtte fångarna helst göra ett rymningsförsök, så skulle det bli något ombyte! Men han varseblef ingenting ovanligt, slängde benen i kors, gräfde fram sin tobakspung och tände sin pipa.

Den vassbevuxna, spegelstilla viken sof nedanför under sitt täcke af näckrosblad, — icke ett ljud! Han lutade sig bakåt, blåste tobaksröken upp i lugnet och följde med huru den steg högt, högt upp utan att skingras, så lugnt var det. Men när han såg sig omkring ånyo, retades han af den trånga synkretsen, hvilken likasom trängde sig på och kväfde honom. O, han mindes en annan långt, långt borta i vågiga linier öfver den ändlösa steppen . . .!

Då spratt Heikki Hytönen till deruppe bak fönstret.

Tobak!

Men hvarifrån kom den doften? Han öppnade fönstret försigtigt vidare och sträckte ut sitt orakade gubbhufvud med en tofs grått skägg under haken, spejade nyfiket omkring, men såg ingenting.

Kosacken steg upp ur sina tankar, tog sitt gevär och häfde upp sitt långa vaktrop för att förströ sig.

— Sluschaaaj!

— Sluschaj! svarades det i tur från hvar och en af de fyra skyllerkurarna i ringmurens öfriga hörn.

Hemma i kasernen vände sig kosack-kaptenen lugnt på andra örat, när han hört att hans folk förvaltade tjensten väl, och ransakningsfången inne i sin cell spratt till ur oroliga drömmar, så jernen rasslade och vaktkarlen utanför i korridoren tittade in ett ögonblick genom den lilla rutan i dörren.

Men Heikki Hytönen tog an ett bredt, välvilligt smågrin, vittnande om den mest oförfalskade menniskovänlighet och det mest godmodiga sinnelag, som ännu spärrats in mellan fyra väggar, sträckte ut sitt fryntliga hufvud så långt han nånsin nådde och ropade försigtigt på finska, fullt af det hemligaste förstånd och vänligt till kosacken nedanför:

— Hör du, broderbrat, skaffa tobak åt gubben, som sluckar bara tomma luften!

Kosacken såg upp vid rösten, fick helt förvånad syn på fången deruppe och viftade häftigt och afgörande med handen, att han ögonblickligen skulle draga sig tillbaka. Han hade stränga förhållningsorders mot fångarna och hade blott att vädja till ett språkrör: geväret.

Men när gubben såg honom med pipan i munnen, blef han utom sig af glädje:

— Det är ju du, broderbrat, som röker! — I morgon får du tillbaka din tobak tredubbelt, om du ger åt gubben . . .

— Perkele! ropade kosacken på sin bästa finska och hötte med knytnäfven.

— Svär inte . . . inte är jag någon tjuf, så du behöfver svära . . . brofogden har bara satt in mig här för tjugu mark . . och du får din tobak igen fyradubbelt, när jag slipper härifrån i morgon!

När kosacken ett ögonblick stod rådvill, utan att rätt veta hvad han borde företaga sig, fick Heikki Hytönen nytt hopp:

— Hör du nu, broderbrat . . . inte vill jag ju ha mera än en pipa full . . . eller kanske bara att stoppa i mun . . .

— Perkele! ropade kosacken igen och lyfte geväret till ögat.

— Voi voi, så du svär . . . inte gör jag ju något illa . . . nå nå . . . för Guds skull skjut inte på en menniska . . . jag är ju Heikki Hytönen från Pieksämäki.

Kosacken förstod naturligtvis ingenting. Han tyckte gubben var något för frimodig för att vara en stor brottsling, men ledsnade redan vid hans enträgenhet att prata så högt deruppe, ty det var engång för alla ytterst strängt förbjudet för vaktposterna att tala med en fånge. Om någon hörde detta, hade han att vänta sig minst ett dygns mörk arrest och dessutom en personlig upptuktelse af kaptenen, och den skulle icke löpa af för en örfil. Han kände sin kapten. Så gjorde han ett sista försök. Stälde bort geväret och schasade med båda händerna åt den envisa pratmakaren, såsom man schasar åt en ko för att skrämma den, allt medan han svor: perkele . . . perkele . . .

Men nu blef gubben vid det allra bästa lynne i verlden öfver kosackens skämtsamhet, skrattade till bredt och godmodigt och begynte igen:

— Du är då först en riktig skälm, som först hotar med din bössa och så bråkar som en galen, innan du vill ge tobak . . .

Kosacken lade an igen.

— Nå nå, börjar du nu igen . . . låt bli att leka med bössan . . . hvad ropar du? . . . inte är jag ju någon tjuf eller mördare, jag är ju Heikki Hytönen från . . .

Heikki Hytönen pratade aldrig mera. Kosacken hade blifvit otålig på fullt allvar, ropat åt honom på ryska att draga sig tillbaka, men när gubben envisades fortfarande, tog han sigte på fönsterposten nära honom, för att ge honom en lexa till härnäst, och fyrade af.

Just när han hade sin hemort på tungan, raglade gubben baklänges in i rummet, förde händerna halfvägs upp till pannan och föll på rygg utan ett ljud.

Kulan hade snuddat mot ett gångjern i fönsterposten och gömt sig långt inne i hans envisa finnskalle.

Kosacken blef åtalad, hållen under bevakning och slutligen frikänd.

Det lilla kosackkommandot har längesen lemnat S:t Michel, som nu har andra anstalter, hvilka spå regn lika tillförlitligt som kosacksången förr. Våra egna värnepligtiga gå nu sina reglementerade steg framför skyllerkurarne vid länehäktet och röka i smyg, men förstå bättre finska, om de också icke ha kosackernas lifliga gester.

Ivan Kusnakoff kamperar nere i Afganistan och skjuter inga finngubbar längre. Men en torr, arbetsbruten och mager fyratioårs kvinna fick gå från ett torp i Pieksämäki, följd af sex små barn, och brofogden har aldrig fått igen sina tjugu mark.

I bokhandeln.

J. Oskar I. Rancken: M. A. Castréns medarbetare Johan Reinhold Bergstadi, biografiskt tecknad, och dennes dagbok öfver resa till östliga länder 1845—1846; LXXXVIII + 136 s. 8:o. Wasa 1884, Wasa tryckeribolags förlag, pris 3 mk.

— — : *Ätten Reeth n:o 598,* en liten bit adelshistorie och bidrag till en genealogi å svenska riddarhuset; 58 s. 16:o. Wasa 1884, aftryck ur Wasa Tidning; pris 50 p.

— — : *Från Anjalaförbundets tid, I:* Auditören vid Åbo läns regemente Karl Ekmans dagbok 1788, sammandragen och belyst; 27 s. liten 8:o. Wasa 1885; pris 50 p.

— — : *Från Anjalaförbundets tid, II;* 59 s. liten 8:o. Wasa 1886, särtryck ur Wasa lycei program; pris 50 p.

Dessa alster af förf:s samlareflit innehålla en otrolig mängd detaljer, bevittnande hvilken rikedom på anteckningar och gamla skriftstycken förf. förfogar öfver. Mången skulle kalla en god del af förf:s data för bagateller och hans uppdagande för lärdomskram, men man bör kanske icke ställa sig på en alltför hög ståndpunkt i fråga om vårt lands förflutna öden. De äro dock mest af kulturhistorisk art, och för kulturhistorien är noga taget ingenting ur det förflutna värdelöst, emedan det kan på ett eller annat sätt bidraga till att lefvande göra bilden af alldagslifvet, som är kulturhistoriens uppgift. För vår del sympatisera vi på det lifligaste med denna kärleksfulla omvårdnad om de många och små, dessa namnlöse förfäder, som burit dagens tunga utan hopp eller anspråk på att ersättas genom historiens odödlighet. Hvad man skulle önska är att förf. placerade sina notiser der sammanhanget fordrade och skiljde ut det, som för tillfället icke erfordras till sakens utredande; och vi tro att förf. sjelf delar denna önskan, men hans sätt är nu engång ett annat.

Exempelvis denna Reethska familjehistoria, hvilken ospard möda har icke förf. haft för att konstatera sammanhanget mellan Reth hemman n:o 7 i Höstvesi by invid gamla Wasa och adliga ätten Reeth n:o 598 å svenska riddarhuset, som i tiden besatt Luhango säteri rusthåll på östra stranden af Päijäne! Det vanliga är att historien redogör för huru ätter stiga upp, tills de intaga mer eller mindre betydande platser i de ledande kretsarna, men den motsatta rörelsen bör icke heller sakna intresse för kännedomen af det nationela lifvet öfver hufvud. Förf. anger några af de väsentligaste orsakerna till att detta nedstigande förekommer så talrikt i vårt land, och frågan vore förtjent af ett fortsatt studium. Särdeles högt stod väl aldrig ifrågavarande slägt, som, adlad under drottning Kristina, uteslutande hörde i tiden till krigsbefälet; kapten och ryttmästare var det högsta. Men den innehade ett ansenligt jordagods, och genom kornetten Alexander Magnus Reeths bedrifvande 1766 blef Luhango en kapellförsamling, för hvilken han bygde kyrka och upplät prestbol. Han synes hafva varit stor potentat i sin landsort, hade sin bänk i Luhango kyrka ofvan sakristidörren och sitt konterfej skuret i trä och blåmåladt uppstäldt på kyrkväggen. I folktraditionen lefver ännu berättelsen om de rödklädda betjenter, som rodde hans båt, och sjelfva namnet Luhango härleder man af att årtullarne varit af ben (luuhanka). Men sedan han 1773 mördats af en betjent, som han fört med sig från Stockholm, gick det hastigt nedåt; efter honom komma sergeanter, korpraler, vagabonder på ryska gränsen och soldater, jordagodset styckas och ätten försvinner bortom riddarhushistoriens horisont, de manliga medlemmarne bli drängar och inhysingar, de kvinliga ha allesamman oäkta barn. Med någon förnäm herre kom till Wasa i midten af förra seklet en betjent, som hette Reeth; han gifte sig der med en bondflicka och gjorde sedan soldattjenst. Förf. har med yttersta omsorg konstaterat att betjenten var en brorson till ofvannämde potentat, efter hvars död han infann sig med hustru och son för att taga del i arfvet. Derifrån fördrefs han dock med hugg och slag af en bror, som var sergeant, hvarpå familjen återkom till hemorten. Der lefde hustrun till hög ålder och blef bland barnabarnsbarn benämd »frun» eller »adelsfrun»; sonen, äfvenledes gift med en bonddotter från Sabels hemman i Höstvesi, tog till skräddaryrket, men derjemte, i ett visst psykologiskt ögonblick under 1808 års krig, till geväret och nedlade par ryssar, hvarefter han dog i feber, ådragen törhända under den vådliga flykten längs Surbrunståget och Grundfjärden. Dennes son Johan Erik, som började vid faderns yrke, samlade genom giftermål med en bonddotter och annan omtänksamhet ett antal hemmansdelar till ett nytt hemman, åt hvilket han fick egen nummer under sitt slägtnamn, blef sexman och en myndig man, ledare af oppositionen icke blott i Höstvesi, utan i hela socknen, ja i ortens bildningsangelägenheter, såsom ock ref. från sina pojkår vid Wasa skola kan intyga. Ty då rek-

tor Stenbäck icke ville medge skolgossarne det häfdvunna lofvet 1 maj, på det de icke skulle snyltgästa vid gymnasisternas fest, men de öfre klasserna icke destomindre absenterade, var det sexman Reeth, eller »Reetin», som stod uppmuntrande bakom och lät dem på sin gård slå sina lyror, äta äggen och dricka mjödet. Det är ögonskenligt att kroaseringen mellan adelsblodet och det österbottniska bondblodet gett en ruter åt denna gren af ätten, som gör det icke omöjligt att den en vacker dag framträder på en eller annan punkt af »historiens skådeplats». Af förf:s visserligen något formlösa framställning kan läsaren se huru mycket dramatiskt stoff som kan bringas i dagen genom dylika slägthistorier och hvilken vidsträckt korrespondens en sådan forskning erfordrar.

Inom ett högre kulturområde rör sig det lefnadslopp förf. sökt återställa i minnesbilden af Joh. Reinh. Bergstadi. På fyratiotalet, vid hvars midt Bergstadi följde Castrén på hans stora sibiriska resa, nämdes han af mången som den store forskarens presumtive efterträdare. Ansedd inom kamratkretsen som en djupliggare, entusiastisk för saken, med goda studier i filologi och filosofi, syntes han vara det bästa val Castrén kunnat träffa. Men redan i Petersburg, der Bergstadi, i stället för att följa Castrén i de akademiska samkvämen, föredrog att pokulera med yngre landsmän, torde ingen riktig grund för deras samvaro blifvit lagd. Framkomna till arbetsfältet bland ostjakerne vid Ob, begynte Bergstadi längta hem eller åtminstone tillbaka till Kasan, der han »bland vänner och landsmän», såsom Castrén yttrar, tänkte slå sig på mongoliskt-tatariska studier; en rätt håg för de mödosamma forskningarna bland Sibiriens vildar framlyser icke heller ur Bergstadis dagboksanteckningar. För att hans intresse möjligen på egen hand skulle mera lifvas, anvisade Castrén honom ett eget forskningsområde bland de jeniseiska ostjakerne, dem Castrén misstänkte för att vara en stam för sig och ville hafva undersökta. Något särdeles resultat af dessa Bergstadis forskningar tyckes dock icke vunnits: han klagar sjelf att han bland det funna materialet icke ser skogen för bara trän. Sedan följde han Castrén på dennes polarresa längs Jenisej till Turuchansk, 108 mil norr om Jeniseisk, och derifrån till Dudinka 50 mil norr om Turuchansk. Der insjuknade Bergstadi, och medan Castrén dref forskningen ända till Tolstoj-Nos, måste han i början af år 1847 ensam återvända och begynna hvad Castrén kallar sin jagt efter läkare och läkemedel i Sibirien. I Turuchansk afstanna hans dagboksanteckningar.

Dessa äro väl den egentliga frukten af Bergstadis resa och den grund, hvarpå hans hågkomst hos efterkommande kan byggas. Om lingvistiken icke gick för honom, tyckes det hafva berott derpå, att han egde mera sinne för menniskorna, deras seder, samfärdsel och kultur, än för deras språk. Detta ger ett lefvande intresse åt hans anteckningar. I ett bref från Togur

till Morgonbladet yttrar han tänkvärda och välsagda ord om betydelsen af den praktiska verksamheten för ett folk, medan han beklagar »att i Finland hågen för det nyttiga, i synnerhet hvad det allmänt nyttiga beträffar, ännu är i sin linda, ja denna riktning af samhällslifvet anses af de företrädesvis så kallade bildade med ett visst förakt», yrkanden som måste väcka förvåning på denna tid. Med denna vakna blick för menniskans lefnadslycka äro hans iakttagelser gjorda under resan, men hans egen lifsgerning gick icke heller åt det hållet. Återkommen sommarn 1847 med försvagade krafter, sökte han sin utkomst än som rysk språklärare, än genom studentbageri, och dog redan 1850, icke mycket öfver 29 år gammal.

Hvad hans reseanteckningar kunnat blifva, om han utfört dem, ser man af de par bref han publicerat i Morgonbladet. Men äfven i det outförda skick, som de nu publiceras uti, med här och der ofullgångna tankar eller banala känslouttryck och betraktelser, är det med nöje man läser dem, icke blott som bidrag till kännedomen om så stora vetenskapliga bragder som Castréns forskningsfärder, utan ock för det natur- och menniskolif han sätter en i beröring med. Det var med knapp nöd utg., hans vän och studiekamrat, räddade dem ur en papperskorg borta i Tavastkyro, och man är honom tacksam för det. Men äfven den utförliga lefnadsteckningen, trots något öfverflöd och något hullerombuller, är en med värme gjord, fängslande karaktersbild af mannen, som derutöfver belyser äfven tidsförhållandena.

I krigsarkivet i Stockholm har förf. funnit manuskriptet till en dagbok, som fördes af Karl Ekman, auditör vid Åbo läns regemente under 1788-års krig, sedermera borgmästare i Nystad och far till målaren. Den sträcker sig icke längre än till och med september månad första krigsåret, men då antecknaren följer Hästeskos regemente från dess uppbrottsställe tills det efter Anjalaförbundet hemskickades på rotarne, ge hans korta och bestämda datumuppgifter icke oväsentliga upplysningar om Jägerhorns bedrifvanden och stämplingarnas fortgång. Vid de bedröfliga tilldragelserna i Pusula, vid Fredrikshamn och i Anjala är det nödigt att känna dag och stund för att kunna tillskifta kungen, kommissariatet och de politicerande befälhafvarene enhvar sin rätta anpart af skulden, och fastän auditören tydligen är rojalist, var denna märkvärdiga konspiration af ett så öppenhjertigt och frimodigt slag, att han kunde anteckna både personer och yttranden. Skada blott att utg., som eljes utmärker sig genom diplomatisk noggrannhet, denna gång låter sig nöja med att publicera ett excerpt af originalet. Det hade varit önskligt att få urkunden definitivt tryckt, väl icke för att den skulle meddela nya data, men för kronologins skuld.

Det andra häftet förf. utgifvit i Wasa lycei program under titeln »från Anjala-förbundets tid» innehåller likaledes excerpter, men denna gång ur tryckta källor: legenden till en situations-

karta öfver svenska arméns ställning vid Fredrikshamn 1788 af okänd hand, utdrag ur Fredrikshofsprotokollerna och andra rättegångshandlingar rörande myteriet i Anjala, samt ur svenska arméns rangrulla 1796, allt tryckta saker, som visserligen äro svårtillgängliga utom biblioteken, men för hvilka forskaren knappast finner ersättning i dessa excerpter.

C. G. Estlander.

Verdandi, strödda blad, utgifna af föreningen Verdandi, IV, 90 s.; H:fors 1885, pris 1.50 fmk.

Det är nu kring ett halft decennium, sedan det första häftet af Verdandi utkom, och då de fleste af de unge män, som då sammanslöto sig till en förening, ännu kvarstå som dess aktiva medlemmar, är det naturligt att publikationerna, i mån af de skrifvandes växande ålder, antagit ett annat utseende. Lusten för rena fantasiskapelser aftager med åren, och den mognare erfarenheten, de utvidgade kunskaperna och det lugnade omdömet trycka sin pregel på den literära produktionen. Sålunda har det händt sig, medan nya förmågor på vers och prosa försökt sig inom det konstnärliga området, att man i ofvanskrifna häfte af Verdandi fått läsa en sådan framställning, som I. A. H:s »Om ämnesvalfrihet i skolan», eller A. A. L:s redogörelse för Jules Bastien-Lepages konstnärskap.

Åskådligt och flärdfritt skildrar förf. till den senare uppsatsen den berömde målarens stränga och återhållsamma realism samt hans allvarliga sätt att fatta sin konst, belysande sin framställning genom en jemförelse dels med romantikern från förra hälften af vårt århundrade Delacroix, dels med realismen och pessimismen i den moderna literaturen.

Den förra uppsatsen åter är riktad mot mångläseriet i våra skolor och skrifven med klar och logisk skärpa. Förf. följer icke modet att blott rifva i det bestående, utan gifver oss på grundvalen af den gamla läroverksplanen uppslaget till en helt ny riktning inom skolundervisningen. Samma själsutveckling, som nu vinnes åt eleven genom högt uppdrifna fordringar i ett ständigt stigande antal ämnen, vill förf. åstadkomma genom att tillåta full valfrihet bland ämnena allt efter anlag och blifvande lefnadskall. I det att eleven dymedels nödgades deltaga endast i ett fåtal ämnen, skulle en besparing i tid och koncentrering af krafter vinnas, som borde göra det möjligt för läraren att med lefvande innehåll fylla det systematiska skelett af kunskaper, som undervisningen nu i åtskilliga ämnen erbjuder. Hemarbetet skulle ställas närmare under lärarens ledning och mera än förut samverka med skolstudierna. Läroverksplanen förblefve i hufvudsak den gamla, men kurserna skulle anordnas koncentriskt, så att ämnet först genomginges i sina allmännaste drag och derpå allt djupare; härigenom blefve det möjligt för enhvar att på de lägre klasserna inhemta det mått af allmän medborgerlig bildning, som

förf. anser att samhället kan göra anspråk på hos sina medlemmar. Tvifvelsutan befarar läsaren att med denna metod högst ensidiga menniskor skulle uppfostras; men denna invändning besvarar förf. med den lika djerfva som träffande satsen, att »menniskans värde består i att hon är duglig till något. Det förnämsta är att man är ensidig; är man dessutom flersidig eller allsidig, är detta något till öfverlopps.» Både från praktiskt och teoretiskt håll torde läsaren ha i beredskap många andra invändningar, såsom att i statsskolan systemets genomförande skulle möta åtskilliga svårigheter, som den privata undginge, och finna dessa invändningar blott antydningsvis eller alls icke besvarade i den korta och sammanträngda uppsatsen. Det är emellertid på grund af nämda uppfattning af menniskans bestämmelse förf. vill att hon redan vid sitt fjortonde eller femtonde år på ramaste allvar skall välja sin verkningskrets, på det att hon icke ända till sitt tjugonde år må uppfostras så, »att hon ej vet hvad hon vill, att hon ej vet hvarför hon arbetar och ängslas dag ut och dag in».

Signaturen X, känd af Verdandis läsare för den värme och entusiasm, hvarmed han framlägger sina åsigter i tidens och fosterlandets frågor, och de välfunna yrkanden han derunder esomoftast gör, tyckes hafva lyckats sämre denna gång, då han låter de flesta af samtidens stora frågor passera revy inom utrymmet af ett tryckark. Han förfelar visserligen icke att göra ett upplyftande intryck genom den vackra och starka förtröstan, hvarmed han talar om vårt lands politiska framtid, och hvarje fosterlandsvän skall hålla förf. räkning för hans förhoppning att en gemensam kamp för vår politiska frihet skall bli det band, som återförenar de splittrade partierna. Men när han derpå för vår samhälleliga diskussion in på religionens och de stora sociala frågornas område, lägger den religiösa frågan till grundval för vår partibildning, skär öfver en kam prestvälde, statskyrka och dogmatik, leder ut kvinnan ur barnkammarn och omyndighetstillståndet, berörande med samma raska fart sedlighetsfrågan, romantiken, naturvetenskapernas ställning, skolan och Spencer, aristokratin och demokratin med mera, så kan förf. knappast undgå att, bland en del tänkvärda saker, gifva oss en hel hop aprioriska påståenden, tvärsäkra omdömen och allmänna sentenser, framstälda i mer eller mindre omsorgsfulla satser. Det vore måhända förmånligare både för läsaren och förf. sjelf, om han ville lemna en väg, som kan leda till ett ytligt följetongskåseri, och i lugn och ro utveckla *en* af de många ideer, hans lifliga och varma natur fått sigte på.

Bland de skönliterära bidragen har M. L. åter ett »Fragment» i den naturalistiska stilen. Man kunde tycka att både publiken och författarne småningom skulle tröttna på dessa lekande detaljbeskrifningar, som icke höra till saken, den vårdslöst snillrika satsbyggnaden, den impressionistiska stämningskärleken, hvilket allt en studie ur verkligheten förträffligt kan undvara. I förevarande fall är visserligen stilen mera vårdad än vanligt, men sjelfva situationen framstår temligen gjord och osannolik.

Inom samma område presentera sig tvenne nya märken. E. V—t framlägger i formvackra verser frukter af sina studier i fornromersk lyrik, hvarjemte han har några egna poem af mera stämning än innehåll. Större intresse väcker W. H:s »Folklif». Det är en existensbild utan vidare handling, än hvad en dans i drängstugan på en nyländsk herregård med bränvin, kurtis och slagsmål kan gifva anledning till. Men förf. framställer sitt ämne med en naturtrohet ända in i minsta detalj, som röjer grundlig personlig bekantskap; dialogen är hållen i nyländsk dialekt, stilen är färgrik, talangen att berätta otvifvelaktig och iakttagelserna klart och markeradt återgifna. Hvad man deremot saknar är den konstnärliga uppfattningen, som skulle stält de råa och otympliga lifsföreteelserna i en riktigare dager och öfver dem visat på en hållbarare grund för den menskliga tillvaron. För den, som läst samme förf:s novell »Gift» i Hufvudstadsbladets söndagsbihang i vintras, der det gälde att utveckla en hel hälft af ett lifsförlopp, är det klart att han icke ännu fått en rätt syn på det inre sammanhanget i lifvet.

Lägger man till de nu uppräknade bidragen några dikter af Jonatan Reuter och Karl August Tavaststjerna, så är i det närmaste hela innehållet i detta häfte af Verdandi uttömdt. Framkommer föreningen nästa gång med ett lika värdefullt häfte, har hon all rätt att räkna på allmänhetens fortfarande bevågenhet.

—r.

Fem sportsmäns resa till kontinenten, berättad af två af dem, sommarminnen och dagboksblad; andra uppl., 181 s. 8:o. H:fors 1886, G. W. Edlund.

Hvad som tillskyndat denna reseberättelse utmärkelsen att blifva utsåld under julhelgen och innan ett halft år förgått uppläggas ånyo är den lätta friska ton och den alltigenom välbildade ande, som röjer sig deri, en förening som icke är så alldeles vanlig i dylika kåserier. På grund deraf kan skämtsamheten breda ut sig öfver allt, till och med öfver den sak man vill egentligen lägga sig ut för. Knappast nog något ställe, der icke förf. med god takt skulle dragit gränsen för sin munterhet.

Något kan väl ock den personliga bekantskapen bidragit att öka afsättningen inom vidsträckta kamratkretsar. I förordet till 2:dra upplagan synes förf. vilja ursäkta sig för de personliga detaljer, hvaraf reseberättelsen öfverflödat, och en och annan meningslös och derför obehöflig kunde visserligen strukits, men eljest är det just ur dessa detaljer skämtsamheten får sin näring och genom dem man får en rolig karakteristik af den finländske studenten på resa i främmande land, som ger åt berättelsen ett värde äfven för den, som alldeles icke känner resenärerne. Exempelvis bilden af Kurre, som i allsköns lugn står kvar på perrongen i Neumünster och låter tåget fara, under det han förnöjer sig med en mugg öl, emedan han, enligt hvad kamraterna trodde,

ansåg det vara en smal sak att springa i kapp med bantåget, såsom man i hans hembygd plägade göra med Wasabanan, är en detalj som visst icke borde saknas. Lägger man detta drag till hvad i inledningen yttras om samma resenär: »den senaste Wasa» »generationens gymnastiska uppfostrare och aktad inom klubben» »för denna sin förtjenstfulla verksamhet. Har liksom Gösta Stock-» »holmsmedaljen. Ansågs dåförtiden öfvervägande skicklig i hopp» »och kallades af sådant skäl »stritsen». Detta namn har dock» »småningom fått vika för det intetsägande Kurre, hvars historiska» »etymologi torde förbli Wasa skolas outransakade hemlighet, och» »som kritiklöst antagits af klubben. Är österbottning till dialekt» »och skaplynne. Gör dagboksanteckningar under resan, dels för» »egen skuld, dels för att kunna visa sin pappa att han ej rest förgäfves», så tycker man sig finna ansatser till en skämtsam karakteristik äfven af individerne. Så långt sträcker sig likväl icke framställningens förtjenst, ej heller afsigten med den, och äfven den bild man får af hela det ungdomliga resande sällskapet framgår mera som ett omedelbart intryck, än som frukten af någon konstnärlig afsigt. Att förutsätta en sådan afsigt vore att påbörda berättelsen anspråk, som förf. förmodligen vore den första att tillbakavisa, då ur sådan synpunkt visserligen rätt mycket vore att anses som öfverflödigt eller bristfälligt, bland annat den torra relationen om vistelsen i Leipzig måste förefalla misslyckad.

Vi förmoda att läsaren sjelf lätt hopsamlar de karakteristiska dragen till nämda bild och framhålla blott ett som synnerligen betecknande. De utvalde gymnasterne, som reste för att representera Helsingfors gymnastikklubb vid den internationela täflingen i Dresden och under vägen besökte Antwerpen, der en liknande täflingsfest försiggick i samband med verldsexpositionen, blefvo på senare stället emottagna med hurrarop och inbjudna att deltaga i täflingen. Men de voro icke inbjudne från början, och att nu tränga sig fram, gudbevars, det ville man visst icke. Dessutom hade första dagens allmänna uppvisning utfallit under all kritik, och så hade de sjelfve icke haft någon träning på fjorton dagar, och så är det så påkostande att träda fram ur den behagliga skuggan. Ett dygn fundera de hit och dit på saken och komma sen till sitt beslut. »Vi vilja icke hålla oss framme, då man endast af artighet nu bjuder oss, när vi kommit, medan förut ingen drömt om att vi existera. T. försäkrar visst att detta icke skall af någon till sitt fulla värde upppskattas som grannlagenhet; så finkänslig är man visst icke i Antwerpen. Men vår brist på öfning kan ju alltså få gälla såsom motiv, och hufvudsaken är att detta nu beslutits, så tämligen säkra vi än kunde vara att icke blamera oss, då antwerpnarne sjelfve äro sådana vi sågo dem i går.» Sedan så ångrar man sig, hvilket en och hvar af oss vet att hör till stylen. »Vi kunna ej underlåta att erfara ledsnad deröfver, sedan det nu uppdagats att vi verkligen varit bjudne, ehuru bjudningen af en eller annan orsak ej kommit oss

till handa. Här skulle vi tvifvelsutan kunnat göra oss bemärkta, i Tyskland komma vi väl att försvinna i mängden.»

Så gick det emellertid icke. För festtäflingen i Dresden voro våra turnare fast beslutna, för den lågo de i Leipzig och öfvade sig i sjutton dagar, tagande saken med det allvar och den grundlighet, som höfves sannskyldige finländare. En och hvar gjorde sitt bästa och alla gjorde de heder åt sin manliga konst och sin liffulla klubb. Vid ankomsten till Dresden och ju mer den afgörande stunden i Grosse Garten närmar sig, ger skämtsamheten rum för entusiasmen, och man känner att någonting vigtigt och betydelsefullt förestår. Framställningens talang röjer sig måhända ingenstädes mer än i den konst, hvarmed förf. förstår att hålla läsaren i spänning och föra honom med sig från det ena profvet till det andra. Derunder meddelar han honom sitt lefvande intresse för sjelfva saken. Troligt nog att den framgång reseberättelsen vunnit berott till en stor del på det hastigt vaknande intresset för sport af alla slag, djupast för den konstmässigt studerade branche deraf, som representeras af gymnastikföreningarna, men det slår icke heller fel att denna berättelse å sin sida bidrar mycket att utbreda entusiasmen, och då vi anse detta som en särdeles glädjande yttring af tidsanden, tillönska vi de »Fem sportsmännens resa» en tredje upplaga innan kort.

C. G. E.

K. G. Leinberg: Bidrag till kännedomen af vårt land I. Jyväskylä 1885. J. Länkeläs förlag VII+90 ss. 8:o. Pris 2 mk.

Den flitige utgifvaren har till sina många förtjenster om publicerandet af kulturhistoriska urkunder lagt en ny, då han offentliggjort dessa otryckta och veterligen hittills obegagnade beskrifningar öfver enskilda delar af vårt land, härrörande från senare delen af förra århundradet. Alla kunna de nämligen i viss mån främja forskningen i den finländska odlingens historia. En större allmänhet skola de åter intressera genom de upplysningar, hvilka de på tidens egendomliga, men lätt förstådda språk gifva om sekelgamla förhållanden i vidt skilda trakter af landet.

I inledningen kastar utg. en blick öfver äldre literatur i den finländska specialgeografin och topografin samt uppräknar de äldsta skrifterna i ämnet, utgörande dels akademiska disputationer, dels orationer. Ref. ville för sin del icke med utg. a priori tillmäta de förra ett större värde, då bland orationerna åtminstone dugliga biografier finnas, men då utg:s omdöme antagligen grundar sig på fullständig bekantskap med den till hans specialämne hörande akademiska literaturen, vilja vi icke jäfva det. Äran af att hafva gifvit uppslaget till en realistisk och närmast geografisk riktning i denna literatur i det adertonde seklets början tillskrifver utg. Åbo akademi (D. Juslenius), fastän Upsala vid det fortsatta arbetet behöll segern. Men då en fredligare tid grydde, stod Åbo icke efter. Inemot 50 afhandlingar i ämnet

sågo der dagen; äfven i Upsala disputationer beskrefvos undantagsvis finländska trakter. Dessa studier koncentrerade sig sedermera till en viss grad i Åbo Tidningar, hvarjemte äfven i Sverige flere samlingar innehöllo bidrag till vårt lands geografi; men äfven sjelfständiga publikationer sågo dagen i Stockholm och Åbo. Med rätta framhålles vigten af de många otryckta beskrifningar, hvilka ännu ligga i arkivernas gömmor.

Det är naturligtvis icke möjligt att granska valet och anordningen af de nu offentliggjorda handskrifterna. De tyckas emellertid vara återgifna med mycken omsorg. Främst finna vi kyrkoherden *H. Wegelii* beskrifning öfver *Sodankylä* församling, år 1751 afgifven i presterlig stil till Åbo domkapitel. Utförligare och lifligare är bankokommissarien *F. Silfverstolpes* anteckningar under en resa år 1757 från Stockholm öfver Åland till Willnäs i Lemo och Åbo samt Nådendal. Förf. är en skarp iakttagare och kunnig man med öppen blick för de mest olika förhållanden och med en god framställningsförmåga. Prosten *Aron Limatius* ger år 1760 en historisk berättelse om *Padasjoki* församling, *Alopaeus* åter beskrifver 1761 *Kuopio* och *Leppävirta* socknar; den senare begynner med »ett Folk straxt efter tungomålets förbistring», jättarne eller »Metelin kansa» samt lemnar några »menlösa anmärkningar» till »GeoGraphien öfver Sveriges Rike» af Tuneld. *Lovisa* pastorat med annexer *Elimä* och *Pyttis* utgöra föremål för en omständlig redogörelse af pastor *D. Starck,* likaledes från år 1761. Särskild uppmärksamhet egnas Holmgård, Qvarnby, Germunds-ö, Strömfors jernbruk, Svenskby och Näsby samt »nuwarande Riks-Greffen och Öfver Cammarherren von Sievers i Ryssland därsammastädes född och uppväxter«, vidare Elimä »Kors-Kyrcka», egaren till Peipola och Mustola, baron Fabian Wrede, hvars mildhet och ömhet för sitt folk mycket berömmes, en »Skärmützel under sidsta fegde-tiden i Finland», bondeadeln Hohti, »Paino kivi», »Tylli-Kifvi» m. m. Synnerligen sakrik och öfversigtlig är kommissionslandtmätaren *C. P. Hagströms* år 1775 »allerundernådigast» (?) aflemnade »underdåniga beskrifning af *Helsinge* och *Esbo* socknar, upptagande 22 sidor. Slutligen beskrifves *Kajana* stad och län af landshöfdingen *J. F. Carpelan* (1798), kort men sakenligt. Ett bihang innehåller några upplysningar om *finnarne i Wermland.*

Det är att hoppas att allmänheten uppmuntrar utgifvaren och förläggaren till en snar fortsättning på dessa intressanta bidrag.

F. Gustafsson.

K. G. Leinberg: Märkliga skeden i vår folkundervisnings äldre historia, särtryck från Pedag. fören:s tidskrift 1885, 74 ss. 8:o.

Denna publikation innehåller tre uppsatser, i hvilka förf. med mycken värme för sitt ämne och med säker detaljkännedom behandlar folkskolans och konfirmationsundervisningens tidigare öden i vårt land. Den första uppsatsen om Finlands första folk-

skolestadga framhåller starkt biskop J. Gezelius den äldres förtjenst om folkundervisningen i vårt land. Gezelius ville gifva folkskolan dess rätta plats i komplexen af rikets elementarläroverk. Han fordrade fasta folkskolors inrättande i alla församlingar. Han inskränkte icke folkskolans kunskapsmått inom religionsundervisningens gränser, utan upptog äfven skrifning och räkning i dess läroplan.

Tyvärr utvecklades vårt lands folkskoleväsende icke i den riktning, som Gezelius anvisat. Regeringen och prestståndet åtnöjde sig med några allmänna anvisningar i 1686 års kyrkolag. Förf. skildrar i sin andra uppsats försöken att under senare delen af 18:de seklet åstadkomma en folkskoleförfattning för Sverige och Finland. Efter några verksamma åtgärder till folkundervisningens befrämjande tog regeringen 1768 ett märkeligt initiativ till en större reform. Den infordrade utlåtanden i ämnet af landshöfdingarne och konsistorierna i riket. Bland insända svarskrifvelser ingingo utförligare sådana från landshöfdingeembetena i Wasa och Lovisa samt från domkapitlen i Åbo och Borgå, hvilka alla förslag af förf. refereras. Af dessa tillerkänner han det sistnämda främsta rummet, hvarjemte han finner en viss likhet emellan det och Gezelii förslag. Emellertid förblef frågan om barnaundervisningens förbättrande så godt som skrinlagd i och med ärendets hänskjutande till uppfostringskommissionen. Först vid 1779 års riksdag afläts från prestståndet ett »projekt till Paedagogiers inrättande å landet till allmogens barns undervisning i Christendomen», hvilket emellertid Gustaf III icke stadfästade, dertill föranledd af A. J. von Höpkens hänsynslösa kritik af förslaget. Den skarpsinnige statsmannen, som härför klandras af förf., ansåg förslaget afse »allmogens oppression, gynna Prästernas lättja» samt deras auktoritet och inflytande till skada för regeringen. Vidare anmärker von Höpken att undervisningen var ensidigt religiös och utgjordes blott af minnesverande. Icke heller förslaget till författning rörande konfirmationen, hvilket förf. behandlar i en tredje uppsats, godkändes af konungen.

Förf:s grundliga behandling af ämnet skulle framstå än bättre, om icke språket vore besväradt af en något långdragen satsbyggnad och om framställningen ställvis vore något ledigare och saftigare.

F. Gustafsson.

Oscar Fredrik: Högtidstal i kongl. musikaliska akademin, utgifna af *Frithjof Cronhamn;* 160 pag. 8:o. Stockholm, Carl Suneson 1885; pris 3 kr.; inb. 5 kr.

Bland Gustaf III:s skapelser har musikaliska akademin aldrig i samma mening som exempelvis svenska akademin eller teatern varit af betydelse för Sveriges kulturlif, och vid konungens minne är denna institution också i långt mindre grad förbun-

den. Gustaf III var icke musiker sjelf, och uti summan af hvad Sverige alstrat på det skönas område representerar den musikaliska kompositionen, jemförd med literaturen, blott en bråkdel. Att sistnämda omständighet emellertid icke står i samband med brist på deltagande och uppmuntran från samhällets höjder har under en senare tid mer än väl bevisats af huset Bernadotte, en af Europas konstförståndigaste dynastier sedan Mediceernas dagar. För så vidt ett upplyst och energiskt beskydd förmår verka främjande på goda företag, ha musikens vänner i Sverige derför all anledning att minnas dessa konungars regeringstid, och om än furstegunst icke ensam mäktar väcka stora andar till lif, torde särskildt konung Oscar II vara förtjent af det erkännande, som vid hans tronbestigning egnades honom, då det sades att den tid af nio år han, såsom hertig af Östergötland, i egenskap af praeses egnade musikaliska akademin betecknar denna högskolas och dermed väsentligen äfven den svenska musikens gyllne ålder.

Att hertigen här, ej blott genom sin ställning, utan i synnerhet genom rent personliga egenskaper, verkligen var den rätta mannen på den rätta platsen framgår i sin mån äfven ur hans af F. Cronhamn nyligen utgifna, intressanta samling af högtidstal hållna i musikaliska akademien.

Det är ingen lätt sak att regelbundet under en följd af år retoriskt behandla enahanda ämnen utan att offra innehållet åt formen och utan att upprepa sig sjelf. Hvad dertill fordras förutom urskiljning och omdöme vid val af motiv är i främsta rummet grundlig, rent vetenskaplig insigt i ämnet, och det är tvifvelsutan just denna kvalifikation hos hertigen, som gjort hans præsidium i musikaliska akademin rikt på verkligt lifgifvande impulser, icke blott till ett furstligt protektorat i vanlig mening.

Det skulle föra oss för långt att ingå på en detaljerad granskning af innehållet i dessa festtal, som hvart för sig uti språkligt fulländad form dels ur estetisk, dels ur historiskt-poetisk, dels ur rent akustisk synpunkt behandla vigtiga musikaliska spörsmål. Vare det nog att i detta afseende särskildt påpeka några, som kunna räknas bland de anmärkningsvärdaste yttringarna af svensk talarekonst, nämligen talet vid Beethovens hundraårsfest i december 1870 och det i sanning praktfulla minnestalet vid akademins egen sekularfest året derpå. Bland vackra och välfunna motiv förtjena slutligen nämnas nonackordets förhållande till treklangen såsom en bild af jordelifvets olösta gåta i förhållande till grafvens frid, som allt förklarar.

Samlingen upptar förutom af utgifvaren bifogade upplysande noter, som gifva det hela ett alldeles specielt värde, en af O**** verkstäld rytmisk bearbetning af psalmen n:o 24, vittnande om den höge musikerns goda studier, om man än kunde ifrågasätta vinsten af att den härliga psalmen tages i $^{3}/_{4}$ takt i stället för $^{4}/_{4}$, då ju en stegring af tempot äfven derförutan lätteligen kunnat åstadkommas.

Näst det snille på tronen, som gifvit upphof åt musikaliska akademin och som med mycket skäl nämnes en af de yppersta talare Sverige någonsin frambragt, torde Oscar II erkännas bland Sveriges konungar stå främst på detta område. Sådana politiska situationer, som gjorde några af Gustaf III:s tal till historiska tilldragelser, har i vår tid icke erbjudits Sverige, men snillekonungens senaste efterträdare kan i dess ställe sägas än säkrare och mera fulländadt beherska alla de rika tillgångarna hos vårt modersmål. Det omedelbara intrycket af dessa tal är derför också att man förnummit en behandling af det svenska språket betecknande höjdpunkten af dess närvarande utveckling. Härtill kommer såsom sagdt ett mått af fackmannainsigt, öfverraskande äfven i trots af hvad man visste sig ha rätt att vänta, och denna samling af tal bekräftar derför ytterligare hvad enhvar redan vetat förut, att på Sveriges tron sitter en af Sveriges mest bildade män.

R. v. W.

Paul Bourget: Offrad m. fl. noveller; Bemyndigad öfvers. af Elna Roos; 152 sid. 8:o; Sthlm 1886; O. Lamms förlag; pris 1 kr. 25 öre.

Paul Bourget är en af det moderna Frankrikes mest framstående novellister. Dessa hans tvenne noveller, som nu framträda i svensk öfversättning, äro fint utarbetade sedesskildringar från pariserlifvets område. Läsaren lär genom dem känna en författare af rang, som väl är modern, men väsentligen afviker från den realistiska riktningen inom nutidens franska literatur. Bourgets noveller äro fina psykologiska studier med anor från den gamla franska romanen, der frågan gälde, icke så mycket huru en sak såg ut, utan hvad som skedde, mera den inre sanningen eller sannolikheten än den yttre. Han skiljer sig redan hvad sjelfva framställningssättet beträffar väsentligen från den beskrifvande skolan. Der finnes icke i hans framställningskonst hvad fransmännen kalla „la prétention technique", intet hopande af detaljer, intet minutiöst beskrifvande, intet försök att måla taflor med ord. Skildringen är i högsta grad elegant, smidig och böjlig, i synnerhet då det gäller att visa den fromma känslans fina skiftningar eller passionernas vexlande lif.

Detta är också det egentliga ämnet för hans diktning; sjelfva händelsen i och för sig är af föga intresse. Skulle man i största korthet referera händelsen i de begge novellerna, finge vi intet annat än ett par af dessa sorgliga parisiska historier om nidingsdåd och äktenskapsbrott, som „le petit journals" läsarkrets hvarje morgon slukar med begärlighet. Om förf. sålunda å ena sidan icke underlåtit att begagna sig af det rysliga för att väcka intresse och draga vexel på publikens sensationshunger, så är det å andra sidan den alldagligaste verklighet han skildrat. De båda novellerna visa för resten prof på den skicklighet i komposition

och byggnad, som är fransmännen egen, samt den på en gång pikanta och naturliga uppställning af figurerna, som fängslar läsarens intresse, under det han finner helt naturligt att det skall vara så och icke annorlunda. Man kan sätta sig i skola hos Bourget och säkert hafva nytta deraf.

Oaktadt Bourgets egentliga område är känslans gebit, inför han oss ingalunda i någon idealistisk sfer utom verklighetens råmärken. Han är alltför modern för att hans hjeltar och hjeltinnor skulle få röra sig i några abstrakta rymder, och han vet, att skall figuren framträda, måste bakgrunden hafva sin rätta ton, ehuru han icke tillmäter mera betydelse åt denna bakgrund, än hvad som behöfves för att figuren skall verka. Sålunda skildrar han, säkert med stor kännedom, denna parisiska verld med sin till hälften europeiska, till hälften parisiska societet, som befolkar privathotellen kring Monceauparken och Triumfbågen samt något litet antal gamla aristokratiska tillhåll vid venstra flodstranden. Han karakteriserar den sålunda: »Den moderna verlden bär prägel af det tidehvarf, af hvars mest lysande aristokrati den bildar sig. Hon är likasom detta tidehvarf rörlig och tillfällig, motsägande sig sjelf och blottad på tradition. Den stora förmögenheten, förutsatt att den samlats utan allt för mycken skandal, öppnar hennes dörrar, likaså talangen, såvida den icke uppträder i sin ursprungliga egenkärlek. Ruinen deremot sätter för dessa portar en slagbom, som sällan åter kan lyftas upp.» Den verklighet förf. inför oss i är sålunda den, der arbetet för lifvets nödtorft är okändt, der njutningen är arbete nog och boudoirens skimrande lyx den naturliga omgifningen. Inom denna verld med sina grymma fördomar å ena sidan och gränslösa eftergifter å den andra låter han läsaren i »Offrad» följa den unga flickan från det hennes själslif vaknar, se huru hon utvecklar sig under ständig strid mot de sanktionerade lagarna i detta samhälle, tills hon slutligen sjelfvilligt går bort från »denna hårda verld», emedan kampen öfverstiger hennes krafter. I »Hennes andra kärlek» återframställes den unga kvinnan, som trotsar verldens dom för att realisera sina åsigter om hederns och lyckans kraf.

Den känslans verld, som sålunda upplåtes för oss, medan vi följa med gången af dessa tvenne kvinnors själslif, är rik och vexlande. För den manliga författaren är problemet uteslutande kärleken. Han studerar dess förutsättningar och betingelser; öfver allt i boken finner man, huru dessa studier tvinga honom att framleta bevekelsegrunder och orsaker och sålunda, så vidt han förmår, pejla djupet af de vexlande själsrörelserna. Så t. ex. säger förf. om Noémie i »Offrad»: »Under sin barndom och ungdom hade Noémie jagat från badort till badort, från nöje till nöje i sällskap med sin mor. — Hon förde det lif, som en samtida humorist kvickt kallat »table d' hôte lif.» — Närmaste följden af detta kringflackande lif och denna tygellösa lyx hade blifvit att i Noémies själ förmågan att njuta af hvad verkligheten bjöd dö-

dades, — hon hade ett sådant öfverflöd på allt, att intet blef henne dyrbart, och dessutom hade hon icke vuxit upp under sådana förhållanden, som måhända äro nödvändiga för att hjertat skall kunna komma till full utveckling — bland samma föremål och samma personer, hvilka vi i sådant fall fortfarande älska, om vi aldrig så litet äro i stånd att älska, emedan våra första minnen äro fästade vid dem och så att säga en del af vår personlighet nödvändigt förblir förenad med dem.» Man kunde från nära nog hvarje sida anföra sådana iakttagelser från det område, som förf. säger »tillhör vårt omedvetna lif, hvilket mörkt och skiftande utbreder sig bakom den känslans och förståndets tillvaro, om hvilken vi hafva medvetande och hvilken vi ikläda ansvarighet», denna sistnämnda, enligt förfs. förmenande, sannolikt en illusorisk.

Den känsla man erfar vid läsningen af Bourgets noveller kunde jemföras med den man skulle hafva i ett rum, der hvarje föremål vore ett konstverk, som på en gång tilltalade vårt skönhetssinne och tillfredsstälde vår intelligens, men der luften vore så mättad med vällukt, att man ordentligt längtade efter en mun full frisk luft. Det är samhällets öfverförfining han framställer. Detta samhälle är så utlefvadt och maskstunget att man icke, säger förf. på något ställe, »kan mycket röra sig i detsamma utan att sjelf blifva låg och förderfvad». Noémie i »Offrad» och fru van der Welde i »Hennes andra kärlek» äro sällsynt ädla och rena kvinnor, men den orättrådighet, som träffar dem, har hela samhället till medbrottsling, och derför blir skadan obotlig. Den egenskap, som hos en diktare säkert icke är den minsta, den att i det han slår kunna trösta tillika, finner man ej i Bourgets noveller. Derför är verkligheten der så grym.

Man må hoppas att öfversättarinnan skall till vårt språk öfverföra andra arbeten af en förf., som i dessa tvenne noveller lemnar läsaren rikt utbyte.

H—a.

Meddelanden från Svenska slöjdföreningen; Sthlm 1885. 59 ss. stor 8:o.

Enligt årsberättelsen för 1885 har slöjdföreningen genom öfverlemnandet af sina konstslöjdsamlingar till nationalmuseum inträdt i ett nytt skede af verksamhet, hvarför en reorganisation med nya stadgar är att emotse i syfte att på slöjdföreningen skulle öfverflyttas de särskilda ärenden för konstindustrins främjande, som hittills ålegat Föreningen för konstslöjd.

Vid föreningens sammanträden hafva föredrag hållits i föreningens syfte och i andra tekniska ämnen, bland andra af hrr Hörlin, Cronqvist och Göthe, af riksantiqvarien H. Hildebrand om ornamentikens förhållande till konsten i dess första framträdande och af rektor K. E. Palmgren om skolslöjden för gossar och flickor. Förevisningarna vid sammanträdena hafva erbjudit

mycket af intresse, hvarjemte föreningens mönsteralbum utkommit under redaktion af dr *L. Looström.* Föreningens hufvudinkomster, bestående i anslag och årsafgifter, utgöra inemot 17,000 kronor, oberäknadt räntor från särskilda fonder. Museets konservator *E. Ekhoff* redogör för dess tillväxt. I föreningens för konstslöjd berättelse ingår resultatet af föregående års två offentliga pristäflingar för uppmuntran af sjelfständiga ritningar och modeller till alster af konstslöjd m. m.

Berättelsen får ett ytterligare värde genom tre bifogade afhandlingar, af *J. O. Andersson* »om undervisningen i metallslöjd vid Kungsholms folkskola», af *Jak. Kulle* »om svenska allmogeväfnader» med sex rika och trefliga mönster till »rosengång, munkabälte, opphemta, dukagångsnår, krabbasnår, rödlakan och flossa», samt slutligen af *L. Looström* om Konung Fredrik II:s af Danmark tronhimmel i Nationalmuseum.

lgn.

Leo Tolstoy: Katja, novell. Öfversättning. 127 ss. 8:o. Sthlm 1885, Z. Haeggström. Kr. 1: 50.

F. M. Dostojewskij: Fattige stackare. Öfvers. från fru E. Juel-Hansens danska edition, af Dage. 189 ss. 12:o. Upsala, Universal-bibliotekets förlags-expedition. Kr. 1: 25.

Den moderna svenska belletristiken kan med allt skäl lyckönskas till att ha tillegnat sig begge ofvannämda berättelserna. I motsats till all den fulhet och den smuts, som en viss riktning i nutidens literatur under en förment sanningsdyrkan älskar föra till torgs, hemta förevarande böcker sitt ämne ur den outtömliga skatten af det djupt-menskliga och det evigt-sköna. Men så äro de ock alster af verkliga poeter, icke af reklamlystna literatörer, angelägna om att sätta vissa kinkiga problem under debatt. Begge här i fråga varande förf. ha nöjt sig med att skildra en enkel hjertehistoria, begge behandlande en ung flickas lefnad, den ena ur den förnäma verlden, den andra ur den mindre väl lottade sferen, der kampen för tillvaron föres under ytterst ogynsamma förhållanden. Grefve Tolstoys »*Katja*» har till uppgift att låta en ung svärmisk dam vid sidan af en äldre man, den hon äktar af fritt val, komma till insigt om, »att det blott finnes en verklig lycka här i lifvet, nämligen att lefva för andra». I den mån hon glömmer detta och i sjelfförnöjdt öfvermod ställer orimliga fordringar på den, som ärligt och samvetsgrant fullgjort sina mot henne ingångna förbindelser, utan att derför kunna fortfara med de hyllningar, som tillhöra fästmanstiden, känner hon sig »olycklig» och »oförstådd», råkar i hvarjehanda af henne sjelf framkallade ledsamheter, för att slutligen öfvertygas om att «lyckans verklighet ligger i hemmet och i familjens rena glädje». Icke så gladt och så fördelaktigt förlöper den lefnadsbana, som Dostojewskij utvecklar uti sin lika färgrika som till karakters-

teckningen mästerliga berättelse »Fattiga stackare». Väl är den till formen något ovig, i det att den utgöres af skriftliga meddelanden mellan en ung flicka och hennes beskyddare, en gammal underordnad embetsman, hvilka bo midt emot hvarandra, ha ondt om tid, som måste användas för lifsuppehället, och dessemellan, nästan dagligen, besöka hvarandra. Men frånsedt detta, är framställningen både fängslande och åskådlig, hvarjemte skildringen af det Petersburgska proletariatlifvet, som Dostojewskij gjort till sin specialitet, utmärker sig för en alldeles underbar naturtrohet, utan att derför någonsin mista den sant artistiska pregeln. Emellanåt finner man förf. enkom skatta till det artistiska behofvet, och då sker det med en prakt och fulländning, att en sådan framställning allena, t. ex. höstbilden å pag. 138, skulle tilldela hans bok en framstående betydelse. Liknande drag af verklig poetisk lyftning finnas flere i denna liksom i grefve Tolstoys bok.

Hvad öfversättningen beträffar, så är den ganska nöjaktig i de begge arbetena. Den af Tolstoys bok, påtagligen gjord efter dess nyligen på franska utgifna version, vore t. o. m. klanderfri, om icke här och der små oegentligheter och vårdslösheter hade insmugit sig. På den förnämsta skådeplatsen för berättelsen, som tilldrager sig i Katjas hemtrakt, är det ofta fråga om en sak, som antagligen högst få svenska läsare och än färre läsarinnor torde ha reda på. Det ser ut som om öfversättaren härvid befunnit sig i samma belägenhet och hjelpt sig med att rätt och slätt afskrifva ordet ur sitt franska exemplar. Ordet är: *ravin*, i bestämd form ravinen. I god svenska nyttjas detta ord på sin höjd för krigsvetenskapliga behof; — i städad hvardagssvenska heter det rätt och slätt *dalsänkning*. Likaså har ordet *vèpres* återgifvits med det svenska *vesper*, der det bör heta *aftonsången*, eller såsom specielt här: *aftonmessa;* det franska uttrycket »*se mettre en difficultés*» har ordagrant återgifvits med »*sätta* sig i svårigheter», i stället för »*åsamka* sig svårigheter». På tal om ett fruntimmer begagnar franska versionen påtagligen ordet »*séduisante*», som i svenska återgifvits med »förledande», då »hänförande» varit det enda riktiga. På ett annat ställe talas det om »fogelbärsträd», som är tydligen ordagrant återgifvet efter det härvid rådfrågade tyska lexikonet, medan i sjelfva verket intet annat menas än den för hvarje nordbo välkända rönnen. Vidare finnes det tvenne för hvarje svenska läsare fullkomligt obegripliga ord å pag. 42, hvaraf det ena ännu till är vanstäldt genom ständigt återkommande misskrifning. Det ena ordet är *starost,* äldste, som i förevarande fall hade bordt återges med kyrkväktare; det vanstälda ordet är *drorovier*. Det här menade ordet är *dvorovy,* som betyder bonde hörande till herrgården, egande sin bostad i närheten af den och tillhörande dess ständiga arbetspersonal. En dylik förklaring jemte en riktig stafning af sjelfva ordet hade tvifvelsutan varit nödigare än den numera temligen umbärliga upplysningen att Katja är ett diminu-

tivum af Katharina o. m. d. Andra små oegentligheter och inexaktheter må vi med tystnad förbigå.

Dostojewskijs bok är i det hela bättre öfversatt. Men der åter vimlar det af vanstälda namn och af vissa uttryck, tillkomna genom version från danskan. Den ena hufvudpersonens verksamhetslokal benämnes ständigt *kontor*, då det bör vara *embetsrum*. På mer än ett ställe talas det om *silfverkopekstycken*, något som icke finnes, då denna metall i sjelfva verket alltid föreställer ett flertal af sagda mynt, hvars enhet endast finnes i kopparslantar. Det i danskan ätven om äldre folk brukliga »*gutt*» tar sig i sådant fall illa ut i vårt svenska »gosse». Det täta bruket af »lilla», »lilla min» ger åt vederbörande ställen en alltför sliskig anstryckning, utan att derför lyckas få in den hjertliga förtrolighet, som i originalet åstadkommes genom vissa diminutiva. Genom oaktsamhet vid korrekturläsningen ha på sina ställen omeningar uppstått. Så är t. ex. namnet Teresa p. 72 rad 9 uppifrån helt säkert oriktigt, pag. 112 mellersta stycket [Jag vet — — till: på ett oanständigt sätt] äro vissa pronomina orätt utsatta.

—k—t—r.

Öfversigt.

Våra politiska flygskrifter. Finsk tidskrift, som, sin första plan likmätigt, icke representerar någon politisk partiåsigt, för hvilken den skulle plädera vid lösningen af förekommande frågor, har dock ansett sig böra redogöra för märkeligare yttringar af det offentliga lifvet, och bör väl göra det desto hellre då dessa yttringar, såsom här, framträda i literär form. På ett par år ha flere politiska flygskrifter sett dagen än under årtionden förut, och orsaken dertill är att språkfrågan inträdt i en kris och att dermed partigestaltningen, för hvilken hon hittills varit bestämmande, råkat in i ett nytt skede. För närvarande ter sig det hela som någonting provisoriskt; osäkert, öfvergående; der man förr såg tre partier skall man nu med goda ögon finna icke mindre än sju partier, eller, om man så vill, grupper, som äro i färd med att rifva upp gamla råmärken, men icke ännu hafva rätt klart för sig inom hvilka nya bolstada skäl de skola sambygga. Finsk tidskrift vill här bjuda sina läsare att kasta en hastig blick på detta de senaste tidernas politiska landtmäteriarbete, som för Tidskriften får sin betydelse deraf att frågan gält och gäller finska språkets större och större och äfven uteslutande användning i skolundervisningen, rättskipningen och administrationen, och så tillvida på det närmaste berör äfven det literära och bildningslifvet öfver hufvud.

Det är icke nödigt att här återgå till partihistoriens tidigare skeden; enhvar känner händelsernas bedröfliga gång, hur meningsskiljaktigheter vuxit till hat och meningsutbytet blifvit kif. För att ett rätt rashat skulle kommit till stånd och bringat oss i Östersjöprovinsernas läge, hade emellertid Finlands rättshistoria bort vara en annan än den är. Med ett fritt bondestånd, en fri författning och 1734 års lag har man i vårt land icke kunnat åstadkomma någonting starkare än ett klasshat, oviljan mellan tvenne grupper af samma folk, af hvilka den ena, flertalet, var uppbragt derför att dess språk utgjort och utgjorde hinder för åtnjutandet af en mängd samhällsförmåner, under det den andra, fåtalet, var uppbragt af tanken att ej blott förlora sina företrädesrättigheter, utan ock se sitt kultursträfvande åsidosatt och hämmadt.

Huru stark var denna ovilja i sjelfva verket? Det torde vara svårt att med visshet utröna. Säkert är att mycket hänsynslöst sagts i tryck, som ej skulle gjorts i handling, säkert är å andra sidan att ett och hvarje gjorts i handling, som ej skulle offentligen erkänts. Den stora massans af befolkningen böjelse att se österut och dess misstro till landtdagen var det väl främst som utvisade sakläget allvar. Om ett folk, som har en inhemsk representation, skall se sig om öfver gränsen efter uppfyllelsen af sina käraste förhoppningar, så lärer det snart blifva klent beställdt med både folket och representationen — den tanken tyckes hafva vaknat hos mången, och man har strukit sig med handen öfver ögonen, häpen att finna sig vid randen af en afgrund och häpen att ej hafva sett den förut.

En bland dem, som blefvo allvarsamt bekymrade, var hr A. M., och det var, säger man, från hinsidan gränsen han hemförde sin oro. Den gaf sig uttryck i en flygskrift, »Om våra partiförhållanden», i hvilken han manade till fördragsamhet. Det var icke så mycket de politiska partierna och deras strid han afsåg, utan fastmer samhällspartierna, samhällsstriden. Det svenska och det finska kultursträfvandet borde betraktas och betrakta sig som tvenne konkurrenter på samma marknad, hvilka under lika hägn af samma lag sträfvade att draga allmänheten till sig. Förf. trodde icke att någondera skulle kunna uttränga det andra, men hoppades tvärtom att deras fria täflan skulle gagna hvardera och samhället. Härtill fordrades dock att lagen och admistrationen skulle gifva fullkomligt samma förmåner åt finska- som åt svenskatalande, med ett ord, att språkfrågan med afseende å dess rättsliga del skulle lösas. Huru denna lösning skulle åstadkommas visade förf. emellertid icke. Han berörde ej spörsmålet om ständernas rätt att deltaga i lagstiftningen om det språk embetsverken borde använda vid sitt inre arbete och vid sin inbördes skriftvexling. Han berörde icke heller territorialprincipen, vare sig i dess tillämpning på frågan om embetsspråket eller på skolfrågan. Hans skrift blef således blott ett upprop till medborgarena, någon handledning för lagstiftarne bjöd den ej. Den uttryckte en försonlig sinnesstämning,

goda önskningar och goda förhoppningar, men den gaf ingen närmare utredning af det politiska sakläget och kunde således icke blifva af något nämvärdt inflytande på partiförhållandena. Hvad åter inflytandet af dess fridsförmaningar beträffar, så minskades det kanske i någon mån af dess nog ensidigt utdelade snärtar åt fridsstörarene.

Hr A. M:s häfte utkom 1883; på hösten år 1885 såg man i hr Edlunds bokhandel en flygskrift, »Partierna vid 1885 års landtdag», signerad »Nemo». Deremellan hade förordningen af den 31 december 1883 emanerat, 1885 års landtdag egt rum och den ryska pressen löpt till storms emot Finlands författning.

Förordningen af den 31 december 1883 slutförde 1863 års språkprogram. Manifestet af den 1 augusti 1863 hade stadgat att den finska talande befolkningen innan utgången af år 1883 skulle i sitt förhållande till embetsverk och myndigheter åtnjuta samma rättigheter som den svenska talande. Af dessa rättigheter var den vigtigaste och den mest värderade den, att på modersmålet utfå domstolars expeditioner. Det var den, som genom ofvannämda förordning på den utsatta tidens sista dag meddelades. Emellertid var språkfrågan i hela dess vidd icke härmed slutbehandlad. Det återstod att stadga om finska språkets användning inom embetsverken och vid skriftvexlingen dememellan samt att träffa bestämningar om de finska lagtexternas giltighet. Den senare af dessa frågor är tydligen af alltför teknisk natur och af alltför liten praktisk vigt för att blifva af någon nämvärd politisk betydelse. Den förra åter, som på det närmaste berör hela vår embetsmannaklass, är i detta afseende så mycket anmärkningsvärdare.

Senaten föreslog *enhälligt* att proposition i ämnet måtte föreläggas ständerna. Men någon sådan proposition förelades icke.

Frågan upptogs emellertid vid 1885 års landtdag i petitionsväg. Medlemmar af det finsktsinnade partiet och medlemmar af det liberala partiet hade på förhand träffat en öfverenskommelse, den s. k. kompromissen, att förslag till petition skulle inlemnas, afseende att redan vid denna landtdag lösa frågan genom en ständerlag, som skulle gifva embetsverken rätt att vid sitt inre arbete och vid den officiela skriftvexlingen använda båda de inhemska språken. Allmänna besvärsutskottet, som fick sig tillsända de i enlighet härmed till Presteståndet och Borgareståndet inlemnade petitionsmemorialen, inkom icke med sitt betänkande förr än tre fjerdedelar af tiden för ständermötet förflutit, ett dröjsmål som, redan det, omöjliggjorde petition om regeringsproposition till innevarande landtdag. Sjelfva betänkandet åter utvisade en inom utskottet rådande meningssplittring, som icke bådade något godt.

Utskottets betänkande förordade »kompromissens» antagande. Dess kläm var formulerad i enlighet med det till Borgareståndet inlemnade petitionsmemorialet.

Men betänkandet uppbars märkvärdigt nog blott af en af utskottets ledamöter. De öfrige femton hade reserverat sig.

Den första reservationen var undertecknad af tre af Borgareståndets och alla Ridderskapet och Adelns ombud. Dess kläm skiljde sig deri från betänkandets, att reservanterne icke, som utskottet, anhöllo om proposition till innevarande landtdag och att de icke, som utskottet, talade om språkens likställande, utan blott i allmänhet bådo om »proposition i ämnet» till nästa landtdag.

Tre af Presteståndets och ett af Bondeståndets ombud bifogade en andra reservation med förslag om anhållan att H. M. ville »förunna nu församlade ständer rätt att deltaga i stiftande af lag angående svenska- och finska språkens likställighet».

Klämmen i denna andra reservation är så formulerad, att endast de, som ansågo regenten ensam berättigad att lagstifta angående embetsspråket, kunde godkänna den. Orden »förunna etc.» angifva tydligen, att regenten ombedes att *skänka* ständerna en rättighet, som lagen ej gifver dem. Enhvar som antingen icke bildat sig en åsigt i kompetensfrågan, eller som hyllade en annan än reservanterna, var sålunda utesluten från möjligheten att med dem arbeta för språkfrågans lösning genom ständerlag.

Undertecknarne af den första reservationen följde å sin sida samma politik med motsatt syfte. Skilnaden var blott att de uttalade sin åsigt i kompetensfrågan icke i klämmen utan i motiverna, der de åter betonade ständernas grundlagsenliga rätt att deltaga i stiftandet af lag om embetsspråket. Dessa motiv voro så affattade, att reservationen icke kunde omfattas af en person, som antingen ej kunnat bilda sig en åsigt i kompetensfrågan eller hvilken väl höll för att regenten egde rätt att ensam stifta lag i förevarande fall, men ansåg det politiskt klokare och konstitutionelt riktigare att ständerna medverkade.

Utskottsbetänkandets motivering åter var sådan att enhvar, som önskade ständerlag, kunde ansluta sig dertill, utan att sålunda uttala sig i kompetensfrågan.

Preste- och Bondeståndets öfriga ombud i Allmänna besvärsutskottet förenade sig om en reservation, hvars kläm innehöll förslag till anhållan att regeringen på administrativ väg ville lösa språkfrågan, »dock att H. M., om han så för godt finner, redan under innevarande landtdag behagade inhemta ständernas uttalande i denna så vigtiga sak».

Ridderskapet och Adeln samt Borgareståndet antogo den första reservationen. Minoriteten omfattade utskottsbetänkandet. Den aflagda sedeln afgjorde utgången i båda stånden. Preste- och Bondeståndet anhöllo om frågans lösning på administrativ väg. Ingen petition kom således till stånd. Landtdagen understödde icke Senatens enhälliga hemställan om språkfrågans lösning genom ständerlag.

Den skall ej vidare blifva besvärad med detta ärendes handläggning. Kejs. reskriptet af den 18 mars 1886 har genom sitt maktspråk afbrutit meningsutbytet om ständernas kompetens. Territorialprincipen, som neppeligen skulle vunnit insteg i en lag, skall måhända komma till heders i en förordning, och i dess hägn skall väl den gamla språkstriden för någon tid flamma upp med ny låga.

Det var medan denna bittra frukt af senaste ständermötes språkpolitik höll på att mogna som hr Nemos första flygskrift utkom. Innan frukten vardt synlig, hade ej blott han hunnit gifva ut en ny med samma titel, men ock hr F. H. i en skrift, kallad »Centralt eller moderat?» hunnit kritisera hr Nemo.

Ingendera kunde förutse hvilken ny belysning språkreskriptet af den 18 mars 1886 skulle kasta öfver senaste tiders politiska händelser och uttalanden. Hvardera yttrade sig under förutsättning att det försummade kunde godtgöras, att språkfrågans lösning genom ständerlag ännu vore en möjlighet. Detta minskar i någon mån den omedelbara betydelsen af deras uttalanden om den framtida partigestaltningen; den skall väsentligen påverkas af den nya språkförordningen, ett inflytande hvars bärvidd först kan beräknas, sedan författningens text blifvit offentliggjord, tolkad och tillämpad. Deremot gifver detta förhållande ökadt intresse åt de båda förff:s omdöme om partiernas föregåenden. Nu, då språkreskriptet gjort följderna af hvarje steg klara för alla, är det af synnerligt intresse att se huru tvenne skarpsynte granskare före dess tillkomst bedömde sakläget.

Hr Nemos första häfte skrefs under det pinsamma intrycket af 1885 års landtdag och af den ryska pressens hotelser. Förf. ville undersöka hvem som bar ansvaret för att partilidelserna åter flammat upp och för att språkfrågan förblifvit olöst; han fäste vid språkfrågans behandling en vigt, som om han förutsett dess följder. Han granskade lugnt, redogjorde utförligt för ärendets handläggning och fälde intet omdöme utan att söka stöda det på fakta. Häftet lemnar en redig och fullständig öfversigt af 1885 års ständermötes handläggning af frågorna om embetsspråket och lagtexterna samt om valrätten i Borgareståndet. Äfven de, som icke gilla förf:s slutsatser, skola säkert erkänna hans förtjenst af att i en sammanhängande redogörelse hafva framlagt lagstiftarnes tillgöranden för allmänheten, som har kort minne för de dagliga tidningarnas bitvis meddelade landtdagsreferat. En annan förtjenst hafva alla, äfven hans motståndare tillmätt honom. Hr Nemo skrifver som en gentleman, allvarligt, på sak gående och utan att stöta dem, hvilka han ogillar. Han förstår att skilja personen från åsigterna och respekterar städse den förra, äfven der han bekämpar de senare. I sjelfva verket hafva hans skrifter väl väckt gensaga men icke ond blod. Hans hofsamma ton och ärliga uppträdande hafva satt honom i stånd att vidröra de ömtåligaste punkter utan att framkalla onödig sveda.

Hr Nemos andra häfte, som hufvudsakligen bestod af hans i Helsingfors Dagblad intagna genmälen till hans vederdelomän, gaf en i allmänna drag hållen karaktersteckning af våra partier. Omdömena, som här grundas ej blott på landtdagens förhandlingar utan äfven på tidningarnas hållning och uttalanden, äro bestämda utan att vara eller vilja vara spetsiga. Hans motståndare hafva kunnat tadla hans ensidighet, men ej ifrågasätta hans goda vilja att förstå dem.

Resultatet af hr Nemos granskning är att alla partier vid senaste landtdag haft fel, det finsktsinnade deri, att det ej fasthållit vid den så kallade kompromissen, det svensktsinnade deri, att det icke obetingadt antagit den, det liberala deri, att det ej med större kraft sökt drifva den igenom.

Förf:s skarpaste klander drabbar de finsktsinnade representanter, som röstade för språkfrågans afgörande på administrativ väg. Han anser den tredje reservationen i Allmänna besvärsutskottets betänkande vara ett af de beklagligaste dokument i vår landtdagsliteratur, ett verk af den mest oförlåtliga politiska kortsynthet. Det var dess försvarare, som gingo med seger ur striden, som lyckades omintetgöra försöket att afgöra språkfrågan genom ständernas medverkan och som bära det hufvudsakliga ansvaret för senaste landtdags sjelfmordspolitik. Hr Nemo antecknar med tillfredsställelse att den tredje reservationen i Presteståndet erhöll blott fem röster och att det väckta förslaget, att Preste- och Bondestånden skulle frambära sina beslut som enskilda petitioner till H. Majestät, i båda stånden förkastades.

Den under landtdagen framträdande meningsskiljaktigheten inom det finsktsinnade partiet har sedermera växt ut till en verklig schism. Klyftan, som först torde öppnats af personliga tvistigheter, har under senaste år vidgats till en grad, som gör det troligt att äfven betydliga principiela skiljaktigheter förefinnas, ehuru de tillsvidare icke blifvit klart lagda i dagen. Hr Nemo, som noggrant skärskådat denna splittring, tillmäter den stor betydelse och beklagar blott att de moderata icke haft mod att frigöra sig från de radikales inflytande. En särskild vigt fäster förf. vid den fullkomliga skiljsmessa, som egt rum mellan det finsktsinnade partiets flertal och den grupp, som representeras af tidskriften »Valvoja», hvilden senare ej blott yrkat på språkfrågans lösning genom ständerlag, utan ock uttalat sig mot dess reglerande enligt territorialprincipen.

Hr Nemos kanske svåraste uppgift var att bedöma det svensktsinnade partiets handlingssätt. Han anser sig efter en analys af dess förslag, omröstningar och uttalanden under landtdagen samt af en mängd uttalanden i dess språkrör inom tidningspressen berättigad att påstå det partiet i sjelfva verket icke önskade språkfrågans lösning vare sig vid 1885 års eller vid följande ständermöte. Den första reservationens kläm och motiv skulle, enligt hans förmenande, varit formulerade i medvetet syfte att göra reservationen oantaglig. Förslaget hade framstälts blott för syns skull, blott för att partiet inför allmänheten skulle tyckas hafva gjort sitt till för språkfrågans lösning.

Detta är en svår beskyllning; i och med den vältras på det svensktsinnade partiet en god del af ansvaret för händelsernas gång. Finsk tidskrifts öfversigt är ej rätta platsen att söka utröna om den är berättigad eller ej; läsaren, som sett den första reservationens motiv samt Ridderskapet och Adelns och Borgareståndets beslut, lärer i alla fall förbehålla sig rätten att döma sjelf. Huru som helst

är denna uppfattning en af grundtankarna i Nemos skrifter. Den utgör förutsättningen för hans åsigt om partiställningen.

På denna kritik af de båda talrikare och fastare organiserade partierna vid 1885 års landtdag grundar hr Nemo ett förslag att närmare förena de spridda elementen af det tredje, fåtaligare och mindre väl organiserade partiet, det liberala. Nödvändigheten af dess fortbestånd och kraftigare verksamhet framginge, enligt hans åsigt, af det otillfredsställande sätt, hvarpå de båda andra användt sitt inflytande.

Hr Nemos afsigt var ej att ställa upp ett nytt program för ett nytt parti. Han ville samla ett gammalt parti, mana det att fortsätta sin gamla, välkända tradition. Endast i en punkt ville han förändra dess program. Han ville skjuta fram språkfrågan, som man hittills alltför mycket trott sig kunna förbise. Alla krafter skulle egnas åt dess lösning, och denna lösning borde blifva sådan, att intetdera språket skulle blifva ett blott lokalspråk. Det vill säga territorialprincipen skulle till det yttersta bekämpas; när det gälde embetsspråket, skulle reformen afse att gifva hvarje embetsman och myndighet rätt att använda hvardera språket. Ingen skulle *förbjudas* att använda det ena inhemska språket derför att han befann sig i en trakt, der befolkningen talade det andra. Hr Nemo gjorde sig för resten inga öfverdrifna förhoppningar om språkfrågan. Den skulle nog blifva segsliten. Längst skulle den hålla i sig på skolpolitikens område. Men ännu sedan lagstiftaren lyckats göra sig af med den, skulle den länge ansätta administratorn. Så mycket mera skäl, sade han, att upprätthålla ett parti, som verkligen ville dess lösning.

Han var förvissad om att ett tillräckligt antal män funnes, som i förhållande till detta spörjsmål intoge samma centrala ställning. Och han var förvissad om att desse samma män i hufvudsak voro ense om en frisinnad politik.

Mot detta påstående nedlade signatyren F. H. en gensaga i sin flygskrift *Centralt eller moderat?* De moderate, de frisinnade i detta land, menade han, voro delade i tvenne läger, svensktsinnade och finsktsinnade. Och de voro och skulle än länge förblifva i främsta rummet svensktsinnade och finsktsinnade, i andra rummet liberala. Undantag gjorde blott en försvinnande liten grupp. Om man frågar hvad det är som åtskiljer dessa svenskt- och finsktsinnade liberale, så svarar hr F. H. språkfrågan. Dock icke så som skulle lagstiftningen om embetsspråket eller lagtexterna nödvändigtvis komma att fjärma dem från hvarandra. Skolfrågan är på lagstiftningsområdet den klippa, på hvilken hvarje försök till sammanslutning skall stranda.

Men dessutom, säger hr F. H., skiljas dessa personer af sitt sinnelag, deraf att en del vid sitt inlägg i samhälls- och bildningsarbetet använda svenskan, andra finskan. Den, som arbetar för det svenska språket, kan icke tillhöra samma politiska parti som den, hvilken arbetar för det finska språket, äfven om de två hafva sam-

na politiska åsigter utom i skolfrågan, och äfven om de i denna, genom ömsesidigt tillmötesgående, kunde komma öfverens.

Här framträder tydligt skilnaden mellan hr Nemos och hr F. H:s uppfattning.

Hr Nemo tänker sig att de politiska partierna äro till för lagstiftningsarbetet och att deras gestaltning beror af medborgarnes olika tankar om dess spörjsmål. Han hoppas att ständermötena, ehuru de hos oss upptaga blott fyra månader hvart tredje år, skola väcka ett intresse nog stort för att möjliggöra politiska partiers tillvaro. Deremot tror han icke att arbetet på olika språk eller, låt vara, för olika språk nödvändigtvis skall medföra afvoghet, som hindrar sammanslutning för andra, för politiska syften. Detta emedan han, som skrifver på svenska, icke anser att de, som betjena sig af finskan, arbeta för en skild, fiendtlig kultur eller kulturform.

Annorlunda hr F. H. Menniskorna, säger han, sammanhållas mindre af sina åsigter och öfvertygelser än af sina känslor och fördomar. Personer, som på grund af lika verksamhet, samhällsställning, bildning och umgänge hafva fått samma sympatier och antipatier, skola lätt kunna tillhöra samma politiska parti, äfven om de hafva en olika uppfattning af lagstiftningsfrågor. Ty menniskan är icke så konsekvent och logisk, att hon ej hellre uppoffrar sina grundsatser än sina tycken.

Detta är orsaken, hvarför vårt samhälle sönderfaller i tvenne grupper, svensktsinnade och finsktsinnade, och hvarför denna tudelning, oafsedt de politiska åsigterna, skall hålla desse medborgare sändrade i samma grupper äfven vid lagstiftningsarbetet.

Frågar man hr F. H. om han anser detta tillstånd vara sundt och lyckligt, om han anser att den enskilda bör sträfva för dess fortbestånd, så svarar han *ja*.

Han förlitar sig på att de moderata elementen, om de dela sig mellan de tvenne språkpartierna, skola moderera dessa. Endast således kan man hoppas att åstadkomma den sämja och den hofsamhet, som landets läge oafvisligen kräfver. Hvad särskildt beträffar det svensktsinnade partiet, till hvars moderata medlemmar torf. synes vilja räkna sig, så anser han dess politiska åsigter till den grad öfverensstämmande med det liberala partiets, att ett sammangående utan svårighet kunde ske.

I slutet af sin flygskrift tillägger hr F. H. dock att det sagda gäller blott för den närmaste framtiden och att en partibildning på en annan grund än språkfrågans vore önsklig och måhända snart nog äfven möjlig. Hurudan den kunde blifva och hvilka frågor som kunde framkalla den tilltror han sig icke att förutse.

Hr Aug. Schauman, som i sina fria häften kallade *Nu och förr* egnat särskilda uppsatser åt dagens frågor, har bland annat tagit till tals partibildningen och dervid berört såväl hr Nemos som hr F. H:s flygskrifter. Han ställer sig helt och hållet på den förres ståndpunkt, men synes, i likhet med den senare, hysa tvifvel om möjligheten att för närvarande organisera ett liberalt centerparti. Mot

hr F. H:s förslag åter anmärker han att hans skrift ej lemnar någon nöjaktig förklaring af huru förhållandet mellan de moderata och de radikala inom de svensktsinnade borde gestalta sig. Antingen skola båda grupperna operera under samma ledning, och då bestämmes kursen af den talrikare, det vill säga af den radikala. Eller ock skall den moderata operera på egen hand, och då är det fara värdt att den varder ett nytt, skildt parti.

Hr A. Schauman anmärker vidare att hr F. H. i sin skrift uttalat att kärleken till hembygd och till modersmål är lika berättigad som kärleken till fosterlandet och icke, om den är af äkta slag, gör något intrång på denna, utan tvärtom utgör dess stöd. Hr Schauman anser detta vara en socknepatriotismens apologi och hänvisar till Runeberg och Fänrik Ståls hjeltar som exempel på den rätta fosterlandskärleken.

Följer så en längre polemik mellan de båda förff. med utförlig dryftning af Fänrik Stål och af fosterlandskärlekens begrepp.

Då redogörelsen för det politiska meningsutbytet upptagit så stort utrymme, är det omöjligt att här åt de minnen från det gamla Helsingfors, som utgöra den andra afdelningen af hr Schaumans häften, egna den uppmärksamhet de förtjente. För den slägtled, som nu gör sitt inträde i Helsingforslifvet, öppna dessa skildringar en obekant verld, der man nyfiken ser sig omkring på allt möjligt gammalt och underligt, tills man slutligen förvånas af att känna sig hemma. För de äldre och äldsta föryngra dessa blad säkerligen en mängd kära, halftförbleknade bilder; för kulturhistorikern skola de blifva af största intresse.

W. C.

Rättelser. Korrekturläsaren, som varit förhindrad att lägga hand vid några art. i junihäftet, ber att få anmärka följande större tryckfel: s. 439 r. 2 uppfr. »medärfda», läs: *nedärfda;* r. 11 nedfr. »sina», läs: *sine;* s. 460 r. 14 nedfr. »genomdelning», läs: *genom delning;* s. 442 r. 5 nedfr. »forskan», läs: *forskningar;* s. 447 r. 15 uppfr. »de spädas vård», komma utgår; r. 15 nedfr. »manbegäret», läs: *maktbegäret;* s. 465 r. 16 nedfr. »sinnen», läs *snillen,* s. 477 r. 11 uppfr. »Bressaut» läs: *Bressant;* r. 14 »att», läs: *och,* r. 2 nedfr. »vanaktar» utgår.

Renans åsigter om hvad en nation är.

Medan samtiden hållit på med tillämpningen af hvad man kallat nationalitetsprincipen, har frågan hvad denna princip är och bör vara naturligtvis på det lifligaste sysselsatt tänkarene.[1]) Gentemot upprörande råheter, sådana som polackarnes utvisning ur Preussen, eller olycksbringande styrelsemaximer, sådana som prohibitionen, frågar man sig om det är ur en god princip sådant kunnat härflyta. Man blir böjd att i sjelfva nationalitetsprincipen eller, rättare sagdt, i en viss uppfattning af den söka anledningen till hela denna ytterliga spänning mellan nationerna, som kringgärda sina länder med tullskydd för att icke exploateras af andra, med utförselpremier för att exploatera andra, med kanoner och armeer, torpedos och pansarfartyg, för att icke i ett obevakadt ögonblick öfverfallas, eller för att i rätta stunden kunna kasta sig öfver grannen; och när efter det blodigaste krig omsider fred blir sluten och man i principens namn skär åt sig stycken af grannens område, utan hänsyn till invånarnes önskningar eller bästa, väckas åter betänkligheter vid en grundsats, som leder till så mycken våldsamhet och så oviss lycka.

Men måhända är det i tillämpningen, icke i principens uppfattande felet ligger. Principen har råkat i händerna på våldsmän, fiskare i grumligt vatten, som betjenat sig deraf för sina sjelfviska syften. I sig sjelf vore den nog välsignelsebringande genom den innerligare sammanslutning, det brodersinne, den familjekänsla deraf väckas hos statens medborgare; då de känna sig alla af en stam och ett tungomål, växer medkänslan och gör nationen stark till att lösa samhällslifvets svåraste problem, växer sjelfkänslan och gör henne stark att i fredlig, ädel täflan bidraga till lösningen af mensklighetens uppgifter. Endast på denna naturgrund får nationen en viss karakter och kan hon göra sig gällande som personlighet.

Härtill genmäles att af frukten känner man trädet. Alla

---

[1]) I Finsk tidskrift, t. VII: 181 o. f. redogjordes för den framstående norske etnografen Ludv. Chr. Daaes åsigter i saken.

dessa analogi-slut, genom hvilka individens förhållanden utan vidare öfverföras på ett folks, visa sig som bedrägliga förespeglingar. De verkliga påföljderna framstå blott alltför brutala, att man numera skulle tro på dessa filosofemer. Hvem är det som lagt makten i hand på våldsmännen och gjort vattnet grumligt åt fiskarene? Vädjar man till blodsbandet, så får man ock blodet att sjuda och så får man det att rinna. Sjelfviskheten hos ledarene är blott exponent för och utflöde ur en sjelfviskhet i stort, den nationela sjelfviskheten, som man benämt intressepolitik. Kan väl någon numera taga miste på hvad slags intressen denna nationela politik drifver? Minst bör man väl i detta land, midt bland ruinerna af en uppblomstrande industri, ännu inbilla sig att det är kulturens allmänna intressen, som den uppdrifna nationalkänslan åsyftar. Att af grannen tvinga eller lista sig till fördelar, dem man icke genom sina alsters godhet förmår vinna, att förbjuda skadliga varors spridande inom eget land, men legalisera deras utförsel, det är exempel på sannskyldiga yttringar af den nationela intressepolitiken. Huru kunde man också tänka sig att sjelfviskheten skulle bli mindre orättrådig, mindre hänsynslös, mindre brutal för det att de mångas samfälda sjelfviskhet trädt i stället för den regerande familjens?

Och har nu detta visat sig som en uppenbar verkan på det praktiska området, hvad har man icke att vänta äfven på det andliga? Har man att börja med stängt om sig mot främmande industrialster, skall det icke dröja, innan man sätter upp ett skyddsystem mot utländska tankeprodukter — der detta icke finnes af gammalt. Om Gud spar lif och helsa åt nationalitetsprincipens rikskansler, får man väl upplefva äfven det. I språket har man redan en naturlig skiljemur gentemot andra nationer, och hvad som rör sig inom denna, huru primitivt, rått och efterblifvet det än må vara, är dock det nationela och såsom sådant principenligt bättre än det främmande, värdt att hållas på och älskas. Det ligger i doktrinen att sjelfva säregenheten skall utvecklas, och ingenting kan vara lättare än att jaga upp föreställningen om den inhemska förträffligheten. Genom smicker förderfvades furstarnes sinnen i tiden, och folken skulle icke villigt lemna sitt öra åt lofprisandet af deras medfödda förträfflighet, då man ju ock slipper ansträngningen af all täflan! Hvad som begynt såsom skyddsystem i industrielt hänseende, såsom

krigstillstånd i politiskt, skall fulländas på det andliga området som en isolering mellan nationerna, hvarigenom de vitalaste af kulturens allmänna intressen måste motarbetas.

Dessa missmodiga förutsägelser äro kanske öfverdrifna, men så mycket har i alla fall trädt i dagen af de verkningar nationalitetsprincipen, uppfattad väsentligen som en enhet i härstamning och språk, framkallat hos samtiden, att man med skäl begynt se sig om efter någon annan grund än härstamning och språk för menniskornas sammanslutning i skilda stater. Ett försök i denna riktning är den undersökning, E. Renan för några år sen egnade åt frågan: Hvad är en nation?[1]) Ur det historiska förloppet vid de moderna nationernas uppkomst har han sökt att afgöra hvad det är som väsentligen sammanhållit och sammanhåller deras befolkningar.

I.

Efter romerska rikets fall, eller rättare efter sönderstyckandet af Karl den stores välde, ter sig det vestra Europa för våra blickar som sönderdeladt i nationer, hvaraf några vid skilda tidpunkter sökt utöfva en viss hegemoni öfver andra, utan att någonsin varaktigt lyckas deri. Hvad Karl V, Ludvig XIV och Napoleon I ej mäktat, skall förmodligen ingen efter dem utföra. Ett nytt romarrike, ett nytt Charlemagnevälde äro numera omöjliga. Europa är alltför mycket styckadt för att ej hvarje försök till envälde hastigt skulle framkalla en sammanslutning, som tvingade den hersklystna nationen tillbaka inom sina tillbörliga gränser. Ett slags jemvigt har redan länge upprätthållits. Frankrike, England, Tyskland, Ryssland skola ännu, hvilka öden de än må gå till möte, i sekel förblifva historiska individualiteter, hufvudpjeserna på ett dambräde, på hvars rutor de ständigt flyttas, men aldrig förblandas.

Begreppet nation, sålunda fattadt, är ej gammalt i historien. Forntiden kände det ej; Egypten, Kina, det gamla Kaldeen, utgjorde på intet vis nationer. De voro hjordar, anförda af en Himmelens eller Solens son. Egyptiske medborgare funnos lika litet som det nu finnes kinesiske. Den klassiska forntiden hade republiker och municipala kungadömen, konfederationer af små

[1]) Föredrag hållet i Association scientifique, den 11 mars 1882.

republiker och kejsaredömen; men den kände ej till en nation i modern mening. Athen, Sparta, Sidon, Tyrus voro härdar för en beundransvärd fosterlandskärlek, men de voro blott städer med ett jemförelsevis inskränkt område. Innan Gallien, Spanien, Italien uppslukades af romerska riket, voro de en samling af ofta sinsemellan förbundna folkslag, men utan sammanhållande institutioner, utan dynastier. Assyriska väldet, persiska väldet, Alexanders välde hade icke betydelsen af fosterland. Det fans aldrig en assyrisk patriot; det persiska riket åter var blott en enda stor feodalstat. Huru storartad och följdrik för civilisationens allmänna historia än Alexanders sagolika äfventyr är, förknippas icke dervid uppkomsten af en enda nation.

Då var romerska riket i långt högre grad ett fosterland. Den trygghet det ingaf genom att göra ett slut på de oaflåtliga krigen gjorde det i början så hårda romerska öfverväldet med tiden älskadt. Det var en stor sammanslutning, liktydig med ordning, fred och hyfsning. Under romerska rikets sista tider fans hos upphöjda själar, hos upplysta biskopar, hos de lärde en verklig känsla för »den romerska freden» som motsats mot barbariets hotande kaos. Men ett välde tolf gånger större än det nuvarande Frankrike kunde icke utgöra en stat i modern mening. Österns och Vesterns tudelning var oundviklig. De försök, som i tredje seklet gjordes att bilda ett galliskt välde, misslyckades. Det var vid germanernes inbrott den princip infördes i verlden, som sedermera tjenat till grund för nationaliteternas tillvaro.

Hvad gjorde då de germaniska folkslagen, allt ifrån deras väldiga inbrott i femte seklet ända till normandernas sista eröfringar i tionde seklet? De inverkade föga på folkslagens skaplynne; men de insatte dynastier och en militärisk aristokrati inom mindre och större områden af Vest-romerska riket, hvilka antogo sina eröfrares namn. Så uppstodo Frankrike, Burgund, Lombardiet, senare Normandiet. För ett ögonblick återförenas Occidenten under frankernas hastigt framskridande öfvervälde; men mot slutet af nionde århundradet splittras detta rike ohjelpligen; fördraget i Verdun uppdrar en i hufvudsak oföränderlig styckning, och sedan dess gå Frankrike, Tyskland, England och Italien, om ock stundom på omvägar och genom tusen vådor, fram mot den fulla nationela tillvaro, vi se dem utveckla i den tid som är.

Hvad är det som trycker sin pregel på dessa särskilda politiska existenser? Det är sammansmältningen af de folkslag, hvaraf de äro sammansatta. I de länder vi uppräknat fins intet liknande det, som möter oss i Turkiet, der turken, slaven, greken, armeniern, araben, assyriern, kurden äro lika särskilda i dag som i eröfringens tid. Två vigtiga omständigheter hafva bidragit härtill. Först det faktum, att de germaniska folkstammarne antogo kristendomen såsnart de litet längre stått i beröring med den grekiska eller latinska bildningen. Ty då segraren och de besegrade antaga samma religion, än mer då segraren antar de besegrades religion, faller den skranka, som enligt det turkiska systemet skarpt afskiljer menniskorna efter deras religion. Den andra omständigheten å segrarnes sida var att de glömde sitt eget språk. Clovis', Alariks, Alboins, Rollos sonsöner talade redan romaniska. Detta sakförhållande var sjelft följden af en annan ganska vigtig omständighet. Med frankerne, burgunderne, göterne, longobarderne och nordmännen följde nämligen blott få kvinnor af deras egen stam. Under flere slägtled förmäla sig anförarne blott med germaniska kvinnor, men deras frillor äro romaniska kvinnor, deras barns ammor äfvenså, och stammen i sin helhet gifter sig med romaniskor, hvaraf följde att *lingua francica* och *lingua gothica* bortdogo icke långt efter frankernes och gothernes bosättning inom romerskt område. I England gick det annorlunda: förmodligen hade de anglosachsiske inkräktarne kvinnor med sig, den brittiska befolkningen flydde undan, och dessutom herskade latinet då ej mer i Britannien, eller rättare, det hade aldrig herskat der. Hade man allmänt talat keltiska i Gallien, så hade förmodligen Clovis och hans anhängare ej för detta språk öfvergifvit sitt germaniska tungomål.

Deraf kom sig att, oaktadt inkräktarnes ytterst våldsamma seder, den form, de gåfvo åt nationen, under århundradenas lopp blef nationens egen. *Frankrike* blef helt naturligt och tillbörligt namnet på ett land, dit blott en obetydlig minoritet franker invandrat. I tionde seklet, i de äldsta chansons de geste, der tidsandan så förträffligt afspeglas, äro alla Frankrikes innevånare fransmän. Föreställningen om olika raser, som så tydligt framstår hos Gregorius från Tours, röjes på intet sätt hos författarne efter Hugo Capets tid. Skilnaden mellan ädlingen och den ofrälse är så skarpt betonad som möjligt, men den är i intet

afseende en rasskilnad; det är en nedärfd olikhet i mod, vanor, uppfostran, och ingen tänkte mera på att ursprunget till dessa olikheter var en eröfring. Det falska system, enligt hvilket adelskapet härflöt ur ett privilegium, som konungen skänkte för stora bedrifter i nationens tjenst, åsigten att hvarje adelsman är en adlad, befäste sig som en dogm redan från trettonde seklet. Det samma inträffade nästan vid hvarje normandisk eröfring; efter två eller tre generationer skilde sig de normandiske eröfrarne ej mer från den öfriga befolkningen. Deras inflytande hade icke desto mindre varit stort; de hade gifvit det eröfrade landet en adel, krigiska vanor och en fosterlandskärlek, som hittills varit der okänd.

Glömskan, man vore frestad att säga den historiska villfarelsen, är en väsentlig faktor i bildandet af en nation, och så innebära ofta de noggrannare historiska studierna en fara för nationaliteterna. Den historiska forskningen framdrar i ljuset våldsbragder, hvilka egt rum vid alla politiska nybildningars början, äfven deras, hvars följder varit de mest välgörande. Sammanslutningen sker merendels våldsamt; norra och södra Frankrikes förening var slutakten i ett halft sekel långt drama af fasansfull utrotelse. Konungen i Frankrike, hvilken utöfvat, så att säga, en genom seklen fortgående kristallisation och dragit ihop den fullkomligaste nationela enhet, som någonsin funnits, konungen af Frankrike, skådad på för nära håll, har mistat sin bländande kraft, den nation han bildat har förbannat honom, och numera är det blott de bildade, som veta hvad han gjort och hvad han var värd.

Det är ur motsatserna man bäst lär känna dessa det vestra Europas stora historiska lagar. Det värf, som Frankrikes konungar dels genom våld, dels genom rättvisa, så beundransvärdt genomfört, har mer än en stat försökt att utföra utan att lyckas. Under den helige Stephans krona ha magyarer och slaver förblifvit lika skilda som för åtta hundra år sedan. Långt ifrån att sammansmälta de olikartade beståndsdelarne i sina riken har habsburgska huset hållit dem åtskilda och ofta i spänning mot hvarandra. I Böhmen äro de tyska och tscheckiska elementen lika skarpt åtskilda som vatten och olja i ett glas. Den turkiska politiken att afsöndra nationerna efter deras religion har haft långt sorgligare följder: den har medfört Orientens fall. Se till exempel en stad som Smyrna eller Saloniki med sina

fem eller sex skilda kommuner, som hvar för sig har sina minnen, men så godt som intet gemensamt. Men nu består nationens innersta väsende just deri, att individerne ha mycket gemensamt, och också deri, att de glömt mycket i det förflutna. Ingen fransk medborgare vet om han är burgund, vestgoth eller alan; enhvar fransk medborgare måste ha glömt Bartholomeinatten eller blodbaden i södra Frankrike under trettonde århundradet. Det finnes icke i Frankrike tio familjer, som kunna uppvisa att de äro af frankiskt ursprung, och kunde de det äfven, vore der alltid bristfälligheter i bevisen till följd af tusen okända korsningar, som kunna rubba alla genealogiska system.

Nationen i modern mening är således den historiska frukten af en serie i samma syfte verkande faktorer. Än har enheten åstadkommits af en dynasti, som fallet varit i Frankrike, än genom de skilda landskapens uttryckliga önskan, såsom i Holland, Schweiz, Belgien, än genom en allmän ande, sent omsider segrande öfver feodalväldets nycker, såsom i Italien och Tyskland. Dock har städse en och samma inre princip förefunnits för dessa olika bildningssätt. Det är Frankrikes ära att genom sin stora revolution ha förkunnat det en nation har sin tillvaro inom sig sjelf. Vi må ej misstycka att man följer vårt föredöme; nationalitetsprincipen är vår. Men hvad är då en nation? Hvarför är Holland en nation, medan Hannover eller storhertigdömet Parma ej äro det? Huru fortfar Frankrike att bilda en nation, ehuru den dynasti, som var så verksam vid dess bildande, redan är sin kos? Huru är Schweiz, som har tre språk, två religioner, tre eller fyra raser, en nation, medan till exempel Toscana, som är så homogent, ej är det? Huru har det kunnat påstås att Österrike vore en stat, men icke en nation? Hvari skiljer sig nationalitetsprincipen från den etnografiska, som ligger till grund för raserna? Se der frågor, dem en tänkande ande vill ha besvarade, för att känna sig ense med sig sjelf. Ej för att denna verlds angelägenheter låta ordna sig efter dylika spekulationer; men den tänkande anden söker nödvändigtvis i tilldragelserna en ledande tanke, kring hvilken hans begrepp kunna ordna sig till fasthet och klarhet.

II.

Enligt vissa politiska teoretici vore principen ingenting, annat än denna dynasti, som framsprungit ur en forntima eröfring den der folkets massa först underkastat sig och sedan småningom glömt. Och enligt samma politici skulle landskapens sammanslutning icke vara längre än den dynasti, som gifvit dem upphof genom sina krig, sina giftermål och sina fördrag. Och sant är det att flertalet af de moderna nationerna ha för sitt upphof att tacka någon familj af feodalt ursprung, hvilken liksom förmält sig med jorden och bildat kärnan för sammanslutningen. Frankrikes gränser 1789 voro hvarken naturliga eller nödvändiga. De stora områden, kapetingiska huset lagt till den knappa remsan från fördraget i Verdun, voro denna familjs personliga förvärf. Vid den tiden visste man intet om naturliga gränser, nationernas rätt eller befolkningarnas vilja. Englands och Skottlands förening är likaledes en dynastisk tilldragelse, och vill man rätt se konungaslägternas inflytelse på en nations bildande, har man förträffliga exempel på Pyreneiska halfön. Om Italien deremot kan sägas att det dröjt så länge med att bli en verklig nation, endast derför att ingen af dess talrika regerande familjer före vårt sekel gjort sig till centrum för enheten.

Men är väl denna så kraftigt verkande faktor att anse som sjelfva principen? Är den så väsentlig, så oumbärlig? Visserligen icke. Schweiz och Förenta staterna, hvilka bildat sig som en förening af småningom sammanslutna stater, hvila ej på någon dynastisk grundval. Och för så vidt frågan rör Frankrike, fordras för dess dryftande nyckeln till framtidens slutna portar. Men så mycket torde dock vara klart att denna inflytelserika franska konungamakt var så högeligen nationel, att franska nationen, dagen efter hennes fall, kunde stå sig henne förutan. Och sedan, huru omdanade ej det adertonde århundradet allt! Efter sekler af förnedring hade menniskorna återvändt till forntidens ande, till sjelfuppskattning och insigt om sina rättigheter. Orden fosterland och medborgare hade återtagit sin betydelse. Så lyckades den djerfvaste operation historien utfört, en operation som kunde, fysiskt att tala, jemföras med försöket att bibehålla oförminskad lifskraft i en kropp, hvars hjerta och hjerna blifvit borttagna.

Vi måste då tillstå att en nation kan ega tillvaro utan att hvila på dynastisk grundval och att till och med en nation, som

uppstått på denna grundval, kan fortbestå den förutan. Den föråldrade åsigt, som blott ifrågasätter konungens rätt, gäller icke mer, vid sidan af dynastins rätt står nu nationens rätt. Men om denna nya rätt nu icke härflyter ur en dynastisk, från hvilken princip kan den då härledas, hvarpå igenkännes den, hvilket sakförhållande ligger till grund för den?

Den grundar sig på rasen, svarar mången tvärsäkert. De konstgjorda skiljemurar, som feodalväldet reste eller som uppstodo ur furstliga giften och diplomatiska kongresser, äro förfallna. Stadig och oomkullkastlig står endast rasen hos befolkningen. Se der källan till all rätt och all legitimitet. Den germaniska stammen till exempel har, enligt denna teori, rätt att återförena germanismens spridda medlemmar, äfven då desse äro goda medborgare annorstädes. Germanismens rätt öfver dem är starkare än deras rätt att besluta öfver sig sjelfva. Man skapar dymedelst en slags urrätt, lik konungarnes gudomliga rätt; nationalitetsprincipen blir etnografisk.

Men deri ligger en stor villfarelse, hvilken, om den blefve allestädes förherskande, skulle tillintetgöra Europas civilisation. Så giltig och rättvis nationalitetsprincipen i sig är, så trångbröstad och farlig för allt sant framåtskridande är åsigten om rasernas ursprungliga rätt.

I forntidens stam- och stadssamhällen intogo i sjelfva verket, vi erkänna det, raserna ett framstående rum. De gamles städer och stammar voro blott en utvidgning af familjen. I Sparta och i Athen voro alla medborgare närmare eller fjärmare anförvandter. Så var äfven fallet hos Israels barn, och så är det ännu bland de arabiske stammarne. Men låtom oss öfvergå från Sparta, Athen och de israelitiska stammarne till romerska riket, och förhållandet är helt annat. Ursprungligen grundad genom våld, sedermera sammanhållen genom gemensam fördel, tilldelar denna brokiga sammanslutning af de mest olikartade städer och landskap ett dråpslag åt rasbegreppet. Kristendomen, med sin allmänneliga och alltfordrande karakter, arbetar ännu verksammare i samma syfte. Den sluter ett nära förbund med romarriket, och tack vare dessa båda ojemförliga agenter för enandet, utestänges det etnografiska begreppet för sekler från de menskliga angelägenheternas ordnande.

Ehuru vid första ögonkastet kan synas annorlunda, var barbarernas inbrott ett steg längre på samma bana. Deras ko-

nungariken tillskuros icke efter några etnografiska föreställningar, de gestaltades af eröfrarens styrka eller nyck. De folkslags ursprung, hvilka de underkastade sitt välde, var för dem den likgiltigaste sak i verlden. Sedermera återupprättade Karl den store på sitt sätt hvad Rom redan skapat, ett gemensamt välde, sammansatt af de mest olikartade raser. Upphofsmännen till fördraget i Verdun drogo orubbligt sina två stora gränsstreck från norr till söder, utan ringaste hänsyn till de folks härkomst, som blefvo på högra eller venstra sidan. Så gick det under hela medeltiden: gränsskilnaderna uppgjordes mestadelen oberoende af hvarje etnografisk tendens. Har det ock inträffat att det kapetingiska huset genom sin ihärdiga politik småningom under Frankrikes namn sammanfört det forna Galliens områden, är det dock i sjelfva verket ej en följd af någon hos dessa landskap inneboende böjelse att sluta sig till de med dem beslägtade. Dauphiné, Provence, Franche-Comté egde intet minne af ett gemensamt ursprung. Allt galliskt medvetande hade slocknat redan i vår tidräknings andra århundrade, och det är blott genom en lärd inblick, man i vårt århundrade återuppletat det galliska skaplynnets egendomlighet.

Det etnografiska har icke haft mycket att betyda vid de moderna nationernas bildande. Frankrike är keltiskt, iberiskt, germaniskt; Tyskland består af germaner, kelter och slaver; trassligast äro Italiens etnografiska förhållanden: galler, etrusker, pelasger, greker, många andra att förtiga, korsa sig der i en outredbar blandning, och de britanniska öarne erbjuda i sin helhet en blandning af keltiskt och germaniskt blod, hvars mått vore ytterst svårt att ange.

Sanningen är att det alls icke finnes någon fullkomligt ren ras och att, då man stöder politiken på den etnografiska analysen, stöder man den på ett bländverk. I de ädlaste länder, Tyskland sjelf icke undantaget, är blodet som mest blandadt. Eller är Tyskland väl ett rent germaniskt land? Hela södra Tyskland har varit galliskt, hela dess vestra del, alltifrån Elbe slaviskt, och de delar, som företrädesvis anses renblodiga, äro de det i sjelfva verket? Vi röra här vid en af dessa frågor, vid hvars lösning det är angeläget att hysa ett klart omdöme och att förebygga missförstånd.

Meningsutbytet om raserna är ändlöst, emedan ordet ras fattas på tvenne alldeles olika sätt af de filologiska historieskrif-

varne och af de fysiologiska antropologerne. För de sistnämde betyder rasen det samma som i zoologin, en verklig härstamning, ett blodsförvandtskap. Men språkens och historiens studium leder ej till samma indelningar som fysiologin. Orden brachycephaler och dolichocephaler hafva så godt som ingen betydelse för historien eller filologin. I den grupp af menniskor, som skapade de ariska språken och det ariska åskådningssättet, funnos redan både brachycephaler och dolichocephaler. Och så var äfven fallet i den ursprungliga flock, som danade det språk och de inrättningar, hvilka fått namnet semitiska. Med andra ord, zoologiskt fattadt, är menskligheten ursprung långt äldre än språkens, kulturens och bildningens. De ur-ariska, ur-turanska och ur-semitiska folkgrupperna hade icke någon fysiologisk enhet. Dessa grupperingar äro historiska tilldragelser, som egt rum på en viss tid, låt vara för 15 à 20,000 år sedan, då deremot menskligheten zoologiska uppkomst förlorar sig i en oberäknelig urtid. Hvad man filologiskt och historiskt benämner den germaniska rasen är helt visst en fullkomligt utpreglad familj i menniskoslägtet. Men är det en familj i antropologisk mening? Säkerligen ej. Det är först några århundraden före Kristus, som germanernes individualitet framträder i historien. Och dock hafva germanerne antagligen ej vid denna tidpunkt sprungit fram ur jorden. Dessförinnan, sammanslutna med slaverne i skythernes stora massa, egde de ingen utpreglad egendomlighet. Nu är utan tvifvel engelsmannen en bestämd typ i menniskoslägtets helhet. Men typen för den högst oegentligt så benämda anglosachsiska rasen är hvarken britten från Julius Caesars tid, eller Hengists anglosachsare, eller Knuts danskar, eller Vilhelm Eröfrarens normander; han är produkten af allt detta. Fransmannen är hvarken gallier, eller frank, eller burgund: han är det, som utgått ur den stora kittel, der, under konungens af Frankrike öfverinseende, de mest olikartade element jäst tillsamman. En innevånare på Jersey och Guernesey är alldeles af samma ursprung, som befolkningen på Normandiets närbelägna kust. Ännu i elfte seklet skulle ej den skarpaste blick kunnat varseblifva någon olikhet på den ena och den andra sidan om kanalen. Obetydliga omständigheter vållade att Filip August icke bemäktigade sig dessa öar samtidigt med det öfriga Normandiet. I sjuhundra år åtskilda, ha de båda befolkningarna blifvit ej blott fullkomligt främmande för

hvarandra, men äfven fullkomligt olika. Så är då enligt det sätt, hvarpå vi historieskrifvare se saken, rasen något som uppstår och förändras. Studiet af raserna är af stor betydenhet för den lärde, som sysslar med menskligheteus historia, men har föga tillämpning i politiken. Det instinktmessiga medvetande, som ordnat Europas karta, har icke mycket tagit rasen med i räkningen, och Europas främsta nationer hafva ett i väsentlig mån uppblandadt blod.

Det ursprungligen så vigtiga rasförhållandet förlorar sålunda mer och mer i betydelse. Menniskans historia är i månget afseende olika zoologin. Rasen är der ej allt, såsom hos gnagarne eller kattslägtet, och man har ingen rätt att gå verlden ikring och undersöka folks hjernor, fatta dem vid strupen och säga: »Du är af vårt blod, du hör oss till.» Utom de antropologiska kännetecknen, finnes förstånd, rättvisa, sanning, skönhet, hvilka äro lika för alla. Denna etnografiska politik är föga pålitlig. Bäst ni riktar den mot en annan, ser ni den resa sig emot er sjelf. Är det så säkert att icke tyskarne, som höjt etnografins fana så högt, en vacker dag få se slaverne i sin tur komma och undersöka namnen på byarne i Sachsen och Lausitz, uppsöka kvarlefvorna af wiltzer och obotriter samt fordra räkenskap för de blodbad och de försäljningar i massa, hvilka Ottonerne läto öfvergå deras förfäder. Det är godt för hvar och en att kunna glömma mycket.

Hvad vi yttrat om rasen gäller äfven språket. Språket inbjuder till förening, men tvingar ej dertill. England och Förenta staterna, Spanien och det spanska Amerikas fristater tala samma språk, men bilda ej en nation. Deremot räknar Schweiz, som är så förträffligt hopkommet, efter som det är bildadt med alla de olika beståndsdelarnes fria samtycke, tre à fyra språk. Öfver språket står hos menniskan viljan. Kantonernas vilja att, oaktadt sina många språk, bilda en schweitzisk nationalitet, är ett mycket betydelsefullare faktum, än likheten i språk, som icke sällan ernås först efter tusen lidanden och mot en kanske oersättlig förlust af patriotisk kraft och god vilja. Den politiska betydelse, man fästat vid språken, kommer sig deraf, att man betraktar dem som kännetecken på rasen. Men ingenting kan vara mera oberättigadt. I Preussen, der nu blott tyska talas, taltes för några sekel tillbaka slaviskt tungomål. I Wales talas engelska, Gallien och Spanien ha antagit Alba

Longas ursprungliga tungomål, de »slaviska bröderne» i Bulgarien äro till hufvudsaklig del af finsk ras, i Egypten talas arabiska; exemplen äro oräkneliga. Till och med i de första tiderna betecknar icke likhet i språk likhet i raser. Så vet man att i ur-ariska och ur-semitiska stammar funnos slafvar, hvilka talte samma språk som deras herrar, och dock var slafven vanligen af en helt annan ras än herren. Dessa indo-europeiska, semitiska och andra språkgrenar, dem den komparativa filologin skapat med en så beundransvärd lärdom, sammanfalla icke med antropologins förgreningar. Såsom redan antydts, äro språken historiska bildningar och bära ett mycket osäkert vittnesbörd om deras blodförvandtskap, som tala dem; i hvarje fall har språket blott en underordnad, för det mesta praktisk vigt i jemförelse med den menskliga viljan, då det gäller att bestämma den familj, till hvilken man sluter sig i lif och död. Att ge åt språket en större betydelse, att göra det till sjelfva principen för nationaliteten har, liksom ock ett alltför stort erkännande af rasen, sina vådor och olägenheter. Det medför faran att man innesluter sig inom en bestämd kultur, som anses vara nationel, man öfverger den fria luften på mensklighetens vida fält, för att stänga sig inom landsmannaskapets kvafva, stagnerande idékrets. Hvad vore väl menligare för tanken eller skadligare för civilisationen? Före den franska, tyska eller italienska kulturen går den menskliga kulturen. Betrakten renässansens store män: de voro hvarken fransmän, tyskar eller italienare. Fördjupade i antikens studium, hade de återfunnit hemligheten af menniskoandens verkliga odling, och med kropp och själ hängett sig deråt. Huru rätt gjorde de icke!

Icke heller religionen kan erbjuda en hållbar grund för den moderna nationaliteten. Det fans en tid, då det ansågs icke blott önskligt, utan nödvändigt att staten och dess medborgare skulle ha blott en religion — dragonadernas och moriskförföljelsernas tid — ungefär som på en del håll i våra dagar språkenhet anses som ett vilkor för det nationela lifvet. Den förra af dessa villfarelser kan dock numera anses som öfvervunnen. I våra dagar är religionens ställning till staten och det nationela lifvet temmeligen klar. Det fins ej mera någon statsreligion; man kan vara fransk, engelsk, tysk medborgare, ehvad man är protestant, katolik eller israelit. Religionen är numera en personlig sak, den beror på hvar enskilds samvete.

Man får gå tillbaka till forntidens stam- och stadssamhällen med deras lokalgudomligheter och kulter för att finna en religion, som vore ett verkligen konstitutivt moment i nationaliteten; möjligen kan under medeltiden St. Marco-kulten i Venedig, St. Andrea-kulten i Amalfi betraktas som någonting åt det hållet. Hvad man sedan förstått med statsreligion kunde vara en för flere nationer gemensam trosbekännelse. Men äfven denna nationernas fördelning i katoliker och protestanter eger ej mera rum. Religionen, som ännu för några och femtio år sedan utöfvade sin verkan vid Belgiens bildande, bibehåller all sin vigt i menniskans inre, men har nästan helt och hållet utgått från antalet af de grunder, enligt hvilka folkens gränser bestämmas.

Måhända kunde gemensamhet i intressen vara en sådan enande princip, och visserligen utgör den ett mäktigt samband mellan menniskor och har mer eller mindre medverkat vid nationernas uppkomst. Men äro väl gemensamma intressen nog för att bilda en nation? Kan en Zollverein, en tullförening bli ett fädernesland? I nationaliteten finnes ett känslomoment, som alldeles icke lyder vinstbegäret och endast i mindre mån påverkas af det ekonomiska välbefinnandet.

Slutligen har geografin eller hvad man vanligtvis kallar de naturliga gränserna, sin ansenliga anpart i nationernas afsöndring. Geografin är en af historiens väsentliga faktorer. Floderna ha vägledt folken, bergen hejdat dem. Då de förra gynnat folkvandringarna, ha de senare begränsat dem. Men kan man likväl säga, såsom några vilja påstå, att ett folks gränser finnas föreskrifna på kartan och att det har rätt att tillvälla sig hvad som behöfves för att afrunda sitt område, för att komma till det eller det berget, den eller den floden, den man *à priori* tilldelat en slags begränsande förmåga. Man kan icke tänka sig en mera godtycklig eller olycksdiger lära. Den kan rättfärdiga hvarje våldsbragd. Och hvilka skulle då de berg och floder vara som afsöndra, hvilka de som icke göra det? Ifrån Biarritz till Torneå finnes ej en flodmynning, som vore i och för sig mera egnad till gräns än någon af de andra. Om det hade behagat historien, kunde Loire, Seine, Mosel, Elbe, Oder, lika gerna som Rhen varit den gränsflod, som framkallat så många kränkningar af den grundläggande principen, som är den menskliga viljan. Man ordar om strategiska skäl, och visserligen är ingenting absolut: man måste ge vika för nödvändigheten i mer än ett

fall. Men äfven nödtvånget har sin gräns. Eljes skola alla åberopa dessa militära skäl, och krig uppstå i oändlighet. Nej, det är icke jorden, mer än rasen, som bildar en nation. Jorden ger ett *substratum,* arbetsfältet och slagfältet; menniskan inlägger själen. I den historiens upphöjda skapelse, som man benämner en nation, är menniskoanden det väsentliga. Intet materielt är nog dertill. Nationaliteten är en andlig princip, som framgår ur historiens djupa förvecklingar, ej en gruppering, betingad af markens konfiguration. Vi hafva sett att principen ej är att söka hvarken i dynastiska eller andra institutioner, ej heller i rasen, språken, intressena, den religiösa enheten, de geografiska eller strategiska gränserna. Hvad är den då? Efter det redan sagda, behöfves ej många ord för att säga det.

III.

En nation är en andlig enhet, och två saker, som dock i grunden äro ett, betinga denna enhet. Den ena ligger i det förflutna, den andra tillhör det närvarande. Den ena är den samfälda besittningen af ärfda rika och stora minnen; den andra är den bestående endrägten, lusten att lefva tillsammans, viljan att fortfarande göra fruktbart det arf, man erhållit odeladt. Menniskan är ej minutens verk. Nationen, liksom den enskilde, är slutresultatet af ett långt förflutet, fullt af sträfvanden, försakelser och offer. Om dyrkan af någonting menskligt är berättigad, så är det dyrkan af våra förfäder. En heroisk forntid, store män, ära (vältillförståendes den sanna äran), se der det samfälda kapital, hvarpå en nationalitet grundas. Att ega gemensam ära i forntiden, en enig vilja i nutiden, att hafva uträttat stora ting tillsammans och vilja uträtta ännu flere, se der hufvudvilkoret för att vara en nation. Man älskar allt efter huru mycket man försakat och lidit. Man älskar det hus man bygt och öfverlåtit åt efterkommande. Den spartanska sången: »Vi äro hvad I voren; vi skola bli hvad I ären» är, i all sin enkelhet, hvarje nationalsång i några få ord.

Bakom oss en arfvedel af ära och sorger att dela, framför oss ett gemensamt mål att ernå, att hafva lidit, hoppats, njutit gemensamt, gäller långt mera än gemensamma tullar och strategiska gränser, och gäller trots olikheter i ras och tungomål. Det sades nyss: »att hafva lidit tillsammans»; ja det gemen-

samma lidandet förenar mer än glädjen. Som nationela minnen gälla sorgerna mer än triumferna; ty de pålägga pligter, de fordra gemensamma ansträngningar.

En nation är således en stor inbördes ansvarighet, härfluten ur känslan af de offer man gjort och af dem man ännu är villig att göra. Den förutsätter ett förflutet, men den sammanfattar sig sjelf i det närvarande genom ett förnimbart faktum: den samfälda klart uttalade önskan att fortsätta det gemensamma lifvet. En nations tillvaro är — må uttrycket förlåtas — ett dagligt plebiscit, liksom den enskildes tillvaro är en ständig bekräftelse af lif.

Man skall invända att för nationerna delarnes afsöndring och det helas försplittring skall bli följden af ett system, som sålunda prisger dessa gamla organismer åt ofta nog föga upplysta viljeyttringar. Det bör vara klart att i saker som dessa ingen princip får drifvas till ytterlighet. Denna art af sanningar kunna ej tillämpas i hela deras vidd och på ett abstrakt sätt. De menskliga viljorna vexla; men hvad vexlar ej här nere? Nationerna äro ej eviga. De ha haft sin begynnelse, de skola hafva sitt slut. Förmodligen skola de ersättas af ett europeiskt förbund, i hvilket någonting helt annat än uppnåendet af nationela förmåner skola sysselsätta menniskorna. Men sådan är ej detta århundrades skickelse. I innevarande stund är nationernas tillvaro välgörande, ja äfven nödvändig. Deras tillvaro är en garanti för friheten, som skulle gå under, om det funnes blott en lag och en styrelse. Genom sina olika, ofta motsatta gåfvor och intressen, tjena nationerna civilisationens gemensamma verk; hvar och en medföra de sin not till detta menskligbetens stora samspel, hvilket till slut dock är den högsta ideala verklighet vi rätt kunna fatta.

Sådant är det ursprungsord Renan tror sig hafva funnit för nationernas tillvaro. Hvad han ofvan angifvit som den rätta principen kan uttryckas med ett ord: fosterlandskänslan eller medborgarandan, och ingen skall väl förneka att denna hans åsigt är ädel och upphöjd, äfven om framställningen kan anses lätt, den historiska kritiken icke alltid så hållbar. I alla fall har han framhållit det moment, som är det väsentliga, som aldrig saknats vid bildandet af en nation, hvars förhandenvaro ger åt staten det högre inseglet af nationalitet och som utgör

dess uppehållande kraft. Hvem vill väl jäfva dessa hans ord: »Så länge detta moraliska medvetande bevisar sin styrka genom de försakelser, den enskilda underkastar sig för det allmänna, är en nation begrundad och har rätt att finnas till». Medges måste ock att af de faktorer, historien visar oss som verksamma vid nationernas bildande, dynastiska eller andra institutioner, rasen, språket och naturliga gränser, ingen är så väsentlig, att den icke kunnat saknas i det ena eller andra fallet.

Men å andra sidan, huru skulle denna nedärfda känsla af tillgifvenhet bestå, om den icke droge sin näring ur yttre sakförhållanden. Om lagar och institutioner, dynastiska eller andra, äro sådana att innevånarne trifvas i landet, der de känna sina menskliga rättigheter, sin eviga välfärd och sina timliga förmåner betryggade och befrämjade, blir tillgifvenheten för fosterlandet stegrad, och tvärtom kan fosterlandskänslan slockna ut genom någon sådan vändning i förhållandena, att de i större utsträckning se sig beröfvade detta högsta goda. Hvilken än nationens uppkomst kan hafva varit, och om hon ock icke har sitt upphof i någon viss statlig ordning, måste hon dock skaffa sig en sådan, och gifvet är att denna samhällsbyggnad blir, der förhållandena icke hindra, sådan fosterlandskänslan vill hafva den.

Men historien lär också att gemensamhet i ras och språk, likasom den underlättar sammanslutningen, äfven ger åt fosterlandskänslan en större fasthet och derför är en önskvärd sak. Vid sin polemik synes Renan alltför litet uppskatta dessa engång gifna sakförhållanden, hvilka äro så att säga den lekamliga sida, i och genom hvilken den andliga enheten af historien utvecklas. Men han har rätt deri, att naturen kan hafva förvägrat ett eller annat af dessa sakförhållanden, utan att derför en nationalitet upphäfves. För den, som är riktigt inne i den tyska terminologin, förefaller det naturligtvis som nonsens att begagna orden *nation* och *nationalitet* som Renan gör det. Men det måste kanske tillåtas honom att följa franskt språkbruk, liksom det förmodligen icke kan förmenas nordamerikanaren att säga sig vara af annan nationalitet än engelsmannen. Hvarom icke, hvad skulle man kalla den sammanhållande principen, det aktiva. sig bekräftande medborgarskapet hos dem, hos schweitzaren, hos belgiern? Det måste medges Renan att nationaliteten icke består i en gemensamhet i afseende å språk och härstamning: för att veta det, behöfver man blott hafva er-

farit med hvilka olika känslor man bland främlingar möter en landsman eller möter en, med hvilken man allenast har språket gemensamt: möjligheten att meddela sig med denne, gemensamheten i literära intressen, likheten i bildning väga sist och slutligen dock icke så mycket som gemensamheten i öden, att befinna sig på samma farkost, att hafva bestått samma stormar och styra mot samma okända mål.

Och äfven deri har Renan rätt, att förmånen af gemensamhet i språk och härstamning icke är så stor, att ett samhälle för dess ernående borde underkasta sig svåra lidanden, utsätta sig för faran att förspilla en god del af sin andliga kraft, måhända ohjelpligen skada sjelfva principen för sin nationela tillvaro. Det är ock mer än tvifvelaktigt huruvida det, som är ett godt, när naturförhållandena skänkt det, sist och slutligen visar sig som ett godt, när det våldsamt ernåtts. En politik, som uppsätter en af nationalitetens lekamliga faktorer till dess princip och ensidigt fullföljer dem, kan svårligen vara helsosam. Visst är att den politik, som i våra dagar framstått såsom inspirerad af ett dylikt sträfvande, i allo kännetecknas af en låg sjelfviskhet och kortsynt materialism. Det är blod- och jernpolitiken, hos hvilken sjelfva fosterlandskärleken blir humanitetens fiende.

C. G. Estlander.

Kalevala-studier. [1])

I. *I hvilket förhållande står den tryckta Kalevala till folksången?*

För ett år sedan firades vår berömda hjeltedikts femtio års jubileum. Under hela den föregående långa tiden hade den vetenskapliga forskningen knappast alls vidrört dess sammansättning eller, der detta egt rum, endast bedömt den från rent estetisk ståndpunkt. Gottlund var den ende, som på fyratiotalet framkastade ett och annat ord om den tryckta redaktionens förhållande till folksången; men den afundsamma hätskhet, som gaf sig luft i hans anmärkningar, gjorde väl att deras sanningsenlighet drogs i tvifvel och att de lemnades utan det ringaste afseende. Flere omständigheter stodo också ända till senaste tid i vägen för en vetenskaplig granskning. Först och främst öfverlemnade Lönnrot icke förr än 1873 i Finska literatursällskapets vård de runosamlingar, hvilka utgjort materialet för hans redaktion. För det andra var det kändt att den frejdade och älskade rhapsoden, ehuru mer än andra menniskor fri från sjelfviskhet, dock var ytterst ömtålig för all kritik, som kunde drabba hans Kalevala. Orsaken tycktes vara den, att han ansåg en kritik lika med ett betviflande af hans literära redlighet. Slutligen var ännu förtjusningen öfver egandet af en för finska folket så värdefull skatt i långliga tider så öfverväldigande, att man knappast vågade nalkas helgedomen annorlunda än med blind beundran.

Ej under då, om allmänhetens föreställningar om Kalevalas sammansättning voro allt annat än öfverensstämmande med verkliga förhållandet. Här i landet torde knappast många hafva funnits, som vågat betvifla att Kalevala äfven af folksångarne sjungits

---

[1]) På anmodan af Finsk tidskrifts redaktion har undertecknad åtagit sig att i korthet redogöra för några hithörande frågor. Den, som vill inhemta en grundligare kunskap om dem, hänvisas till mitt arbete om Kalevala, hvilket till julen äfven torde komma ut i svensk öfversättning. J. K.

i det närmaste i samma form, hvari den nu är tillgänglig i tryck. Om Lönnrots tillgörande gjorde man sig icke något riktigt klart begrepp, men förestälde sig att det inskränkt sig blott och bart till att, i den till hufvudtext tagna fullständigaste varianten, inpassa lämpliga ställen ur de öfriga mindre fullständiga, samt att sammanbinda de här och der uppstående luckorna förmedelst ett par rader af hans egen hand. Utländska lärda deremot hafva ibland gått till en motsatt ytterlighet. Så till exempel säger Steinthal sig hafva fått den upplysning, att Lönnrot i sin barndom hört sångerna sjungas och sedan först som medelålders man skrifvit ned dem ur minnet, i hvilket fall det med autenticiteten naturligtvis icke vore mycket bevändt.

Numera har ändteligen genom noggrant granskande af de handskrifter, hvilka Lönnrot för sin redaktion begagnat, jemförda tillika med nyare samlingar, i det närmaste kunnat utrönas huru Kalevala är sammansatt och hvilka delar vid hopfogandet äro tillagda. Vi se då att dessa tillägg äro ganska betydliga, ehuru deras antal och storlek äro mycket olika i olika sånger. Det första var naturligtvis att Lönnrot från de samma ämne behandlande episka sångerna uttog alla detaljer, som saknades i den till grund lagda fullständigaste sången och som kunde göra skildringen lifligare och utförligare. För det andra bifogade han vid hvarje tillfälle, der något trolleri kommer i fråga, den dervid vanligen begagnade trollsången i sin helhet, ehuru de episke folksångarne vanligen endast upptaga några få karakteristiska verser eller också för samlaren påpeka: »nu följer den och den trollrunan», utan att likväl sjunga den för honom. Vidare har vår rhapsod på otaliga ställen höjt sångens estetiska verkan genom inflätande af större och mindre stycken ur lyriska sånger. Likaså har han jemväl ofta, med förändrande af hjeltens eller hjeltinnans namn, med den episka sången införlifvat större eller mindre stycken ur ballader och andra icke egentligen till Kalevala-cykeln hörande episka sånger. Genom dylika förändringar har han äfven närmare med hvarandra förenat åtskilliga gamla sånger, som afgjordt måste räknas till ofvannämda cykel, men det oaktadt ännu icke i folksången hunnit helt och hållet dermed sammansmälta. Egna, af Lönnrot sjelf författade verser förekomma relativt icke i alltför stor mängd, i det att han, äfven der han ansett en sammanbindande länk nödvändig, mestadels

hopsatt den af verser tagna här och der ur alla möjliga folksånger. [1])

För att gifva ett riktigt begrepp om Lönnrots tillvägagående härvidlag, vill jag noggrant analysera och i sina beståndsdelar sönderdela 10:de runan i Kalevala. Sjelfva stommen af sången följer hufvudsakligen den uppteckning Lönnrot gjort efter en af ryska Karelens namnkunnigaste sångare, Ontrei Malinen i Vuonninen; men mer eller mindre betydande tillägg hafva derjemte blifvit tagna ur den, af en annan mera frejdad rhapsod Arhippa Perttunen i Latvajärvi, erhållna versionen och dessutom ur *tio* andra varianter. Ursprungligen icke till denna episka sång hörande äro vidare följande tillägg, med utelemnande likväl af dem, som endast utgöra par tre rader och här skulle göra framställningen alltför tröttande. — Beskrifningen öfver Väinämöinens hemfärd (v. 7—20, 43—52) är till sin förra del hufvudsakligen öfverensstämmande med dylika i många andra sånger och till sin senare del af Lönnrot hopsatt utaf allehanda fragmenter. — Likaså är fallet med en del af Väinämöinens och Ilmarinens samtal om den förres vistelse i Pohjola (v. 67—80). — Den stora granen, som Väinämöinen framtrollar (v. 39—42), förekommer äfven uti folksången; men härvid har Lönnrot likväl gjort en ganska väsentlig förändring — och förbättring. Ursprungligen ser man nämligen i granens topp endast en *mård* och en *ekorre,* hvilka skulle vara alltför vanliga föremål för att förmå en Ilmarinen att klänga upp i trädet; Lönnrot har derför med rätta i deras ställe satt månen och karlavagnen. Af Lönnrot sjelf är granens yttrande (v. 151—8). — Ilmarinens färd genom luften på vindens vingar (v. 169—174) är synbarligen en ombildning af det föregående stycket, der Väinämöinen befaller vinden att föra brodern till Pohjola. — Reminiscenser ifrån ett par olika ballader innehåller Pohjola värdinnans uppmaning till sin dotter att pryda sig för friarens emottagande äfvensom uppfyllandet af denna önskan (v. 217—250). — I Samposången, såsom den verkligen sjunges, beskrifves tillgången vid den namnkunniga klenodens smidande aldrig med mera än fyra verser; Lönnrots redaktion innehåller deremot mera än etthundrade och

[1]) Ganska ofta äro Lönnrots egna interpolationer igenkänneliga på språkliga oegentligheter, såsom prof. Ahlqvist nyligen i en förtjenstfull afhandling uppvisat.

tjugo! Detta vidlyftiga tillägg härleder sig ifrån två olika källor. Början och slutet, skildringen om huru först trälarne hjelpa vid pustningen, slutligen stormarne träda i deras ställe (v. 281—308, 393—408), äro tagna ifrån trollsången om jernets ursprung, der de äro mycket allmänna; midten, som visar huru först flere andra föremål uppkommo ur ässjan före sjelfva det åsyftade undertinget, hör egentligen till de ingermanländska varianterna af sången om Ilmarinens guldbrud.

Ett par små, men väsentliga förändringar och tillägg i denna sång må dessutom uppmärksammas såsom belysande för Lönnrots sätt att gå till väga. — I folksången är det ursprungligen ett svärd, som först framstiger ur ässjan; Lönnrot har förvandlat det till en båge och i slutet ännu tillagt en plog. Sålunda har han fått en serie af föremål: bågen, båten, kon och plogen, hvilka kunna representera olika, i kulturkedjan efter hvarandra följande näringsgrenar: jagten, fisket, boskapsskötseln och åkerbruket. Af denna symbolik vet folksången ingenting, och är den också helt och hållet främmande för dess oreflekterade väsen. — Litet längre fram (v. 430—2) berättas huru en af Sampos rötter fästats vid jordens grund, den andra vid vattenhvirfveln, den tredje vid hembacken. Detta stycke är upptecknadt ur folkets mun, men har intet att skaffa med Sampo, utan förekommer i sången om Vipunen, äfven der blott en enda gång. — Ilmarinens fråga, efter det att Sampo blifvit färdig, om Pohjola dottern nu vill följa honom (v. 434—8), är af Lönnrot, och hennes svar (v. 439—62) är sammansatt af lyriska sånger. — Ilmarinens beslut att resa hem (v. 463—72) äfvensom hans resa (v. 489—496) äro af Lönnrot sjelf författade sammanbindningslänkar. — Slutligen hör Ilmarinens, af Pohjola värdinnan ombesörjda utrustning till denna resa visserligen till Samposången, men till ett tidigare tillfälle, det då Väinämöinen sjelf skall resa ifrån Pohjola.

Af ifrågavarande runas 510 verser höra sålunda endast omkring 130 till sångens ursprungliga form, såsom den af folket verkligen sjungits, alla från olika varianter erhållna tillägg deri inberäknade. Såsom häraf synes har rhapsodens personliga inverkan vid redaktionen varit ganska betydlig och väsentlig. Endel episoder, såsom Aino-sångerna och Kyllikkis bortröfvande äro i sjelfva verket mosaik-arbeten, hopfogade af en mängd olik-

artade beståndsdelar, hvilka egentligen icke haft något att göra med hvarandra.

Men likväl skulle man göra orätt, om man till följd deraf ville fråndöma Kalevala dess egenskap att vara ett folkepos. Äfven folksångarne, i synnerhet de mera begåfvade, hafva, hvar på sitt håll, utvidgat och utvecklat de genom traditionen ärfda episka sångerna just på samma sätt som Lönnrot, förmedelst tillägg tagna ur samma slags källor. Detta kan man lätt förvissa sig om genom jemförande af handskrifterna sinsemellan. Lönnrot skiljer sig ifrån sina föregångare i ödemarken hufvudsakligen endast derigenom, att han kände folksångens alla skatter i ojemförligt högre grad än någon af desse och sålunda hade en mycket rikligare källa att ösa utur.

Dertill kommer sedan visserligen en genom literär bildning förfinad poetisk takt vid valet af tilläggen. Men å andra sidan står likväl Lönnrot äfven härvid, i produktionens omedvetenhet, ganska nära sina föregångare. Sällan är numera någon af dem i stånd att sjelf dikta ett ens medelmåttigt nytt poem, oaktadt de vid sångens utbildning genom smärre tillsatser, tagna dels ur andra gamla sånger, dels ur egen fatabur, ofta visa en förvånande poetisk instinkt. Sammaledes har äfven Lönnrot visat en total brist på poetisk skaparförmåga i sina obetydliga och fullkomligt prosaiska egna diktförsök; men vid Kalevalas redaktion har han det oaktadt, tillföljd af sin noggranna bekantskap med folksången och genom att fullkomligen införlifva sig med dess ande, nästan alltid på ett mästerligt sätt förenat för en oinvigd mycket heterogena elementer till en beundransvärd poetisk enhet. Det kan icke kallas för annat än en lycka, att Lönnrot så tydligen, som i ofvannämda dikter, visat sin brist på skaldeanlag. Dessa hans egna dikter äro dyrbara dokumenter, som bevisa att äfven Kalevalas hopsättande icke är ett verk af en konstpoets medvetna plananläggning, utan af folkanden i sin helhet, hvilken här, såsom äfven eljest vid folksångens utbildande, i sin tjenst begagnar omedvetna redskap.

II. *Hvar hafva Kalevala-sångerna sett dagen?*

Lönnrot i sitt företal till Kalevala antar att de finska episka sångerna först blifvit diktade vid Dvinaflodens stränder. Der, i det varurika Bjarmaland, utvecklade sig, så menade han,

en högre finsk kultur; der slog också diktens blomma ut tidigare än annorstädes inom finska folkets boningsplatser. Äfven professor Ahlqvist hyser samma åsigt. Men dessa auktoriteter, ehuru bland de främsta på finska språkvetenskapens och literaturens område, kunna dock icke hindra oss att se åtskilliga omständigheter, hvilka göra denna hypotes omöjlig.

Först och främst måste väl en *folkdikt* hålla sig till den natur, i hvilken diktarne sjelfve lefva; deras trånga synkrets tillåter dem icke att förflytta skådeplatsen till ett aflägsnare land, som de aldrig sett. Men de naturföremål, som i Kalevala förekomma, passa till en ganska stor del icke in på en så nordlig nejd som Ishafvets kust. I våra episka dikter är det aldrig fråga om sagda trakters ödsliga, kala tundror, icke om de vid dessa stränder ej så sällsynta isbjörnarne; icke om lärkträdet och cembratallen, som äro så egendomliga för urskogen mellan Dvinafloden och Uralbergen. Deremot förekomma allmänt eken, lönnen, linden och äppelträdet, hvilkas nordligaste gräns går vida längre ned i söder. Ibland djuren utgöra igelkotten och det tama svinet lika säkra kännetecken. Hvalfisken och hvalrossen omtalas väl någongång, men endast sällan, påtagligen såsom främlingar; å andra sidan åter, i bjert motsats till dem, kamelen.

Lika vigtigt är att af de till Kalevala-cykeln hörande ämnena saknas nästan hvarje spår i de icke alltför långt från Dvinaflodens närhet ännu boende syrjänernes äfvensom de litet mera aflägsna öfriga permiernes fattiga sång och saga. Om, såsom påståtts, Kalevala sett dagen i Permien, skulle utan tvifvel dessa de finska sångarnes närmaste grannar icke kunnat underlåta att ösa ur samma rika källa.

Slutligen skulle det vara svårt att förena tillkomsten af de många lån ifrån skandinavernes och littauernes mytverld, hvilka förekomma i Kalevala, med hypotesen om det finska epos' utbildning vid Dvinafloden. De sistnämde grannarnes inflytande kunde naturligtvis på intet sätt sträcka sig ända dit. Med skandinaverne hade Permiens inbyggare visserligen någon beröring, men likväl icke af sådan art, att ett utbyte af traditioner i högre grad kunde ega rum. Bjarmalandstågen tyckas alltid hafva varit mycket sällsynta, och dessutom upptogs vikingarnes tid under deras korta vistelse vid »Vinås» stränder synbarligen så af köpenskap och plundring, att föga något återstod för med-

delandet af sånger eller sagor. Upptagande af främmande stoff i den otroliga mängd, som en granskning af Kalevala visar oss, förutsätter en långvarig daglig samfärdsel med det folk, af hvilket lånen erhållits.

Vi kunna, såsom häraf synes, trygt lemna denna hypotes åsido och vända oss till en annan mycket allmän, att nämligen *ryska Karelen*, der de flesta och fullständigaste Kalevalasångerna blifvit upptecknade, äfven varit deras första vagga.[1]) Men häremot talar den vigtiga omständigheten, att *runosången för största delen af ryska Karelens innebyggare är fullkomligt okänd.* Bland vepserne, hvilka i form af ett smalt bälte omgifva Onegasjöns vestra strand, har endast ett och annat obetydligt förirradt fragment påträffats. Hos livvi-stammen, som bor mellan vepserne och Ladogasjön, äfvensom hos de egentliga karelarne i Olonetzska guvernementets nordliga del, förefinnes sången något rikligare, men endast och allenast i de allra närmast finska gränsen belägna socknarne, och der försäkra sångarne ofta att de fått sin konst ifrån finska sidan, medan sångernas hela skick bevisar att detta påstående derstädes har mycket allmän giltighet.

Endast i arkangelska guvernementets nordvestra hörn är sångbältet betydligt bredare i öster, och der har äfven hufvudstommen af Kalevalas nuvarande innehåll upptecknats. Märkvärdigt nog sjunges just i samma trakt en sång om »sångens uppkomst». Den börjar med en fråga:

Hvar ha sångens ord upprunnit,
Hvar såg sångaren väl dagen?

Och denna fråga besvaras sålunda:

Der ha sångens ord upprunnit,
Hvar Karelens hälfter mötas,
Midt i hjertat utaf Ryssland,
På den gränsmark, hvarom länge
Tvenne stora riken kämpat.

Finge man tro sångarnes egen uppgift, så skulle sångens sökta urhem således vara funnet. Men olyckligtvis är det ej

---

[1]) Hos Lönnrot och Ahlqvist sammanfalla dessa båda hypoteser sålunda, att de tänkt sig karelarnes bostäder i forna tider hafva sträckt sig ända till Dvinafloden.

första, likasom icke sissta gången, som den prosaiska vetenskapen är tvungen att obarmhertigt sönderslita diktens skimrande väfnader.

Ifrågavarande trakts högnordiska natur stämmer nämligen knappast bättre än den vid Dvinas stränder ihop med Kalevalas skildringar. Ett ännu svårare inkast är, att de socknar, der sången för närvarande frodas, ännu för icke alltför lång tid tillbaka voro en folktom ödemark. Det var, såsom kändt, icke förr än i midten af sextonde århundradet, som Satakundas, Tavastlands och Savolaks nordliga delar äfvensom Kajana-bygden fingo bofasta inbyggare i större mängd. År 1500 var, enligt ryska jordaböckernas utsago, det nuvarande finska öfre Karelen, dåvarande Kexholms läns nordliga del, nästan öde. Otänkbart är det att på den tiden de kärr- och mo-uppfylda ostliga sluttningarna af våra gränsberg, alldeles oskyddade såsom de äro mot Ishafsvindarne, skulle tidigare blifvit befolkade än de vida lyckligare lottade ofvannämda finska landskapen. Detta antagande vinner också genom ett historiskt vittnesbörd full visshet. År 1581 gjorde Herman Fleming ett härjningståg till ryska Karelen. Efter att hafva plundrat och sköflat vid Ladogas stränder, tågade han rakt mot norden, för att förstöra ett träfäste, som ryssarne hade uppfört i Jyskyjärvi, i det arkangelska guvernementets nordvestra hörn, vid det nuvarande karelska sångområdets yttersta östra gräns. Då likväl efter par dagsmarscher underrättelse inlopp att fästet af ryssarne sjelfve blifvit förstördt, beslöt han att icke återvända samma väg, utan tåga rakt till Kajana och derifrån inom eget land till sin borg Nyslott. Men alla, som kände landet, förklarade en sådan marsch omöjlig, *emedan på hela sträckan icke funnes en enda gård,* der mat för folket och hästarne skulle kunnat erhållas. Det tillämnade tåget till Kajana skulle nu visserligen ha kunnat gå något sydligare genom Repola; men då ryssarne sedan vid fredsslutet icke på något sätt ville gå in på denna sockens afträdande, kan den icke gerna hafva varit en ödemark. Återstår således ej annat än att antaga det Flemings väg skulle kommit att gå något nordligare, midt igenom det nuvarande sångområdet, hvilket således den tiden ännu var fullkomligt obebodt.

Långsmed Hvita hafvets kust förefans visserligen då en karelsk, numera förryskad befolkning, och det kunde synas möjligt att den frambragt sångerna, hvilka sedan småningom utbredt

sig vesterut. Men detta motsäges af alla uppgifter, som af sångarne erhållits om riktningen af runornas utbredning. Dessutom finnes mellan Kalevalasångarne och de numera ryska kustboarne ett ganska bredt bälte af karelare, hvilka icke känna en enda vers af vår sång. Detta skulle ännu måhända kunna förklaras sålunda, att det ryska inflytandet der redan kommit de nationela sångerna att falla i glömska. Men ett dylikt bälte af icke sjungande karelare finnes äfven norr om sångområdet, der det ryska inflytandet är ganska svagt och der de enda grannarne, de usla, glest spridda lapparne omöjligt kunnat utöfva någon menlig inverkan på sångförmågan.

Verkliga orsaken till detta egendomliga förhållande upptäcktes först af magister Borenius. Han fäste nämligen sin uppmärksamhet dervid, att de sjungande karelarnes i arkangelska guvernementet, likasom äfven sjelfva sångernas språk väsentligen afviker från de öfriga ryska karelarnes. De senare uttala nämligen konsonanterna *k, p, t,* mjukt (t. ex. pugu, vibu, kodi), då deremot de förres uttal är öfverensstämmande med de i Finland talade dialekterna. Likaledes förekommer i sångerna och delvis äfven i sångarnes språk en stor mängd svenska lånord, hvilka för de egentliga ryska karelarne äro fullkomligt okända. Saken vinner sin fulla förklaring, då vi genom ännu hos befolkningen fortlefvande, enstämmiga traditioner, upptecknade af Castrén, Lönnrot och Borenius, få veta att runosångarne, och sålunda utan tvifvel äfven med dem sångerna, kommit öfver från Finland för fem eller sex mansåldrar tillbaka, troligtvis under Stora ofredens tid, då finnar i större antal veterligen äfven sökt sig en tillflykt i norska Finmarken.

Dessutom hafva sångerna bibehållit många kännetecken, som bekräfta åsigten om deras ursprung från Finland. De innehålla nämligen ofta ord och former, som äro alldeles främmande för största delen af ryska karelarne, ja mången gång äfven för de sjungande sjelfva. Ett sådant ord är t. ex. *vaimo* kvinna, hvars motsvarighet i ryska Karelen är *nainen.* Derför förvränges der någon gång i sången om Lemminkäinens bröllopsfärd, i versen der han beder sin mor om passande kläder: *Emoseni, vaimo vanha,* det obekanta finska ordet till *vaino* hat, så att satsen förlorar all begriplig mening. I sångerna förekommer mycket ofta den kortare, vestfinska genitiv-formen i pluralis t. ex. *miesten, naisten,* hvilken för sångarne är så fullkomligt

okänd, att de ibland anse *mieste* för stam och i runorna begagna en nominativ pluralis *miestet* i stället för *miehet.*

Vidare visa sig i sångerna, i synnerhet i trollrunorna, ganska ofta namn på helgon, *alla utan undantag romersk-katolska,* äfven i ryska Karelen, då det deremot icke finnes något exempel på dylikt användande af den grekiska kyrkans heliga män och kvinnor. Detta tyckes således vara ett klart bevis icke blott att de ifrågavarande sångerna kommit till de grekiska karelarne vesterifrån, utan dertill först efter det katolska läran var införd i Finland.

Ännu en sak. Man skulle anse för antagligt att sångerna, i fall de verkligen uppkommit i ryska Karelen, innehölle i större mängd för detta landskap egendomliga ortsnamn. Men af sådana förefinnas endast ett par, de också endast i få exemplar, hvilka således tydligen äro tillfälliga senare tillägg. I varianterna på finska sidan förekomma dessa aldrig. Deremot vimla de i Finland, Ingermanland och Estland upptecknade sångerna af ortsnamn tillhörande dessa länder, och hvad ännu vigtigare är, de samma förekomma i mängd äfven i sångerna från ryska sidan. Se här några exempel på de sistnämda. Den stora oxen födes äfven här i *Tavastland,* sitt hufvud svänger den i *Kemi,* sin svans i *Torneå.* Väinämöinen sätter sig i sitt fartygs akter, såsom en saltsäck ifrån *Finland,* som en tobakspung från *Stockholm.* — Pohjolas jungfru berömmes af halfva *Österbotten,* af hela *Finlands* unga män. Ofta nämnes äfven *Sverige* (samt *Stockholm*), *Estland* med *Tanikan linna* (utan tvifvel esternes *Tanlinna* = Reval) med mera.

Slutligen saknar ryska Karelen en hel hop episka och magiska sånger, som förekomma i Finland, särdeles sådana som hänföra sig till äldre rent mytiska föreställningar. Sådana äro till exempel sångerna om *Sampsa Pellervoinens sådd* och *Väinämöinens födelse* samt trollsången vid barnsbörd.

Af allt detta tyckes man icke kunna draga någon annan slutsats, än att *sångerna icke äro ursprungliga i ryska Karelen, utan kommit vesterifrån, sannolikt först efter det kristendomen redan var införd i Finland.* Dermed är likväl icke frågan om Kalevalas urhem ännu löst. Är den, såsom vanligen antages, en skapelse endast af det finska folkets östra, karelska gren, hvarvid då numera endast dess inom Finland och Ingermanland boende del kunde komma i fråga, eller

hafva äfven vestfinnarne i Tavastland och Egentliga Finland samt Estlands inbyggare del deri? För den förstnämda åsigten tala åter två högtfrejdade namn: Lönnrots och Ahlqvists. Den förre kallade det af honom utgifna epos på titelbladet till första upplagan: Kalevala eller *Karelens gamla sånger,* hvarjemte han i en särskild uppsats förklarat de få i vestra Finland upptecknade sångerna för lån ifrån Karelen. Samma hypotes har Ahlqvist sedan försökt ytterligare stöda med språkliga bevis. Efter att först hafva likaledes påpekat sångfattigdomen hos alla till den vestfinska grenen hörande stammar, vill han visa att äfven deras dialekter, mera konsonantiska och mindre vokaliska som de äro, icke fullt lämpa sig för runometern. Det senare alternativet deremot har också för sig en icke mindre auktoritet, nämligen Castrén, hvilken redan fäste uppmärksamheten dervid, att i vestra Finland likväl påträffats åtskilliga Kalevala-ämnen åtminstone i obunden form. Och till förmån för denna åsigt sänkes vågskålen af en i vår kritiska, auktoritetslösa tid ännu vigtigare sak, nämligen en mängd visserligen små, men tillsammans bindande bevis.

Först och främst är numera påståendet om vestfinnarnes allmänna sångfattigdom ohållbart, sedan på de sista par årtiondena inom Estland upptecknats tusentals gamla sånger. Äfven ifrån vestra Finland har man lyckats erhålla ganska många tillägg till det förut kända förrådet, dels i bunden form (lyriska och magiska sånger, sällan episka fragmenter), dels i obunden (episka reminiscenser). Bland de förra kunna märkas fragmenter af sången om den af jägaren (Lemminkäinen) förföljda elgen, den stora eken, af Lemminkäinens andra besök i Pohjola, af Sampos bortröfvande; bland de senare minnen af guldbruden, af Sampos röfvande och i synnerhet talrikt om Kaleva-sonens (Kullervos) jätte-arbeten och hämd. Härtill kommer att åtskilliga, i episka sånger förekommande namn, framför andra *Kaleva, Untamo* och *Sampo,* tidt och ofta anträffats som ortsnamn just i vestra Finland, mestadels redan i dokumenter från fjorton- och femtonhundra talet. Slutligen får icke döljas att, enligt Agricola, både Väinämöinen och Ilmarinen, vårt epos' förnämsta hjeltar, sägas vara tavasternes, icke karelarnes gudar. Nuvarande relativa sångfattigdom är påtagligen endast en verkan af den moderna, här djupare inträngda civilisationen. Samma fenomen visar sig redan nästan lika tydligt i Uleåborgs läns kustsocknar

och i Savolaks. I begge dessa landskap flödade sångens källa i början af detta sekel ännu ganska ymnigt; nu är epiken der utsinad, och äfven lyriken och trollrunan hålla på att utdö.

För det andra visa dessa vestfinnarnes sånger ingalunda någon dialekternas oböjlighet för den fornfinska metern; utan deras konsonantrikare former, blott de af en skicklig hand behandlas, foga sig deri lika lätt och lika ledigt.

En god fingervisning vid uppspårandet af den gamla sångens vägar kan den riktning gifva oss, i hvilken nyare dikter vandrat. *Denna går till största delen alltid från söder till norr och från vester till öster.* Detta bevisas, hvad den förstnämda vägen beträffar, i ganska många fall genom de i sångerna inflätade ortsnamnen, hvilka bära vittnesbörd om ursprungsorterna. Sålunda påträffas allmänna ingermanländska sånger, som innehålla de ingermanlänska namnen Kelttu, Tuuteri, Narva, äfven i Savolaks och Karelen, ja någongång ända i Kajana trakten. Sammaledes hafva Jääski, Vuoksi och Imatra från Viborgstrakten spridt sig högt upp i norden. Så ser man ock mindre stycken eller enskilda verser af vestfinska legender och ballader från medeltiden, om biskop Henriks död, om liten Elin och riddare Kurck, äfvensom de sånger, som sjöngos vid Helkafesten i Sääksmäki i Tavastland, talrikt inflätade i allehanda runor, upptecknade i Ingermanland samt såväl finska som ryska Karelen. Till exempel säges Väinämöinen på sin resa till Pohjola ibland färdas till »prestlösa, odöpta trakter», hvilket är naturligt för biskop Henrik, finnarnes apostel, men här genast röjer ett lån. Likaledes förekommer Elins varning till sin gemål: drick du bägarn blott till hälften, lemna den sämre hälften åt den sämre o. s. v. ofta ordagrant i sången om Lemminkäinens andra färd till Pohjola. Begge här anförda exempel äro tagna ur varianter ifrån arkangelska guvernementet; så långt hafva således sångens spillror drifvits.

Slutligen är ännu anmärkningsvärdt att väl sångerna, såsom naturligt är, hufvudsakligen följa den ostfinska dialekten, inom hvars område de till största delen numera blifvit upptecknade, men likväl innehålla ett icke ringa antal ord och former, som äro afgjordt vestfinska och icke af ostfinnar kunna hafva blifvit insatta. Dessa bevis få ännu ytterligare styrka genom några i sångerna omnämda, endast vestfinska seder och bruk. Ingen karelare har någonsin ännu kommit på den tanken, att spänna

en oxe för sin plog; i vestra Finland deremot är detta mycket vanligt, och äfven i Kalevala plöjas Sampos rötter lösa med tillhjelp af detta djur. Bryggandet af öl till fester, i synnerhet till julen, är endast i vestra Finland brukligt; likväl sker sådant också i och för Pohjola bröllopet, och i ryska Karelen försäkras ofta uttryckligen att denna sång borde sjungas för att få ölet att lyckas, ehuru allmogen der sjelf aldrig sett sagda hushållsgöromål.

Uti Estland märkes någon inverkan af den finska sången, troligtvis förmedlad af soldater, som på femton- och sextonhundratalet legat der i garnison. Men lika mycket har å sin sida den estniska poesin utvecklat och riktat den finska. Väinämöinen, Ilmarinen och Lemminkäinen till exempel tyckas alla ursprungligen hafva varit främmande för esterne, ehuru de numera, om ock sällsynt, uppträda äfven i dessas sånger. Ett tydligt bevis derpå är att den först omtalades namn är på ett underligt sätt förvrängdt. Väinämöinen kommer ifrån Väinä = en stor flods lugna utlopp; men esterne kalla honom *Vanamuine,* det är »gammal fordom», der sammansättningens senare del antages vara ett adverbium. Till följd häraf är också namnets böjning alltid helt besynnerlig och onaturlig. »Om Väinämöinen» heter nämligen i de estniska sångerna *Vanamuinest,* icke *Vanamuisest,* såsom det enligt regeln för alla nomina på *-ne* borde heta, i enlighet med det finska Väinämöisestä.

Å andra sidan åter finna vi uttryck och personer, som äro otvifvelaktigt estniska, inblandade i finska, ja i rysk-karelska sånger. Esterne sjunga med förkärlek om *Soome sild,* »Finnbryggan», och mena dermed regnbågen, som hvälfver sig öfver hafvet och likasom förenar Finska vikens begge stränder samt deras så nära beslägtade inbyggare. Der är detta uttrycks ursprungliga mening lätt förståelig. Men uti en sång från norra kusten af Ladoga eller från arkangelska guvernementet vore det ett nonsens, såvida det icke vore en långväga främling. Likaså bevisande är den estniska hjelten Sullervoinens uppträdande i en dikt från Olonetzska guvernementet.

På grund häraf kan väl en opartisk, från all lokalpatriotism fri granskning icke komma till någon annan slutsats, än att den finska episka sångens källa upprunnit bland den i poetiskt hänseende så misskände vestra finska grenen. Men å andra sidan visar en närmare undersökning af sångernas utveckling att

denna till största delen skett inom den östra grenens område, ja att sammansmältningen af de särskilda sångerna till större cykler samt slutligen till ett sammanhängande epos först gått för sig, sedan den episka poesin spridt sig till ryska Karelen, der den funnit en lugn fristad, i hvilken den ostördt kunnat hängifva sig åt detta vigtiga värf. Sålunda är Kalevala icke ett stridsäpple mellan vestfinnar och karelare, utan ett verk, i hvars danande det finska folket i sin helhet kan berömma sig af att ha tagit del.

J. Krohn.

Samhällets höjder.

Grefve Paul Vasili: La Société de Berlin; — de Vienne; — de Londres; — de Madrid; — de S:t Petersbourg.

— — : Från Berlins salonger, öfvers. — O. s. v.

„Petites gens, grande vertu; grandes gens, petite vertu; c'est ainsi que se font les compensations sociales“.

Grefve Paul Vasili.

Huruvida det moderna europeiska societetslifvets lika spirituele, som outgrundlige skvallrare verkligen på god tro smickrar sig med att den sociala kastskilnaden i all tid skall befinna sig utjemnad på det ensidigt bekväma sätt, hans ofvan citerade yttrande innebär, må med skäl ifrågasättas, då han ju mer än en gång under loppet af sina redogörelser visar sig ha en rätt allvarlig uppfattning af betydelsen hos det röda skenet på framtidens horisont; men det är likafullt betecknande att ämnet i fråga verkligen måste skärskådas ur sådan synpunkt och behandlas under sådana förutsättningar, för att ännu i vår tid erbjuda ett specifikt intresse och på samma gång icke förtaga illusionen hos den del af publiken, som fortfarande gör anspråk på att få, såsom till en högre verld, se upp till samhällsbyggnadens tinnar. Betecknande är också att Paul Vasilis uppseendeväckande artikelserie offentliggjorts och såsom »pièce de

résistance» ingått just uti »La nouvelle revue», hvars utgifvarinna, i tiden Gambettas Egeria, fortfarande gerna sjelf vill anses vara den tredje republikens mest representativa personlighet. Med republikanismen i det republikanska Frankrike är det i sjelfva verket, åtminstone så långt societetslifvets yttersta svallvågor nå, icke så synnerligen strängt. Utan åtskilnad till partiskiftning plägar man visserligen vara med om att söka störta den regering, som för tillfället har makten, och såtillvida äro mest alla frondörer, men hvad derutöfver går motsvarar föga idealet af jemlikhetens samhällsskick. Likasom uti franska romaner och teaterpjeser ett »de» framför hjeltarnes och hjeltinnornas namn är, om möjligt, nödvändigare än det äktenskapsbrott de oföränderligen bedrifva, är och förblir den parisiska och dermed också till stor del den franska allmänheten, hvad régime hon än för ögonblicket lyder, gentemot »le monde» och dess bud städse en kritiklöst trogen undersåte. Nu är det visserligen sant att den kinesiska mur, hvarmed aristokratin alltid och allestädes älskat att omgifva sig, särskildt i Frankrike allt mera begynt bekräfta regeln, att det icke fins någon mur, som en åsna lastad med guld ej vore i stånd att öfverstiga, och börds- och börsaristokratin ha derstädes i vissa nyanser verkligen ända till oigenkänlighet begynt öfvergå i hvarandra. Detta oaktadt har dock adeln äfven i Frankrike kvar sina erkända anspråk på att vara samfundets krona; finansfurstarne, stora och små, hålla det fortfarande för en ära att få offra döttrar och millioner åt gamla stamträds sista vattenskott, och om än demimondens representanter så ofta i okvald besittning af de stackars fruarnas både män och hemgifter finna rik ersättning för det officiela erkännande, som tillsvidare fattas, är det likväl till den stora verldens damer äfven de å sin sida stadigt blicka upp, likasom ett namn och en titel, genom giftermål med någon gammal roué, plägar vara det försonande och triumfala slutmålet för deras bana.

Allt detta gäller i främsta rummet Frankrike, och att ifrågavarande serie af bref med hof och societetsskvaller till stoff publicerats just i Paris, der dock hof och hoflif för tillfället saknas, beror säkerligen icke minst på att parisaren dock bättre än någon annan uppskattar allt, som rör den stora verldens görande och låtande, och att hans språk, sedan århundraden användt till att efter behof uttrycka eller dölja hoffolks tankar, företrädesvis lämpar sig för ändamålet ända derhän, att en »marivaudage»,

sådan som den ofvan citerade, knappast läte sig utan ironi på något annat språk uttalas. Detta hindrar naturligtvis icke att adeln, oafsedt sitt politiska inflytande, äfven i andra land med eller utan skäl är i besittning af ungefär enahanda social prestige, och de förhållanden, som i detta afseende råda i Frankrike, återfinnas modifierade uti hela Europa. Såsom en karakteristisk faktor i våra dagars samfundslif har således den europeiska aristokratin redan ur kulturhistorisk synpunkt sin betydelse, och för såvidt grefve Paul Vasili lyckats rätt belysa denna sida af saken, äro hans bref otvifvelaktigt egnade att intressera äfven dem, som af hans många elaka »cancans» erfara hvarken fröjd eller uppbyggelse.

»Noblesse oblige» är ett troligen till det forna chevaleriets ridderliga förpligtelser sig hänförande talesätt, hvilket sedan dess af ålder plägat anses såsom uttryck för det medvetande, aristokratin i bästa fall har af att en privilegierad ställning medför moraliskt ansvar. Det är otidsenligt, detta ordspråk, och än mera, det är inhumant. Det finnes ingen dygd, hvartill icke blotta känslan af menniskovärde bör förpligta en och hvar i lika hög grad, som trots något namn eller några ärfda traditioner, och i vår tid, då bland civiliserade menniskor moralens grundsanningar åtminstone icke af okunnighet lemnas utan tillämpning, borde ingen i teori gå in på att tillerkänna vissa personer framför andra monopol på ädla bevekelsegrunder till goda verk. Men sådana de fortfarande af gammal vana citeras, uttrycka dessa två ord emellertid just ur moralisk synpunkt adelns princip och dermed också lifsvilkoret för dess traditionela anseende. Begreppet aristokrati förutsätter nämligen i främsta rummet anor, det vill säga en bemärkt ställning i samhället under en följd af generationer. Den förfädrens personliga förtjenst, som väl ursprungligen och i många fall äfven sedermera legat till grund för deras sociala företräde, kan på goda skäl anses för ättlingen utgöra en maning till berömlig verksamhet, och säkerligen har också tyngden af ett namn i många fall verkat såsom en hämsko på dåliga böjelser. Stödjande sig på möjlig erfarenhet härutinnan och kanske också på sannolikheten af att en ätt, som flere slägtled igenom från samhällets höjder tagit del i dess ledning, bättre än andra skulle kunna erbjuda tillgång på politisk blick och öfriga kvalifikationer, har man i allmänhet funnit ganska naturlig den äfven annars nära till hands liggande företeelsen,

att arfvingen till ett ansedt namn får i arf också något af den maktställning, som varit vid namnets tidigare bärare förknippad. Det är med hänsyn härtill ordspråket »noblesse oblige» kan sägas afse lifsvilkoret för bördens anseende i bästa mening.

I hvad mån den europeiska aristokratin genom personliga egenskaper hos sina representanter förmått bevara något särskildt anseende åt adeln, såsom kast, har litet hvar en mer eller mindre stadgad uppfattning af, och Paul Vasilis bref, som, inom den ytterst trånga ramen af sin syftning, endast vilja vara tillförlitliga spegelbilder af det så kallade societetslifvet, äro äfven såsom sådana synnerligen egnade att, om än ofrivilligt, bekräfta den kontinentala högadelns afgjorda dekadens och dess totala brist på hvarje moralisk »raison d'ètre» såsom särskild samhällsklass.

Att detta gäller den *kontinentala* adeln, bör icke förloras ur sigte. Till denna döende kast är den *engelska* aristokratin såsom ett tillsvidare högeligen lifskraftigt stånd i många stycken raka motsatsen. Otvifvelaktigt är att besittningen och utöfvandet af politiska rättigheter verkat i hög grad uppfostrande på den engelska adeln, men än mera ligger det i öppen dag att denna adel endast genom det betydelsefulla och sant fosterländska bruk, den städse gjort af sitt inflytande, rotfäst sig uti det allmänna rättsmedvetandet i England. I motsats härtill se vi adeln i Frankrike i slutet af »l'ancien régime» genom sitt bottenlösa förfall, hvartill visserligen just den långvariga bristen på all sjelfständig politisk verksamhet ansenligt bidrog, med all makt framtvinga revolutionen och dermed ståndsföreträdenas undergång. Det ömsesidiga inflytandet hos dessa faktorer, börd och förtjenst, kunde verkligen vara värdt en särskild undersökning; i detta sammanhang må man blott fasthålla såsom ett faktum att pärsståndet i England, så ofantliga orättvisor det än innebär re dan genom bördsprivilegiet till säte i landets första kammare, väsentligen i följd af adelns egen förtjenst fortfar att vara en populär institution, framskjutande dermed förverkligandet af den rent menskliga jemlikhetens principer till en oberäknelig framtid.

Såsom motstycke för jemförelses skuld till den engelska aristokratin och tillika såsom karakteriserande adeln i dess böjelse för kastlik exklusivism, lämpar sig emellertid den österrikiska aristokratin än bättre än den franska. I Frankrike, der för resten adeln med hoflifvet mist sin medelpunkt, ha nämli-

gen, sedan fideikomissinstitutionen upphäfts, många af de verkligt gamla och förnäma familjerna småningom nödgats afstå från att upprätthålla sin ställning eller ock tvungits dels till borgerliga förbindelser, dels till att i sin krets upptaga sådan ur genealogisk synpunkt tvifvelaktig aristokrati, som den rådande titelsjukan låtit uppspira likt svampar ur jorden. I Tyskland åter, och äfven i Italien, ha de mäktiga nationela rörelserna alltför strängt tagit folkens bästa krafter i anspråk, för att anor och namn i längden skulle kunnat på allvar få gälla såsom surrogat för förtjenst. Det är endast i Österrike som allting väsentligen förblifvit ostördt. Här har rådt och råder än i det sociala och politiska lifvet den stiltje, som ålderdomssvaga institutioner så väl behöfva för att icke ramla. I det tusenåriga dam, som yrde upp när Tysklands »heliga romerska rike», hvilket som bekant mot slutet hvarken var heligt eller romerskt eller ens något rike, föll till föga, insveptes i sin tur det nya kejsardöme, som reste sig bland ruinerna, och så har det allt fortfarande hvilat såsom en blytyngd af rutin, slentrian och oåtkomliga traditioner öfver allt offentligt lif i den habsburgska monarkin.

Huset Habsburg-Lothringen, genealogiskt att tala, Europas ädlaste herskarätt, kejsarslägten »par excellence», vet att taga vara på sin värdighet, och de i längden äfven i Österrike oundvikliga konstitutionela reformerna ha, såsom grefve Vasili framhåller, i stället för att minska afståndet mellan furstehus och undersåtar, tvärtom gjort kejsaren betydligt mera tillbakadragen och främmande för det folk, i hvars öden det icke längre är hans uppgift att oaflåtligt och personligen ingripa. Den kejserliga familjen med sina stolta anor, sina stora rikedomar och sina många medlemmar bildar redan för sig en icke så liten, men afgjordt exklusiv krets, och som denna krets, naturligtvis det yttersta målet för hvarje lojal adelsmans drömmar och faktiskt också den säkra källan till befordran och framgång i Österrike, är förskansad bakom åttadubbla murar genom de åtta »rena» anor, som obevekligen utgöra vilkoret för inträde deri, så inses redan deraf hvilken omsorg aristokratin i Österrike måste egna åt undvikandet af alla vulgära förbindelser. Man har der uti den högsta societeten i regeln sina åtta anor sjelf, och för säkerhets skuld undviker man då äfven möjligheten att genom umgänge komma i närmare beröring med mindre fullständigt kvalifice-

rade menniskor. Om det är svårt för en kamel att gå genom ett nålsöga, så är det således än svårare för den ofrälse mannen, ja till och med för den ofrälse kvinnan, vore hon än gift med den noblaste aristokrat, att nalkas den austriska högadelns himmelrike.

Härtill kommer att denna herskande kast, kejsarens enda omedelbara omgifning, regelbundet tillvällar sig såsom en skyldig tribut från statsverkets sida alla mera betydande platser i riket. De högsta befälen uti armé och flotta måste alltid, åtminstone till namnet, besättas med någon ärkehertig, sålänge en sådan finnes disponibel; och de tryta icke. Dernäst kommer rang och hofgunst i betraktande; den personliga förtjensten är allt fortfarande en synpunkt af underordnad betydelse, så bittra de lärdomar än varit, som Österrike på senare tider fått erfara. Så var det 1859, då grefve Giulay's utnämning till öfverbefälhafvare kostade Österrike slaget vid Magenta; så var det åter 1866, då på hofvets omedelbara föranstaltande, och denna gång i trots af egna protester, general Benedek stäldes i spetsen för hela den mot Preussen riktade krigsmakten. I följd af att etikett och traditioner äro lifsprincipen i Österrikes förvaltning, så står detta land alltid, såsom Vasili uttrycker sig, i den ställning, att andra nationer ha försprång med en idé och en armé. Huru och när detta skall afhjelpas är svårt att förutse, då det väl knappast framdeles kommer att blifva mindre god råd på ärkehertigar och de aristokratiska familjerna ökas med antalet söner, i det nämligen alla här bära familjens titel. Såsom det är, kan man väl knappast emotse att den Österrikiska statskroppen i sitt närvarande skick skall öfverlefva en systemförändring, ty hvad som väsentligen bidrar till att bevara all denna ålderdomlighet är just den säregna beskaffenheten af detta kejsardöme. Alla energiska omgestaltningsförsök måste här vara förknippade med alldeles speciel fara, då det österrikiska fosterlandet är hopflickadt af så många olikartade bitar och sömmarne flerstädes äro så bristfälliga, att de ofelbart spricka upp på andra sidan, om man någon gång drar för hårdt till på den ena. Den rätta österrikiska statsmannavisheten är derför troligen också att, såsom grefve Taaffe för närvarande gör, genom en allmän jemvigtspolitik söka hålla de olika expansiva krafterna i styr och dermed hindra en förtidig katastrof; och så

förblir väl Österrike allt vidare likasom de gamla traditionernas, så ock den absoluta aristokratins egentliga hemland.

Helt annat är det i England. Aristokratin är visserligen här en institution, så mäktig som trots någonstädes, och »de öfversta tiotusende» med sina lika oeftergifliga, som allmänt erkända anspråk på socialt herravälde ha genom all historiens, traditionens, rikedomens och familjeförbindelsernas förenade kraft ett så fast tag uti sitt byte, att en det rent menskliga brödraskapets apostel ingenstädes mer än här månde inför de rådande förhållandena falla i förtviflan. Men den engelska aristokratin är icke, såsom den kontinentala och särskildt den österrikiska, en sluten, oåtkomlig, ständigt tillväxande och dock ofruktbar kast. I England bär för det första endast hufvudmannen familjens titel. Alla dess öfriga medlemmar stå utom adelsståndet och äro faktiskt att betraktas såsom ofrälse. Om än barn, syskon och till och med kusiner naturligtvis fortfara att räknas till samma sociala grupp, öfvergår således äfven den högsta adliga familjs samtliga grenar med undantag af den äldsta, åtminstone redan i tredje led oundvikligen till den stora massan af »commoners.» Sålunda bibehålles, å ena sidan, adelns faktiska numerär alltid inom en viss gräns, som det blott beror på regenten att genom nya pärsutnämningar utvidga, och nödvändiggöres, å den andra, ständiga och oinskränkta relationer mellan pärsfamiljer och borgerliga familjer, för så vidt personer ju omöjligt kunna undgå att ha beröring med sina syskon och öfriga blodsförvandter. Adelns förmögenhet, liksom öfver hufvud all jordegendom i England, ärfves som bekant enligt förstfödslorätt, och deraf följer att de yngre sönerna för sin bergning i många fall, då de icke antaga militärtjenst, få egna sig åt handel, industri och öfriga borgerliga näringar. Det är också ingenting ovanligt att träffa lorders, ja till och med hertigars söner anstälda såsom »clerks» vid handelskontor i London. Englands ofantliga kolonialområde, med den vidsträckta verksamhet dess förvaltning och bruk erbjuder åt insigt och kapital, har också tills vidare regelbundet upptagit en betydlig del af den engelska aristokratins vanligtvis mycket talrika afkomma och dermed bidragit till att förebygga uppkomsten af en, genom sitt antal alltför imponerande öfverklass i hemlandet.

Den historiska rol Englands adel och öfverhus alltsedan »magna chartas» tider spelat och hvilken, såsom sagdt, endast är

den naturliga förutsättningen för dess stadiga fortbestånd, är allt för känd och ofta påpekad för att särskildt behöfva framhållas. Det må blott förtjena erinras, att om Englands med så sundt omdöme utrustade folk funnit pärskapets tillvaro så naturlig och lätt att erkänna, detta väsentligen beror på att adeln i England städse med en konsekvent riktig uppfattning af principen »noblesse oblige» burit den ojemförligt tyngsta bördan af skatter och pålagor..

Likasom adeln i England icke är otillgänglig för borgerliga förbindelser, så är emellertid också en titel och säte i pärskammaren långt ifrån ett prerogativ blott för ättlingar af de stora slägterna. De flesta bemärkta namn i Englands historia föregås af lordtiteln. Men icke så få af deras bärare återfinnas vid början af sin bana under andra och ofta borgerliga namn, hvilket hvarje läsare af engelsk historia för öfrigt nogsamt har erfarenhet af genom det mångdubblade besvär, som derigenom förknippar sig vid personalkännedom på detta område. En viktig omständighet är slutligen också att det engelska folket, så kärnfriskt och dugligt det än i sitt stora flertal sjelft är, tillsvidare för det mesta kunnat ha skäl att i alla stycken se upp till den högsta klassen såsom till förebilder. Adeln i England har i sjelfva verket haft ambitionen att med sina rikedomar söka framför allt så vidt möjligt realisera idealet af rent menskligt lif, och om från de stora slägterna uti medborgerligt och merändels äfven intellektuelt och sedligt afseende till mängden utgått ett patriarkaliskt skydd och föredöme, så ha de tillika genom en generationer igenom fullföljd sund och naturenlig existens kommit derhän, att bland sina medlemmar verkligen snarare som regel, än som undantag erbjuda typer för fysiskt fullkomliga menniskor, hvartill man annorstädes ej träffar något motstycke. Denna tradition kan naturligtvis icke bevaras såsom tillhörande en särskild klass, utan sträcker sig i allmänhet till hela den välmående delen af Englands befolkning, hvarifrån den med den oinskränkta auktoritet, de högre klassernas vanor och bruk ega äfven för de lägre, efter hand blifver en bindande lag inom nationen i dess helhet. Ett betydelsefullare initiativ utgånget från en hel samhällsklass låter sig knappast tänkas och knappast heller en mera i ögonen fallande skilnad mellanståndsadeln i England och den nedåtgående kontinentala kastadeln. Att i individuela fall talrika undantag gifvas förringar icke den

allmänna giltigheten af denna parallel, som de flesta med personlig erfarenhet af hithörande förhållanden torde vara med om att bekräfta.

Det bör genast nämnas att dessa jemförande synpunkter icke här åberopas såsom framhållna af grefve Paul Vasili. Han utsträcker icke sin uppgift till att skärskåda de sociala betingelserna för den samhällsklass och det societetslif, hvaråt han företrädesvis egnar sitt intresse, utan redogör blott för den faktiska maktfördelningen inom modets, den goda tonens och elegansens verld samt öfrigt, som kan ha ögonblickets kuriositetsintresse inom de särskilda kulturcentra, han valt till sina utgångspunkter. I allt, som rör individuela förhållanden, framstår Vasili såsom mycket väl underrättad eller har han åtminstone mycket att förtälja, och då frågan är om personer, hvilkas görande och låtande eger någon politisk betydelse, så borde således hans afslöjanden, under förutsättning af deras tillförlitlighet, onekligen få anses vara af historiskt värde. Der frågan deremot endast gäller societetslifvet i egentlig mening — och man behöfver icke ha läst långt i Paul Vasilis bref för att finna detta ämne vara hufvudsaken — faller arten af hans skriftställarskap mer eller mindre inom skvallrets och den beställsamma skandalens område. Äfven i denna sin egenskap sakna Vasilis bref visserligen icke ett mått af allmänt intresse, såsom lemnande en med påtaglig kompetens framställd bild ur den öfversta samhällsklassens lif och sammansättning; men detta intresse förefaller mera ofrivilligt, än egentligen framgånget ur författarens egna afsigter. Hvad Paul Vasili åsyftar med sina bref och hvad han bjuder på, är i hufvudsak endast indiskretioner, underrättelser i första hand om huru den stora verldens menniskor, sedda på nära håll, te sig och bete sig, en titt bakom det förhänge, som annars döljer dessa helgedomar för den stora mängdens blickar. För honom äro de särskilda vilkoren och förutsättningarna, under hvilka vissa samhällsklasser i det ena och det andra landet existera, af underordnad betydelse, och han befattar sig ej med vigtigare kännetecken till att åtskilja exempelvis den petersburgska aristokratin från den londonska, än att furstinnan Kotschubej, näst kejsarinnan, är »la plus grande dame» i den ena, lady Spencer, näst prinsessan af Wales, i den andra. Men detta är också hvad den stora mängden helst begär, och säkerligen hade författaren icke genom någon annan

behandling af ämnet lyckats bringa upp numerären af sin läsarekrets så högt som nu. Sådana de äro, dessa bref, med sin kvicka form, sin ytliga, men högst kategoriska framställning af saker och ting och, framför allt, sin käringaktigt medisanta karakteristik af personligheter, slukas de lika begärligt af bourgeoisin, som ej annars får tillfälle att se de höga så schavottera, som af de förnäma sjelfva, hvilka kunna ha fröjden att här ellér der känna igen någon bekant och i öfrigt fullkomligt dela författarens uppfattning, att hofvets och aristokratins lefverne är ett ämne, i alla sina detaljer af högsta betydelse. [1])

Utom London och Wien ha äfven Berlin, Madrid och St Petersburg lemnat grefve Paul Vasili ämne till societsskildringar, lika rika på väl sagda sarkasmer, charmanta komplimanger och delvis rätt upplysande enskildheter. För en karakteristik af den europeiska högadelns lif i närvarande tid

---

[1]) Här kunde måhända den så mycket diskuterade frågan om författarskapet till de Vasiliska artiklarne förtjena beröras. Deras betydelse är visserligen icke större, än att upphofsmannen godt kan få förblifva höljd uti sin anonymitet, men dels må man ej undra öfver att så mycken personkännedom och så mycken elakhet retat nyfikenheten, dels kan det, beträffande den allmänna tillförlitligheten hos de uti brefven gjorda uttalandena, vara af intresse att veta hvarifrån de härstamma. I sistnämda afseende kan deras *franska* ursprung knapt dragas i tvifvelsmål, och är härvid mindre det genuina franska tungomålet ett bevis, än den animositet, som öfverallt röjer sig emot Tyskland, ej blott uti »La société de Berlin», som är en oafbruten rad af infamier, utan ock på så många andra ställen, der tyskt inflytande angifves eller misstänkes. Å andra sidan har dock M:me Adam (under sådan förutsättning betecknad såsom brefvens författarinna) icke närmelsevis den personliga erfarenhet af hithörande frågor, som ovedersägligen röjer sig i samtliga skildringar, hvadan man måste antaga att, om hon haft med saken att göra, hvilket ju för öfrigt är troligt nog, både för den om hennes skrifsätt mycket påminnande stilens skuld och för att artiklarna ingått i hennes tidskrift, hon hemtat sina inspirationer från någon eller några med hoflifvet i Europa mer än vanligt förtrogna personer. Bland gissningar, som härvid gjorts, torde, enligt hvad man på senare tiden velat veta, den förtjena mesta kredit, som påstår brefven vara under M:me Adams auspicier författade af en hr Catacazi, f. d. rysk diplomat, nu lefvande i Paris, synnerligen verserad uti Europas societetslif och på sin tid lika fruktad för sin elaka tunga, som uppskattad för sin goda penna. Frågan synes dock för resten, det måste upprepas, icke värd mycket hufvudbry. Det var icke om äran af upphofvet till sådana verk, som de sju städerna i tiden täflade.

är det dock öfverflödigt att egna alla dessa bref en utförlig granskning. Den kontinentala aristokratin är sig temligen lik öfverallt, och dess intressen äro solidariska. Sistnämda omständighet har också gifvit denna kast ett drag af kosmopolitism, som på sätt och vis gått i förväg det ideal adelns antipoder, socialister och kommunister, räkna bland målen för sitt sträfvande. Man behöfver bara blicka i Almanach de Gotha för att finna i hvilken hög grad de förnämsta adliga slägterna i Europa äro sinsemellan befryndade. Nationalitetens skrankor äro visserligen också till stor del undanröjda, der språkgemensamheten, såsom i de europeiska hofkretsarna, är ett längesedan löst problem. Under sådana förhållanden kan man ungefär lika bra trifvas här som der och proklamera *ubi bene ibi patria,* då en eller annan orsak föranleder en att lemna sitt land. Sålunda äro till exempel n:ris 1 och 2 bland Frankrikes adliga ätter, familjerna de Rohan och de Montmorency, alls icke längre representerade i eget land, medan de fortlefva, den förra i Österrike, den senare i England. [1]) Å andra sidan äro två af de mest tongifvande damerna inom den franskt-franska societeten för närvarande i Paris, prinsessan af Sagan och grefvinnan Pourtalès, båda genom sina män af preussisk, icke af fransk adel, och besittande sina förnämsta egodelar på tyskt område. Hertigen af Aremberg, Europas störste jordegare, har lika stora besittningar i Tyskland, som i Belgien och Frankrike, o. s. v., o. s. v. Måhända kan denna kosmopolitism, framgången ur gemenskap i intressen och ur behof af jembördiga förbindelser, betraktas såsom ett lifgifvande element hos det öfversta samhällslagret i Europa. Den kastartade afstängdheten skulle väl annars, genom att giftermålen knötes inom ännu trängre kretsar, ytterligare påskynda det förfall, som förr eller senare brukar bli följden af fortsatta förbindelser inom beslägtade led. I huru hög grad adeln på kontinenten, äfven all kosmopolitism oaktadt, ser sig af sina fördomar hänvisad till denna ödesdigra praxis vid äktenskaps ingående, omtalar Vasili, då han säger att inom den egentliga högsta societeten i Wien nästan alla kalla hvarandra du eller vid namn till följd af slägtskapsförbindelser. Hvilka utsigter rasen under sådana förhållanden kan ha till fortbestånd och

---

[1]) Talleyrands titel, hertig af Montmorency, var en nådegåfva och saknade allt genealogiskt berättigande.

förkofran kan man ungefär tänka sig. Otvifvelaktigt är också här en af de vigtigaste orsakerna till den moderna kontinentala aristokratins, i trots af alla timliga företräden iråkade betydelselöshet och dekadens att sökas. Ur fysiologisk synpunkt är det med afseende härå kanske till och med förunderligt att det ändå, äfven i dessa slägter, påträffas så pass många individuela fall af duglighet och lifskraft, hvartill visserligen en erfaren genealog kan svara med upplysningar, ådagaläggande att det icke fins många adliga ätter »från korstågens tid», der yngste ättlingen faktiskt har en droppe af stamfadrens blod i sina ådror . . .

Den bild, de högsta lagren af Europas moderna civiliserade samfund erbjuder, är öfver hufvud bedröflig. Den innebär en bekräftelse af den romerska kulturens sjelfbekännelse uti det horatianska: *Aetas parentum, peior avis* o. s. v. Den är tillika en yttring af den obestridligaste bland alla »ekonomiska» lagar, lagen om penningens förbannelse, mensklighetens sannskyldiga Kainsmärke, denna demoniska »circulus vitiosus», uti hvilken menniskan af sina lofligaste och naturligaste instinkter drifves att sträfva efter materiel förkofran, medan dock målet för denna sträfvan, rikedomen, alltid och allestädes bär fröet till moraliskt och dermed fysiskt förfall. Hvad ofvan framhållits beträffande den engelska aristokratin upprättar i grunden icke något undantag från denna regel. Den nationela sjelftillräckligheten och geografiska förhållanden ha här gentemot kontinentala inflytelser lyckligen länge bevarat mycket af »merry old Englands» friskhet äfven hos de högsta samhällsklasserna, men den uppmärksamma betraktaren varsnar nogsamt tecken till förändring, äfven inom vissa fashionabla engelska kretsar; rikedomens och sysslolöshetens destruktiva inflytande besegrar i längden alla grundsatser, och för den lifliga känsla, man har häraf just i England, torde ett af de starkaste uttrycken vara att sökas i den bekanta förskräckelsen för kanaltunneln, der fruktan för Frankrikes soldater för visso ej ingår med en hundradedel emot fruktan för Frankrikes seder.

Ur jemlikhetens och den sociala rättvisans synpunkt vore det, när allt kommer omkring, kanske alls icke beklagligt att en klass af menniskor, som blott med traditioner, titlar och »fädrens ära» tager i anspråk den öfversta platsen i samhället, allt mera visar sig sakna de nödiga förutsättningarna för att kunna upprätthålla denna sin, oberoende af personlig förtjenst vunna makt-

ställning. Tyvärr är dock den sociala frågan icke löst med upphäfvandet af titlar och privilegier; dess grundorsak är lika djupt rotad som menniskonaturen och jemlikheten säkerligen bland alla mensklighetens mål det aflägsnaste. För öfrigt må man med skäl fråga sig huruvida de svagheter, som bäst skönjas på samhällets höjder, icke äro framgångna ur förhållanden gemensamma för hela vår moderna kultur, huruvida icke förfinad bildning uti sitt nödvändiga medium af vällefnad och relativ sysslolöshet, hvilket allt ju också är industrialismens ögonmärke, ej blott adelns prerogativ, och hvartill beständigt allt vidare kretsar af menniskor arbeta sig fram, skall visa sig ha lika uppmjukande verkan på den ena samhällsklassen som på den andra. Radikala verldsförbättrare äro längesedan på det klara med den saken och hata bourgeoisin vida mera än adeln, förmenande ingen räddning vara att hoppas, om icke yxan sättes till roten. Hvem som skall föra yxan och hvad som skall växa upp i det fallnas ställe, det är hvad man förgäfves frågar sig. Bli hjeltarne i »Germinal» framtidens herrar, eller är en pånyttfödelse endast att väntas genom panslavismen eller rent af genom den »gula» rasen? Sådant är samtidens allvarligaste spörsmål. Dag för dag, äfven der minsta anledning till oro synts för handen, yppa sig nya remnor och refvor i samhällsbyggnaden, tydande på att den i sitt närvarande skick icke trotsar seklerna. Huru och när den ramlar vet ingen; men sker det engång, så blir fallet visserligen störst för dem som bo på samhällets höjder.

R. F. v. Willebrand.

Vid Sabinum.

(Fantasi öfver Horatii Carm. III. 9.)

fver Tiberns gula vågor
vestan sina fläktar styr
och från strandens myrtenskogar
bland violens ångor flyr.

Solens guldvagn redan lemnat
söderns aftonhimmel, men
ofvan horisontens linie
dröjer sista strimman än.

Bortom inhägnadens galler
och i sånggudinnors vård
skymtar mellan piniestammar
skaldens från Sabinum gård.

Hvems är stämman, som har ordet?
Slafven lyssnar: den är hans,
villans herres, som vid lyran
skänker samkvämet dess glans.

Skuggan från oliven faller
öfver taffelrunden fin,
höljande i dunkel skymning
blommor och falernervin.

Lutade mot kuddar gjuta
vällustigt ur musslans vrår
gratier med lösta gördlar
syrisk olja i sitt hår.

Hvilken eld i skaldens öga!
Bägarn darrar i hans hand,
när vid forna älskarinnan
blicken fäster sig ibland.

»Lydia, då jag allena
armen kring din hals fick slå,
purpurns glans och forums äflan
ringa ting mig voro då.»

Hör, hur lesbisk plekter dallrar
ljuft som Orphei musik,
medan ekot ängsligt smyger
fram ur skimrande portik.

»Och de tider jag för Chloës
blonda lockar ej blef glömd,
lefde Lydia långt mer än
fordom Ilia berömd.»

Af ett sällsamt vemod skalden
fängslats under kvällens lopp,
tills han plötsligt höjer hjessan
med bekransad tinning opp:

»Nu mig thrakisk flicka tjusar
med sin cittra och sin sång,
och för hennes välgång skall jag
utan fruktan dö en gång.»

Cythereas gosse smyckat
Lydia för Fauni fest
med en tidig törnros, den hon
tankspridt leker med som bäst.

Se, hur fina kinden hvilar
rodnande mot blottad arm,
hur på hennes läppar färgen
glöder retande och varm.

Och hon glättar smeksamt sakta
mjuka hyendet och ler:
»Skonar ödet blott thurinern,
tusenfaldt jag lifvet ger.»

Redan morgonljusning öfver
fjärran kullar börjat gry,
när Mercur med smidigt gissel
drifver skuggorna att fly.

Nymfers danser med satyrer
taga vid i kylig lund,
och mot gallerporten slafven
vågar slumra in en stund.

»Lydia, om slocknad kärlek
vaknade till välde än,
Chloë glömdes, och jag kände
längtan efter dig igen?»

Finnes ej i röstens tonfall
dårande förtrollning kvar?
Är ej hängifvet och villigt
forna älskarinnans svar:

»Vore du ock drömlikt flyktig,
eller vild som stormigt haf,
vill med dig jag likväl lefva,
tills min lifstråd skäres af.

»Famna mig, du sångens älskling,
hvilken stygisk våg ej når,
du, hvars rykte daciern känner
och den brusande Bospor.»

Mikael Lybeck.

I bokhandeln.

Z. Topelius: Talvi-iltain tarinoita; toinen jakso. I—III: Suomen Herttuatar, Nuoruuden unelmia, Vernan ruusut, Kuningatar Sofia Magdalenan korvarenkaat; suomensi Aatto S. Porvoossa 1885, G. L. Söderström.

Skandinaviasta; novellikirja, suomenteli Aatto S. Porvoossa, Verner Söderström; 4: 75 mk.

E. de Pressensé: Pikku äiti; ranskan kielestä suomentanut Lucina Hagman; Porvoossa, G. L. Söderström; 2: 50 mk.

E. Funcke: Matkamuistelmia Englannista; suomennos; Helsingissä, G. W. Edlund.

Julius Stinde: Porvariväkeä matkalla eli Buchholz-herrasväen matkakertomukset, suomennos, Helsingissä 1886, G. W. Edlund; 2: 50 mk.

Ofvanstående arbeten torde vara att räknas till de värdefullaste af de på senare tid tillkomna finska öfversättningarna af berättande literatur.

Topelii »Vinterkvällar» äro sålunda numera (med undantag af det sista häftet, som skall innehålla »Sägner i dimman») utkomna äfven på vårt andra inhemska språk. Det är öfverflödigt att tala om huru värdefull den tillökning varit, som den finska patriotiska literaturen härmed vunnit, likasom vi ej heller behöfva säga att dessa berättelser blifvit väl öfversatta af en bland våra förnämsta öfversättare ex professo, hr Aatto S. Det är kanske af intresse att erfara det en af dessa Topelii berättelser nyligen publicerats i tysk drägt: uti den af firman Bertelsmann i Gütersloh förlagda samlingen »Aus hohem Norden» utkom under sommaren »Die Herzogin von Finnland» såsom samlingens första band.

Af nästan lika stort intresse är den af samma öfversättare företagna novellsamlingen, hvilken under namn af »Skandinaviasta» (från Skandinavien) omfattar en mängd smärre berättelser af framstående skandinaviske författare. Hr Aatto S. har gått ut från den tanken, att då novellen kan hafva en stor förädlande inverkan på en vidsträckt läsarekrets, bör sammanställaren utvälja endast det bästa, och hr S. har t. o. m. gjort några uteslutningar ur de stycken han valt. Huru långt dessa uteslutningar sträckt sig hafva vi ej varit i tillfälle att undersöka, men något af betydenhet torde icke bortlemnats. Något literaturhistoriskt helt har med samlingen icke afsetts, ej heller har sammanstäl-

laren sökt att genom de valda styckena karakterisera hvarje författare, utan säger han sig blott velat gifva finska läsare en oskadlig och möjligen äfven i någon mån gagnelig lektyr. Bland de valda styckena finnes i sjelfva verket intet underhaltigt eller obetydligt, och namnen Björnson, Lie, Kjelland, Dilling, Drachmann, Jakobsen, Almqvist, Edgren m. fl. borga för att äfven mycket värdefullt upptagits i samlingen. Det hade dock varit önskvärdt att åtminstone författarenes nationalitet angifvits; uti sjelfva berättelserna saknas emellanåt all antydning om i hvilket land händelserna passera, medan i dem dock finnas omnämda seder och lokala egenheter, som inverka på handlingen, men hvilka läsaren ej fullt kan uppfatta, om han ej vet i hvilket land dessa seder finnas och hvar händelserna försiggå. I synnerhet hade det varit af vigt att angifva nationaliteten af de norska och danska författare, hvilka hafva flere literära beröringspunkter, ehuru den natur, som läsaren måste tänka sig såsom bakgrund för deras taflor, är himmelsvidt olika. — Uti den finska öfversättningen har hr Aatto S. låtit några lapsus calami här och der komma sig till last, hvilket ju är förlåtligt för den dödlige, som nästan dagligen sysslar med samma arbete och ej alltid kan vara fullt på sin vakt. Dessa ojemnheter störa dock ej på något vis njutningen af det värdefulla innehållet.

Den bekante franske författarinnan M:me E. de Pressensé's älskliga berättelse »Lilla mor» har med stor skicklighet och ledighet öfverflyttats till finskan af fröken Lucina Hagman. Boken förtjenar helt säkert att införas i den finska literaturen såsom en tilltalande läsning för de unga, hvilka böra anslås så väl af den rena enkelheten i framställningen som af de spännande skildringarna från den franska hufvudstadens fattigaste samhällslager. Öfversättarinnan har förut gjort sig känd såsom förf. till en innehållsrik och väl skrifven metodik öfver den första barnaundervisningen, hvarför man redan på förhand kunde vara säker på att öfversättningen af föreliggande arbete skulle blifva omsorgsfullt och ledigt gjord. Dessa förväntningar hafva ej kommit på skam. De få tavastländska dialektegenheter, hvilka den som strängt håller på skriftspråkets renhet och logiska användande finner här och der, störa icke synnerligen.

Likväl kunna vi icke underlåta att beröra en språklig egenhet, hvilken hotar att sprida sig allt längre och hvilken enligt vår åsigt är betänklig. Vi mena det äfven hos fröken H. emellanåt förekommande oriktiga användandet af de eljes i finskan så behändiga förkortade participialkonstruktionerna, som företräda en *att*-sats. En finne, som begagnar språket sådant det talas af menige man, använder för det första aldrig dessa konstruktioner med ett opersonligt verbum såsom predikat. Frk. Hagman skrifver det oaktadt t. ex.: *hän sanoi täytyvänsä kiirehtiä kotiin.* Sådana konstruktioner äro alldeles omöjliga just vid de impersonela verben *täytyy, pitää* och *tulee*, hvilka i en annan betydelse äro personliga;

satser, sådana som: *hän sanoi täytyvänsä, pitävänsä, tulevansa* betyda derför aldrig annat än: »han sade sig blifva full, hålla i, komma». För det andra får man ej heller begagna likadana participialkonstruktioner i negativa satser. Man får nämligen ej glömma att negationen i finskan är ett verbum finitum, som antager personaländelser, hvarför det är att betraktas såsom hufvudverb och det andra verbet såsom dess fyllnad. Det är enligt vår tro af denna orsak, som det ej kan få till fyllnad något verb i obestämd form, hvarken en infinitiv eller ett particip. Men likasom man för några decennier sedan kunde hos vissa författare iakttaga en benägenhet att förena tredje person singularis af nekningsverbet med infinitivformer, så finner man nu här och der en viss lust hos några skriftställare att förbinda samma verb med participier. Och denna benägenhet visar tecken att gripa omkring sig: äfven hr Aatto S. har uti sin ofvan berörda samling af öfversatta noveller börjat använda ifrågavarande negerade konstruktioner så ofta, att man ej kan anse dem för lapsus calami. Det är af denna orsak vi här velat uttala vår åsigt, att ett sådant uttryckssätt är i finsk prosa oriktigt. (Jfr Genetz' Äänne- ja Muoto-oppi 92).

Slutligen hafva vi ibland beaktansvärda öfversättningar af främmande länders literaturalster intagit tvänne reseberättelser. Funckes »Reseskildringar från England» äro skrifna i den långsamma släpiga ton med ytterst utsträckta perioder, som ofta vill blifva en följd af ett oreflekteradt efterhärmande af de klassiska författarene. Likaså kan man iakttaga att Funcke, särskildt i början af sin bok, alltför mycket hängifvit sig åt sin benägenhet att resonnera och filosofera. Men tillika märker läsaren snart hurusom förf. med klar blick uppfattat flere ytterst beaktansvärda sidor af den stora engelska nationens lif; någon öfverspändhet, salfvelsefullhet eller dylikt förekommer sällan, utan nyktert och praktiskt uttalar förf. sin åsigt om alla företeelser och om de lärdomar, som derur äro att draga för hans hemland. Och det är synnerligen vigtiga frågor han berör: söndagens firande, nykterhetssträfvandena, den inre missionen och dylikt. Blott någon gång visar sig någon nationel eller annan inskränkthet, t. ex. när han ifrar för absolut nykterhet, men vill undantaga sin öl-seidel, när han strängt håller på att »kvinnan tige i församlingen» m. m. Men lätt kan man frånse dessa smärre egenheter, när man får göra bekantskap med så mycket godt och ädelt. Ty om det ock i England finnes oändligt vidsträckta fält för så lekamlig som andlig välgörenhet, så nog gör man också i detta så rika land otroligt stora ansträngningar för att hämma, afhjelpa och förekomma det onda. Särskildt hafva de läsvärda kapitel, i hvilka den s. k. inre missionen behandlas, öfvertygat oss om huru oändligt mycket det i England finnes att lära för dem, som vilja vinna upplysning om de nutida andliga rörelsernas natur, riktning och ledning. Månne icke detta land redan för den skuld för-

tjenade att mera beaktas af oss än förhållandet nu är? Månne det t. ex. icke vore långt mera välbetänkt om någon af dem, som komma i åtnjutande af de nya teologiska stipendierna, stälde sin kosa till dessa trakter, i stället för att alltjemt följa de förut trampade spåren till Würtemberg eller Sachsen och sedan på återresan litet titta in uti våra vestra grannländer, der statskyrkans tjenare äro behäftade med samma ensidighet och ljumhet som hos oss?

Den anonyma finska öfversättaren har haft flere svårigheter att öfvervinna vid återgifvandet af förf:s långa perioder och af flere utländska begrepp och uttryck. Dessa svårigheter äro dock i det hela lyckligt öfvervunna. Likväl måste vi varna honom och andra för felet att slafviskt återgifva originalets ordalydelse. Detta härleder sig från tron att i finskan alltid bör finnas ett bestämdt ord, som motsvarar hvarje ord i andra språk och fullt uttrycker dess begrepp. Detta är orätt, i synnerhet då det gäller att återgifva sådana ord i andra språk, som innehålla en bild. Om någon bild från samma eller liknande tankeområde ej förefinnes i finskan, så bör man hellre utsäga sjelfva saken, än fabricera ett nytt ord, hvars bildlika betydelse ligger utom finnens åskådningssätt. Man får t. ex. ej återgifva ordet *djuriskhet* med *eläimellisyys*, såsom öfvers. gör, utan man bör hellre begagna det bildlösa *raakuus*; det finska bildliga: *petomaisuus* har en något skiftande betydelse. Detta obetydliga exempel, taget bland de många liknande fel, som öfvers. låtit komma sig till last, hafva vi anfört blott för att åskådliggöra huru svårförstådt språket blir, om man vill ordagrant återgifva hvarje originalets uttryck.

Den andra reseskildringen är af helt annan natur. Julius Stinde är en bland vår tids tunnsådda humorister. Han har, såsom kändt, till specialitet att från dess komiska sida skildra berlinerlifvet och berlinarnes uppfattning af lifvet annorstädes. Och mycket roliga äro hans skildringar, hans reflexioner och paradoxer. De måste anses såsom ett af de bästa uttrycken för den tyska gemytligheten sådan den förekommer i den tyska kejsarstadens medelklass. — Öfversättningen af föreliggande arbete är ledig och bra. Mot några dialektismer måste vi dock reservera oss. Om öfversättaren dermed sökt återgifva några berlineruttryck i originalet, så anse vi detta olämpligt.

O. G.

G. A. Åberg: Svensk ordlista för rättskrifning, enligt e. o. prof. A. Freudenthals rättskrifningslära; Helsingfors, 1886, G. W. Edlund; 2 mark.

Under den oreda, som för närvarande råder på den svenska rättskrifningens område, är hvarje lätt handterlig hjälpreda välkommen hos den stora allmänheten. För undervisningen inom skolan, där en bestämd lärobok måste följas, är en ordlista, som strikte följer läroboken, en stor vinst. Föreliggande arbete kommer också tro-

ligen att hafva god åtgång. Det är utarbetadt enligt en vid Universitetet och äfven vid flere af landets skolor begagnad rättskrifningslära. Denna sistnämda åter, baserad på de grunder, hvilka numera så godt som enhälligt erkännas af alla auktoriteter, förordar inga brådstörtade förändringar, utan en blott gradvis skeende öfvergång till ett fullt fonetiskt skrifsätt.

Ordlistan är uppgjord med stor samvetsgrannhet, och dess ordförråd är, för så vidt vi funnit, fullständigt. Att ett och annat ovanligare ord utelämnats eller förbisetts är ej att undra öfver. Sällsyntare ord hafva i korthet blifvit förklarade. Kanske hade sådana förklaringar kunnat förekomma något tätare, men då ordlistan är utarbetad främst med hänsyn till ordens *rättskrifning*, kan man ej ställa några pretentioner i den vägen.

Något öfverraskad blir man, då betydelsen af ordet *finne* förklaras vara: finsk invånare i Finland. Denna betydelse öfverensstämmer knappast med gällande språkbruk, enligt hvilket *finne* betecknar: 1) person af finsk nationalitet, finsk invånare i Finland, 2) invånare i Finland. För sistnämda begrepp upptager ordlistan: finländare. För min del lifligt öfvertygad om att den skilnad, som här göres mellan *finne* och *finländare* skall bidraga till att reda begreppen angående nationaliteternas förekomst och inbördes förhållande i vårt land, fattar jag dock lätt och gillar äfven den af herrar Åberg och Edlund anticiperade användningen af ordet finländare.

Från grammatisk synpunkt skulle ett par oegetligheter kunna anmärkas. Vid sådana ord som *myndig*, *stum*, *tom*, *afvig* o. d. hade kunnat anmärkas att dessa ord ej kunna kompareras i annat fall, än då de få en öfverförd betydelse.

Man kan hoppas att denna svenska ordlista, som utmärker sig genom sin lätthandterlighet och tillförlitlighet, skall vinna allmän spridning. Kanske blir dess tid ej lång, då alla tecken tyda på att en vida radikalare reform af svenska språkets rättskrifning ej skall låta vänta på sig. Men i detta fall skall väl hvarken förf. eller förl. för en ny, reviderad upplaga saknas.

Karl Lindström.

J. H. Erkko: Uusia runoelmia; 156 s. liten 8:o; Borgå 1885, Werner Söderströms förlag; pris 2: 35 mk.

När hr Erkko år 1870 utgaf sin första diktsamling, ett tunt häfte på några och 70 sidor, predestinerade man honom till den förste framstående lyrikern inom den nya finskspråkiga literaturen. Hans poetiska stämningar, inspirerade af vår vackra inlandsnatur eller af den unga kärlekens lifligt fladdrande, men ombytliga låga, finna i dessa blad gång på gång uttryck af en flärdfri enkelhet, som hänvisar till Kanteletar som ursprungskällan; en annan gång åter kan man hitta en äkta lyrisk tanke, erinrande om Runebergs Idyll och epigram. I glädjen öfver dy-

lika poetiska fynd glömmer man gerna att känslan på sina ställen varit öfverspänd, medan på andra en viss böjelse för grannlåt och svulst blottat diktarens brist på estetisk takt och bildning. Egentligen var det diktcykeln *Paimenelta,* som förskaffade hr Erkko namn såsom finsk lyriker: inom gränserna af detta område vinna hans dikter den omedelbara ingifvelsens friska behag; utom dem, på det mera utvecklade bildningslifvets eller på politikens område, räcker den poetiska instinkten icke till att ersätta hvad som saknas i uppfattning och omdöme. Detta förmärkes redan i den första samlingen och har sedermera allt tydligare framträdt, ju större tankehalt förf. eftersträfvat i sina poem.

Föreliggande dikthäfte, som utkom till julen förlidet år, tyckes icke hafva motsvarat de förväntningar, som man stälde på hr Erkkos produktion efter den utländska resa han företog åren 1884—85. Kanske hade man hoppats att han skulle sätta sig i beröring med folklifvet i de främmande länderna och ge det tillbaka i poetisk drägt, ty hvarken kulturformerna eller det vetenskapliga arbetet i utlandets stora städer kunde väl erbjuda ämnen åt en lyrisk begåfning af hr Erkkos art. Flere dikter äro visserligen dagtecknade Dresden, Berlin, Wien, Teplitz o. s. v., men de röja knappast genom annat än datum sin tillkomst på främmande botten. Monte Pincios blommor ge förf. anledning till den tanken, att de ej torde trifvas i vårt kyligare klimat, men att den andliga odlingen hos oss dock kunde jemföras med söderns, och Rafaels „La transfiguratione" kommer honom att önska det konstens gudinna måtte trycka verlden till sitt bröst, föra oss in i sitt tempel och rycka slöjan från idealet. Men eljes är det mest foglarna, som lemna förf. stoff då det gäller utländska bilder. Än kvittrar för resenären en sparf, som möjligen kunde vara hemma från Finland, än finner han denna tröst i tonerna af en trast eller en bofink, eller poetiserar han i samma riktning öfver svanarna i Dresden.

I sin hemlängtan anslår förf. någon gång lyrans gamla toner: man ser den ålderstigna modern vid sina blomkrukor sörja dottern, som vistas ute i verlden Gud vet hvar; flickan, som förtror sig åt systern om sin förlofning, okunnig om att hela byn redan pratar om bröllopp; eller huru hon håller af sin hund som den allra bästa vännen, tills att

på samma plats, som hundens var,
hon nu en trogen gosse har.

Den enkla och vårdade formen i dessa dylika små stycken ger åt ett och annat af dem den erforderliga stämningen; men blott sällan återfinner man den poetiska fläkten, färgen och lifligheten från ungdomsdikterna.

Troligen har förf. sjelf haft en känsla häraf, då han för flertalet af sina dikter sökt stoff i allegoriska och filosofiska betraktelser och i dem velat inlägga en djupsinnighet, som ligger

fjerran från hans natur. Det händer derför ofta att han för denna djupsinnighets skuld blir dunkel och lemnar läsaren i villrådighet om sin mening, eller att han fått tag på en mer eller mindre alldaglig tanke, som för samma djupsinnighets skuld invecklas, tills den blir helt ömtålig för analys. När man läser dikten *Häälahja*, som går öfver sju sidor, antyder genast den tankfulla tonen att det ligger någonting under de hemska hämderopen, som upphäfvas af hopen utanför brölloppshuset, brudgummens ord om frihet och brödrakärlek samt den allmänna försoningen och glädjen på slutet. Men om dikten vill vara en allegori på våra inhemska förhållanden eller syftar på dem, som äro utestängde från lifvets fest, eller hvad annars den vill, kan vara svårare att utgrunda. Exempel på detta slags filosoferande bjuda föreliggande dikter i öfverflöd: *Laulun tosi, Kadun varrella, Pelissä*, o. s. v.

Äfven då reflexionerna antaga en enklare form, blotta de en märkvärdig brist på poetiskt innehåll. När en liten gosse trampar på en knif, ger detta anledning till en reflexion öfver lifvets hårda kamp, der man blir känslolös för alla knifstygn, en lika så god sak att göra vers öfver, som då man i sömnen tycker sig trampa på ormar vid gående öfver ett tillfruset träsk och sedan blir nog så glad att det ej var verklighet. Äfvenså är det ett anmärkningsvärdt faktum, att svanarne äro gråfjuniga som ungar, men som fullvuxna hvita, medan menniskan grånar på ålderdomen efter att i barndomen ha varit hvit (åtminstone de ljushåriga). Samma sak med de spartanska ynglingarna, hvilka förr till sin berömmelse jagade heloter men numera förtjena namn af lejon endast på grund af sin skicklighet i kvinnofångst; dock ville man gerna för förf:s egen skuld tro att han menar någonting särskildt, kanske tyskarne efter franska kriget, alldenstund versen är daterad Berlin, kanske våra »vikingar», som förr jagade de stackars finska bönderna men numera äro blifna vekliga esplanadlejon.

Det torde dock vara orätt att hos hr Erkko inlägga någon öfverdrifven parti-ifver; liksom han öfver hufvud icke drifver några politiska eller sociala åsigter, så ingår han ej heller på någon formulering af de finskspråkiga bildningsträfvandena. I allmänt poetiska ordalag uppmanar han i *Kansalaislaulu*, hvarmed föreliggande diktsamling inledes, till arbete för det nu ändtligen frigjorda och till sjelfständighet vaknande fosterlandet, och i åtskilliga andra dikter hör man ekot från tidningsartiklar i den finska pressen. Härvid ligger det honom särdeles om hjertat att framhålla den nationela förträffligheten hos folket, och vid de upprepade bemödandena åt detta håll måste till och med en sådan fridens man som Lönnrot rycka ut i elden. Runeberg, hvars Fänrik Stål har förtjensten att underlätta dessa hr Erkkos bemödanden, vore annars utmärkt att framdraga, men nu påstår en del att Runeberg är en främling för vårt folk, hvarför Lönnrot genom Kalevala och Kanteletar först måste afge sitt

vittnesmål; när sålunda folkets egna kraft och »hengen ponsi» i alla fall är bragt utom all fara, kan äfven Runeberg med godt samvete tagas med till bevisningens förstärkande.

Det klär icke hr Erkkos sångmö att föras ut på politikens vädjoban. Inom sitt gifna område har hon röjt drag af en täck och älskvärd fägring; utom det kan hon förliknas vid en enkel landsflicka, som klädt sig i hatt och handskar och uppträder med stadsdamens anspråk.

—r.

A. L. Sundholm: Den första undervisningen i svensk grammatik, en praktisk anvisning till dess bedrifvande; Ekenäs tryckeri 1885; 1 m. 50 p.

Denna bok är, säges i förordet, utgifven i afsikt att vara en praktisk anvisning för de unga lärarinnor, som utdimitteras från seminariet i Ekenäs, och den är ett arbete, hvilket lärare och lärarinnor i modersmålet ej böra försumma att taga kännedom om, trots dess många och stora brister. Förf., som synbarligen ej skänkt sitt arbete åt offentligheten, innan han pröfvat sin metods lämplighet och värde i praktiken, har lämnat ett beaktansvärdt bidrag till den pedagogiska literaturen i modersmålet. Boken innehåller många anvisningar af nytta och gagn för hvarje lärare, som har sig ombetrodd det svåra värfvet att i och med undervisningen i svenska hos eleverna lägga den grund, på hvilken den fortsatta språkundervisningen skall byggas.

I afseende å metod och uppställning är lektor Sundholms bok närmast jämförlig med K. V. Bremers svenska språklära, med hvilken den ock delvis har förtjänster och fel gemensamma. Vid denna jämförelse bör dock ej förgätas att Bremer haft det vida svårare värfvet att utarbeta en lärobok, afsedd att sättas i elevens hand, under det att föreliggande arbete ej åsyftar annat än att vara en anvisning i *lärarens* hand.

Troget fasthållande vid att språkundervisningen bör utgå från läseboken och åskådningen samt att »regeln småningom bör framträda ur betraktelsen af en mängd enskilda fall«, anger förf. för hvarje grammatikalisk företeelse den väg, på hvilken enligt hans åsikt och erfarenhet målet nås. Då förf. är en bepröfvad lärare, måste man tro att han i sina försök att på heuristisk väg komma till regeln lyckats med sina elever. Dock förefaller resonnemanget stundom inveckladt och otydligt.

Innehållet är fördeladt på koncentriska kurser, af hvilka kurs I och II äro afsedda för folkskolan. Kanske hade boken vunnit i öfverskådlighet, om den sönderfallit i tvänne afdelningar, omfattande den första kurserna I och II, den andra resp. III och IV.

Från grammatisk och språklig synpunkt kunna många anmärkningar göras. Man skulle hafva väntat att förf. skulle sof-

rat och siktat sitt material omsorgsfullare, innan han lämnat det från sig.

Är ortografin oförsvarligt gammalmodig, så är det å andra sidan glädjande att interpunktionen är riktig och konsekvent.

De af Tidskriftens läsare, som intressera sig för en mera detaljerad kritik af förf:s arbete, hänvisa vi till Pedagogisk tidskrift, där en sådan äfven skall blifva synlig. Anmärkningar kunna ej uteblifva; de förtaga dock ej bokens värde i pedagogiskt hänseende.

K. L—m.

Gustaf Fredrik Gyllenborg: Mitt lefverne 1731—1775; sjelfbiografiska anteckningar, med anmärkningar utgifna af Gudmund Frunck; 173 s. 8:o. Sthlm 1885, Seligmann & C:i.

Utg. har tidigare för Svenska literatursällskapets i Upsala räkning befordrat till tryck en samling af C. G. Tessins skrifter ur Åkerö-journalen och är sålunda icke vid sina lärospån i utgifvareverksamheten. Han tillämpar hvad man kunde kalla den naturalistiska metoden i manuskripteditering, men gör det med förstånd, hvilket icke kan sägas om alla editorer. Enligt denna metod ville utgifvarne helst mångfaldiga manuskriptet som det går och står, med alla skriffel, omeningar och oläsligheter, men då det icke låter sig göra att återge dem alla i typer, ha de förnuftigare bland editorerne uppstält som regel för sig att så troget som möjligt reproducera författarens språk, men icke hans språkfel eller pikturfel. Utg. går så långt, att han observerar äfven skriffelen, och der gubbens trötta hand skrifvit »förbättade», inskjuter han ett r inom parentes (borde kanske hellre satts inom klammer). Men å andra sidan har utg. moderniserat ortografin i enlighet med ett af nu projekterade system, emedan handskriften tydligen icke af Gyllenborg sjelf varit bragt i tryckfärdigt skick. Att interpunkteringen är utg:s och icke förf:s torde vara i enlighet med allmänt vedertaget bruk. Nödiga upplysningar äro tillagda efteråt jemte en namnförteckning på de i autobiografin berörda personerna.

Det var vid sjuttio år Gyllenborg samlade och nedskref dessa hågkomster, dem han fullföljde till år 1775. Hvarför han då afbröt säges icke, men under fortgången af sin lefnadsteckning utbrister han en gång: »Huru trögt blir det icke för mig att fortsätta min lefnadsbeskrifning!» Emellertid läser man den visst icke trögt. Långtrådiga reflexioner öfver lifvet kunde hafva hört till Gyllenborgs natur, men hörde icke till den tidens skrifsätt, som är på sak gående och så pigt man gerna kan begära af en sjuttioåring. Utan att blanda sig i tidens politik eller vid administrationen eller hofvet intaga någon hög post, var han dock i tillfälle att på nära håll se och höra ett och annat, och om han äfven icke alltid förhåller sig lidelsefri och opartisk, är hans omdöme så uppriktigt, att man lätt vet hvad man skall tänka.

Efter det hans uppvaktning hos kronprinsen slutat vid dennes myndighetsår 1762, måste han, såsom tillhörande en obemedlad slägt, se sig om efter en syssla. Hans far hade, innan sonen ännu slutat sina studier i Lund, skaffat honom en registratorsbefattning vid kansliet, och han mottog underrättelsen om denna anställning bäst han vid universitetet gjorde tjenst som »rector illustris.» »Till min lycka hade tidningen derom ej till mig ankommit, då jag aflade mitt specimen academicum. Hade mitt öde då redan varit mig bekant, så hade jag af blygsel ej vågat lyfta mina ögon från golfvet.... Om för min lycka i verlden ingen annan utväg var möjlig än en registrators syssla, så önskade jag att den åtminstone på något vis måtte förhöjas, till exempel genom en kammarherres karakter, på det jag med något anseende kunde göra mitt första insteg i verlden».

Dessa tänkesätt ådrogo honom en allvarlig tillrättavisning af fadern, och han fick lof att hålla till godo med registraturen, men då uppvaktningen hos kronprinsen drog honom ifrån arbetet å kansliet, hade han icke att vänta någon befordran på grund af skicklighet och tillgrep nu en utväg, som han måste ogilla, men hvilken var den tiden vanlig. Hvad han säger sig sjelf hafva i »Verlds-föraktarn» på det högsta fördömt, föranleddes han af tidsomständigheterna att tillgripa. »Tjenster och karakterer såldes till den mestbjudande. Tvungen att följa den öppnade vägen till tjensters erhållande, hade jag öfverlemnat mitt äreude till en genomdrifven riksdagsmans besörjande, och utan att mig dermed vidare befatta fortsatte jag min tjenstgöring hos kronprinsen.»

»Riksdagen nalkades sitt slut och tillika skördetiden. I ovisshet när den framdeles skulle inträffa och visa sig lika ymnig, fortsattes tjensteförsäljningen med all möjlig skyndsamhet. Den började gemenligen i bondeståndet, i hvars förmak de tjenstsökande sig trängde, bland hvilka adelns ledamöter utgjorde största antalet. Den illparige Olof Håkansson, bondeståndets talman, nyttjade ett gifvit tillfälle att roa sig deråt på adelns bekostnad. Riddarhuset, som ogillade tjenstehandeln, afsände en deputation att föreställa bondeståndet dess lagstridighet och förklara sin önskan att den måtte inställas. Olof Håkansson svarade sig vara förundrad öfver riddarhusets missnöje öfver bondeståndets förhållande, då likväl dess afsigt dermed i synnerhet varit att betyga dess aktning för ridderskapet och adeln, hvars ledamöter voro de trägnaste att anhålla om någon befordran. »Eller huru, tillade han, i det han vände sig till sitt stånd, är det någon af er, mina bröder, som söker någon karakter?» Riddarhusets deputerade hade deremot intet att invända och aftrădde under ett hemligt löje.»

»Det var mig obekant i hvad ordning min befordran blifvit fullföljd, och jag var äfven okunnig om den syssla, mitt ombud funnit lämpligt att för mig utse, när listan på de befordrade upplästes, och bland åtta extra ordinarie kammarråder jag hörde mig nämnas. Ständernas föreskrift till konungen om min befordran

expedierades efter riksdagens slut, i följe hvaraf jag erhöll konungens nådiga fullmakt vid slutet af juni månad. I denna fullmakt äro alla mina förtjenster upptagne, mina förvärfvade kunskaper, den rektorssyssla, jag bestridt under mitt vistande vid akademien, och slutligen min trägna och långvariga uppvaktning hos kronprinsen; men förutom de tri tusend daler, dem jag måst uppoffra i stånden, hade alla mina utbredde förtjenster tjent mig till intet.»

»Man försäkrade mig att jag erhållit min befordran för det bästa pris, och att den kostat andra mångdubbelt mera. En ledamot i presteståndet var bland de billigaste af dem, som skulle mutas. Han nöjde sig med hundra plåtar för hvar syssla, som bortgafs, men dessa voro indispensable att till honom erläggas, och han tillät ej dervid ett halföres afdrag.»

»Ehuru missnöjd jag var med mig sjelf i anseende till sättet, genom hvilket min befordran blifvit erhållen, och äfven med en syssla, den jag ej förstod att sköta, tröstade jag mig likväl med den ledighet, jag vunnit att filosofera och äfven att sofva, när jag det åstundade, utan fruktan att uppväckas. Gref Creutz utnämdes vid samma tid till minister vid spanska hofvet. Jag gläddde mig åt en befordran, som med hans snille instämde, och hans erhållna frihet att under besökandet af främmande länder utvidga kretsen af sin inbillningsgåfva. Men kunde jag dervid glömma mig sjelf, icke på det ömmaste röras af den saknad, jag måste vidkännas af min äldsta och trognaste vän? Till fyllnad i mina saknader miste jag äfven fru Nordenflychts sällskap. Hon hade tagit det obetänkta beslut att flytta på landet på ett ställe i Upland, det hon kallade Lugnet, och der hon hade att afvakta den storm, som slutat hennes dagar.»

Skildringen af fru Nordenflychts slut är ett af autobiografins mest fängslande stycken, och B. E. Malmström har deraf gjort ett lyckligt bruk i sin literaturhistoria. Handskriften, som förvaras i Upsala universitetsbibliotek, har anlitats äfven af andre forskare, men utan att derför dock dess publicerande förlorat i värde.

C. G. E.

Henrik Wranér: I Skånska stugor, små bilder ur folklifvet i Östra Skåne förr och nu, med 12 silhouetter af Ernst Ljungh; 176 s. 12:o Sthlm 1886, Albert Bonniers förlag; pris 1:50 kr.

Johan Lindström (Saxon): Under kampen för bröd, skisser 115 s. liten 8:o Sthlm 1886, Albert Bonniers förlag; pris 1:25 kr.

Hr Henrik Wranér är väl hemmastadd i de skånska stugorna och har med verkligt intresse studerat lifvet i dem; han eger således första vilkoret för att lyckas. Men dertill kommer en godmodighet, som stundom höjer sig till verklig humor, en blick för det glada och roliga i lifvet, som gör ett angenämt intryck; hr Ernst Ljungh

har i sina ensidiga illustrationer förstått att uttrycka det samma. Har man tilläfventyrs förut med hr Johan Lindströms hjeltar genomgått den hårda kampen för brödet i denna nedriga verld, är det helt uppfriskande att träda in i en af de skånska stugorna och der göra bekantskap med den vänliga, täcka Ellemina och den gladlynta, knipsluga drängen Janne eller med gumman, som så förlitar sig på Guds ord.

Förf. låter ofta sina vänner bland allmogen sjelfva berätta egen eller andras historie och får derigenom in i berättelsen en enkel, anspråkslös ton, som särdeles väl stämmer med dess innehåll. Den hjertans hederliga och beskedliga kusken får sjelf beskrifva sina missöden, då han gett sig ut att söka en bättre plats för att kunna gifta sig med sin lilla Signe, huru han i sin enfald lät sig luras af en stadskusk, en storpratare och skojare, men slutligen allt dock blef bra och han och Signe ett par, ty förf:s berättelser sluta mest alltid lyckligt, eljes vore det för honom ju intet nöje att berätta dem. Att det språk dessa personer föra stundom är groft får man öfverse med för karakteristikens skuld; och så skickligt har förf. för resten behandlat riksspråket, att man alls icke saknar bygdemålen, som han använde i sina förra berättelser »Stuesnack och Stätteslams», »Gårafolk och Husmön». Ett och annat allmogeord samt i synnerhet en ändamålsenlig satsfogning äro nog att återge skåningens egendomliga tankegång och uttryckssätt, och så slipper man detta imiterande oäkta folkspråk i berättelser från allmogelifvet, hvilket nu en tid bortåt varit modernt, der den bildade tankegången rör sig som i en maskeradkostym. Förf. stannar för öfrigt icke vid en blott yttre skildring af detta lif i husgeråd, drägter och språkljud. Han ger oss verkliga karakterer, som röra sig på ett genuint sätt i de små hvardagliga tilldragelserna. Kanske den lyckligast funna af dessa berättelser är »Slag i saken», der den gamla gubben, som kommer för att söka doktorns hjelp för sin skadade son, gör en mycket lustig figur i den unga doktorinnans eleganta salong. Här liksom i flertalet af dessa små målande bilder ur folklifvet spelar kärleken, den varma, ungdomsstarka kärleken, en rol.

Emot denna förtröstan på det goda och på lyckan i lifvet bildar missmodet i berättelserna »Under kampen för bröd» en bjert motsats. Förf. till dessa skisser saknar ingalunda ädla åsigter och goda afsigter, han vill blott visa huru genom verldens uselhet och elände de goda impulserna och de bättre sidorna hos den menskliga naturen undanträngas. Att förf:s bilder äro hemtade ur verkligheten vilja vi ej neka; huru mången skomakarlärling låter sig icke lockas af gesällernas exempel att beträda dryckenskapslastens farliga väg och dukar liksom förf:s Kalle under i striden, eller för huru många har det icke gått omkull liksom för Johan Andersson Salsta, när de för att trösta sig öfver ett olyckligt äktenskap börjat supa, eller när de, efter en förslösad studietid, gett sig till byskollärare, gift sig och fått stor familj, utan att hafva tillräckligt att lefva af eller lefva för. Men förf. skjuter blott med en sorgsen skakning på huf-

vudet hela skulden på de yttre omständigheterna och glömmer, på få undantag när, att gifva sina personer så mycken sjelfständighet och handlingskraft, att deras undergång ens kunde benämnas en »kamp» för tillvaron. Verkligheten vimlar, Gud bättre, af sådana stackare, liksom der ock finnes i kyrka och samhälle, i seder och tänkesätt mycket förderfbringande, som förtjenar att gisslas, men förf. saknar gisslet och har icke heller kraften att föra det. Förf:s språk har något af det pigga och målande, som utmärker Strindberg, men dervid stannar likheten: melankolin i hans berättelser är tröttande, afsigtligheten gör dem tråkiga, och då hjelper ej att hans grundsatser äro mycket bättre, hans afsigter mycket lofvärdare än Strindbergs.

†

V. E. Öman: Den klassiska literaturen, en folkets bok, efter H. Grey's »The classics for the million;» 366 sid. 16:o. Sthlm 1886, C. E. Fritze's k. hofbokh.; pris 2: 50 kr.

Det kan synas underligt att kalla en bok, som handlar om »den klassiska literaturen», en folkets bok. Vi hafva ju kommit så långt, att klassisk literatur i allmänhet och i synnerhet antik klassisk literatur — som det här gäller — anses för något föråldradt och likaså tråkigt, som de föråldrade pedanter, hvilka numera taga befattning dermed. Vore emellertid något egnadt att taga det stora publikum ur dessa tankar, är det helt säkert förevarande arbete.

Vi tro med den svenska utgifvaren och bearbetaren att »åt den *sanning,* på hvilken vi hålla så starkt, ha Greklands och Roms skriftställare också offrat aktningsvärd möda, och om man vill göra dem rättvisa endast ur den synpunkten, skall man snart nödgas erkänna att knappast någon af de stora frågor, med hvilkas lösning vi nu arbeta, vare sig såsom rena kunskapsmän eller praktiska verldsförbättrare, af dem lemnats obeaktad. Men det erfar man visserligen först sedan man satt sig litet mera in i den klassiska *literaturen* än i den klassiska grammatikens finesser.» Det är helt visst på goda skäl utg. anmärker »att intet fördömande af det som varit, till förmån det som är eller väntas komma, mäktar upphäfva den sanningen, att det närvarande har sin rot i det förgångna, och att den, som icke genom bekantskap med både forntid och nutid lärt sig inse sammanhanget mellan dem båda, lätteligen löper fara att bilda skefva omdömen och begå skriande orättvisor. Närmast till hands ligger ett plumpt öfverskattande af vår intellektuela öfverlägsenhet, vår högre själsodling och våra högre mål. Af denna andliga högfärd ha vi ock fått vår beskärda del.»

Till och med realister i nutids-mening hade de gamle under *förfallets* dagar. Skrifter, jemförliga med en Zolas, en Strindbergs, har man i behåll från dessa tider; troligen har äfven Bang-

literatur funnits, men man har ej aktat nödigt låta den gå till efterverlden.

Vill man på ett angenämt sätt göra bekantskap med de tankar, som rörde sig bland greker och romare och gåfvo sig uttryck i literaturen, bör man läsa förevarande arbete. Det är ej en uppslagsbok, man får ej precis reda på att den och den författaren skrifvit det och det arbetet, men man blir bekant med de förnämsta grekiska och romerska författares tankar, åskådningssätt och deras personlighet. Arbetet utgör ej en kritik eller betraktelse öfver deras författarskap, utan ett referat af hvad de skrifvit. Med referat får man ej här förbinda tanken på något tort och tråkigt. Språket är vackert, ledigt och har den egenskapen, att man ständigt misstänker att författaren kunnat säga ännu mera och vackrare, om han velat, men vill blott reta nyfikenheten.

Denna friskhet och enkelhet i framställningen är nästan genomgående. Dock förefaller framställningen af den grekiska literaturen svagare och mindre omedelbar än den af romarnes literatur. Det hade i hög grad förhöjt intresset, om äfven Greklands historiker och skalder något oftare fått i oförkortad form uttrycka sina tankar och känslor. Behandlingen af filosoferna har, ledsamt nog, utfallit något oklar, och dock kunde just här visas huru det hufvudsakligen är de gamles ideer, som i en eller annan form gå igen hos nyare tidens tänkare. Här och der hade en allmän karakteristik af tidsförhållandena varit önsklig, för att författarens individualitet hade kunnat framträda så mycket klarare.

Arbetet baserar sig tydligen på stor beläsenhet och lärdom men detta förblir författarens ensak; sina läsare besvärar han ej med lärda notiser.

De loford vi egnat språket tillfalla väl i främsta rummet författaren Grey, men arbetet har troligen ej lidit på att klädas i svensk drägt af öfversättaren af Miltons förlorade paradis. Detta dock med en viss inskränkning. Vi äro ej i tillfälle att jemföra det engelska originalet, men det synes som om öfvers. allt för mycket hållit sig till den engelska texten och försummat att jemföra sjelfva auktorerna. Några exempel. Sid. 75 heter det att kören i Sofokles' Antigone prisar ett *anspråkslöst* sinne som det bästa. Detta är ej riktigt; det bör heta: *måttfullt.* Man får en alldeles oriktig uppfattning af Ciceros skrift »*Om pligterna*», då det sägs (sid. 274) att allt vänder sig kring *äran*. Det latinska *honestum* (antagligen engelskt *honesty)* betyder: det ärbara, *det sedligt rätta.* Vilseledande är det, då det sid. 13 heter att Hektor i den afgörande striden med Akilleus fick hjelp af Atene; hjelpen var blott skenbar. Sid. 55 kunde man förmoda att det, som säges om profeten Daniel, äfven stode att läsa hos Herodotos. Hvilken princip följts vid skrifvandet af egennamnen och deras accentuering ha vi ej kunnat utleta. Jfr: Hera-Juno, Afrodite

(Venus), Aineías (lat. Aenœas), Télemak (Telémakos), Ifigénia (grek. Ifigenía). De moderna formerna: Marseilles, Bologna o. s. v. i stället för Massilia, Bononia o. s. v. äro på sätt och vis missledande. Korrekturläsningen lemnar äfven ett och annat öfrigt att önska.

De nu anmärkta bristerna äro emellertid ej af den beskaffenhet, att de i väsentlig mån förringa arbetets värde. Då boken kommer ut i ny upplaga, hvilket vi hoppas att den efter ej allt för lång tid gör, är i alla fall en detaljgranskning med jemförande af originalauktorerna synnerligen önsklig.

I. A. Heikel.

G. Macé: *Mitt första brottmål;* öfversättning från franska originalets 6:te upplaga; Stockholm, Albert Bonnier.

Förf. till denna bok är, såsom titelbladet anger, f. d. poliskommisarien vid detektiva polisen i Paris hr G. Macé. Det är ej utan att man med en viss skeptisk nyfikenhet går att göra bekantskap med en författare, utgången från ett sådant verksamhetsfält. Men man skall snart se att hans arbete såsom literär produkt är värdt rätt stor uppmärksamhet. »Mitt första brottmål» är en sanningsenlig, eller åtminstone en i alla punkter fullt trovärdig redogörelse för upptäckandet af och tillgången vid ett hemlighetsfullt mord, begånget i Paris af en lika kallsinnig som uppfinningsrik brottsling. Boken innehåller ett rikt material, som hade kunnat gifva upphof till många utsväfningar af romanförfattarens fantasi. Men hr Macé har nöjt sig med att i enkel protokollstil följa händelsernas gång så, som han sjelf i egenskap af brottets afslöjare funnit den. Och härvid har han ådagalagt en beundransvärd förmåga att beherska sitt ämne, äfvensom en berättartalang värdig den bäste författare. Det är en spännande skildring af polismannens hemlighetsfulla och jägtande spaningar, som sätta hans fintlighet och skarpsinnighet på de mest hårda prof. Ofta stannar han villrådig, borttappad midt inne i den förblindelsens labyrint, som den förtänksamme brottslingen lyckats uppföra omkring honom och derifrån ej ett minsta spår tyckes kunna föra honom ut. Men då följa vi honom med ständigt stegradt intresse in i polisundersökningens detaljer, der slutligen en obetydlig småsak i förening med en lycklig slump leder honom ett steg närmare målet.

Tack vare handlingens hemska intresse och skildringens raskhet sakna vi knappast den psykologiska iakttagelse, som ofta verkar mest fängslande i en brottmålshistoria. Ingenstädes i hela boken spåras romanförfattarens lust att följa sin hjeltes djupare själslif under hans mystiska förehafvanden vid förberedelserna till dådet, eller i synnerhet, der man skulle väntat ett själsanalyserande, under hans bemödanden att dölja sin gerning. — Det hela är endast och allenast utdrag ur polisens handlingar

och protokoller, med skicklig hand sammanstälda till en spännande berättelse. Och denna kan intressera så länge tills läsaren, hvilket inträffar redan i midten af boken, sett alla trådarna samlade i poliskommisariens hand. Man har fullkomligt klart för sig att mördaren är upptäckt, och man fortsätter läsningen endast för att så snart som möjligt finna det ögonblick, då trådarna dragas tillsamman och brottslingen helt och hållet afslöjas genom polismannens öfverlistande skarpsinnighet.

På samma gång »Mitt första brottmål» är en intressant roman, är den egnad, hvilket troligen ej varit fjerran från förf:s afsigt med sitt arbete, att hos sina läsare inskärpa större aktning för polisinstitutionens intelligenta och uppoffrande, men kanske ofta underskattade arbete.

Hvad öfversättningen angår, är den ingalunda så tillfredsställande man kunde önska, ehuru den visserligen, i synnerhet med afseende å det i boken här och der förekommande folkspråket, är verkligen förtjenstfull.

W. H.

Theodor Hagberg, *Rolandsagan* till sin historiska kärna och poetiska omklädnad; 143 ss. liten 8:o. Upsala 1884, Almqvist & Wicksell. (Literaturhistoriska gengångare I.)

Det hade varit väl om förf. i ett företal sagt hvad han med sitt arbete velat, ty nu får man det icke rätt klart för sig. Den något lärda apparaten — bibliografi, noter, talrika data — låter först förmoda en afsigt att skrifva Rolandssägnens kritiskt-poetiska historia och utfylla det tomrum inom den romaniska literaturvetenskapen, som tyvärr allt ännu gapar vid sidan af Gaston Paris' glänsande »Histoire poétique de Charlemagne».[1] Men det visar sig snart att boken är alldeles för ometodiskt gjord för att kunna tjena ett sådant ändamål. Så tror man då att den vill ge en för den stora publiken lämpad literär-genetisk framställning af de olika skiften, sagan under tidernas lopp genomgått, och af de olika former, i hvilka skalderne, påverkade af särskilda literära och tids-inflytelser, klädt dess hufvudperson. Om detta varit ändamålet, så synes mig professor Hagberg hafva gått en oriktig väg. Förf. skulle ha intresserat mera, liksom han skulle ha frambragt något nyare, i fall han hade föresatt sig att påvisa utvecklingen i diktens uppfattning af Roland, ställande hans gestalt i främsta planet och sökande i de särskilda författarenes verk efter länkarna i denna utveckling. Det är så som Paris gjort med Charlemagne och så som hvarje framställning — populär eller vetenskaplig, sak samma — af medeltidens poetiske hjeltars öden

---

[1]) Ett försök i den vägen är V. Crescinis »Orlando nella chanson de Roland e nei poemi del Bojardo e dell' Ariosto». (Il Propugnatore 1881), hvilket arbete icke är af hr Hagberg citeradt i hans mångsidiga bibliografi.

i dikten borde göras, för att ge ett någorlunda klart begrepp om sägnernas vandring och gestalternas underbara metamorfoser. Sålunda behandlad, blir medeltidens literaturhistoria ett synnerligen tacksamt fält för popularisering. Men hr Hagberg har icke tagit saken från denna synpunkt. Roland tjenar honom blott liksom till ett yttre föreningsband mellan de behandlade dikterna, en pretext för att han valt just dem och icke några andra. Det är icke tal om hjelten från Roncevaux som poetisk figur i Chanson de Roland, icke om i hvilken grad han omformats till bretagnisk kärleksriddare hos Bojardo, icke om huru han uppfattats af Ariosto i förhållande till de andre, icke alls om hvilken rol han spelar hos de epiker, som ligga mellan Pulci och de båda sistnämde. Det är en kronologisk sammanställning af några dikter, i hvilka Roland förekommer; stundom visas ett inre samband, alldeles allmänt betraktadt, oftast ges ett estetiskt bedömande, också alldeles allmänt, stundom innehållsresumeer och biografiska data, och deremellan äro inflickade långa eskurser i estetik, literatur-, kultur- och krigshistoria.

Detta — bristen på en genomgående karakteristik af Roland som poetisk gestalt — synes mig vara hufvudfelet i professor Hagbergs arbete; — jag säger det med all reserv, ty jag vet, som nämdt, ej om detta alls ingått i han plan. Men skall man i boken se endast en literaturhistorisk återblick, så reducerar sig naturligtvis dess värde redan a priori.

Hvad enskildheter beträffar, tillåter jag mig att framställa några anmärkningar. I en lång inledning har förf. med stor detaljrikedom gifvit en bild af de historiska förhållanden, som ligga till grund för de episka dikterna om Charlemagne. Vid sidan af många mindre vigtiga data saknar man år och datum för den för Rolandsagan betydelsefullaste händelsen, slaget vid Roncevaux (15 aug. 778). Roland är före Egenhards krönika icke nämd blott en gång, 776, som förf. säger, utan finnes hans namn också i ett par dokument från 772 och 777. — Vid tal om uppkomsten af chansons de geste säger förf. något dunkelt att kantilenerna »sammanslöto sig småningom — — kring Karl den store — — och bildade derigenom längre, sammanhängande dikter — — så fick Frankrike — sin Iliad». Detta tyder på att förf. hyllar den gamla åsigten, den »homeriska» eller »liederteorin», hvilken ju dock numera är på de flesta håll öfvergifven, till och med af Gautier, en bland dess ifrigaste förfäktare i tiden. Sid. 113 återkommer förf. till samma sak, då han säger att upprepningarna i Chanson de Roland äro en följd af dess sammansättning af enskilda sånger. Men G. Paris och andra ha träffande påpekat hvilket bevis just dessa upprepningar — och specielt det ställe, som hr Hagberg framdrager till stöd för sin åsigt, tvisten mellan Roland och Olivier — gifva på poetens storslagna, ehuru naiva konst. Förf. går sedan öfver till Rolandssången, hvilken han mest behandlar från synpunkten af dess likhet med de nor-

diska hjeltesagorna. Nordmännens inflytande på Frankrikes medeltidsdiktning bevisas genom framdragande af åtskilliga öfverensstämmelser i detaljerna. Åter en gammal teori, uppstäld och försvarad af chauvinistiske nordiske lärde (Rosenberg, Rydqvist), men till fullo vederlagd af G. Paris (Romania 1882). Efter några korta anmärkningar om den allmänna tendensen, om tonen och språket i Chanson de Roland lemnar förf. plötsligt detta det förnämsta diktverk i Rolandssagans historia, vid hvars behandling, om någonsin, en litet större vidlyftighet väl varit på sin plats. Men förf. ger ingen innehållsresumé, ingen karakteristik af personerna, blott ett par utdrag, för att visa »det nordiska vikingalynnets inflytande». Så går han öfver till Turpins krönika. Här finnes, från hvilken synpunkt man än må betrakta boken, en lucka. Förf. har icke med ett ord nämt de öfriga chansons de geste, som innehålla särskilda former af eller episoder ur Rolandssagan, främst Aspremont (tolfte årh., ed. Guessard och Gautier 1855), deri förtäljes hurusom den femtonårige Roland räddar Karl den store från ett säkert nederlag samt undfår riddareslaget; vidare saknar man Berte et Milon, en dikt som berättar om Rolands födelse och barndom, men grunden härtill är, som man sedan får veta, att förf. anser detta epos vara af italienskt ursprung. Sant är att det ej finnes kvar i någon fransk redaktion, men det torde nu anses som ett axiom att *alla* de franko-italienska episka dikterna öfver franska ämnen, hvilka innehållas i Marcusbibliotekets manuskript, härstamma från franska chansons de geste, och derför måste också en dylik om Rolands föräldrar hafva existerat. Jag bör tillägga att förf. vid tal om den venetianska redaktionen redogör för innehållet, hvarför min anmärkning blott gäller ordningsföljden och förf:s uppfattning af Berte et Milon's källa. — Mindre vigtigt är att Aquin också innehåller säregna traditioner om Rolands familjeförhållanden och att han ännu förekommer i Girart de Vienne (den berömda kampen mellan Roland och Olivier), Voyage Charlemagne m. fl., men ett omnämnande hade dessa dikter dock afgjordt förtjenat.

Förf. blir utförligare och mer intresserad, då han öfvergår till Italien. Framställningen af den bretonska diktningens inverkan på italienarnes episka poesi är kanske bokens bästa del. När förf. sedan skall bedöma Pulci, gör han en onödigt lång utflykt för att klargöra den rätta synpunkten för kritiken. På tio sidor talas filosofiskt-estetiskt om hvad konsten är, om Sofokles, Calderon, Shakespeare, Ibsen m. m. och på åtta om de sociala förhållandena i Italien under Pulcis tid. Detta är missproportion, då man betänker att hela Chanson de Roland med nordiskt inflytande och allt blifvit affärdad på åtta sidor. Och för resten hör det ju bra litet till saken. — När man blifvit färdig med de många biografiska notiserna och de uttömmande innehållsöfversigterna, som förf. egnat Italiens renässans-epiker, väntar man att: han skall öfvergå till Rolandssagans gestalt i andra länder,

men då är boken slut. Det är svårt att finna någon förklaring på den omständighet, att ett arbete, som skall behandla Rolandssägnens »poetiska omklädnad», fullkomligt negligerar icke allenast den engelske och nederländske Rolant, den nordiska Karlamagnus Saga och de spanska romanserna de la Batalla de Roncesvalles, utan också Konrads tyska Ruolantes Liet, en bland de äldsta och vigtigaste bearbetningar af fransmännens ståtliga nationalepos. Vid sidan häraf kan man ej förvåna sig öfver att icke finna nämda Uhlands vackra dikt Klein Roland eller de reciterande sånger om Orlando, som de så kallade Rinaldi i Neapel allt ännu om sommaraftnarna föredraga för stora skaror af uppmärksamt lyssnande åhörare.

W. Söderhjelm.

Julius Lange: Sergel og Thorvaldsen, Studier i den nordiske Klassicismus, Fremstilling af Mennesket; med 44 figurer i texten, 220 s. 8:o Kjöbenhavn 1886, Høst & Søns Forlag.

Dessa studier äro länkar i en fortgående undersökning, som den konstförståndiga förf. egnat åt konstens sätt att framställa menniskan. Denna gång är det skulpturen som kommer till tals under den andra renässans, hvilken vidtog med sista tredjedelen af förra och fortgick under första tredjedelen af detta sekel. Den är för oss af särskildt intresse, emedan, hvad skulpturen vidkommer, det var en svensk, som på det mest lofvande sätt inledde, och en dansk, som på det mest ärofulla sätt fullkomnade den nya riktningen.

Har man, som förf., den menskliga gestalten i ögnasigte, är det riktigt nog hos Sergel initiativet till ett återupptagande af antikens traditioner är att söka, men derför är det väl dock icke honom sjelfva riktningen i någon nämnvärd mån får tillskrifvas. Håller man ideernas, eller här kanske hellre idealernas allmänna historia för ögonen, är det två monument, som markera att en vändning var började och som befrämja och befästa den: Winckelmanns arbeten och Pantheon i Paris. Förf. har icke kunnat finna något bevis för att Sergel skulle påverkats af Winckelmann och vi känna icke heller något sådant, men Winckelmann hade icke lefvat i Rom som en obemärkt främling, hvars lärdom och entusiasm gjort sig hörda på en eller annan osteria; hans åsigter delades af tongifvande kretsar i Rom och voro helt säkert icke okända i Villa Medici, der Sergel hade sitt kamratskap och der Soufflot då redan gjort sina studier till Pantheon, i hvilken Ludvig XVI:s hela stylperiod ligger förebådad. Det är för resten något af det allra vanskligaste att ange hvar första anstöten till en tids riktning är att söka eller hvilka inflytelser i det enskilda fallet varit verksamma, lika svårt som att följa frömjölet, der det drifs af vinden. Sergel skulle väl knapt sjelf kunnat nämna hvem eller hvilkas yttranden det var, som till först öppnade hans ögon för det antika framställningssättet. Att han tillegnade sig det s

beslutsamt och med större begåfning än någon af de andra ämnessvennerna är en sak, som väcker förf:s lifliga sympati och kommer honom att ge åt Sergel en hedrande plats i den moderna skulpturens utveckling. Det är ock på ett särdeles vinnande sätt Sergel sjelf talar om sin uppgift och huru han fattade den, och då förf:s undersökning blir öfversatt till tyskan, är det att hoppas att ändtligen den allmänna konsthistorien skall begynna att göra honom rättvisa.

Men icke blott som banbrytare, äfven med hänsyn till det absoluta värdet hos hans verk, får Sergel af den danska ledande kritikern ett fullare erkännande än som kommit honom till del af hans egna landsmän. Efter en granskning stycke för stycke af Sergels verk, framhåller förf. att Sergel hör till de fina, genomträngande, efter den högsta fulländning sträfvande naturer, som icke frambringa mycket, emedan de ha så svårt att ställa sig sjelfva till freds; Thorvaldsen åter är en af dessa gudarnas älsklingar, dessa rika fantasier, hvilkas skapande ande frambringar mera än handen kan utföra. Sergel uppnådde aldrig den utomordentliga inre säkerhet, Thorvaldsen egde i sin konst, och dennes finkänslighet besatt han icke: förf. har funnit i ett och annat af Sergels senare verk en viss känslans eller tankens cynism, som i hans handteckningar går stundom till råhet; men i stället »ha också Sergels ädlaste och renaste skapelser något särdeles tilldragande genom den oroligare, men ock varmare, hetare själ, från hvilken de framgått. Detta »sju tusan djefla», med hvilken kategori Sergel riktat estetiken och som icke lätt kan omskrifvas med någon annan, dessa jäsande safter i Sergels väsen meddela åt hans verk en eld, en energi, ett samladt lif, en sinnesfriskhet, som han har framom den store, lugne, kontemplative Thorvaldsen.»

»Mäter man hela deras produktion, betydelsen af det de som konstnärer förmått uttala, står Sergel alldeles efter. Mäter man deras figurer som helheter styckevis mot hvarandra, kunna enskilda af Sergels väl uthärda jemförelsen, till och med trotsa den, och tar man till måttstock behandlingen af det enskilda partiet, är Sergel obetingadt den mest betydande, icke allenast i jemförelse med Thorvaldsen, utan med alla konstnärerne från den nyklassiska perioden: Canova eger icke hans soliditet och klara styl i formen, David saknar hans adel och skönhetssinne. Men Sergel hör ock till dem, hvilkas verk måste ses och värderas i sin högsta fulländning»; förf. erinrar om att Sergel, som var en skicklig marmorarbetare, ansåg konstverket fulländadt först då det genomförts i sitt rätta material, hvarför ock hans egna arbeten må bedömas helst i sådant skick.

Minst kan det falla oss in att vilja pruta med en beundran, lika oförstäld som väl grundad, men i en och annan punkt måste vi dock vara af annan mening än förf., äfven då det gäller Sergels berömmelse. I Faunen, som förf. ställer högst bland Sergels verk, synes oss dock uppenbart att han i formbildningen

ännu följer tidens smak för små utrundade muskelpartier, detta *potelé*, som karakteriserar en god del af rokoko skulpturen, endast att Sergel behandlar maneret på ett utomordentligt liffullt sätt. I Diomedes är formbildningen mycket enklare, och i detta hänseende kan måhända sägas att Apollo Belvedere vägledt honom. Deremot måste vi tillstå att det icke lyckats oss finna någon likhet mellan Diomedes och Apollo, hvad behandlingen af motivet vidkommer, en anslutning som är mera påfallande vid Gustaf III:s staty. Som en träffande iakttagelse anse vi för vår del den från Michaelangelo härledda skoltradition, förf. påvisat i Sergels Othryades. Ehuru Sergel i teorin förklarade att just rörelsen borde studeras efter naturen, finner man huru lätt det emellertid hände att någon berömd gammal komposition var med i hans fantasi om att bestämma ställningen, inklusive rörelsen, och vid Gustafs staty var han ändock medveten om anslutningen.

Vid den omfattande undersökning af konstens sätt att framställa menniskan, som förf. företagit sig, tyckes det vara en af hans hufvudsynpunkter, att sålunda följa traditionelt fortlöpande motiv eller hela kompositioner, hvilka upprepas under långa tidsperioder för att sedan falla i glömska och vid en viss vändning i konsten åter upptagas. Enhvar har kunnat erfara huru ofta en eller annan figur påminner till ställning om någon man sett i ett annat konstverk, men att med säkerhet afgöra om en efterbildning verkligen egt rum kräfver icke förty en särdeles öfvad blick och vidsträckta studier, sådana förf. har till sitt förfogande. Svårast vill det falla sig vid gestalter af allmän ideel halt, emedan likheten kunnat härflyta deraf, att deras ställningar äro hemtade ur samma, för alla tillgängliga källa i naturen. En anslutning till någon traditionel typ är här icke heller af sådan stor betydelse för kompositionen: om hos Sergel vid komponerandet af Diomedes, hos Thorvaldsen vid komponerandet af Jason någon erinring af Apollo Belvedere, som det af förf. påstås, sväfvade i fantasins bakgrund, eller om det var Dioskurerna från Monte Cavallo, hvilket kan vara troligare, eller om de utan all anslutning blott möttes med grekerna vid den gemensamma källan för all heros-gestaltning kan vara mera likgiltigt; blir blott det upptagna motivet konsekvent genomfördt, så hvarken ökas eller minskas verkets värde genom anslutningen: hufvudsakliga förtjensten beror här på att konstnären, som ju fritt bestämmer den organiserande enheten, förmått derutöfver ge en rätt lefvande individualitet åt sitt ideal. Här kan det ha sin riktighet hvad förf. yttrar som en allmän sats: »Ett konstverks namn är sist och slutligen något rent utvärtes, som kan klistras på det och tagas åter bort, utan att man dermed gör konstverket gagn eller skada».

Men helt annat blir förhållandet när konstnären har till uppgift att återge det varande och väsentliga hos en historiskt gifven individualitet: att på denna öfverföra en annan gestalts

ställning eller skepnad är att sätta någonting främmande till dess egendomlighet och sålunda förfalska den. Det brukades mycket under romerska konstens förfall, då kejsare och kejsarinnor insattes i berömda gamla gudoms-figurer, så att endast hufvudet var deras och angaf gestaltens namn. Detta slags apoteoserande bedömer förf. med nog mycken välvilja. Sergel har nu visserligen icke för sin Gustaf-staty lånat så mycket af Apollo, som man påbördat honom, men i växt och gång finnes dock en insats, som icke stämmer med karakteren i hufvudet. Thorvaldsen åter har i sin Leuchtenberg, sin Potocki och så många andra minnesstoder väl icke anspelat på någon viss antik, men icke förty i kroppsbildningen frångått alldeles den historiskt gifna karakteren, bibehållande densamma blott i hufvudet, och detta förfarande anser förf. möjligen klandervärdt från historieforskningens och anhörigas ståndpunkt, men på intet sätt angå de ifrågavarande verkens konstnärliga värde. Det är just i afseende å Thorvaldsens porträtt-gestalter som förf. yttrar den ofvan citerade åsigten om det indifferenta i benämnandet af en staty: nog af att den »tillhör de verk, som gifva den fullaste föreställning om denna tidsålders och Thorvaldsens ideala begrepp om mannen och hjelten».

Men äro vi väl till freds men konstverk, som icke väcka hos oss något annat än »föreställningar om begrepp», vore dessa än, som förf. säger, »ideala». Vi skulle icke fästa oss vid ett enstaka uttryck, som kan vara mindre lyckadt, litet öfverdrifvet för att ge stylen lif, derest icke i grunden af förf:s uppfattning af konsten röjdes en viss böjelse att sätta konstens mål i förkofrandet af menniskans vetande, mera än i förädlandet af hennes känsla. Så heter det pag. 5: »Som Fremstilling af Mennesket er Billedkunsten et integrerende Led i Menneskehedens Arbejde paa alsidig Oppfattelse af det Menneskelige, dens Arbejde paa Selvbevidsthed». Ja, den bildande konsten sättes formligen som ett af det menskliga sjelf*medvetandets* organer. Och helt visst har konsten varit af betydenhet äfven för det menskliga sjelfmedvetandet, men denna hennes verkan måste anses som sekundär, icke som hennes egentliga mål. Vore detta hennes »raison d'être», så stode hon verkligen i en mycket blygsam ställning till sjelfmedvetandets sannskyldiga organ, vetenskapen, hon vore ett slags sinligt, oklart kunskapande à la Baumgarten. Hvad särskildt bildhuggarkonsten vidkommer, ger förf. henne till uppgift att framställa det lekamliga och derigenom själen såsom den organiserande enheten, men hvad konsten kunnat medverka till en »allsidig uppfattning» af detta organiserande är af underordnad vigt i jemförelse med hvad anatomin och fysiologin tillfört det menskliga medvetandet. Gäller det deremot att ge en lefvande anblick af denna besjälande enhet och dermed höja den menskliga sjelf*känslan,* befästa menniskans tro på det fullkomliga och gudomliga, så kommer visserligen ingenting upp emot konsten.

Men fasthåller man den verksamhet, förf. sålunda sjelf fast-

ställer för skulpturen, framställandet af den besjälande enheten i och genom det yttre, så kan väl svårligen Thorvaldsens behandling af den monumentala porträttskulpturen försvaras på sätt förf. gör det i nyss anförda yttrande; ty Potockis porträttartade anletsdrag hafva utgått från en besjälande enhet, idealgestalten, på hvilken de äro satta, från en annan. Riktigt nog kunna dylika verk ge ett begrepp om tidens konst, och som thorvaldsenska figurer kunna de alltid vara intressanta, men deras konstnärliga värde kan icke vara oberoende af ett sådant förhållande. Så tillvägagick icke heller den goda antiken; det måste Thorvaldsen hafva funnit vid restaurerandet af Demosthenes statyn.

Idealiserandet kan för resten drifvas mycket långt, men huru än den gifna individualiteten förallmänligas, måste den finnas lika i kroppens hållning och former, som i hufvudets drag. Konstnären, som analyserar den historiskt gifna personligheten, kan, vid det han ånyo sammansätter den, förändra karakteren, skapa om den, ja skapa en väsentligen ny, och han måste väl så göra, der de upplysningar, han erhållit, äro så få, som fallet var med många af Thorvaldsens momunentala porträtt-statyer, men han kan svårligen, med bevarande af konstvärdet, utplåna sjelfva säregenheten hos ett historiskt gifvet individuum. Vid utförandet af sina minnesstoder var Thorvaldsen bunden vid gestalter, i hvilka ej blott naturen hopsatt en viss egendomlighet, utan ock deras betydelsefulla lefnad utpreglat en viss karakter, och endast genom den, icke förbi den kunde han komma till det rent menskliga hos dem. Och ligger nu just i denna deras historiskt gifna karakter det etiska, som förf. med rätta säger vara den thorvaldsenska konstens väsen, så vi fatta ej rätt huru förf., vid det han går att granska denna del af Thorvaldsens skapelser, anser sig kunna frånse »hvad disse Skikkelser, eller de Idealiteter eller Realiteter, hvari de høre hjemme, ere i sig selv» och blott taga »Hensyn til, hvad de ere som Menneskeskikkelser» och »hvad de vare for Thorvaldsen». På uttryckandet af hvad Potocki, Leuchtenberg, Byron voro i sig sjelfva berodde just konstverkets värde.

På samma sätt som förf. här skjuter den historiska karakteren åt sidan, synes han böjd att åsidosätta den religiösa hos dithörande verk, men undersökningen har dock i denna del utfallit långt lyckligare, emedan den religiösa karakteren är något förut i och genom konsten gifvet. Hvad vi anmärkt i fråga om minnesstoderna, betecknar blott en ringa brist i jemförelse med undersökningens stora rikedom på lika djupa som fina iakttagelser. Så har Thorvaldsen säkert icke tillförene karakteriserats. Förf. bestämmer gränserna för hans konstnärskap genom att framhålla huru föga han var böjd för det dramatiska: hans gestalter äro icke etiska i kraft af handling och vilja, de äro det genom att vara välartade så till kropp som själ. Karakteristiskt är ock att han icke har någon båg för lidandet, sådant detta är förherskande i kristendomens åskådningssätt: allt våld på naturen var honom

motbjudande. I hans konstnärskap finnes genomgående en viss blyghet, så att hans personligheter snarare draga sig tillbaka än träda fram: ett dristigt och bestämdt uppträdande hör icke till deras natur. Men Thorvaldsen, som med förkärlek behandlat den unga kvinnans gestalt och som så gerna rör sig inom det erotiska, att han gjort Eros till centrum i en hel verld af skapelser, har likväl aldrig utfört någon af dessa hvilande och liggande kvinnostatyer, deri den endast sinliga oetiska kärleken så ofta sökt sig ett uttryck. Om förf. för den skuld bort säga: »Hans Gratier ere venlige, kyske, kølige, og hans Venus fryser», samt »saaledes stammer det Erotiske i Thorvaldsens Kunst, som betegnes af Amor, icke fra et brændende Hjærte, men fra et koldt Hoved, en erfaren og dybtskuende Intelligens; det er en Kontemplation, en Lifsfilosofi, en Mening om Tingenes Gang i Werden, der her fremtreder plastisk, for saavidt som den fremtreder personificeret» må lemnas derhän: oss tyckes som om en sådan kontemplation vore åtminstone lika mycket hjertats sak som hufvudets; i alla fall är den väsentligen åskådning och derigenom från början plastisk, icke blott genom personificerande. Det går kanske längre än förf. velat, då han medger att der i Thorvaldsens konst är för mycket *tänkt*: det låter som om Thorvaldsen hade gjort sina konstverk på reflexioner, hvilket vore illa, medan saken är att åskådaren gör reflexioner på hans konstverk, hvilket endast visar deras ypperliga halt. Personifikationer af begrepp förekomma blott ganska få, medan förf. förträffligt framhållit om en stor del af dem att »bag mange af hans Figurer ligger som et usynligt Landskab, en dunklere eller lysere stemning af Døgnets Tid», korteligen en naturstämning, hvilken andas derur som doften ur en blomma.

Om Thorvaldsen, hvad lifsuppfattningen vidkommer, var hänvisad till det fridsamma och harmoniska och dervid leddes af ett etiskt åskådningssätt, så var hans utförande beherskadt af ett skönhetssträfvande, för hvilket liniernas anordning var af större vigt än uttryckets styrka; jemvigten i den enskilda figuren, som är plastikens uttryck för det etiska, för herraväldet öfver sig sjelf, fortsättes i den liniernas harmoni, som omsluter det hela. Han hade föga intresse för den arbetande spända kroppsformen, som ju naturligt är med hans bristande lust för dramatisk själsspänning: hans bekanta Merkurius, som afvaktar lämpliga ögonblicket att dräpa Argus, är en gestalt, som äfven i det hänseende intar en säregen plats bland Thorvaldsens verk, att mästaren här har sin komposition till hufvudsaklig del gifven från en tillfällig naturåskådning.

Som konstnärskarakteristiker äro dessa tvenne studier öfver nordens störste bildhuggare af ovanligt värde för konsthistorien, om ock den något obearbetade formen, som för mycket bibehåller tycke af anteckningar, gör dem mindre lättlästa för en större allmänhet. Som en länk deremot i förf:s vidtutseende under-

sökning af konstens sätt att framställa menniskan, det är ju af konstens hela hufvudsakliga innehåll, bestämdt som detta är af menniskans politiska och kulturutveckling, har man svårt att af de här och der inströdda konklusionerna samla sig några tydliga resultat. Sker undersökningen språngvis, än i orientens halfdager, än i den klarbelysta antiken, än åter, som här, i det moderna lifvets brokigt skiftande belysning, för hvarje gång i ett helt olika kulturmedium, blir det än nödigare, om man skall kunna följa undersökningens gång, att som ledtrådar ega bestämda estetiska grundsatser. Nu ser det ut som om förf. å ena sidan nog mycket bortsåge från nämda kulturmedia för att komma direkte till det allmänt menskliga, å andra sidan som vore han nog mycket benägen att ge hvarje tid rätt i dess sätt att framställa detta innehåll. Med desto större intresse emotser man den teoretiska del förf. lofvar oss ännu under loppet af detta år. Hans omfattande studier och fint utbildade konstförstånd skola antagligen lemna goda bidrag äfven för den systematiserande estetiken.

C. G. Estlander.

Öfversigt.

Modern fransk literatur. Literaturens syndaflod är lika uthållande som himmelns. Vi äro öfver Johanne, men förläggarne fortfara allt jemt att ösa ut romaner med samma öfverflödande frikostighet som de evinnerliga grå skyarne ösa ned störtfloder. Dess värre medför all denna väta ingen sommargröda. Den ger en kalla rysningar öfver ryggen, man får reumatism af vädret och nevros af böckerna.

Äfven i de böcker, som röja mycken talang, fins det föga af den sol, som värmer. Icke ens af Maupassants sista berättelser har man någon verklig glädje. »La petite Roque», hvaraf bandet fått sitt namn, är en historie om en liten flicka, ett barn på tretton år, som blifvit våldtagen och kväfd. Förbrytelsen har blifvit begången af sjelfva mairen, kommunens första matador. Rättsundersökningen börjar, han presiderar dervid, leder den nästan, låter alla sina undersåtar passera revy för öfverhetspersonerna, men utan att någonting uppdagas. På honom sjelf faller misstanken minst af alla. Då saken slutligen blifvit lagd åsido, blir emellertid denne landtlige despot, hvars goda sömn och utmärkta aptit ingenting hittills kunnat störa, plötsligt öfverfallen af samvetskval, som yttra sig i gengångarsyner. Hvarje natt ser han flickans lik bakom sin sängkammargardin, och hans herkulesgestalt, som kunde slå en oxe till marken med ett enda slag, skälfver som ett barns vid denna syn. Den besegrar honom slutligen, han skrifver ett bref till domaren, i hvilket han berättar honom sin förbrytelse, och dödar sig derpå. Men hans död föregås af en scen, som är ett mästerstycke af realistisk skildring. Han har beslutit sig för sjelfmordet, men då brefvet, som nödvändiggör det, är lagdt i postlådan, vaknar lifslusten åter. Han vill icke dö, och då postbudet tömt lådan, kämpar han först med list, sedan med våld för att frånrycka honom det. Inom den moderna berättarkonsten finnas få sidor, som tåla en jemförelse med skildringen af denna kamp. För den, som kan förbise det ohyggliga, det upprörande, som kommer hjertat att vända sig i kroppen på en, är visserligen hela historien ypperlig. Men det är icke många, som kunna det. Och de äro ännu färre, som skola kunna smälta flertalet af de följande berättelserna. De tåla knappast att läsas af herrar mellan fyra väggar, de kunna jaga blygselrodnaden upp i ansigtet på en dragon.

Det är svårt att hafva någon verklig njutning af en talang, som användes på behandlingen af sådana ämnen, äfven om den är så rik som de Maupassants. Men då dekokten består af en gram

talang, tillsatt med hundra gram obscenitet! Och dessa fall utgöra regeln.

Man har på det germaniska literaturområdet en böjelse att anse dimmiga utgjutelser, som läsaren icke förstår, och som författaren icke förstått, för djupsinnighet; i den franska vet man att »det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta», och högst hos Hugo tager man hatten af för dylikt snack och helsar det som genialitet (vide »la fin du Satan»). Men man har på senare tider drifvit denna tendens till en ytterlighet. Man tillstår med Björnson: »ja, dette *er* Svineri!» men man tillägger: »comme c'est nature, comme c'est cruellement vrai!»

Nej, det är icke sanning, icke natur. Sjelfbedrägeriet är i detta fall ännu större än vid den germaniska djupsinnigheten. Hvad som framställes som trohet mot verkligheten, ärlig sträfvan att se djuret i menniskan, är någonting helt annat — det är en mental degenerationssjukdom, eller hvarför icke begagna det ord, som är det mest träffande: det är galenskap rätt och slätt.

De, som haft öron att höra och ögon att se, hafva kunnat ställa sin diagnos redan af den följd af naturalismepigonernas romaner, som strömmade ut från belgiern Kistemackers förlag. Symptomer, sådana som René Maizervys »Deux amies», som Paul Bonnetains »Charlot s'amuse» eller Laforêts »Gaga» tilläto inga tvifvel längre om hvad som förestod. Men det skulle blifva ännu värre. Med M:me Rachilde har man löpt linan ut, hennes två romaner »Monsieur Venus» och »A la mort» äro cynismens absoluta delirium tremens. Det är omöjligt att gifva ens den allra lättaste antydan om hvad dessa böcker innehålla. Om M:me Rachilde i det verkliga lifvet öfverfölls af dylika fantasier, som dem hon här skildrar, skulle hennes läkare begå ett brott mot samhället, om han icke genast insatte henne i ett dårhus och behandlade henne med kalla duscher hvarannan timme.

Emellertid är M:me Rachilde icke någon pseudonym, bakom hvilken en i skandal spekulerande skribent gömmer sig. Man påstår att hon verkligen tillhör det kön, som hon förnärmar så grymt, som det kan förnärmas, och det är uppenbart att hon uppträder med rent literära pretensioner. Och hvad mera är, det har funnits tidningar, anständiga tidningar, som omnämt dessa böcker utan att uppehålla sig vid innehållet, omnämt dem med erkännande, funnit dem intressanta.

Det är icke tänkbart att dessa blad skola behålla sista ordet, att den samvetsgranna kritiken ej slutligen skall finna detta allt för galet och taga bladet från munnen. Men kan man, så länge detta icke skett, förundra sig öfver att smittämnet utbreder sig? Och det gör det, det går som en pest öfver den nyaste franska literaturen. Huru bedröfligt det i verkligheten är fatt har man på afstånd knappast någon riktig föreställning om. Det är väl lyckligtvis sällan, som de värsta fallen af epidemin passera gränsen, den franska läsande publiken är ju jemförelsevis liten i norden, och delvis medför

dock öfversättningen den karantän, som skulle vara önsklig äfven för originalerna, om den vore möjlig. Men till och med af det man får se, kan man kanske upptäcka sjukdomen, då man får veta att det är hvitt mot det svarta, som existerar här. Det är ingen pessimistisk öfverdrift att påstå att om icke nya och friska vindar komma att fläkta genom literaturen, skall man inom år och dag i ett anständigt hus lika litet kunna införa en modern fransk roman som en trottoardam från hörnet af fauborg Montmartre.

Hvarifrån dessa vindar skola komma? Det fins endast ett möjligt håll: det motsatta till det, derifrån vinden nu blåser. Parisersalongen och pariserboudoiren voro länge den enda ram, pariserförfattaren fann värdig sina målningar. Den begagnades tills den blef trivial. Då tog han sängkammaren till hjelp. Men också den är förbrukad. För att vara ny och intressant, måste han låta sin fantasi intränga i de mest undangömda vrår och upptäcka styggelser, som komma håret att resa sig på läsarens hufvud. Genom förstoringsglasen, hvarmed han utrustat sina trötta ögon, synes det honom att han gör sedemålningar. Gör han det verkligen? Det skulle vara dödsdomen öfver Paris, om han hade rätt. Det har han icke; den sensation han väcker, och den verkan han åstadkommer, bero deraf, att han målar ett Paris, som ingen känner, som är nytt för hans publik, just emedan det ingenstädes existerar.

Men den nya ram, som han behöfver, kunde han annorstädes lätt få. Den kostar honom endast en jernvägsbiljett och en sommar på landet, så snart han insett att Paris icke är hela verlden och så snart han lärt förstå att det lefver menniskor, som äro värda att känna, och tilldrager sig händelser, som äro värda att berättas, annorstädes än mellan boulevard des Italiens och grefvinnan Stjernas alkovförhänge.

Han måste ut, ut, just icke »over de höje Fjelde», men öfver sedeförderfvets afgrund, som vidgar sig allt djupare framför hans fötter. Och denna flykt behöfver ingalunda föra honom så alltför långt, det vore icke ens ändamålsenligt, om den gjorde det. Det fins bland de unga dem, som känna behofvet häraf, men hvilka just begå det felet, att utsträcka den för långt. Robert de Bonnières har gjort det bland andra. Han hade i sin första bok »Les Monach» funnit ett nytt element, som gjorde salongen intressant, han visade för första gången i den franska literaturen semiternas landvinningar i sällskapslifvet. Och han hade en stor succès. Men han är sjelf ett skarpt kritiskt hufvud; han insåg att det inom de vanliga dekorationerna icke var möjligt att vinna en dylik en gång till. Han gifte sig då, packade sin koffert och reste med sin unga hustru på bröllopsresa till Indien. Der fick han ett solstygn i hjertat och skref sin »Baiser de Maïna». Det är historien om en ung bajadèr, oförlikneligt skön, oförlikneligt nyckfull, och som får alla hjertan att klappa. Sjelfva Maharadjan är förtrollad af henne och erbjuder henne den mest afundsvärda ställning. Men Maïna älskar hemligt den unge brahman Ram-Sinuh, son till Naraïn, fur-

stens förtrogne och närmaste arfvingen till Guldtemplets ofantliga rikedomar. Hon föredrager hans ungdom, skönhet och passion framför despotens glans och yppighet, och om aftonen efter den fest, hvarmed berättelsen börjar, flyr hon från slottet. Förgäfves återfinner henne Maharadjan, hennes hjerta förändras icke, hennes unga älskare bortför henne slutligen under en hofjagts förvirring. Despoten blir underrättad om denna enlevering, han afbryter tigerjagten och befaller en menniskojagt i stället. Han leder den sjelf från ryggen af en brunstig elefant. Det ofantliga djuret söndersliter sig i skogssnåret, höjer snabeln och ryter af smärta; förföljelsen leder icke till något resultat; man finner endast en halfidiotisk herde, ur hvilken man icke kan få någonting annat än att han sett guden Krishne och gudinnan Radha i skogens djup. Rasande ger fursten då befallning att sticka skogen i brand.

Ram-Sinuh och Maïna hafva smugit sig ut ur jagtlägret, smyckade med praktfulla juveler. De vandra och vandra, tills bajadèren slutligen blir trött; då lägga de sig ned på lianerna och slumra in. Dånet af branden väcker brahman. Han tager Maïna i sina armar och går långsamt af fruktan att störa hennes sömn, följd af de vilda djuren, som fly undan lågorna, och af en flock hvita får. Sålunda når han toppen af en höjd, medan elefanten i ett anfall af raseri har kastat Maharadjan till marken och krossat honom, och medan lågorna, som jagas tillbaka af vinden, sätta eld på lägrets tält. Mjukt hvilande på gräset bland foglarne och djuren af alla slag, som med dem flytt upp på höjden, trycker Maïna Ram-Sinuh till sitt bröst, deras läppar mötas såsom vid verldens födsel, och Ram-Sinuh mottager Maïnas kyss.

Det fins både talang och skönhet i denna berättelse. I synnerhet slutet deraf har färg och flygt, ansatser till någonting, som kunnat blifva utmärkt. Men dekorationerna hafva dock varit både författaren och publiken för främmande. Den verkan, han åstadkommer, saknar pricken på i'et, och succèn har derför icke varit fullständig. Han har icke kunnat göra sig tillräckligt förtrolig med denna för honom så aflägsna verld för att helt och hållet förmå fatta dess enkla, stora hemlighetsfullhet. En germanisk romantiker skulle kanske ännu kunna behandla detta stoff, en fransk realist kan det icke längre. Och äfven om han kunde det, skulle han icke finna läsare, som förstode honom.

Han måste stanna närmare. Han har fast mark under fötterna endast i sin egen tid och bland sina egna medmenniskor. Hela hans och hans publiks literära uppfostran förbjuder honom att flyga ins blaue hinein. Om han vill öppna ögonen, skall han snart varseblifva att de grufvor, ur hvilka han bör söka sitt guld, icke äro så långt borta. Jules Case, en debutant hvars två föregående romaner knapt någon lagt märke till, omnämnes nu plötsligt som en författare »hors pair» efter sin »Fille à Blauchard». Det är den minst komplicerade och minst sensationela roman, som kan tänkas. Den har endast fyra personer; en rik bonde, hans dotter, den unge

man, hon håller af, och den man, som man vill tvinga henne att gifta sig med. Det är berättelsen, säger författaren sjelf, om Romeo och Julia i en by. Far Blauchard lefver på spänd fot med kärastens familj och tvingar derför sin dotter att taga en annan, som hon öfverger på sjelfva brölloppsaftonen, och till hvilken hon återkommer endast för att söka mörda honom. Det misslyckas, och förskjuten af sin älskade dödar hjeltinnan sig sjelf.

Åtskilliga andra, Gottfried Keller i främsta rummet, hafva berättat om andra by-Romeor och Julior, som voro intressanta på annat sätt. Men det är nytt i den moderna franska literaturen att plötsligt stöta på en roman, som icke doftar af förruttnelse och patschuli, som enkelt och rättframt berättar om naturmenniskor med naturliga lidelser och helt vanliga öden och som icke desto mindre både fängsla och röra. Det är nytt och likväl icke främmande. Man har dessa menniskor två steg ifrån sig, och man har dock allesamman åtminstone någongång i sitt lif kommit i beröring med dem.

Den literära vinden börjar blåsa från fält och skog och haf, och det är just derifrån den skall komma för att rena och friska upp. Huru frisk och stärkande den kan vara visar två andra romaner. De äro helt nya, succèn har icke haft tid att lyfta dem på guldstol ännu. Men den skall svårligen uteblifva. Om »La fille à Blauchard» kunnat slå an, måste »Monsieur Jean» och »Pêcheur d'Islande» blifva triumfer; ty den förstnämde är dock på det hela taget endast en vacker, intressant berättelse, de senare deremot, »Pêcheur d'Islande» i synnerhet, äro diktverk af rang.

Pierre Loti, författaren till »Islandsfiskarene», är en ensam stående figur bland de franska romanförfattarne. Han har icke läst, utan lefvat. Han ser aldrig några tidningar; ända tills för några få år sedan, då han redan producerat sjelf och röjt en författarpersonlighet, som sedan mognat, men städse förblifvit den samma, kände han intet enda af århundradets framstående literära verk. Först ett tillfälligt sammanträffande med Daudet förmådde honom att läsa. Flaubert förtrollade honom, man har påstått att hans första arbeten röjde en påverkan från detta håll. De visa högst en viss andlig slägtskap, ty innan han skref »Min bror Yves», hade Loti icke sett en rad af Flaubert. Paris har han knapt besökt. Då han är i Frankrike, lefver han i sin födelsestad Rochefort i sin familjs gamla hus, som är hermetiskt stängdt för larmet af dagens äflan och prydt med reliker, som han medfört från alla håll af verlden. Ty han är endast sällan i Frankrike, han är sjöofficer och nästan alltid ute på nya och långa expeditioner till främmande land. Ehuru han endast är trettiosex år gammal, har han varit i Kina, i Japan, i Senegal, på Taiti, öfverallt. Han har i dessa länder lärt sig turkiska, japanesiska, maoriska, polynesiernas och rarahoernas språk, till och med yoloff, senegalernas tungomål. Ty hvar han är, der är han med hela sin själ. Det äfventyr han berättat i »Aziyado», har han sjelf upplefvat. Han bebodde med en turkisk vä-

ninna ett kvarter af det gamla Stambul, ett heligt kvarter för muselmännen. Han hade fullkomligt lärt sig språket, han var klädd som turk, för alla grannarne var han turk. Då tjensten kallade honom ombord, bytte han om kläder under vägen. Om de troende, som han narrat, upptäckt honom, skulle de dödat honom, men just faran gjorde äfventyret dubbelt tilldragande. I Japan hade han börjat samma existens. Men han tycker icke riktigt om Japan, det förargar honom med sina telegraftrådar och sina jernvägsspår, sin förvandling genom ångan och elektriciteten. Kina är hans land, han afgudar den kinesiska muren, som bevarar dess gamla vanor. Mekka är hans dröm, hans högsta önskan är att en gång kunna tränga in i detta Islams hjerta; i denna vrå af jorden, der kritiken och undersökningen icke existera längre, der man endast tror.

Alla hans romaner skildra endast hvad han sjelf upplefvat. Redan som helt ung gjorde han sig till vana att föra dagbok. På dess basis skref han sin berättelse »Le mariage de Loti» — hans verkliga namn är Jules Viaud — och då den väckte uppmärksamhet, fortsatte han. M:me Adam tog »Aziyado» under sitt beskydd, och hans anseende växte, tills slutligen »Min bror Yves», åtminstone i den verkligt literära verlden, förde honom in i första ledet af de yngre författarne.

Också »Islandsfiskarene» är trots all dess poesi ett stycke verklighet i bästa mening. Så skildrar man endast det, hvarmed man sjelf har stått ansigte mot ansigte och som gripit djupt in i hela ens lif. Berättelsens handling är också här endast den strängt nödvändiga. »Pecheurs d' Islande» kallas på Bretagnes yttersta kuster de modige sjömän, som om våren inskeppa sig till vulkanön i Ishafvet för att med de infödda isländska fiskarne konkurrera i hvalfångsten; en mycket närgången konkurrens för öfrigt. Den, som varit uppe under dessa trista breddgrader, vet huru illa sedda fransmännen äro der, af den enkla orsaken, att de göra bättre fångst än isländarne, emedan de vida öfverträffa dessa i den energi, hvarmed de bedrifva sitt farliga arbete. De lemna hustrun eller kärestan hemma, och hela sommaren ligga de ensamma i dessa trolösa vatten för att under en strid med elementerna, hvarom man icke drömmer, frånrycka hafvet ett magert byte, som kan inbringa några slantar åt familjen der hemma. Ofta är det det jagade bytet som blir den starkare, och en stormig eller dimmig natt försvinna de för altid. Då om hösten bretagnerkvinnorna vandra ut till de yttersta skären för att möta de hemvändande Islandsfararne, är det alltid ett eller annat skepp, som man förgäfves väntar i dagar och veckor, tills man slutligen vet att det ånyo är den gamla historien, att det gått under med besättning och allt, och att man aldrig mera skall få höra någonting om det. Men icke desto mindre gå de, som sluppit undan med lifvet, hvarje vår åter oförfäradt ut på den svåra färden, tills det engång blir deras tur att icke återvända.

Lotis berättelse om Yan och Gaud är en kärlekshistorie mellan en sådan Islandsfarare och en ung bretagnerflicka. Länge gå

de och se på hvarandra. Hon är finare än de andra, kommen från staden, en half fröken; honom har kamraterna så länge brytt för henne, att han trots hennes avancer icke öppnar munnen af idel trots. Han vill icke gifta sig, säger han alltid, hans brud är hafvet. Och han seglar sommar efter sommar, och är vinter efter vinter hemma; knappast en helsning vexlas mellan honom och Gaud. Först då hon förlorat sin far och blifvit fattig, så att hon måste slita för brödet, och då hon redan gjort sig förtrolig med tanken, att Yan aldrig kan blifva hennes, löser en händelse en kväll hans tungas band, och i outsäglig hänryckning kastar sig Gaud till hans bröst. De hålla bröllopp samma vår, men deras nya lycka blir endast kort. Islandsfarten står för dörren, de hafva icke mera än tre veckor att vara tillsamman; så drager han åstad med de andra. Och september kommer, ännu saknas två af skeppen, och oktober går, »Jeanne Marie» kommer hem, men »Leopoldine», der Yan var ombord, kommer aldrig. En augustinatt deruppe under det mörka Island har han firat sin bröllopsfest med hafvet, tillsammans med alla de kamrater, han engång inbjudit till den.

Som intrig är detta ingenting. Men hvad var »Arne» eller »Synnöve» i det afseendet. »Islandsfiskarne» påminna ovilkorligt om denna Björnsons första produktion. Det är ett annat sätt att berätta, men sjelfva figurerna äro likväl beslägtade, friskheten och den hänförande innerligheten äro de samma, storheten midt i hvardagslifvets enkelhet är det också. Hvilken förtrolighet med dessa bretagnerfiskares lif, hvilken skaldeblick för poesin under den tryckande realiteten! Och derjemte hvilken uppfattning af naturramen, och hvilken förmåga att göra den lefvande! Ingen har målat hafvet som Loti. Till och med i våra nordiska literaturer äro hans marinbilder deruppe under Islandskusten oöfverträffade.

Ett arbete af så framstående betydelse är icke Ferdinand Fabres »Monsieur Jean», men likväl en berättelse som läses med oblandadt nöje, en intagande idyll, någonting liknande Paul och Virginie. »Monsieur Jean» kalla sockenborna prestens adertonåriga nevö, som tjenstgör hos sin onkel som sekreterare och af honom blefvit fromt och presterligt uppfostrad i helig fruktan för kvinnan. Genom kyrkofädernas skrifter står hon endast för honom som den förfärliga fienden, upphofvet till all synd. Men då Jean en dag på ryggen af sin gamla trogna vän mulåsnan Verjus rider till grannsocknen i ett ärende, slingras plötsligt två små armar kring hans lif och ett par friska flickläppar kyssa hans kind. Det är Merlette, den lilla landsstrykerskan med zigenarblod i ådrorna, som funnit monsieur Jean i sin smak. Hon kan ännu icke riktigt förklara för sig, hvad som drager henne till honom. »Hvilket nöje kan du då ha af att se på mig?» frågar han. »Ett nöje, som jag icke kan beskrifva, svarar Merlette. När jag ser på er, är det som om myrorna åte mina fötter, och derpå som om de åte hufvudet, och så, som om de åte hela kroppen, och det är så skönt så skönt att så

der låta äta upp sig till sista biten.» Men trots det omedvetna oförklarliga i denna ljufhet, dukar också Jean till slut under för den. Han glömmer sitt skriftemål, han glömmer att det femfrancsstycke, han har i fickan, är offerpenningar, som han skall föra till grannprosten från sin onkel, och köper hos kramhandlaren grannlåt för det åt Merlette. Ett dygn igenom är hon hela hans lif, berättelsen varar icke längre än detta dygn, skildrar endast ridturen med Verjus och julaftonen derpå i prestgården. Så upptäcker onkeln huru det hänger i hop, flickan skickas till ett kloster, och det är förbi med den första romanen i Jeans och Merlettes lif. Men detta dygns historia har Fabre berättat med en konst, som gör det ringa förtrollande och den enkla barnromanen rörande och vacker.

»Pecheurs d' Islande» och »Monsieur Jean» äro till och med redan icke helt och hållet ensamstående fenomen. Andra unga börja slå in på samma väg. Emile Pouvillon berättar i sin »Jean-de-Jeanne», en vanlig byhistorie om en stackars bastard, som älskar sin matmoders dotter, ser henne kokettera med den vackra fogelfängaren, som kommer på besök, till och med leka käresta med honom, och som dock, då denne har förfört och öfvergifvit henne, älskar henne nog högt att glömma hennes felsteg och dölja det. Det är icke absolut »le livre du jour», under hvilken något anspråksfulla titel Albert Delpit presenterat berättelsen. Men också den är dock, trots någonting sökt i formen och allt för mycket stillastående i handlingens gång, en verklig »roman de plein air», som genomgås af naturens lifväckande fläkt, som visar en fin harmoni mellan stil och ämne, med en utsökt enkelhet och ett rörande behag.

Det är denna »roman de plein air», som den franska literaturen behöfver, som är ett lifsvilkor för den, om den icke skall förtäras af pariserkorruptionen. De symptomer, som tyda på dess antågande, äro ännu icke många, men de finnas ändå, och det emottagande, som de tyckas erhålla, är ett godt förebud om att sanningen dock till sist skall slå sig igenom och vinna öfvertaget.

Richard Kaufmann.

En tysk reformpedagogik.

Det finnes få, som lefva i så lyckliga förhållanden eller i en så stark likgiltighet, att de icke helsa en god reform med glädje — i tysthet om de äro konservativa, med högt jubel om de ifra för framåtskridandet. Men på ett område mötas mer än på något annat reformer af betänksamhetens eller indifferentismens gensagor: det är på skolans fält. Många anse bildningen bestå deri, att alla blifva lika lärda, lika litet utvecklade till sina anlag och derför lika inskränkta; icke färre äro de, som tro att bildningen på alla tider bör vara lika lärd, lika opraktisk och derför lika onyttig. I vårt land visar mången på Englands länge oförändrade lordskolor; och likväl hafva vi inga lorder, ty till att bli det sakna många vilja, ännu flere förmåga och de flesta förmögenhet. Man visar på Tysklands statspedagogik; och likväl hafva vi icke Tysklands skarpt begränsade indelning i en klassiskt lärd öfverklass, en realt bildad medelklass och en elementärt skolad underklass. Icke heller är den tyska pedagogiken så stel och orubblig som vi föreställa oss. Intet år förgår utan att flere pedagogiska reformskrifter se dagen i Tyskland. I några af dem vilja författarene skaka sjelfva grundvalarna för den tyska skolorganismen.

Det gifves olika slag af reformarbete. En tysk celebritet har önskat en Luther för genomförandet af en skolreform. Skulle ett pedagogiskt snille uppstå, skulle en sjelfständig lärare, upplyst af tänkandets ljus och rustad med vetenskapens vapen, från roten gripa verket an, vore mycket gjordt för uppfostrans sak. Snillet ser på engång det stora och det lilla. Ett pedagogiskt snille måste på engång omfatta de sociala förhållandena och didaktikens detaljer, för att med en Luthers kraft föra de sina till seger och sitt folk till utveckling på kulturens alla arbetsfält. I förväntan på en så stor reformator få vi icke förbise hans föregångare. Några reformvänner se blott det stora i uppfostran, men komma sällan från tanke och känsla, från ord, ofta stora ord, till handling. De förbereda dock den allmänna opinionen för en reform. Andra hafva sin blick riktad på små för-

bättringar af det bestående. De jemna vägen för reformatorn och underlätta hans verk, om de icke af sjelföfverskattning med sitt begränsade uppfattningssätt vilja döma i det stora hela.

Clemens Nohl, hvars pedagogiska åsigter i det följande skola sysselsätta oss, hör icke till de radikala reformvännerna. En opartisk granskare af Tysklands kulturförhållanden och dess skolväsende skall medgifva att Nohl alltid utgår från det bestående och förnämligast vill af praktiska skäl och på praktiskt sätt aflägsna endast de värsta missförhållandena. Då man läser de Nohl'ska reformskrifterna, tror man sig i författaren hafva en ung, men säker skolman, en begynnande, men lifskraftig reformator. Men Clemens Nohl är en sextio års man. Son till en anspråkslös lärare, studerade Nohl i unga år vid universiteten i Bonn och Halle teologi. Han bestod examina för presttjenst. En ledig läraretjenst vid den högre borgarskolan i Neuwied, hans födelsestad, föranledde honom dock snart att egna sig åt lärarekallet. Detta har han förblifvit trogen, och sin födelseort har han icke heller lemnat, utom för en studieresa till Frankrike. Men Nohls verksamhet i den lilla staden har icke hört till det vanliga slaget. Han har meddelat undervisning i flere olika läroämnen, äfven olika språk, på olika stadier af gossläroverk. Han har stält sig i spetsen för en ny, privat flickskola, som småningom utvecklat sig till en lärarinneanstalt och nu öfvertagits af myndigheterna. Han har genom sitt 25-åriga pensionat kunnat följa med verkningarna af olika uppfostringsmetoder och barn af båda könen. För att förfullständiga bilden af Nohls verksamhet kunna vi nämna att han sedan tjugu år ledt sångföreningen i sin stad och i denna egenskap föranstaltat talrika, större och mindre musikaliska representationer.

Nohls pedagogiska åsigter hafva mognat under ett nära fyratioårigt arbete i undervisningens och uppfostrans tjenst. De hafva småningom utbildat sig, såsom man finner af hans pedagogiska skriftställeri, hvilket begynte för mer än femtio år sedan och fortgått i flere mindre arbeten. Det förnämsta bland dem är »Ein neuer Schulorganismus, zugleich Kritik des gesamten Schulwesens» af år 1877. Detta arbete på 247 sidor utkom sedermera i en ny, oförändrad upplaga. Men höjdpunkten torde dock Nohls reformsträfvanden hafva nått genom hans detta år påbegynta »*Pädagogik für höhere Lehranstalten*», som lofvar blifva ett omfattande verk. Specialmetodiken för religions-

undervisningen och modersmålet upptager icke mindre än 176 sidor. Detta arbete af Nohl är icke i den mening en reformpedagogik, att det skulle på psykologisk och etisk grund bygga ett nytt skolsystem. Men det är en reformpedagogik i den mening, att det är den första pedagogik för högre läroanstalter, som utöfver den traditionela ståndpunkten frisinnadt behandlar skolorganisationens praktiska spörsmål samt från sunda och enkla principer för undervisningen i detalj härleder dess metodik. Öfver allt i arbetet möter oss den praktiske skolmannen och den enkla medborgaren, ingenstädes den abstrakte filosofen eller skolbyråkraten. Nohls loyala tyska eller preussiska åsigter, hvilka här och der framskymta, göra intet intrång på hans frisinnade åskådningssätt i uppfostringslära och religion, icke heller på hans varma sinnelag för det ädla i lifvet. Det är upphöjda tänkesätt och verklig godhjertenhet som genomgå det hela. Nohl vänder sig öppet till motståndare likasom till vänner. Hans kraftiga uttalanden röra saken, men döma icke personen. Då han yttrar ett ord till skolmyndigheterna, erkänner han att icke de, utan en förgången tid skapat missförhållandena i skolväsendet. Nohl tillegnar sin bok alldeles särskildt fäder och mödrar — ett märkligt drag. Ty det är barnens andliga och timliga väl han ständigt har för ögonen, icke ett uppkonstrueradt system, icke ett trångsideal.

Vi skola i det följande lemna en redogörelse för grunddragen af Nohls skolorganisation, hvarvid vi förnämligast hålla oss till första delen af hans redan nämda skolpedagogik, men äfven böra taga hänsyn till hans »Neuer Schulorganismus» och några andra skrifter, särskildt en broskyr om skolungdomens öfveransträngning, ursprungligen några uppsatser i Kölnische Zeitung från 1882.

Våra högre undervisningsanstalter, säger Nohl, äro, med undantag af några få nydaningar, sjuka. Det som man hos dem prisar och förhärligar som gammalt och bäst bepröfvadt, är till stor del just det sämsta. Våra skolelever nödgas anstränga sig med ett ofta fruktlöst arbete. Ungdomens gyllene tid är icke mer. Föräldrahemmet störtas ofta och alltid åter just genom skolan i oro och bekymmer. Undervisningen har blifvit långt efter vår tids fordringar. Det gäller att finna skolinrättningar, hvilka gifva hvarochen det som han behöfver, och det i rättan

tid, hvilka gifva glädje med lärandet och hålla onyttiga bördor fjerran från ungdomen.

Grundtankarna i Nohls pedagogik äro icke invecklade. De högre skolorna böra ansluta sig till elementarskolan, det vill säga folkskolan. På denna följer en treklassig bottenskola utan latin, Mittelschule: på denna åter med 5—6 årig undervisningstid och en viss valfrihet dels realläroverket, likaledes utan gamla språk, dels flickskolan, hvars kurser i allt väsentligt och i de flesta detaljer äro de samma som realläroverkets, dels gymnasiet med ett måttligt timtal för gamla språk. I metodiken fordrar Nohl inskränkning af lärostoffet och en praktisk behandling af det. Man finner i allt detta intet revolutionärt, man finner der icke heller något nytt. Men nya äro den skarpsinniga betraktelsen, den rika och sakenliga bevisföringen, det fullständiga uppbyggandet af det nya bredvid det, som utan modlöshet nedrifves. Vi skola i det följande anföra våra skäl för de tvifvelsmål, hvilka vi hysa angående utsigterna för förverkligandet af vissa delar i Nohls undervisningsplan. I mycket har han emellertid sagt det sista ordet. Hans skolpedagogik betecknas med skäl af den berömde Dittes i dennes Pädagogium som ett verk, hvilket höjer sig vida öfver den stora massan af medelmåttiga skrifter i uppfostringsväsendet.

Den korta grundläggning af skolorganisationen i dess hufvuddrag, hvarmed Nohl begynner sin pedagogik, utgår från de olika samhällsbehofven och vetandets olika utvecklingsgrader hos lärjungen. Elementarskolan förmedlar elementen af allt vetande och kunnande; emedan den lär det för hela folket oumbärliga, heter den folkskola. Bristen på sammanhang emellan undervisningsanstalterna och på system i skolväsendet visar sig redan i folkskolans isolerade ställning. Om folkskolan, den naturliga grundvalen för alla högre skolor, bekymra sig dessas ledare och lärare för litet eller alls icke. I stället inrätta de särskilda förskolor för sina läroanstalter. Då man till förmån för dessa förskolor, som i vissa tyska länder alls icke förekomma, utan för hög och låg ersättas af folkskolan, anfört att de bättre och snabbare förbereda blifvande elever i högre skolor, svarar Nohl att just häri ligger en fara. Föräldrar förledas att alltför tidigt öfverlemna sina barn åt de högre skolorna med dessas redan på lägre klasser begynnande, för små barn olämpliga och skadliga undervisning. Den bättre förberedelsen i förskolorna,

det kunde tilläggas, är oftast inbillad. Skenet beror på oförmågan hos den högre skolans lärare, hvilka vanligen tillika leda förskolan, att med sina pedagogiska eller opedagogiska egenheter förstå individualiteten hos elever, som äro förberedda på ett olika sätt. Fordringarna för inträde i de högre skolornas klasser ställas också vanligen för höga. Satsanalys t. ex. är för nioåringen ett oting, ty dess begynnelse är det svåraste i hela språkundervisningen. Och att vältra detta på den förberedande undervisningen är obilligt och i flere afseenden betänkligt. Endast i en omständighet medgifver Nohl en fördel för särskilda förskolor framför den allmänna folkskolan, nämligen utestängandet af råa och ohyfsade barn, hvilka kunna sammanströmma till folkskolan. Men detta gäller blott om vissa städer med ett talrikt och förvildadt proletariat.

Mot särskilda förskolor tala emellertid flere och vigtigare skäl. De sönderslita banden emellan de olika skolorna och de olika klasserna. De tvinga föräldrar att alltför tidigt bestämma barnen för den högre skolan. Folkskollärarens ställning blir isolerad, hans vidare utbildning och befordran omöjliggjord. Genom den långa vistelsen i en och samma skolsfer alstras ensidighet hos ungdomen i högre skolor. Nohl förnekar icke att närmandet emellan de olika klasserna genom folkskolan kan lika mycket hindras som befrämjas. Men härtill är lärarens taktlöshet ofta skulden, det är något som kan afhjelpas. För de i yttre måtto lyckligare lottade barnen är det i hvarje fall helsosamt att finna det andlig begåfning — hvarför ej också mången gång moralisk öfverlägsenhet — uppträder oberoende af bördens och börsens företräden.

I folkskolans lärokurser önskar Nohl några förändringar, hvilkas lämplighet för tyska förhållanden vi icke åtaga oss att bedöma. Emot alltför många religionstimmar opponerar han sig säkert med rätta. Den kyrkliga annekteringslusten tänker icke alltid på hvad dess egen frid tillhörer. Men huruvida Nohl med rätta vill aflägsna den så kallade realundervisningen från folkskolan, synes tvifvel underkastadt. Missgreppen i denna härleda sig ofta af dess boklighet; hvarken lärare eller elever borde vid undervisningen i folkskolan få använda andra böcker än en kort biblisk historia och läseboken samt enkla folkskrifter och folkupplagor af större verk.

Till folkskolan eller elementarskolan sluta sig icke blott de

högre skolanstalterna, utan omedelbart äfven den elementära fortbildningsskolan; omedelbart, ty de, som från folkskolan öfvergått till handtverket eller annan praktisk sysselsättning, skola svårligen senare bekymra sig om sin bildning. Fortbildningsskolan önskar Nohl, dock under medgifvande af dispenser, obligatorisk för åldern 14—17 år, likasom folkskolan är det för de tyska barnen under en hel följd af deras tidigare lefnadsår. För att icke hindra eleverna från praktiskt arbete sysselsätter fortbildningsskolan dem endast en och söndagarna två timmar hvarje middag, icke afton. Undervisningen afser utbildandet af färdighet i skönskrifning, rättskrifning, teckning och räkning. Två timmar egnas åt en omvexlande undervisning i naturkunnighet, geografi och historia, i modersmålets literatur med praktiska lärdomar i dagens allmänna frågor. Nohl hoppas i denna undervisning, som dock icke får vara direkt och tendensiös, finna en motvigt mot samhällsupplösande lustar hos arbetaren.

Till folkskolan sluter sig vidare folkskolelärareseminariet, för hvilket Nohl energiskt vindicerar en mer praktisk läroriktning. Till och med lärarene i detta, med undantag egentligen blott af direktorn, vill han söka från folkskolelärarenes leder och ej bland unga teologer, filologer och andra. Bestämdt motsätter sig Nohl all undervisning i seminariet af främmande språk, af algebra med mera dylikt.

Gemensam bottenskola för alla högre skolor är näst efter folkskolan den allmänna medelskolan, som mottager elever vid tio års ålder och har treårig kurs. Kursen upptager i *religion:* biblisk historia med psalmer och bibelläsning; i *modersmålet:* läsning, grammatik, ortografi, enkla uppsats-öfningar; i *franska* och *engelska* en elementär språkkunskap; i *historia:* skildringar af vigtiga händelser och personer ur fäderneslandets historia och verldshistorien, den förra sedermera systematiskt framställd i dess mest betydande fakta; i *geografi:* det allmännaste med noggrannare kunskap i Europas och fäderneslandets geografi; i *naturalhistoria:* kännedom af de mest betydande och i praktiskt hänseende vigtigaste samt intressantaste växter och djur, Linnés system, grunddragen af växternas morfologi och fysiologi, de vigtigaste mineralier; i *fysik:* de vigtigaste företeelser och instrument; i *matematik:* räkning och planimetri; dessutom teckning, skönskrifning, sång och gymnastik. Franskan inträder på första klassen, engelskan redan på den andra,

hvilket särskildt försvaras med hänvisning dertill, att den begynnande undervisningen i engelskan är lätt, men att detta språks grundliga inlärande fordrar ett långt och allvarligt studium. Med fysikundervisningen anser Nohl att början sker alltför sent; hans anföranden förtjena särskildt betraktande hos de mer eller mindre erfarne förbättrarena af fysikundervisningen i våra lyceer.

Med mycken utförlighet och grundlighet behandlar Nohl latinfrågan, hvilket förvärfvat honom det högsta erkännande af Dittes. I latinets uteslutande från bottenskolan skall dock vår reformator finna det starkaste motstånd för sitt skolsystem. I sjelfva verket har den klassiska bildningen och kan också hafva en helt annan betydelse i Tyskland än i Norden. Men der har den också med ännu större tvärsäkerhet och ännu större öfvermod än hos oss blifvit utropad som den evigt friska kärnan i all själsbildning och särskildt i utvecklingen af de ungas tankekraft och språkförmåga.

Hvad latinets plats i skolan beträffar, erkänner Nohl att detta språk på sin tid haft den största betydelse genom sin mångfaldiga användning vid riksdagar och kyrkomöten, i den högre undervisningens och vetenskapens tjenst, i literaturen, ja i poesin och slutligen som ett internationelt språk. Men allt detta har nuförtiden till den grad förändrats, att man alls icke mer kan på latin uttrycka hvad vår tid tänker och känner och vill. Latinets fortbestånd i den högre, till universitetet ledande skolan förklaras genom dess förekomst i vigtigare kyrklig och juridisk literatur, dess vigt för studiet af den klassiska forntiden och dess formelt bildande kraft. För universitetsbildningen i allmänhet vill derför Nohl icke förneka latinets värde eller till och med nödvändighet. Men på det lägre skolstadiet är dess inlärande en förderflig tradition. Ty de blifvande studenterna bilda på långt när icke majoriteten af latinskolans elever. För detta stora flertal, som icke fullständigt genomgår latinläroverken, är det påbegynta latinstudiet icke nyttigt, utan skadligt, då det röfvar tid och kraft från andra ämnen af större gagn. I vårt land, der satslyceet med dess låga elevafgifter lockar en massa framdeles omöjliga elever till sig, måste detta i synnerhet behjertas. Här måste verkligheten och det sociala missförhållande, att en stor del af landets ungdom får en stympad, en half bildning, tala högre än skolsynpunkten. Ty en skola, som kan kvarhålla en-

dast en del af sina lärjungar och icke förmår meddela flertalet något helt, gagnar icke, utan skadar samhället.

En krass utilitarism kan icke förevitas Nohl. Han undersöker noga den latinkunskap, för hvilken det stora flertalet gymnasister är ett »slagtoffer». Deras allmänna intryck af latinet är blott dess svårighet och obegriplighet. Deras latinläsning väcker icke kärlek och aktning för romarspråket, utan hat och motvilja, i bästa fall åtminstone den bittra känslan af svikna förhoppningar. Med Herbart påstår Nohl att bland de romerska författarene ingen ens på ett drägligt sätt kan införa gossen i forntiden. Häremot måste man invända att t. ex. i Cæsars Bellum gallicum icke allt andas list och våld, som Nohl klandrar hos Cæsar, likasom han är konsekvent nog att klandra det i Niebelungenlied som skollektyr. Större sanning innebär påståendet, att Ovidius icke är någon verklig representant af romarandan och att Schillers Vergilöfversättningar för ungdomen ha ett högre bildningsvärde än det visserligen sköna originalet, för hvars poetiska värde icke ens alla latinpedagoger fått ögonen öppna. Riktigt är det också att tron på det vanliga latinstudiets förmåga att utveckla historiskt intresse och utbilda sinnet för historisk forskning är falsk. Men till och med i detta öfverdrifna företräde hos de klassiska språkstudierna finnes någon sanning. Skada blott att man för det latinska lärostoffet från början till slut så litet förstått att söka guldkorn och hela lager ur historieskrifningens rika grufva, för att i stället få en skenbar mångsidighet i literaturläsningen.

Latinets värde för formel bildning kan icke göra sig gällande på det lägre skolstadiet, invänder vidare Nohl med full rätt. Han, den sjelfständige, sunde praktikern, kan icke finna sig i de latin-pedagogiska grunddogmerna, som lära att latinet just på lägre klasser är på sin plats och endast på dem kan blifva fruktbringande, att latinet underlättar den begynnande språkundervisningen, att just olikheten med modersmålet är en förtjenst och så vidare. Det är dylika satser som abstraktionen med vanlig lätthet afvunnit de »skriftlärdes» sunda förstånd och med vanlig hänsynslöshet ohjelpligt räddat åt sin allt förtärande Moloch. Nohl uppvisar de många svårigheterna — logiska svårigheterna måste man sanningsenligt tillstå — i latinets former, i böjning af dess substantiv — med adjektiven är det bättre beställdt —, dess verb, t. ex. dess deponens, »som ger konfusionen

i tioåringens hufvud dess sista fulländing». Emot det myckna talet om latinets skarpt utpreglade, »i marmor huggna» former måste en lugn granskare ställa det faktum, att de flesta ändelser och de vanligaste, såsom *a, i, e,* tjena de mest olika begrepp. Men huru många magistrar tro icke på det »tanketuktande» deri, att *et* i *amet* skall återges med *må,* men i *leget* med *skall* — när han nämligen sjelf hunnit blifva fullt säker i denna härliga »knopp»! En verklig latinvän medgifver gerna tröstlösheten i den latinska elementarundervisningen, och det måste anses för en välgerning att den hos oss likasom i Preussen (genom 1882 års bestämningar) åtminstone något fått pruta med sig på de lägsta klasserna. Härvid behöfver man icke som Nohl antaga anlagens bestämda olikhet; — ett af de vittnesbörd han anför, att nämligen latin och matematik stå mycket olika i samma elevs vitsordsvåg, kan jäfvas till hälften, om icke mer. Men visserligen visar erfarenheten att latinundervisningens egendomliga företräden blott hos en ringa del elever komma i dagen äfven under lyckliga förhållanden och på högre stadier.

Till olägenheterna af latinläsning på det lägre skolstadiet hör svårigheten att finna ett lämpligt lärostoff. Det förunderliga och komiska i hvardagslifvets obetydligheter, beskrifna på ett trifvelaktigt latin, det är den latinska elementarbokens Scylla; dess Charybdis är det bristande intresset och den ouppöfvade fattningsförmågan hos pilten, om han bjudes på ett allvarligare innehåll. — Det falska uttal af latinet, hvarmed man af flere skäl håller till godo i de lägsta latinklasserna, talar icke för, utan mot denna undervisning. Ty örat och munnen böra tidigt vänjas vid ett lefvande språks pronuntiation.

Jean Paul säger att latinet delvis derför är så svårt, att det läres för tidigt; i det femtonde året tar man med ett finger så mycket som förut kräfde hela handen. I samma syfte yttrar sig Benjamin Franklin. De hopade latintimmarna gifva otillfredställande resultat, de kväfva sjelfförtroendet, de väcka intet högre, andligt intresse, — om man icke hos barnet förutsätter samma uppfattning som hos den under decenniers latindyrkan härdnade pedagogen. Latinläsandets ofruktbarhet och halfhet verkar äfven på studiet af andra, lämpligare läroämnen, så vidt tid medgifves dem. Latinundervisningen kräfver de mesta offer i privattimmar och straffarbeten. Den rågar måttet af skollifvets leda, som ofta kulminerar i studentens lätja och renommisteri.

Och när latineleven går ut i lifvet, kan han icke der göra sin undervisning fruktbärande — hvar blir då dess ideala gagn, måste vi fråga. Men väl slår en trettonårig skolflicka eller realskoleelev honom på fingrarna i de enklaste och nödvändigaste kunskapsämnen.

I latinets ställe sätter Nohl det lefvande språk, som för de tyska skolorna är närmast, franskan. På detta språk äro långt vigtigare arbeten författade, hvilka den tyska vetenskapen måste känna för att stå på höjden af sin uppgift. I den franska literaturen finnas bland mycket förträffligt äfven sådana verk, som förmedla det verkligt värdefulla, det mönstergiltiga och evigt bestående i forntidens kultur, såsom Barthélemys Voyage du jeune Anacharsis en Grèce och Montesquieus Considerations. Men äfven det formela värdet af den franska språkundervisningen är långt högre än latinpedagogerne tro. Franska språket är icke så lätt som man vanligen föreställer sig. I uttal, om detta läres väl, i vokabler, i böjning, i ortografi erbjuder det tillräcklig öfning för eftertanken likasom för minnet. Men i motsats till latinet medför det dock mindre svårigheter för nybörjaren än för den mer försigkomne. Franskans artikel, dess personalböjning och hela dess ordföljd ansluter sig närmare till modersmålet, likasom franskan derigenom gifver starkare intryck af ordning och reda samt sålunda blir långt fattligare för barnet än latinet. Likaså kan den franska undervisningen i långt högre grad gripa in i det dagliga lifvet, oupphörligt ansluta sig till det lefvande talet och ständigt söka förstärkning i skriföfningar. Då svårigheterna ökas först på de högre stadierna, är sålunda franskan lämpligare än latinet som begynnande språk.

Det tyvärr ännu hörda påståendet, att franskan borde betraktas som ett förderfvadt latin, bemötes med en hänvisning derpå, att franskan nu står på en ståndpunkt af fulländning, som latinet icke i sin bästa period uppnått. Lika tanklöst är det att se en brist i de moderna språkens fortfarande utveckling, likasom undervisningen icke skulle kunna hålla jemna steg med denna utvecklings vidsträckta tidrymder och likasom man icke för de nya språken, likasom för latinet, kunde välja en viss mönsterperiod. I franskans frasrikhet finner Nohl lika mycket en fördel som i andra fall en brist, hvilken dock icke berör den franska skolliteraturen. När man vidare talar om sedeslösheten i Frankrikes literatur, glömmer man det myckna

goda deri och det myckna dåliga i den klassiska vitterheten. Från samma synpunkter blir det öfverflödigt för oss att med Nohl ingå på öfriga förebråelser emot den franska literaturen, allra minst den, att dess studium undergräfver den tyska nationalkänslan. Nohl visar att tvärtom de, som grundligare känt franskt språk och fransk vitterhet, i högsta grad med skrift och vapendåd främjat Tysklands nationela utveckling. För egen del tror han sig till och med se något »dårhusmessigt» hos »den i socialt och politiskt hänseende djupt sjunkna grannen»! Om man undantager detta utbrott, kan Nohls utförliga utläggning af denna språkfrågas nationela sida rekommenderas åt ett visst slags pedagoger äfven i vårt land.

Vi hafva redan i det föregående angifvit grunddragen af undervisningen i Nohls bottenskola. Till den ansluta sig lägre tekniska och industriela läroinrättningar. Men också för de likaså på bottenskolan följande, i inskränktare betydelse högre läroanstalterna vill Nohl bevara möjligheten att förvärfva eleverne ett mer praktiskt vetande, som äfven för de tidigare afgående kan hafva något värde. Han fordrar att undervisningen tidigt riktas på det närmaste, att t. ex. i historia icke den kronologiska ordningen blir den bestämmande, i matematik icke den systematiska. En efter koncentriska principer och på psykologisk grund fotad undervisningsplan hör allt ännu till de fromma önskningarnas område icke blott i Tyskland. — Här borde bekvämligheten, abstraktionsmanin och lusten efter en förtidig perfektion i systematisering skakas i alla lemmar för att åvägabringa ett framsteg. Eller är det pedagogiskt, att, som mången lärare gör, t. ex. två eller tre terminer å rad sysselsätta ungdomen med latinets kasuslära, framstäld med lexikalisk omständlighet och grundad på så kallade logiska principer, från hvilkas våldsamma perturbationer språkvetenskapen längesedan lyckats befria sig! Och i matematik göra våra unga höglärda väl slutligen hvarje pilt till en mer eller mindre äkta Weierstrauss.

Men äfven i ett annat, vigtigt afseende fordrar Nohl en förändring i de högre skolornas läroordning, denna visserligen den lättaste möjliga att utföra, den nämligen, att eleverne må kunna befrias från läsningen af vissa läroämnen. Men på denna enkla sak, som dock är en fasa för mången af den gamla skolans män, lönar det sig icke att spilla några ord. Den andliga utveckling, som man vill finna endast i en »harmonisk» sam-

verkan af mycket latin, mycket matematik och litet ur hela mängden af alla skolans ovilkorliga »biämnen», har redan länge i deras ögon, som se verkligheten, delat sig i ett flertal lika berättigade, lika verksamma utvecklingsformer.

Om vi nämna att Nohl i de högre skolornas läroplan inför konstläran med ständig anslutning till konstverk och afbildningar, så hafva vi angifvit det vigtigaste, som kan sägas om dessa skolor i allmänhet. Gymnasiet och realläroverket skilja sig från hvarandra derigenom, att det förra upptagit de båda gamla språken på sitt program, det senare deremot svarande timmar förnämligast i matematik, naturvetenskap och teckning. Realläroverket berömmes af Nohl som en förträfflig bildningsanstalt, hvilken tillfredsställer äfven de högsta andliga intressen hos ungdomen och i synnerhet genom en viss valfrihet väcker vetenskaplig håg samt förlänar en härlig omvexling i den mognade ålderns enformighet. Nohl tillbakavisar med rätta klagovisorna öfver nutidens materialism och immoralitet. Vår tid karakteriseras af en rastlös verksamhet på olika områden, och kunskapernas vidd blir allt större. Det gäller att beherska dem genom att åtnöja sig med det väsentliga; med orätt stämplas detta som en halfhet af dem, hvilka i de klassiska studierna trott sig finna en koncentration för skolundervisningen.

Då nu emellertid Nohl i gymnasiet allena ser den enda egentliga förskolan för universitetet, måste han i dess läroplan upptaga föga mindre reala ämnen än i realläroverket och dessutom de gamla språken, hvilka derigenom få åtnöja sig med ett för tyska förhållanden nog knapt timtal. Latinet har 26, grekiskan 19 timmar; undervisningen i det förra språket begynner med endast tre timmar. Emot realisternas universitetsstudier yttrar sig Nohl dock mindre bestämdt i sin pedagogik än i sin »Neuer Schulorganismus» af år 1877. Och utan tvifvel skola förhållandena utveckla sig i den riktning, att realläroverket eller gymnasiets reallinie blir en förberedelse för en del akademiska studier, medan de gamla språken fordras af blifvande filologer och teologer, historiker och jurister. Oberoende häraf kan man i afseende å latintimmarnes minskning erkänna, att äfven i gymnasierna mycken onödig tid förspilles på latinska stilöfningar och i allmänhet på de gamla språken, att latinets betydelse för modersmålet är till stor del illusorisk, att det rent filologiska elementets bildningsvärde för ungdomen är ganska minimalt.

Men saken förbättras icke genom ett mindre timtal, och just detta gör en delning i två linier nödvändig för blifvande studenter. I våra skolförhållanden råder i detta afseende en viss förvirring, och det vore på tiden att högskolan åtminstone genom en klok anordning af maturitetsexamen skulle pålägga lyceerna en något direktare och specielare förberedelse för de på engång fritt valbara och speciela universitetsstudierna. Det allmänna bildningsidealet gäckas oupphörligen af verklighetens kraf och af individuela brister i det nu för alla obligatoriska kunskapsstoffet. Detta konglomerat af osmälta detaljkunskaper, denna karrikatyr af »allsidig» vetenskaplig utbildning, som kulminerar i våra högsta lyceiklassers brokiga läroplan, tyckes dock fortfarande godkännas af vetenskapens och skolans män, och en den omständligaste studentexamen i verlden, sådan vår är, kan icke hindra de unga studenterne från att utan vidare kasta eller slänga sig på de ämnen, för hvilka de äro sämst förberedda.

Vi måste ännu uppehålla oss vid Nohls flickskola. Hans åsigter i denna punkt hafva icke förvärfvat honom det minsta lofordet. Härvid är det åter märkligt huru litet radikal han är i sina teorier och konsekvenser, men huru mycket verkligheten dock lärt honom att skatta åt kvinnobildningens sak. Nohl yttrar sig, hvad man kan vänta af en som lefvat i tyska förhållanden, med största försigtighet om kvinnans universitetsstudier. Bland annat har han svårt att förstå huru t. ex. anatomi skulle kunna studeras af unga kvinnor i sällskap med unga män — något som mångenstädes utom tyska rikets gränser utan olägenhet skett och sker. Emellertid uppställer Nohl som förebild för kvinnobildningen såväl medelskolan som det högre realläroverket, med helt obetydliga differenser, nämligen en eller två timmar i några läroämnen på de högre klasserna. Endast den högsta klassen bortfaller och är i anstalterna för lärarinnebildningen reducerad till en 18 timmars teoretisk undervisning, med tillfälle till sjelfstudium.

Nohl aflägsnar genom en utförlig framställning alla de farhågor man hyser för en tidsenlig kvinnobildning, att den nämligen skulle förtaga den unga kvinnan hennes huslighet, göra henne skrytsam och försvaga hennes kroppskrafter. Att flickor äro utrustade med andliga gåfvor i samma mått som gossarne, säger Nohl vidare, är så dagsklart och bekräftas så starkt af erfarenheten, att sakkännare icke kunna hysa någon meningsolik-

het i denna punkt. Den förmenta underlägsenheten hos flickor i matematik är »en af de talrika, af teoretiker uppdiktade, af andra tanklöst eftersagda dogmer, som den första bästa, förståndigt gifna matematiktimme i en flickskola kastar öfver ända».

Också den ofta upprepade fordran, att hjertats bildning hos flickor vore hufvudsaken, vill Nohl förvisa till pedagogikens skräpkammare. Dock antager han »fundamentala olikheter» i läroanstalter för manlig och kvinlig ungdom. Så begripligt detta än är hos en tysk pedagog, blir det dock märkligt att dessa olikheter så litet framträda i Nohls speciela metodik, ehuru de skola förefinnas äfven i undervisningens art. Också i denna fråga uttalar sig Nohl i sin pedagogik på ett mer reserveradt sätt än i sin nio år tidigare utgifna »Neuer Schulorganismus». Den sextioårige mannens medgifvanden äro emellertid stora nog.

För den blifvande makan fordrar Nohl ett likadant vetande som för mannen. Den andliga brytningen i äktenskapet skulle, säger han, vara långt större, om latinskolorna i sjelfva verket gåfve en gedigen och gagnelig undervisning åt de manliga individerna. Modern måste vara i stånd att leda barnens uppfostran och följa med deras undervisning. Annorlunda kan icke ett samarbete uppstå emellan skola och hem, annorlunda kunna icke sorger och förtretligheter besparas föräldrarna i barnauppfostran. För de många kvinnor, som icke hamna i äktenskapet, blir bildningen ännu nödvändigare; för kvinnans rättigheter i detta afseende talar Nohl med stigande värme. Särskildt för lärarekallet fordrar han fullständig likställighet emellan könen, så nämligen att i flickskolor ledningen och undervisningen anförtros åt kvinnor och att blott på samundervisningsstadiet, som Nohl förlägger mycket lågt, lärare och lärarinnor kunde vexla.

Med den höga bildning Nohl vindicerar åt kvinnokönet utan att tillika tänka på gemensamhet i undervisning och i skoluppfostran, utan att tillika påyrka ömsesidighet i manliga och kvinliga lärares användning, skall dock splittringen i lifvet emellan könen blifva större än förut. Ty lifvet i skolan bildar mer än böckerna, lärarens person mer än hans läror. Separationen af könen i skolan skiljer mer än läsningen förenar; klyftan öppnar sig redan i hemmet och vidgar sig i lifvet. Men det är möjligt att skadan för det tyska samhället blir mindre än för det nordiska. Nohl hoppas att kvinnokönets höjda bildning

och dess derigenom ökade förmåga att deltaga i vår tids stora kulturarbete skall verka befriande, upplysande på hela menskligheten, skall verka förbättrande och befrämjande på religion och sedlighet, ja till och med på det politiska och sociala lifvet. Han visar på kvinnokönets fel som en följd af bristande skola. Han inser riktigt nog att den gamla, goda tidens stilleben helt och hållet hotar att försvinna. Kvinnans höga sändning i lifvet skall endast genom en hög bildning kunna förverkligas.

Det skulle vara intressant att följa Nohl i de särskilda bevisen för lämpligheten af en fullständig, åttaårig skolgång för flickor, i hans förträffliga kritik af den utländska pensionsuppfostran och hans för öfrigt högst moderata fordringar på en högre lärarinnebildning. Men vi vilja i stället gifva några antydningar angående andra delar af Nohls pedagogik.

I afseende å skolstyrelsen anser Nohl att lärareståndet bör der vara väl representeradt. För hemmet fordrar han större aktning från lärarenes och i synnerhet de unga lärarenes sida; ty de äro till för barnens skuld, icke tvärtom, och skolan är icke ett »sjelfändamål». Om en lärare brister i sina skyldigheter, bör han utan dröjsmål aflägsnas. Också i det fall, att blott ett mindre straff ådömts honom, bör han sjelfmant afgå. Af offentliga examina väntar Nohl mer än de torde kunna prestera. Dock önskar han dem mer omfattande än vanligt och flere än en om året. För lärarenes utbildning anser Nohl universitetet för litet sörja. Utan tvifvel har han rätt deri, att i synnerhet den tyske universitetsprofessorn mera läser för sina lärjungar än lär dem. Vid akademiska tjensters besättande kommer lärareförmågan alls icke i fråga. Föreläsningarna böra anordnas på ett mera praktiskt sätt. Seminarieöfningarna böra utvecklas. Regelbundna repetitioner och förhör böra inskränka den akademiska friheten. Att denna i sin nuvarande utsträckning är alltför vidsträckt och alldeles oändamålsenlig måste väl hvar och en erkänna, som icke på allvar vill drifva den satsen, att den bildade ynglingen bör få rasa ut på det sämsta sätt i ett år eller flere. I allmänhet kan det icke nekas att skolan och högskolan alldeles för litet veta af hvarandra till lika mycken skada för den ena, som den andra. Att hafva kraftigt yrkat på en förbättring i detta hänseende är icke en ringa förtjenst. Öfver hufvud är den grundtanke, som genomgår Clemens Nohls reformpedagogik, enhet i ungdomens bildning, enhet och sam-

hanhang i folkskolans, bottenskolans, realskolans, latinskolans, flickskolans, högskolans syften värd det största erkännande. Denna enhetstanke har den största bärvidd, dess konsekvenser gå långt och djupt. De kunna icke blott gjuta ett nytt lif i uppfostringsväsendet, utan äfven gifva det sjuka samhället ny lifskraft.

Skall hela den uppväxande ungdomens väl kunna förena lärarenes vidt spridda krafter till ett stort och väldigt samarbete? Skall på samhällets höjder och i samhällets ledning uppfostrans och undervisningens sak betraktas som den obetydligaste bland de obetydliga?

F. Gustafsson.

Kalevala-studier.

III. *Huru har Kalevala-dikten uppstått?*

Vid första ögonkastet tyckes denna fråga omöjlig att besvara, då, såsom vi veta, de tidigaste helt och hållet fragmentariska uppteckningarna af våra episka sånger icke skett före slutet af sista århundradet. Huru skola vi då få kunskap om de förändringar, dikten undergått i äldre tider? Till all lycka hafva vi likväl för denna undersökning till hands ett ofantligt rikt, af uppteckningstiden oberoende material. Af hvarje episk sång finnas tiotal varianter, af en del till och med 100—200, upptecknade i vidt skilda trakter. Denna skilnad i rum måste vi nu tillika anse såsom en skilnad i tid; dertill gifver oss nästföregående undersökning af sångernas utbredningsstråt full rättighet. Vi veta med säkerhet att runorna kommit till ryska Karelen ifrån Finland; vi kunna anse det för högst sannolikt att en stor del af dem kommit till östra Finland från de vestra landskapen; några kännetecken i en del sånger gifva oss visshet om att dessas ursprungliga hem är Ingermanland eller Estland. En klar följd häraf är att de former, vi finna i vestern eller södern, måste vara äldre än de östra. I sjelfva verket se vi också mellan dem en märkbar skilnad; öster- och norrut blifva de alltmera utvecklade, sammansatta, i vester och söder äro de alltmera enkla och primitiva, hvilket faktum tillika är ett starkt nytt bevis för den ofvan framstälda åsigten om sångernas spridningsväg.

Endast i arkangelska guvernementet finna vi en tillstym melse till ett verkligt enhetligt epos. Här sjöng för Lönnrot en gammal gubbe, Vaassila Kieleväinen i Vuonninen, i ett sammanhang, inflätade i hvarandra, delar af eldens besvärjelse, Sampo-sången, frieritäflingen mellan Väinämöinen och Ilmarinen, hafsjungfruns (Ainos) uppfiskande, guldbrudens smidande, sången om Kojos son, och Kullervo. Något oftare påträffas med Samposången förenade: kanteles uppkomst och Väinämöinens spel, färden till Tuonela, frieritäflingen, guldbruden samt sångtäflingen mellan Väinämöinen och Joukahainen. Men vanlig är äfven i ryska Karelen endast den (högst 4—500 verser inne-

hållande) sammansättning, som der kallas sången om Väinämöinen, men för hvilken namnet Samposången vore mera passande. Dess innehåll är i korthet följande: Väinämöinen rider på hafvet i akt och mening att begifva sig till Pohjola — den plirögde lappen, som redan länge närt ett bittert agg, skjuter på honom, men träffar endast hästen — under det Väinämöinen drifver kring på de vida fjärdarne, värper en knipa (eller någon annan fogel) några ägg på hans knä — han spritter till, då det börjar hetta, äggen rulla ner i hafvets botten, der de gå sönder, och af de olika delarne uppstå himmeln med dess sol, måne och stjernor samt jorden — genom sina rörelser i vattnet formar Väinämöinen vikar och uddar, skär och öar, samt hafvets djupa, fiskrika hålor — härunder drifver vinden honom till Pohjola, hvarest värdinnan lofvar hemsända honom och dertill gifva honom sin sköna dotter till hustru, såvida han åt henne ville smida undertinget Sampo — Väinämöinen säger sig icke kunna sjelf fullgöra vilkoret, men lofvar skicka sin smidkunnige broder Ilmarinen — efter hemkomsten förflyttar han med vindens tillhjelp dit den motsträfviga smeden, sedan han narrat honom upp i den skyhöga granen att taga fatt den der hoppande ekorren — Ilmarinen smider Sampo i Pohjola och berättar vid hemkomsten åt Väinämöinen om det lyckliga lif, som den nya talismanen der framkallat — deraf väckes Väinämöinens lystnad och bröderne begifva sig ut på röfvarfärd — framkommen till Pohjola underhandlar Väinämöinen om Sampos delande, men då detta förslag afvisats, insöfver han Pohjolas folk, röfvar Sampo från berget och börjar återfärden — sedan han flere gånger förgäfves uppmanats att sjunga, hvilket han likväl anser för farligt, då de ännu ej äro längre från Pohjola, upphäfver en af kamraterne sin stämma och skrämmer dermed upp en trana, hvars gälla skrik åter uppväcker Pohjola-folket. Värdinnan förföljer röfvarene först med ett skepp, fullt af beväpnade män, och då detta strandat mot en af Väinämöinen framtrollad klippa, fortsätter hon förföljelsen i örn-hamn — en strid uppstår, i hvilken Sampo faller i hafvet och går sönder — Pohjolavärdinnan för hem endast det brokiga locket, tillföljd hvaraf nu är ett brödlöst lif i Lappland — Väinämöinen uppfiskar några af Sampos spillror och vinner dermed åt sitt land plöjning och sådd samt all slags säd — Pohjolavärdinnan hotar med hämd, men Väinämöinen förklarar värdigt att han ej fruktar den.

Jemföres nu denna sång med dess vestra varianter, framstår dess uppkomst för oss på ett öfverraskande tydligt sätt. På finska sidan sjunges den nämligen aldrig i denna omfattande och sammansatta form. Här finna vi i stället två skilda sånger, den ena innehållande anfallet mot Väinämöinen och verldens skapelse, den andra skildringen af Sampos borttröfvande. Midtpartiet, Väinämöinens vistelse i Pohjola samt Sampos smidande med alla dertill hörande detaljer, är fullkomligt okändt för de finske sångarne.

Nu kunde visserligen också påstås att de båda finska sångerna vore fragmenter, som skildt sig från den ursprungliga, fullständiga Sampo-runan. I sådant fall borde väl dock något litet spår af det bortglömda midtpartiet häfta vid någon enda af de vestra varianterna. Det är ju icke tänkbart att afnötningen kunnat ske på alla ställen på ett så fullkomligen likformigt sätt. Men alla finska varianter iakttaga deruti en lika konsekvent, som afgjordt bevisande tystnad, hvilken redan ensam kunde vara tillfyllest, äfven om vi icke kände den allmänna gången af sångernas utbredning. Hvad specielt här i fråga varande runa beträffar, tala dessutom ett par språkliga egenheter likaledes för ett ursprung ifrån Finland, och åt samma håll pekar äfven den omständigheten, att i arkangelska guvernementet alltid sjunges om flere (tre till åtta) ägg, i Finland, Ingermanland och Estland deremot aldrig om mera än *ett*, hvilket också är utan tvifvel det naturligare och ursprungligare, då det ju är verldsägget, som här är fråga om.

En närmare granskning af en del detaljer i midtpartiet visar likaså att stommen deri påtagligen är en variant af den som skild sång existerande frieritäflingen mellan Väinämöinen och Ilmarinen, hvilken stom sedermera blifvit utvecklad genom åtskilliga tillägg. Vi måste likväl här nu lemna det närmare beviset för detta förhållande åsido, då det skulle erfordra för mycket utrymme, och åtnöja oss endast med det faktum, att hela den sagda episoden är ett senare, i ryska Karelen tillkommet tillägg. Låtom oss nu först skildt för sig betrakta Sampo-sångens begynnelse.

Här är, att börja med, en liten biomständighet att uppmärksamma. I Kalevalas nya edition heter Väinämöinens fiende *Joukahainen,* i den äldre kallas han endast den »plirögde lappen». Båda läsarterna hafva sitt stöd i folkets sätt att sjunga.

Skilnaden är blott den, att den senare är den allmänna och synbarligen ursprungliga; den förra förekommer endast i få exemplar och utvisar huru folket redan börjat draga den ursprungligen fullkomligt fristående sången om Väinämöinens och Joukahainens sångtäflan inom den stora cykel, hvars medelpunkt utgöres af Sampos smidande och bortröfvande.

I nyare Kalevala-upplagan är det dessutom luftens dotter, icke Väinämöinen, som skapar verlden. Till denna ändring, hvartill åtminstone de förhandenvarande folksångerna icke gifva det minsta skäl, har Lönnrot blifvit föranledd derigenom, att den plirögde lappen säges hafva hyst ett *långvarigt* hat till Väinämöinen. Ett sådant före verldens skapelse och tidens början ansåg han med rätta för mindre logiskt. Men om också hans förfarande i estetiskt hänseende kan gillas, måste dock vetenskapen söka lösa ofvannämda svårighet på ett annat, mindre sjelfrådigt sätt. Och ett sådant alldeles naturligt uppvisa också varianterna vid första ögonkast. Anfallet mot Väinämöinen och verldens skapelse sjungas nämligen i förening endast i finska norra Karelen. Deremot är i Savolaks, i Viborgs läns södra del, i Ingermanland och i Estland sången om verldens skapelse ur ägget mycket allmän, men den sjunges utan undantag alltid skildt för sig, och om anfallet på Väinämöinen har man i nämda trakter icke den minsta aning. Med kännedom af sångernas utbredningsväg måste vi nu ovilkorligen komma till den slutsatsen, att den nordkarelska sången är en senare sammansättning och att dess förra hälft är en relativt nyare formation. Det ologiska i lappens långvariga hat mot Väinämöinen före verldens skapelse härflyter således endast ur den tillfälliga sammansmältningen af två skilda sånger.

Undersöker man först den förra delen för att utreda hvarifrån den härleder sig, så visa redan de tryckta varianterna för en uppmärksammare betraktande några i ögonen fallande likheter mellan attentatet mot Väinämöinen och sången om Lemminkäinens död. I hvardera är lönnmördaren en mindre väl seende (plirögd, blind) lapp, i hvardera faller den skjutne i vattnet. I handskrifterna finner man dessutom flere andra öfverensstämmelser. I en variant störtar Väinämöinen ned i Tuonelas flod, i en annan skjutes han genom hjertat, likasom Lemminkäinen. I flere låter Pohjolavärdinnan förfärdiga en räfsa, med hvilken hon, likasom Lemminkäinens moder, uppfiskar den drunknade.

Olikheter finnas visserligen mellan båda sångerna och flere ganska väsentliga, men åtskilliga försvinna vid en jemförelse af de rysk-karelska varianterna med de finska. Lemminkäinen blir sjelf skjuten, deremot i den allmänt kända, i tryckta Kalevala använda arkangelska varianten endast Väinämöinens häst. Men på finska sidan träffar skottet alltid den åldrige sångarn sjelf, och det talas icke ett ord om hela hästen eller ridandet. Huru denna förändring försiggått och hvarifrån dessa tillägg fått sitt ursprung är icke omöjligt att uppvisa, men skulle erfordra mera utrymme, än som för tillfället kan bestås. Hufvudsaken är väl den, att ifrågavarande sång påtagligen är en omformning af sången om Lemminkäinens död.

Väinämöinen hade blifvit den finska sångens förnämste hjelte; icke under då om många värf och händelser, hvilka egentligen tillhört andra personer, i flere fall öfverförts på honom. I runan om jernets uppkomst intar han i en del varianter Ilmarinens ställe såsom den förste smidaren. Äfven andra af Lemminkäinens äfventyr öfverflyttas ibland på honom. I en variant om Väinämöinens stora huggsår och förfärliga blodflöde botas han af Pohjolavärdinnan, hvilken likväl först säger sig ej känna *vatten-telningens* besvärjelse, den samma som också Lemminkäinen saknar. De flesta sådana ansatser till nybildningar äro naturligtvis inskränkta till någon enda variant, men en del hafva, såsom vi sett, stadgat sig och spridt sig samt sålunda gifvit den episka sången nya, förut okända riktningar.

Om således början af sången visat sig vara tämmeligen modern, så hör tvärtom den senare hälften till de aldra äldsta beståndsdelarne i Kalevala. Öfver allt der den finska stammen ännu bibehållit någon urgammal tradition, hos både tscheremisser och mordviner vid Volga, hos votjakerna, de enda hedningarne inom permiska folkgrenen, hos vogulerna i den ugriska, ja ännu utom den finska stammen, hos de i aflägsnare grad beslägtade hedniske tatarerne vid Altai-bergens fot och mongolerne bakom Baikal-sjön finna vi med obetydliga variationer en och samma urgamla skapelsesaga. I början fans icke annat än ett urhaf, på hvilket öfverguden dref omkring. Denne fick ledsamt och skapade åt sig en medhjelpare, hvilken i form af en dykand eller någon annan sjöfogel simmade efter honom på de ödsliga vida vattnen. På gudens befallning dök fogeln tre gånger ner till hafvets botten och upphemtade derifrån lika många dy-klim-

par. Dessa bredde guden ut på vattenytan, och deraf vardt jorden.[1]) Öfverallt se vi således skapelsen försiggå med tillhjelp af en sjöfogel. I de finska sångerna tyckes visserligen uppfattningen vara i en väsentlig omständighet förändrad: här saknas dykandet efter dyn och finnes i stället verldens uppkomst ur ett ägg. Men det förra är likväl icke heller okändt för den finska sången, ehuru det i något förändrad form blifvit lämpadt för ett annat tillfälle. Vid slutet af sången om kanteles (harpans) danande dyker nämligen, enligt en del varianter, en fogel ner i hafvets djup för att på Väinämöinens befallning upphemta de tårar, förtjusningen öfver strängaspelets ljufva toner framkallat ur den åldrige sångarns egna ögon. Öfverflyttningen af detta drag var en naturlig följd deraf att det i Östersjöfinnarnes skapelsesaga blifvit ersatt af ett nytt, för den ursprungligen främmande drag.

Föreställningen om himmelns och jordens uppkomst ur ett äggs begge hälfter var allmänt utbredd bland forntidens folk. Först torde den ha framträdt hos egyptierne; sedan finna vi den äfven hos babylonierne och assyrierne, hos foenicierne, hos grekerne och hos inderne. Alla dessa folk äro ifrån det finska så långt aflägsnade i tid och rum, att ett direkt lån i det närmaste tyckes vara en omöjlighet. Men ifrån Grekland måtte dock myten småningom hafva sipprat fram bland de norrut boende barbariska folken, ty vi finna den ännu den dag som är hos littauerne, finnarnes närmaste grannar i söder. Hos dem uppträder den ännu i den urgamla sydländska formen, utan förening med en vid verldsskapelsen medverkande fogel, hvilket jemväl är ett bevis att det är finnarne, som upptagit myten från littauerne, icke tvärtom.

Den bland finnarne och deras stamförvandter så vidt utspridda skapelsesagan anträffas också ganska ofta hos ryssarne, ja till och med långt vester- och söderut hos andra slaviska folk, såsom russinerne i Karpaterna, och hos serberne, ha ännu varianter blifvit upptecknade. Men här har lånet påtagligen utgått ifrån den finska stammen. Sagan visar sig allra renast och tydligast i de ryska trakter, som gränsa närmast till finska stammar,

---

[1]) Häraf kommer sig att *luoda* skapa derjemte har den äldre betydelsen »kasta», »fösa».

och blir allt otydligare, ju mera den aflägsnar sig, tills hos serberne likheten endast är obetydlig.

Vi kunna nu vända oss till den i arkangelska Sampo-cykelns slutdel förekommande sången om Sampos bortröfvande. Om Sampo, den underbara, lyckobringande talismanen, stridsäpplet mellan Pohjola och Kalevala, hafva forskarene uttalat de mest olika meningar. Den ene har deri velat se ett tempel, den andre en trolltrumma, den tredje solen och så vidare. Alla dessa förklaringssätt hafva likväl stött på svårigheter, till följd deraf att beskrifningen på Sampo i sången är så besynnerlig och full af motsägelser. Än framställes den såsom malande mjöl, salt och penningar, således såsom en kvarn, än åter medförande plöjning, sådd och all slags säd utan malning. Vid närmare skärskådande af handskrifterna se vi likväl att dessa begge uppfattningar vanligtvis förefinnas i skilda varianter, och detta kan leda oss till antagandet att här två skilda myter sammansmultit. Denna knut hör således till dem, hvilka lik den gordiska endast genom sönderhuggning kunna upplösas. Den ena uppfattningen af Sampo, såsom en allt möjligt frammalande kvarn, har utan allt tvifvel sitt ursprung ifrån den skandinaviska Grotte-sagan. I denna berättas om danske konungen Frode, i hvars ego befann sig en *handkvarn, hvilken malade allt hvad egaren blott önskade,* och han lät den *mala guld, frid och lycka.* Girig som konungen var, gaf han knappast någonsin ro åt de jätteträlinnor, som hade i uppdrag att sköta Grotte-kvarnen. Förgrymmade häröfver *sjöngo de engång Frode med hela sin kämpaskara till sömns.* Undertiden *kom en främmande sjökonung till landet,* dödade utan svårighet Frode och *röfvade skatten. På hemvägen* lät han jättekvinnorna utan afbrott *mala salt.* Vid midnattstiden anhöllo de om att något litet få hvila, men vikingen nekade det. Då malade de under skeppsfolkets sömn salt i sådan mängd, att *skeppet sjönk jemte alla skatter. Der i djupet malar Grotte ännu allt fortfarande salt, och deraf har hela hafvet sin sälta.* I den sång, som är bifogad den prosaiska Grottesagan, finnes dessutom den något afvikande uppgiften, att trälinnorna, efter att hafva slutat sin slummersång, i vredesmod malade så häftigt, att handtaget gick af och *kvarnstenen flög itu.*

Likheten med sången om Sampos bortröfvande är omisskännelig: äfven Sampo är en underkvarn, som malar mjöl, salt

och penningar; Väinämöinen anländer sjöledes till Pohjola och insöfver här det fiendtliga folket med sin sång; skatten bortföres på ett skepp; på vägen sjunker den (under striden med Louhi) i hafvets djup och går sönder. Märkligt är äfven det slutord, sångarne i ryska Karelen ofta tillägga i obunden form: sist målade Sampo salt, då den sjönk; det gör den allt ännu dernere; derför är hafsvattnet salt, så att det icke mera kan drickas.

Hvad åter den andra uppfattningen af Sampo beträffar, så synes det, enligt min åsigt, mer än sannolikt att den uppkommit under påverkan af sången om Sampsa Pellervoinen. Denna mytiska person plöjer i begynnelsen allt land och besår det med mångahanda frön, så att alla slags trän och växter, slutligen äfven den första säden, *kornet,* börjar växa. Vid plöjningen begagnar han enligt en del varianter en ofantlig oxe. Här förekomma samma saker, plöjningen, sådden och all slags säd, som uppges frambringade af Sampo; här har ock upplöjningen af Sampos rötter med en väldig, i en del varianter en hundrahornig oxe, sin motsvarighet. Ja äfven undertingets namn kunde vara en liten förändring af verldsplöjarens. Härtill komma åtskilliga smådrag, som förefinnas i somliga varianter. Någongång slänger Väinämöinen under striden med Louhi en del af Sampos bitar åt öster, en del åt vester, den största biten åt söder; i den fullständigaste varianten af verldsplöjningen besås först södern (som sålunda utan tvifvel fick bästa lotten), så östern, slutligen norden. En sångare i ryska Karelen förklarade att Samposången åsyftade de urtider, då jorden plöjdes och besåddes. En annan tillade mot slutet: »om Sampo hade kommit hel i land, så skulle jorden hafva blifvit huru rik som helst!» I den äldsta varianten (erhållen i Dalarne hos savolaksare, ditflyttade omkring år 1600) heter det också att en af klorna (Sampo uppfattas här, till följd af förblandning med den förföljande Louhi, såsom en fogel) föll i hafvet, en annan på land; af denna senare har gräset fått förmågan att växa. Hade alla tår kunnat fås i land, så hade äfven säden vuxit utan sådd. Sistnämda omständighet är i synnerhet bevisande. Myten om verldsplöjningen och verldssådden är mycket allmän bland slaverne, och af finnarne, på sätt här icke närmare kan utföras, lånad från dem. Men i en slavisk variant heter det att plöjarn blef bortkallad från sitt arbete, då han icke ännu hade fullbor-

dat det. Hade han hunnit plöja upp hela landet, så skulle folket aldrig mera behöft befara missväxt. Likheten är här för påfallande att vara tillfällig. Vidare har ifrån ryska Karelen erhållits den uppgiften, att Samposången, såsom ett slags trollsång, sjunges vid både vår- och höstsådden, alldeles som den om Sampsa Pellervoinen i Ingermanland vid vårfesten. Slutligen fins en variant, som rent af identifierar namnen Sampo och Pellervoinen:

Förr väl jorden saknat marker,
Än hos Sampo fröna trutit,
Pellervo till sådden ämnen.

Af allt detta torde väl någorlunda tydligt framgå att sången om verldssådden inverkat på Samposångens utbildning. Man kunde möjligtvis hafva stött sig vid att Sampsa är en person och Sampo ett ting; men inom finska stammens mytologi hafva vi ett annat alldeles obestridligt dylikt faktum. Hos Volgafinnarne dyrkas numera bland andra gudar en med namn Keremet. Men detta ord, lånadt från tatariskan och förvrängdt från det arabiska *haram* eller *harem*, betyder ursprungligen den heliga inhägnad, der offren till gudarne förrättas.

Förvexlingen kunde så mycket lättare försiggå, som båda sångerna ursprungligen tyckas tillhört olika stammar af finska folket. Pellervoinen nämner Agrikola som en karelarnes gud; Samposången deremot har utan tvifvel fått sin första finska form i Vestra Finland, der, såsom vi förut sett, tydliga spår anträffas redan i ganska aflägsna tider, då åtminstone de sångrika trakterna i ryska Karelen ännu voro obebodda. Men här i vestern var väl sången om Sampsa Pellervoinen känd endast som ett svagt otydligt eko, och ingenting hindrade då den sädförlänande Sampsa att sammansmälta med den lyckobringande kvarnen.

Hos våra östra stamförvandter röjes ej den minsta aning om Sampo; till och med hos de så näraboende ingrerne och esterne anträffas endast högst obetydliga spår af denna myt, så otydliga och dunkla, så inblandade i andra sånger, att de icke kunna förklaras annorlunda än som ett eko ifrån Finland. Häraf torde följa att antagandet af sagans ursprung såsom ett lån är ställdt utom allt tvifvel.

Men härmed äro ännu ej på långt när alla detaljer i Sampo-

sången förklarade. Om vi också naturligtvis afse ifrån dem, som i tryckta Kalevala tillkommit genom Lönnrots redaktion (t. ex. stormen och striden med Tursas tagen ur en skild sång), likaså ifrån dem, som endast i mera utvecklade, nyare formationer förekomma hos folksångarne (t. ex. kanteles danande och Väinämöinens spel, den tredje kamratens tillkomst med mera), återstå dock några allmänna, för nästan alla varianter gemensamma drag. Somliga, såsom att Sampo förvaras i ett berg, att Väinämöinen insmyger i skepnad af en orm genom låset (endast i en del handskrifter) och att den förföljande Louhi antar örn-hamn, äro påtagligen lånade från Eddans berättelse om Odins åtkomst af Odhrörir, hvilken sagas nästan alla andra drag bildat stommen i en annan finsk episk sång. Ingenting är nämligen vanligare när sagor genom lån öfvergå till ett annat folk, än att de stundom dela sig på flere nya sagor, stundom förena sig, två eller flere, i en ny form.

Väinämöinens krigslist, att kasta en sten bakom sig, hvaraf den klippa uppstår, på hvilken det förföljande Pohjolaskeppet lider skeppsbrott, är åter ett mycket allmänt drag i folksagorna och tydligen hemtadt ur dem.

Vi måste sluta här; en ännu mera i detalj gående granskning skulle troligen kännas för en del af läsarene alltför tröttande. Likaledes förbjuder Tidskriftens utrymme att upptaga till granskning andra af Kalevalas episoder, ehuru en del skulle vara ganska intressanta, i det de utvisa huru folket sammansmälter alldeles skilda sånger till en enda större (t. ex. Kullervosångerna), eller innehålla skandinaviska myter på ett egendomligt sätt hopblandade med drag ur de ryska små episka dikterna (t. ex. Lemminkäinens andra färd till Pohjola).

J. Krohn.

Henrik Schück's Shakspere-forskningar.

William Shakspere, hans lif och verksamhet; en historisk framställning; Sthlm 1883—84, Jos. Seligmann. 446 ss. 8:o. Kr. 6: 75.

Den nya teorien om författarskapet till Shaksperes arbeten. (Ny svensk Tidskrift utgifven af R. Geijer, Lund 1883 ss. 607—622).

Dr Brandes' uppsats om Hamlet och Montaigne. (Finsk tidskrift utg. af C. G. Estlander etc. H:fors 1885, aprilhäftet).

För några år tillbaka lästes i de flesta stora tidningar den förmenta upptäckten, att Shakspere icke vore författare till de arbeten, som i flere sekler gått under hans namn. Vidlyftigt utlagd och rikligen försatt med »ovedersägliga» bevis, har denna besynnerliga »sanning» haft att glädja sig åt ett stort medhåll hos opinionen. Det togs för afgjordt att hela vårt sekels ihärdiga arbete i och för Shakspere-forskningen varit en, om ock ofrivillig, mystifikation, förfelad åtminstone så tillvida, att skalden sjelf, hvars namn och minne hittills stått så högt i ära, icke vore förtjent af någon vidare uppmärksamhet. I denna af tidningarna med stor begärlighet kolporterade nyhet var emellertid ingenting nytt. Sjelfva påståendet, att icke Shakspere utan någon annan hans samtida författat de honom tillskrifna dikterna, har tidt och ofta spökat inom sensationsliteraturen, alltid pligtskyldigast utbasunadt af den dagliga pressen. Olika framstående personligheter från drottning Elisabets tidehvarf ha i sådant hänseende blifvit nämda, icke Lord Bacon ensam, som nu senast fått skylta emot de literära dagsverkare, hvilka gjort Shakspereforskningen till sitt lefnadsyrke. Men äfven Bacon-teorin, hvars bullersamma framdragande inför offentligheten ännu torde vara i någorlunda färskt minne, är icke ny, utan förskrifver sig från år 1848. Säkert är emellertid att stöden för denna teori under de många åren icke hunnit bli solidare. Äfven den senast i Shakspere-forskningen diletterande damen, Mrs Pott hette hon, har icke lyckats leda i bevis att Lord Bacon verkligen författat Shaksperes dramer och öfriga skrifter. Hennes argumentering stöder sig, enligt hvad man torde minnas, på en bevisligen från Bacon sjelf härrörande konseptbok, bevarad i British Museums bibliotek. Den öfverensstämmelse, hon — och hela hennes skarp-

sinniga anhang — trott sig finna mellan här nedskrifna bibelcitat och ordspråk från olika kulturfolk, vittnar om en förbluffande ytlighet. Hvad af dessa anteckningar skenbarligen gengår hos Shakspere, säges vara af den märkvärdiga beskaffenheten, att det endast förekommer hos denne och icke återfinnes i hela den öfriga samtida literaturen. Emellertid visar redan en någorlunda allmän kännedom af dåtidens vittra arbeten att så icke är fallet, af det enkla skälet, att den framhållna öfverensstämmelsen delvis sträcker sig till trivialiteter och alldeles gängse uttryck, delvis omfattar sådant, som bevisligen äfven finnes hos andra författare, således äro exponenter af dåtidens bildningstillstånd. Med andra ord: af uttryck, gemensamma för Bacon och Shakspere, finnes intet enda, som vore särskildt karakteristiskt för någondera, i det de likaväl kunnat nedskrifvas af hvem som helst, att icke tala om alla de jemväl såsom likheter framdragna punkter, der ingen likhet alls kan rimligen vidhållas. För närmare utredning af detta exemplariska godtycke i bevisningen, endast öfverträffadt af den lättrogenhet, hvarmed den emottagits, hänvisa vi till Henrik Schücks hithörande uppsats.

Men hvad betyder en sådan hos »opinionen» och tidningspressen icke sällspord benägenhet att emottaga och hylla påståenden utan att granska dem till deras halt, när personer af mångsidig bildning och framstående kritisk förmåga kunna göra sig skyldiga till likartadt godtycke i uppfattning och bevisning? I fråga om den britiska skalden har detta varit fallet med ingen mindre än dr Georg Brandes, hvars besynnerliga påstående om »Hamlets» förhållande till Montaignes berömda *Essais* för någon tid sedan (april 1885) varit i denna Tidskrift föremål för en utförlig undersökning af hr Schück. Uti detta mönster af polemiskt skriftställeri ha våra läsare haft tillfälle att öfvertyga sig om till hvilken grad en förutfattad åsigt kan vilseleda äfven en annars med nog mycken urskiljning förfarande skriftställare. Berörda uppsats påvisar klarligen att det af dr Brandes förmodade sambandet mellan sagda tragedi och den franska författaren är absolut imaginärt, i det att intet enda lån — så när som på ett, men äfven detta tvifvelaktigt — förekommer i stycket, något som än ytterligare bestyrkes deraf att de af dr Brandes i sådant afseende anförda ställena redan ingå i den Hamlets-edition, som föregått utgifvandet af den öfversättning af Montaigne, hvilken antages ha legat till grund för lånen. Att öfriga på denna

förmenta öfverensstämmelse grundade påståenden hos dr Brandes lika skickligt vederlagts i samma uppsats ha dess läsare nogsamt inhemtat, och derför må den anbefallas till deras åtanke, som önska vinna en inblick uti skilnaden mellan den äkta Shakspere-forskningen och ett slags Shakspere-sport, som frodas i bredd med den förra likt ogräs bredvid odlade planteringar.

Då Henrik Schück redan vid nyssberörda tillfällen och än mera i sin gedigna Shakespere-bok i allo visat sig som en första rangens forskare på detta område, hade det varit önskligt att han, visserligen blott i en bisak, sjelf i detta arbete icke skattat till en oegentlighet i begagnandet af ett uttryck, som på senare tider hufvudsakligen förekommit i tidningsspalterna. Vi mena ordet *dramaturg* i dess tillämpning på Shakspere såsom dramatisk författare. Finnes det en skilnad mellan dramatik och dramaturgi — och det gör det liksom emellan landtmäteri och matematik eller mellan målarekonst och perspektiv-, ljus- och färgkunskap — så bör rimligtvis ordet dramaturg icke få gälla såsom synonym för dramatiker. Det senare har primär betydelse, det förra deremot en sekundär, förutsättande det andra. Väl kan hvardera egenskapen passa in på samma person, som till exempel fallet är med Lessing eller på senare tider med Gustaf Freytag. Men vanligen äro de åtskilda, och en förträfflig dramaturg kan ofta icke vara dramatiker alls och tvärtom. Den senare beteckningen brukar Henrik Schück i sjelfva verket också nästan öfvervägande om Shakspere, på hvilken den andra lika litet passar som på Henrik Ibsen, hvilken otvifvelaktigt är stor som dramatiker, men icke som dramturg utvecklat någon teoretisk verksamhet och än mindre genom en motsvarande praktisk befattning tjenstgjort vid någon teater. Naturligtvis är det icke för den ärade författarens utan för våra läsares räkning vi önskat bringa denna punkt till tals. Shaksperes verksamhet, sådan den föreligger i hans dramer, är således dramatisk, liksom den i hans sonetter är lyrisk, i hans öfriga dikter episk.

Inne på frågan om det vi hade önskat iakttaget vid förevarande utmärkta arbete, vilja vi ännu anföra tvenne saker. Det ena är ett utförligt register. En bok som denna, beräknad att vägleda vid studiet af den stora skalden, erbjuder i sin innehållsförteckning för sådant ändamål icke tillräckligt. Det rikhaltiga materialet fordrar en mera öfverskådlig anvisning, helst

åtskilligt af vigt, som hänför sig till samma stycken, omtalas på flere olika ställen. Vidare hade det varit önskligt att författaren, som ju uttryckligen säger sig ha ämnat sin bok åt den bildade allmänheten och icke åt de lärde, äfven behjertat det i fråga om kommenteringsliteraturen. Han har dock i så måtto mera tänkt på dessa senare, som han tydligen som bekanta förutsätter sådana namn som Collier, Malone, Halliwell, Elze, Dowden med flere, hvilka otvifvelaktigt för flertalet af hans läsare äro liksom matematiska formler. All olägenhet härvid hade varit undviken, om en bibliografisk förteckning, der vederbörande auktorer i all korthet blifvit karakteriserade, hade bifogats i början eller slutet af boken. Då denna i en framtid, och vi hoppas att den stundar snart, får sin andra upplaga, bör såväl sagda förteckning som ett sorgfälligt utarbetadt register ovilkorligen tillkomma.

Väl kunde en och annan läsare tycka att till denna andra upplaga ännu ett önskningsmål kunde bifogas: en större utförlighet i den rent biografiska framställningen, som ju i förevarande arbete, noga taget, är så torftig, att man svårligen får någon tydlig föreställning om skaldens lefnadsbild. Detta torde dock förbli ohjelpligt för alla tider. Hvad man faktiskt känner till om Shaksperes verkliga lif kan sägas på några få sidor och är af skäligen torr och ytlig beskaffenhet. Med rätta har författaren framhållit detta på tal om skaldens egendom »*New Place*» vid Stratford, der han antages ha slutat sina dagar. »Ingen byggnad», säger han, »reser sig på den vackra, med trädgårdsanläggningar förskönade platsen. Endast några torftiga grundmurar sticka här och der upp ur marken, obetydliga rester af Shaksperes New Place, men i viss mån en bild af den fragmentariska och bristfälliga kunskap vi ega om skaldens eget, rent personliga lif. Ur andefattiga dokument, tillfälliga, ofta motsägande notiser, vågade tydningar af hans skrifter söka vi frammana konturen af ett porträtt — som k a n s k e är riktigt.» Författaren har sökt ersätta det bristande genom en desto utförligare skildring af tidsförhållandena. Oss synes dock att den bredd, hvarmed han sålunda gått till väga i allt som rör skaldens lefnadsöden och särskildt hans barndom och tidigare utveckling, snarare gör att otydligheten i denna personalbild ökas, då dessa få drag ohjelpligen skjutas åt sidan för allt det myckna, som blott har ett medelbart samband med Shakspere. Intryc-

ket blir, hvad hans person beträffar, ungefär likadant som man får det vid ett besök af någon betydande mans hem efter hans död, sedan man under hans lifstid endast känt till hans rykte och hans verksamhet. Större koncentrering i dylika fall och ytterlig sparsamhet med torra detaljer, så mycket de än vittna om författarens samvetsgranna forskningsifver, torde ha varit fördelaktigare för den läsarekrets, han närmast afsett med sitt arbete.

Helt annat är förhållandet då det gäller framställa skaldens verksamhet sådan den föreligger i hans för alla sekler bevarade skrifter. Författaren skildrar utvecklingsgången af denna verksamhet genom att uppvisa huru Shakspere höjde sig till allt större och större fulländning i sin konst, och framlägger, efter att ha fastställt reglerna för den kronologiska ordningsföljden af skaldens arbeten, på ett möjligast lättfattligt sätt de resultat, till hvilka forskningen kommit. Att författaren, för att rätt bestämma Shaksperes betydelse inom det engelska dramats utveckling, med en viss utförlighet skildrar hans ställning till hans begge närmaste föregångare Marlowe och Greene torde alla hans läsare bli honom lika tackskyldige för, som de måhända tillika varit det, om den inledande redogörelsen för det äldre medeltidsdramat hållits något knappare, då den i sjelfva verket icke berör annat än hvad hvarje allmännare kännedom af literaturhistorien innebär. Kanske dock att sådant, liksom en och annan vändning i framställningsformen, sammanhänger med arbetets ursprungligen för akademiska föreläsningar afsedda beskaffenhet. Författaren indelar Shaksperes skriftställarebana i fyra perioder, hvaraf den första — beräknad på sex år — omfattar alla tre arterna af poesi och i dramatiskt afseende är den rikhaltigaste, då bland de med säkerhet af honom författade 34 eller 36 stycken icke mindre än 14 falla inom denna epok. Den andra perioden tilldelar författaren endast åtta dramer, fördelade på sex år, medan den tredje med 10 stycken sträcker sig på åtta lefnadsår af skalden, som under återstoden af sitt lif, omfattande sex år, ännu med fyra stycken riktar den långa raden af sina dramer. Författaren anser den stora produktiviteten, som tillika alstrat jemförelsevis mindre väl lyckade arbeten, utmärka skaldens läroår; »derför äro ock de äldre och yngre dramerna inom perioden af en ej ringa skilnad i mogenhet, i det de förete skådespelet af en gradvis skeende utveckling, under

det att de olika dramerna inom hvar och en af de öfriga perioderna af Shaksperes verksamhet i det hela äro af samma estetiska värde.» Att sålunda produktiviteten hos honom står i omvändt förhållande till skaldeverkens värde förklarar författaren ur den omständigheten, att då skalden »nått höjdpunkten af sin utveckling, mattades hans alstringskraft allt mer och mer», och det synes som om »det forna lifliga intresset för dramatiskt skriftställeri försvunnit på samma gång som han ej längre hade några svårigheter att öfvervinna.»

Ur det anförda synes redan att Henrik Schück vid uppskattandet af Shaksperes skaldeverk är långt ifrån den svamlande förgudning, som under romantikens dagar gjordes till en oeftergiflig fordran på en bildad och beläst menniska. Med rätta är det ock skaldens dramatiska verksamhet, som företrädesvis sysselsätter författaren, ehuru han sträckt sin forskning jemväl till Shaksperes lyriska och episka dikter, om hvilka han lemnar en lika intressant som lärorik undersökning. Skalden sjelf har, som bekant, fäst ett högt värde vid dessa produkter, med hvilka han dock blott erlagt sin skatt till dåtidens modepoesi. Men huru mycket än ifrågavarande dikter må ha legat honom om hjertat, har han dock under sina senare lefnadsår, då han icke torde ha saknat tid att egna deråt, icke vidare upptagit dessa diktformer. Med anledning häraf anmärker författaren helt riktigt att »en mognad utveckling måste leda till att man tappar smaken för denna i det hela uppstyltade och onaturliga poesi.» Sådant gäller i främsta rummet de berättande dikterna *Lucrece* och *Venus & Adonis,* men icke mindre ock Sonetterna, ehuru dessa sistnämda alster af ytterlig konstpoesi utgöra ibland Shaksperеforskarene ett ämne till mångfaldig meningsskiljaktighet. Dr Schück intar en förmedlande ställning mellan dem, som anse skalden för Englands ypperste sonettdiktare, och den motsatta riktningen, för hvilken dessa dikter aldrig hade mäktat bringa Shaksperes namn till efterverlden, som endast på grund af hans dramer fått kännedom om hans öfriga skrifter. Beträffande Sonetterna har dr Schück anslutit sig till deras åsigt, som i dem vilja se liksom en poetisk eskissbok; till sitt innehåll icke saknande subjektiv betydelse och egande ett visst samband med yttre förhållanden och händelser, sakna de dock allt, som kunde göra dem biografiskt användbara.

Vid bedömandet af Shaksperes dramer uppkommer äfven

frågan om sådana stycken, som understundom ansetts härröra af annans hand. Bland dessa är det förnämligast tvenne: *Edvard III* och *Perikles*. Författaren anser dem vara med rätta uteslutna ur leden af hans öfriga dramer, ehuru ibland dem upptagas ännu tre, som lika mycket borde vara borta, nämligen: *Cymbelin, Timon af Athen* och *Henrik VIII*. Samtliga dessa fem stycken innehålla scener, skrifna af honom sjelf, men tillhöra i öfrigt andra författare, hvilkas alster undergått en mer eller mindre omfattande bearbetning af Shaksperes hand.

Ungefär likartadt är förhållandet med en god del andra stycken, deribland både *Hamlet* och *Lear*, der dock bearbetningen varit grundligare. Författarens Hamlet-analys är i sådant hänseende synnerligen intressant och lemnar en mycket enkel och tillfredsställande förklaring på en mängd oegentligheter och »gåtor», dem rabbiata Shakspere-dyrkare förgäfves bråkat sina hjernor med. Vid dr Schücks lika fördomsfria estetiska skärskådning af pjesen kunna vi dock för vår del icke förena oss om författarens karakteristik af Ofelia, som för honom är en »alldeles vanlig» kvinsperson, så att säga en afbild af hennes fjolliga far Polonius. För oss står denna gestalt lika mycket på höjdpunkten af poesins mest fulländade förädling som fallet är med Julia Capulet, hvilken i Henrik Schücks karakteristik af vederbörande pjes alltför litet uppskattas till sitt etiska och poetiska värde. Med andra ord: författaren synes oss ha underskattat den enas skära blygsamhet och den andras tjusande hängifvenhet, och detta resonnemang förefaller så mycket mera oväntadt hos honom som han — så när som på några för oss ogiltiga inskränkningar (s. 406), — i allmänhet förstått till sin fulla betydelse framhålla Cordelias så ofta missförstådda karakter. Hans Lear-analys, onekligen intressant också och i många afseenden öfvertygande, är tyvärr behäftad med ett svårt misstag, som visserligen af författaren blifvit observeradt (jfr s. 238 o. 364), men ändock minskar betydelsen af hans kritik. Det gäller parallelismen mellan Lear- och Gloster-episoden, hvaruti författaren vill se ett kompositionsfel, medan för oss oegentligheten ligger uti den paritet, hvarmed dessa episoder af skalden behandlats. Frånsedt denna meningsskiljaktighet förena vi oss i öfrigt om författarens anmärkningar mot samma tragedi.

Deremot är det tvenne andra punkter af dramatisk och estetisk betydelse, om hvilka vi anse författaren ha farit allde-

les vilse: hans uppskattande af kvinnorolers utförande genom unga karlar, och hans åsigt om monologerna. På grund af sin erfarenhet vid dilettant-spektakler (jfr s. 60 f.) anser han sig som ett företräde hos Shaksperes teater kunna framhålla detta blott af tidsomständigheterna påbjudna bruk. Mot denna osed, som alltid måste ge vederbörande framställning en konstlad och onaturlig pregel, har den geniale österrikiske skalden Franz Grillparzer med rätta påpekat det absurda uti att man, såsom fallet är med en mängd pjeser, då dess kvinnor uppträda i gosskläder, skall tro att dylika gossklädda gossar skola tänkas som kvinnor utan att vara det i sjelfva verket[1]. Påverkad af sin belåtenhet med kvinnorolers återgifvande af män går författaren ända derhän, att han uttryckligen åberopar det af Grillparzer med rätta ogillade förfarandet, och långt ifrån att stötas af denna oegentlighet tror han sig böra beundra den som en teknisk fyndighet hos Shakspere, hvilken dermed påtagligen blott hållit sig till det material han förefunnit uti de af honom till underlag för sina pjeser begagnande noveller, görande i »tekniskt» afseende en dygd af nöden. En sådan apologi till förmån för en uppenbar brist i det äldre teaterväsendet förefaller så mycket mer förvånande hos vår författare, som han annars gerna förer den teatraliska och dramatiska sanningens talan och i dennas intresse bland annat (s. 270) förklarar sig mot bruket af monologer, anseende dem för »ett oting, som numera också börjar försvinna från scenen». Ehuru det eger sin riktighet, att ansenliga missbruk drifvits med monologerna och Shakspere icke minst gjort sig skyldig till åtskilliga otillbörligheter och onaturligheter, bevisar detta dock ingenting mot det rätta bruket af monologer, hvilka under sådana vilkor icke blott äro tillåtna hjelpmedel, utan ofta utgöra väsentliga beståndsdelar af den dramatiska utvecklingen. Och just hos Shakspere hade författaren kunnat öfvertyga sig om hur en riktig användning af monologen — i Hamlet är det flere sådana, i Macbeth och Othello icke mindre — både är nödvändig och af en alldeles ofelbar verkan, i detta hänseende vida mäktigare och sannare än dessa ömkliga pantomimer, dem nutidens förmenta realism i stället för mono-

[1]) En likartad abnormitet förekommer vid nutidens operetter, der älskareroler ofta spelas af kvinnor, som emellanåt uppträda i kvinlig förklädnad och i denna sitt kön motsvarande skepnad skall tros vara förklädda karlar!

loger behagat införa på scenen, till pina för framställaren och åskådaren.

Väl finnes det tekniska brister och oegentligheter i Shaksperes dramer, men de ligga, såsom ock författaren ganska riktigt framhållit, inom kompositionen, vare sig att tilldragelser berättas, som borde ha ett synligt förlopp inför åskådaren, eller ock att handlingen för tidigt kommer till afslutning eller får en icke fullt följdriktig vändning. Den fördomsfrihet, hvarmed Henrik Schück belyser alla dessa otillräckligheter äfven hos skaldens mest betydande stycken, är mönstergill. Ett öppet sinne med verklig urskiljning måste märka den matthet, som bland annat vidlåder de senare delarne af Hamlet, Lear, Antonius och Kleopatra, och det är onekligen en sann förtjenst hos författaren att han häri bryter med den romantiska traditionen, som älskat begagna hvarjehanda advokatknep, för att tvärtemot det omedelbara intrycket bortresonnera de nog uppenbara svagheterna, sådana de särskildt visa sig i somliga styckens lösning. »Endast i Macbeth och Caesar», heter det, »får man det erforderliga intrycket af nödvändighet. I Antonius och Kleopatra försvagas intrycket något deraf att hjeltens död synes framträda mindre såsom en följd af den förtviflan, som orsakas af en förspild lefnad, än genom underrättelsen om Kleopatras död. Än svagare är Coriolanus. I stället att visa huru han nedbruten och förkrossad faller ett offer för sitt eget själslidande, lägger Shakspere hufvudvigten vid hans fysiska undergång. Skaldens mening är visserligen tydlig, att Coriolanus såsom sjelf förrädare också bör stupa för förrädarhand; men derigenom att så föga afseende fästes vid den psykiska konflikten, får undergången en väl ytlig och tillfällig karakter. Minst tillfredsställande är Hamlet. Kompositionen är löslig och osammanhängande... och äfven med afseende å motiveringen står detta stycke tillbaka för Shaksperes öfriga sorgespel, med undantag af Lear,... som står ännu lägre.» Författaren grundar sitt omdöme på klara och som oss synes ovedersägliga bevis och lägger, hvad Lear beträffar, särskild vigt på de många episodpartier, som hopa sig mot slutet, medan hufvudhandlingen står stilla och åskådaren bland annat får hålla till godo med något så osköont och godtyckligt som den bekanta »narrtrion» (jfr s. 364 och 419). I sammanhang härmed vilja vi jemväl framhålla den frimodighet, hvarmed författaren yttrar sig om upplösningsscenen i Cymbelin

(s. 426), som ännu utgjorde ett föremål för C. A. Hagbergs synnerliga beundran.

Läsare till Hagbergs öfversättning torde kanske äfven minnas den hänryckning, hvarmed han i sina anmärkningar till »Troilus och Cressida» yttrar sig om nämda pjes. »Detta i hög grad genialiska stycke», heter det bland annat, »i hvilket Shakspere kastar handsken åt Homerus, är af alla den engelske skaldens skådespel det svårfattligaste och mest missförstådda. Länge ansåg man det för ett sorgespel och undrade på fullt allvar öfver det ringa tragiska deltagande som dess hjeltar, icke ens sjelfva Hektor undantagen, väckte. Ändtligen insåg man att alltsammans var ett storartadt skämt.» Så skrefs och tänktes om detta drama ännu för en menniskoålder tillbaka, utan att någon kom att se åt att det supponerade sambandet mellan Homerus och Shakspere alls icke fans till, enär den senare icke känt till den förres epos utan haft en medeltidsroman för sig, helst hela Troilus-episoden endast finnes i denna roman, medan Iliaden blott uti en enda rad omnämner Priamos' son Troilus såsom fallen i någon drabbning. Men lika så litet fäste man då något afseende vid det vigtiga faktum, att stycket för Shaksperes samtida ingalunda gält för någon komedi eller parodi, och i sjelfva verket måste, såsom dr Schück ganska riktigt anmärker, hvarje fördomsfri läsare medgifva att der icke finnes någon komik vid styckets gestalter och situationer. »Hagberg påstår visserligen», heter det vidare, »att ironin är särdeles fin; men jag skulle vilja tillägga att den är så fin, att ingen enda läsare kan uppfatta den, såvida han ej följer ungefär det resonnemang, att då stycket är af Shakspere måste det vara förträffligt, och då det, betraktadt som tragedi, är obestridligen dåligt, måste det vara en parodi! Så mycket torde åtminstone vara säkert», fortfar dr Schück, »att få af Shaksperes dramer blifvit så föga lästa som detta, — ja, utan fara torde man kunna påstå att det icke framkallat något intresse alls, hvarken tragiskt eller komiskt. Den uppfattning hvar och en först hemtat från detta stycke är: att det i allmänhet är underlägset Shaksperes öfriga dramer, men icke parodiskt.» En sådan hårdragen tolkning af stycket hade aldrig varit möjlig, om vederbörande tänkt för hvilken naiv och olärd publik Shakspere skref sina stycken; för den liksom för hela hans samtid gälde detta drama som en verklig tragedi. Men väl var det en misslyckad sådan, som

aldrig kunnat hålla sig på repertoaren, oaktadt skalden tyckes ha företagit åtskilliga omarbetningar, allt förgäfves.

Vi hafva med denna öfversigt velat lemna ett prof på dr Schücks förfarande och de resultat, hvartill en sansad, sakkunnig och på noggranna studier grundad pröfning af Shaksperes arbeten i vissa fall kommer, då fordom doktrinär beundran var gällande och man hellre tvangs att misstro sin omedelbara uppfattning än finna något oriktigt eller förfeladt hos den skald, som hade fått monopol på fullkomlig ofelbarhet.

Trogen sin kritiska och strängt historiska ståndpunkt har dr Schück undvikit allt spekulativt estetiserande öfver Shaksperes dramer och sålunda bland annat hållit sig fri från ett betraktelsesätt, som i dem spanar efter skuld och straff hos hufvudfigurerna i den platta bemärkelsen af hvardagsmoralens fordringar. Han påminner med rätta om en nyare tysk skalds varning mot »den skolmässiga åsigt, som gör Shakspere till en samvetsrädd moralist, framför allt betänkt på att i menniskornas öden upptäcka jemnvigten mellan skuld och straff.» Författaren framhåller såsom det tragiska momentet hos Shaksperes hjeltar, att deras undergång icke betingas af någon skuld i egentlig mening, utan framstår som den nödvändiga följden af karakterens utveckling i en viss riktning. Författarens i anslutning härtill gjorda analys af enskilda karakterer är ock vida mer öfvertygande än hvad man i sådant afseende finner hos dessa olycksaliga kommentatorer, som inom poesins område leta efter den borgerliga rättvisan och sitta till doms öfver skaldens gestalter och deras patos som öfver nedriga brottslingar. Hans uppfattning af tragiken i Shaksperes sorgespel har icke utgått från några teorier om tragisk skuld i allmänhet, utan endast och allenast från en analys af Shaksperes egna dramer. I det han aktat sig för att se skaldens verk »genom de filosofiska synglasen», som komma dem att framstå som moderna alster, »mätbara efter dagens sist uppfunna system», har han äfvenså hållit sig fjerran från all denna konstlade djupsinnighet, som i Shaksperes dramer spanar efter vissa »idéer» af verldsomfattande betydelse, om hvilket förfaringssätt en snillrik engelsman fält det sarkastiska yttrandet, att det är skäligen snöpligt att tänka det Shakspere i hvarje sitt drama skulle ha gömt någon central-idé för att bli framletad af någon bland efterverldens kommentator.

Med all sin fördomsfria hållning gentemot Shaksperes ar-

beten har dock författaren till fullo förstått uppskatta och framhålla skaldens stora betydelse inom verldsliteraturen. Den utgöres af den vigt, som i hans dramer lägges på centralfigurens karaktersutveckling, hvarmed äfven ett väsentligt steg tagits utöfver antikens i sitt slag fulländade drama. Medan detta höll sig till en enda afslutad handling, så att i styckena framstäldes endast katastrofen och karakteren från första början var gifven utan att förete någon utveckling, har Shakspere till allraförst tilldelat sina stora dramer ett sådant dittills okändt skaplynne. Men för att nå detta storartade mål hade han sjelf en lång och mödosam utveckling att genomlöpa, tills han, fullt medveten om att deri låg hans begåfnings styrka, blef det moderna dramats upphofsman genom att företaga lösningen af just detta problem. Det står utom allt tvifvel att författaren härom lyckats öfvertyga sina läsare endast genom det förfarande han valt för sin framställning, som visserligen är alldeles sjelfskrifven gentemot Shakspereforskningens nuvarande tillstånd. Historisk och kritisk skärskådning allena ha möjliggjort en riktig insigt om Shakspere. För den blinda bokstafsdyrkan var han, noga taget, en likadan gåta som för den fiendtliga riktning, inför hvilken han, för att begagna ett i norden kändt slagord, som i sig sjelf var ett lån från Voltaire, gälde för en »literaturens skogsmenniska». Men den öfverdrifna beundran, som länge varit tongifvande, var behöflig för att bana väg till att man lärde sig få aktning för hans skaldeverk, som redan varit gömda af seklers grus. Blott den odelade beundran, som i Sverige haft sin förnämsta representant i C. A. Hagberg, har mäktat åstadkomma öfversättningen af hans verk, och liksom deras utgifvande i denna vällyckade gestalt var epokgörande för den svenska vitterheten, betecknar ock Henrik Schücks Shakspere-verk ett märkligt stadium af det nordiska bildningsarbetet.

Att författaren för detta vackra resultatet af sina trägna och omfattande studier står i stor tacksamhetsskuld hos det öfriga Europas, främst Englands och Tysklands Shakspere-forskning är han sjelf den första att erkänna och intyga. Men så flitigt han än vetat tillgodogöra sig föregångares bemödanden, har han ock, och det i ej ringa grad, dervid nått en sjelfständig ståndpunkt och i enskilda icke oväsentliga detaljer framlagt egna forskningar. Härigenom ställer han sig i jembredd med nutidens Shakspere-forskare, och det är härtill vi af allt hjerta

lyckönska honom, tilläggande den förhoppningen, att det snart måtte förunnas honom att få utgifva det mera för vetenskaplig dryftning afsedda tilläggsarbete, som han utlofvat i företalet till förevarande verk.

Wilh. Bolin.

Musée Wiertz.

Skizz af **Georg Nordensvan.**

I medlet af vårt århundrade lefde i Bruxelles målaren Antoine Wiertz. Han höll sig som snigeln fastväxt vid sitt skal, slöt sig inom sin ateliers fyra väggar, rufvande, ensam med sina tankar, med sina älsklingsförfattare, omgifven af den verld han skapat åt sig.

I konstutvecklingen, sådan den gestaltade sig kring honom, tog han ingen del. Han föraktade denna konst, han hade ingenting gemensamt med den, den gick *sin* väg och han gick *sin*. Han sträfvade till höga mål, men denna sträfvan stälde honom allt mera isolerad. Medvetandet derom nedslog honom ej, ty det var för framtiden han arbetade, och verlden, denna verld, som han föraktade, skulle en dag göra honom rättvisa, erkänna hans stora sträfvan, hans ihärdiga arbete för sitt lidelsefullt älskade fosterland. Men tiden gick och lät honom sitta der i sin ensamhet. Den stora talangens stora fåfänga dref honom in på excentricitetens väg, och han vann sitt rykte, men ej alldeles det han sträfvat till. Grubblaren blef ett original, excentriciteten blef till fixa idéer, och då Wiertz dog, var han redan förut en bruten man.

Der stod hans lefnads verk, samladt i hans atelier, som en inflytelserik vän förmått staten att bygga åt honom, då han ännu var ung och saknade en verkstad för sin arbetsifver. Han hade ej velat sälja sina taflor — äfven om köpare hade funnits — han kunde ej skiljas från dem, ansåg dem aldrig fullt färdiga. Han lefde fattig med sin filosofi, lefde af porträttfabrikation. Att köpslå om sin tankes, sin andes barn var för honom en styggelse.

Efter hans död tillföll hela samlingen staten. Ateliern blef *Musée Wiertz,* och hvad derinne fins beskådas än i dag som kuriositeter af tusentals nyfikne.

Och konsten går framåt utan att ha blifvit påverkad ett grand af den djupsinnige, äregirige fantasten.

Ingen kan undgå att röras djupt af hans arbeten, men det är med en pinsam känsla af att ha varit vittne till en stor andes förfall man lemnar valplatsen för hans sträfvan. Man skrattar ej ens åt hans mest bizarra idéer, ty det är alltid något stort i tanken, som ledt den väldiga penseln. Man kan ej håna hvad man tycker vara galenskap i dessa vilda utgjutelser, ty man känner oemotståndligt att den mannen, som här gifvit form åt sina tankar, var värd annat än hån. Wiertz blef martyr för sina idéer, häcklad, begapad, applåderad af en hop, åt hvars dumhet han hånlog, sedd öfver axeln af andra.

För efterverlden står han som en konstens »enfant terrible».

Att en företeelse sådan som hans skall ha fått sin legend, sitt romantiska omhölje, är föga att undra på. Ungdomen vill beundra denna titan i hans strid mot en verld, den går djupt rörd bland mannens lifsarbeten och ser i honom endast martyren. Kritikern, som skildrar Wiertz, är satirisk mot de poetiska engelska damerna och de vemodiga handelskommisserna, som skrifva sina beundrande utgjutelser på vers i främlingarnes bok i Wiertz' museum, men när han sjelf beskrifver samlingen, blandar sig rätt mycken romantik i hans skildring och skalden tittar fram, der den stränge psykologen ensam borde haft ordet.

Det kan ej nekas att den som läst hvad som fins att läsa om Wiertz och hans konstnärskap, känner sig något bedragen i sin väntan, då han sedan står der inför dessa omtalade dukar. Det nyktra sinnet finner att beskrifvarne öfverdrifvit, det nyktra ögat finner helt annat än hvad det väntade.

Det låter utmärkt, när man berättar om Wiertz' ögonförvillande målningar, som han tyckte om att skrämma eller öfverraska besökande med. Vi ha hört talas om hans portvakt, som slumrat in öfver sin tidning: »Adressez-vous au concierge» stod der anslaget på väggen. Besökaren såg gubben sitta der innanför portluckan, närmade sig för att fråga om husbonden var hemma — och blef mycket förvånad, när han upptäckte att gubben var målad liksom hela luckan.

I ett hörn låg en stor hund i sin koja med hufvudet och

framtassarna utanför. Var man rädd för hunden, drog man sig åt sidan för att på respektabelt afstånd passera förbi besten. Men han var inte farlig, han var målad, han också — lika illusoriskt målad som den slumrande conciergen.

Och lika illusorisk som flickan derinne bakom dörren. I ett hörn af ateliern — längst bort — stod en dörr på glänt, en ung flicka tittade fram der bakom. Hon var klädd i lättaste kostym, höll ett hvitt draperi om barmen och smålog ut genom dörrspringan.

Att ställa till öfverraskningar af detta slag roade sig Wiertz' med på lediga stunder. Men det kan ej hjelpas, vi bli ej öfverraskade numera af dessa taflor. Vi finna dem — till vår stora förvåning — vara målade på ett allt annat än förvillande sätt. När man ser dessa taflor tvärs öfver den stora atelieren, kan man möjligen låta sig luras, men kommer man närmare, ramla illusionerna obarmhertigt. Detta är ej målarens fel utan hans beundrares, som förvandlat råttorna till elefanter, det medelmåttiga till mästerstycken. Kanske beror det också — och förnämligast — på att vi se Wiertz' taflor med andra ögon nu mot för ett eller annat tiotal af år sedan. Jag har varit förtjust åt detta museum, det enda i sitt slag; nu, när jag kom åter till Bruxelles för att se om ungdomsintrycken skulle stå sig, nu kunde de ej längre hålla sig uppe.

Ty mera illusion än hvad här bjudes kunna de flesta af vår tids målare framställa, tack vare den omedelbarhet och den skärpa i framställningen, som nutidens konst eger. Wiertz' kunde, det är sant, ibland vara friskare än sina samtida i sin färg, men detta var dock undantagsvis, ty i allmänhet målade han så konventionelt som någon af dessa, och omedelbar natur kan man knappast säga att det var i hans taflor — det ha till och med hans beundrare fått lof att medgifva. Han hade sin ofta djupa idé, och denna uttryckte han genom att raskt fylla en ofantlig duk med chablonartade figurer utan vidare studium. Det är just bristen på det kärleksfulla studiet som väcker ovilja mot detta slag af konst. Tendensen låter mycket väl försvara sig i ett konstverk, om detta är väl utfördt — är det ej bra gjordt, så hjelper det föga att arbetet har den allra mest storslagna tanke till grund.

* * *

Men der sitter jag på en soffa i den ofantliga ateliern och känner mig i alla fall bra liten, jemförd med den jätteverld, som omgifver mig. Rundt omkring är det mest brokiga lif, änglar och onda andar, grekiska kämpar, jättar, vidunder och titaner, de vildaste strider, skildrade med verklig jättekraft.

Se der »La révolte des enfers».

Taflan upptager salens hela fondvägg. Det är Wiertz' kraftfullaste och bäst målade duk, frisk som hade färgen ej hunnit torka ännu. Och hvilken rasande energi i föredraget, — det är en dylik duk, som kan göra beskrifvaren stämd att se allt här inne i den, när det gäller Wiertz, vanliga legendariska dagern.

Änglarna med sina gissel och flammande svärd störta de onda andarna ned i afgrunden. Man rycker lös klippstycken och kastar på hvarandra, man slås med åskviggar. Och klippstycken och kroppar bilda en väldig lavin, som störtar utför i vildaste fart. Klippblocken stöta mot hvarandra, så att gnistorna spraka åt alla kanter, der är vilda brottningar, en rasande strid, ett konstverk att häpna öfver. Men nog häpnar man mera första gången man ser det än den andra.

I vrån bredvid denna tafla står flickan i dörren och tittar. Der skjuter också en afplankning fram om väggen, ett nummer står bredvid ett titthål.

Der bakom döljas de beryktade skräcktaflorna, som gifvit Wiertz museum ett rykte af »Schrechenzimmer», ett ryckte af samma slag som Berlins Panoptikum eller Musée Grevin i Paris.

Vi känna motiven. Först ha vi den lefvande begrafna. — Man ser in i ett grafhvalf, der kistorna stå hopade på hvarandra, en af dem är uppbruten, en hand sträckes famlande derur, ett spöklikt ansigte skymtar der inne i mörkret med en blick, uttryckande fasa, förtviflan.

Det är halfmörkt inne i hvalfvet, men ej så mörkt, att man ej kan se stämpeln på kistorna med orden: »Mort du choléra» och läkarens namn samt på en af de ej uppbrutna kistorna läsa en del af inskriften: »Comtesse de . . .» hvarunder någon skrifvit: »Elle fut belle, elle fut jeune — quel repas pour les rats». En vederstygglig spindel spatserar just förbi denna inskrift.

Intet är uraktlåtet för att göra denna framställning så hårresande som möjligt. Men hvem säger att den ej var berätti-

gad? Detta var tendensmåleri och gjorde aldrig anspråk på att vara annat. Taflan hade sin rent praktiska uppgift, den har säkert också burit bättre frukt än ett uttaladt eller skrifvet upprop till läkarene och de lagstiftande skulle haft.

Man väntar sig nu uppskakande syner för hvarje nytt hål, man tittar in uti. I raden af dessa skräckbilder kommer först framställningen af barnen, som i förtviflans raseri kastat sig öfver faderns likkista för att hindra bärarene att föra bort den hädangångne. Derefter: modern, som finner sitt barn dödt i vaggan, hvars omhängen stå i lågor. Slutligen kvinnan, som, vansinnig af hunger och elände, mördat sitt barn och håller på att steka det i en gryta, medan hon sjelf uti raseri svänger den blodiga knifven. Hennes fåniga skratt och hennes blixtrande ögon glömmer man aldrig, sedan man sett henne — men om man ej af den hemska skildringen låter sig helt och hållet ryckas med, så kan man ej undgå att finna alltihop dåligt måladt och utan illusion, trots planket med titthålet, som man förargar sig åt.

Den stora oppositionsmannen sökte sig nämligen i dylika taflor alls ej framåt i sjelfva utarbetandets konst. Der har han målat en tafla med titeln »Två unga kvinnor». En ung flicka står och ser på ett skelett. Hon skall enligt beskrifningen vara svällande af fägring och friskhet, och det bör hon naturligtvis vara, om taflans idé skall göra sig någorlunda gällande. Men hon är fadd och konventionel allt igenom, osäkert tecknad och målad med chablon.

Wiertz fick ofta höra att han ej kunde utarbeta sina taflor. Det var enkom för dem, som sade detta, som han målade sin morot på en tallrik, minutiöst utförd, men som ej öfvertygar den klentrogne. För dem satte han in ett spegelglas inom sin narrhätta, så att åskådaren, som för att se taflan måste sticka in hela hufvudet i ett hål på plankväggen, ser sig sjelf i narrkostym. Hela anordningen är dock klumpig och duperar ingen.

Han målade också en af sina literära antogonister som »don Quiblague» i gräslig karrikatyr, han inbjöd en gång landets författare till täflan med uppgifvet ämne om kritikens skadliga inflytande på konsten, och han skref på sitt sjelfporträtt dessa ord, som stå der än: »La critique en matière de la peinture, est elle possible?»

Hvarken det ena eller det andra hjelpte likväl. Man behöfver endast kasta en blick på en af de små taflor, der Wiertz

undantagsvis skildrade någon scen, gifven helt direkt från den yttre verlden — hans bild från Roms karnaval till exempel — för att se hur obetydligt det i allmänhet fans af sanningstrohet hos drömmaren.

Det är en helt annan slags verklighet vi fordra af ett godt konstverk än att det, sedt på afstånd genom ett litet titthål, skall gifva illusion för en sekund.

Men vi fortsätta vår vandring, vi lemna detta hörn af salen, der afplankningarna dölja den skendöda och den vansinniga, och vända oss åt andra hållet.

De ha ett så besynnerligt utseende, alla dukar som hänga här, dämpade, torra, som om färgen ätit sig in i duken, lika matta, som de öfriga dukarna, hvilka fel de än ha, äro lysande friska. Dessa torra taflor äro också målade efter den metod, Wiertz uppfann, »La peinture mate», som han trodde skulle göra epok inom måleriet. Men äfven häri bedrog han sig, ty metoden har endast visat sin egen kraftlöshet i att stå emot tidens inverkan.

Här följa i rad hans ibland storslagna, ibland vildt bizarra målningar med satiriskt eller filosofiskt innehåll. Att redogöra för det vilda fantasteriet »Ett afhugget hufvuds tankar och syner», tre målningar, som man ej förstår något af utan en lång beskrifning — den upptager också sju sidor i katalogen — skall jag ej ens försöka. De tre taflorna, som skildra de tre sekunderna efter dödshugget, höra till mästarens omöjliga verk.

Bredvid dem finna vi jättedukarna »Polyfem uppätande Ulysses kamrater» och »Framtidens menniska» — en jättelik figur som i storhet ej ger den 50 fot höga Polyfem efter — »betraktande vår tids menniskor», dem han håller i sin hand för att i nästa ögonblick krossa dem eller kasta bort dem såsom fullkomligt odugliga.

Sin samtid var Wiertz sträng emot, och hans harm eller satir hugger sällan i luften. Som motstycke till fantasin »Partierna enligt Kristi lära» — den frie mannen omfamnande slafven, som brutit sina bojor, — ställer han alla dessa bilder från striden mellan bröder, från »Partierna dömda af Kristus», — tvänne män i vild strid om ett diadem, bakom dem påfven med sina nycklar och med en dolk, måttande ett hugg bakifrån mot kättaren, medan Kristus vänder sig bort och gråter öfver det ohyggliga skådespelet — och till »En scen från helvetet», en

fantasibild af en verkligt ursinnig styrka. Midt i lågorna står Napoleon i sin traditionela ställning med armarna korslagda öfver bröstet. Men hans blick uttrycker en onämbar fasa, ty omkring honom har samlats en skock kvinnor, rasande furier, som alla ropa på hämd, medan de räcka fram skålar, fylda med blod, eller armar och ben af de fallne, af alla dem som herskaren uppoffrat för sin tomma, föraktliga ärelystnad. I tallösa skaror nalkas hans offer nu, det är ett enda vimmel af unga och gamla, men alla med gnistrande ögon och af raseri förvridna ansigten, tecknade med en verkligen fruktansvärd inbillningskraft.

Vid sidan af denna hemska drömsyn kommer den isande skräckbilden »Nittonde århundradets civilisation». En ung kvinna har i sin nattdrägt flytt ut på sin balkong, förföljd af några soldater. Sitt barn håller hon tryckt intill sig, hon har redan till hälften kastat sig öfver barrièren — och soldaterna rikta sina gevär emot henne, den främste skrattar och håller de andra tillbaka — han har att föreslå henne en utväg att rädda lifvet.

Men så har konstnärens harm kokat öfver och han gifver en slags fortsättning till denna skildring. »En örfil af en belgisk kvinna» kallar han den duken. Kvinnan, seende sig öfvermannad, rycker pistolen ur våldsmannens bälte och skjuter honom för pannan, och det med en kraft så att hufvudet spränges sönder i stycken.

Strålande af lifslust och färgprakt skildras civilisationens goda andar, förande bort den sista kanonen, sedan det menskliga förstöringsarbetet blifvit endast en saga. Med mäktig inbillningskraft predikas i färg menniskosnillets makt, lifvets glädje, mensklighetens broderskap, familjens helgd. Och den fint tänkta duken »Vi återfinna hvarandra i himmeln» skildrar moderns möte med sitt barn, flickans med sina föräldrar, högt ofvan om jordens mörker och kif.

Öfver dessa smärre dukar upptages hela väggen midtemot »La revolte» af »Kristi triumf», en af Wiertz' mest storslagna och mest djuptänkta alster, i alla fall det som klarare än något af de öfriga visar hans originalitet och hans sjelfständighet såväl i uppfattning som utförande.

Idén är kolossal, den döende Kristus segrande just genom sin död, det ondas makter i flykt åt alla håll, ljusets änglar

störtande Lucifer och hans anhängare i djupet, en öfvermensklig strid, der allt är våldsamhet, kamp och rörelse, undergång och segerjubel. Endast Kristusgestalten, taflans medelpunkt, är orörlig, öfverstrålad af ljus, detta ljus som skall spridas öfver all jorden.

Det var denna väldiga målning, stor ej blott till sina dimensioner, som gaf Wiertz hans ansedda namn, ty »La revolte» hade ej kunnat helt och hållet slå sig igenom. Det var »Kristi triumf» som satte målaren i stånd att flytta in i sitt eget hus i Bruxelles och som grundlade det blifvande musée Wiertz.

Före den dag, år 1850, då han fick detta hem för sig och sin konst, hade Wiertz haft det enda mål att skapa sig rykte. Äran var hans gud, äregirigheten, »som skapar mästerverken», hans skarpast framträdande karaktersegenskap. Hans valspråk var »Je désire la gloire, — la gloire de mon pays».

* * *

Det var den franska revolutionens idéer och intrycken från den derefter följande napoleonska tiden som bildat denna enastående karakter. Wiertz' fader hade kämpat i republikens leder, och från honom tyckes sonen ha ärft denna brinnande kärlek till fosterlandet, till friheten och äran, som sedan ledde hans lif.

Ett djupt allvar var från barndomen grundtonen i hans väsen, fadern hade lärt honom att samla sin kraft på *ett* område och att förakta det oväsentliga, som för hopen blir lifvets främsta innehåll: att lefva godt, att skaffa sig en förmögenhet för att med den kunna slå sig i ro och njuta.

Redan när Wiertz som gosse var elev vid målarakademien i Antwerpen, fick han lära sig att lefva af det minsta möjliga, när han blef man gaf han sjelfvilligt sin hela existens åt den stora konsten, beröfvade sig allt för att måla sina väldiga dukar, som aldrig inbragte honom ett öre, och saknade intet, då han hade sin frihet, sin Homer, sina penslar och sitt hem att fylla med taflor. »Att måla taflor för äran och porträtt för det dagliga brödet, det skall blifva mitt lifs ständiga sysselsättning», skref han redan som ung. Och han fasthöll detta program till sin död.

I Rom, dit han kom från akademin i hemlandet, växte hans mod, han ville mäta sina krafter med Rubens, som alltid

var hans idol, och med Michelangelo, han väckte den gamle Thorvaldsens intresse med sin första tafla, — de helleniska kämparne i vild strid om den fallne Patroklos' lik — vände sedan hem för att möta motgångar och misskännande, till dess »Kristi triumf» tystade dem, som ej kunnat upptäcka den väldiga kraften bakom affektationen och den stora fåfängan.

Naturligtvis fans det då liksom allt sedan många otrogne. Den ojemförligt största delen af Wiertz' arbeten har nått det exentriskas ryktbarhet men också endast den: När man vid 1839 års salong i Paris antog hans stora »Patroklos», placerade man den visserligen i hederssalen, men högt uppe vid taket och i den mest ogynsamma belysning, så att den ej alls blef uppmärksammad. Och då staten efter hans död sände »Änglarnes revolt» till verldsutställningen i Wien 1872, så hängde den ofantligå duken med det vilda virrvarret af nakna kroppar i de häftigaste rörelser der endast som ett kolossalt kuriosum, till den grad enastående i sin sträfvan liksom i sin teknik, att man hvarken förstod den eller brydde sig om att närmare studera den.

Föga underligt i sjelfva verket, ty *ett* af Wiertz' arbeten ensamt gifver oss ej intresse för hans konst, dertill är hans teknik alltför bristfällig. Man måste se hans lefnads verk samlade, få mannen hel och hållen med alla hans sträfvanden och försök, hans otämda inbillningsförmåga, hans obändiga energi och kolossala ärelystnad, hans glödande hänförelse för konsten och filosofin, hans förakt för hopen, för tidsriktningen, hans ständiga grubbel, som slutligen förde honom till gränserna för det fullt tillräkneligas område. Har man lärt känna mannen, vördar man också denna djupa ande med dess små sidor, dess ofullkomligheter och dess ädla grundval.

Wiertz dog 1865 i juni. Han var således en samtida till de äldre af oss, som nu lefva. Men hur ensam står han ej äfven som menniska bland sin samtid! Han var lik en af antikens filosofer, ensam med sina tankar och med föga hänsyn till hvad andra tänkte, utan att taga minsta del i jagten efter gulldet eller att sträfva efter den lyx och fåfänga, hvarmed den moderna konstnären i regeln infattar sin tillvaro.

Det var för efterverlden han ville verka — för den otacksamma efterverlden, som glömt honom, som ej bryr sig vidare om hans konst och som sett andra tendensmålare uppstå, kanske ej med hans tankedjup, men i dess ställe med ofantligt mycket

större öfverensstämmelse med sin samtid — och äfven med vida sundare tekniska kunskaper. Wiertz var som tendensmålare en föregångare till Wereschagin — men Wereschagin är aldrig filosofisk, tankemålare, sluter sig ej inne på sin atelier, afstängd från verlden, utan håller sig oupphörligt midt ute i menniskovimlet. Han är lika stor i det realistiska som Wiertz i det overkliga, det fantastiska, filosoferande.

Ett par gånger har Wiertz målat sin egen bild. Jag tror att en annan konstnär skulle fått fram ett annat intryck af denne man än det han sjelf gifvit. Det största af dessa — enkom gjordt för att reproduceras i fotografi — är måladt i svart och hvitt, knästycke i naturlig storlek. Målaren står der svartklädd, med en teatralisk åtbörd draperande den vida kappan omkring sig. Hans hufvud har en viss likhet med Heinrich Heines, det ramsvarta, långa håret är kastadt tillbaka och med yttersta omsorg slättstruket, det likaledes svarta, jemna hakskägget äfven ytterligt vårdadt.

Hans ansigte är vackert, ovanligt rent i linierna, grekisk profil, en öppen pannna, rak näsa, svarta ögon. Blicken är på porträttet riktad uppåt, med ett svärmiskt uttryck betraktar målaren den tafla, som står framför honom. Hängifvenhet för konsten läses i denna blick, men ännu mera är affektationen uppenbar deri. Denna teatraliska riddare ger intryck endast af en charlatan, som först och sist vill imponera. Den stoiske filosofen har blifvit en landsortstragiker.

Något annorlunda är den bild af mannen vi göra oss, då vi af hans arbeten med pensel och penna lärt känna hans sträfvan.

* * *

Den fantasibild, Wiertz' samlade dukar låter oss uppdraga af den ensamme verldsföraktaren och konstentusiasten, har fått sin lämpliga omgifning genom detta museum, der hans ande ännu bor. Staten kostade på honom ett hus, men den slösade ej med några onödiga utgifter vid dess byggande. Det uppfördes af de billigaste materialier, af tegel med orappade murar utan minsta tecken till prydnad hvarken utan eller innan. Men utanför har murgrönan väft sitt friska täcke öfver de enformiga ytorna och låter muren endast titta fram här och der i enkla linier af en viss storslagenhet. »Musée Wiertz» ger intryck af

en väldig mausolé, prydd med denna vegetation, som plägar slå rot och trifvas godt i ruiner.

Det inre af muséet är lika enkelt som exteriören, utan någon af de moderna bekvämligheter vi äro vana att finna i ett konstgalleri. Takstolarna äro synliga under det platta taket, väggytorna hvitmenade, men af dem ser man för öfrigt litet nog för de ofantliga taflorna, flertalet utan ramar eller med en smal dylik målad med oljefärg omkring dukens kanter.

En mindre sal innesluter en mängd skizzer, teckningar samt några skulpturutkast och gravyrer, som vaktas af »den kalabriske banditen», en i kroppsstorlek målad italienare, sigtande med sin bössa rätt emot besökaren. Det är en af Wiertz' skämtsamma taflor. Men på våra upproriska sinnen verkar banditen allt annat än illusoriskt, der han står och blundar med ena ögat och sprutar eld med det andra, under det han sigtar på oss.

Det är just olyckan, detta, att vår tid, som kastat sig öfver realismen, tagit denna från en mycket sundare sida än hvad Wiertz i sitt ideliga effektsökeri någonsin kunde göra. Det många af hans samtida sågo med beundran, det gå vi förbi med en axelryckning och med förvåning öfver hur man kunnat se så mycket i ett måleri af detta slag. Wiertz, som satte in sitt hela lif på en sträfvan till ett bestämdt fixeradt mål, som lyckades i att vinna ett namn, att bli ihågkommen, men som såg tiden gå sig förbi utan att akta på hans tillvaro, och konsten gå framåt utan att vårda sig det minsta om honom — han blir en djupt tragisk gestalt på samma gång han blir ett stort undantag i den moderna konsten.

Och man må hysa hvilken åsigt som helst om dessa gigantiska fantasifoster, om dessa snillrika eller bizarra idéer, detta väldiga effektsökeri, om Wiertz' konst öfver hufvud taget — ett har ingen velat taga ifrån honom, och det är hans storhet som menniska, hans ädla karakter. Hvad han sökte, hvad han sträfvade till, var högt och stort. Att hans kraft ej räckte till, hvem förebrår honom det?

Poesier.

Louise Charot.

Frikänd revolverhjeltinna.

En vacker blondin på tjugotre
för skranket träder, anklagad — o ve! —
för mordförsök på den man, hvars heder
ej mera vägt, än hans tomma eder.

Kanhända hon darrar i hvarje led;
kanhända hon sjunker i vanmakt ned?
Nej, hög hon står der som en hjeltinna,
och bifallsblickar emot henne brinna.

Sitt hemska brott hon bekänner kallt,
och juryn finner naturligt allt.
Anklagarens röst för applåder ej höres,
och *frikänd* bort i triumf hon föres.

Då vänder hon sig, den hämnande brud,
mot honom, som varit en gång hennes gud.
I salen är dödstyst. Kanske ett minne
tungt lägger sin hand på den brottsligas sinne.

Hvad glänser der nu i ögat — en tår?
Nej, liksom etsadt i stål der står
det afsked, som träffar den trolöses öra:
»Gå, ni edert testamente kan göra.»

Hur har den förvandlats, hennes natur?
Hur blifver slafven en tiger — hur?
Hvad har man då ej mot kvinnan brutit,
när blod nu för hennes hand så flutit?

Hon växer af brott, den mörka ked,
som sent förtäljer hvad kvinnan led,
den svagare, ack, ock städse hon lider,
der trampad ännu hon förtviflande strider;

Der ömhetens guld, hennes dyraste skatt,
hon blek kastar bort i sitt vanvetts natt,
der kvinligheten till pris hon tycks gifva,
att sjelf sitt slägtes Nemesis blifva!

Lotten von Kræmer.

Min linneamatta.

Der växer så skönt i skog och mark
en fura, väldig och hög och stark.
Der växa så ljuft vid furans fot
små blommor solen emot.

I vildaste skog, der spår ej går
bland vajande ormbunkar, sten och snår
du banar dig väg, af doften ledd
till liten linneas bädd.

Och aldrig ännu har väl menniskohand
väft matta så fin, som från vikens strand
ett stycke i skogen, vid stenrösets slut
mot julisoln vecklades ut:

På mossan af refvar och blommor ett nät
bestänkt utaf perlor, som daggen gret;
en solstråle kyssande, liten skalk,
den älskliga ljusröda kalk!

Och bäcken ett glänsande silfverband
går tyst genom mattan på hvitan sand.
— På mosslupen sten i ostörd ro
jag kunde här drömma och bo!

— a. —

Akvarell.

Kvällen nalkas, sådan nalkas kvällen,
som när himmeln tyckes stiga neder,
att på jorden dväljas några stunder;
himmelsk frid breds ut kring land och vatten.
Skyn i höjden purpras, purpradt djupet
ler förtjust att uti sig få spegla
himmelns härlighet, och afskedskyssen
solens sista stråle ger åt vägen,
leker öfver skogens toppar fjerran,
bleknar bort och dör när dagens öga
slocknar i ett ljushaf bakom kullen.
Natten tyst sitt flor kring nejden breder,
talltrasten i skogens dunkel drillar,
ängsknarr'n svarar ifrån öde kärret,
och i frid har dagens oro domnat.

— a. —

I bokhandeln.

A. Kallio: *Finsk elementarbok*, I och II. 8:o: 119 och 104 Borgå 1885—1886; Werner Söderströms förlag. 2 m. 25 p.

Förf. framhåller i företalet till sitt arbete att de stora framsteg den finska språkvetenskapen under senare tider gjort tvängande påkallar en omgestaltning äfven af de läroböcker, hvilka i våra läroverk vid undervisningen i finska begagnas, på det att denna redan från början må bringas i öfverensstämmelse med vetenskapens närvarande ståndpunkt. Detta är jemväl syftemålet med ifrågavarande elementarbok, af hvilken tvänne delar redan föreligga och en tredje är att förvänta. Hvad beträffar valet och uppställningen af det i boken upptagna materialet, har förf., så vidt vi kunnat finna, öfver hufvud lyckligt löst sin uppgift.

Eleverne få till en början i lekt. 1—6 göra bekantskap med præsens indikativi i jakande, nekande och frågande form samt med imperativus, äfvensom 7—22 med nominativus och ackusativus sing. och plur. samt öfriga kasus i singularis. Lektionerna 20—37 behandla konsonant-förmildringarna samt 38—57 deklinationsklasserna. Lektionerna 58—59 egnas komparationen, 60—64 räkneorden samt 65 bruket af instruktiven. Andra delen omfattar i lekt. 66—76 läran om pronomen samt 77—106 verbets finita former, hvarjemte i ett bihang infinitivus I behandlas, den tredje åter är afsedd att lemna en framställning af läran om verbets nominalformer och de allmännaste syntaktiska egenheterna. För att motarbeta en tanklös utanläsning af färdigt uppställda regler låter förf. lärjungen sjelf härleda sig till dessa ur valda exempel. Endast der regeln ej tillräckligt tydligt synes framgå ur dessa, är den i korthet angifven. Genom att förf. så mycket som möjligt anslutit sig till Genetz' förträffliga »Lärobok i finska språkets grammatik» har han jemväl gjort det möjligt för läsaren att, der han så finner nödigt, låta eleverne ur denna läsa motsvarande regler. Då elementarboken tillika just är afsedd att utgöra en förberedelse till läsningen af nämda lärobok, så möjliggöres härigenom tillika den enhet och öfverensstämmelse i undervisningen, utan hvilka den ej kan med verklig framgång bedrifvas. Slutet af läroboken upptages i hvardera delen af öfningsstycken till de särskilda lektionerna. Förf. uttalar sig visserligen i princip för att textläsningen måtte vidtaga så tidigt som möjligt och påpekar särskildt den af hr Setälä utgifna »Vähäinen suomalainen lukukirja» såsom lämplig att parallelt med läsningen af elementarbokens andra del begagnas, men vi tro dock, att han hade gjort väl i att äfven i sjelfva läroboken åt samman-

hängande öfningsstycken anslå något större utrymme än nu varit fallet.

Förf:s finska är god och flytande. Det samma kan dock ej sägas om språket i de svenska öfningsstyckena, som är allför mycket vårdslösadt och har att uppvisa en mängd fel och oegentligheter. Så t. ex. heter det pag. 97 rad 2: på stadens torgar; pag. 98 rad 16: malen äta hål i rockarna; pag. 118 rad 18: denne menniska. Del II pag. 85 rad 16: vår svagdricka; pag. 42 rad 5 och annorstädes återgifves *erehdys* med förseende i st. för förseelse o. s. v. Äfven förf:s ortografi är högst inkonsekvent och vacklande, och meningar sådana som: fadren lagar mjärden åter god (pag. 90 rad 22) äro icke något enstaka undantag. Dessutom hafva en mängd tryckfel utöfver de i rättelserna omnämda insmugit sig, de flesta visserligen af mindre betydelse, såsom pag. 39 rad 9 nedifrån kaske i st. för kaski: pag. 58 nederst du i st. för han; pag. 74 rad 1 eikä för eikö: pag. 110 rad 7 maalla för maalle. II pag. 89 rad 17 oli loppuneet för olivat loppuneet, m. fl. Detta missförhållande är så mycket mera att beklaga, som dess afhjelpande icke bort vara förenadt med några större svårigheter, och boken annars genom sina förtjenster i sin mån kunde bidraga till läggandet af en fast och säker grund för undervisningen i finska språket vid våra lyceer.

H. A.

Arvi Jännes, *Suomen kielioppi kansakouluja varten*; 46 s. Porvoossa 1886, Werner Söderström kustantaja; hinta 55 p.
Arvi Jännes, *Neuvoja Suomen kielen opettajille*. VIII+30. Porvoossa, Werner Söderström; hinta 75 p.

Bristen på en fullt lämplig, för folkskolans behof afsedd lärobok i finska språket har föranledt förf. till utarbetandet af en sådan. Det upptagna materialet är indeladt i tre genom olika stilar antydda kurser, hvilka för att underlätta öfversigten af hvarje punkt icke äro uppstälda efter hvarandra, utan jemnsides. Sålunda erhåller eleven vid läsningen af hvarje särskild kurs en efter hans fattningsförmåga lämpad fullständig öfverblick af ämnet, något, som blott allför ofta förbises.

I det under titeln »Neuvoja suomen kielen opettajille skildt utgifna häftet har förf. lemnat en kort, men sakrik framställning af fonetikens grunddrag, för hvilken man måste vara honom tacksam, så mycket mera som han härigenom fylt en helt säkert för mången lärare känbar lucka i den finska literaturen. Återstoden af det lilla häftet innehåller för lärarens räkning praktiska vinkar och råd för lärobokens begagnande.

H. A.

O. M. Reuter: *De lägre djurens själslif*; förra afdelningen Artvanor och instinkter, I och II. Stockholm 1886; pris 1: 50 + 2: 25 kr. (Ur vår tids forskning, n:ris 34 och 35.)

Att senare tiders forskningar öfver de lägre djurens själslif medfört upptäckten af en ny verld, hvars sociala inrättningar i vissa hänseenden täfla med det yppersta menniskoslägtets utveckling haft att uppvisa, torde för mången läsare vara väl bekant. Men få äro de, som öfvervunnit svårigheten att ur den rikhaltiga och spridda literaturen förskaffa sig en bild af lifvet i den »nya verlden», och än färre äro de, som med ledning af de hopade fakta kunnat bilda sig en föreställning om beskaffenheten af det själslif, som gifvit upphof åt de underbara företeelserna i insekternas samhällen. Denna svårighet har prof. Reuters arbete i väsentlig mån afhjelpt. I en lättfattlig och tilltalande form är här en ytterst rik mängd af fakta samlad, utan att öfversigtligheten öfver det omfattande ämnet derigenom på något sätt lidit. Förf. har omsorgsfullt sökt undvika »det behändiga sätt, hvarpå äfven naturforskare, som behandla detta ämne, veta att med samvetsgrant förbigående af allt, som icke passar in i deras teorier, sammanställa endast sådant, som talar för desamma», och han har lika opartiskt anfört skäl såväl för som mot de af honom omfattade åsigterna. Sjelf en ifrig anhängare af selektionsteorin, till hvars försvar han uppträdt äfven i Finsk tidskrift,[1]) tvekar förf. dock ej att medgifva det denna teori ännu är »endast en i utveckling stadd hypotes, som säkert fordrar mer än en modifikation och som antagligen skall visa sig icke kunna tillämpas på alla de områden, på hvilka man sökt tillämpa den».

I första häftet af den nu utkomna förra afdelningen behandlar förf. artvanorna och instinkterna hos de solitära arterna och öfvergår i andra (slut-) häftet till de i samfund lefvande (sociala) arterna. De fenomen, som synas härflyta ur samma psykologiska källa, sammanföras och ordnas i serier från enklare till allt mer invecklade och sammansatta. Visserligen kvarstå fortfarande många artvanor och instinkter fullkomligt oförklarade och såsom det synes oförklarliga för vetenskapen på dess nuvarande ståndpunkt, men nekas kan ej att många gåtor blifvit fullt tillfredsställande lösta genom den jemförande metodens tillämpning äfven på detta område. Obegriplig förefaller oss till exempel uppkomsten af den list, som mången insekt vet begagna sig af vid anskaffandet af sin föda, men följa vi listens gradvisa utveckling, så framstå många äfven komplicerade former deraf helt naturliga. De växtätande arterna nödgas i allmänhet icke anlita några konstgrepp för att skaffa sig näring, och det samma är fallet med dem, som lefva af döda djur. Är rofvet deremot lefvande, förhåller sig saken annorlunda. Hvad som brister i snabbhet och styrka, måste ersättas genom list. Enklast visar sig denna i de fall, då rofinsekten ligger dold på lur och fram-

---

[1]) O. M. Reuter i Finsk tidskrift för 1879 (maj—juli): Några blad ur naturens bok I Ur djurens maskering, särskildt med hänsyn till nordens fauna 1—3; 1883 (juni—augusti): Darvin och Darvinismen 1—3; 1884 (februari, april, juni, november): Om djurens själ I—V.

störtar ur sitt gömsle på det intet ondt anande bytet. Ett steg högre i serien, och gömslet förfärdigas af insekten sjelf. »Listen har nu förenat sig med konstfärdigheten», och denna utvecklas småningom, så att en lång serie förenar de enklaste formerna af gömslen med de mest invecklade. Från dessa gömslen, som äro endast bakhåll för rofinsekten sjelf, komma vi till sådana, som äro verkliga fällor för bytet, och nu får listen ett allt vidsträcktare spelrum vid förfärdigandet af fånggropar och fångstnät. Af dessa sistnämda gifves det åter en hel serie, begynnande med helt enkla och ofullkomliga och slutande med ytterst fulländade.

Detta på må få valda exempel torde förtydliga huru den moderna djurpsykologin söker med tillhjelp af den jemförande forskningsmetoden belysa invecklade yttringar af själslif hos djuren.

Sin kulminationspunkt uppnår dock de lägre djurens själslif hos de i samhällen lefvande insekterna, hvilkas artvanor och instinkter utgöra föremål för skildringarna i andra häftet af förra afdelningen. Med få undantag lemna de solitära arterna sina ägg åt sig sjelfva, sedan de försett dem med näring för framtiden, och dö innan de sett sin afkomma fullvuxen. »Men det första vilkoret för egentliga samhällens uppkomst och utbildningen af verkligt sociala instinkter är att moderdjuren sammansluta sig med sin afkomma till arbete och verksamhet i och för gemensamma ändamål. Alla sådana verkliga insektsamfund uppkomma först mellan mödrar och barn, intet enda direkt mellan syskon. I dem blifva de unga individerna »i tillfälle att af de äldres sällskap lära allt, som genom efterhärmning och direkt undervisning kan inhemtas.» En allt vidsträcktare arbetsfördelning börjar nu göra sig gällande, och den sociala utvecklingen, som redan bland termiterna är ganska långt framskriden, stegras allt mer bland getingar och bin för att bland myrorna nå en höjd, hvars like vi få söka endast i de menskliga samhällena. Tydligt framträder redan de enskilda myrornas individuela karakter, och deras samfundslif bär en republikansk, ja socialistiskt-republikansk pregel, medan den monarkiska principen är rådande i till exempel biens samhällen. Somliga myr-arter lifnära sig af jagt, andra idka boskapsskötsel, och den åkerbrukande myran i Mexico och Texas både sår och skördar. Att ej ens barnaundervisningen är försummad framgår af Forells undersökningar!

Vi hafva här endast kunnat fästa läsarens uppmärksamhet på några få punkter i professor Reuters intressanta arbete, till hvilket vi hänvisa en hvar, som önskar bilda sig en åsigt om det till grund för alla de meddelade fakta liggande själslifvet. Vi tro också att enhvar, som genomläst den förra afdelningen, skall med intresse motse utgifvandet af arbetets senare del, i hvilken förf. öfvergår till att betrakta olika sidor af insekternas själslif, belysta hufvudsakligen genom iakttagelser öfver enskilda individers görande och låtande i bestämda, särskilda, icke sällan i djurets lif oförutsedda fall.

— rb. —

Ernst Ahlgren och *Axel Lundegård: Final*, skådespel i tre akter; Sthlm 1885, Z. Haeggströms förlagsexpedition; pris 2 kr.

Georg Nordensvan: Barnet, interiör; Ny Svensk Tidskrift 7:de årg:s 3:dje häft.

Ernst Ahlgren och Axel Lundegård, hvilka de senaste åren under samarbete gjort sig kända på novellistikens område, hafva nu liksom fru Edgren, fru Agrell, hr G. Nordensvan försökt sig på dramatiskt författareskap, och detta med rätt stor framgång. »Final» är icke blott en god början utan ock för sig ett beaktansvärdt stycke. Det är finalen på den gamla visan: en bankdirektör, som tar pengar ur banken för sina egna affärer med afsigt att återbetala vid lägligt tillfälle, men ertappas och häktas för förskingring af bankens medel. Och innan finalen kommer, spelas den gamla kärleksvisan: en gift man bryr sig icke om sin hustru utan älskar en ung flicka och älskas af henne tillbaka, så långt är ämnet nog så vanligt, men när bankdirektörens fru inser att hon måste vika för den yngre och i det afgörande ögonblicket, då bankstölden blifvit upptäckt, ber sin man fly med den älskade, får stycket en mera originel vändning.

Också är det kring Betty Bruhn, bankdirektörens fru intresset koncentrerar sig. Hon är icke mera ung, hon är fyra år äldre än mannen, men hon älskar honom af hela sin själ, och all hennes sträfvan går ut på att fängsla honom vid sig. Hon skyr inga mödor; hon sminkar och pudrar sig, klär sig elegant och låtsar en ungdomlig och yster glädtighet för att skyla sin ålder. Att döma af hennes egna yttranden om en lång erfarenhet, har hon redan i många år sålunda spelat en rol, och det med föga framgång, ty Hugo Bruhn, som är en oemotståndligt älskvärd person, alltid rolig och glad, alltid förbindlig och artig, har flitigt begagnat sig af sin förmåga att taga kvinnohjertan med storm. Man tycker nästan att efter en så lång tid af sjelfförnedring och under samlefnaden med en sådan stackare till man, som bankdirektören visar sig vara vid katastrofen, hennes bättre jag bort vara dödt, eller att det åtminstone fordrats en starkare väckelse för att framkalla en brytning i hennes lif, än att mannen kurtiserar Saima Rönne, som han gjort med andra före henne. Konsten att anlägga det dramatiska uppslaget på ett troligt sätt är icke lätt. Under balen, som är ramen för första akten, har hon observerat de bägge, och efter balen tänker hon efter det tomma och innehållslösa i det lif hon hittills fört; att hon just efter denna bal och denna kurtis från mannens sida, hvilken hon dock, om man får tro gästerna, icke bort vara ovan vid, sliter masken från sitt ansigte och uppger striden, motiveras helt flygtigt dermed, att hon anser denna mannens nya böjelse vara allvarsammare än de förra.

Saima Rönne representerar den moderna, fritänkande och frispråkiga, ehuru icke egentligen emanciperade unga kvinnan. Hon är en dam på par och tjugu med godt hufvud, vacker, frisk och lefnadslustig, alltså icke någon svärmisk liten flicka, utan rätt klok

och förståndig. Då hon slutligen tillstår sin kärlek för Hugo Bruhn, sker det icke emedan hennes känslor vore henne öfvermäktiga, utan emedan hon njuter af situationen; också lofvar hon honom ingenting annat än att vänta tills han blir fri. Hon tar saken nog lätt, om också icke lättsinnigt, och det förvånar en icke att hon, som talat så högt om kärleken såsom någonting »stort och fritt och laglöst som stormen», när det gäller att våga allt och fly med honom, likväl icke vill riskera sin framtid, utan helt förståndigt drar sig i tid ur spelet.

Emot denna ytliga lek bildar hustruns djupa tillgifvenhet för mannen en fängslande kontrast. Hon har helt och hållet glömt sig sjelf för hans skuld, och då han nu står der krossad af olyckan, är det hon, den till kropp och själ sjuka kvinnan, som upprätthåller och tröstar honom, sedan Saima Rönne öfvergifvit honom. Huruvida hon af honom i framtiden skall lyckas göra en man kan man icke se, men att hon sjelf afskakat sina bojor och blifvit en annan och bättre menniska, är det goda och tillfredsställande slut förf. gett sitt stycke.

Handlingen löper i allmänhet raskt undan, och karaktersutvecklingen, för att vara ett första försök, är särdeles lifaktigt utförd. Äfven Saimas bror, medicinekandidat Rönne, är en karakter, som håller sig rätt bra. Under ytan af en »rå medicinare» döljer han en manlig och rättrådig karakter. Han är den, som säger sanningen åt alla — en medicinare skall det ju vara och en portion grofhet hör nu en gång för alla till maneret. Det sätt, på hvilket vi i första akten få höra honom gnabbas med sin syster, kan vara ganska träffande som hvardagsspråk, men vi bekänna att det öfverraskat oss högeligen i en balsalong. Om man dertill lägger den grofva ton, i hvilken kandidaten konverserar med husets gäster, får man en allt annat än fördelaktig tanke om tonen i de bildade kretsar förf. velat framställa. Den långa och tråkiga scenen med förmiddagsvisiterna i andra akten, i och för sig en bra parodi på tack-för-sist visiter, men som gagnar handlingen eller karaktersutvecklingen så godt som intet och kommer desto mera öfverlopps, som läsaren har nog af konversationen på balen, bidrar icke heller till att öka hans aktning för sällskapet och dess lefnadston. För att rätt karakterisera denna, införas drastiska uttryck i mängd, sådana som »klatscha» med ögonen och dylikt.

Hr Nordensvans »Barnet» är ett anspråkslöst enaktsstycke, som går ut på att visa huru orätt föräldrar göra i att förlofva bort sina döttrar, då de ännu äro blott barn och icke fatta det allvarliga i saken. Aimée kan icke riktigt sjelf förklara för kusin Sven, sin gamla lekkamrat, huru det gick till att hon blef förlofvad med grosshandlar Müller, en stadig herre, som lefvat litet om i sina dar, men att hon icke är lycklig, det ser nog Sven. Aimée sjelf tyckes ana att det icke är som sig bör med hennes kärlek till fästmannen, men det är först då hon blir så öfverdådigt glad och ger sig att rasa som fordom med småsyskonen vid underrättelsen om att fästmannen för

tåghinder blifvit fördröjd och icke kommer till julaftonen, som hon märker att hon icke älskar honom och derför bryter, sedan Sven, som sjelf älskar henne, intalat henne mod dertill. Det är dock icke någon gryende känsla för Sven, som kommer henne att taga detta steg, det är blott den känsla af lättnad hon erfarit vid fästmannens uteblifvande, som öppnar hennes ögon. Särdeles lifligt och nätt tecknade äro de båda små syskonen och deras julfröjd samt Aimées ras med dem. Äfven fadern, den gamle plåtslagarn med sin hjertans beskedlighet och sitt tafatta, klumpiga, smått generade sätt, är särdeles klart och säkert utförd. Då det är julafton, kommer en hop personer tillsammans, alla bestämdt uppfattade och säkert, nästan skarpt tecknade. Der äro äldsta dottern och hennes man grefven, som nedlåtit sig att gifta sig till handtverkarns pengar och ta hans dotter på köpet, och der är den bullrande, godmodiga gladlynta plåtslagarn junior med sin lilla, barnsliga fru. Såsom synes är uppränningen just icke ny och den är heller icke komisk; det roliga inskränker sig till en och annan replik. Men af karaktersteckning har man så mycket som gerna kan rymmas i den lilla situationsmålningen, och lifligheten får ersätta det poetiska intresset.

†

Viktor Balck: Illustrerad idrottsbok, första häftet; Stockholm 1886: C. E. Fritze. 64 p. 8:o; pris 1 kr.

Sällan har ett på sitt område mera välkommet verk bebådats, och än mera sällan har ett företag satts i gång under bättre auspicier. Åtminstone framgår ur blotta förteckningen på medarbetarene att de yppersta i Sverige tillgängliga krafter inom alla sportens särskilda grenar här förenat sig om ett samfäldt arbete, och under sådana förhållanden kan resultatet väl icke annat än blifva det bästa möjliga. Sveriges relativt långa idrottskultur har i sjelfva verket redan hunnit frambringa en mängd personer med vetenskapligt danad insigt uti särskilda hithörande ämnen och en motsvarande förmåga att på det rätta sättet i skrift tillgodogöra allmänheten denna insigt, något som redan hvarje läsare af den exemplariskt väl skötta »Tidning för idrott» skall vara villig att medgifva. Med afseende härå är det en tillfredsställelse att se T. f. I:s nuvarande redaktör, kapten Balck, och vid hans sida dess kände C. S—th, kaptenen vid flottan Smith, stå i spetsen för det nya företaget. I bättre händer hade det aldrig kunnat råka. Glädjande särskildt för oss i Finland är att redogörelsen för en bland vårt lands sportsmän ifrigt omhuldad, men i Sverige hittills nästan alldeles förbisedd specialitet, reck- och barrgymnastiken, kommer att anförtros åt en på detta område så högeligen kompetent person som hr Ch. Waern.

Arbetet, hvartill vi framdeles, då det fullständigt föreligger, hoppas få återkomma, egnar hela första häftet åt början af artikeln »Båtsegling», redigerad af kapten Smith i en på sak gående

och lättfattlig framställning och tillika med denna friska och dock så vårdade stil som är honom egen. För illustrationerna synes det, att döma af profven, blifva rikligen sörjdt.

Särskildt anmärkningsvärdt, upphöjdt och upphöjande, är prof. F. Holmgrens företal. Det är skrifvet så som ingen mer än han i hela norden kunnat göra det, och man har en känsla af att i hans person vetenskapsmannen, skalden och menniskovännen gifva uttryck åt den samfälda öfvertygelse de på skilda vägar kommit till, beträffande vår tids måhända mest trängande behof, då han säger: »Må vi icke för lågt skatta värdet af den sanna ungdomsglädje, som ingår i ett folks dagliga lif. Den bokföres icke af statsmannen och nationalekonomen, lika litet som sommarens solsken af landtmannen, men den är likväl en skatt af så stor betydelse, att den vid ett fullständigt bokslut skulle visa sig väga mest af allt.» Och enhvar vill väl härvid för egen räkning instämma i de ord prof. Holmgren tillägger: »Må den komma vårt folk till del!»

R. v. W.

Robinson: Realister och Idealister, tidsteckningar. Upsala 1885. R. Almqvist & J. Wiksell, 3 häften 100, 108, 116 ss. liten 8:o. Pris 3 kr.

Det hör till vår kritiska och reflekterande tid att kriticera äfven kritiken. Föreliggande tidsteckningar äro till största delen kritiska redogörelser öfver arbeten af de flesta förnämligare nutida författare i norden. Med skäl har den pseudonyme författaren gifvit den en större varaktighet genom denna samlingsupplaga, om han också icke i företalet eller på annat märkbart sätt så fast sammanknutit dem, att den särskilda titeln »realister och idealister» skulle framstå fullt rättfärdigad. Men — och detta är något vigtigare — förf. inlägger i högre grad än de flesta kritiker till och med i nutiden en filosofisk, etisk och social uppfattning i sin granskning. Och hans uppfattning är allt igenom ädel; den är säker och med all begränsning dock mångsidig samt oaktadt sin mångsidighet dock klar. Robinson nöjer sig icke blott med ett estetiserande resonnemang öfver diktverk. Detta blir mången gång blott en bisak för honom, det vill han öfverlåta »åt herrar systematici till yrket» (II 75). Någon gång kommer han sig likväl till detaljanmärkningar om språk o. s. v. (t. ex. I 52, III 99), ja också till systematisering (t. ex. II 1. och 86).

Men äfven då han blott i förbigående recenserar från estetisk synpunkt, t. ex. Edv. Brandes' Et besög (I 85), gör han det väl. Blott sällan låter han en konstnärlig framställnings fordringar mindre rättvisa vederfaras, såsom då han utan någon anmärkning smälter den också i sceniskt hänseende nog »hänsynslöst djerft spända idealismen» i *Bäckströms* Dagvard Frey (II 5). Händelsevis har ref. i unga år sett styckets titelrol i de

bästa händer, men dock åtminstone för sin del icke kunnat hålla sig allvarsam vid alla situationer, så ädel afsigten med dem än är och så hänförande de än vilja vara. — Då förf. i *Björnsons* »*Det flager*» klandrar den »romanaktiga» senare hälften och önskar mera detaljer om skolan (II 49), begär han för mycket af skalden. Det är väl *hem*uppfostran som dennes skildring i hufvudsak åsyftar. Det som berättas om skolan, vittnar tvärtom af begripliga skäl icke om en sådan storartad »skaldekraft», som Robinson funnit just i detta stycke. Detta Rendalens gåpående t. ex. förefaller i *den* folksamlingen besynnerligt, fastän det måtte vara något specielt norskt, som deremot i »Folkefiendens» mun långt bättre låter höra sig.

I allmänhet är emellertid Robinsons estetiska sinne af det vakna slaget och hans omdöme träffande. Man kan icke frikänna det originalitet, ehuru det alltid uppsöker det bästa hos skalderne, alltid vill komma deras egna afsigter på spåren. Gerna läser man derför framställningen om *Ibsens En Folkefiende* och *Vildanden*, så mycket man än ville mot förf. betvifla, att i det föregående stycket humorn, ja »en gassande solvarm humor», vore det genomgående, bestämmande, hvarigenom ju också hela stycket blir »ett slags bakhåll». Likaså kan man tveka om i Vildanden Ibsens »etiska förnämhet» tillräckligt framträder, om hans »godhet» och »känslofullhet» i jemnbredd med skärpan (I 29) rätt gör sig gällande, samt om styckets visserligen allmänt menskliga och gripande innehåll i sjelfva verket står oss nordbor och vanliga menniskor så alldeles nära.

Hur mycket erkännande ger icke Robinson åt *Strindbergs Giftas!* Och likväl står han i bestämd opposition mot många af dennes idéer, icke blott mot den »helt naivt i något intelligensens halfvilda utvecklingsskede tillkomna dogm», som är grundtanken i »Dygdens lön». Han berömmer Strindbergs objektivitet, men klandrar hans fel att tillika »uppdrifva den subjektiva nycken ända till delirium». De råa uttrycken tadlar Robinson både med goda ord och dessutom i slutet af den utförliga kritiken med en kraftig näsknäpp, sådana han annars nästan aldrig utdelar. Full rättvisa ger han åt *A. Ch. Edgren*, *A. Agrell* och *H. Nyblom*, åt *Gustaf af Geijerstam*, åt *Gellerstedt*, *Bååth* och *Snoilsky*, hvilken sistnämde får ett knapt bedömande, men dock ej ett knapt loford. En utförlig skildring egnas amerikanaren *Emersons* mångskiftande verksamhet. Vi anteckna med särskildt beröm den intressanta jemförelsen med Geijer, men vilja också göra en anmärkning emot den alltför haltande liknelsen (III 88) om Cato och Karthago. Det unga Amerika bör väl icke jemföras med den ålderdomssvaga semitiska staten, utan hellre tvärtom med det friska, framtidsrika Rom.

Med denna uppsats och med den varma och rika, fastän ställvis icke fullt klarnade afhandlingen om *Viktor Rydberg* äro vi inne på författarens etiskt-sociala spekulationer. Robinsons

synbara förkärlek för den engelska literaturen och hans studium af Spencer gör honom till en skarp iakttagare af det verkliga, en objektiv framställare af erfarenheten, en lugn och betänksam granskare af andras åsigter, en mycket försigtig oppositionsman gentemot bestående samhällsförhållanden. Den sistnämda egenskapen tvingar honom att antaga en aktningsfullt frågande ställning till Rydbergs fordran på ett apostoliskt församlingslif i kristenheten. Vill man på grund af apostlarnes öfverlägsenhet öfver nutidens lekmannapredikanter och desses ensidighet fordra ett slags officielt presterskap, så glömmer man att blott få prester verkligen kunna höra till »läroståndet», då det gäller sjelfständig utläggning af källskrifterna, och att ensidigheten hos kyrkans embetsmän faktiskt varit system, icke en outvecklad ståndpunkt, såsom hos de jemförelsevis få och under ogynsamma förhållanden arbetande »respredikanterne».

Med större bestämdhet uppträder Robinson för reformer i *kvinnofrågan*. I en uppsats med den paradoxartade titeln »Mannens likställighet med kvinnan» betonar han i motsats till andra likställighetsgrundsatser, att i sedefrågor, i fråga om »ordning och oordning i lefvernet» mannen bör höjas till kvinnans ståndpunkt, icke hon sänkas till hans. Hemlifvet bör förädlas; »afspärrningssystemet har hunnit få sin satyrfysionomi så tydligt preglad på allt det sociala, att man frestas tro samtliga löpande ärenden i verlden naturnödvändigt och för evigt förorenade af denna banala stämpel». Han anser att »grundriktningen icke är hän (?) emot allas förvandlande till karlar, utan hän emot både mäns och kvinnors utveckling till menniskor». Han fordrar ett verkligt engifte, hvars naturlighet inom den positiva engelska filosofin påvisas emot den materialistiska och den ortodoxt-idealistiskt-asketiska »orientalismen». Till äktenskapsfrågan hör äfven redogörelsen för *L. H. Åbergs* hithörande arbete och för aktstyckena om Peter Andreas Heiberg och Thomasine Gyllembourg. Om dessa verkligen äro ett så vigtigt bidrag till denna fråga, som Robinson anser, vågar ref. icke döma, då han icke känner boken.

Hör också förf. till dem, som icke vilja att lagen går seden i förväg, håller han dock i en särskild uppsats strängt på *gift kvinnas eganderätt.* Med öfvertygelsens styrka talar han här och visar huru farligt motståndet kan blifva för framtiden, medan nu en reform dock skulle möta mindre svårigheter. Med rätta önskar Robinson att vi må blifva litet mindre tyska och litet mer engelska i vår grundlighet. — Ofta betonas att eganderätten är nyckeln till alla öfriga rättigheter och att den skall förorsaka en omgestaltning af kvinnoskolan. Vi kunna dock icke finna att ett nödvändigt sammanhang består mellan eganderätt, medborgerliga företräden och skolbildning, så önskligt det än vore att reformer i dessa afseenden skulle gå hand i hand.

I denna fråga öfverger förf. sällan oaktadt all värme för saken sin betänksamma och försigtiga hållning, blott sällan låter

han en nästan blodlös ironis lätta skyar draga öfver sin framställning. Men i *skolfrågan* låter det litet annorlunda. Han vill uttryckligen »i möjligaste mån egga harmen hos den med skolan redan missnöjda allmänheten». Stygt nog, ville han intet i hufvudsak invända »om det vore till skolmästare i olika grader alla, så vidt möjligt är, borde uppfostras.» Nu finner han — och hvem vill icke förena sig derom —, att den månghöfdade likformigheten i vår skolbildning är dess värsta fel, att nya ämnen och nya fordringar hopas och att elevernes verkliga behof och receptionsförmåga sättes efter det pedagogiska systemets abstrakta kraf. Men hvarför lasta skolmännen derför? Man kan icke med erfarenhet i våra nordiska länders statsmaskinerier förutse att i en statsinrättning några andra nyttiga reformer vidtagas än de, som gå af sig sjelfva eller af en yttre nödvändighet eller så bekvämt, att ingen enda embetsman för dem behöfver störas i en enda middagslur. Blott sällan händer att initiativ åvägabringas genom en god eller dålig nyck hos de ledande eller möjligen genom det egennyttiga intresset. För genomförandet af en förbättring i skolsaker, om också tämmeligen handgriplig, behöfves det enskild företagsamhet och sammanslutning af dem, som klart inse och säkert känna hvad som närmast och fjärmare behöfves. Förena sig föräldrar och andra intressenter om en ny skola, skola de nog få goda lärare med en sund riktning. Här gifves svårigheter, stridiga önskningar bland föräldrarna, partiskhet för de mer betydande, inskränkt sjelftillräcklighet hos unga lärare, men här finnes frihet och en möjlighet till det bättre. Icke heller äro de nämnvärda olägenheterna större, tvärtom mindre än på statsskolans område. De hafva dessutom det goda med sig, att de svalka en alltför het reformifver, hvilken kan vara helsosam i något så kompliceradt, som skolhållning. Det är visst sant att de enskilda riskera mer med en reformskola än staten, men den byråkratiska »gravitas» är nu engång icke böjd för reformer, icke ens i statspedagogik, om det ej gäller förmenta statsintressen.

Hvad den kvinliga undervisningen angår, skådar Robinson »rent af med fasa» huru också här den abstrakta likställighetsvurmen för på afvägar, i stället för att de kvinliga undervisningsanstalterna med sin naturligare grundval kunde »varda mönsterskolor, som en gång genom sitt föredöme skulle radikalt omskapa elementarläroverken för gossar och ynglingar». Det riktiga är väl dock att från hvartdera, gossläroverket och flickskolan, taga det bästa, att med en enkel, men fast bottenafdelning förena en mer sammansatt lärdomsskola med valfrihet emellan olika ämnen och så låta gossar och flickor tillsammans grundligt undervisas och med omsorg uppfostras, för att, likasom i hemmet, deras egendomliga skaplynnen må under samma vaksamma och goda omvårdnad kunna naturenligt utvecklas efter sin olika art, kunna förädlas till verkligt samarbete på olika verksamhetsfält

i samhället. Det finnes ju också i författarens fädernesland starka ansatser till verkligt nya skolinrättningar.

Vi hafva genomgått den innehållsrika samlingen, om vi tillägga att förf. särskildt redogör för Spencers bok om uppfostran samt bifogar några väckelserika betraktelser öfver historieundervisningen. Härvid ville vi dock varna för att anse ungdomen i samma grad och på samma sätt intresserad för samtidens realism som den med lifvets allvar stretande mannen och kvinnan.

Det skulle återstå att säga något om Robinsons angenäma framställningssätt och träffande språk. Här blir en granskning icke lätt, ja redan ett angifvande af det egendomliga ganska svårt. Vi inskränka oss till två anmärkningar, som säkert mången läsare gjort. Det ligger emellanåt en alltför stark subjektivitet i författarens ord och tankar (t. ex. i det som säges om »förtviflan» I 30, om »hvarje» vitterhetsarbete II 60, om »alla» tider II 78). Man skulle vidare då och då önska en större omtanke om läsarens intellektuela bekvämlighet, ett mindre tätt hopande af tankar, en lättare åtkomlighet till uttryckens kärna, med ett ord ett enklare och klarare språk på en del ställen. Men i allmänhet sagdt, lägger man icke gerna bort de små prydliga häftena med deras lifliga skildringar ur det starkt pulserande lifvet i vår samtid. Säkert skola dessa tidsteckningar väcka en »Robinson» på någon af de många öar i tidens ström, hvilka ännu icke röja spår af högre, ädlare sträfvandens odling, utan blott frambringa den lugna, men alltmer försvagade slentrianens alster.

F. Gustafsson.

Overlaerer K. Knudsen: Norsk Blandkorn III; Kristiania 1885, Alb. Cammermeyer i komm. 360 s. 8:o.

Bland alla nulefvande författare inom »målstraevets» område är öfverlärar Knudsen tvifvelsutan en af de flitigaste. Ytterligt tillgifven sin sak, är han städse slagfärdig och släpper aldrig ur händerna ett tillfälle att inlägga ett ord eller par i frågan. Och när så tidningsartiklarna bli allt flere och flere, och de otryckta uppsatsernas antal växt tillräckligt stort i skrifbordslådan, så för han ihop dem i en bok, den han, om det kniper, ger ut på eget förlag. På det sättet har också föreliggande arbete kommit till, och det förklarar hvarför boken ter sig som ett mixtum compositum af språklig granskning, angrepp, sjelfförsvar och referat.

Den ställning hr Knudsen intager till målsaken är egendomlig och bestämdt skild från såväl de konservatives, hvilka inom sig räkna nästan enbart politiska högermän, som från de norsk-norske radikala målstraevernes, hvilka mest bidragit till det dåliga rykte målsaken, må vi icke förneka det, åtnjuter i vida kretsar inom Skandinavien. Han representerar nämligen hvad man kunde kalla ett språkligt centerparti med lutning åt ven-

ster och har fått dela centermäns vanliga öde att angripas af ytterlighetsmännen från bägge hållen.

Det var den i midten af århundradet förda tvisten om huru det rika literära arfvet från nordens sagotid och början af dess historiska tid skulle skiftas folken emellan som, åtminstone medelbart, framkallade »målstraevet». Den stora ofreden mellan Skandinaviens och i synnerhet Norges och Danmarks lärde förde på norskt håll med sig tankar på språkliga repressalier, och det föll sig synnerligen lägligt att en norsk språkkarl af *Ivar Aasens* rang samtidigt uppträdde med så utmärkta forskningsresultat som »Det norske Folkesprogs Grammatik» (1848) och Ordboken (1850). Detta bar syn för sägen. Arfsfrågan ansågs tvärt löst på norskt håll. — Aasens mål var ju fornnorska så när som på formerna — och norrmännens store stridskämpe, historikern *P. A. Munch* proklamerade i segerförtjusningen Aasens folkspråk som framtidens literaturspråk, hvilket skulle tränga ut »danskan». Och buren af Aasens obestridliga vetenskapliga dugtighet grep målsaken under återskenet af Munchs oändliga popularitet kring sig så mycket kraftigare, som den fann ett tonande gensvar i »selvstaendighedens aeresfølelse», hvilken som kändt hos norrmännen vunnit en så ovanlig intensitet.

Skriftspråket skulle förnorskas — det var rörelsens syfte, och derom är heller ingenting annat än godt att säga. Men att »målstraeverne» begingo ett stort fel genom att icke erkänna någon annan utväg möjlig och fosterländsk än den som gick via Aasens grammatik, det har utgången ådagalagt.

Knudsen, som samtidigt uppträdde, var en språkrensare, hvilken icke obetingadt ville erkänna folkspråket sådant det framstod i Aasens ordbok som ett antagligt riksspråk. Förnorskningen skulle, menade han, få en annan utgångspunkt: det för tiden rådande skriftspråket för så vidt det öfverensstämde med det bildade talspråket. Rensningsarbetet skulle bestå i ett strängt utmönstrande af alla ersättliga utländska, icke blott danska utan äfven grekiska, latinska, franska och tyska. ord ur ordförrådet, hvarigenom rum bereddes för äkta norskt språkstoff — och rättskrifningen grundas på fonetiska principer, så språket verkligen skulle te sig som norskt. Den af honom företrädda riktningen fick i följd af sin utgångspunkt och som en motsättning till Aasens parti namnet *dansk-norsk*, och det dröjde icke länge innan den lystes i bann af Munch som ett ofosterländskt lappverk.

Detta slog en vid skugga öfver Knudsens anseende i den allmänna opinionen, och den omständigheten att Munch senare ändrade mening blef för litet beaktad, för att göra någon nämnvärd verkan. Men grundtanken i Knudsens verksamhet var sund. Den erkände den historiska utvecklingens rätt och har dag för dag vunnit mark.

Hvad de norsk-norske ville, var ingenting annat än en revolution. Men verkan af stormlöpningen mot de bestående språk-

och bildningselementen neutraliserades af det grundfaktum, att det folkspråk, som skulle sättas in i literaturen, var mer en produkt af filologisk lärdom än af bestående förhållanden.

Aasen, den store kännaren af såväl fornnorskan som bygdemålen, stälde fram en språkform, som kan i dubbel mening kallas klassisk: På en gång vetenskapligt fulländad och ålderdomlig såtillvida som fornnorskans skrifsätt, exempelvis hela dess apparat af fördubblade konsonanter o. s. v., vunnit tillämpning. Ordförrådet blef icke mindre säreget. Så mycket som möjligt sträfvade landsmålsförfattarne att utbyta ord med onorsk härledning och onorska ändelser mot urnorska sådana, hemtade från fornspråket, der dialekterna ej egde motsvarande och ofta af den beskaffenhet, att de måste tolkas med ordboken i hand. Förutom språkmännerna af yrket mäktade få tillegna sig målet.

Under diskussionen i stortinget i anledning af det bekanta förslaget om folkspråkets förhjelpande till sina naturliga rättigheter sida vid sida med skriftspråket, yttrade stortingsmannen *Saeter:* »Der er kanske ikke 10 af os, som sidder her i Salen, som kan skrive 10 Linier rigtig efter Landsmaalsformen». Och på ett amtslärarmöte i Ålesund fann landsmålet endast en försvarare, och detta ehuru Ålesund ligger i Sunnmöre, hvars språk i likhet med bergensiskan kommer normalmålet närmare än någon annan norsk dialekt. Man ansåg att normalmålet som skriftspråk skulle vara mera obegripligt för norske norrmän än det nuvarande skriftspråket. Och Östlandets befolkning är till den grad främmande för målet, att den enl. *H. E. Berner,* en framstående målstraever, ofta nog hellre håller på det i skolan inlärda danska skriftspråket än på normalnorskan.

»Målet» vill synbarligen icke gå i praktiken. Knudsens språkrensningsarbete deremot gör framsteg. Sannolikast är att för framtiden de bägge riktningarna komma att mötas och gå hand i hand, något som såväl Knudsen som på senare tider äfven norsk-norske såsom t. ex. den ofvannämde H. E. Berner m. fl. hafva yrkat på. Men från massans sida har Knudsen ännu månget anfall att vänta, och det till på köpet af sådan natur, att svar ej kan komma ifråga. Så t. ex. när man förebrår Knudsen för aristokratisk syn på språket, för att »aldri ha gjengi ut ifraa det virkelige Maal, det vil segja talen», för »Kjaedelflikkeri» och »Lappeskraedderi» — och annat dylikt munväder utan ringaste betydelse i sak, ehuru mycket användbart som agitationsmedel.

Lagen om folkspråkets ställande sida vid sida med skriftspråket gäller både det norsk-norska och dansk-norska målet. Det är en betydande seger för Knudsen, men än mer gäller det faktum att det bästa delen af den nynorska literaturen bär märke af hans språkliga idéer. Vi nämna endast Björnson och Lie. De skrifva icke på bygdemål, ej heller på danska. Det är dock norska deras språk. Ordförrådet är norskt och den riktiga tanken att skrifva fonetiskt har gifvit språket ett norskt utseende

också till det yttre. De hårda konsonanterna ha trädt in på samma gång som diftongerna, och det räcker helt säkert icke länge, innan predikatsverbets plurala form får vika för den singulära. Men bildnings- och böjningsändelser äro de samma som i danskan; de dansk-norske äflas icke med att förnorska dem. På tal om Asbjörnsens sagor säger Knudsen, i det han konstaterar formernas öfverensstämmelse med den danska språkläraus: »men vi skjønner alting likevel, *fordi ordene aer vore egne, aer norske."* Och detta yttrande har en slagvidd, som når öfver största delen af Norges nyare vitterhet.

I Norsk Blandkorn för hr Knudsen sina idéers talan både teoretiskt-dogmatiskt och praktiskt-kritiskt.

En språklig granskning af öfverlärar Vogts öfversättning af Mattheus evangelium inleder boken och är både omfångs- och sakrik. Med en otrolig finhet vädrar förf. onorskheter öfverallt, de må vara aldrig så väl dolda, och någon skonsamhet i den vägen känner han icke. Det är vanskligt för en icke norrman att döma om förf:s tillvägagående i enskilta fall är så alldeles berättigadt. Öfver hufvud synas hans ändringar lyckade. Men man har svårt att värja sig för antagandet att hr K. stundom slår öfver målet, t. ex. när han vräker ord som *Egn, frygte, Klippe, Fyrste, Rykte* m. fl. på grund af tyskt ursprung. Medgifvet att de utmönstrade orden blifvit ersatta på ett mycket lyckligt sätt, kan det likväl alltid bli fråga om det finnes någon utsigt att få ut ur språket ord, som ha så starkt rotfäste i nationallitteraturen.

Med större medkänsla följer man förf. på hans tåg mot främmande ord, hvilka icke ega burskap i språket på grund af urminnes häfd, utan fortfarande igenkännas som utbölingar. Uppsatsen *Almuen og fremmedordene* jemte tillägg *Vidnesbyrd fra andr Land* bryter väg för ett åskådningssätt, som fordrar låneordens utbyte mot inhemska icke på grund af språkliga skönhetsskäl utan af ren omtanke för menige mans bästa, och är skrifven med sakkunskap och värme. Också har den ett vida allmännare intresse än de öfriga artiklarna, som beröra specifikt norska spörsmål. För resten fylles boken af utlåtanden från olika håll, referat från möten m. m.

Detta sätt att föra ihop litet af hvarje utan vidare sammanhang, med ständiga utflykter från ämnet och dels tydliga, dels halftydliga och merendels otydliga hänsyftningar på Kristianiaförhållanden gör boken tungläst, — åtminstone för utländska läsare — och det är skada, ty der finnes dock mycket som har tillämplighet öfverallt. Dock ges det äfven lättare partier, då förf. ger sig ut på folketymologins område, och de äro rätt roliga. Vi meddela här några utrag, så mycket hellre som Tidskriften [1]) också förut gifvit sina läsare del af förf:s forskningar åt detta håll

[1]) Ifall vi icke missminna oss.

I en öfver hundra år gammal ordsamling af presten Wilse har förf. gjort ett fynd. Då egde bonden endast *affekter*, aldrig effekter. Han tog in *documenter* i st. för medikamenter, och när det ville sig väl, så *flatterade* han med skällsord. En danneman vittnade för rätta att parterna »*accorderte med hverandre og kom derpaa i Alliance*» d. v. s. skymfade hvarann och slogos.

Intressantare äro de rena ombildningarna, framkallade af behofvet att finna en begriplig mening i ljuden. Endast så kan man förklara hvarför *advokat* blir apekat, *hypotekbanken* potetbanken och *obstinal* opsternasig. *Sangvinsk* har förf. hört om »den som meget gir sig av med sang». Ett skyttelag i Holt har beräknat skjutningsresultaten i *påhaeng* i stället för point o. s. v.

Den anförda skörden af språkmisstag är löjlig, men den innebär tillika en maning till enhvar i sin stad, att förekomma dylika genom att efter möjligheten förvisa dem ur sitt språk. Knudsen har gjort stora samlingar af dylika på norsk språkbotten. Vi frukta att än större kunde göras på svensk. Ekbohrns lexikon förklarar ju icke mindre än 37,000 främmande ord.

Här om någonstädes är ett »målstraev» på sin plats.

E. Gråsten.

Öfversigt.

Senaste års finska novellistik. Literaturen och i synnerhet skönliteraturen kan, i likhet med skolorna, räkna sitt arbetsår från sommar till sommar. Under den vackra årstiden utkommer oftast ganska litet, emedan den läsande allmänheten vanligen tar sig sommarferier äfven från konsumerandet af andlig spis, och de författare, som arbetat om våren, under sommaren blott fullborda sina arbeten för att få dem ut under hösten eller sist till julen, då de naturligtvis måste vara med vid den stora konkurrensen om den julklappsköpande allmänhetens ynnest. Under vårterminen är produktionen redan något mattare, för att mot sommarn af stanna så godt som alldeles.

Så kan äfven den finska novellistiken räkna samma arbetsår som skolorna. Då vi senaste sommar anstälde revy (införd i XX tomens 1 häfte) med dess dittills utkomna alster, torde vara lämpligast att nämna några ord om senaste läseårs skörd på detta område.

Äfven under denna tid har den finska novellistiken utvecklats och frambragt produkter, hvilka, om ock icke särdeles be-

lande, dock i flere afseenden förtjena uppmärksamhet. Vi möta främst de kända och erkända skildrarene, Päivärinta och Aho, den ene gammal och med ideal uppfattning af lifvet, ösande ur sin outtömliga lifserfarenhet, den andre med realistisk sanning och konstnärsskicklighet framställande taflor likaså gripande som väckelserika. Jemte dem märkes en hel skara mer eller mindre framstående berättare och skildrare, naturligtvis mest i realistisk riktning.

Päivärinta har under året skänkt vännerna af den finska literaturen ett nytt häfte (VI) af sina »Iakttagelser ur lifvet». I en kort inledning till häftets första berättelse uttalar förf. sig ganska träffande om sitt eget författarskap. Han säger sig ofta erfarit allehanda underliga meningar om deras sanningsenlighet. Så hade nyligen en stor herre frågat honom rent ut om någon sanning låge till grund för hans berättelser. Då han öfverraskad bejakat detta, hade han fått till svar: »ej känner man här något sådant!» Detta likgiltiga svar hade gifvit förf. mycket att tänka på, hurusom de höge herrarne äro i stor okunnighet om folkets lefnadssätt och föreställningar, om den fattiges behof, ansträngningar och hela inre menniska, hvilket, då de få se det framställdt, förekommer dem som en overklig dröm. »Om det vore min sak att vara skriftställare», tillägger förf., »skulle jag skrifva de glömdas och missaktades historia, ty nog sörjer ju verlden för de större».

Detta är, skulle vi tro, Päivärintas stora betydelse inom den finska literaturen. Han skildrar det undanskymda, lägre folkets lif och visar att der fins mycket, som adlar det och gör menniskorna i dessa anspråkslösare vilkor förtjenta af de bildades aktning, samt att han gör detta med så känslofullt hjerta och så konstförfaren hand, att alla måste intresseras och sålunda bli förtrognare med folkets lif och önskningar. Derför är det ock något hos Päivärinta som erinrar om Runeberg, hvilken i synnerhet sina Elgskyttar och i flere af Sägnerna visar huru oändligt mycket hos det lägre folket finnes värdt att akta och älska samt att en framtid endast så kan tänkas för det lilla finska folket, att de bildade och högre klasserna söka förstå, tillmötesgå och samarbeta med de lägre och sålunda en ständig vexelverkan mellan de högre och lägre förefinnes.

Det är en berättelse från det fattigaste folkets lif, som förf. ledt med ofvanstående betraktelser. En flicka född i en sådan af torf och lera uppförd koja, som någon gång ses på det skogrikare Österbottens slätter, förälskar sig i sin barndoms lekkamrat, en rik hemmansegares yngste son, men då dennes egna motsätta sig de ungas förening och till och med på det gröfsta förfölja flickan, kasta de älskande sig, hårdt slutna i hvarandras armar, ned från en brant klippa i djupet — till stor sorg för flickans olyckliga fader. Dennes sorg vid alla motgångar, flickans tillgifvenhet, sjelfva naturens deltagande i de ungas öde, allt

detta är skildradt på ett lika rörande som åskådligt sätt. Bör man anmärka något om denna vackra berättelse, så ville vi nu, som en gång förut, framhålla att flickans karakter, hennes förhållande till sin far och dylikt är skildradt i något för idealisk dager, medan åter skuggsidorna hos motparten äro hållna nog mycket i svart. Äfven titeln på novellen antyder en viss öfverspänning; »Kärlekens största offer» kan det icke anses vara, att de älskande beröfva sig lifvet, då ju väl det måste ställas högre, att man uppoffrar ett helt långt lif för den älskade, äfven om man ej får någon annan tillfredsställelse af sin kärlek än den, som troheten skänker. Sådana bilder har förf. förut gifvit oss flere, och så ser man att äfven skicklige författare kunna taga miste i den svåra konsten att rätt benämna ett verk.

Den andra novellen »Sortunut» (Den förkrossade) berättar huru ett handelsbiträde för sin kärlek till principalens dotter uppoffrade allt, jemväl sin egen heder, samt huru han derigenom förde den älskade med sig i undergången. Skildringen är ej så illa hopkommen, men kan ej jemföras med häftets första berättelse, ej heller med den sista. Denna förtäljer huru »Olkkonens Kajsa» i sin ungdom så underbarligen räddades från de många faror, i hvilka hennes nästan hufvudlösa lust för äfventyr bragte henne; huru hon senare blef »väckt» och en bland bärarne af den tidens mäktiga pietistiska rörelse i det inre af Finland. Många synnerligen tilltalande partier finna vi äfven här. Något för romanesk och utan tydlig historisk bakgrund är episoden angående Kajsas deltagande i striden vid Revolaks 1808 och huru hon efter striden genom sin vackra sång rörde till tårar såväl segrarne som sjelfvaste den fångne Bulatow. Äfven andra, ganska fragmentariska och omotiveradt framförda händelser visa att förf. här icke skrifvit allt efter egna »iakttagelser ur lifvet».

Med stort intresse och mycken nyfikenhet väntade alla vänner af *Juhani Ahos* berättartalang hans senaste »stora» arbete. Man visste att detta skulle blifva vidlyftigare än hans föregående arbeten, att deri skulle behandlas en modern fråga, någon del af kvinnofrågan, och man sporde sig: skall väl Aho vara i stånd att framvisa något nytt i denna mångomskrifna fråga, skall han dervid kunna behandla sitt ämne med samma realistiska åskådlig het och sjelfständighet samt derjemte förstå att ge sitt verk samma konstnärlighet, som utmärker berättelsen »Jernvägen» och någr andra af hans tidigare arbeten?

Och så utkom under senare delen af förlidet år »Papin tytär (Prestens dotter) omfattande åtta och ett halft tryckark. Äfven voro ifrige att läsa den talangfulle berättarens framställning o prestdotterns karaktersutveckling ända från barndomen till de hon blir gift. Vi intresserades lifligt af den begåfvade flicka ansträngningar vid de öfverallt mötande hindren för hennes me födda begär att höja sig öfver det hvardagligaste. Det skul föra oss för långt, om vi gåfve efter för frestelsen att medde

ens en kort öfversigt af innehållet i denna novell. Vi måste inskränka oss till att antyda den motsvarighet denna berättelse har i nämda afseende med en tidigare novell af samma hand, »En marknadsbesökande», deri den begåfvade ynglingens och folkpoetens fåfänga kamp emot vidriga yttre förhållanden framställes. Dystert är ämnet i och för sig äfven i den nya novellen, det är nedslående att se huru den lefnadsglada, väl utrustade och sträfsamma flickan hela sin utvecklingstid igenom nedtryckes af allt: en inskränkt, okunnig far, en obeslutsam, sedan »väckt» mor, den ytliga umgängestonen i skolstaden med mera; huru hon lyckas emellanåt, särskildt under senare tiden af sin skolgång, men huru hon dock småningom tryckes allt mera ned, tills hon slutligen, blottad på all sjelfkänsla, nedsjunker i ett äktenskap med en man, som hon ej kan älska och som hon måste lära sig att fördraga. Det sorgliga ämnet får sålunda ett nog tröstlöst slut.

Men i hurudant förhållande står detta Juhani Ahos arbete till hans föregående? Kunna vi i detta skönja förf:s gamla företräden. Har han i något afseende gått framåt? Eller har det nya och svåra ämnet utgjort en alltför stor uppgift för de ännu unga krafterna?

Flere af de företräden, som förf. förut lagt i dagen, finna vi äfven här. Öfverallt, särdeles i början, finnes samma åskådlighet, som vi beundrade i stämningsbilden »På gästgifvaregården» och i »Jernvägen», samma kännedom af såväl naturens som menniskohjertats hemligheter. Och slutligen har förf. i föreliggande novell visat samma förmåga, som framträder särskildt i den sistnämda, i det att han framställer för oss en brytning mellan två olika tidehvarfs uppfattning af den fråga han behandlar, i följd hvaraf äfven »Prestens dotter» tillika blifvit en kulturskildring af värde.

Men mot den af Ahos noveller, hvarmed innehållet i föreliggande tyckes oss hafva största likheten, »En marknadsbesökande», har af flere med oss anmärkts att berättelsen emellanåt blir alltför vidlyftig och tröttande, medan t. ex. i »Jernvägen», som minst lika vidlyftigt behandlar ett ej mycket liffullt ämne, berättelsen dock icke tröttar, detta till en stor del af skäl att deri flödar den rikliga ström af kärnfrisk humor, hvilken är flere af vårt lands novellister egen. Uti »Prestens dotter» förekommer icke mycket af denna krydda, och oaktadt förf:s naturliga och lediga språk, förefalla några ställen i stycket mindre intresseväckande.

Detta dock mera sällan. Af större vigt är att icke alla omständigheter i den af oss nu behandlade novellen fullt motiverats. Detta gäller t. ex. om Ellis (prestdotterns) fars gammalmodiga åsigter angående kvinnornas bildning och uppfostran. Det är säkert att sådana åsigter förefunnos för ej alltför många decennier sedan hos ganska många inom medelklasserna i vårt land och annorstädes. Men då dessa tänkesätt äro så vidt skilda från vår tids, att den, som ej tillfälligtvis erfarit motsatsen, knapt vill tro

på deras tillvaro i det förgångna, så förefaller det temligen omotiveradt att blott i korthet anföra dem och ej — i likhet med hvad som skett med moderns tveksamma karakter — meddela läsaren några inblickar i de förhållanden, som hos fadern alstrat och underhållit så gammalmodiga åsigter, hvilka ju så mäktigt inverka på dotterns uppfostran.

Likaså måste vi anse slutet något för litet motiveradt. Det har särskildt anmärkts att den senare delen af Ellis skoltid blifvit alldeles oberörd, och den tänkande läsaren frågar med skäl huru det kom sig att Elli, oaktadt hon snart blef den främsta på klassen och såsom sådan gick skolan igenom, ej i likhet med många andra begåfvade och af framgång gynnade barn fick något inflytande på sina föräldrar, så att hon ej så hjelplöst skulle blifvit nedtryckt af deras inskränkta, ensidiga åsigter. Sådan berättelsen nu föreligger, frukta vi att mången läsare med oss ej finner det motiveradt att Elli samtycker till en förening med en man, som hon jemnt och nätt tror sig kunna tåla. Det är enligt vår tro hufvudsakligen denna brist, som visar att förf. ej varit fullt vuxen sitt svåra ämne, och som gör att åtminstone rec. ställer förf:s »Jernvägen» högre, om man dömer uteslutande från estetisk synpunkt. Men som en betydande framgång för förf. måste i alla fall framhållas att han ändå så väl redt sig med denna sin första moderna uppgift och dervid hvarken imiterat någon af Nordens så många mästare på detta område, ej heller lemnat en medelmåttig eller intetsägande produkt. Det är härigenom han berättigar oss att hysa stora förhoppningar, ja fordringar på hans framtida literära verksamhet.

Närmast de två förnämsta novellisterna på finska språket, Päivärinta och Aho, står enligt vårt förmenande *Samuli S.* (Suomalainen), seminariilektor i Sordavala. Han har under året utsändt en ny serie »Noveller». I hans 1876 utkomna första serie fann man redan en ganska god kännedom af finska språket, ett lifligt skildrande sätt samt en trogen framställning af tidsförhållandena. Uti den nu utkomna serien visar sig hr S. hafva gått betydligt framåt i alla dessa afseenden. Särdeles låter stilens liflighet — der förf. berättar och ej reflekterar — läsarens intresse ej ett ögonblick slappas af. Detta vinner förf. till en stor del genom en oftast utmärkt humor, som utgör grundtonen i och uppbär flere skildringar. Stämningsstycket »Kalalta» (Från fiskfärden) skildrar särdeles roligt både det nöje fiskarene hade af att fånga en stor gädda och det uppseende, som den ena bland dem väckte hos landsortsstadens invånare, då han med fisken nedhängande längs ryggen tågade hemåt. En lika god bit är »Tulipalo» (Eldsvådan), om den ock icke kan göra anspråk på att jemföras med Runebergs lika benämda humoristiska berättelse.

Det största framsteget har hr S. dock i vårt tycke gjort deruti, att han allt mera beträdt det område, der novellen i våra dagar vunnit sina största framgångar, ett efter verkligheten gjordt

framställande af folklifvet. Förf. har förmått väl uppfatta och skildra folkets seder, lynne och tänkesätt, och tillika har han förstått framställa lifskraftiga, sjelfständiga karakterer ur folkets midt. Härigenom hafva särskildt de två berättelserna »Kosto» (Hämden) och »Piispan Ellu» blifvit folklifsskildringar af ganska högt värde.

Likväl ville vi hålla före att förf. till någon grad skadat äfven dessa sina bästa noveller genom den mängd reflexioner han älskar att inmänga i sina berättelser. Äfven Päivärinta har, såsom förut blifvit anmärkt, en viss benägenhet åt detta håll; men hans reflexioner om de händelser han berättar framgå oftast alldeles osökt ur ämnet sjelft, hvarför de sällan förefalla läsaren omotiverade eller mindre hörande till saken. Men då hr Samuli S. icke kunnat återhålla sig från att i tid och otid resonnera om allt möjligt, särskildt om menniskohjertats många egenheter, och då hans reflexioner tillika äro ganska långsläpiga, så har han härigenom skadat några af sina berättelser och totalt förstört andra t. ex. den första i den nyutkomna serien, benämd »Joulu-aamu» (Julmorgonen). Och om förf. skulle äfven eljes hafva användt tillbörlig sjelfkritik, så skulle han väl alldeles uteslutit ett sådant obetydligt fragment, som »Tärkeät toimet» (Vigtiga bestyr), och kanske hade äfven »Miltä näytti» kunnat göra den förra sällskap.

Hr J. A. B. (Bergman) har utgifvit en novell på ett hundratal sidor, benämd »Aumolan emäntä» (Värdinnan på Aumola). Handlingen är ganska spännande: Det äkta paret på Aumola har förlofvat sin dotter redan i vaggan med grannens lika gamla son, och när värdinnan på stället en natt råkat sofva ihjäl sin dotter, stjäl hon åt sig på sin moders inrådan en torpareenkas jemnåriga dotter. De af dessa förutsättningar sedermera föranledda förvecklingarna och i synnerhet Aumola-värdinnans förtviflade ansträngningar att ända till det sista bevara den falska ställning, i hvilken flickan uppvuxit, utgöra styckets hufvudinnehåll. Detta tyckes dock i allmänhet vara alltför romantiskt och ställdt på yttre effekt, medan naturligheten och enkelheten få sitta emellan: förutom barnförlofningen för rikedoms skuld och barnarofvet — allt saker som Gudi lof sällan förekomma hos oss — få vi bland annat bevittna en äkta österbottnisk blodristning med puukko, en sons strid med sin far på lif och död, faderns förräderi mot sonen, hufvudpersonens slutliga rymning från de sina, med flere »spännande» äfventyr. Personerna i berättelsen framstå visserligen ganska tydligt hvar för sig, men händelserna gå alltför mycket om hvarandra för att förefalla naturliga och tillbörligt motiverade. Likväl äro vi icke obenägna att tro det förf., genom att koncentrera sig kring ett mera likartadt och naturligt ämne, kan frambringa någonting verkligt godt.

Bland öfriga noveller och novellsamlingar, som utkommit under året, förbigå vi en del för deras obetydlighets skuld för att

länka uppmärksamheten på två nyuppträdande författares alster: »Tarinoita» (Berättelser) af Kauppis-Heikki och »Lapsuuteni muistoja» (Minnen från min barndom) af T. P., hvilkas framträdande är på ett eller annat sätt anmärkningsvärdt.

Kauppis-Heikki (Henrik Kauppinen?) har mycket gemensamt med Juhani Aho. Det heter att denne senare under sina studier i hufvudstaden emottog en novell i manuskript af en bland sin faders drängar, och att han fann det denna produkt af en autodidakt blott med några språkliga rättelser kunde publiceras, hvilket också skedde i tidskriften Valvoja. Denna så vackra första framgång manade till fortsättning, och nu hafva vi af samma hand en hel samling berättelser, som fylla ett häfte på 125 sidor. Innehållet röjer ännu nybörjaren och autodidakten. Kauppis-Heikki berättar blott för att berätta, och någon upplysning eller förädling får läsaren icke vänta sig. Det mesta i hans berättelser förefaller ock alltför hvardagligt och innehållslöst. Det alldagliga framträder visst också uti Ahos berättelser, men minskar icke behaget; hos denne författare är det en annan förmåga, som ger innehållet dess rätta betydelse. Läsaren får af Aho alltid svar på sin fråga: hvartill tjenar allt detta, hvarför berättar du detta? Aho visar alltid huru genom en brytning mellan det gamla och det nya en bättre ordning, en högre princip kommer till seger. Och hvad Päivärintas »Bilder ur lifvet» vidkommer, framställas visserligen ock i dem menniskolifvets vanliga, skiftande former lifligt och naturligt inför läsarens ögon, men Päivärinta besitter dessutom gåfvan att kunna framhålla huru hvarje handling medför sina nödvändiga moraliska följder, sin belöning eller sitt straff, huru sålunda allt står under en högre ledning, och härigenom verka Päivärintas skildringar förädlande på läsaren. Det är just detta, att berättaren träder i högre makters tjenst, att han förstår framdraga de af honom skildrade handlingarnas moraliska betydelse, det är detta kännetecken på en diktare i bättre mening, som vi framför allt och alldeles sakna hos Kauppis-Heikki.

Men derjemte finna vi hos honom en berättaretalang, som icke bör underskattas. En sådan förmåga att med några enkla, men säkra drag skildra naturen är verklig begåfning. Äfven andra bevis på förmåga att iakttaga menniskolifvets och hjertats egenheter väcker ofta läsarens högsta förvåning, särskildt om man besinnar den samhällsställning förf. intar. Vidare är han i besittning af samma åder af sant folkelig humor, som vi funnit hos Juhani Aho, Samuli S. och Juho Reijonen. I synnerhet med denne sistnämde täflar förf. i att från barnets ståndpunkt skildra de händelser han upplefvat. Då t. ex. i stycket »Äidin kuoltua» (Efter mors död) gossen får tillfälle att bevittna huru Spinnar-Greta spår i kort om flickornas tillkommande öden, så berättas detta med rätt humoristisk skildringskonst. Detta allt gör att man som tidsfördrif kan med ganska stort nöje läsa någon af Kauppis-Heikkis noveller, men när man hunnit till slutet, måste

man medge att man har bra litet kvar af sin läsning. Finner Kauppis-Heikki bland sin lefnads händelser sådana, ur hvilka han kan framlocka större, allmänt menskligt intresse, så bör en sådan berättaretalang som hans kunna frambringa något af blifvande värde för den finska literaturen.

Samma förtjenster, men ty värr äfven samma fel och dessa sistnämda i ännu högre grad, finna vi uti T. P:s »Barndomsminnen». Ett godt språk, lätt flytande berättelse, som ofta antager dialogform, förefinnas äfven här. Dessutom har förf. till sitt förfogande ett outtömligt förråd af bonmots, ordspråk, uti bygderna gängse bildlika uttryckssätt, och kan häri jemföras med dramförfattarinnan M. Canth, ehuru han ej besitter hennes förmåga att applicera dessa uttryck på rätta stället. Men innehållet i T. P:s barndomsminnen är alldeles för obetydligt. Förf. berättar huru han sjelf och några andra små gossar varit tvungna att tigga sitt lifsuppehälle; några bland hans barndomskamrater förfalla sedan, men andra komma i småstadens skola, der kamraternas alla små äfventyr skildras, tills de lyckligaste, bland dem förf., begifva sig för att taga studentexamen. Ur allt detta har förf. ej förstått framlocka något af högre intresse, hans berättelse förefaller jemmerligen andefattig, ungefär som ett skvaller, som ordrikt och vigt berättas blott för att skvallraren må få berätta — om ingenting.

Slutligen må det tillåtas oss att göra en allmän anmärkning om några språkegenheter i de nämda novellerna, hvilka egenheter genom dessa alsters spridning i vida kretsar hota att verka skadligt på det ännu i utveckling stadda finska skriftspråket. Alla de ofvannämda författarne, förutom Päivärinta och Samuli S., begagna nämligen ganska ofta dialektegenheter i sina skrifter. Och likasom för att visa huru oberättigadt detta är, har en förf. begagnat några vestfinska dialektegenheter vid sidan af de andra ostfinska. Hr J. A. B:s vestfinska egenheter äro dock så få, att de ej förtjena här omnämnas, i synnerhet som man ej behöfver frukta för att de någonsin skola göra anspråk på burskap inom skriftspråket [1]). Men hos hrr Aho, Kauppis-Heikki och T. P. förekomma några ostfinska dialektformer tämligen konsekvent använda, och dessa påträffar man äfven annars här och der i literaturen. Genom följande exempel kunna vi kortast tydliggöra hvilka former vi förnämligast åsyfta: *Hällä* pro *hänellä; katasti* pro *katsasti; lentäis; jotain; jonnii joutava; me pyöritään; me lähdettiin; me ei huolita mistään.* Enligt vårt förmenande bör ett af de två ske: antingen bör man i likhet med hvad sporadiskt skett i Norge konsekvent följa en dialekts *alla* egenheter (t. ex. i ett af de nyss nämda: *myö lähettiin*), och då må man inskränka sin läsarekrets

---

[1]) Hr B. är eljes bland de af oss nämda förff. den ende, som låter några sveticismer och verkliga grammatikaliska språkfel komma sig till last.

till dem, som tala och förstå denna dialekt; eller bör man helt och hållet uppgifva alla dialektegenheter och undvika att begagna sådana ostfinska, från skriftspråket afvikande former, som stöta en vestfinne, och tvärtom. Dessutom bör man minnas att användandet af dialektegenheter i skriftspråket ingalunda ger ens novellstilen en så att säga genuin eller folkelig anstrykning, utan de förefalla den bildade ofta platta, alltid triviala.

O. G.

Munkacsys målning „Kristus inför Pilatus“. Denna bild har varit så mycket omtalad, att den vid sin ankomst hit icke kunde vara allmänheten obekant. Äfven i Finsk tidskrift har den tidigare varit behandlad. Men icke blott nyfikenheten, utan äfven bildens eget framstående värde är anledningen till den ovanliga uppmärksamhet, som hos oss kommit den till del. I trots af den ogynsamma årstiden var utställningen i Riddarhussalen redan under sommarferien talrikt besökt. Man kom från angränsande orter, fem, tio, tjugu mil för att se den. Utställningen, som varat från den 1 augusti till den 15 september, har besökts af i medeltal 315 personer dagligen mot en entré af 1 mark 50 penni. De sista dagarne, då entrén varit nedsatt till 50 penni, har de besökandes antal uppgått till mellan ett och två tusen om dagen.

Vid inträdet i Riddarhussalen, hvars ena vägg till stor del upptogs af den kolossala duken, öfverraskades man först af färgbehandlingen; knappast ett spår mer af Munkacsys ler- och sotfärg, men icke heller någonting af den nya pariserteknikens klara och lätta färgbehandling. I stället fann man så mycket mera af Münchener skolans tjärbruna och hvita toner. Till färgen erinrade bilden närmast om Canons religiösa bilder, ehuru vi icke kunna konstatera någon beröring mellan de två. Till komposition, uppfattning och teckning är visserligen skilnaden himmelsvid.

Ur virrvarret af det stora antal gestalter, taflan vid första blicken erbjuder, reder sig grupperingen ganska snart. Konstnärens mästerskap i detta afseende är lika stor som naturligheten i hans anordning. Ögat ledes omedelbart på hufvudpersonen, Frälsaren, upprättstående i helhvit drägt med bundna händer och blicken riktad på den gestalt, som jemte honom bildar centrum i kompositionen. Denne är Pilatus, en icke mindre haltfull och djupt känd gestalt, klädd i den romerska embetsmannens hvita, purpurbrämade toga och sittande uppe till höger på en estrad i tribunan. En tredje hufvudfigur är öfverstepresten Chaifas, hvilken talar stående med högra armen utsträckt mot den anklagade Messias. Emellan dessa tre försiggår hufvudhandlingen i bilden.

Hvilken denna är har konstnären med utomordentlig säkerhet och klarhet uttryckt i de två sistnämda gestalterna. Intet tvifvel om att öfverstepresten framför anklagelsen mot den förmente upprorsmakaren, och på domarens fråga: Är du judarnes konung? har denne svarat: Du säger det, men tillagt: Mitt rike är icke af denna

verlden. Pilatus, som funnit ingen lifssak med mannen, känner sig härvid kastad in i en afgrund af tvifvel och ovisshet. Så mycket en menniska utan inre ljus det förmår, anstränger han sig att finna sanningen, som skall bestämma hans handlingssätt, men saknar dervid hvarje ledtråd. Den kraftfulle mannens hela hopfallna gestalt, den utmed bröstet tryckta venstra armen, den högra handen, hvilken liksom ofrivilligt följer rörelsen af hans inre öfverläggning, i förening med det grubblande anletsuttrycket ger oss bilden af en man, som är försänkt i ett kaos af stridiga meningar. I hans yttre har konstnären med ledning af romerska imperatorstatyer funnit en förträfflig gestalt åt prokuratorn, hvilken har åskådarens hela sympati.

Otydligare och mindre tillfredsställande uttryckt är själstillståndet hos Frälsaren. Kroppsformens magerhet och anletets ovanligt skarpa profil tyckas mera svara till föreställningen om en religiös svärmare än den verldsförlossare, kristendomen vill se i religionsstiftarens gestalt. I hans anlete röjes en så hög grad af visshet och tillförsigt, att konstnären dermed måhända velat antyda någonting öfvermenskligt; endast den allvetande, som på förhand känner sitt öde, men icke en menniska i vanlig mening skulle kunna i ett sådant ögonblick till den grad frigöra sig från all oro och osäkerhet. Troligare är väl dock att konstnären endast velat, i skarp kontrast till Pilatus, framställa en man, som är ledd af en fast inre öfvertygelse. Att döma af den skarpa och spända blick, han fäster på Pilatus, synes hans hela intresse för stunden riktadt på den villrådige domaren och hvad beslut denne skall fatta. Förutom denna andens fasthet ha vi för vår del icke kunnat finna något af de moment, som skulle tillkomma medlaren mellan menskligheten och gudomen, medan den högst partikuliära gestaltbildningen fasthåller åskådaren vid det menskliga lifvets alla tillfälligheter och vexlingar.

På ett oöfverträffligt sätt återspeglar sig handlingen hos de figurer, som jemte hufvudpersonerna befinna sig inom skranket vid prokuratorns tribun. Vid sidan af den undersätsige, kraftfullt bygde fanatiske öfverstepresten sitter en välmående medlem i synedrium, klädd i röd kaftan och skinnmössa, med de pliriga ögonen sneglande på Frälsaren, utan tecken till annan rörelse än den, som den inskränkta *beatus possidens* egnar åt en orostiftare, hvilken stör honom i hans angenäma besittning. Midt emot på Pilati venstra sida sitta två andra rådsherrar, den ene med en lurande blodtörstig blick häftad på den anklagade, den andre en mera sympatisk person, i hvars allvarliga uppsyn man tycker sig ana några af de tvifvelsmål, som röra sig hos domaren, mot hvilken han är vänd.

Förbigå vi några blott till hufvudet synliga gestalter, i hvilkas grotteska anleten dels en glosande nyfikenhet rörande domarens utslag, dels eftertänksamhet är skönjbar, flyger blicken ofrivilligt till en på bänken stående, mot väggen tillbakalutad presterlig figur, i hvilken den andliga högfärden har fått ett uttryck, som kan kallas typiskt; han ser ned på offret med halfsänkta ögonlock och en upp-

syn, der inbilskhet, förakt och dumhet blanda sig på ett obeskrifligt sätt.

Till personerna på den egentliga skådeplatsen, i förgrunden åt venster, hör ännu en romersk soldat, i brun mantel och hjelm på hufvudet samt ryggen vänd åt åskådaren, hos hvilken han genom sin manliga hållning inger ett ofrivilligt deltagande. Om man angenämt beröres af någonting menskligt hos den romerske domaren, så känner man med välbehag hos hans legionär kraften att hålla de vilda passionerna inom skrankorna. Med skaftet af lansen, som han med bägge händerna bär framför sig, håller han tillbaka den vilda hop, som från höger tränger sig intill skranket. Det är derifrån ropen: korsfäst! korsfäst! utgå, hvilka understöda öfversteprestens anklagelse. Mest i ögonen fallande är en ung landstrykare, hvilken höjer det ilskna ropet, som vore han besatt af en ond ande. Bortom honom varsnas i anletena af en mängd äldre män uttrycken för de låga passioner, som vid ett sådant tillfälle beherska massorna, medan en annan ung trashank lutar sig fram öfver skranket, betraktande den bundna med skadeglädje i sin gemena gula fysionomi. Han tränger dervid åt sidan en ung judinna, som med sitt barn på armen utgör en motvigt till all denna gemenhet och ilska. Som hon står upprätt invid väggen, bildar hon en välgörande kontrast särskildt till den nyssnämde högfärdige skriftlärde; i hennes anlete röjer sig en stilla besinning, blandad med medkänsla för den fångne. Denna sinnesförfattning, hvilken erinrar om den florentinska konstens kvinnofigurer under renässansens tid, är dock framstäld på ett mycket återhållsamt sätt; men deremot är törhända en något för stor kontrast i hennes formers idealitet, hvilken äfven synes hänvisa på nämda ursprung, medan de öfriga gestalterna äro nog hemtade ur verkligheten.

Dessa äro de hufvudsakliga bärarne af den på skådeplatsen försiggående handlingen. Men längre bort i bakgrunden i dunklet vid ingången till den portik, der händelsen passerar, har samlat sig en hop folk af tvifvelsamme eller mindre ifrige, hvilka äro för långt borta att omedelbart kunna följa rättsförhandlingen. Deras uppsyn och åtbörder, så vidt de äro skönjbara, tyda på att en annan handling sysselsätter dem, blickarna och gesterne hänföra sig till något annat än tilldragelsen vid tribunalet, men det är endast med svårighet man gör sig en föreställning om hvad det är.

Äfven här höjer sig en gestalt betydligt öfver de andra. Han är klädd i en drägt, som antyder presten eller tempeltjenaren, och utgör i liniekompositionen ett motstycke till kvinnan med barnet, den högfärdige fariséen och domaren på sin tribun. Med sin afvigvända venstra arm gör den framåtlutade mannen en gest ner mot en bland folket sittande äldre man. Då han intar en så jemförelsevis märkbar ställning, kan hans ovanliga gest icke vara utan större betydelse. Vi ha derför förestält oss att konstnären med föremålet för gesten velat antyda Petrus, som tagit plats närmast hopen vid tribunalet för att förnimma sakens utgång der. Det är en äldre man

af folket, i simpel röd skjorta och med ett väderbitet anlete, deri bekymret fått ett så starkt uttryck, att han nästan tyckes gråtfärdig. Förskräckt böjer han sig ofrivilligt undan för tempeltjenarens gest, medan åtskilliga af de öfriga bland folket rikta sina blickar på denna tilldragelse. Äfven en ung i blått klädd man i främre gruppen, framom den besatte landstrykaren, tyckes hafva hört tempeltjenarns ord och böjer sig fram för att med blicken följa hans gest. Han vädrar ett nytt offer, lystnaden efter mera blod är väckt i hans dumma själ, och dermed är bihandlingen förknippad vid gruppen kring hufvudhandlingen. Längst åt venster i portiköppningen synes en man af folket med handen peka utåt, liksom tillkännagifvande att äfven han var med på Oljoberget, der den förmente Messias blef gripen. I morgongryningen, som inbrutit öfver kullarna, skymtar en mur och på denna en förfallen utbyggnad, vid hvilken man tycker sig se några höns och bland dem en tupp, som reser på sig.

Om vi rätt hafva förstått konstnärens mening, har han sammanfört tilldragelsen i öfversteprestens kök, der Petrus förnekar sin mästare, med handlingen påföljande morgon inför Pilatus. I sjelfva verket är, äfven hvad hufvudhandlingen beträffar, evangeliernas berättelse om förhöret inför rådet och förhöret inför Pilatus sammanförda till ett, och episoden bland tjenarne följde sålunda med. Domarens förnekelse af rätt och menskligheт å ena, den mest betrodde lärjungens förnekelse af sin lärare å den andra sidan är lidandets fullkomning. Vi hafva ingenstädes sett uppgifvet att konstnären med gruppen i bakgrunden åsyftat denna episod, men ha dock velat framställa vår tolkning, emedan vi på annat sätt icke kunnat fatta hvarken tempeltjenarens betydelsefulla gest, minspelet hos den gamle mannen eller de öfriga personernas i bakgrunden åtbörder.

Och i Munkacsys bild, så realistisk den än är uppfattad, finnes ingenting till öfverlopps eller meningslöst. Allt är genomtänkt, har sitt motiv, sitt mål, sin betydelse. Och dock varsnar man här icke ett drag af det skematiska uppställande, som kännetecknar den gamla akademiska konsten. Såsom konstnärlig komposition kan man knappast tänka sig något mer fulländadt än denna bild. Det är en historisk situation, der konstnären sökt att på det sorgfälligaste återgifva natur- och sedeförhållandena på den tiden. Längre har han kanske icke heller velat gå, den historiska realiteten har för honom varit hufvudsaken, och bedömdt ur denna synpunkt veta vi icke hvad väsentligt, som vore att anmärka mot konstverket, på hvilken punkt man kunde önska sig någon gestalt till, eller hvar man skulle önska att någonting aflägsnades. Dertill kommer en hög och allvarlig stämning uti bilden. Ofrivilligt och utan hänsyn till det religiösa i ämnet gripes man af handlingen såsom af något, hvilket gäller lif och död. Den vilda blodtörstiga folkmassan, presternas inskränkta hatfullhet, den bestående ordningens likgiltiga och trångbröstade väktare, den villrådiga, om ock menskligt sinnade domaren, de visserligen sparsammare symptomen här och der af en menskligare känsla, och slutligen den oskyldigt anklagade, som skall gå till

döden för att tillfredsställa fanatismens, högfärdens, sjelfviskhetens, råhetens orena andar, allt detta bildar tillsammans ett helt af gripande verkan, der det framstår i det starka ljuset af en plötsligt inbrytande sydlänsk dag. Vesterut råder ännu en halfskymning; här börjar redan bli full dager.

Men är väl detta nog? Är väl denna så individuelt danade Kristusgestalt en expression för vår föreställning om verldens frälsare? Frågan besvaras olika efter hvars och ens olika ståndpunkt. Vi föreställa oss dock att en längre drifven idealisering samt ett upphöjdare, andligare uttryck bättre hade tilltalat den allmänna känslan äfven hos vår tid. Åtminstone så mycken idealitet, som konstnären bestått kvinnan med barnet, hade varit på sin plats hos verldens frälsare. Det kan icke vara tillfredsställande att konstnären här ger oss en tillfälligtvis funnen, högst markerad och individuel gestalt, emedan det gäller en person, hvilken, om ock uppträdande i en historiskt gifven situation, mer än någon annan lefvat för alla kommande tider, och hvars lifsgerning dessutom är sådan, att den omedelbart berör hvar och en personligen. Hvad konstnären med sin säregna modell vunnit i lifaktighet och historisk sannolikhet har blifvit ett hinder på uttrycket af personens allmänneliga och oförgängliga betydelse.

C. G. E.

Rättelse. I prof. Gustafssons artikel i detta häfte s. 11 rad 8 nedifrån står *Weierstrauss,* läs *Weierstrass.*

Kalevala-studier.

IV. *När uppstod Kalevala?*

Man skulle härpå kunna svara att den fortfarande förändras och pånyttfödes i hvarje stund. Aldrig sjunger en och samma sångare en längre sång två gånger på alldeles samma sätt. Här och der glömmer han bort något, på andra ställen tillägger han något, som han förra gången bortlemnat; han byter om en del ords grammatikaliska former (t. ex. singularis till pluralis), eller sätter något annat ord, till och med en hel ny vers, i stället för de förut sjungna. Sångare, hvilkas skaplynne är mera ombytligt, göra ännu större och vigtigare förändringar, i synnerhet om mellan tvenne uppteckningar en längre följd af år hunnit förgå. På grund häraf se vi i Kalevala, jemte det urgamla, mycket fullkomligt modernt. Detta senare element skulle ännu visa sig i mycket högre grad, om icke Lönnrot af lätt begripliga skäl undvikit uttryckssätt, som för mycket påminna om vår nuvarande tid. Uti en variant t. ex. spejar Joukahainen (som i handskrifterna mestadels är Väinämöinens och Ilmarinens tredje kamrat på Sampofärden) med en *kikare* efter den annalkande Pohjolafarkosten. I en af de verser, hvarmed Pohjolavärdinnan svarar den öl begärande Lemminkäinen, ger hon i en del varianter till känna att *kaffet* redan blifvit kanntals uppdrucket. I stället för denna nutidens älsklingsdryck ser man på detta ställe vanligtvis *kalja* spisöl, och i ett par varianter har bibehållit sig ordet *kahja,* som numera i finskan är obrukligt, men på estniska ännu betyder *offerdryck.* Häraf synes huru försigtig man måste vara, då man på uppgifter, tagna ur sångerna, i synnerhet den tryckta redaktionen, bygger etnografiska eller historiska hypoteser.

I brädd med dessa små förändringar gå också de stora, förändringarna i sångernas innehåll, byggnad och sammansättning. Dessa, som naturligtvis fordra längre tidrymder, kunna blifva föremål för historiska bestämningsförsök. Det är ett sådant som afses med dessa rader.

Om det är sant, hvilket på grund af det i ett föregående kapitel anförda knappast torde vara underkastadt något tvifvel, att den runor sjungande befolkningen i arkangelska guvernementets nordvestra hörn först omkring Stora ofredens tid invandrat till sina nuvarande boningsställen, *så måste väl alla endast här förefunna formationer vara uppkomna efter 18:de århundradets början.* Till dem höra nu alla försök att sammansmälta flere episka sånger till ett helt, ett epos. Främst, om också icke störst bland dessa, framstår Sampo-cykeln, för hvars innehåll tillförene redogjorts. Här förenade sig likaledes sången om Kalevalasonens jätte-arbeten och hämd såsom herde med den dystra historien om systerns förförande och det derpå följande sjelfmordet. Här förenades de flesta sånger, som vi känna under Lemminkäinens namn, sålunda att han utträngde Kaukomieli, hvilken förut var hjelten i färden till Päivölä (Pohjola). Här fingo besöket hos Vipunen och Ainosången till stor del sin nuvarande form, och så vidare.

Då vi känna hvilka utomordentliga svårigheter den politiska söndringen och det genom oupphörliga plundringståg framalstrade hatet mellan de ömsesidiga befolkningarna stälde i vägen för sångernas spridning utöfver den nuvarande gränsen, till ryska Karelen, så är man frestad att antaga en lika stor svårighet med afseende å den äldre riksgränsen, hvilken skilde nuvarande finska Karelen eller dåvarande Kexholms län ifrån Savolaks och viborgska kustlandet. Åtminstone kunna väl en stor del af trollsångerna, i hvilka romersk-katolska helgon förekomma, äfvensom en del af Aino-sången, som är hemtad ur en svensk medeltidsballad, knappast hafva kommit så långt österut före Stolbovafreden år 1617.

Men åtskilliga små omständigheter tyckas tyda på att samma förhållande äfven i vidsträcktare grad har sin tillämpning. I guvernementen Tver, Novgorod och Jaroslav bor nämligen en talrik karelsk befolkning, hvars förfäder dit utvandrat ifrån Kexholms län efter Karl X:s krig mot Ryssland, under hvilket de gjort uppror mot svenska regeringen. Hos denna befolkning ha nu, utom ett par ballader och några få trollsånger, inga runor kunnat erhållas, hvaremot de till Wermland redan omkring 1600 utflyttade savolaksarne, ehuru ganska fåtaliga, lyckats bevara en mängd sånger, bland dem åtskilliga episka fragment. Jemför man dessa fakta med hvarandra, så kan man icke värja sig för

den tanken, att den från Kexholms län utflyttade Karelska befolkningen icke måtte haft synnerligen mycket poetiskt gods att föra med sig. Härtill kommer att invånarena i Salmis härad vid Ladoga (inom Kexholms läns gräns), der den gamla befolkningen stannat kvar och icke blifvit synnerligen uppblandad med inflyttade lutherska finnar vesterifrån, likaledes är nästan utfattig på sånger, utom i de byar, till hvilka en ifrån ryska Karelen i midten af senaste århundrade inflyttad sångkunnig slägt utgrenat sig. Litet norrut, i Ilomants, finnes hos dervarande grekiske karelare mycket sånger; men denna sockens inbyggare utgöras ock till tvåtredjedelar af inflyttade lutheraner, af hvilka grekerne troligen lärt sina sånger. Att de senare numera äro sångkunnigare härrör utan tvifvel endast deraf, att bland lutheranerne den nya civilisationen och djupa religiösa rörelser hafva förstört de gamla halfhedniska traditionerna. Uppmärksamhet förtjenar slutligen den omständighet, att Agricola, då han uppräknar de för' hvardera finska stammen egendomliga gudomligheterna, nämner Väinämöinen och Ilmarinen, det finska epos' båda förnämsta hjeltar, såsom tillbedda endast af tavasterne eller vestfinnarne.

I många finska episka runor se vi inflickade ganska betydliga lån från de ryska episka sånger, som äro kända under namn af *bylinyi*. Dessa ämnen tyckas just icke hafva spridt sig i Finland längre än till det forna Kexholms län och Ingermanland. Naturligtvis måste då detta inflytande hafva egt rum under den tid, när sagda trakter stodo under ryskt herravälde. Der funnos då talrika ryska bojarer med sina följen af krigsmän, der fans den tiden i Ingermanland och likaså i Kexholms läns sydligaste del en ganska betydlig rent rysk bondbefolkning, hvilka hvardera kunde meddela sångerna. De förra af dessa försvunno emellertid redan genast efter 1617, de senare till en stor del samtidigt och sist åtminstone efter Karl X:s krig. Efter 1660 var således något vidare tillströmmande af ryska sagor och sånger temmeligen omöjligt. Hvad åter detta inflytandes tidigaste skede beträffar, så nämnas i de ryska sångerna åtskilliga personer, hvilka bevisligen lefvat omkring år 1200. Striderna, som i dem skildras, gälla nästan utan undantag tatarerna, hänvisa således tidigast till trettonde århundradet. Men då ryssarne mestadels förblifva segrare, måste vi väl framflytta tidpunkten för utbildningen åtminstone af sångernas nuvarande

form ännu till det följande århundradet. Antaga vi nu att någon tid måste hafva förflutit, tills sångerna blefvo allmännare och kunde intränga bland finnarne, så torde århundradena 1400—1600 vara den sannolikaste tidpunkten för de ryska episka ämnenas spridning bland karelarne. Dessa ämnen förefinnas nästan alla inom Lemminkäinen- och Kullervo-episoderna, t. ex. i många detaljer i den förres andra Pohjola-färd, specielt hans uppträdande såsom fridsstörare i brölloppsgården, moderns varningar, trolleritäflan med Pohjola-värden, med mera — likaså att Tiera tågar ut i strid, ehuru nyss gift, och annat dylikt, — Kullervos tragiska sammanträffande med systern — slutligen kanteles uppkomst af en gädda, med flere drag. Mestadels tyckes lånet hafva skett uti Ingermanland.

Mycket längre tillbaka i tiden föra oss de många skandinaviska ämnen, hvilka i Kalevala förekomma. Skulle professor Bugges teori om Eddans uppkomst besanna sig, hvilken, jag måste bekänna det, för en med finska och ryska episka sångernas utvecklingssätt förtrogen i hufvudsak företer en stor sannolikhet, så borde gränsen för det tidigaste inflytandet från det hållet bestämmas till mellan åren 900—1000.

I sådant fall skulle upptagandet af de skandinaviska ämnena möjligtvis hafva skett först efter det vestra Finland kommit under svenskt, norra Estland under danskt herravälde. Vi kunna också med någorlunda visshet antaga att grundämnet till sången om Väinämöinens och Ilmarinens frieritäflan (Velintsagan) genom danskarne kommit till Estland; alldeles säkert gäller detta den estniske Kalevipoegs äfventyrliga färd till yttersta norden (Gormos resa hos Saxo Grammaticus). Men emot ett allmännare emottagande af myter och sagor först vid en så sen tidpunkt talar bland annat det historiska faktum, att Revals fäste år 1223 får af ryssarne namnet *Kolyivan*. Härigenom är bevisadt att sagda ställe redan då af esterne ansågs för en helig plats, der deras frejdade mytiska hjeltes fader hade sitt grafkummel. Men för att sålunda blifva lokaliserad, måste sagan redan mycket länge varit känd. Och grundämnet till en stor del af Kalevasonens dater är otvifvelaktigt taget ifrån skandinaviska myter (Odins och Thors äfventyr), likasom äfven namnet tyckes vara härledt ifrån ett af Odins binamn.

En möjlighet vore vidare att väringarne, efter det ryska riket blifvit stiftadt bland slaver och finnar, medfört sina tradi-

tioner till de nya länder, de i så stor mängd besökte. Då skulle spridningen af sångämnena till finnarne försiggått samtidigt de nya myterna utvecklade sig bland skandinaverne. Saken är i och för sig ingalunda omöjlig, ty man kan antaga att det nya äfven för vikingarne hade ett så högt intresse, att de gerna för andra omtalade det. Men också här möta oss ganska svåra inkast. Novgorod skulle utan tvifvel hafva varit en af de mäktigaste medelpunkterna för detta inflytande på finnarne; huru då förklara att den till denna stad närmast belägna finska stammen, vepserna, förblifvit alldeles lottlös? I Ingermanland, der väringarnes stråtväg till Novgorod gått fram, finnas en hel hop sånger med från Skandinavien lånade ämnen; men åtskilliga af dem innehålla språkliga eller andra kännetecken, som tyda på deras ursprung från vestra Finland, och dessutom äro de i dem inneboende skandinaviska ämnena, på ett undantag när, helt andra än de, hvilka inblandat sig i ryssarnes *byilinyi*, påtagligen genom samma väringars inflytande.

Det finnes ock ett tredje sätt, på hvilket skandinaviska traditioner kunnat nå till finnarne och esterne. Både vid vårt lands sydvestra kust och på åtskilliga estniska öar finnes en svensk befolkning, fordom långt mera utbredd än nu. Om den förra uppger Agricola uttryckligen att den redan under hednatiden kommit ifrån Gottland, och den gamla Gautasagan härleder Dagös forna svenska befolkning ifrån samma håll. Dessa svenskar lefde i århundraden inom samma land med finnar och ester såsom deras närmaste grannar, och spridningen af deras traditioner kunde sålunda gå lätt för sig. Icke heller finnes, mig veterligen, något bestämdt skäl att förlägga deras öfverflyttning till en så tidig period, att den icke skulle passa ihop med Bugges ofvan anförda hypotes. Till denna tid, möjligtvis 900—1000, höra således sannolikt de ämnen i Kalevala, som äro hemtade ur sångerna om nifluugarne, Völunder, Grotte, odhrörir-mjödet, Thors kittelhemtning, Ægirs gästabud, Balders död, Yggdrasilträdet, Sährimner-galten, åtskilliga andra af Odins och Thors äfventyr att förtiga.

Men utom dessa finnas flere germaniska ämnen, hvilka i Eddan dels icke förekomma eller der förlorat sin ursprungliga natur. Till dessa skulle jag räkna de ämnen i Kalevala, hvilka häntyda på bekantskap med myten om Nerthus', fruktbarheten medhemtande årliga ankomst från en ö, solens befrielse ifrån

molnfängelset, solhjortens förföljande (den eviga jägaren), och bristandet af solvagnens hjul. Man vore frestad att här antaga ett gotiskt inflytande, från tiden före folkvandringen; men den omständighet, att nyssnämda ämnen nästan alla förefinnas endast i Finland, de flesta icke ens hos esterne, ännu mindre hos andra ostligare grenar af finska folket, tyder på att de erhållits af den skandinaviska befolkning, hvilken vid finnarnes ankomst till deras nuvarande land tyckes hafva upptagit sydvestra Finland, hela Tavastland deri inbegripet. Och då finnarnes invandring, enligt Aspelin, torde hafva inträffat under femte århundradets förra hälft, så ha vi dertill den tidigast möjliga gränsen bestämd för dessa lån och för allt skandinaviskt inflytande öfver hufvud.

Äfven littauiska myter och sagor hafva i väsentlig, ehuru jemförd med det skandinaviska inflytandet betydligt ringare grad bidragit till den finska episka sångens uppkomst. Hvad tiden för denna inverkan beträffar, lära oss de talrika littauiska lånorden att skilja mellan tre olika perioder af littauiskt kulturinflytande. En betydlig del af sagda lånord återfinnas hos alla eller nästan alla finska folkets grenar (finnar, ester, liver, voter, karelare och vepser), lika många endast hos de vestra af dem, och slutligen en del uteslutande hos ester och liver. Det första inflytandet är otvifvelaktigt samtidigt med det gotiska, som röjer sig i andra talrika lånord (tiden närmast före folkvandringen); det andra träffade synbarligen de redan åtskilda och delvis på färd vesterut stadda finska stammarne; det senaste måste vara yngre än år 400, då ungefär äfven esterne torde hafva intagit sitt nuvarande land. Till denna senaste period tyckas nu äfven de flesta mytlånen höra, ty om en stor del kan det bevisas att de först fått sin finska form i Estland, och derifrån utbredt sig till Ingermanland och Karelen. Till vestra Finland deremot har hunnit af dem endast ett svagt eko. Likaså äro många obekanta för de ryska karelarne. Allt detta synes innebära att mytupptagandet icke försiggått genast efter esternas inflyttning, utan troligtvis betydligt senare, ty annars hade väl spridningen hunnit längre. Hit skulle vi räkna myten om verldsägget, smidandet af himlahvalfvet, verldssådden (om icke hellre slavisk), himlakropparnes inbördes kärleksförhållanden, och annat. Till den äldsta perioden deremot höra, enär spår af dem förefinnas äfven hos mordvinerne, föreställningen om molnjungfrurna, som

alstra allt lefvande (om icke möjligen af gotiskt ursprung) och i trollsångerna, t. ex. framträdandet af Panu (ett littauiskt namn på elden) som kernande elden, påtagligen till denäldsta perioden.

Af urgammalt asiatiskt ursprung är slutligen skapelsemytens grundidé, som sålunda undandrager sig hvarje äfven approximativ tidsbestämning.

Såsom af det ofvananförda synes, torde Kalevala-sångerna, hvad hufvudstommen af deras beståndsdelar beträffar, icke vara på långt när så urgamla, som man hittills vanligtvis förestält sig. Tillika har här, ehuru blott antydningsvis, påpekats att en betydlig, ja största delen af stoffet är tagen från andra folks myter och sagor. I synnerhet detta senare påstående har utan tvifvel på många håll väckt smärtsamma känslor, då man så gerna i Kalevala velat se en alltigenom genuin produkt af finska folkets ande. Å andra sidan är äfven att förutse att det skall gifva ny näring åt den underskattning af finska folkets andliga förmåga, som man mången gång sett framträda hos de mera civiliserade, redan längre hunna folken. Något sådant tyckes äfven Castrén hafva fruktat, då han till först i något större grad uppdagade skandinaviska lån i vårt epos. »Kanske», yttrade han, »är det icke för finska nationaliteten förmånligt att denna tanke uttalas; men vetenskapen fordrar att den kommer till tals. Ingenting skall mera glädja mig än om en rättvis kritik skulle kullkasta de åsigter, jag nu går att framställa.»

All denna fruktan är likväl fåfäng. Ty om också finnarne hafva lånat största delen af stoffet till sina episka dikter utifrån, så hafva de derutinnan endast gjort hvad alla andra folk mer eller mindre tyckas hafva gjort i alla tider. Efter noggrann undersökning af ryssarnes *byilinyi* har Stasov uppvisat att deras nästan hela stoff, ja till och med deras poetiska uttryckssätt är en härmning af tatariska, persiska och indiska dikter. Hvad Eddan beträffar, söker som bäst norrmannen Bugge, visserligen icke utan stort motstånd, genomdrifva åsigten att dess myter till största delen äro parafraser af bibliska berättelser och medeltidslegender eller också grekisk-romerska myter och dikter. De hos alla folk kända folksagorna har vår tids forskning funnit vara för det mesta främlingar, invandrade från Irans slätter och Ganges stränder. Hvad var ock den romerska konstpoesin, om ej ett nytt, sällan förbättradt uppkok på de grekiska skaldernes verk? Och de så sjelfständiga grekerne, huru mycket af

sin myt, sin saga och sin konst ha de icke hemtat från Egypten och vestra Asien, ehuru de vissserligen i betydlig mån riktade och förbättrade det erhållna arfvet? Öfverallt, hvart vi än blicka, se vi lån och idel lån. Någon fullkomlig sjelfständighet med afseende å stoffet tyckes för folkpoesin öfver hufvud vara knappast möjlig och synes äfven för konstpoesin i äldre tider varit svår. Huru mycket idislade icke ännu sjuttonde århundradets franska tragiska skalder de klassiska ämnena?

Åter och åter gör sig det Tegnérska siareordet gällande:

All bildning står på utländsk grund till slutet;
Blott barbarit var en gång fosterländskt!

Icke heller kan jag deruti se något så nedsättande. Storartad vore visserligen den föreställningen, att det egna folket varit i stånd att ur sin andes djup skapa allt, som sedan utgör dess stolthet. Men ännu mera upphöjande är dock anblicken af den ena stora kulturströmmen, som upprunnen långt borta bland Indiens palmer, och på Egyptens bördiga slätter, vältrar sina väldiga vågor vesterut, befruktar södra Europa, för att sedan åter vända sig mot öster och göra i dess tur äfven Europas norra hälft fruktbar. Det ena folket efter det andra emottager den, utvecklas genom dess inverkan och skickar den förstorad och förökad till grannen. Fåfängt är att här kifvas om det ena eller andra folkets större eller mindre förmåga af bildning; det är helt enkelt en fråga om tid. De folk, som till följd af sitt geografiska läge senare beröras af strömmen, måste naturligtvis senare bli delaktiga af bildningen och synas då mindre förmögna af originalitet, emedan det dem tillfallande färdiga arfvet redan är så mycket större. Men intet hindrar dem att sedan genom sitt arbete föröka det i lika hög grad som deras föregångare.

Med afseende å dikterna, som frågan här närmast gäller, är dessutom stoffet icke det, som är värderikast, utan dettas konstnärliga omformning. Schiller förefann stoffet till sin Vilhelm Tell färdigt, Shakespear sammaledes till sin Kung Lear; men de tryckte derpå inseglet af sitt snille, och dramerna med ofvan anförda namn äro *deras* verk, icke någon annans. Så är äfven fallet med Kalevala; om ock stoffet till största delen är lånadt från grannarne, är det dock så sjelfständigt bearbetadt, så fullständigt omsmält, har fått en så genuint finsk pregel och slutligen »last, not least», det har fått en så menskligt sann, så

fint poetisk form, att det finska folket med stolthet kan kalla för sitt eget detta epos, som i skönhet endast står efter grekernes odödliga mästerverk, men höjer sig högt öfver alla andra dikter, folken haft kraft att frambringa.

J. Krohn.

Bidrag till frågan om kvinnans frigörelse.

Dagny: Framtidsbilder; 53 s. 12:o. H:fors 1885, Edlunds förlag.

Framtid, fria häften för frågor rörande kvinnans deltagande i kulturarbetet, I o. II; 141 s. liten 8:o. H:fors 1886, Edlunds förlag; pris 75 + 65 p.

Excelsior, Kalender för 1886, redigerad af Finsk kvinnoförening; 90 s. 8:o. H:fors 1885, Edlunds förlag.

Excelsior, Kalenteri vuonna 1886, Suomen Naisyhdistyksen toim., 79 s. 8:o. Helsingissä 1885, G. W. Edlundin kust.; — kostar tills. med föreg. 2,75 mk.

C. B. F.: Kvinnans rättsliga ställning i Finland; 75 s. 8:o. H:fors 1884, P. H. Beijer; pris 1,50 mk.

Biskop G. Johanssons helsning till Kuopio stifts presterskap, i Bihang till Missionstidning för Finland 1885, n:is 8 och 9.

De skrifter vi här sammanfört torde vara det mest betydande i kvinnofrågan, som hos oss sett dagen under de par sista åren. Minna Canths skådespel »Työmiehen vaimo» kunde läggas dertill, men om det har Finsk tidskrift redan yttrat sig. I senaste junihäfte har Tidskriften framstält den åsigt, som kan anses innebära naturvetenskapens svar på frågan, hvarvid jemväl antyddes de slutsatser, som för kvinnans samhällsställning måste dragas af det vetenskapen lär om hennes naturliga uppgift och anlag.

Hr C. B. F:s arbete, som ansluter sig till ett liknande i Sverige utkommet, afser att enligt gällande författningar redogöra för den ställning, dessa inrymma åt kvinnan. Ingenting kunde vara mera välkommet för frigörelsens olagfarne vänner och förfäktarinnor, helst framställningen utmärker sig genom klarhet och lättfattlighet, och då vi sjelfva räkna oss till de förra, hafva vi utan tvekan litat oss till det, då icke heller sakkunnige haft något väsentligt att anmärka dervid. Kvinnoföreningens

periodiska skrift »Framtid» är helt visst ett prisvärdt företag, under förutsättning att krafterna hinna till. Vi förmoda att det endast är en tillfällighet, som föranledt Föreningen att i sitt 2:dra häfte upptaga åtskilligt ur den periodiska pressen, som väl knapt förtjent omtryckas. Ämnen saknas icke, och Föreningens kalender ger bevis på att intelligenta krafter icke heller saknas. I de kvinliga författarnes led finner man ock en och annan bekant manlig skriftställare, och flere blifva de väl. Liksom i afseende å Kvinnoföreningens öfriga åtgärder, kan måhända vid dess literära företag anmärkas någonting sväfvande och ostadigt. *Det* är blott en gång Minerva sprang fullrustad fram; ett visst sökande är kanske naturligare, när kvinnan nu beträder den offentliga diskussionens valplats.

Betraktadt som literärt alster finnes bland nu nämda publikationer intet jemförligt med den stockkonservativa Dagnys »Framtidsbilder». Hvad Dagnys åsigter vidkommer, äro de barn af samma anda som den, hvilken talar ur biskop Johanssons herdabref. Men Dagnys dikt är förtjent af all uppmärksamhet äfven ur poetisk synpunkt. Så korrekt och på samma gång lätt flytande vers ha vi icke läst på länge i någon af våra nybörjande författares häften, — och der fins dock mera poesi än som så. I grunden äro hennes framtidsbilder, som andra dylika, ett opoetiskt resonnerande, eftersom det gäller att i och med dem förfäkta sina åsigter i en dagens fråga. Men går man in på hennes ståndpunkt, som ju billigt är, då det är fråga om det poetiska värdet, skall man finna att värmen, hvarmed hon omfattat åsigterna, är hjertats, icke blott hufvudets, och har inget författarinnan uttryck, som i all sin enkelhet äro träffande och fängslande, desslikes gestaltningar af äkta poetisk art. Der hon i »Förordet» skildrar moderns bäfvan vid det hon ser sin son gå ut i lifvet,

Att under kamp med lifvets floder
Som strandvrak kastad bli till slut,

fins väl ingen hög eller stark flygt, ej ens någonting nytt, men just det, som en öm och välsinnad moder sagt och säger alla dar:

Hur skall den friska plantan värjas,
Som uti hemmet börjat gro?
Skall ej till först derute härjas
Hans sköna, rena barnatro? — — —

Skall djerft på tankens fria bana
Han tro sig kunna fatta allt
Och lemna intet kvar att ana
Samt hjertat hopplöst, tomt och kallt?

Skall, följd af medgång, rykte, ära,
På sjelfförgudnings lösa mark
En liten hopkrympt själ han nära,
Der sjelfviskheten blott är stark?

Skall så bland bränningar han kastas,
Ett redlöst flarn i storm och strid,
Med synd på synd alltmer belastas
Och ingenstädes finna frid?

Om sonen läser detta, skall han kanske dra ett ödsligt löje öfver moderns bekymmer, men dermed blott bevisa hvilken sorglig sanning hennes dikt är — i hans fall. Att hon framställer saken som ett allmänt förhållande är väl dock en öfverdrift; så vådligt kommer framtiden nog icke att gestalta sig, som Dagny målat honom i dessa framtidsbilder. Men i öfverdriften inslår hon på många ställen en skämtsamhet, som visar att hennes milda sinne dock icke är befånget i alltför stark oro, och der synes oss diktens poetiska värde störst. Denna blandning af allvar och skämt i skildringen af den liberala professorns hem, som upptar första bilden, karakteristiken af den onda tiden i början af den andra bilden, hvilken för resten visar oss framtidens kök och köksa, och den fjerde bilden, der den lärda dottern skildras nyss hemkommen med sin lyra, röja den sinnesledighet, som icke står tillsamman med en djupare farhåga, men är oumbärlig för all komisk uppfattning.

Icke heller har tendensen i dikten hindrat författarinnan att sammansätta sina framtidsbilder på poetiskt sätt. Ur skildringen framgår oförmärkt en lätt handling, hvilken ock i dikten får sin afslutning. Medan den lärde professorn är sysselsatt med sina studier, befinner sig hans komfortabla hem i en bedröflig upp- och nedvändning. I den eleganta salongen rustar en liten pilt af hjertans grund utan eftersyn, och i köket, hvars produktion visst icke är för professorn någon likgiltig sak, gör köksan i praktisk kvinnofrigörelse och ger honom igen de frisinnade läror, hon hemtat ur hans senaste föredrag. Frun i huset är frånvarande som landtdagskvinna, och medan hon gör sin pligt i det offentliga, står professorn fullkomligt rådvill »i sjukrummet»,

som är den tredje bilden, der man ser en liten flicka i full feber kämpa mellan lif och död. Då hemkommer den nittonåriga Verdandi på morgonkvisten från sitt studentkalas. Faderns maning att hon må egna sin vård åt den sjuka systern besvarar hon gäckande: man har öfverenskommit om ett studentputs, ett upptåg utanför »den siste prestens» bostad, dit hon beger sig och hvarmed dikten afslutas i femte och sista stycket.

Bilden af den unga framtidskvinnan är gjord med äkta poetisk frihet. Ett vänligt löje spelar öfver den, uteslutande det krassa och dämpande all bitterhet, så att gestaltningen framstår lika täck som käck.

Kinden nu för stunden måla
Rosor af en hög nyans,
Munnen ler och ögon stråla,
Benen hålla knapt balans.

»Åh, min far, du kan ej tänka
Huru roligt vi ha haft!
Sång och vin och skämt oss skänka
Lefnadslust och mod och kraft.

»Alla prisade min svada,
Min begåfning, min supé.
Jag har varit bland de glada
Just den allra gladaste.

»Vi ha svirrat hela natten,
Lyran skulle krympas ju.
Och jag drack som bara katten
Endast vin, ej vatten, du!

»Men bland mina glada gäster
Fans der en — han var charmant!
Jag vid honom strax mig fäster,
Segrar — åh, det gick galant!

»Han begynte blygt att stamma,
Såg förvirrad ut, jo, jo,
Och är nu min sista flamma —
Till härnäst — det kan du tro.»

För diktens poetiska värde hade det varit väl om he[l]
ämnet kunnat behandlas med sådan sinnesledighet, ty de bilde[r]
der författarinnan tagit saken som mest på allvar, »i sjukrum[-]
met» och »den sista presten», äro icke de mest lyckade. He[…]

nes skaplynne tyckes röra sig med större framgång i fru Lenngrens fotspår, än i Böttigers eller Topelius'. Det är nog med konstnärlig beräkning hon velat ställa studentskans käcka uppträdande som en stark kontrast mot den yngre systern, hvilken på sjukbädden fantiserar om Guds ljusa himmel och englar, som komma att föra henne dit. Men man frågar sig hvem som i detta hem kunnat inge barnet sådana tankar, och då man finner saken föga trolig, blir den eljes nog så vackra målningen något banal. Å andra sidan, då studentskan, utan en tanke eller känsla för det allvarliga i systerns belägenhet, svarar fadern med ett gapskratt och gnolande: »Vi äro andens fria folk» drar ut till upptåget, vill man icke tro att hon kan vara så onaturlig, medan fadern blir en fullkomlig tasker, då han utan ett ord till svar låter knyta på sig slika konsekvenser af sin liberalism. Författarinnan, som velat visa huru handfallen mannen står, då han lemnas att göra kvinnans värf i hemmet, ger professorn på allt sätt till lifs den bäska brygden af hans åsigter om könens likställighet, men är det väl sagdt att man skall vara viljelös för det att man är liberal?

För att drifva saken så långt, som det sker i studentskans upprörande svar till fadern, hade dikten fordrat en djupare ton och en svårare utgång. Vill författarinnan säga att under påverkan af de moderna idéerna den kvinliga naturen blir så hårdhjertad, kan hon ej heller göra troligt att en ungdomsskara, som ledes af en så dålig anda, låter midt i upptåget hejda sig af de menlösa ord, den siste presten yttrar till dem från sin veranda. Att menniskan utan religion drifver rotlös och utan mål omkring på lidelsernas haf och att en ny tid måste komma hade de helt säkert hört många gånger förut, och den vördnadsvärda gestalten i den vackert tecknade naturscenen kunde icke ensam vara nog att bringa dem till besinning. Den milda, bevekande tonen i Dagnys dikt saknas icke heller här, men för att dikten i denna bild skulle vara sann, hade här behöfts ett nytt ord, innehållande den nya tidens lösen, ett slående Saulsljus för dem och för oss alla.

Vi klandra icke författarinnan för det hon ej haft ett sådant ord, vi ha det icke heller och kunna blott förbida tills siaren kommer, som eger lösningsordet, för hvilket menniskofunderna falla af från bekännelsen och dess gudomliga sanning framstår luttrad. Under tiden är det kanske icke så farligt med allt

det lösa tal, som föres i synnerhet på unga läppar: deraf gestaltas icke religionens öde eller kvinnans ställning i framtiden. Helt visst går en bråkdel af dessa yrkanden in i det, som *blir* verklighet, men mestadelen är dunst och dimma. För hundra år sen kunde man med mycket mera skäl tala om den siste presten, och huru har det sedan gått? Detta behöfde visst icke hindra Dagny att visa i sin dikt huru det framtida hemmet *skulle* se ut, *om* det gestaltade sig efter allt det irreligiösa, blaserade och emanciperade, som nu förspörjes i tal och skrift, men det borde icke hafva skett i akt och mening att upprulla framtida verklighetsbilder: det kommer *aldrig* en tid, då det blefve allmänt att modern för landtdagsgöromål eller systern för sina studier förnekade kvinnohjertats mäktigaste instinkter, såsom Dagny låter dem göra »i sjukrummet», ej heller den tid, då religionen afskaffats och dess tjenare upphört att finnas.

I.

I den gamla goda tiden, hvars talan Dagny för på ett så vänligt och behagfullt sätt, var jemte husligheten fromheten kvinnoidealets mest framstående drag. Kvinnan var den, på hvilken det ankom i främsta rummet att vid den husliga härden bevara tron och en god kristlig sed. Är det nödvändigt att kvinnans frigörelse skall förändra detta? Står denna rörelse i något inre, nödvändigt samband med irreligiositet och kristendomsfiendtlighet, eller med andra ord, lägger kristendomen hinder i vägen för kvinnans berättigade anspråk på likställighet?

Man skulle tro det af hvad biskop Johansson yttrar i sitt herdabref. »I äktenskapet och samhället, heter det, är kvinnans yttre ställning icke den samma som mannens. Guds verldsordning har äfven i detta fall anordnat olikheter, som menskligheten bör vörda och iakttaga. Kvinnoemancipationens egentliga syfte är att upphäfva dessa af Gud satta olikheter. Derför är den till sitt innersta ett uppror mot Guds verldsordning och bringar förderf både för samhället och kvinnan.» Å andra sidan möter man blott alltför många utfall, riktade ej blott mot kyrkans lära, utan mot religionen, hvilka kunna inge föreställningen om att kvinnofrigörelsen vore fiendtlig mot kristendomen. Exempelvis ett skaldebref, infördt i Helsingfors Dagblad, der A—i—a, den finländska kvinnoemancipationens gamla varmhjer-

tade förkämpe, söker rifva i stycken Dagnys framtidsbilder: i senare hälften af skaldebrefvet gör A—ï—a kort process med »tronens tidehvarf, som gått», och blir dervid så ifrig, att Adam, Abraham och alla patriarkerna skulle hoppa i sina skor, om de hade några, och hennes egna verser hoppa på snabbare fötter, än godt gör. I ifvern kastar hon sig bestraffande in bland en hop sedeslösa karlar, Ludvig XIV, Gustaf III och andre, liksom om det varit tron som förledt desse till snedsprång. Hon börajr sin dikt ganska riktigt med att anmärka det Dagny, liksom hennes meningsfränder öfver hufvud, hafva ingen tanke för den ogifta kvinnans hjelplösa och beroende läge, men låter straxt förleda sig till ett högst ovördsamt tal om tron, i stället för att beklaga den ställning vår trosbekännelse tilldelar kvinnan.

I kristendomen har från dess början afsatt sig en mängd åsigter, dem väl hvarje sundt tänkande härleder icke från den gudomliga källan, utan från tidsåldrarnes vexlande tänkesätt och sed. Deraf ock detta beroende, hvari kyrkan vill ställa kvinnan gentemot mannen. Det har sitt uttryck i formeln att mannen är satt till kvinnans hufvud och skall vara hennes förman, samt att kvinnan är skapt till mannens hjelp, hvilket senare, till undvikande af allt missförstånd, utlägges: ty kvinnan är skapad för mannens skuld, och icke mannen för kvinnans. Denna uppfattning, att kvinnan icke vore skapt för sin egen skuld lika väl som mannen, har sitt ursprung ur hebreernas skapelsehistoria och stämmer icke med sjelfva grundtanken i kristendomen. Man finner icke att Frälsaren skulle offrat sitt lif mera för mannens än för kvinnans skuld, att hennes själs frälsning skulle för honom egt på något sätt en sekundär betydelse, hvarför ock kyrkan sjelf måste erkänna att Kristus har lika så dyrt återlöst kvinnan som mannen och att hon skall ega lika arfvedel med honom i Guds rike. Men om kvinnans andliga värde, det hon eger inför den Högste, är absolut lika med mannens, huru kan i det lekamliga och inför det som lägre är, i det borgerliga samhället, en underkastelse, ett beroende, ett omyndighetstillstånd vara rätt och tillbörligt? Måste man icke hålla för att det är en föråldrad mensklig ordning, icke en gudomlig verldsordning, som kyrkan med sin sanktion vill befästa?

Den har derför icke heller hållit stånd. Likställighetstanken, af kristendomen förkunnad till först i det andliga, har steg för steg brutit sig igenom och gått ut öfver det verldsliga. Den

lika arfvedelen i Guds rike är vorden en lika arfsrätt i timliga egodelar, och förmanskapet eger numera lika litet rum i det borgerliga som i det andliga lifvet, efter det att en myndighetsålder faststälts för kvinnan liksom för mannen. Hvilka vägar och hvilka former den gudomliga likställighetstanken tagit för att förverkligas hör till de intressantaste kapitlen i bildningens historia. I lidandets tidsålder buro heliga kvinnor och martyrer likaså aktade vittnesbörd som män om kristendomens sanning, och i Gudsmoders-kulten fick moderskapet en helgd och upphöjelse, som det på långt när icke egde i hedendomens bäst utvecklade samhällen. Religionen var det som i chevaleriet lärde mannen att vid könens inbördes förhållande icke mäta kvinnans värde med styrkans mått, utan att sjelfmant binda sina begär och förandliga dem till en kärleksfull hyllning. Men så gick tanken vidare under humanitetens tidehvarf, eröfrande omsider allt det verldsliga; ej nog med en chevaleresk aktning för den svagare: menskligheträkänslan kräfver ett fullt och oförstäldt erkännande af samma menniskovärde. Det var visserligen blott som en grundsats detta uttalades vid revolutionen för hundrade år sen; af konsekvenserna i det praktiska återstår att genomföra i ett land mera, i ett annat mindre, men åtminstone der, hvarest kvinnan är förklarad myndig vid 21 år, är det ej blott stridande mot den gudomliga likställighetstanken, att framställa kvinnan såsom skapad för mannens skuld, utan ock stridande mot den borgerliga ordningen att kyrkan än vidare proklamerar något förmanskap eller herredöme för mannen öfver kvinnan, och då kyrkan eljes är villig att erkänna staten och hennes ordning såsom instiftade af Gud, vore väl på tiden att i denna punkt ändra läran.

Hvar kvinnans sak nu vore, om ej likställighetstanken egt ett sådant gudomligt ursprung, som det kristendomen gaf den, är omöjligt att säga. Ingen vet hvad romarverldens ordning i förening med germanismen kunnat derförutan verka. Som det nu gått, är det frälsningens och frigörelsens evangelium den svagare parten i främsta rummet har att tacka för framgången i en verld, der de naturliga böjelserna och begären, åt sig sjelfva lemnade, knappast skulle medgifvit henne den. Hellre än att rida spärr mot kristendomen, borde man der söka vapen emot och upplysning åt de lagstiftande stånd, som med åberopande af kristendom och kristlig sed lägga hinder i vägen för frigörelsen.

Blefve blott den insigten rådande, att frigörelsen åsyftar intet annat än att i verldsligt lagspråk öfversätta den kristliga likställighetstanken, eller med andra ord, att medgifva åt kvinnan i hennes verldsliga värf och verkningskrets det oberoende, som höfves en verklig sjelfegande personlighet, hvars högsta uppgift, hennes själs frälsning, redan sen nittonhundra år varit lagd i hennes egen, icke i mannens hand, så vore saken snart gjord.

I sjelfva verket går ock herdabrefvets författare längre än kyrkans lära noga taget medger, då han tillerkänner kvinnan fullt menniskovärde. Men han afböjer följden af denna premiss, i det han yttrar: »Om mannen och kvinnan hafva samma makt, derför att de hafva samma menniskovärde, så hafva äfven barnen samma menniskovärde, och äfven dessa böra då få samma maktbefogenhet som föräldrarna. Och äfven tjenarena hafva samma menniskovärde». Detta resonnemang har gett en signatyr i Kvinnoföreningens finska kalender anledning till rätt spetsiga anmärkningar, och verkeligen torde den ärade författaren böra erkänna att en pur sofism här undsluppit hans penna. Det är icke fråga blott om kvinnan i äktenskapet, utan ock om den ogifta kvinnan, kvinnan som sådan, och hon begär verkeligen icke större makt än tjenaren — den manliga, naturligtvis — alltid egt oförkränkt, eller den, att som myndig bestämma fritt öfver sig sjelf, att utan »dispens för könet» söka hvarje loflig verksamhet hennes anlag göra henne vuxen för samt hvarje medel att utbilda dem dertill — allt förmåner, hvilkas ernående förmenas kvinnan, men icke tjenaren, för könets skuld. Och hvad barnet vidkommer, kan det väl aldrig vara författarens allvar att likställa det med kvinnan, ty barnets menniskovärde är i görningen och det är åt föräldrarna uppdraget att söka utveckla det liksom dess andliga lif, medan kvinnans själ är lagd i hennes egen hand. Det fins verkligen icke i det kristna samhället någon fullmogen mensklig varelse, med hvars läge författaren kunnat jemföra kvinnans, sedan slafven och den lifegne, hvilkas själsangelägenheter också gerna lemnades åt dem sjelfve, medan de på grund af sin börd voro satta i en annans våld, blifvit frigjorda långt för detta i teorin och i verkligheten omsider äfven i Ryssland och Brasilien.

Författaren af herdabrefvet går till och med derhän, att han erkänner att »kvinnan nog har äfven utom familjen verksamhetsfält, som lämpa sig för henne». »Allt det framskridande och

all den utveckling, som enligt Guds verldsordning är möjlig, bör visst medges och beredas åt kvinnan, och missförhållandena i kvinnans ställning böra efter förmåga afhjelpas, men utöfver den af Gud utstakade verldsordningen bör kvinnan icke föras.» Fullkomligt vår mening, blott mán vore ense om hvad den gudomliga verldsordningen är. Den spetsfundiga vedersakaren i Kvinnoföreningens finska kalender anmärker härom: »Kvinnofrigörelsen vill icke strida mot »Guds verldsordning», men anser rätt att redligen söka kunskap om hvad och huru mycket sanningsenligt är Guds faststälda ordning och hvad som grundlöst så kallas. Hr biskopen meddelar icke närmare hvilken tidsålders och uppfattnings verldsordning är den, som i hans ögon är den gudomliga ordningen: månne den, som i forna tider var rådande, den som nu är vid makt eller den som håller på att inträda?»

Det vore säkert mycket lätt att på denna interpellation ange hvad kyrkan anser som den gudomliga verldsordningen, men svårare att säga hvad den i verkligheten är. Det vissa är att den finnes der och stadigt utvecklar sig till större klarhet. Men i den mån uppdagelsen fortgår, förändrar sig föreställningen derom och oriktigheterna falla bort som anakronismer.

II.

En författare, som öppnar Kvinnoföreningens »fria häften» med ett slags program, har deri sökt ange frigörelsens mål. Och han tyckes oss ganska riktigt hafva formulerat det såsom »borttagandet af alla band, hvilka som ett yttre tvång hindra kvinnan att röra sig fullkomligt fritt inom det menskliga samhällslifvets verkningskrets.» Men då saken sedan utlägges, tyckes han vilja förneka äfven de inre bestämningar, som begrunda olikheten mellan man och kvinna. Han menar att det är mest en förvänd uppfostran, ett inskärpande af olika föreställningar om »det passande», som föranledt könens karaktersolikhet. »Den så beprisade kvinligheten reducerar sig hufvudsakligast till en toalettfråga». »Att denna mensklighetens indelning i två olika kategorier, fria och ofria, den förra omfattande männen, den senare kvinnorna, är konstlad från början, derom kunna alla föräldrar gifva tillförlitliga intyg. Af egen erfarenhet skola de kunna säga att både gossar och flickor visa en synnerlig benägenhet att gripa öfver på hvarandras områden. Och ingenting är

naturligare; ty mångfald är lifvets lag, och blott en långvarig dressyr kan åstadkomma uniformitet.» Och den konstlade åtskilnad uppfostran framkallar sanktioneras sedan af kyrkan och stadfästes af staten.

Finnas då verkligen icke några konstanta bestämningar, som skulle begrunda en väsentlig olikhet mellan könen och framalstra ett skildt manligt och kvinligt ideal för uppfostran? Innebär icke uttrycket *likställighet* en sådan olikhet, ty det vore väl meningslöst att sträfva till att likställa det, som *är* lika? Läsaren har förmodligen i godt minne den uppsats i Finsk tidskrift, der könens karaktersolikheter och deras derpå grundade olika bestämmelse framstäldes ur naturvetenskaplig synpunkt. Man har tyckt att saken var gammal och bekant, men ofvanstående och andra dylika yrkanden, som gå ut på att upphäfva åtskilnaden könen emellan, visa huru väl det behöfdes att frigörelsens vänner och förfäktarinnor erinrades derom. Äfven herdabrefvets vedersakare i Kvinnoföreningens Kalender ber på det bevekligaste att man må göra klart för kvinnan »hvilka af de många åtskilnader, som nu äro eller påstås vara råmärken mellan man och kvinna, utgöra verkliga *naturbestämningar*, hvilka äro blott verkningar af lefnadsomständigheterna, och huruvida dessa *åtskilnader* och *bestämningar* äro att anse som af Gud påbjudna hinder för kvinnans fria utveckling och hennes rättigheters utvidgande».

Här, i mannens och kvinnans olika skapnad och organism med deraf betingade olikartade funktioner, finnas sådana naturbestämningar, vid hvilka menskligheten är ohjelpligen bunden. Huru än bildningen fortgått, har naturens åtskilnad mellan man och kvinna icke minskats, utan om en förändring kan spörjas, är afståndet fastmer förstoradt, — en vetenskaplig iakttagelse, som kanske icke var så allmänt bekant. Denna åtskilnad är den urgamla orubbliga grunden för könens inbördes förhållande, huru än detta i öfrigt kan hafva utvecklats, förandligats, förfinats, och hvilken föreställning man i öfrigt må göra sig om den gudomliga verldsordningen, kan man icke förneka att denna åtskilnad är ett moment deri. Liksom i urtiden, så än i dag är kvinnan af naturen bestämd för prokreation, medan mannen har sin större styrka för att värna och uppehålla familjen.

Men under samhällsutvecklingen ha dessa naturbestämningar blifvit bestämmelser för könen, som hvartdera har sin mis-

sion i mensklighetens hela uppgift. Det gäller numera för mannen ej blott att skapa välstånd åt de sina och att med lif och blod beskydda dem, utan ock att bygga åt dem ett samhälle, deri deras timliga och andliga väl befrämjas, och det gäller numera för kvinnan ej blott att våga sitt lif för slägtets fortbestånd, utan ock att lägga sin hela energi i dess uppfostran. Af dessa, i den gudomliga verldsordningen nedlagda bestämmelser kan möjligen den ena betecknas som jemförelsevis inre och förutgående, den andra som yttre och efterföljande, men svårligen kan någondera sägas vara högre eller lägre. Mannens verksamhet egde intet mål, der icke kvinnans gått förut, och hvilken mening eller båtnad egde kvinnans lifsfarliga och mödosamma värf, om mannens upphörde? Så är icke den ena till för den andres skuld, utan betingelsen är ömsesidig. Skall ändock apostelns bildliga uttryck att mannen är kvinnans hufvud bibehållas för skildringen af könens inbördes ställning i äktenskapet, så må då tilläggas att kvinnan är mannens hjerta, och de rangsjuka sedan tvista om hvilket är förmer.

Så tillvida tyckes den gudomliga verldsordningen icke svår att tyda. Otydligare förefaller deremot till hvilken grad den olika bestämmelsen verkar olikhet i det intellektuela och moraliska. Visst är att den fysiska olikheten måste motsvaras af en psykisk, i anlag och instinkter, men lika visst är att, ju mer man aflägsnar sig från naturförhållandet, dess mera minskas åtskilnaden, tills på de högsta andliga områdena, de intellektuela såväl som de moraliska och religiösa, en väsentlig olikhet svårligen kan uppvisas. Svårigheten här är att afgöra hvilka af de nuvarande egenskaperna må anses som härflutna ur naturgrunden, hvilka kunna vara en följd af sed, uppfostran och bildning. Det är lättare för författaren i Kvinnoföreningens tidskrift att härleda mest all psykisk åtskilnad mellan könen ur sed och uppfostran, än för en annan att visa upp till hvilken grad könens begåfning måste vara olika och i hvilka punkter den kan vara enahanda. Är det möjligt att genom barbariska ingrepp öfverföra det ena könets fysiska karakterstecken på det andra, så är det åtminstone lika möjligt att genom afsigtlig uppfostran göra kvinnans håg och begåfning manlig, mannens kvinlig, liksom det å andra sidan är tänkbart att anlag och krafter, som nu icke förefinnas hos könet eller finnas blott i svagare grad, saknas till följd af missförhållanden, som böra bortskaffas.

Om det religiösa har redan varit tal, och vi tillägga blott att det religiösa känslolifvet kan vara af naturen olika stämdt hos man och kvinna, men för religionens innehåll har den ena lika öppen blick som den andra, hvarför ju icke heller kyrkan anser någon särskild bemedling behöflig för kvinnan mer än för mannen. Då man emellertid med en viss retlighet tillbakavisat tanken att kvinnan kunde utöfva en religionslärares kall, så måste väl detta bero på något annat än bristande förmåga af inblick i de högsta tingen.

Möjligen på en misstro till hennes förmåga af systematik. Mången har velat frånkänna kvinnan den förmåga af generalisation, den säkrare slutledning, som den vetenskapliga verksamheten förutsätter. Men om så vore, hvem kan här afgöra om icke bristen beror på outvecklade anlag till följd deraf att kvinnan hittills icke deltagit i forskningsarbetet? Att hennes intelligens som sådan vore dertill oförmögen kan väl svårligen påstås, då ju kvinnor inom de mest olika brancher, såsom matematik och filologi, uppnått fullgiltiga resultat och vunnit ansedda namn. Detta fåtal bevisar ännu icke att hennes håg och kallelse skulle ligga åt detta håll, men det är nog för att tillbakavisa hvarje argumentering, som på grund af kvinnans naturliga begåfning vill stänga för henne de högsta undervisningsanstalterna. Det är möjligt att hennes vetenskapliga verksamhet aldrig blefve af större betydenhet än hennes verk inom konsten, som ju i hela den nyare tiden stått henne öppen, utan att sed eller yttre stadganden hållit henne tillbaka, och der hon likväl frambragt något mera betydande blott som reproducerande inom musiken och på teatern, endast sällan som sjelfständigt skapande. Men skulle väl vetenskapen och högskolan lida något af att kvinnor deltoge i de akademiska studierna och ginge der så långt som deras individuela anlag och begåfning bjöde? Konsten har ingenting lidit, tvärtom har kvinnans konstbildning kommit konstintressena till godo i hemmet och skolan, och det samma vore väl att emotse af de vetenskapliga studierna.

Hvad slutligen det moraliska vidkommer, torde kvinnans förmåga att inse hvad rätt är aldrig ansetts mannens underlägsen, hennes pligtkänsla har visat sig lika lefvande, och ansvarigheten har icke heller tillmätts åt henne med mindre mått än åt mannen; endast straffarterna hafva delvis utmätts lindrigare åt kvinnan med hänsyn till hennes svagare fysik. Å andra sidan

har vid ett slag af brott, sedlighetsbrotten, röjt sig till och med en viss benägenhet att tilldela henne ett större ansvar: vestalen begrofs lefvande, medan den i hennes förseelse delaktige mannen endast landsförvistes, och ännu nyligen hade lagen hos oss särskilda straff för kvinnans felsteg i detta hänseende; hvilket ock kan anses ega sitt berättigande, med hänsyn till kvinnans större betydelse för slägtets fortplantning och den kränkning hon dermed tillfogat sin egen mission; det är ock hos henne förseelsen blir uppenbar. Det hade varit önskligt att hr C. B. F., som redogör för kvinnans ställning hos oss i civil- och statsrättsligt hänseende, jemväl belyst hennes ställning inför strafflagen.

Men mellan dessa höga områden, der åtskilnaden mellan man och kvinna är oväsentlig eller möjligen konstgjord, och familjen, der den är grundväsentlig och oföränderlig, reser sig samhället med sina otaliga verksamhetsarter, och att säga hvad af dem tillkommer mannen, hvad kvinnan, huru långt naturbestämningen sträcker sig och hvar den åtskilnadslösa andliga verksamheten vidtar, deri besticker sig svårigheten. Är det då icke rådligast att, vid så mycken osäkerhet, upphäfva förbuden och så litet som möjligt genom förordningar bestämma hvad mannen och hvad kvinnan bör egna sig åt? Kanhända, om man hyste ett sådant förtroende till den gudomliga skapartanken, den i mannens och kvinnans väsen nedlagda bestämmelsen, det också blefve sedan mycket lättare att säga hvad den gudomliga verldsordningen verkeligen bjuder.

III.

Kvinnans mission är väsentligen en annan än mannens, men det bör icke förgätas att båda sammanfalla i mensklighetens ena gemensamma uppgift och utföras med i grunden enahanda andliga krafter. De måste följaktligen beröra hvarandra på alla punkter. I familjelifvet, der åtskilnaden tydligast framträder, åligger mannen att deltaga i uppfostran, liksom kvinnan att förstå och hysa deltagande för hans värf. Huru skulle uppfostran af den kommande generationen, den blifvande medborgaren, kunna vara någonting för mannen främmande, och huru skulle kvinnan förstå att uppfostra, om hon icke egde förstånd och intresse för samhällsvärfven? Och huru lätt händer icke att genom den enas frånfälle dennas uppgift måste hel och hållen öfvertagas af den andra?

Men äfven utom familjelifvet är könens inbördes förhållande icke mera så enkelt, som man föreställer sig att det ursprungligen varit. Den urtid, då mannens kroppskraft togs i anspråk för hemmets värnande och han släpade näringsmedlen dit med egen hand, faller icke inom historien. Samhället har öfvertagit värnandet, men ännu synas dithörande befattningar tillkomma mannen ensam. I och genom samhället har hans mission vidgat sig långt utöfver naturens första enkla bestämningar; i samhällets ordnande så, att menskligbetens väl derigenom befrämjas, finnas det praktiska lifvets högsta verksamhetsarter, och vid den utomordentliga solidaritet, som är rådande inom samhället, kan icke förnekas att han förmår fylla sin mission som man och menniska äfven utan att bilda familj. Desslikes kvinnan. I samhället förekommer en uppfostrande och vårdande verksamhet, analog med den hon utöfvar i hemmet, och derutöfver kan äfven hon, utan att förneka sin mission som kvinna, ha sin verksamhet i befrämjandet af menskligbetens väl. Kungsvägen för man som kvinna till rätt och full medborgerlig verksamhet går genom äktenskapet, och om än andra stigar kunna leda till en sannskyldig lifsuppgift, så lider dock celibatärens lifsgerning af en uppoffring, en försakelse af den naturliga bestämmelsen. Men i alla fall, om det medgifves mannen att kunna fylla sin mission utan att bilda famllj, så må det än hellre medgifvas kvinnan, på hvilken det icke ankommer att taga första steget och som blott genom desto orättvisare restriktioner stänges från verksamhetsarter, vid hvilka hon dock kunde finna och fylla en lifsuppgift.

Ett stort steg till det bättre blef taget hos oss, då genom näringslagen af 1879 samhällets förvärfskällor gjordes tillgängliga för kvinnan. Det var då ändtligen på tiden att den myndig förklarade kvinnan, som satts att råda öfver sig och sitt gods, så som ock familjemodern, som fått den hårda lotten att jemte egen fylla äfven mannens uppgift, fingo oförhindrade af någon skråordning gå till dem för sin bergning. På seden har det sedan berott att kvinnan mer och mer kommit i besittning af privattjenster, och om det än kännes harmligt att hennes arbete, ehuru jemngodt med mannens, betalas mindre, är detta en öfvergående olägenhet, hvilken må fördragas som en följd af tillströmningen.

Hvad frågan nu egentligen gäller är den offentliga verk-

samheten, särskildt den på universitetsstudier grundade. Hastigt nog har kvinnan fått tillträde till åtskilliga lägre administrativa befattningar, så kallade arvodestjenster, hvilka förutsätta moraliska egenskaper, punktlighet, redlighet, samvetsgrannhet. Svårare vill det gå att vinna likställighet med mannen i afseende å de fasta statstjensterna. Af sådana äro endast vid skolverket några få reserverade för fruntimmer, några andra äro af neutral natur, för resten erfordras »dispens för könet», det är rättighet »att efter förtjenst och skicklighet vinna befordran», oaktadt sökanden är kvinna, en utväg som måste kännas allt mera kränkande, i den mån kvinnans sjelfkänsla vaknat. Dessa allt talrikare dispenser häntyda emellertid på en snar framtid, då det måste afgöras i hvilken utsträckning kvinnan lika med mannen kan deltaga i de offentliga värfven.

Och först och främst bör väl undervisningen i hela dess omfång anses egnad för det kön, som i den gudomliga verldsordningen synes företrädesvis kalladt till att uppfostra det växande slägtet. Om likväl de försök hon gjort i gosskolor icke alltid utfallit tillfredsställande, bör man besinna att en strängare *disciplina mentis* aldrig kommit kvinnokönet till del och de egenskaper, som sålunda uppammats hos könet, kan den enskilda icke lätteligen frigöra sig ifrån. Kvinnans hittillsvarande utbildning i förening med den moraliska verkan hennes långa omyndighetstillstånd utöfvat är emellertid ett sakförhållande, som icke kan förbises, så länge det förefinnes. Historien har att uppvisa furstinnor, som med utmärkelse handhaft den högsta styrelsemakten i konstitutionela såväl som despotiskt styrda stater, men historien visar ock hos dessa herskarinnor beklagliga drag af kvinlig svaghet. Om än dessa lysande exempel äro nog för att visa att kvinnan som sådan är vuxen äfven de högsta politiska uppgifter, kunna de icke åberopas för umbärligheten af en specielare utbildning. Klokheten synes bjuda att ett öfvergångstillstånd inträder, då det försummade återhemtas, innan den offentliga verksamhetens banor öppnas för kvinnan utan annan inskränkning än i de fall, der naturbestämningen sätter en åtskilnad. Bland de värf, som tillsvidare torde komma att förbehållas mannen, skall helt visst äfven representantkallet räknas, medan deremot rösträtten endast genom uppenbar orätt kan förhållas den myndig förklarade kvinnan.

Vid kvinnans tillträde till statstjenster möter dock en svå-

righet, som antagligen icke aflöper utan uppoffring å hennes sida. När hon träder i äktenskap, skall hon svårligen kunna bibehålla en befattning, som, för att utöfvas väl och utan afbrott, skulle göra intrång på hennes verksamhet som mor och husmor. Vid hennes fullmakt på tjensten skall således underförstås ett vilkor om afgång, som icke föreligger mannen. Och denna uppoffring blir icke den enda, ifall hon gifter sig. Att man och kvinna i äktenskapet blifva ett och bilda en samfäldt personlighet är en i den naturliga och gudomliga verldsordningen grundad nödvändighet, hvarförutan ingen garanti funnes för kommande generationers lycka, för mensklighetens framåtskridande. Och lika visst som kvinnans mission vid ett sådant äkta förbund ligger inom hemmet, der hon kan kallas kollektivpersonlighetens hjerta, lika naturligt är det att mannen representerar denna utåt, gentemot tredje person och samhället. Det ankommer således på kvinnan ej blott att afstå från den oberoende ställning hon redan tilläfventyrs åtnjuter i samhället, utan ock att lägga sin sjelfständighet i mannens hand, mot det att han åt henne afstår spiran vid den husliga härden. För resten är denna punkt erkändt den vigtigaste, liksom den svåraste vid fastställande af kvinnans rättsliga ställning, och lagstiftningen har i olika länder sökt olika former för lösandet af den ömtåliga frågan huru två viljor, som tillförene gått hvar sin väg, skola förenas till en. I regeln är och förblir väl kärleken den *lex in casu,* som låter de två finna det bästa modus vivendi, och så långt möjligt är i afseende å tredje person och samhället, borde denna makt få ordna det inbördes förhållandet. Men då lifvet är fullt af omskiftningar, måste lagen vara beredd på att vid förekommande fall tillse det den goda viljan får makt öfver den onda. Vi våga icke afgöra om, såsom mången vid senaste landtdag hördes yrka, det är genom äktenskapsförordets utvecklande lagen bör söka trygga kvinnan mot allt det elände ett olyckligt äktenskap kan bringa henne, eller om vår gamla svenska lag, enligt hr C. B. F:s frisinnade tolkning, redan eger stadganden om hustruns rätt att deltaga i boets förvaltning och utvecklingen blott behöfde gå i denna riktning.

Medför sålunda giftermålet en viss uppoffring för den oberoende kvinnan, medan lyckan inom äktenskapet alltid har någonting ovisst, så har man befarat att genom frigörelsen kvinnans sannskyldiga bestämmelse skulle falla i vanpris. I förtrö-

stan på kärleken, denna lifvets urmakt, dela vi icke vår ärade medarbetares i junihäftet farhåga i detta hänseende. Är moderskapet och moderskallet en verklig bestämmelse, af Försynen nedlagd i kvinnans väsen, så må man i Herrans namn ha förtroende till den gudomliga skapartankens kraft att göra sig gällande; vanmäktiga vore derförutan ock alla försök att genom menniskostadgar vidmakthålla den. Här är ju icke heller fråga om att vilja locka kvinnan till universitetsstudier och in på samhällsverksamhetens banor, hvilket visserligen vore ovist, endast om att borttaga restriktioner, som hindra henne från att utveckla sina anlag och vinna det oberoende en myndig person egnar och anstår. Möjligt nog att vid frihetens första åtnjutande ett större antal kvinnor, drifna af nyhetens behag eller af den hänförelse, frihetsstriden väckt, skulle stanna kvar på de utom hemmet liggande lefnadsbanorna, men man kan vara förvissad om att denna tendens icke skulle gå längre än tömmen räcker. Vår tro är att likställigheten tvärtom skulle på det mest välgörande sätt återverka på äktenskapet. Huru lätt händer nu icke att den unga kvinnan, i känslan af sitt beroende och sin hjelplöshet, emottar anbudet af en man, blott för att vinna en betryggad ställning, byggande sålunda sin äktenskapliga lycka på en frostig grund, att samma hjelplöshet sedan, då följderna af förbundets oäkthet begynna visa sig, hindrar henne att förbättra sitt öde, medan deremot, om hon gör sitt val som oberoende och sjelfegande person, sannolikt endast en verklig kärlek kan förmå henne till uppoffringen och dermed vinnes en större visshet att hennes steg skall föra till lycka. Ju mera utvecklad sjelfkänsla å ömse sidor, dess starkare måste visserligen dragningskraften vara, men desto starkare och hållbarare blir ock föreningsbandet. Skulle ändock i det skiftesrika menniskolifvet utgången bli en annan, har hon möjligheten att åter ta sitt öde i egna händer.

Vi inse icke hvad annat än friheten skall kunna aflägsna de dröjande spåren af den tid, då kvinnan såldes och köptes, eller huru kristendomens höga frigörelsetanke skall annorlunda kunna förverkligas. Helt visst skall i frihetens klara och stärkande luft kvinnans väsen undergå en förändring och ett i väsentlig mån annat ideal af kvinlighet utbildas på den af naturen gifna grundritningen. Huru än detta ideal skall med tiden gestaltas, om det äfven framdeles blir utmärkt genom större fin-

känslighet, renare och strängare sedlighet, innerligare fromhet och älskvärdare sätt, kan man dock vara förvissad om att det blir mannens olikt och derför mannen kärt. Aflägsnas drag, sådana som den kvinliga hjelplösheten, hvilka inkommit genom missförhållanden i lifvet, så kvarstår i alla fall förhållandet af en större styrka hos mannen, och den chevalereska känslan har sålunda fortfarande skäl för sig. Ej heller kunna vi dela Dagnys farhågor, att frigörelsen skulle gå på bekostnad af kvinnans fromhet. Inträder hon i äkta förbund med mannen såsom hans jemlike, medveten af att vara en fullt sjelfegande personlighet, skall hennes fromhet troligen förändras till sin art, men behöfver derför icke försvinna. I högre grad än mannen skall hon vara villig att resignera sig under den Högstes vilja, att erkänna ringheten af sin kraft till att fylla det ideala mått allas vår frälsare uppstält, att söka hjelp hos honom vid det hon ärligt bemödar sig derom. Men i denna fromhet ingår icke vidare den resignation, som, nära befryndad med trälsinnet, härflyter ur en omedelbar underkastelse under en annan menniskas vilja, en fromhet som blott alltför lätt slår in på förställningens och listens utvägar, blir detta *pia fraus,* som fordomdags kyrkan var så villig att förlåta henne. För denna slags fromhet skall kvinnan efter frigörelsen, så inom som utom äktenskapet, bevaras genom känslan af sin jemnlika ställning och sitt fulla menniskovärde, hvilket deremot alldeles icke strider mot hennes fromhet, ty att ödmjuka sig inför den Högste anstår man som kvinna, allenast att kvinnan törhända af naturen har lättare för det.

Det är naturligt att ju mera frigörelsen fortskrider, förändras umgänget mellan könen, det blir friare, enklare, naturligare. I den mån kvinnan känner sig som mannens jemnlike, bortfaller ur seden en mängd bestämningar, hvilka, kvarstående från chevaleriets tider, garantera nu åt kvinnan en aktning från den starkares sida, den hon skall vinna enklare genom att ta sitt eget värde i akt. Helt visst skall alltid en chevaleresk känsla vara erforderlig och naturlig hos den starkare, men der fins i umgängeslifvet en hop bestämningar om det passande, egnade att utgöra skrankor emellan könen, och deri har programförfattaren i Kvinnoföreningens »Framtid» rätt, att de saklöst kunna falla bort, när nämligen kvinnans känsla af sitt fulla menniskovärde och af sin mission i lifvet blifvit nog vaken.

Det är lätt förklarligt att folk af den gamla stammen med bekymmer kunna åse den vändning könens inbördes förhållande fått under våra ögon. Skall kvinnan icke dervid förlora med hjelplösheten äfven den större finkänslighet, den blygsamhet och den renare sedlighetskänsla, som utmärkt hennes väsen? Helt visst, om dessa drag i det kvinliga idealet höra till dem, som vexla med tiderna; men vi tro det icke. Hon skall icke upphöra att vara den, af hvilken sedernas förmildrande, lidelsernas förädlande främst beror, hon skall i detta hänseende som förut gå i spetsen, emedan hennes natur har en vekare och finare daning och ur hennes mission härflyter en sedlighetskänsla, mera absolut än mannens. Genom seden kan den kvinliga finkänsligheten hafva öfverdrifvits till sensibilitet, blygsamheten till pryderi, men finkänsligheten och blygsamheten äro icke alster af seden, de härflyta ur hennes sedlighetskänsla och skola, när de uppbäras af en starkare sjelfkänsla, verka desto mer till menskligheten förädlande.

Är det således ingen fara för sederna, för äktenskapet, för samhället af att kvinnan fritt får utveckla sitt väsen, under det hon fullföljer den mission, henne är förelagd i den gudomliga verldsordningen, så tyckes lagstiftningens värf bestå mest blott i att borttaga restriktionerna, ja, och i att utfinna den formel för äktenskapet, som höfves den myndig förklarade kvinnan. Man kan vara viss på att det blir endast i undantagsfall, då särskilda naturgåfvor äro inlagda hos kvinnan, eller ogynsamma omständigheter förefunnits, som kvinnan derefter skall försaka moderskallet. Hon skall i dessa undantagsfall dock icke såsom nu behöfva derjemte äfven misströsta om hvarje menniskovärdig verksamhet eller på nåder ernå en sådan.

Den enda allvarliga svårigheten är ordnandet af undervisningen, och på denna ankommer dock så mycket. Här är ej nog med satsen: gif kvinnan frihet, så får man bättre se hvad den gudomliga verldsordningen innebär. Här måste åtminstone på försök en ordning fastställas, på grund af mer eller mindre sväfvande föreställningar om kvinnans bestämmelse, om hennes så kallade ideal, och dermed underkastas hon under sin skolgång en viss förutbestämmelse. Det gäller dock att tillse att denna förutbestämmelse fattas så liberalt som möjligt.

Anser man att mannens och kvinnans mission falla helt och hållet utom hvarandra, så ställer man skolprogrammen på

den gamla foten. Så i 1843 års i många hänseenden så förträffliga skolordning, hvars grundtanke i detta hänseende blef gällande i jemt fyratio år. Medan mannen bestämdes der för yttre, främst offentliga värf, uppfostrades kvinnan för hemmet och salongen. Man meddelade henne ett antal färdigheter i språk, teckning, sång och derutöfver ett lindrigt kunskapsmått, som bibragtes genom lättare metoder. Med en sådan undervisning, ett slags reglerad guvernantsbildning, är kvinnan visserligen icke förberedd för det offentliga lifvet.

Anser man åter att man och kvinna i hufvudsak ega samma bestämmelse, att differensen är af föga väsentlig art, så är visserligen samundervisning det rationela. Men både principiela och praktiska betänkligheter resa sig häremot. Lika gerna kunde man underkasta kvinnan värnepligt, som gosskolans tunga dressyr. Denna kan nu visserligen förmildras, och tror man det vara möjligt att ordna samskolan efter den gamla pedagogikens vackra grundsats att uppfostra menniskan till menniska genom menniskor, så fins väl intet principielt skäl för att göra skilda skolor för könen. Men ditåt syftar icke den nyare pedagogiken, för hvilken denna grundsats är utopisk och opraktisk. Man vill ordna skolundervisningen efter lefnadsbanor, och då blir visserligen kvinnans förberedelse i regeln en annan än mannens. Utan olägenhet kunde ännu elementarskolan vara gemensam, men från pubertetsåldern måste man tänka sig att af vetandets mångfaldiga resultat den blifvande husmodern har behof af annat än den blifvande medborgaren, i synnerhet behof af en annan handledning.

Åtminstone som en öfvergång kan den nuvarande anordningen anses hafva träffat det rätta. I ett hänseende torde fruntimmersskolan hos oss hafva lemnat jemngoda, om ej bättre resultat än den manliga elementarundervisningen. Hennes metoder ha visat sig verksamma i att framkalla ett vaket kunskapsbegär och frisk, oförtröttad håg att förkofra det inhemtade. Genom det nu inrättade fortbildningsläroverket härstädes, som afser icke blott lärarinnebildningen, utan en vetenskaplig utbildning öfverhufvud, har en stig blifvit öppnad, hvilken kan leda den hugade ut i samhället. Det har skett med stor försigtighet, och studentexamen är icke ställd som mål för fortbildningskursen. Men är det allvar med kvinnofrigörelsens yrkande på fri täflan,

så torde icke många banbryterskor behöfvas för att af stigen göra en banad väg.

Är det samhälle visast ordnadt, som förstår att på det rättas eviga grundvalar ge åt krafterna det friaste spelrum, så reder sig kvinnofrågan i ett sådant samhälle utan stor svårighet. Med fullt förtroende å ena sidan till det sant kvinliga, som den gudomliga verldsordningen nedlagt i kvinnans väsen, behjertar man der å andra sidan hvad Z. T. sjöng med anledning af den första kandidatgrad, som hos oss tilldelades en kvinna. Helsningsorden, hvars frisinnade bibeltolkning vi konstatera med nöje, äro intagna i »Excelsior», och några af dem må afsluta de bidrag, för hvilka vi redogjort.

Du, hemmets hulda, ljufva vårdarinna,
Är all din verld vid stugans tröskel slut?
Är du rebell emot ditt öde, kvinna,
För att du stundom längtar blicka ut?
Är det ett brott, som Gud ej än förgätit,
Att kunskapens förbjudna frukt du ätit?

Nej, knota icke! Bär din lefnads lotter,
Var öm mot allt hvad kärt i hemmet bor,
Men mins att tanken är din äldsta dotter
Och sanningen din gamla fostermor!
Ett litet sömnlöst barn är menskoanden;
Uppamma honom allt från lindebanden!

Hur många dina systrar funno vägen
Till samma mål, men funno porten stängd,
Och funno fördomen som dörrvakt trägen
Och dumheten som skylt på dörren hängd,
Och vände sorgsna till sin söm tillbaka
Att drömma, törsta, lida och försaka.

C. G. Estlander.

Tillfälligheter.

Hammarsby låg nedanför en hög sandås, på hvilken låga, yfviga enbuskar här och der växte fram mellan stenarne. På andra sidan åsen låg träsket med gröna holmar och stränder, bevuxna med yppiga löfträd och svällande grönska. Uppe på backen stod två duktiga väderkvarnar samt på längre och kortare afstånd från dem, i spridda grupper och i den mest trefliga oordning, inhysingarnes eller backstugusittarnes små låga kojor, blott åt landsvägen försedda med fönster. Denna gick midt genom den åt byn sluttande sidan af åsen. Nedanom landsvägen — i dälden — låg storbyn, som bestod af bondgårdar, omgifna af uthusbyggnader och spillningshögar, från hvilka vid inträffande regn all must och kraft flöt ned i den i dälden liggande »dammen», såsom denna gyttjepöl med sitt portersvarta, ofta med en glindrande tunn hinna täckta vatten kallades af byinvånarne. Mellan uthusbyggnadernas täta rader skimrade de vidsträckta, omsorgsfullt odlade och bördiga åkerfälten med sina för vinden lätt gungande rågax och sina sammetsmjuka, gröna vårsädstegar.

Det rådde annars den tiden — det var på 50-talet — lif och rörelse i byn. Der växte upp på hemmanen ståtliga raska karlar, »stora och starka som furor» och fulla af lifskraft samt håg för ett rörligt och handlingskraftigt, fastän någon gång öfverdådigt lif. I ungdomens lekar, dess bollslagning och »kurrkastning» deltogo ofta nog till och med äldre personer. Ännu i dag förvånar sig den resande öfver den mängd storväxt folk han här ser.

I främsta rummet bland de unge stod så i lek som framför allt vid arbete smedens son, Herman Runn, en ståtlig och rask tjuguårig fyr.

»Alldeles lik papp! En sådan var jag ock i mina unga dagar. Hoppade jemfotad tre aln högt; visste icke om jag skulle gå på hufvudet eller på fötterna. Men just sådana gossar bli karlar af.» Så sade smeden, belåtet strykande sig öfver den svettiga pannan, då man berättade honom något upptåg, som hans raske son haft för sig.

Han var riktigt »sjelfvaste funtus», försäkrade en och annan af de skämtsamme äldre karlarne, som vid åsynen af den raske ståtlige gossen sjelfve ihågkommo sina ungdomsupptåg. Aron Lärman åter, som var hufvudet för de väckta, förklarade honom vara den djupast i synd fallne af alla verldsens barn.

Byn var, som vi se, delad i två mot hvarandra fiendtligt stämda läger. En läsarprest hade under de senaste åren arbetat och verkat här. Han hade vunnit ett icke ringa anhang bland de fattige, men trosstarke backstugusittarne, hvilka med oblida ögon genom sina af solen grönstekta små fönster sågo ned på det brokiga lifvet i den syndiga storbyn.

Men bäst man åt och drack i all sorglöshet, tog sig hustru och hustru gafs åt man, bäst man arbetade och sträfvade för sin egen och de kära egnas förkofran och lycka, kom ett rykte, som stannade de flitige midt i deras arbete och afbröt de »väckte» midt i deras sånger — det var ryktet om den fruktansvärda farsot, som strök fram öfver bygderna och bar det hittills ohörda namnet kolera.

Sommarn hade varit och var fortfarande ovanligt torr och het. Intet moln, intet regn. Solen skred dunkelröd fram öfver himmeln, som rundt omkring sken i en rödaktig färgton. Luften kändes osund, och det tycktes mången att solröken kändes bäsk och äcklande, som hade den uppstått af att man brände gamla, kimröksvärtade likkistor.

En dag nådde pesten äfven Hammarsby. Som man kunde vänta, tog den fart i den i dälden liggande storbyn. De första dagarne dogo blott en och par personer i dygnet. Enligt kungörelsen, som upplästes i kyrkan, jordfästes och begrofvos liken genast.

Öfver Sibbens hus gick förödelsen till först. Värden insjuknade och dog inom några timmar. Man hade knapt fått honom i jorden, förrän värdinnan låg på bår. Blott tjensteflickan och en gammal fattig rotekvinna åtogo sig att vaka hos den döda. Herman Runn, som börjat hålla flickan kär, satt der äfven han. Bakom rotehjonets rygg och på några aln från liket smekte och kysste han sin hjertanskär. Hon tillbakavisade hans ömhetsbetygelser så godt hon kunde; stunden tycktes henne för allvarlig för att lämpa sig för lek och smek.

För att hålla upp krafterna och utestänga sömnen, hemtade hon in godt kannöl. Herman tog ur skåpet en vinflaska

— hemmanet var förmöget och man hade anskaffat vin till begrafningen — hälde oförmärkt en stor del i ölet och lät den gamla, som icke anade oråd, dricka af brygden. Svag som hon var, gick det henne i hufvudet. Då hon gick öfver golfvet, raglade hon, och han stampade, krumbugtande omkring henne, på de ojemt liggande, upp och ned klafsande golftiljorna, i det han sade: »Fall icke, kära mor! fall icke!»

Gumman märkte till sin stora sorg och grämelse den missaktning han visade henne, en missaktning som icke kändes mindre tung, för det att hon, som det tycktes henne, gjort sig förtjent deraf genom sin oförsigtighet att dricka mera än hennes svaga hufvud tålte vid. Hon föll ned på sina knän och bad sin Herre och Frälsare om förlåtelse för sig sjelf och för dem, hvilka vågat gäckas och skämta i ett rum, der en afliden låg på bår och sålunda blifvit störd i sin sista hvila.

Han försökte ännu skämta; men det gick icke. Ett stramt allvar hade lagt sig öfver hans håg.

Följande dag firades bröllop i Hindersby, dit sjukdomen ännu icke hunnit.

Herman begaf sig dit.

»Hvarthän?» frågade en af byamännen.

»Undan döden!»

Kommen till Hindersby dansade han, kry och glad som om ingenting händt. Han var i bygderna känd som en yr och öfverdådig skämtare och ville nu yttermera visa att ingenting kunde bringa hans sinne ur jemvigt.

Men midt under en »jänka» kände han plötsligt liksom två hvarandra korsande knifstyng gå genom underlifvet, uppifrån nedåt, från höger åt venster, och tvärtom. Han bleknade till litet; men dansade ut sin jänka.

»Jag var varm och drack för häftigt kallt vatten», tänkte han.

Han gick och satte sig, men kände då en krampartad hvälfning inom sig, liksom om man vändt upp och ned, ut och in på alla hans inelfvor.

Blek och med ångestsvetten i pannan steg han upp och gick ut.

Han följdes, allas gunstling som han var för sina tokroliga upptåg, af några pojkar, hvilka sporde hvart han skulle i väg.

»Hem för att dö», svarade han. Han kastade sig på mar-

ken och rullade sig tillsamman som ett klot, allt under det han ifrigt bad att man skulle föra hem honom.

Inom några minuter var hästen förspänd och den sjuke upplyftad i en fyrhjulad kärra.

Han bad dem köra raka vägen till Sibbens.

Man gjorde så.

Han bad dem hemta ut Stina-mor. Han måste, förrän han skildes från verlden, be den gamla, med hvilken han skämtat så illa, om förlåtelse.

Men hon låg sjelf för döden. Man måste bära in honom. Den för några timmar sen så glade och blomstrande ynglingen stod gulblek och skälfvande och bad ödmjukt det gamla rotehjonet om förlåtelse och tillgift.

Hon lyftade upp sitt trötta hufvud och sade: »bed, bed, käre gosse, bed till Honom, som lidit för oss alla och förlåter oss alla. Jag har ingenting att förlåta. Det är lätt förlåtet, der så föga är brutet.»

Men så ryckte krampen med sina tusen osynliga armar åter till, och Herman sjönk ned på golfvet. Hans dödskamp var till ända, förrän den åldrige fadern hann fram att taga farväl af honom.

Följande dag försiggick hans och Stina-mors likbegängelse samtidigt, och deraf kom sig att deras kistor sänktes ned bredvid hvarandra. Men den jättestarke storvuxne fadern stod länge, efter det alla aflägsnat sig, kvar vid grafven och stirrade ned på mullen. Det kändes som hade han begrafvat en del af sig sjelf och alla sina förhoppningar. Han skakades i hela sin kropp af snyftningar och förde då och då den grofva stora handen upp mot ansigtet och sopade bort de stora framrullande tårarne. Men då han mot aftonen gick hem, ropade han storgråtande till hvem han än mötte: »jag har begrafvat min Herman! Men ske Guds vilje.»

Mången började med att tro att han i sorgen druckit för mycket; men slutade med att frukta för hans förstånd! Följande dag gick han klagande omkring på samma sätt.

Af en händelse kom han att gå upp på backen. Der höll Lärman en af sina dundrande predikningar. Han hade ett eget sätt att föredraga, som under denna, på uppskakande tilldragelser så rika tid gjorde ett starkt intryck på åhörarne. Bäst han stod och talade nästan hviskande, liksom om han förkunnat

skapelsens hemligheter, okända och dolda för alla utom honom, skrek han plötsligt till i vild exstas, slog händerna mot ögonen och talade så åter med slutna ögon, liksom försjunken i åskådande af Gud och hans heliga vilja. Och han höll en straffpredikan af hårdaste slag. De yttersta tiderna voro för handen. Det kunde hvar och en se af tidens tecken och under. Det kunde hvar och en se, som blott hade ögon, om han läste i Uppenbarelseboken. All slags gudlöshet gick fräckt och uppenbart omkring. Man hade ej aktning mera för gudomliga eller menskliga lagar. Och nu tog han exempel ur lifvet och visade huru Herren är en sträng, men rättvis domare. Han förtäljde för dem Herman Runns historia, huru denne hade lefvat som en hedning intill det ögonblick Herren sade: »här skola dina stolta böljor lägga sig» och slog honom i stoftet och kallade honom inför sin domstol att dömas efter som hans gerningar värda voro. Lärman uppmanade derför hvarje menniska att be Gud bevara sig för ett så syndfullt lefverne och en så sorglig ändalyckt.

»Dömer icke, så varder i icke dömde», ljöd en hård grof röst nedifrån dörren.

Det var fadern till den så hårdt fördömde, som under senare delen af predikan inkommit.

»Dömer icke, så varder I icke dömde», upprepade han med dundrande stämma och med den sinnets öfverspänning, hvari han gått dessa dagar. Och slående med de stora släggformiga händerna omkring sig i luften vandrade han hemåt, då och då rytande af smärta och raseri: »Dömer icke, så varder I icke dömde». Och dock låg läsarprestens ord tungt öfver honom. Då han hemkom, föll han snyftande på sina knän och sade: »Herre Gud ändå, om min son är osalig! Herre Gud ändå!»

I denna ställning stod han sedan länge och stirrade stelt framför sig. Hvarför var Herren Gud en så sträng domare? Hvarför skapade Han menniskorna för att göra dem osaliga? Hvarför! Hvarför! Då han var allvis, så visste han ju att endast få blefve »utvalda». Nej, nej, så kunde det icke vara. Frälsaren hade ju sagt till röfvaren på korsets galge: »sannerligen, sannerligen säger jag dig: I dag skall du vara med mig i paradis».

Och hans Herman! Icke hade han ju hädat, icke hade han röfvat, icke hade han engång velat masken för när. Det var blott ungdoms öfverdåd, som ett uppsluppet lynne och ett

lifskraftigt sinne och ett hetsigt raskt flytande blod gjort honom skyldig till. Och så hade ju hans sista tanke, hans sista önskan varit att godtgöra Stina-mor. Hon hade ju förlåtit, alla hade förlåtit; blott dessa läsare dömde honom. Nej, nej, de foro vilse. Gud är en barmhertig Gud, af stor nåd och förlåter alla missgerningar, öfverträdelser och synder.

Och att Herman blef begrafven bredvid Stina-mor var helt visst blott en tillfällighet; icke ett straff.

Så resonnerande tröstade sig smeden och somnade snart in.

Då han följande morgon vaknade, kände han sig lugn och såg saken sådan den var.

Men samma afton bragte honom underrättelse om att Lärman låg och kämpade med döden.

Följande morgon, då liket i den i hast hopslagna kistan fördes nedför backen på väg till kyrkogården, stod gamle Runn vid vägen.

Han upprepade nu icke sitt: »Dömer icke, så varder I icke dömde»; ty han visste att döden härjade öfverallt omkring i byn och hvilken stund som helst äfven kunde kalla honom. Och hvarför skola vi kortsynta menniskor upphäfva oss till domare öfver en afliden, hvarför döma i saker, till hvilka vi icke känna de djupaste driffjädrarna, hvarför gå Honom i förväg, som utransakar hjertan och njurar. Läsarpresten hade fördömt hans son. Han hade sett Guds straffdom deri, att Herman bortrycktes så omedelbart efter Stina-mor; deras kistor sänktes ju i jorden bredvid hvarandra. Runn hade dock vid närmare eftertanke funnit att det icke var ett straff, utan blott en tillfällighet, liksom det äfven var blott en tillfällighet att den egenrättfärdiga fördömande läsarpresten omedelbart efter sin hårda dom öfver Herman greps af dödens kalla obevekliga hand.

Så resonnerade gamle Villehad Runn, der han stod och såg tankfullt efter liktåget.

A. Allardt.

Ett embetskväde
från medlet af förra seklet.

(Meddeladt af K. G. L.)

Under forskningar i Svenska Riksarkivet ha vi bland andra akter, som röra Finlands kyrkliga förhållanden, anträffat nedanstående i versform af en kyrkoherde på Åland framstälda supplik till Kongl. Maj:t om transport till något pastorat i Sverige. Såsom en tidsbild torde åt detta kväde något rum kunna beredas i Finsk tidskrift. Akten inkom till högvederbörlig ort den 19 januari 1752 och öfverstyrdes till Cammar Expeditionen den 29 i samma månad, men synes ej ha föranledt någon vidare åtgärd, utan lades rätt och slätt »ad acta».

Om författaren, som var kyrkoherde i Sund, meddelas i Strandbergs Herdaminne följande personalia: »*Carl Gustaf Hallman,* neric., philos. mag. i Upsala 1725, pastor i Sund 1738, behedrad först med proste- och sedermera med professors namn, transporterad till Yttre Sela pastorat i Strengnäs stift 1761. Församlingen i Sund anhöll väl hos Kongl. Maj:t att få hos sig behålla denna deras älskade själasörjare, till hvilken begäran också professor Hallman sjelf biföll, men Kongl. Maj:t afslog den medelst resolution af den 21 juli 1767.»

Stor Mäcktigste Aller Nådigste Konung!

Gudi Lof! Wi nu fådt fira
Krönings-fest, då Riksens Spira
    Crona Nyckel Äpple Svärd
Hamnat på så utvalt ställe,
At wi äro glade, Sälle:
    Fattig, Rik, Hög, Usel, Lärd.

Frögde-Ljud i Riket föres
Ther Lyckönskan ymnigt höres
    Uti Städer Land och Marck

Ther wår wälfärd gick på Krycka
Nöd och sorg än kunnat trycka
Wor' ej sådan förmur starck.

Adolph Friedrich Swerjes Konung,
Ljufvare än Ljufste Honung,
Lefve ständigt nögd och Säll!
Drottning wår Lovis' Ulrica
Om Hvars Nåd wi ljuft predika
Lefve glad till sidsta Qväll!

Komme sent! ach! sent! then stunden,
Som har med sig sidsta blunden,
Riket alt til största Sorg!
Tå then Gyllne Hufvud Bona
Bytes i en Evig Crona
Innom Himlens Sälla Borg.

Printsar Tre til Thronens Styrcka.
Them wi skyldigst älske dyrcka
Som wår Sällhets fasta Hopp!
Önskas lätt och ljuflig wandel
Wid Regerings Skick och Handel
Uti önskligt stilla Lopp!

Then oss sändt thet Krönta Paret
Gifve oss thet milda Svaret,
At Hans Nåd wil med oss stå!
At Han wil wår Annslag kröna,
Så at wi med frögd få röna
Lyckas hvad wi slå uppå!

Store Konung! Landsens Fader!
Annse Nådigst thessa Rader,
Som för Thronen läggas ned:
Som ä gnistror af reen Låga,
Uptänd i en Svag förmåga,
Effter undersåtlig Sed.

Under Nåd, som ljufvast känder,
Full förtröstan mig ock wänder
Up! up til wår Högsta Sol,
Ther, Näst Gud, wår Konung sitter,
Som the Sina höra gitter
Af sin Höga Nådes Stol.

Under Allmänn frögd och glädje
Eder Majestät tillstädje!
At jag mig ock frögda får:
At jag får then Nåden äga
Och inn för min Konung säga:
Lycka til et Godt Nytt År!

Gud, Som tiden delar, mäter
Och förordnar Majestäter
Wid Regerins Bördan tung,
Med Sin Helga Ängla-Skara
Som sin ögnasten beware
Smordan sin: Wår Hulda Kung!

Then oss skänckt Gustafska Ljuset
Hålle hela Kunga-Huset
Wid beständig Blomster Prackt!
Hvilkets Stam och Sälla Grenar
Som Thens Högstes Bröst och Spenar
Wördar Riksens minsta Tract.

Sen Mång Wise fådt ny heder,
Guds försyn wist äfven leder
Någon Nåd til minas tröst,
Som til Swerje se tilbaka
At få ther en liten kaka!
Önskar undersåtligt bröst.

Gud alt styre til sin ära!
Hängne ock wår Rena lära!
Hjelpe i all tids Beswär!

Skydde Högst Betrodda Råden!
Som tilskynda mig then Nåden,
At mit hopp ej brista lär!

Til Hög Konglig Nåd hemställes?
Om ock Nådigst utslag fälles?
När som hälst ell' innan kort,
At mig Konglig Nåd benådar
Med en Påst, Som Nådigst bådar
Mig til Swerje fådt Transport.

Stormäcktigste Allernådigste Konung,
Eder Kongl. Majestäts

allerunderdånigste troplicktigste
undersåte i döden

Carl Gustaf Hallman

Kyrckjeherde och Probst uti Sunds församl.
på Åland, Philosophie Magister.

I bokhandeln.

— *ii* —: *Solglöd och andra skizzer;* 150 s. liten 8:o, H:fors 1885, G. W. Edlund; pris 2 mk.

D. W. G.: *På fantasiens vingar;* fortsättning af »Min penna»; 113 s. 8:o; H:fors 1886.

Det är en händelse, som visserligen icke saknar sin tanke, att de bägge ofvanstående böckerna blifvit sammanförda under en rubrik. Den ena är splitter modern, och lifvet sådant det der framstår ledes man vid på samma gång man kastar sig öfver det med orolig, hetsig trånad. Den andra boken har uppväxt på fullkomligt gammaldags botten. En gammal man med en förnöjsam och vänlig syn på lifvet har haft sitt nöje af att göra vers öfver dess mer eller mindre betydelsefulla tilldragelser, han talar om det goda och ädla på sätt man brukade förr i tiden och tycker om ett muntert och menlöst skämtande.

Skizz-samlingen af — ii —, som utkom till julen förlidet år, har låtit något tala om sig i hufvudstadens kretsar. Anledningen härtill var väl icke samlingens eget värde, utan excentriciteten i det tema, som varierades, och framställningens hetsiga ton. Det var påtagligt att man här hade äfven i vår literatur ett direkt inflytande från den moderna pessimistiska literaturen i Danmark. Redan den efter Jacobsens föredöme, »Mogens og andre noveller», tillkomna titeln anger hvad som befruktat förf:s fantasi, och man behöfver ej läsa många sidor i något af Herman Bangs arbeten för att inse det befryndade i osundheten hos honom och den nybörjarinna, som döljer sig under märket — ii —. Samma utsväfningar af en förslappad inbillning, som blifvit hetsad till att se något »uhyre» äfven i de enklaste förhållanden, samma osläckta kärlekstrånad och samma oundvikliga lifskval. Blott att öfverdrifterna här äro ännu intensivare och framställningsförmågan i proportion dertill svagare. Hos — ii — är det mest mannen, som faller offer för trånadens hemska sjukdom. Råkar han ut för en gammal kokett, blir lifvet strax för honom ett innehållslöst vegeterande, afbrutet blott af de feberaktiga stunder de älskande sitta och smekas tätt tryckta intill hvarandra, såsom det gick den fattiga prestenkans ende son, då han efter aflagd studentexamen reste ut till hafskusten för att hvila upp sig. Och för den stackars gossen, som sitter der »med halföppen mun och slocknad blick», öppnas medels trenne tankstreck ett ändlöst perspektiv af detta orklöshetens lifskval. Tora Granskölds fästman är en annan upplaga af samma typ. Han ligger långt in på nätterna och läser Sacher-Masoch, Jacobsen, Bang o. d., kin-

derna bränna, ögonen glänsa, »allt inom honom är i vildt uppror. En sådan stark längtan . . .» När han sedermera blir förälskad och förlofvad, kan det naturligtvis icke dröja mer än ett år innan den glupande lidelsen förtärt honom. Han orkar icke älska mera, än mindre då lefva; följaktligen dör han en slaskig höstmorgon. Uti denna beskrifning kulminerar förf:s onaturliga kärlekstrånad; de öfriga äro blott variationer på samma tema.

Med den kvinliga naturen är förf. påtagligen mera förtrogen, ehuru hennes beskrifning äfven här är ensidig och samma spöke som oftast slipper till att husera. Man varsnar försök till en framställning ur det verkliga lifvet, när förf. beskrifver kvinnan som gifter sig utan kärlek och sedermera genom strängt arbete undertrycker sin inre tomhet; och man förvånar sig att förf. gör den tossigt lärda fröken Hamfelt så mycken rättvisa i hennes svärmiska förhållande till den från verlden bortkomne gamle filosofen doktor Martens. Men i »Snö» lurar åter det förra spöket, »denna obegripliga känsla af tomhet, längtan, hunger efter någonting». Hon lefver ett lyckligt familjelif tillsammans med en man, som hon både älskar och aktar, till dess hon en höstmorgon vaknar och genom fönstret ser en låg blekgrå himmel och jorden täckt af ett ljusgrått snötäcke; det obegripliga kommer nu öfver henne, och återigen öppnar sig ett perspektiv af lifskval, denna gång medels trenne punkter. Skizzerna »Vid slutet» och »Bland rosor» äro försök till framställning af fasan för döden och ett lif efter detta. Man kunde rekommendera förf. till läsning Edgar Allan Poe, på det att hon må inse skilnaden mellan en upphettad inbillnings matta försök och den verklighet af ångest, som en oroad konstnärsfantasi kan skapa.

Att döma af ett och annat uttryck i boken, tyckes förf. sjelf inse det osunda i riktningen af hennes fantasilif. Är detta fallet, kan man kanske hoppas att hon skall arbeta upp sig ur det till naturlighet; det enda sättet för hvarje begåfning att i längden göra sig gällande.

Det kännes helt behagligt, när man kommer från läsningen af dessa skizzer, att taga i hand D. W. G:s lilla vershäfte. Man erfar väl icke en poetisk fläkt eller njutningen af lyriska tankar och stämningar; tvärtom. Men förf. är en glad och harmlös versmakare med ett säreget gehör för den formela sidan af sin konst. Gång på gång öfverraskas man af eleganta verspar, kvicka vändningar och välfunna rim. Genom långvarig öfning har förf. blifvit en så oförskräckt rimmare, att det är honom en småsak att i en femti sexti rim på samma slut beskrifva landtbruksmötet i Åbo 1881 eller för rimmets skuld stafva Bism-ark och sticka in det i parentes midt i en lång beskrifning öfver vår tids uppfinningar. Till detta dels glada dels allvarsamma rimmeri tager förf. sina ämnen från olika områden: den moderna sportens särskilda grenar, den arabiska sifferbeteckningen, Hj. Strömers astronomiska föreläsningar, badlifvet i Nådendal och kometen 1858.

Det versifierade företalet, som är ett tack till vänner och bekanta i Finland, visar att förf. är hemma från Sverige, men flyttat öfver till Finland, vunnit tillgifvenhet och vänner och blifvit bofast här. I sin ungdom togs han på ett eller annat sätt ur sin dröm att få ega en maka, och ehuru han visserligen är långt ifrån att dela gamla ungkarlars förakt för det heliga äkta ståndet — tvärtom framställer han på ett tilltalande sätt i dikten »En bedagad ungmös tankar» det tomma och värdelösa i det celibatära lifvet och huru lifvet får sitt innehåll först genom kärleken — så faller det sig dock ganska malitiöst mot fruntimren, när han efter historien om ungdomskärleken säger att ingen sen dess tagit honom ur den villan och omedelbart derpå tillägger refrängen i visan: och tack ska ni ha!

Den vänliga lifsåskådning, som härflyter ur grundstämningen i förf:s natur, har han bäst utlagt i dikten »Jag vet ej hvarför, jag känner blott», hvarmed han inleder den allvarliga afdelningen i dikthäftet och som är en af de få der en verklig poetisk fläkt röjes. Jag vet icke, säger förf., hvarför jag prisar lifvet, men jag känner att det är värdt att lefva. Jag känner att det ädla skall segra, känner att jag älskar det sköna och goda och att förståndet ej har någon makt öfver denna känsla.

Jag vet ej hvarför det sköna ofta
af själens öga blott fattas rätt.
Hur kan resedan så ljufligt dofta?
Dess skönhet märker man ej så lätt,
jag känner blott att den fins ändå,
fast andra akta ej stort derpå.

Så tänkte och kände man i Finland för ej många decennier sedan. Huru låter icke detta olika mot den otåliga trånaden hos — ii —! Det ligger en hel tidsålder mellan dessa tvenne åskådningssätt, och den enas beredvillighet att känna och erkänna de osynliga goda makter, som styra lifvets gång, är lika stor som hetsigheten, hvarmed den andra ställer sig oberoende af alla dylika makter och fordrar tillfredsställandet af sina kraf på lifvet. Men visserligen måste det erkännas att i vår tid poesins blomma icke doftar med resedans styrka, vare sig att de matnyttiga växterna tagit öfverhand eller öfverförfiningens ylang-ylang essens undanträngt de naturliga blommornas dofter.

B. E.

E. N. Setälä: Suomenkielen lauseoppi. 2 uppl. Helsingfors 1884; K. E. Holm. 78 s. 8:o. Pris 1 m. 75 p.

Om vi afse från den långa mellantid, som förflutit emellan tryckningen af föreliggande arbete och dess nyligen inträffade utgifvande — en olägenhet som icke kan läggas författaren till

last och icke heller förtager boken dess värde —, kunna vi blott med tillfredsställelse i hr Setäläs finska syntax helsa en gammal bekant. Om denna andra upplaga kunna vi fatta oss kort, då den första tidigare blifvit af kompetent granskare fördelaktigt bedömd i Tidskriften. Vi nämna blott att bokens omfång betydligt utvidgats och att detta i afseende å denna lärobok icke, såsom ofta annars, ländt saken till skada. Den finska syntaxen kräfver och tillåter såväl i svenska som tillsvidare äfven i finska skolor en långt utförligare behandling än formläran, som tyvärr alltför mycket idislas efter den vanliga, dödande tråkiga elementarboksmetoden.

Förändringarna i denna upplaga härröra förnämligast ur en omarbetning af inledningen samt af läran om tempus och modus. Den i Finsk tidskrift tidigare uttalade önskan, att hr Setäläs syntax måtte bearbetas äfven för undervisning på svenska språket, torde komma att blifva uppfyld. Vi hoppas att förf. tillika riktar den syntaktiska forskningen med allt flere bidrag, som otvifvelaktigt skola medföra praktisk nytta på samma gång de kunna bilda en vigtig länk i nutidens språkvetenskap. Ty förf., som till börd och bildning är finne, har redan förvärfvat sig en aktad ställning bland våra lingvister.

F. Gustafsson.

Macaulay: Lordi Clive; Englannin kielestä suomentanut F. F. S.; 97 ss. Borgå 1886; Werner Söderströms förlag; pris 1 mk. 50 p:i.

Det är glädjande att, om ock efter tjugu års förlopp, åter få se ett arbete af Macaulay framträda i finsk drägt. År 1866 utkom nämligen första delen af samma författares »History of England» uti finsk öfversättning af prof. J. Krohn. Ty värr har förfinskningen af detta klassiska arbete, som öfversatts till de förnämsta kulturspråk, afstannat med denna del, måhända emedan ett så omfattande literärt företag ej ännu kunnat uppbäras af den finska talande och läsande publiken.

Föreliggande arbete utgör en öfversättning af en bland Macaulays bästa »essays». Öfvers:s uraktlätenhet att angifva tiden för dess tillkomst är rent af vilseledande, i synnerhet som talrika hänsyftningar på de »nuvarande» förhållandena förekomma der. Det hade icke varit ointressant att erfara det Macaulays »Essay on Lord Clive» första gången publicerades i Edinburgh Review januari 1840, och att det till grund liggande källarbetet af Malcolm utkom fyra år tidigare.

I oktober 1841 framträdde i samma tidskrift hans artikel om Warren Hastings, Indiens första generalguvernör. Dessa två essays äro de enda Macaulay skrifvit angående indiska förhållanden. Det stora intresse frågan om det engelska väldets grundläggande uti Ostindien under närmast föregående sekel redan i

och för sig uppväcker, förhöjes yttermera då man vet att dessa artiklar författades af Macaulay efter hans återkomst från Indien, der han såsom medlem af statsrådet tagit en framstående del uti det mest omfattande lagstiftningsarbete, som skänkte Indiens folk en human och frisinnad lagkodex. De flesta af de här fälda omdömena basera sig derför på vunnen personlig erfarenhet om Indiens folk, deras åskådningssätt, seder och bruk. Med vanlig lifighet och klarhet i stilen upprullar han för oss det storartade, men blodiga drama, som ledde till Indiens underkufvande. Han inför oss uti den orientaliska politikens alla irrgångar och förmår afvinna de torraste frågor allt det intresse, de kunna inge. Surajah Dowlah och Meer Jaffier, Nuncomar och Cheyte Sing vädja, oaktadt sina laster och brott, ej förgäfves till vårt medlidande för deras hårda öde, då Macaulay för deras talan. Statsprocessen, uti hvilken Clive och Hastings efter sin hemkomst inveckades, är tecknad med stor dramatisk kraft.

Jag begagnar tillfället att hänvisa läsaren till en i tom I af denna Tidskrift (nov. 1876) ingående öfversättning af Bourdeau's korta uppsats om Macaulay och till Brunetière's artikel uti Revue des deux Mondes, juli 1882, hft. 2, om Macaulays essays, samtliga öfversatta till franskan af M. Guizot. Dr F. Berndtson har försvenskat åtskilliga af hans essays och parlamentstal. Sir George Trevelyan's »Life and Letters of Lord Macaulay» åtnjuter i England och på Kontinenten ett stort och välförtjent anseende och utkommer i ständigt nya upplagor.

Den finska öfversättningen af »Lord Clive» är ganska vårdad och belamrad med få tryckfel, de vigtigaste rättelsevis meddelade i slutet. De engelska idiomatiska uttrycken äro öfverhufvudtaget lyckligen återgifna af öfvers., som likväl icke synes öfvervunnit alla svårigheter vid öfverflyttandet af Macaulay's klassiska stil. Så öfversättes t. ex. »it was necessary to strike some daring blow» med »kova isku oli lyötävä» (s. 21); »every shot told on the living mass below» med »jokainen laukaus kaatoi miehensä vihollisen joukosta» (s. 25) m. fl. Ortografin af nomina propria är vacklande och godtycklig. Hr S. skrifver t. ex. Conway, Watson o. s. v., men ofta Lavrence i st. f. Lawrence; s. 63 skrifves Foex! Hr S. vill härvid synbarligen följa den fonetiska principen, men lyckas icke alltid. Det lilla häftet, som prydes af lord Clive's porträtt i träsnitt, kan betraktas som en värdefull tillökning i den finska öfversättningsliteraturen och skall, hoppas vi, genom tillräcklig afsättning vinna efterföljd.

A. Grönberg.

P. Päivärinta: Käytännöllisiä neuvoja soitten ja rämeitten viljelemiseen; Porvoossa 1886, Verner Söderström. Hinta: 1 m. 25 p.

Den bekante finske novellisten P. Päivärinta synes ej för-

akta att uppträda som författare äfven på ett så opoetiskt område, som jordbrukets, dertill säkerligen drifven af samma varma medkänsla för vårt lidande, umbärande folk, hvilken så vackert uttalat sig i hans noveller. Han, som så mästerligt skildrat vår allmoges tålmodiga resignation vid frostens härjningar, har nu liksom velat gifva vårt folk ett vapen mot denna fiende, i det han i ofvanstående arbete så populärt som möjligt sökt framlägga sina praktiska erfarenheter vid kärrodlingen.

Hvarje sida i denna bok talar om att man här ej har att göra med en lärd jordbrukare. Autodidakten lyser fram öfverallt. Men liksom i sina noveller visar Päivärinta sig i nu ifrågavarande arbete vara en högst ovanlig autodidakt. Han framställer allt på ett populärt och okonstladt sätt, går utan vidare komplimenter och inledningar förhållandena in på lifvet och ger sina råd enkelt och osökt och på ett språk så lättfattligt, klart och tillika harmoniskt välljudande, att vi ej påträffat något dylikt i någon annan finsk folkbok. Hvad framställnings- och skrifsättet angår måste alltså rättvist erkännas att förf. producerat en ovanligt duglig populär bok.

Men granska vi innehållet, dokumenterar sig autodidakten på ett vida mindre tillfredsställande sätt. Detta framträder emellertid ej så mycket i de kapitel, som behandla sjelfva upptagandet och bebrukandet af kärren; vid framställningen af detta ämne, som upptager största delen af boken, har förf. något så när kunnat reda sig utan teoretiska kunskaper och oaktadt han tydligen ej är bekant ens med den lilla literatur, som i vårt land publicerats i denna fråga. Likvisst märka vi äfven i dessa kapitel åtskilliga underlåtenhetssynder och skefva framställningar. Främst vilja vi påpeka att förf. på ett ingalunda tillfredsställande sätt redogör för ler- och sandslagning af kärr, något som nog skulle förtjent sitt eget kapitel, samt att han med fullkomlig tystnad förbigår kärrens gödsling med lämpliga artificiela och naturliga gödselämnen.

Vida betydligare missgrepp möta oss emellertid i bokens senare afdelning, som afhandlar gräsodling å kärren; dervidlag hade allt teoretiska kunskaper varit af nöden. Denna brist på vetenskaplig underbyggnad har väl räddat förf. från den tyska humbugen med dess Wagnerska och andra förblandningar, hvilka nuförtiden tyckas uppfylla de pura teoretikernas hjernor, men har i stället förorsakat en mängd felaktigheter och i hans framställning. Man häpnar sannerligen inför sådana orimligheter som att förf. (sid. 65) framför ordentligt gräsfrö rekommenderar dylikt insamladt på stallsvindar, och (sid. 68) förordar något så primitivt, som att lemna jorden att taga gräs utan insåning af frö. Bland underlåtenhetssynderna vilja vi nämna att allt för få fröslag omtalas, och att ej ens dessa afhandlas på något instruktivt och uttömmande sätt. Vi tro att ej ens det mest klyftiga prak-

tiska förstånd skall genom de meddelade knapphändiga notiserna komma till någon klarare insigt i gräsodling å kärr.

Ofvan påpekade felaktigheter göra enligt vår tro att arbetets värde blir högst tvifvelaktigt, trots dess rikedom på goda praktiska råd och det utmärkta framställningssättet, hvilket ger boken ett i första ögonblicket så tilltalande skimmer, och vi kunna ej annat än beklaga att en bok, som innehåller sådana kardinalmisstag, af stat och sällskaper sprides rundt kring landet. Den tid borde väl vara förbi äfven i vårt land, då man utan vidare anser att hvarje durchdrifven praktikus kan hopskrifva en i allo lyckad populär bok i landtbruk. Luckor och ofullkomligheter måste alltid vidlåda en framställning, der praktiken ej beherskas och klargöres af teorin.

I bokens sista kapitel har förf. skattat åt sin novellistiska talang och gifvit en god skildring af Hautamäki-gårdens uppkomst och uppblomstring; detta är helt visst en lycklig idé, som yttermera dokumenterar förf. såsom en ovanlig populär skriftställare och en framstående förmåga på det skönliterära gebitet.

G. G.

Meddelanden från Industristyrelsen i Finland; första häftet, 188 s. 8:o, med 6 pl. och 2 tab. H:fors 1886; pris 3 mark.

Statens konstsamlingars tillväxt och förvaltning 1884, underdånig berättelse afgifven af Nationalmusei intendent; bihang: I. T. Sergels porträttmedaljonger, af Georg Göthe; 71 s. stor 8:o Sthlm 1885.

— — *1885;* bihang: Konstväfvarne på Stockholms slott under 1700-talet; 84 s. stor 8:o Sthlm 1886.

Mittheilungen des K. K. oesterr. Museums für Kunst und Industrie, Monatschrift für Kunstgewerbe; neue Folge, heft 1.

Österrikiska museets »Mittheilungen» ha med innevarande år, då de börjat sin 21 årgång, förändrats till en månadsskrift, som afser att, jemte redogörelse för museets verksamhet, ge en fortlöpande katalog af samtliga publikationer på konstindustrins område. Det är utmärkande för österrikiska museet, liksom för South-Kensington museet i London, att vara en undervisningsanstalt af liberalaste slag. Den egentliga skolan är väl nu mera en skild anstalt, men samlingar, bibliotek, utställningar, gipsgjuteri, allt är att betraktas som undervisningsmaterial i stort för den besökande allmänheten och specielt för producenterne. Till den ändan hållas föredrag af museets personal, som bland annat åligger att på vissa tider vara till hands för att ge råd och upplysningar. Senaste december öfvertogs museets ledning af den bekante Jakob v. Falke efter grundaren R. v. Eitelbergers död. Nämda månad besöktes museets samlingar af 50,000 personer, biblioteket af 2,764, föreläsningarna af 597.

Förlidet år försiggick i svenska Nationalmuseum en betydande omgestaltning, i det att Kgl. lifrustkammarn afsöndrats och inrymts i Kgl. slottet och nationalmuseum i stället fått en konstindustriel afdelning med Karl XV:s samlingar från Ulriksdal, Slöjdföreningens och Bjelkeska samlingen som grundfond, uppgående till 7,687 numror. Någon tillökning i anslaget till inköp, som är 12,500 kr., synes dermed icke hafva följt. Nationalmuseets alla inkomster för 1885 uppgingo till 71,767 kr. Besöken å söcknedagarne, då de räknas, voro under året 48,000 personer, deraf 6,207 betalande.

Samtidigt med nämda förändring har en allvarsam utgallring verkstälts i tafvelsamlingen; ej mindre än 211 bilder, bland dem 96 italienska och 31 inhemska, hafva magasinerats, — ett lärorikt exempel, som visar att man ej kan vara nog laggrann vid uppgörande af planen till ett nationalmuseum. Så ha Hörbergs alla tolf bilder ur Jesu lif fått vandra ut, desslikes fem bilder af d'Unker, hvars Pantlånekontor vid 1866 års utställning, var så mycket omtyckt och omtaladt. Man har uppstält som fordran att verken skola i och för sig ega ett verkligt och blifvande värde, men derutöfver velat tillse att samme konstnär icke på ett öfverflödigt sätt representeras. Huru svårt det blir att vid inköpen af lefvande konstnärers arbeten vidhålla denna fordran, på samma gång man tillser att konstnärn får in sina bästa arbeten i nationalsamlingen, är lätt att fatta, och dock borde utgallringar förekommas såsom medförande stora svårigheter. I Paris har man, som bekant, ett skildt museum för de lefvande konstnärernas arbeten, ur hvilket efterverlden varsamt införlifvar det bästa med nationalsamlingen. Ett annat slag af utgallrade utgöres af mindre kände konstnärers verk, hvilka icke heller i och för sig ega synnerligt intresse för det allmänna konstsinnet, men som kunna vara af vigt för forskningen, och dessa ernar man i ett skildt rum hålla tillgängliga för forskarn och konstvännen.

Det är, som synes, på rent estetisk och vetenskaplig grund det svenska nationalmuseet är bygdt. Något praktiskt eller undervisande syfte har icke heller med den konstindustriela afdelningen inkommit, och måhända skall vid denna visa sig en viss svårighet att leda utvecklingen i en bestämd riktning, när ett sådant syfte saknas. Vid dessa föremål vill det estetiska och konsthistoriska intresset icke hålla streck. Bäst det är, kastar smaken om, gamla stylriktningar, som nyss voro så gouterade af alla samlare, förlora sitt behag, och hvad skall då en nationalsamling göra med det gamla porslinet? För konst- och kulturhistorien har det naturligtvis alltid sitt värde, och åt detta håll gå äfven de arbetande krafterna, så vidt samlingarnas vård lemnar tid öfrig. Intendentens årsberättelse 1884 åtföljdes af en förteckning öfver Sergels samtliga porträttmedaljonger, upprättad af dr Göthe, och den för 1885 af en afhandling om »Konstväfvarene på Stockholms slott under 1700-talet» af dr Looström.

amanuens vid den nya afdelningen. Det är i synnerhet gobelinsväfvarene Duru, Serre och Per Hilleström, hvilkas verksamhet redogöres för, och det intressanta är att se den ihärdighet, med hvilken de styrande fullföljde äfven i denna detalj föresatsen att med inhemskt arbete pryda slottet. Det var visserligen utländingar som inkallades, men man vakade sorgfälligt öfver deras förpligtelse att hafva infödde lärlingar. Slottsbyggnaden varade sålunda i mannaåldrar, och med mindre besvär hade man fått bättre och billigare varor i utlandet, men visst är att Sverige har en god del af sin finare konstflit och några af sine framstående konstnärer, såsom Sergel och Masreliez, att tacka detta sträfvande för.

Det är som befrämjare af konstindustrin hos oss den nya industristyrelsen, hvilken utsändt första häftet af sina meddelanden, upptagits i detta sammanhang. Ett administrerande verk utan samlingar och hvars omvårdnad skall omfatta all industri, äfven bergshandteringen, är ju eljes dess verksamhet en helt annan. Också innehåller detta första häfte af dess meddelanden, sånär som på några spridda notiser i hr A. A. Thesleffs berättelse om en resa i Belgien och Tyskland, intet som skulle häntyda på denna sida af industristyrelsens uppgift. Vi emotse i nästa häfte en redogörelse för de tilltänkta handtverkarskolorna och huru man ernar få dem till stånd. Då de äro kommunalanstalter och deras uppkomst således beroende af större eller mindre nitälskan för saken i de skilda orterna, är det fara värdt att det icke går stort bättre än med aftonskolorna i tiden, derest ej särskilda ansträngningar göras. Det är jernhandteringen som ger pondus åt detta häfte. Hr C. P. Solitander har lemnat en intressant berättelse om tillverkningen af Martinjern och Martinstål å Wärtsilä, der på regeringens bekostnad försök pågått att af myrmalmer tillverka homogent jern och stål, och på samma gång en inblick i den storartade verksamheten vid detta bruk, förtydligad genom ett antal plancher. Den vigtiga frågan om fabriksinspektion behandlas i en uppsats, till hvilken ansluter sig en redogörelse för fabriksinspektioner i utlandet 1884. För öfrigt innehåller häftet en lista å Finlands import af industrialster 1884, öfversatta artiklar om det industriela läget, om Thomasgötjern och Thomasstål samt notiser. Likt hvarje annat dylikt företag, måste Industristyrelsens meddelanden få tid på sig för att finna sin form, beroende som denna är äfven af tillgång på arbetande krafter. Främst borde väl dock en publikation som denna afse att ge en bild af styrelsens åtgärder, medan deremot notiser om tekniska uppfinningar och metoder kunna vara af värde endast i det fall, att meddelandena utkomma tätt och regelbundet.

C. G. E.

G. *Fahlcrantz: Om rättegångsväsendet i England;* med svenska paralleler; d. 2 XIX+477; 8:o Sthlm 1885.

Att Englands rätt och rättegångsväsen äro, i jemförelse med de andra större kulturstaternas, mindre kända hos oss beror hufvudsakligen derpå, att i följd af den engelska rättens egendomligheter vida större svårigheter möta att göra sig bekant med denna, än med lagstiftningen annorstädes. Det är derför med synnerligt nöje vi anmäla förestående arbete, som i lättsmält form ger en framställning af Englands rättegångsväsen.

Arbetets plan är icke systematisk, utan rent praktisk. Efter en kort öfversigt af den allmänna gången af rättsutvecklingen i England behandlar det främst domstolsorganisationen och det dermed nära sammanhängande sakförareväsendet. Härefter följer framställningen af rättegången vid High Court och Assizes. Förf. redogör för huru målet genom stämning inledes, och genom vexlandet af process-skrifter, framställningar till motparten om meddelande af upplysningar i saken eller framläggande af denna rörande handlingar, interlokutoriska åtgärder med mera beredes till muntliga förhandlingar inför domstolen, eller ock, innan det kommer dertill, bringas till slut genom dom, såsom vid försummad inställelse, underlåtenhet att vexla process-skrifter, eller saknad af befogadt försvar; vidare för förfarandet vid sjelfva muntliga förhandlingen, samt slutligen domens verkställande, och appell; sist framställes proceduren i bagatellmål vid distriktsdomstolarne. Härjemte egnar förf. särskild uppmärksamhet åt den engelska rättskipningens enhet och arbetsfördelningen deri, muntlighetens konsekventa genomförande samt profvet på tro och heder i parters förhållande till hvarandra. Arbetet åtföljes af några bilagor, utgörande en ett stenografiskt referat af en rättegång i High Court samt de återstående domar af engelska domstolar.

Ett skildt intresse för Sveriges och, då vårt rättegångsväsen hudvudsakligen är det samma som i Sverige, äfven för Finlands jurister erbjuder ifrågavarande arbete derigenom, att det tar det svenska rättegångsväsendet, så att säga, till utgångspunkt och derur uppdrar paralleler till det engelska. Denna jemförelse länder icke det förstnämda till beröm. Särskildt ställer förf. mot hvarandra enheten och säkerheten i rättskipningen i England och den här rådande osäkerheten eller fastmer oredan; de verksamma medel, Englands rätt erbjuder för utforskande af sanningen i målet och skyddande af det verkligt rätta, och de svenska domstolarnes vanmakt i dessa afseenden; samt lagens och rättskipningens helgd i det ena landet, dess ringaktande i det andra; och hans omdöme utfaller lika så gynsamt för Englands rättegångsväsen, som nedslående för det svenska.

Det synes emellertid såsom vore förf. nog ensidig såväl i sin beundran för det förra, som i fördömandet af det senare. Men ehuru väl förf. i sin kritik ofta gör sig skyldig till öfverdrift och ibland till orättvisa, förtjenar den otvifvelaktigt att all-

varligt beaktas. I sin framställning af den engelska processen har förf. lyckats att så godt som allt igenom hålla läsarens intresse vaket, hvartill i sin mån bidrar hans något egendomliga stil.

J. S.

Anton Nyström: Allmän kulturhistoria, eller det mänskliga lifvet i dess utveckling, d. I h. 1—5, s. 1—256. Stockholm 1886; à 50 öre häftet.

Det vore mycket för tidigt att på grund af fem häften fälla något omdöme om ett arbete, som är afsedt att utkomma i sextiofem. Programmet är det mest omfattande man kan tänka sig: »en systematisk framställning af civilisationens gång och naturlagarnas upptäckande eller af den gradvisa utvecklingen af de skilda religionerna och filosofiska verldsåsigterna, de olika statsskicken, samhällsförhållandena och sederna, de sköna konsterna, de industriela och vetenskapliga upptäckterna» med mera. Innehållsförteckningen föreligger redan för alla de sex delarne, och om fyra år hoppas förf. hafva det kolossala arbetet färdigtryckt, då manuskriptet till större delen föreligger i tryckfärdigt skick.

Hvilka förutsättningar förf. eger för ett så mångsidigt verk kan icke heller afgöras efter de broskyrer i politiska och sociala frågor vi känna af honom. Enligt egen uppgift har han arbetat derpå i ett kvart sekel, från den tid, säger han, »då jag började vägledas af en förutsättningslös vetenskap». Men en egentlig källforskning har här icke behöft ifrågakomma, då verket afser att vara populärt, är bestämdt för den vidsträcktaste publik, vill vara en de djupaste samhällslagrens, kroppsarbetarnes encyklopedi. Ett verk af sådan originel och storslagen forskning som Buckles civilisationens historia får man icke vänta sig. Frågan är blott ur hvilken synpunkt och i hvilken ande de från respektiva områden samlade vetenskapliga resultaten äro hopstälda.

Förf. har namn om sig att vara föga bättre än en omstörtare och en gudlös materialist, ehuru han icke är någonting värre än positivist. För detta åskådningssätt har han gjort propaganda i sitt hemland, och i farten att förkättra en person, förmår man icke eller vill man icke skilja mellan det ena och det andra. Visserligen är kulturhistorien att börja med någonting helt annat om den skrifves ur en spiritualistisk uppfattning, såsom Moritz Carriere, Ignell och andra för tre fyra årtionden tillbaka gjorde det, eller om den har en grundläggning sådan positivismen nu ger åt den menskliga utvecklingen, men skilnaden är åtminstone lika stor mellan denna senare och materialismens uppfattning. Det är för att, såvidt i vår förmåga står, förekomma det dumma eller illvilliga förkättrandet, vi önskat fästa uppmärksamheten härpå genast vid det stora företagets början.

Förf. ställer sig obetingadt på vetenskaplig grund: det är ur geologin, paleontologin, arkeologin han vill skrifva historien om

menniskans ursprung och kulturens begynnelse, men han erkänner att vi ingenting med visshet veta om lifvets första framträdande, på vår jord, att vetenskapen icke ens eger någon synnerligen tillfredsställande hypotes derom. Det kunde då frågas om ej, vid sådant förhållande och när allt kommer omkring, den bästa hypotesen är den gamla åsigten om en förnuftig, kärleksrik och god skapare, af hvars tillvägagående vid skapandet vetenskapen förmått uppdaga några spridda spår. I alla fall är det, såvidt vi hittills kunnat finna, ingenting som skulle hindrat förf. att införa en sådan förutsättning för utvecklingen. Bibelns fullfärdiga varelser kan han icke antaga tvärtemot vetenskapens vittnesbörd om skapelsearbetets långvariga, stegvist fortgående utveckling, men han antar *anlag*, anlag till organisation hos den i verldsrymden sväfvande materien och anlag till menniska hos en del af de sålunda tillkomna varelserna, och dessa anlag kunde han så gerna kalla skapartankar, ledtrådar, som bestämma den hundratusen-åriga utvecklingens gång.

Genom att antaga sådana anlag blir det för honom möjligt att, inom omfånget af naturlagarne, erkänna menniskan beherskande intellektuela och moraliska lagar, ja det står till och med fast för honom att »ädelmodet, oegennyttan, menniskokärleken öfverväger egoismen och vinner öfver den en slutlig seger». Håller man icke för mycket på benämningar, kan man godt nöjas med en sådan lifsåskådning hos förf. På det bestämdaste tillbakavisar han materialisternes naturnödvändighet. »Ett farligt missgrepp har blifvit begånget af somliga sociala forskare genom att öfverdrifva den yttre naturens inflytande på det menskliga lifvet och i sammanhang dermed uppställa en sorts inbillade lagar, de s. k. statistiska, som skulle blindt beherska tilldragelserna. — Här må blott nämnas att, om sådana lagar verkligen funnes, måste all ansvarighet borttagas för alla menniskans handlingar, och då måste historien väsentligen blifva en förkrossande och hemsk framställning af *ödets lek* med viljelösa varelser, som helt oegentligt kallas sedliga och förnuftiga.

»En omsorgsfull, sociologisk granskning af mensklighetens lif, det flydda och det närvarande, visar oss dock tvärtom att detta ej är mensklighetens *verkliga* historia; den ådagalägger på det otvetydigaste att menniskan kan, inom vissa gränser, vara de yttre förhållandena öfvermäktig, eller att de sociologiska inflytandena fått en växande betydelse under vår utveckling, under det de yttre eller modifierande inflytandena, klimatet, födan med mera blifvit allt mindre bestämmande. Den vetenskapliga sociologin visar med andra ord att menniskan eger vilja och att mensklighetens historia kan anses vara *viljans historia.*

»De förändringar, som man tillskrifvit de yttre förhållandena, ha ofta berott på tillfälliga olikheter i utvecklingen hos olika nationer och på olika tider eller rasegenheter och afstängning från andra nationer. Huru mycket än naturvetenskapen är

en nödvändig grundval för samhällsläran och huru vigtigt det än är att' af den förra lära konsten att forska, tolka och skapa vetenskapliga teorier, vore det dock ett stort missgrepp att utan vidare öfverflytta dess metoder på den senare. De sociala lagarna äro lagar i sitt slag, de äro hvarken kosmologiska eller biologiska, såsom materialismen ansett.

»Hörnstenen i samhällslärans byggnad utgöres af läran om *själsfunktionerna,* och denna lära fordrar återigen kännedomen om *samhället,* ty menniskan kan ej studeras isoleradt, utan samfäldt med likar. De högsta egenskaperna hos oss, de sant menskliga, godhet, vördnad, hängifvenhet med flere, kunde ej finnas till, om ej likar funnes, hvilka vi egna godhet, vördnad, hängifvenhet. Själsläran har derför blifvit uppstäld med stöd af *sociala* synpunkter, det vill säga i enlighet med samhällsläran, genom hvilken menniskans högsta egenskaper och förrättningar uppenbarats för oss. Själsläran står så att säga på gränsen mellan lifsläran och samhällsläran.»

Detta må tjena äfven som prof på förf:s framställningssätt, som hvarken till ämne eller språk förefaller synnerligen genomarbetadt. Utförandet röjer mera lättfattlighet och klarhet än skarpsinnighet. Huruvida förf. återgifvit rätt de vetenskapliga resultaten i fråga om jordens och menniskoslägtets urtid vilja vi icke yttra oss om. Hans förklaring af språkens uppkomst och olikhet är mindre tillfredsställande, men sant är att frågan hör till de vanskligaste.

C. G. E.

Carl Bock: Tempel och Elefanter eller berättelse om en forskningsresa genom Siam och Lao; auktoriserad öfversättning af Rich. Bergström; XVI+339 s. 8:o med illustrationer och 1 karta. Stockholm 1885, Oscar L. Lamms förlag.

Siam är ett af den »fjerran Österns» märkligaste länder. Naturen är der sällsynt rik. Ädelstenar, guld, silfver och andra metaller fås der i mängd. Från de stora skogarna erhålles det som virke värderade teakträdet. De i ödemarkerna ännu talrika elefanterna fångas och tämjas till lastdjur, då deremot noshörningarne dödas, emedan deras horn, hud, blod m. m. af siameser och kineser anses vara vigtiga läkemedel. Den stora floden Menam, som genomflyter landet från norr åt söder, stiger årligen öfver sina bräddar, hvarigenom floddalen blir mycket fruktbar och särskildt lämplig för risodling. Vid flodens nedre lopp bo siameserna, vid öfre loppet det med dem nära beslägtade Laosfolket, som bildar flere under Siam skattskyldiga stater.

Siam har icke i likhet med Kina och Indien skapat en sjelfständig civilisation. Sin kultur har landet emellertid redan för ett par årtusenden tillbaka jemte buddaismen erhållit från Indien. Gamla tempelruiner äro derför kringströdda öfverallt, och ofta ser man midt i urskogen lemningar efter forntida städer och tem-

pel, som blifvit förstörda under talrika inre och yttre krig. Den buddaistiska läran är så godt som allena herskande. Dess tro på själavandring och antagandet, att Budda sjelf under sitt jordiska lif först uppträdt i åtskilliga djurs skepnader, har ledt till dyrkan af dessa djur, skärskildt de hvita elefanterna. Liksom i de flesta länder der buddaismen varit rådande, hafva de kristna missionärernas bemödanden äfven här krönts med endast obetydlig framgång.

Men äfven till Siam börjar den vesterländska civilisationen framtränga. Dess i bildning och klarsynthet långt fram om sitt folk stående herskare, Chulalonkorn, arbetar oförtrutet på att höja sitt folk både i andligt och materielt hänseende. Han har förbättrat rättsskipningen, verkat för bildningen genom att inrätta skolor och ett universitet, hvarjemte han på sin bekostnad skickat unge män till Europa för att studera. För några år sedan blef Bangkok, Siams hufvudstad, genom en telegrafledning förbunden med Saigon och derigenom med hela den civiliserade verlden. I Siam pågår således en rörelse, i någon mån jemförlig med den i Japan.

Af detta »templens och elefanternas» land gifver oss Carl Bock en särdeles underhållande och sakrik skildring. Han har under en fjorton månader lång vistelse i landet, hvarunder han färdats tvärs igenom det från Siamesiska viken till de kinesiska gränstrakterna och således på denna väg trängt djupare in än någon europé före honom, gjort sig förtrogen med landets natur och folk och i sitt arbete förstått gifva en klar bild af hvad han sett och hört. Öfversättningen är god och den typografiska utstyrseln lemnar intet öfrigt att önska.

Osc. Nordqvist.

Ymer, Tidskrift utgifven af Svenska sällskapet för antropologi och geografi; sjette årgången; Stockholm 1886.

Det lifliga intresse för geografin, som väckts i Sverige genom de nordenskiöldska Ishafsexpeditionerna, har återspeglat sig i den upprepade och genomgripande omgestaltningen af ett sällskap, hvilket vid sin bildning gaf ett uttryck för den vetenskapliga riktning, som då mest fängslade landets uppmärksamhet. 1873 stiftades det Antropologiska sällskapet i Stockholm; det förhistoriska Skandinavien hade då i många år stått främst på den svenska forskningens och den populära framställningens program, och Sverige hade genom sina arkeologiska samlingar och det afgörande ord, landets forskare på detta sätt förmått fälla i vigtiga frågor på internationela kongresser, inom den förhistoriska forskningen ernått en ställning, som på det lifligaste måste tilltala hvarje om sitt lands heder mån medborgare. Emellertid hade svenskarne redan långt tillbaka begynt skörda lagrar norr om Ishafvet, och hvarje hemvändande expedition bragte ny näring åt intresset för geografin. Den utmärkta naturvetenskapliga

utrustning professor Nordenskiöld städse bemödade sig om att gifva sina expeditioner hade till följd att intresset blef så mycket djupare och allvarligare, och att den fysiska geografin derutaf tog brorslotten. Snart kände geografins vänner i Sverige behof af sammanslutning, och ur Antropologiska sällskapet framväxte en andra sektion. År 1877 ombildades det till en geografisk förening under den nya benämningen »Svenska sällskapet för antropologi och geografi». Det blef då, som sagdt, fördeladt i två sektioner, en antropologisk och en för »geografi och närbeslägtade vetenskaper». Denna fördelning visade sig dock medföra åtskilliga olägenheter med afseende på sammankomster, bestyrelsens sammansättning och publikationerna, och följden blef den, att sällskapet ånyo måste omorganisera sig efter tre års förlopp. Den 18 december 1880 antogos nya stadgarne, ur hvilka sektionsindelningen försvunnit. Numera skiljer sig det svenska geografiska sällskapet endast till namnet från andra länders, ty de utländska sällskapen utesluta ingalunda antropologin från sitt program.

»Sällskapets ändamål är», säger stadgarnes första paragraf, »att inom Sverige främja utvecklingen af antropologin, geografin och närbeslägtade vetenskaper, att utgöra en föreningslänk mellan dessa vetenskapers idkare och allmänheten, att inleda och underhålla förbindelser med utländska sällskap, som hafva enahanda bestämmelse, samt att, så vidt tillgångarne sådant medgifva, understödja forskningar inom dessa kunskapsarters område.» De hufvudsakligaste medlen för ernåendet af det föresatta målet äro sällskapets månadtliga sammankomster, dispositionen af Vegafondens räntor och utgifvandet af tidskriften Ymer. Vid sammankomsterna hållas föredrag, hvilka alltid hafva egt ett framstående värde och vanligen varit särskildt fängslande för medlemmarne, dels såsom skildringar från aflägsna nejder af hemkomna landsmän, dels såsom inlägg i dagens brännande vetenskapliga frågor af Sveriges mest celebra auktoriteter. Af föredragens innehåll framgår tydligt huru det geografiska intresset trängt sig fram i jemnbredd med, till och med framom det antropologiska. De geografiska föredragens antal har nämligen oupphörligt varit större än de andras.

Vegafondens historia är i korthet följande: »Till minne af Asiens kringsegling under ledning af sällskapets ledamot, hr A. E. Nordenskiöld, blef på initiativ, som i början af år 1880 togs af sällskapets styrelse, en nationalsubskription föranstaltad för insamling af en fond, hvilken skulle erhålla benämningen Vegafonden och hvars årliga afkastning skulle användas till uppmuntrande och befrämjande af geografisk forskning. Denna subskription omfattades med sådant intresse, att fonden vid 1880 års slut hade en behållning af 35,350 kronor. Stadgar för densamma antogos af sällskapets styrelse den 27 oktober 1880.» Fonden öfverlemnades åt Vetenskapsakademin att förvaltas, och räntorna, efter vissa afdrag, användas dels under namn af Vega-stipendiet

till understöd af forskningsresor i mindre kända trakter, dels till en guldmedalj, benämd Vega-medaljen, åt personer, som på ett utmärkt sätt främjat den geografiska forskningen. Enligt stadgarne kan medaljen gifvas så väl svenskar som utländingar, men stipendiet får utdelas blott åt personer från Sverge, Norge, Danmark och Finland. Medaljen utdelas på årsdagen af ångfartyget Vegas ankomst till Stockholm den 24 april 1880. Hittills har den blifvit tilldelad nordostpassagens heroer, Adolf Nordenskiöld och Louis Palander, Kongos hjelte, Henry Stanley, samt Högasiens pionier, Nikolaj Przewalski.

Stipendiet har tvenne gånger blifvit gifvet åt amanuensen Hjalmar Stolpe, hvilken sågom etnograf åtföljde Vanadisexpeditionen, och senast åt geologen doktor Svenonius, hvilken föresatt sig att i alla geografiska hänseenden rikta vårt vetande om de nordligaste svenska lappmarkerna.

Tidskriften, af hvars sjette årgång Finsk tidskrifts redaktion haft det nöjet att emottaga hittills utkomna häften, är ett verk förtjent af uppmärksamhet från den stora allmänhetens sida äfven hos oss. Detta ej blott derför att den är den enda geografiska revy på svenska språket, utan än mer för det förträffliga sätt, hvarpå den redigeras, och det omvexlande, intressanta och värdefulla innehållet. Särskildt måste vi på allmänhetens vägnar hålla redaktionen räkning för de korta notiser från alla delar af jordklotet, som den allt mera begynt samla och som tillåter hvar man att följa med geografins utveckling och de geografiska företeelsernas gång. Men äfven originaluppsatserna kunna tillvinna sig en vidsträckt läsarekrets, om de också aldrig sjunka ned från nivån af verklig vetenskap till kompilation eller dilettantism. Ty med den förberedelse det moderna populariseringsarbetet på naturkunninghetens och antropologins område gifvit den nuvarande generationen, kan den omöjligt finna sig tillfredsstäld af turistskizzer och jagtäfventyr. Vi hafva fått smak för att tränga naturens gåtor in på lifvet, och denna smak blir tillfredsstäld vid läsningen af Ymer.

Vi kunna icke neka oss nöjet att ur tidskriftens första årgång meddela våra läsare förklaringen, huru des namn, Ymer, kommit till.

»De nordiska myterna, sådana de äro bevarade i de isländska uppteckningarna, förtälja att i urtiden bildades genom de från Elivågor stänkande etterdropparne ett väsende, som på fornnordiskt mål hette Ymir, på nyare norska och danska Ymer och som på nysvenskt tungomål borde heta Yme, stort och väldigt, en stamfader för allt hvad jättar hette.

»Rent naturliga, oorganiska krafter kallade urjätten till existens. Liksom hela hans slägte, betecknar Ymer den ursprungliga naturligheten utan minsta spår af gudomlig förädling. Jätte-ättens låga ståndpunkt angifves redan af de namn, med hvilka de oftast kallas, jättar (egenteligen jättnar) och tursar.

hvilka namn på grund af ordens etymologi skulle kunna öfversättas med storätare och törstande — namn som angifva de mest elementära behofven hos ett väsende som är iklädt en menniskas gestalt.»

»Äfvenledes utan skapelse, genom verkan af de rådande krafterna, dock icke lika direkt, uppkommo enligt den nordiska mytologin gudarne. De representerade andligheten och kommo derigenom i opposition till Ymer, hvilken de dödade och af hvilken de ordnande skapade verldsalltet. Af hans kött bildades jorden, af hans blod hafvet, berg af hans ben, skogar af hans hår, af hans hufvudskål himlahvalfvet o. s. v.

»När inom styrelsen för Sällskapet för antropologi och geografi den åsigt hade uttalats, att de dittills använda benämningarna för sällskapets publikationer voro olämpliga, alldenstund en tidskrift bör hafva ett kort namn, lätt att minnas och anföra, uppsattes flere namn på förslag. Skulle ett kort ord eller namn användas, måste det beteckna så mycket som möjligt. Det talades om »Kosmos», men ordet är redan upptaget såsom titel på mer än en tidskrift; det talades om andra namn, men slutligen stannade flertalet vid namnet Ymer, såsom enligt den nordiska mytologin betecknande urämnet för den verld, hvilken är föremål för geografiska studier och dermed äfven för mennisko-slägtet, som är föremål för antropologisk forskning. Det var dock icke allenast jordklotet, som hade sin upprinnelse i Ymer, utan äfven den öfriga verlden, hvadan ordet Ymer kan i viss mån anses som en nordisk motsvarighet mot Kosmos. Namnet kunde i följd deraf förefalla vara väl vidsträckt, men detta torde icke få anses som ett fel. Under sina bemödanden att göra den svenska allmänheten förtrogen med antropologisk och geografisk forskning kan tidskriften finna det nödigt att stundom beröra andra områden, som strängt taget icke ligga inom antropologins och geografins gränser, men hvilka man icke kan saklöst lemna åt sidan vid studiet af dessa två vetenskaper.

»På detta sätt kan tidskriftens program i viss mån anses vara uttaladt med namnet Ymer.»

Vid en jemförelse mellan de äldre och de nyare årgångarne af Ymer röjer sig den utveckling, intresset för geografin under de senaste åren tagit i Sverige. Af första årgångens åtta originalafhandlingar behandla fyra ämnen från Skandinavien och de återstående fyra ämnen från Norra ishafvet och dess omgifningar. Sedan dess hafva de skandinaviska ämnena blifvit sällsporda: 1884 förekomma tre och 1886 två sådana. Ishafvet och polartrakterna hafva deremot ständigt varit föremål för sällskapets uppmärksamhet; ända till och med 1884 egnades åtminstone halfva utrymmet åt redogörelser från dessa trakter. Och jemnsides med detta intresse träder år efter år allt starkare ett annat fram: uppsatser om sydligare länder, i synnerhet de tropiska, begynna täfla med de arktiska om tidskriftens utrymme. Slutli-

gen, från 1883, visa sig äfven bidrag till den s. k. allmänna geografin, uppsatser som behandla en geografisk företeelse i hela dess vidd, utan begränsning till någon viss trakt af jorden. Denna utveckling får icke uppfattas så, att svenskarne begynna förlora hågen för sitt eget land. En sådan föreställning gendrifves af de uppträdande författarnes namn. De flesta hafva redan förut inlagt betydande förtjenster om utredningen af Skandinaviens natur och folk och egna fortfarande sina krafter deråt. Vi behöfva blott nämna C. Bovallius, G. v. Düben, G. Eisen, H. Gyldén, A. Hamberg, H. Hildebrand, F. R. Kjellman, O. Montelius, A. E. Nordenskiöld, H. v. Schverin, A. Stuxberg, E. Svedmark, Fr. Svenonius, A. E. Törnebohm och V. B. Vittrock för att bestyrka detta. Deras uppsatser om främmande länder är ett vackert vittnesbörd om att man på hinsidan Ålands haf allt mera vidgar sin horisont, något hvaraf den inhemska forskningen måste skörda och verkligen skördat stor vinst. Ty försjunkandet i en specialitet leder lätt till ensidighet och skefhet i uppfattningen, om det ej motväges och kontrolleras genom vaksamt aktgifvande på allt, som närmare eller fjärmare berör specialstudiet. Utredningen af det egna landets geografi leder dessutom vanligen till mycket speciela afhandlingar öfver ämnen, som hvart för sig eger endast ringa dragningskraft för en tidskrifts läsarekrets, hvarför det är alldeles i sin ordning att Ymer i det närmaste afstått från att publicera sådana. Det torde dock vara berättigadt att fråga, om redaktionen icke skulle kunna finna någon lämplig utväg att hålla sina läsare mera au courant med framstegen inom Skandinaviens geografi än hvad hittills skett, t. ex. genom årliga öfversigter eller genom oftare återkommande referat. Sällskapet eger ett ansenligt antal medlemmar, förlidet år voro de 848, deraf 756 inländska, och alla äro läsare af tidskriften Ymer. Det är otänkbart att flertalet af dem skall kunna i de många olikartade publikationerna i Stockholm, Upsala, Lund och Göteborg följa med de oupphörligt växande bidragen till sitt lands geografi, och dock torde man kunna förutsätta att den egna fosterjorden ligger dem alla närmast om hjertat. Vi göra denna anmärkning till en del af rent egoistiska skäl. Ty äfven för utlandets geografivänner vore en revy öfver ifrågavarande forskningar ytterst välkommen, och ingen vore mera kompetent att åstadkomma en sådan än Ymers redaktion.

R. Hult.

Sigurd: *I Svenska bondehem;* Stockholm; Josef Seligman 1885, 8:o.

Smålandspostens krönikör är mer än välbekant för hvarje svensk tidningsläsare. Hans namn är oftare nämdt, hans kvickheter oftare citerade än någon annan svensk författares, och när det kommer ut ett nummer af Smålandsposten der det fins »kaleidoskop»,

abonneras tidningen många händer framåt på restaurationer och läselokaler.

Han är skapare af en ny kåsörstil i den nordiska pressen, ny såtillvida som ingen före honom vågat sig på den så kallade amerikanska humorn eller — det bör rättvisligen tilläggas — lyckats så väl som han. Men medan den oförtrutne publicisten svarfvar ihop i sitt fyndiga hufvud det galnaste, mest skrattretande uppkok på dagens händelser, medan han gäckas med allt, börjande från skapelsen och slutande ingenstädes, går det en stilla och varm författareåder fram under den satiriske dagskribentens bizarra tanke och ordjongleri.

När Sigurd samlade sina kaleidoskop till en bok, gick den ut med ens i bokhandeln, trots dess för svenska förhållanden ovanligt stora upplaga, men när han samlade sina noveller från svenska bondehem ett år derefter, vann han ofantligt mycket mera än skrattarene för sig.

Det varma deltagandet för de små, den då och då rent af känslosamma tonen, som genomgår hans novellsamling, har skaffat den rum på små bokhyllor i fattiga hem, dit eljes få af den moderna literaturens alster förmått att tränga. Och det torde lända boken till det största beröm den gerna kan få.

Förf. berättar i allmänhet enkelt och varmt, rätt ur lifvet med små humoristiska effekter och sina välbekanta slängar åt höger och venster, hvilka träffa såväl de styrande och maktegande som snikenheten och grymheten hos den dryge hemmansbonden. Det är som de minstas och de mest förtrampades förespråkare han dervid uppträder.

I »Rotehjonet» får den barbariska fattigvården på landet en belysning så bjert och skrikande som denna skamfläck på humanitetens tidehvarf väl förtjenar, med sitt bortauktionerande af orkeslösa åldringar och små hjelplösa skydslingar. I »Kungsskjuts» får höga kronan sin del, ehuru ämnet är gammalt och kungsskjutsning icke mera eger rum. Jordtorparens svåra ställning dryftas mer än en gång sansadt och skarpsinnigt. Svenska lagens straffsystem nagelfares i »Medborgerligt förtroende», der konsekvenserna af ärans förlust påpekas. Slutligen får emigrationen förf:s odelade sympatier: han snärtar åt det stora tomma ordet fosterlandskärlek, och menar att »den fattiga stackaren har icke råd att älska sitt land så der i stort, han älskar sin täppa och lönen af sitt hårda arbete på den stenbundna småländska tegen, dit han nedlagt sitt lifs bästa krafter».

I förf:s satiriska lynne ligger som sagdt ett drag af den vekaste käslosamhet, som man hade svårt att förena med den gängse uppfattningen af den ettrige krönikören Smålandsposten, om icke satiren så ofta vore ett harnesk kring det mest känsliga sinnelag. Säkert har förf. med skizzerna »Bara en ko», »För sent» och »Gamla Dadda» lockat tårarna fram i mer än ett ögonpar, — så väl förstår han att göra sin medkänsla gällande. I mera kalla och kritiska ögon skall detta hans varma hjerta icke undgå en liten beskyllning för sentimentalitet, men hos den stora publik, för hvilken

förf. skrifver, är och förblir just denna sida den mest tilltalande i hans skriftställeri.

Sjelf anser sig förf. icke som humorist. Han säger någonstädes att svenskarna icke äro egentliga humorister, ty de *håna* då de försöka *roa* och bli *elaka* då de äro kvicka, ett yttrande som nogsamt träffar in på honom sjelf i hans publicistiska verksamhet. Men som bokförfattare lägger han band på satirikern och uppfattar sina hvardagliga små personer med en värme och tillgifvenhet, som närmar honom den allmänt afhållna och uppskattade Lea. Det finnes mer än en föreningslänk mellan dessa två författarepersonligheter, som bägge med lika enkla medel väcka läsarens sympati och förstå att lika säkert hålla den fängslad.

Efter den första samlingen noveller kan man på goda skäl vänta en annan, der förf. åter för fram det folk, om hvilket han sjelf säger: att känna det är det samma som att mycket älska det.

— stst. —

C. J. Frank: Hvarför jag lät mina barn konfirmeras uti svenska statskyrkan; uppsatser I, 36 s. 8:o. Stockholm 1885.

Denna broskyr vill, såsom rubriken utvisar, utgöra ett sjelfförsvar för det tadel, hvarför förf. blifvit föremål, då han, som i flere dogmatiska frågor afviker från statskyrkan, likväl låtit sina barn i denna kyrka konfirmeras. Det lilla häftet vittnar om en innerlig religiositet och uppriktig sanningskärlek. Läsaren blir icke endast intresserad, utan äfven varm.

Efter en inledande beskrifning om det sätt, hvarpå religionsundervisningen meddelats hans barn, betonar förf. med rätta att denna undervisning så mycket som möjligt bör baseras på frihet hos den emottagande. Hellre för litet än för mycket, och aldrig tvång! »Trugar man ej religionen på menniskan, så skall hon vara bra besynnerligt beskaffad för att ej engång, förr eller senare, taga fatt på denna lifvets högsta skatt och rikedom». Denna åsigt står i så ren samklang med Jesu eget förfarande såsom förkunnare af vägen till Gud, liksom äfven med den kristna lärans anda och innehåll, hvars oafvisliga förutsättning är friheten, att ett förbiseende häraf kan förklaras endast ur ett tvifvel på att Guds ande förmår söka och vinna själen, utan alla kraft- och tvångsåtgärder från medmenniskors sida.

Otvifvelaktigt vore det lyckligt om religionsundervisning aldrig meddelades annars än der någonslags mottaglighet för den förefinnes.

Att iakttaga och afvakta denna receptivitet och lämpa sitt tillvägagående derefter är en religiöst-pedagogisk regel, som tyvärr af föräldrar och lärare ofta förgätes helst der, hvarest nitet parar sig med brist på omdöme. Äfven kyrkan har brutit mot denna regel genom att, vid meddelandet af den förberedande religionsundervisningen, i sin läroplan upptaga icke ensamt den

kristna lärans fakta, dess på karakterens utbildning verkande sanningar utan äfven en, genom reflexioner hopkommen teologisk lärobyggnad, som visserligen småningom, om äfven till utseendet varierande, uppreser sig för hvarje tänkande kristen, men som, inpluggad i individer, hos hvilka ännu intet behof deraf förefinnes, icke kan annat än undanskymma undervisningens kärna, åstadkomma likgiltighet eller äfven motvilja, och förslöa den religiösa känslan, det finaste och ömtåligaste af alla organ.

Förf. framhåller att statskyrkan och äfven sekterna lära icke blott *religion* utan också *teologi*. Då han med afseende å den senare tillfredsställes hvarken af statskyrkan eller sekterna i Sverige, men med afseende å den förra måste gifva ett varmt erkännande åt statskyrkans prester, ansåg han sig handla rättast i att låta sina barn konfirmeras i statskyrkan. De skulle der af en duglig lärare alltid göras bekanta med kristendomens ande, hvilket var hufvudsak; och om de derjemte inhemtade åtskilliga dogmatiska föreställningar, som stridde mot föräldrarnes åsigter, vore detta af mindre vigt. Så länge de sjelfva häraf tillfredsställdes, ville föräldrarne icke hos dem utplåna kyrkans läror, då ju erfarenheten visade att olika menniskor tilltalas af mycket olika dogmatiska föreställningar och vid denna olikhet i dogmer dock kunna vara utmärkte kristne. I motsatt fall åter skulle den onödiga teologiska barlasten nog småningom bortfalla af sig sjelf. »Om jag trodde, säger förf. sid 17, att min gosse skulle blifva i ringaste mån en sämre menniska, derför att han finge kunskap om hvad den svenska ortodoxa kyrkan lär i afseende å dogmerna, så vore det orätt af mig att låta honom konfirmeras inom kyrkan. Men jag har efter moget öfvervägande kommit till den slutsatsen, att han hvarken skall blifva bättre eller sämre menniska, hvilka åsigter han än hyser rörande dylika rent spekulativa frågor, som jag anser dogmerna vara».

Detta är förf:s sjelfförsvar. Förunderligt nog omstörtar han det sjelf kort derpå, då han, uppgifvande sitt defensiva syfte, begynner framhålla bristerna i kyrkans lära och sid. 25 förklarar dess dogmer vara till den grad farliga, »att mången menniska bringas till förtviflan och till förakt för all religion, när hon vid mognare år finner att hon som nattvardsbarn fick såsom ytterligt vigtigt lära sig det som var oväsentligt. Detta vållar mångens förderf och är orsak till större delen af den ateism, som finnes i landet». Sid. 28 tillägges: »Det händer nämligen ej sällan att, om man förlorar tron på en dogm, som man förut hållit för synnerligen vigtig, så börjar man tvifla på allting annat derjemte».

Förf. är varm för sin sak och hans känsla låter honom ana det rätta; men känslans aningar synas icke hafva mognat till den klarhet i medvetandet, att han ej skulle göra sig skyldig till motsägelser och otydligheter. Förf:s slutyrkande är att kyrkan ånyo borde reformeras sålunda, att hon blefve verkligen allmännelig, d. v. s. att de dogmatiska skrankorna mellan de särskilda kon-

fessionerna bortfölle och hon omfattade alla, som äro Kristi efterföljare. Till dessa synes förf. vilja räkna äfven dem, som förneka Kristi gudom, blott de uppfylla det vilkor, som Kristus sjelf uppstält för en rätt efterföljelse, nämligen att göra Guds vilja. Men hvilka som göra Guds vilja är väl dock ett omöjligt kriterium, om vi besinna att: »alle äro vi ju syndare och hafva intet att berömma oss af inför Gudi» och att »den, som håller hela lagen, men bryter i ett, han är skyldig till allt». I trosbekännelsen måste väl kriteriet sökas, men för resten ligger i förf:s förslag om kyrkans förallmänligande och de dogmatiska stängslens aflägsnande något sant, hvarom säkert mången med honom enas.

Dogm är på senare tider blifvet ett ofta nog i dålig bemärkelse begagnadt slagord. Detta alldeles med orätt, ty dogmen är i sjelfva verket intet annat än det relativt korrektaste uttrycket för en trossats. Likaså oumbärligt som det är för en med talförmåga utrustad menniska att gifva uttryck, och så vidt möjligt ett riktigt uttryck, åt sin öfvertygelse, likaså visst är att menniskorna såsnart de vilja förenas i samfund, i allan tid hafva behof af dogmer, och associationsbehofvet hos menskligheten är på religionens område åtminstone lika oemotståndligt som på hvarje annat. Här, som på andra områden, skall det lägga skrankor på den individuela friheten. De kyrkliga dogmerna och samfundena stå och falla tillsammans. Konflikten emellan samfundets kraf och individens frihet löses rättvist, om man, gående medelvägen tillgodoser bäggedera. Det gagn, som samfundslifvet skänker den enskilde, måste han betala med att låta inskränka sig. Men dessa skrankor måste läggas så, att de icke blifva tryckande eller rent af olidliga. Så stor frihet som möjligt, dock inom det helsosammas gräns, är vilkoret för ett lyckligt förhållande. Under tillämpande häraf på den religiösa frågan torde gränsen lyckligast uppdragas, om den inrymmer salighetsläran, sådan den utgick ur Jesu egen mun, med utmönstrande, så vidt förhållandena tilläte det, af alla härpå baserade teologiska spekulationer, hvilka den enskilde finge lämpa efter sitt uppfattnings- och åskådningssätt. Sannolikt skulle en sådan reformation stöta på många svårigheter, men lyckligt vore redan, om idén helst i modifierad form kunde förverkligas.

Hvad särskildt den Evangelisk-Luterska kyrkan i Finland beträffar, hvilken har all anledning att icke förbise det, som passerat i Östersjöprovinserna, borde hon för all del icke genom söndersplittring i flere sekter försvagas, utan hellre i sig upptaga äfven dissenters, genom att något utvidga de spekulativt tillkomna gränserna. Härigenom skulle den skadliga slitningen inom kyrkan upphöra, utan att derför lifligheten förminskades. Tvärtom komme den senare sannolikt att tillväxa. Den döda formalismen skulle bortblåsas af frihetens vind, sanningskänsla och deraf beroende trefnad blifva allmännare hos kyrkans medlemmar och slutligen religionen mera fotas på sin rätta grund, kärleken, hvar-

igenom äfven den enighet vunnes, som ensam gifver nödig styrka till sjelfbestånd.

e.

A. Ch. Edgren-Leffler: Ur lifvet, IV: En sommarsaga; 220+186 s. 8:o. Sthlm 1886, Z. Haegströms förlagsexpedition; pris: 2 kr. 75 öre.

Det var med stort intresse man väntade att få läsa fru Edgrens nyaste arbete. Titeln »En sommarsaga» verkade uppfriskande i sommarvärmen och tycktes lofva att det denna gång skulle blifva mera poesi i den verklighet förf. stälde oss inför, än hittills varit fallet i hennes skildringar ur lifvet. Och denna förmodan har besannats åtminstone till en del.

Med sin vanliga raskhet och sakenlighet för oss förf. genast in på ämnet, i det hon med några karakteristiska drag tecknar badsällskapet på det lilla Ultskär, hvilket samlat sig på verandan för att se den excentriske norrmannen Falk, hjelten i berättelsen, kämpa mot vågorna på sin simtur i det upprörda hafvet, medan icke mindre uppseende framkallas hos dem, då hjeltinnan, fröken Ulla Rosenhane, den berömda målarinnan, i det samma gör sin entré. Att Ulla och Falk äro hufvudpersonerna och de andra blott utgöra composser, det har man från början klart för sig. Det är på utarbetandet af dessa två karakterer förf. nedlagt sin största möda, och det har också lyckats henne att få dem så lifslefvande och hela, att man glömmer hvad förf. vill ha fram genom dem för att blott följa utvecklingen af deras själslif. Här är det icke den vanliga kärlekshistorien: två unga, som älska hvarandra och som efter svårigheter och strider få eller icke få hvarandra. Här är det två personer med hvar sin egen, fasta och utpreglade lifsåskådning och sina vidt skilda och bestämda lefnadsmål, hvilka med kärlekens hela makt dragas till hvarandra. Förenade kunna de emellertid icke hvardera nå sina skilda mål i lifvet. Skall väl hon uppoffra sin framtid som konstnärinna, sitt fria konstnärslif och kanske lemna sin stora tafla ofullbordad der nere i Rom, för att följa honom upp bland Norges fjällbygder, eller skall han öfvergifva sin folkhögskola, åt hvilken han egnat sina bästa krafter och sin varmaste kärlek, för att följa henne? Detta sistnämda är en omöjlighet och det faller dem icke ens ett ögonblick in att tänka derpå. Hon dras emellertid allt starkare till honom; hans djerfva hänsynslösa sätt, hans naturfriskhet och lefnadsglädje locka henne oemotståndligt, och efter många strider med sig sjelf besluter hon att offra sin konstnärsbana för att bli hans hustru. Första delen slutar med att de bägge vandra öfver de norska fjällen till hans hembygd, sedan de i öppen båt seglat från Sverige till Norge, ty hr Falk är en lika oförvägen seglare som simmare, hvilket kan vara sant nog, men af förf. betonas så mycket, att han derigenom påminner något om de gamla romanhjeltarna.

Skildringen af det förhållande, som småningom utbildar sig mellan Falk och Ulla, är särdeles väl gjord, liksom öfverhufvudtaget hela beskrifningen öfver lifvet vid badorten, om man undantar den lika obehagliga som obehöriga kärleksepisoden mellan Falk och fru Anna Krabbe, hvilken äfven den kastar ett sken af romanhjelte öfver den varmhjertade norrmannen. Att en så allvarlig och bildad man som Falk kunnat finna någonting tilldragande i denna intetsägande, tillgjorda fru, som lefver i franskt äktenskap med sin man, och att han tillåter sig en dylik kurtis, öfverensstämmer icke alls med de höga tankar han hyser om kvinnan och hennes förhållande till mannen. Det har icke heller lyckats författarinnan att göra någonting vidare af denna episod, och det förefaller som om hon i början haft en annan plan med honom, den hon redan öfvergifvit; fru Krabbe försvinner spårlöst ur berättelsen och omnämnes icke med ett ord i den senare delen, der dock alla de öfriga, hvilka i första delen spelat någon rol, åter uppträda.

Bland dessa öfriga ådrar sig en egendomlig företeelse vår uppmärksamhet. Det är Ullas kusin, den döfstumme Eglantine, som genom användande af läpp-metoden, fått förmåga att deltaga i samspråket, stundom äfven efter hvad det tyckes, förmågan att höra. Det är som om man här mötte en personnage ur fru Carléns romanverld. Att enskilda drag såsom hennes styrka att försaka och fördraga, hennes skarpa synförmåga och annat mer, äro väl träffade nekas icke, men att en dylik excentrisk och öfvernaturlig person skulle tillhöra den verklighet, fru Edgren afbildat, har man svårt att fatta. Den döfstummes inre känslolif och hennes öfverspända föreställningar om sig sjelf äro så beskaffade, att förf. denna gång undantagsvis måtte anlitat sin inbillningskraft, mer än sin iakttagelse. Detta faller så mycket mer i ögonen, som den rol förf. tilldelar Eglantine, särdeles i den senare delen, då hon vistas i Falks och Ullas hem, är alltför stor i förhållande till det obetydliga inflytande hon utöfvar på händelsernas gång.

Vida bättre har förf. lyckats i teckningen af den beläste, godhjertade men tafatte docenten och af fröken Nelly Nerman, ett förträffligt exempel på den inverkan emancipationsideerna och studiet af den moderna literaturen utöfvar på inskränkta fruntimmer. Förlofning mellan dessa två hederliga, ehuru litet bortkomna menniskor är rätt rolig och på sin plats som kontrast mot Ullas och Falks strider och själsspänning, hvilken sedan på ett särdeles fint och poetiskt sätt upplöser sig i en än jublande, än drömmande lifsglädje under inverkan af den klara, rena luften uppe på fjällen. Det var en lycklig tanke af förf. att sålunda föra dessa två, de öfriga så mycket öfverlägsna andar upp i högre rymder, der de kunde röra sig friare, skilda från sällskapslifvets tvång och konvenans.

I senare delen vänder sig handlingen uteslutande kring Falk och Ulla i deras hem. Det är med en viss förkärlek förf. dröjer

vid Ulla, och man tycker nästan att hon, i skildringen af Ullas lif i det enkla hemmet vid folkhögskolan, hennes varma kärlek till mannen och hennes i början halft omedvetna, sedan allt starkare längtan efter sitt forna lif i Rom, fått in något af samma solljus och färgglöd, som den unga målarinnan lägger i sina taflor. Hon är beundransvärdt konsekvent hållen: hela tiden samma klara, fria blick på lifvet, samma längtan att få njuta af det, att icke behöfva uppoffra sin egen, fria personlighet för andra eller andras ideer. Och då Falk å sin sida är lika konsekvent i att fordra såväl af sig sjelf som af andra ett fullkomligt åsidosättande af all personlig hänsyn, när det gäller genomförandet af en idé, så måste sjelffallet klyftan mellan dem, som aldrig fullt slutit sig, vidgas åter mer och mer, och med stigande intresse följer man deras öden, ju mera förhållandet dem emellan tillspetsar sig. Då emellertid Falk är något öfverdrifven och våldsam i sina fordringar och Ulla deremot så naturligt och väl tecknad, ställer man sig ofta nog på hennes sida emot mannen, ehuru man icke alltid kan dela hennes känslor, t. ex. hennes likgiltighet för sina barn. Man måste väl också sjelf vara konstnär för att förstå huru hon kan ställa sin uppgift som konstnärinna, äfven om hon känner att hon är en stor sådan, så afgjordt framför sin uppgift att vara mor, men det som man kan fatta utan att vara konstnär är det lifvande intryck, sammanträffandet med de forna kamraterna från Rom och konstexpositionen i Kristiania måste utöfva på henne. Hela denna del af berättelsen är förträffligt skildrad, och troligen är äfven målarn Lewison och hans kamratlika sätt med Ulla efter verklighetens fordringar. Mindre naturlig förefaller den lilla kärleksscenen mellan Margit, bondflickan, och Lewison, liksom ock Eglantines kärlek till Falk, ehuru den ju nog står i öfverensstämmelse med hennes öfverspända natur.

Emellertid blir brytningen mellan Falk och Ulla allt mera oundviklig. De hafva hittills försökt att medla; han lofvar att göra sig ledig från skolan och följa henne ner till Rom för en vinter, och hon åter försöker att måla ett nordiskt motiv. Men sorgen öfver att så helt och hållet misslyckas häri väcker all hennes forna kärlek till konsten till nytt lif, ingenting kan mera återhålla henne, icke ens kärleken till mannen — barnen tyckes hon då alldeles åsidosätta — och hon reser till Rom för att fullfölja sitt lefnadsmål: att bli en stor konstnärinna.

Allt ifrån den första stunden hon såg Falk och började älska honom, har hon gått med en känsla af att hon icke var skapad för familjelifvet och att konsten var henne allt, men hon gör heller ingenting för att känna sig lycklig under sina nya lefnadsvilkor; hon intresserar sig icke för andra och söker följaktligen icke sin tillfredsställelse i att arbeta för andra, ehuru det just är detta hon beundrar hos sin man. Det strider emot hennes natur liksom det vore att våldföra den, om hon icke reste till Rom, och derför reser hon. Någon brytning makarne emellan eger lik-

väl icke rum; de älska fortfarande hvarandra, men då denna kärlek hos Falk tar i så hög grad ut sin rätt, att han erbjuder sig att afstå från sitt lifsmål, folkskolan, och söka en annan sysselsättning i Kristiania, blott för att få hålla Ulla hos sig, kan man icke värja sig från en känsla af att finna honom »knused». Hvad Ulla svarar på detta förslag lemnar förf. osagdt; dock får man anta att hon bifaller, men huruvida icke detta steg från Falks sida minskar den beundran hon hyst för honom vilja äfven vi lemna osagdt. »Nu har jag lärt mig att älska som en kvinna, det vill säga att icke fordra en annans hela kärlek, utan nöja sig med en del deraf», säger Falk i sitt bref, och härmed vill då förf. visa huru i en framtid, då äfven kvinnan har sitt lifsmål, mannen i fall af äktenskap kan komma att ge vika, lika väl som hon.

Det är ej blott i karaktersskildringen, men ock i den djupare stämning, som röjer sig vid skildringen af båtfärden, vandringen öfver fjällen och skiftningarna i deras hemlif, vi tyckt oss möta en större poetisk fläkt än tillförne hos denna förf.; den yttre tilldragelsen har hon icke sällan lyckligare funnen och genomförd. I språket, som är måhända mera bildrikt än förr, har förf. vågat den nyheten, att norrmannen för samspråket på norska. Det stöter emellertid icke och gör i vissa hänseenden till och med god effekt.

†

Ernst Lundqvist: Profiler, Noveller och skizzer; 2:dra saml. 245 s. 8:o; Visby 1886, pris 2: 80 kr.

Redan förut har hr Lundqvists novellsamlingar och sist hans roman »April» varit anmälda i Finsk tidskrift, och för dem af våra läsare, som genom dessa arbeten lärt känna förf., torde denna bekantskap vara en rekommendation för den nya samling af åtta små berättelser, som förf. detta år lagt till de föregående Profilerna.

Det är icke originalitet hr Lundqvist sträfvar efter i sina berättelser; han går i samma fotspår, som före den nya realistiska riktningen beträddes af de svenska novellisterna, och de händelser han beskrifver äro så allmänneliga, att det kan hända en att man vid läsandet tycker sig igenkänna gamla bekanta. Men hans författarskap har dock ej blifvit oberördt af den nya riktningen; af dessa sträfvanden har han tagit upp så mycket, att han till och med torde i Sverige räknas bland dess anhängare.

Redan den första berättelsen lägger detta i dagen. Carlsson, stadsbudet, som om julnatten kommer för att roa och traktera sin utsläpade äkta hälft, medan hon skurar hos majorens, är en lefvande typ ur det lägre folket, hans klumpiga naiva vitzande är karakteristiskt och roligt; det i grunden goda humöret hos honom och hans gumma verkar en ljus och glad stämning i berät-

telsen, sådan man förr önskade sig, på samma gång denna tillfredsställer allt kraf på realism.

Då förf. börjar sin samling med en så lofvande skildring som »En julnatt», blir man både nedslagen och förvånad öfver den följande »Mors ringar». Den må vara ett försök att göra en stämningsbild eller kanske att visa det farliga i ärfda böjelser; huru som helst är den icke lyckad. Just som man blifvit intresserad för hjelten, reser han bort och låter icke vidare höra af sig. Möjligen sker detta, emedan förf. önskar vara modern och lemna läsaren något att grubbla på, hvilket man, inom parentes sagdt, icke gör; antagligare är dock att förf. känt sina tillgångar och derför varit obenägen att längre utveckla den karakter, hvars teckning han påbegynt. — Hvem har icke någonstädes läst om en gammal girig onkel, som i sjelfva verket är godhjertad, men genom motgångar och sorger blifvit menniskohatare och derför lagt hela sin tillgifvenhet på ett eller annat djur? Får han sedan besök af en systerson eller annan slägting, som genom sitt angenäma och lugna sätt tar med storm först honom sjelf och derpå, vid hans frånfälle, hans förmögenhet, så är förf:s berättelse färdig. — Betydligt bättre lyckad och verkligt rörande är karaktersbilden af jungfrun i staden och hennes trogne älskare på landet, hvilkas öden och känslor läsaren får del af genom de bref, som vexlas mellan dem. — Mindre trivial än flertalet af de andra är berättelsen »Skandalen i Skenninge». Vore början något kortare och skulle förf., i stället för att så mycket sysselsätta sig med nämdemans mor gjort något mera af prestens unga fru och hennes själsutveckling, som i alla fall är det värdefulla i skildringen, så skulle denna säkert inta det främsta rummet i samlingen. — »Dum-Petter» med sin rörande finkänslighet då han dör vore heller icke så illa, om förf. lyckats vara i någon mån rolig på hans bekostnad, men som detta ej är fallet, blir berättelsen långtrådig.

Det som ger ofvanstående berättelser deras värde och som har förskaffat förf. hans läsarkrets, är det nätta och angenäma framställningssättet; det försätter läsaren i en vänlig och oskyldig stämning, sådan som man gerna vill bevara i våra hem.

† †

N. J. Gregersen: Fortællinger og skizzer; 8:o s. 212. Kristiania 1886: Alb. Cammermeyers förlag.

Sophus Aars: I Skoven, Erindringer og Billeder; 8:o s. 163. Kristiania 1886; Alb. Cammermeyers förlag.

J. Furø: Fra Ishavets Kyster; Fortællinger fra Nordland og Finmarken; 8:o s. 255. Kristiania 1886; Alb. Cammermeyers förlag.

I ett föregående arbete, kalladt »I Skov og Mark», har kapten Gregersen gifvit tilltalande skildringar af lifvet ute i na-

turen. Denna bok, som på en gång var en handbok för sportsmannen och en angenäm läsning för naturvännen, har efterföljts af ett nytt häfte: »Fortællinger og skizzer», deri förf. likaledes skildrar hvad han sett och upplefvat under sina jagtfärder i olika delar af Norge. Åtskilliga af bygdens enkla figurer hafva jemväl trädt in i taflorna, sedda och tecknade i deras naturliga omgifning under det sträfsamma lif, som en föga gifmild natur medför. Skildt egnar förf. Søndmøre och dess inbyggare flere kapitel af sin bok och söker, under det han målar denna delvis blida och vänliga, delvis kärfva och hårda natur, framvisa liknande drag i folkkarakteren för att sålunda förklara de skarpt framträdande motsatserna, lifsglädjen och den fatalistiska tungsinthet, som utgöra grundtonen deri. »Han blef», heter det, då främlingen spörjer efter någon käck fiskare, som förut kommit honom vänligt till möte. »Det var så laget». Den lilla skizzen »I havs nød» lemnar inom sin trånga ram en präktig bild af denna resignerade kamp, der insatsen är lifvet.

I berättelser af den art som hr Gregersens har kompositionen och händelsernas ledning en underordnad betydelse. Med undantag af de tvenne humoristiska skildringarna: »Angling gentlemen» och »Hunting gentlemen», i hvilka förf. fått ut ganska roliga karrikatyrer af John Bull, sådan han sommartid uppträder i Norge med bössan på axeln och metspöet i hand, göra samtliga skizzer intrycket af något sjelfupplefvadt, som förf. berättar på ett kraftfullt, angenämt och lifligt sätt. När förf. tager oss med sig på dessa vandringar ute i skogen eller uppe bland fjellen, är han för det mesta en underhållande vägvisare, som gör oss uppmärksamma på många drag i naturens lif, hvilka hon afundssjukt döljer för hvarje öga, som icke kärleksfullt betraktar henne.

Till art och väsen hafva Sophus Aars Erindringer og Billeder mycket gemensamt med förenämde förf:s teckningar. Man tolkar måhända bäst Aars sinnelag genom det af honom citerade skämtsamma ordstäfvet: »Gud har skabt landet, menneskerne byen». För en i jagtlifvets mysterier oinvigd kan det vara svårare att förstå den tjusning, som ligger i sjelfva jagten på skogens fredliga inbyggare, men enhvar kan finna nöje af de bilder, förf. visar fram från skogens undanskymda verld. Han visar oss djurens boningar, beskrifver deras konstfärdiga byggnad, berättar oss egendomliga drag ur djurens lif, lefnadsvanor etc. och låter oss sålunda tränga in i »den helligdom af sollyse billeder, som mange aars fortrolige samliv med naturen har skjænkt jaegeren». Utom att de tvenne ofvannämda böckerna kunna ega sitt intresse för sportsmän, kunna de rekommenderas som en uppfriskande läsning för hvar och en, som älskar naturen, och återkalla i hans minne mången lycklig dag i skogen, då luften är mättad med sol och barrångor.

Enligt förf:s egen uppgift grunda sig skildringarna »Fra Ishavets Kyster» delvis på hvad han sjelf upplefvat, delvis och

för det mesta på det han under sina fiskarfärder i det nordligaste Norge upptecknat från folkets läppar. I dessa berättelser från Nordland och Finmarken framställer Furø den ständigt återkommande kamp och försakelse, som lifvet här uppe kräfver, samt söker att i spridda drag gifva en bild både af de yttre företeelserna och af desse nordliga inbyggares karakter, vanor och själslif. Boken kan knappast anses vara något egentligt skönliterärt arbete, då så liten vigt blifvit fäst vid framställningssätt och koncentrering, utan man får väl mest betrakta skildringarna såsom anteckningar, hvilka lemna läsaren flere rätt intressanta upplysningar om dessa bortgömda nordliga trakter.

H—a.

J. A. Krag: Anvisning i skovhusholdning, nærmest til brug for skovskoler, landbruksskoler og skovejere. Kristiania 1886.

Ofvannämda arbete, som utgör en sammanställning och bearbetning af i den svenska forstliteraturen kända läroböcker, bjuder ej på något väsentligen nytt, men den sakkännedom och förmåga att särskilja hufvudsak och bisak, som förf. öfverallt lägger i dagen, äfvensom det rediga och enkla framställningssättet göra att arbetet i hög grad lämpar sig till lärobok för nybegynnare i skogshushållningen.

Hvad angår den så vigtiga och omtvistade frågan om det bästa brukningssättet (kalhygge eller blädning), framträder förf. ej med någon egen åsigt; han blott relaterar de olika metoderna utan att gifva företrädet åt någon af dem. Men kanske lämpar sig ej heller en så oafgjord fråga för någon uttömmande behandling i en lärobok. Och då emellan sådd och skörd i skogsskötseln ofta är ett mellanrum af århundraden, är det ej att undra öfver om äfven ett så ytterst vigtigt problem, som hvilket brukningssätt är det fördelaktigaste, ej så snart kan utredas, såvida man ej anser den metod för ändamålsenligast, som naturen sjelf valt.

Till förf:s förtjenst måste räknas att han egnat nödig uppmärksamhet åt skogsprodukternas afverkning, utdrifning och flötning. Hos oss har man tyvär fästat alltför liten vigt vid dessa omständigheter, ehuru afverkning och utdrifning utgör snart sagdt det väsentligaste i hela vår skogshushållning. — Glädjande är att så lättfattliga och populärt framstälda läroböcker, som ifrågavarande arbete, uppstå äfven inom skogshushållningen, ty sålunda har forstvetenskapen utsigt att blifva hvad hon egentligen bör vara, nämligen en »vetenskap för alla».

Oskar Randelin.

Björnstjerne Björnson: Det flager i Byen og på Havnen; Köbenhavn 1884; 490 s. 8:o; Gyldendalske Boghandels Forlag.

Den moderna literaturen har utvecklat sig mer och mer i tendensiös riktning. Med sin sträfvan att skjuta åt sidan fantasin och

de från gammalt färdiga idealbilderna, för att sålunda komma närmare sanningen och det lefvande lifvet, har hon förenat denna sträfvan att förbättra samhället, skingra fördomar och bereda rum för nya idéer, som är hennes förnämsta kännetecken. Det fins numera knappast någon allmänt mensklig fråga af större intresse, som ej den moderna diktningen satt under debatt. Inom den skandinaviska skönliteraturen är det för närvarande den svåra frågan om uppfostran, hvilken som en röd tråd igenfinnes i författarnes alster. De äro pedagoger de fleste till själ och hjerta. Strindberg visar med bitterhet huru ringa del uppfostran haft i hans själs utvecklingshistoria, Kielland rifver ner latinet och skolan af den gamla sorten, och pedagogiska frågor dryftas för det mesta hos Garborg, Bang, Jacobsen, m. fl. Björnson, som ingalunda håller sig främmande för tidens spörsmål, kom för par år sedan med sitt bidrag till frågan. »Det flager i Byen og på Havnen» är för det första en djupsinnig afhandling om uppfostran och för det andra en roman.

I inledningen »Af et gammelt Dokument», som i konstnärligt afseende är ett öfverväldigande mästerverk, gör oss Björnson bekant med den rofdjurslika slägt, ur hvilken hans hjelte genom uppfostrans makt skall utgå såsom en stor och ädel menniska. Det är en af dessa hänsynslöst lidelsefulla slägter, som inom sig sjelfva bära fröet till sin undergång.

Arbetskraft och energi saknas ej hos slägtens stamfäder, men det eldfängda temperamentet och den medfödda nervösa liderligheten hota att hos deras ättlingar omintetgöra all ädel idrott. Den äldste Kurt är en stark natur, som i total saknad af uppfostran ej lärt sig att lägga band på sina onda lustar, utan tvärtom utvecklar dem och drifver dem till utbrott i de mest vilddjurslika gerningar. Genom våld kommer denna slägt till välstånd, och det är då, som äflan efter inflytande inträder. Samtidigt med hersklystnaden vaknar i mån af den stigande civilisationen hos omgifningen, som skall beherskas, äfven kunskapsbegäret hos Kurtarne. Sedan dessa krafter börjat göra sig gällande inom Kurtslägten, begynner småningom en öfvergång till det bättre. Förmedlaren af denna öfvergång hade sina förfäders arbetskraft, men han hade också deras laster. Hans barndom var uppfyld af de mest ondskefulla pojkstreck, som gränsade till otillräknelighet. Arbetet i hans ungdom var oroligt, nervöst och ombytligt. Han kastade sig med samma ifver öfver hvarje nytt verksamhetsfält, för att åter snart öfvergifva det och söka lifsmålet i någonting annat. Han fann det aldrig. Det dåliga arfvet tog småningom ut sin rätt, och i sin öfvermättnad sökte han bedöfningen i kvinnor och vin. När han ändtligen hade trott sig finna en ädel känsla i sin barm och ville på denna känsla bygga ett äktenskap för lifvet, visade det sig snart att han var omöjlig för ädelt samlif med en kvinna. Det hade varit blott en hägring; hans känslor, förslöade på de ovärdiga, hade slutligen blifvit osunda och onaturliga.

Han dog uslingens död, lemnande efter sig sin hustru med

det medvetande, att hon bar under sitt hjerta ett odjursämne. Hon var sjelf af en normal och sund slägt. Hon trodde på uppfostrans makt och hon föresatte sig att befria plantan från vattskotten. Det blef en hård kamp. Hon hade ej misstagit sig om sitt barns obändiga lynne, men hon hade ej heller öfverskattat sin kraft att utveckla de goda anlagen till öfvertag och seger. Hon höll sjelf skola i det gamla Kurtslottet, der hon kämpat en hård strid för sin äras räddning och för bevarandet af sitt menniskovärde. På detta beryktade gods, fordom ett näste för otukt och allsköns vederstygglighet, samlades nu traktens barn för att lära sig den svåra konsten att lefva ett lif i sanning och heder. Och för sin son undanhöll hon intet, som kunde föra honom till ett klart medvetande om sig sjelf. Han fick veta hvad han hade att brås på, och han fick lära sig att göra det goda för att det är godt. Hans mor gick i ständig ängslan att få se karakterslytena sticka fram, det dåliga arfvet, som hon visste att förefans, men som hon ville rycka upp med rötterna och kväfva. Men hon umgicks med sin son i tillit och förtroende, hon väckte väl hans pligtkänsla, men hon beröfvade honom aldrig hans rättigheter såsom fri menniska, och han var derför ej rädd att för henne yppa sina tankar eller handlingar. Det är på ett sådant obegränsadt förtroende mellan föräldrar och barn som Björnson vill att uppfostran skall byggas. Detta förtroende skall blifva en borgen för att barnen icke under den farliga pubertetsåldern sluta sig inom sig sjelfva med ängslig skygghet för naturens kraf.

Under detta arbete för att räddas åt menskligheten fattade den unge Rendalen (Kurt) sjelf kärlek till uppfostrans stora och ädla kall. Han hade fått sin utbildning tillsamman med flickor och blef nu föreståndare för sin mors dampension. Med ungdomens hela entusiasm förde han sin mors uppfostringsmetoder, uti hvilka han fann ännu delvis nedärfd reservation och skuggrädsla, in på friare banor. Han ville ej heller insöfva de unga kvinnornas medvetande om att de voro menniskor med själ och kropp och alla sinnen.

Naturvetenskaperna läggas till grund för undervisningen. Genom ett förnuftigt naturvetenskapligt studium skola de unga erhålla de förutsättningar, som äro nödiga att göra dem förtroliga med den verld, i hvilken de lefva. De skola främst lära känna menniskokroppen och dess funktioner, och inom gränserna af det naturliga lifvet bör det ej finnas någonting, som med skygghet skall förbigås. Utveckladt på denna grund skall medvetandet om individens ställning till det menskliga redan från början blifva lefvande och klart. Först sedan man vet hvad som är agnar och hvad som är hvete, skall man kunna skilja de förra från det senare och slutligen behålla det bästa. Ett sådant undervisningssystem kan endast genomdrifvas på grundvalen af helt förtroende mellan lärare och elever. Det är genom att i läraren se menniskan och den uppriktige vännen, ej den otillgänglige busen, som en lefvande och intresseväckande ledning kan komma till stånd. Väckandet af elevens in-

tresse gör Björnson till undervisningens hufvudsak. Han inser skadligheten i den ensidiga lexpluggningen och vill genom föredrag, experiment och undersökningar göra eleven duglig till sjelfstudium. — Det fans ej någon fråga af allvarligare natur, som ej dryftades i Rendalens unga kvinnoförening. Eleverna och lärarinnorna höllo föredrag öfver de mest olika ämnen, icke blott i de vetenskapliga, men äfven i de sociala frågorna. Det gälde kvinnans och mannens rättigheter, det gälde äktenskapet, ärftligheten, moralen och könsumgänget mellan man och kvinna. Och här ger oss Björnson mycket att tänka på och mången upphöjd och ädel ledning till frågornas lyckliga lösning. Han är ej någon hänsynslös naturalist, som vill upplösa alla traditionela band för att gifva båda könen fria tyglar på alla områden. Han vill hellre strama till dem för mannen, än gifva dem fullkomligt lösa för kvinnan.

Såsom roman kan man knappast tänka sig en mera intressant, underhållande och älsklig bok än Björnsons »Det flager». Vi finna der allvar och skämt, lifvets skuggsidor och dess ljusa under en upphöjd idealistisk grundåskådning. Öfver allt ett varmt framhållande af det goda hos karaktererna, men ett obevekligt blottande af det dåliga. Den rika och mångsidiga teckningen af en massa karakterer och typer gör boken till ett af Björnsons mest omfattande verk. Särskildt är skildringen af den kvinliga »Generalstaben» i pensionen fin och täck, ja ställvis rent af mästerlig. Man stannar i beundran öfver denna skaldens förmåga att så helt sätta sig in i en ung kvinnas känslor och stämningar.

Tvifvelsutan finnas många, hvilka Björnsons pedagogiska teorier förefallit mer eller mindre hållbara, eller som, om de hyllat dem som teorier, med en stilla suck menat att i verkligheten går det helt annorlunda till. Också synes Björnson sjelf anse att tiden ännu ej är mogen för alla hans uppfostringsteorier. Derom vittnar nogsamt det mottagande han låter Tomas Rendalens pedagogiska föredrag röna hos allmänheten. Man blir uppbragt öfver den frimodighet, hvarmed Rendalen framställer sin fria uppfattning af ungdomens rätta ledning, och man enas om att andligen stena honom. Björnsons idéer skola säkerligen icke möta detta slags motstånd hos den ungdom, som nu växer upp. Den doft af frihet och entusiasm, som andas genom det hela, den omisskänliga redlighet och kärlek till menniskorna, som här får ett uttryck genom Björnsons stora och varma skaldeande, skall gagna saken mera än många och långa vetenskapliga afhandlingar. Det hufvudsakliga är att frågan blir på ett sådant sätt tagen till tals, låt också vara att mångt och mycket af det, som Björnson realiserat i sin fantasi, i verkligheten kommer att stå kvar blott som angenäma utopier.

W. H.

Öfversigt.

Teater. Svenska teatern har denna höst öppnat sina portar samtidigt som ett annat konstens tempel på Sandvikstorget lockade publiken. Det första programmet var visserligen en repris från senaste vår, men ett stycke af så öfverdådig och dock harmlös uppsluppenhet som *Papageno* borde väl, i synnerhet då det utföres så hurtigt som på vår svenska scen, utöfva mera dragningskraft på publiken än hr Schumanns artister af första rangen, inberäknadt grisar, oxar, hästar och clowner. Då man har att välja emellan fru Brunos täcka, näbbiga piga och en genom tunnband hoppande ryttarinna, med sitt själlösa leende och sina stereotypa armrörelser, är det nästan oförklarligt att circusskjulet städse varit fullt, under det teatern stått tom. Eller månne icke hvar och en, som besvärat sig till den sistnämda, skall medgifva att det hjertliga skratt, hvilket hr Riegos, i sin omedelbarhet så präktiga och på många väl utarbetade nyanser så rika spel aflockar en, är af helt annat och vida bättre slag, än det fåniga grinet åt clownerna i konstanstalten på Sandvikstorget. Men publikens dom lydde icke så, i synnerhet icke under spelårets första vecka.

Det särskilda intresse, hvarmed den svenska scenens vänner, i följd af intendentombytet, emotsett detta spelår, utöfvade icke heller sin dragningskraft förr än vid de följande, af nya stycken bestående programmen. Utom såsom talangfull dramatisk författare, har hr Harald Molander under sin verksamhet vid Nya teatern i Stockholm gjort sig bekant och värderad för sin sakkännedom och smak, och man gladde sig öfver att vår svenska teater skulle kunna tillgodogöra sig alla fördelarna af en sådan ledning. Att det första, under den nya regien inöfvade stycket var en operett öfverensstämde kanske icke fullt med deras önskningar, som genast velat se de bästa resultaten af hr Molanders verksamhet; men *Lili* står ju på gränsen mellan komedi och operett och har dessutom blifvit beryktad genom fru Judic, för att icke tala om att en gammal bekant till vår publik, fru Wiberg-Cysch förtjusat stockholmarne i hufvudrolen.

Stycket är en drifhusplanta, som väl kan taga sig rätt bra ut i sin parisiska omgifning, men som, omplanterad i vår karga jordmån från den kvalmiga atmosfär, i hvilken den uppvuxit, förlorar en stor del af sin exotiska färgprakt och sin berusande doft. Lili är i första akten en ung flicka, hvars föräldrar stå i beråd att på franskt sätt gifta bort henne med en narraktig och enfaldig baron, som hon icke känner och ännu mindre älskar. Der-

emot älskar hon i hemlighet en ståtlig trumpetare, som hon icke heller känner, men som, utan att sjelf veta af det, upptändt hennes ömma låga då han idkat fönsterkurtis med hennes kammarjungfru. För att undgå det henne påtvungna äktenskapet, yppar hon för honom sin genkärlek och föreslår honom att enlevera sig. Scenen mellan henne och den vackra musikanten, som alls icke förstår hvarom det är fråga, likasom äfven mellan denne och Lilis fader ger förf. anledning till en mängd mer eller mindre vågade kvickheter. Ändtligen uppdagas sammanhanget och Lili faller afsvimmad i armarna på trumpetaren, hvilken, efter en kort strid mellan sin militära disciplin och lusten att begagna sig af den unga flickans svaghet, skyndar efter sitt just till Afrika aftågande regemente. Lili uppvaknar, ser regementet med sin trumpetare tåga förbi och räcker sin hand åt baronen.

Andra akten spelar åtta år senare. Lili lefver i ett fransyskt äktenskap med sin man, som hos balettens stjernor tröstar sig öfver sin baronessas likgiltighet och sin gamla onkels ringa lust att dö, denna onkel, på hvars lif han tagit en stor försäkring, men som, alla probabilitetskalkyler till trots, blir yngre för hvarje år. Baronessan håller just på att repetera en komedi, då den nu till löjtnant avancerade trumpetaren kommer på inkvartering och i den ordinarie älskarens frånvaro öfvertager dennes rol, i komedin förstås. Den gamla lågan flammar emellertid upp på båda sidor, äfven hos baronessan, och det oaktadt den hjeltemodiga löjtnanten framställes till den grad braskande och löjlig, att det för oss enfaldiga nordbor, som i kärleken vilja lägga äfven ett psykiskt moment, förefaller oförklarligt huru en sådan obildad narr skall kunna väcka annat än åtlöje hos en fin dam. I Frankrike måtte väl förhållandet vara annorlunda, och då af den martialiske trumpetaren nu blifvit en förförisk löjtnant, är steget från älskare i komedin till älskare i verkligheten naturligtvis blott ett tuppsteg.

I den sista akten återfinna vi Lili 32 år senare som en grånad mormor, försökande att försona sitt ungdomsfelsteg genom stränghet mot sig sjelf och sin omgifning, äfven mot sin unga dotterdotter, om hvars giftermål hon alls icke vill höra talas. Den unga flickan har emellertid funnit mormoderns dagbok, i hvilken den forna Lili dag för dag upptecknat sina öden, och bemärker deri året före sin mors födelse, midt bland många intressanta utgjutelser, ett oskrifvet blad. Händelsen gör nu att hennes friares onkel, som kommer för att formligen begära flickans hand åt sin brorson, är vår gamle vän trumpetaren-löjtnanten, nu en grånad general. Återseendet mellan de båda gamla är väl skildradt, likasom öfver hufvud hela akten står vida öfver den föregående, och personerna äro mera sympatiska, med undantag af baronens nu 89-årige onkel, som allt fortfarande föryngrats, och i denna förbättrade upplaga visserligen kan vara en god parisertyp, men hos oss endast väcker vämjelse. Med tillhjelp af

dagboken och genom trollmakten af det förbleknade minnet lyckas generalen böja den stränga baronessan och förena de båda unga.

I denna, som synes, genom en hel lifslängd fortsatta handling äro några rätt täcka kupletter och duetter inflätade, hvilket finner sin förklaring i att stycket skrifvits för fru Judic. Att mormoderns och dotterdotterns roler i sista akten utföras af samma skådespelerska, ett dubbelspel som redan förut med fördel användts t. ex. i Giroflé Grofla, är äfven tydligen arrangeradt för att gifva skådespelerskan tillfälle att utveckla en mångsidig talang, såväl hvad spel som toalett beträffar.

Att framställa sådana stycken som detta på vår scen blir alltid svårt, då ju ingen af våra skådespelare är i tillfälle att sjelfständigt skapa dessa, i Paris förträffliga, men här för de spelande, likasom för större delen af publiken, främmande typer. Det återstår således endast att kopiera de franska mönstren, hvarvid regissörens insigtsfulla inöfning blir af än större betydelse. Vi våga, särskildt hvad frk. Wessler beträffar, påstå att vi aldrig förut sett henne så till sin fördel. Alla de vackra egenskaper vi af gammalt hos henne lärt oss uppskatta, innerligheten och älskligheten i hennes spel, den musikaliska känslan i hennes sång, framträdde särskildt i den så tacksamma tredje akten på ett sätt, som angenämt öfverraskade. Men hvad vi denna gång icke funno var de kantiga fasonerna och det maniererade minspelet, som ofta förut stört intrycket af hennes framställning. Månne vi hafva orätt, då vi antaga att såväl publiken som frk. Wessler för detta vackra resultat stå i någon liten tacksamhetsskuld till den nya regien?

Äfven en annan af de spelande, hr Brander, beredde publiken synbarligen en öfverraskning genom sin lifliga framställning af trumpetaren-löjtnanten, som dock lätt kunnat urarta till en burlesk karrikatur; den bättre vårdade diktionen, det värdiga och känslofulla spelet i sista akten bidrogo i sin mån härtill. Hr Wilhelmsson framstälde på ett ganska förtjenstfullt, ehuru någon gång icke rätt aristokratiskt sätt den hastigt grånande baronen i de tre olika stadierna af hans lif. Hr Riegos både spel och maskeringar såsom den sig föryngrande onkeln voro förträffliga, ehuru hans apparition i senare delen af tredje akten föreföll nästan nog ungdomlig, jemförd med den skröpliga gubben fyratio år tidigare.

En egendomlighet hos stycket är att kritiken finner sig frestad att sysselsätta sig mera med maskeringen än med spelet, något som lätt äfven kan blifva fallet med skådespelarne och som i sin mån bevisar huru ringa inre värde stycket eger. Vi hafva äfven under de senare föreställningarna bemärkt att, under det maskeringarna nog hållit sig i nivå med premieren, spelet icke alltid varit jemngodt, och vi beklaga att den märkbara uppmuntran, som från publikens sida kommit skådespelarne i detta stycke till del, icke uppeggat dem att hålla ut, utan tvärtom tyckes hafva

insöft dem i en viss likgiltighet. Uppsättningen var vårdad och kostymerna karakteristiska. Att de äro hemtade från något tidigare perioder än åren 1842 och 1850, under hvilka de båda första akterna sägas spela, beror väl på att man vid första uppsättningen i Paris velat åstadkomma en målerisk effekt och att man här hållit sig till den parisiska förebilden. Den ovanligt lifliga stämningen i salongen under alla föreställningarna låter en hoppas att stycket med ett bättre ekonomiskt resultat skall kunna återupptagas senare på året.

Efter den parfymuppfylda luften i Lilis boudoar gör det en godt att få inandas den friska barrdoften i Björnstjerne-Björnsons *Geografi och Kärlek*. Den berömde norske diktaren har i denna sin nyaste komedi valt ett ämne, som vinner sitt intresse främst genom det mästerliga sätt, hvarpå han skildrat hufvudpersonen, den nervöse, excentriske professor Tygesen, som ständigt låter sin fantasi skena i väg med sig och så helt och hållet lefver i sina studier, att han förlorar all medkänsla för andra intressen. De rökoffer hans kvinliga omgifning, i beundran för hans vetenskapliga betydenhet och af omsorg för hans svaga helsa, tänder på det af hans egoism resta altaret, kunna icke längre stilla hans aptit, »qui vient en mangeant», som man vet. Han fordrar ständigt mera och mera rum för sina pappersremsor och kartor, enda dottern måste ur huset i en pension, der hon i smyg läser franska realistromaner och derifrån hon stjäl sig till teaterbesök i herrsällskap, hustrun och den gamla Malla drifvas undan till vindsrummen, och ändock har han icke nog. Hans aptit stiger för hvarje morgonpromenad han tager tillsammans med professor Turman, en gammal inbiten ungkarl, som, i det han lofsjunger ungkarlståndets lycka och gör sig lustig öfver det äktenskapliga ok, under hvilket han påstår att Tygesen suckar, på detta sätt uppretar denne emot sina förmenta förtryckare.

I detta hem, der retligheten och fordringarna å ena sidan till den grad ökats, att tålamodet å den andra sidan icke mera vill räcka till, kommer nu plötsligt infladdrande en barndomsväninna till professorskan, en ung lefnadslustig fru, hvars gamla utlefvade man vistas i Odessa, derifrån hon nu kommit hem till Norge för att tillträda en henne genom arf tillfallen landtegendom. Hon uppfattar snart situationen och öfvertalar Karen att med sin gamla fostermor, Malla, följa sig på en resa genom landet, på det att hustyrannen måtte få se huru han kan komma till rätta utan dem, på hvilkas uppoffrande hängifvenhet han sätter så litet värde. Understödd af Malla, hvars tålamod redan brustit — hon yttrar karakteristiskt nog om Tygesen »att om det är hans fantasi som bites, eller han sjelf, gör det dock lika ondt» — lyckas det henne slutligen efter en ny hänsynslöshet från mannen att öfvertala sin väninna, och Tygesen lemnas ensam.

Andra akten visar oss den arma professorn i all sin hjelplöshet. Han, som trodde eller åtminstone låtsade tro sig nu, då

fruntimren voro ur huset, rätt kunna hängifva sig åt sin älskade vetenskap, saknar dem på hvarje steg, och i sin förtviflan förlorar han till och med lusten att arbeta, ja han har icke ens någon fröjd att bära sin gamla trasiga nattrock (hr Arppes var tyvärr hvarken gammal eller trasig), sedan han icke längre kan förarga kvinfolken dermed. Karen och Malla hafva emellertid tagit in på Birgits stamgods Hästskon, der vi finna dem under tredje akten och dit de åtföljts af en ung målare, en Don Juan, hvilken, samtidigt som han än på teatern än i skogen har möten med dottern, icke aktar för rof att försöka sin lycka äfven hos modern, hvars porträtt han målat. Man är ej så rätt säker på huru detta försök möjligen kunnat utfalla, om icke kurtisen med dottern upptäckts och moderns ögon derigenom öppnats. Just under den upprörda stämning, hvari hon i följd häraf befinner sig, öfverraskas hon af sin man, som sett sig tvungen att kapitulera och, uppfyllande en gammal om Hästskon gängse sägen, kommer åkande med häst och vagn ända in i galleriet utanför salen, för att afhemta hustrun. Försoningen å båda sidor är hjertlig och uppriktig samt utan alla vilkor, men man har dock svårt att värja sig från den misstanken, att freden icke skall blifva af alltför lång varaktighet, om icke, som troligt är, hustrun snart nog åter fogar sig i sin mans alla nycker.

Denna handling är icke synnerligen dramatisk, men uppslaget är så äkta komiskt, stämningen i början så gemytlig, att man icke minnes när man hos någon nordisk diktare skulle gått in på handlingen med så mycket nöje. Man trifves utmärkt i detta sällskap och lofvar sig en riktigt rolig stund af konflikterna, som växa upp ur professorns sjelfviskhet. Den är ju icke så farlig, endast ogräs som vuxit på grunden af den godhjertade mannens högst lofvärda sträfvanden. Men så förlorar sig det komiska mer och mer, och i tredje akten fins knapt spår deraf. Konsekvenserna, att dottern håller på att gå förlorad och äfven modern står i beråd att bli sin pligt otrogen, äro alltför allvarliga, förförarn är en alltför modern älskare, att vara det minsta roliga. Denne mellan modern och dottern i tredje akten är så motbjudande som trots någon kurtisör i ett franskt äktenskapsdrama. I stället för att Tygesen här skulle utsättas för löjets skarpaste udd och få botas grundligen för sin dårskap, är det vännen Turman, som får bära straffet, och det i form af en föreläsning af Birgit. Tygesen lider ingenting värre än af köksans dumhet; om de frestelser, han utsatt de sina för, förblir han i okunnighet, och då han i slutscenen kommer fram i den skramlande droskan, är detta en teatereffekt af tommaste slag, liksom hela hästskohistorien är ett löst infall, utan ringaste betydelse för handlingen.

Intresset samlar sig helt och hållet på karakterssteckningen, och främst på hufvudpersonen. Björnson har i denna gifvit oss en förskräckande sann och realistisk bild af hvad vår tids allhärjande sjukdom, nervositeten, kan göra af en i botten hjertegod

natur. Vi säga förskräckande, ty äfven hos oss torde litet hvar antingen genom sig sjelf eller sin omgifning hafva en bitter erfarenhet af denna sjukdom, och vi våga påstå att mången med häpnad skall se huru förtrogen diktaren är med alla dessa tusen svagheter och deras utbrott, hvilka man trott gömda mellan hemmets fyra väggar. Skilnaden mellan patienterna i salongen och patienten på scenen torde i de flesta fall vara den, att den senare, jemte sin lifliga fantasi och sitt sensibla nervsystem, äfven är begåfvad med ett ovanligt godt hjerta och derur härflytande humor. Det var äfven med kännedom om sjukdomens sällsynta botlighet som vi uttalade det pessimistiska tvifvelsmålet om försoningens varaktighet, och vi tro att hvarje patient i salongen skall gifva oss rätt häri, åtminstone om han är lika medveten om sitt abnorma tillstånd som Tygesen. Hos denne glömmer man nämligen ofta att förarga sig öfver hans nycker, för att i stället småle godt åt den humor, hvarmed han sjelf filosoferar öfver sin hjelplöshet emot sjukdomen, hvilken, såsom han säger, kommer att tilltaga för hvarje generation, till dess slutligen menniskorna blifva så ofördragsamma, att de skrika af smärta blott de se hvarandra på en half kilometers afstånd. Denna godlynta reflexion verkar tilltalande på åskådarens medkänsla, och hela skildringen höjer sig genom detta drag vida öfver de franska realistiska romanerna, som ju äfven älska att behandla sjukdomshistorier, men på ett kallt dissekerande och derför oestetiskt sätt.

Ett sant återgifvande af de ständigt vexlande skiftningarna i denna karakter ställer de högsta fordringar på skådespelaren, och vi tro att den, som lyckats i ett sådant prof, dermed försäkrat sig om en plats bland store skådespelare. Det må derför icke anses som klander att vi ej kunna säga detta om hr Arppe, utan må det tvärtom lända den samvetsgranne skådespelaren till beröm, att han på många ställen lyckades så väl sätta sig in i karakteren och gifva den ett så lefvande uttryck, att man under dessa moment verkligen trodde sig hafva Tygesen lifslefvande framför sig. Vi påpeka särskildt första scenen med Birgit, vredesutbrotten och replikutbytet med Malla under första akten, samt i andra akten scenen med Turman, då han hvälfver skulden för alltsammans på honom. På andra ställen deremot förmådde hr Arppe icke lägga själ och hjerta i den skiftande personagen, äfven om den var korrekt uppfattad, hvilket icke alltid var fallet. Ty hr Arppe gjorde den stundom för sentimental och återgaf alltför litet af dess friska humor. Den vackra scenen, der Helga i faderns minne återkallar hans frieri och smekmånad, går nästan alldeles förlorad, både emedan hr Arppe här talar för sakta och emedan uppfattningen var, enligt vår mening, oriktig. Sådana minnen göra icke en man som Tygesen nedstämd och gråtmild, de tvärtom entusiasmera honom. Han lefver om den sköna tiden i sin fantasi, alla ungdomskänslorna genomströmma ånyo hans hjerta, och han svärmar i dityrambisk yra om Romeo och Julia i

stjerneskrift. Så störes stämningen plötsligt, den sorgliga verkligheten står för honom, och nu är det som vemodet får öfverhanden. Ännu en brist, som vi allraminst hade väntat hos hr Arppe, är frånvaron af originalitet i det yttre. Månne icke den i hela staden som ett original bekanta professorn, såväl hvad mask som drägt beträffar, hade bort röja en något egendomligare pregel än den hvardagsmenniska, hr A. presenterade för publiken, iförd fina svarta kläder af nästan presterligt snitt. Om den redan påpekade nattrocken vilja vi alls icke tala, huru någon hustru kunnat förvisa ett så snygt och vackert plagg till skräpkorgen förekom åskådaren rent af oförklarligt. Den nonchalanta svängningen på kroppen kunde kanske låta försona sig som en egendomlighet hos Tygesen, men de pendelartade rörelserna med armarna borde hr Arppe försöka att aflägga.

Fru Brander som Karen gaf en särdeles vacker bild af den uppoffrande hustrun, som med tillhjelp af sin glädtiga natur och sin djupa känsla för mannen lyckats ända till det sista tålmodigt fördraga dennes tyranni. Särskildt äro vi henne tacksamme för det enkla och naturliga utförandet af den ångestfulla scenen vid fönstret. Fru Bruno hade i Helgas tacksamma parti åter en gång tillfälle att visa sin särskilda begåfning att framställa naiva flicksnärtor. Såväl det hela som detaljerna, hvarje min, hvarje rörelse var förvillande naturtrogen, och då vi se med hvilken synbar lust och lätthet den täcka skådespelerskan utför roler af detta slag, finna vi det både förklarligt och förlåtligt, om hon någon gång nästan nog] mycket slösar med sina håfvor, såsom i det stumma spelet vid frukostbordet, eller då hon, efter att bland de dammiga luntorna hafva letat efter en plats för sin hatt, icke kan nöja sig med detta väl funna och nätt utförda motiv, utan måste åstad och förderfva intrycket deraf med undersökningen af vinetiketten och den föraktliga grimacen, likasom om Helga varit en raffinerad värdshuskund och vinkännare. Fru Åkerman var amper och rolig som gamla Malla, och framstod här, som ofta annars, genom den äkta komiska ton hon träffar och håller upp. Frk. Wessler framstälde behagligt och med rutin den eleganta verldsdamen från Odessa, och frk. Nyman lyckades i Anes rol både genom maskering och spel aflocka publiken mången hjertlig skrattsalva. Hr Riego hade af Turman skapat en typ, rolig och konsekvent, som man är van att vänta af honom. För vår del hade vi visserligen icke tänkt oss Turman just sådan, men rolens knappa begränsning utesluter ingalunda möjligheten af en uppfattning sådan som hr Riegos. Med nöje erkänna vi den måtta eller, så att säga, hygglighet, hvarmed hr Brander framstälde målarens karakter, som ju i botten är ingenting annat än en förfinad liderlighet, med förlåf sagdt.

Om uppsättningen är endast godt att säga, i synnerhet i sista akten, der icke den minsta för ett väl konserveradt hem i sommarskrud karakteristiska småsak felades. Denna hr Molan-

ders andra debut stadfäste ytterligare det fördelaktiga omdöme, som från alla sidor fälts om honom.

När man härtill lägger den framgång, hvilken återupptagandet af *Daniel Hjort* har rönt, och som till en god del berott på den för våra förhållanden verkligen praktfulla uppsättningen och icke mindre på den stora omsorg, som synbarligen äfven i öfrigt blifvit nedlagd på styckets inöfvande, så torde man numera med skäl kunna lyckönska direktionen till valet af intendent.

Bland dem, som hafva i kärt minne uppförandet af Wecksells sorgespel på slutet af sextiotalet med Frithiof Raa i titelrolen, Gustafsson som Stålarm och fru Raa som Katri, lär väl mången belöna styckets återupptagande blott med en vemodig jemförelse mellan förr och nu. Hvad betyda för dem de granna kostymerna, de lifliga folkscenerna, det effektfulla månskenet; stämningen är dock icke den samma som för tjugu år sedan. Delvis beror väl detta på deras egen med åren förminskade mottaglighet, men orsaken torde dock äfven få sökas deri, att efter Frithiof Raa ingen förstått att åt den olyckliga finländska studenten förläna detta egendomliga romantiska skimmer, hvilket låg lik en mild aftonrodnad öfver hela Raas sällsynt utrustade konstnärspersonlighet. Medgifvas måste emellertid att hr Franck, oaktadt det som brister honom både i röst och rörelser, dock löste sin uppgift på ett hedrande, ja i några scener, såsom t. ex. i fjerde aktens båda tablåer, till och med öfverraskande sätt. Hans spel är väl genomtänkt, och han ger äfven ett ganska klart uttryck åt hvad han tänkt, men den omedelbara ingifvelsen, utan hvilken intet verkligt konstverk har blifvit skapadt, den felas honom fullkomligt, och det är derför han ohjelpligen lemnar sin publik kall. Fröken Stier hade afklädt Katri den traditionela hexskepnaden, hvilket nog är en förändring till det bättre, men om rolen derigenom vunnit i naturlighet, förlorade den något i kraft genom framhållandet af modern och den enkla bondkvinnan på bokostnad af den hämdgiriga representanten för det förtryckta folket. Hos hr Malmström saknades Stålarms muntra lynne alldeles, och ställvis blef han trivial, i synnerhet bredvid Ebba Flemming, som af fru Brander spelades från den höga koturnen. En angenäm bekantskap gjorde publiken i hr Rydgren, som med ett behagligt yttre förenade en ledig framställning af Olof Klæsson. Öfriga medspelande skötte sina partier med omsorg, och samspelet var oklanderligt.

G. F.

Finland såsom unionsstat.

L. Mechelin: Précis du droit public du grand-duché de Finlande; 127 s. 8:o. H:fors 1886.

Det på franska utgifna arbete, hvars titel här ofvanföre är afskrifven, är afsedt att afhjelpa ett behof, hvilket, man kan nästan säga, dagligen gifvit sig till känna, då den utländska och framför andra den ryska tidningspressen uttalat sig angående Finlands politiska förhållanden. Den bristande kännedom om de faktiska underlagen för vår unionela ställning till kejsardömet, som oftast röjer sig i dessa uttalanden, äfven då de dikteras af en välvillig stämning mot Finland, härleder sig till stor del deraf att, på sätt författaren i förordet antyder, de förhandlingar och statsakter, som begrunda denna ställning, måste sökas i speciela, endast vårt land rörande författningssamlingar samt erfordra kännedom af svenska språket.

En utländing, som önskar taga kännedom om de dokumenter, hvarpå vårt politiska läge grundats, vänder sig naturligtvis främst till *G. F. de Martens'* diplomatiska urkundsamling (*»Receuil de Traités»*); men finner der endast fredstraktaten i Fredrikshamn af den 17 sept. 1809, hvilken i fråga om vår unionela ställning till kejsaredömet är missledande, emedan den sysselsätter sig med Finland eller rättare »guvernementen Kymengård (sic!), Nyland och Tavastehus, Åbo och Björneborg med Åland, Savolax och Karelen, Wasa, Uleåborg och en del af Westerbotten», endast ur synpunkten af Sveriges förhållande till Ryssland. I traktatens 4 artikel afsäger sig konungen af Sverige, så för sig som för sina efterträdare, »oåterkalleligen och för beständigt, till förmån för Hans Majestät Kejsaren af Ryssland och hans efterträdare på tronen och i kejsaredömet Ryssland, alla sina rättigheter och anspråk» på nämda »guvernement», hvilka »af Hans Kejserliga Majestäts vapen blifvit eröfrade i det nuvarande kriget mot Sveriges krona.» »Dessa guvernement med alla innevånare, städer, hamnar, fästningar, byar och öar äfvensom tillhörigheter, prerogativer, rättigheter och förmåner, skola framdeles med full äganderätt och suveränitet

tillhöra kejsaredömet Ryssland och förblifva dermed inkorporerade». I sådant afseende »lofvar och utfäster sig Hans Majestät konungen af Sverige på det mest högtidliga och förbindande vis, så för sig som för sina efterträdare och för hela konungariket Sverige, att aldrig framställa något anspråk, direkt eller indirekt, på nämnda guvernement, provinser, öar och områden, hvilkas alla innevånare till följd af berörde afsägelse skola vara löste från den hyllning och trohetsed de egnat Sveriges krona». Hela innehållet i denna artikel är tydligen riktadt på förebyggande af hvarje framtida anspråk från Sveriges sida och uttrycken »äganderätt» och »inkorporerade» hafva blifvit använda snarare med hänsyn till de ifrågavarande länens förra förhållande till Sverige än för att beteckna den blifvande ställningen mellan storfurstendömet Finland, som utgjorde komplexen af dessa guvernement, och kejsaredömet Ryssland. Att uttrycken i traktaten uti sistsagda hänseende icke äro fullt exakta framgår t. ex. deraf, att ordet »inkorporerade» här måste antagas betyda »oskiljaktigt förenade», enär det statsrättsliga begreppet »inkorporering» icke var tillämpligt på den författningsenliga tillvaro såsom »nation», Alexander den förste derförinnan vid Borgå landtdag hade tillerkänt det finska folket.

Den skefva uppfattning, hvilken tyvärr ofta företer sig i ryska publicisters omdömen om finska förhållanden, kan förklaras deraf, att lokala egendomligheter i lagstiftningen och administrationen af politiska klokhetsskäl fått bestå i flere andra af kejsaredömets »gränsmarker» samt att det för den ytliga betraktelsen icke alltid faller sig så lätt att begripa skilnaden mellan »lokala lagar», hvilka hvila på statsrättslig grund, och sådana, som bero endast på temporär tolerans. Storfurstendömet Finlands separata ställning, såsom en i realunion med kejsaredömet förenad stat, uttalas i 4 art. af kejsaredömet Rysslands grundlagar, som lyder: »Med den kejserliga ryska tronen äro konungariket Polens och storfurstendömet Finlands troner oskiljaktigt förenade». Hvad Polen angår, är dess existens såsom särskild stat genom sorgliga konflikter förverkad. Det är numera endast en provins, men företer dock icke så ringa skiljaktigheter från kejsaredömet i den lokala organisationen. Om de »lokala lagarnes» giltighet innehåller 48 art. i grundlagarne följande: »Kejsaredömets lagar gälla antingen likformigt uti hela deras omfång eller uti vissa delar med lokala förändringar. Vidden af dessa

förändringar, de orter, der dessa få förekomma, och deras sammanhang med de allmänna lagarne bestämmas uti särskilda lagar, författningar och statuter». I anledning af detta lagrum yttrar Gradowski i sitt arbete »Den ryska statsrättens elementer»:[1]) »Den sjelfherskande, kejserliga makten utgör den enda källan för lagstiftningen. De lokala lagarne anses, likaså väl som hvarje annan lag, hafva utgått från denna makt. Följaktligen äro de undantag, om hvilka anförda § talar, i likhet med de allmänna lagarne, beroende af den autokrata makten. Vid förändrade statliga förhållanden är denna makt, i dess egenskap af representant för det allmännas intresse, berättigad att förändra de lokala lagarnes innehåll, ja till och med att fullständigt upphäfva deras gällande kraft. Att hysa en motsatt princip vore det samma som att erkänna att alla de trakter, hvilka under åtnjutande af särskilda rättigheter ingå uti kejsaredömets sammansättning, skulle likasom utgöra särskilda stater med en särskild sjelfherskande makt, och följaktligen bilda stater uti staten. Men slika företeelser söker vår lagstiftning undvika med uppbjudande af alla krafter. Den tillåter ej en s. k. personalunion mellan de särskilda områden, hvilka ingå uti kejsaredömets sammansättning. § 13 af grundlagarne rent af förnekar kejsaren att bekläda tvänne särskilda troner, i synnerhet om beklädandet af den ena skulle betinga någon annan trosbekännelse än den grekisk-ortodoxa». Gradowski erkänner likvisst att »Finland med hänsyn till sin inre styrelse utgör en fullkomligt särskild stat, ehuru oskiljaktigt förenad med den ryska kejserliga tronen». Af det anförda framgår, å ena sidan, att det för den stora allmänheten i Ryssland kan ligga nära till hands att förvexla Finlands genom båda statsmakternas samverkan uppkomna lagstiftning med sådana »lokala lagar», hvilkas fortbestånd är »beroende af den autokratiska makten», samt å andra sidan, huru nödigt det är att vårt lands särskilda ställning i detta afseende behörigen framhålles och belyses.

---

[1]) Alex. Gradowski, prof. emerit. vid universitetet i S:t Petersburg, verkl. statsråd, har bl. a. utgifvit: »Öfversigt af den kriminela lagstiftningens i Europa n. v. tillstånd» (1845), »Den högsta administrationen i Ryssland under 18:de seklet samt generalprokuratorerne» (1866), »Lokalförvaltningen i Rysslands historia» (1868), »Konstitutionen i Tyskland» (1875), »Den ryska statsrättens elementer» (1883), »De förnämsta ländernas i Europa statsrätt» (1886).

Såsom bidrag härtill är hr L. Mechelins »*Précis du droit public du Grand-duché de Finlande*» ett högeligen förtjenstfullt arbete. Författaren afhåller sig planmessigt från systematisk konstruktion och statsrättsligt teoretiserande. Han inskränker sig till att framlägga »en grupp af fakta». Men de fakta författaren meddelar äro förträffligt egnade att ådagalägga, så väl att grunden för vårt nuvarande statsskick var lagd före och oberoende af fredstraktaten i Fredrikshamn, som äfven att Finlands statsförfattning icke utgör någon lokal modifikation af kejsaredömets lagar, utan ett organiskt helt för sig.

Det har icke sällan så väl af Rysslands som utlandets publicister antydts att Finlands politiska ställning som unionsstat till Ryssland hvilar på en vansklig grund, enär Finlands »privilegier» hade att stödja sig »endast på kejsareord»; men kejsarene vexla samt tidsomständigheterna och regeringsåsigterna kunna förändras. Ifall denna anmärkning skall anses innebära att den »i Finlands Ständers närvaro utfärdade och i den Högstes Helgedom kungjorda *Act*», hvarigenom Alexander den förste bekräftat och försäkrat ständerna om bibehållandet af Finlands »religion och grundlagar samt de fri- och rättigheter hvarje Stånd i synnerhet och alla Finlands Innebyggare i allmänhet till närvarande tid åtnjutit» vore att betrakta såsom afgifven endast för hans regeringstid samt icke vore förbindande för hans efterträdare, så kan oriktigheten af en sådan uppfattning ovedersägligen bevisas. I sjelfva verket har sällan någon öfverenskommelse mellan undersåtare och deras monark afslutats under högtidligare och mera förbindande former. Det har varit fallet med Englands *magna charta* samt flere andra länders fribref och konstitutioner, att de blifvit regenterna aftvungna med fysiskt eller moraliskt våld, under omständigheter, hvilka inskränkt deras öfverläggningsfrihet och således kunnat gifva dem eller deras efterträdare anledning att återtaga de gjorda medgifvandena. Då Alexander den förste den 27 mars 1809 afgaf sin »Nådiga försäkran till samtelige Finlands inbyggare», stod han i spetsen för en segrande armé; den finska hären hade två dagar förut, samma dag som landtdagen i Borgå utblåstes, kapitulerat vid Kalix. Men denna högsinnade yttring af Alexander den förstes ädla sinnelag hade dock icke sin enda källa i »den sjelfherskande kejserliga makten»; den var en följd af sjelfverk-

samma åtgärder och framställningar från de blifvande undersåternes sida.

I manifestet af den 5 juni 1808 »angående Finlands förening med ryska riket» uttalades »oåterkalleligheten» af denna »eviga förening». Man har fäst uppmärksamhet derpå att Finland i detta manifest flere gånger benämnes »*provins*». Likväl heter det deri: »Ert lands gamla författningar och privilegier skola heligt vidmakthållas. Dernäst framställes för Eder idoghet och flit ett nytt fält. Under Rysslands mäktiga beskydd blifva Ert åkerbruk, Eder handel och Edra näringar till rikedom och välmåga nya källor, hvilka derigenom lifvas och utvidgas. Snart erhålla Wi kännedom om Edra behof, och skola ej underlåta att lemna Eder hjelp och understöd» o. s. v. Den »snara kännedom om landets behof», som omförmäldes, ville kejsar Alexander vinna genom rådplägning med en »deputation» af finska medborgare, valde af landets fyra stånd, hvilken på upprepad kallelse infann sig i S:t Petersburg och den 17 nov. 1808 hade företräde hos kejsaren. Den politiska takt och fosterlandskänsla, hvarmed denna deputation för kejsaren framhöll nödvändigheten att höra landets lagliga representanter, förmådde kejsaren att sammankalla ständerna; och påbudet om Borgå landtdag utgick den 1 februari 1809. Den 13 mars blef Gustaf IV Adolf fängslad, och således hade Finland ingen laglig regent, då ständerna den 25 mars sammanträdde i Borgå. Den 29 mars hyllade ständerna Alexander den förste såsom storfurste till Finland. Enligt det »genom Hans Kejserliga Majestäts statssekreterares för finska ärendena (Mikael Speranskis) adjoint assessoren friherre Rehbinder herr baron och landtmarskalken tillstälde formulaire» svuro ständerna vid hyllningen: »att vi vilja och skole för vår rätta öfverhet hafva och hålla den Stormägtigste Furste och Herre Alexander den förste, Kejsare och Sjelfherskare öfver hela Ryssland och Storfurste till Finland *samt orygglige upprätthålla landets Grundlagar och Constitution, sådana de för det närvarande äro antagna och gällande.*» Efter det ständen, hvart i sin ordning, inför tronen gått denna ed, tillkännagaf generalguvernören för ständerna att Hans Kejserliga Majestät täckts i Nåder högtidligen bekräfta vidmakthållandet af Finlands *constitution* samt i sådant afseende afgifvit en med dess höga underskrift beseglad försäkran, hvilken generalguvernören uppläste och till landtmarskalken öfverlemnade. Denna på ryska språket

affattade försäkran utdelades till ständerna i svensk af baron Rehbinder bestyrkt öfversättning, enligt hvilken den slutade med orden: »Till yttermera visso, hafve vi tecknat denne *försäkringsakt* med Vår egenhändiga underskrift, gifvit i Borgå den 15 (27) mars 1809 Alexander». Denna *akt*, såsom kejsarens försäkran upprepadt kallas, meddelades sedan genom kungörelse af den 23 mars (4 april) samtelige Finlands inbyggare, jemte det desse underrättades om den af landtständerna aflagda tro- och huldhetseden. Det är tydligt att benämningen »akt» tillades den kejserliga försäkran i analogi med benämningen på den gällande grundlagen »Förenings- och Säkerhets-*akten*». Af det anförda framgår att ständernas trohetsed och hyllning samt Alexander den förstes »försäkringsakt» med bestämd afsigt blifvit stälda i ett sådant sammanhang, att de ömsesidigt betingade hvarandra, samt att Alexander afgaf sin försäkran i egenskap af monark, såsom en statshandling, afsedd att gälla för all framtid, icke blott för hans egen person och regeringstid.

Om man ännu ytterligare skulle anse sig behöfva någon utredning rörande Alexander den förstes egen uppfattning härutinnan, så föreligger en sådan uti kungörelsen af den 21 februari 1816 angående Kejserl. Regerings-Conseillens förändrade benämning till Kejserlig Senat för Finland, der det heter: »Öfvertygade att den Författning och de Lagar, som, öfverensstämmande med Finska folkets lynne, seder och bildning, under en lång följd af år utgjort grundvalen för dess borgerliga frihet och lugn, icke kunde utan våda för dessa inskränkas och rubbas, hafve Wi, ifrån första stunden af Wår Regering öfver detta Land, icke allenast på det högtidligaste bekräftat samma Författning och Lagar, med de hvarje Finsk Medborgare, i följe deraf, tillkommande friheter och rättigheter, utan ock, efter föregången öfverläggning med landets församlade ständer, tillförordnat en särskild styrelse, som under namn af Wår Regerings Conseil, sammansatt af Finske Män, hittills i Wårt namn besörjt Landets Civila förvaltning och rättvisans skipande i sista Instance, oberoende af all annan makt än Lagarnes, och den Wi, såsom Regent, i följe af dem sjelfve utöfve. Det är på sådant sätt Wi velat både ådagalägga de tänkesätt, som ledt och framgent skola leda Oss, i hänseende till Wåre Finske undersåtare, och tillika, *för evärderliga tider,* befästa den försäkran de af Oss emottagit, angående bibehållande af deras särskilda Författ-

ning *under Wår och Wåre efterträdares spira;* och då Wi nu, efter fulländandet af det värf, Wi för Wårt Rikes säkerhet och Europas allmänna lugn, med Försynens bistånd, i förening med Wåre Allierade utfört, omsider återvunnit ett länge önskadt tillfälle att, utan hinder af vidsträcktare omsorger, mera oafbrutet sysselsätta Oss med Wårt Rikes inre angelägenheter, och deribland dem, som särskildt röra Finland, hafve Wi, för att ytterligare utmärka de afsigter Wi med inrättningen af detta Lands omförmälde *locala* Styrelse åsyftat, *och Dess omedelbara förhållande till Wår person,* funnit lämpeligt att, i likhet med den benämning högsta styrelseverken i Wårt Kejsaredöme och det dermed nyligen förenade Konungariket Polen äga, tillägga densamma namn af Wår *Senat* för Finland, utan förändring likväl af Dess nu varande organisation och ännu mindre af den Författning och de Lagar, Wi för Finland stadfäst och härmedelst än vidare till alla delar bekräfte».

De ryska publicister, hvilka sökt göra den uppfattning gällande, att fortvaron af Finlands »privilegier» vore beroende af hvarje kejsares förnyade bekräftelse, hafva framstält den åsigt, att ordnandet af Finlands ställning till Ryssland skulle utfallit annorlunda, om icke den liberalt sinnade Mikael Speranski på den tiden haft ett öfvervägande inflytande hos Alexander den förste, samt utrikesministern Rumiantsoff just för tillfället varit bortrest på ambassad till Paris. Med allt erkännande af den upplysta sympati, Speranski egnade vårt land, tro vi icke att hans tänkesätt i någon hufvudsaklig mån inverkat på händelsernas utveckling. Finlands eröfring var moget betänkt förrän den verkstäldes, och det var icke första gången det kejserliga kabinettet sysselsatte sig med Finlands blifvande ställning till Ryssland. Frågan hade varit under behandling förut under kejsarinnan Elisabeths och Katharina II:s regeringar, och man vet att det till och med varit fråga om att af Finland göra en oberoende stat, för att tjena som »buffert», som det numera heter, mellan Ryssland och Sverige. Efter freden i Tilsit hade planen till Finlands eröfring uppgjorts mellan Alexander I och Napoleon, hvilken säges hafva öfvertygat Alexander att det för S:t Petersburgs säkerhet vore nödvändigt att Finland lades under den ryska spiran. Då man ur denna synpunkt sysselsatt sig med frågan i ryska kabinettet och fast beslutit att göra eröfringen definitiv, är det föga troligt att man icke skulle hafva

på förhand uppgjort en bestämd plan angående ordnandet af det eröfrade landets ställning till Ryssland. Redan i det första manifestet af den 5 juni 1808, i hvilket Finland benämnes »provins» — det ju landet äfven varit under Sverige — ingår försäkran, att »landets gamla författning och privilegier skola heligt vidmakthållas». Antagligt är således att man på förhand i det ryska kabinettet, på samma gång man för den ryska hufvudstadens säkerhet fann nödigt att utsträcka rikets gräns ända till Bottenhafvet, beslutit sig att ordna de nya undersåtarnes ställning derhän, att de med tiden kunde finna sig belåtna med de nya förhållandena, samt att den nya gränsen verkligen blefve en pålitlig sådan. Att Borgå landtdag kom att sammankallas redan innan landets eröfring fullbordats måste hufvudsakligen tillskrifvas den finska deputationens framställningar. Måhända har Speranskis doktrinära riktning i någon mån bidragit att från början reda begreppet om Finlands unionela ställning såsom en särskild stat i realunion med Ryssland. Man kan sluta dertill af hans framställning om inrättandet af en särskild komité för beredning af de finska ärendena, hvilken framställning han inledde med anmärkningen, att »Finland är en stat, icke ett guvernement». Men att ordnandet af Finlands unionela ställning icke i hufvudsak får tillskrifvas ensamt hans inflytande, framgår deraf, att sedan detta inflytande år 1812 upphört, konungariket Polens ställning till kejsaredömet ordnades efter alldeles enahanda principer. I hvilken mån en finsk man, biskopen (från år 1817 erkebiskop) Tengström bidragit till de politiska händelsernas utveckling skall väl blifva klart, då hans efterlemnade papper år 1900 varda tillgängliga för historieforskningen.

Den omförmälda, ur på svenska och ryska språket affattade statshandlingar framgående, tillgången vid Finlands förening med Ryssland, för hvilken förf. i en »*aperçu historique*» redogör, lemnar icke rum för något tvifvelsmål, att storfurstendömets statsrättsliga ställning till kejsaredömet bör betecknas såsom en så kallad realunion, under samma monarks spira, men med sjelfständighet i den inre förvaltningen. Detta unionela förhållande har sin grund i en ömsesidig öfverenskommelse mellan regent och ständer, mot hvars formela giltighet ingenting kan anmärkas, och hvilken Alexander den förste sjelf erkänt vara evärdeligen förbindande för honom och hans efterträdare. Den förnyade försäkran, hvarje kejsare vid sitt tillträde till re-

geringen aflägger, har samma betydelse som konungaeden, enligt landslagens konungabalk, och undersåtarnes trohetseder, att utgöra ett högtidligt erkännande af förhållandet, men är icke nödvändig för dess grundlagsenliga fortbestånd. I och med uppstigandet på tronen öfvergå på efterträdaren alla företrädarens rättigheter och förbindelser; regentförsäkran, trohetseder och kröning utgöra blott högtidliga insegel derpå.

Borgå landtdag afslöts den 18 juli 1809 af kejsar Alexander med det märkliga tal, hvari han uttalade förhoppningen, att det finska folket »skall välsigna den Försyn, som stadgat sakernas närvarande ordning. Upphöjdt för framtiden ibland nationernas antal, under sina Lagars skydd, skall det ihågkomma sin forna styrelse, blott för att så mycket fastare underhålla de vänskapsförbindelser, som freden skall återföra. Och Jag, Jag skall hafva skördat den yppersta frukt af mina omsorger, då Jag får se detta Folk lyckligt, ostördt af främmande anfall, *fritt inom sig,* öfverlemnande sig under Lagarnes och sedernas hägn till åkerbruket och andra lofliga näringsyrken, och genom uppnådd verkelig sällhet rättfärdiga Mina afsigter och välsigna sin lott.» Den 18 augusti 1809 utfärdades reglementet för regeringskonseljen, hvilket utgjort det förnämsta föremålet för ständernas öfverläggningar. Den nya unionsstatens organisation var härmed fulländad. Då fredstraktaten med Sverige den 17 september 1809 afslöts i Fredrikshamn, berördes Finlands politiska ställning deruti endast i förbigående med diplomatisk courtoisie uti 6 art., som lydde: »Sedan Hans Maj:t Kejsaren af Ryssland redan gifvit de ojäfaktigaste bevis af den rättvisa och mildhet, hvarmed Hans Maj:t beslutit att regera öfver Innevånarene af det Land, Han sig nyligen tillvunnit, i det Han ädelmodigt, sjelfmant och af egen böjelse försäkrat dem om en fri utöfning af deras Religion, deras egendomsrätt och privilegier, ser Hans Maj:t Konungen af Sverige sig dymedelst frikallad ifrån den Honom annars heliga pligt att göra förbehåll härom till sina fordne Undersåtares förmån».

Alexander den förste öfverlemnade åt Borgå landtdag att föreslå den första uppsättningen af regeringskonseljens ledamöter, och dessa fungerade i enlighet med reglementets 11 § i tre år, det vill säga till den 1 oktober 1812. Men de följande åren ända till 1817 förordnades ledamöterne i senaten tillsvidare endast på ett år, år 1817 på två samt först år 1819 åter på tre år. I kungö-

relsen af den 24 januari 1819 heter det att oktrojen utsträcktes till tre år »med afseende å samtelige dess ledamöters under denna deras befattning visade utmärkta nit för Wår och Landets tjenst». Derefter hafva tre års oktrojer utgjort regel, dock icke utan undantag; år 1840 förekom åter en oktroj på ett år och år 1865 på två år. Författaren nämner att generalguvernören »icke ofta deltager i senatens förhandlingar». Sådant är fallet numera, men var det icke från början. Intill år 1822 var generalguvernören, i öfverensstämmelse med 5 kap. i reglementet för regeringskonseljen, effektivt ordförande i senaten. Genom kungörelsen den 15 juni 1822 tillsattes för första gången viceordförande i senaten, nämligen Gyldenstolpe för justitie- och Mannerheim för ekonomiedepartementet. Ännu länge derefter, under åren 1833—1847, då A. Thesleff var generalguvernörsadjoint, bevistade denne ganska regelbundet sammanträdena i ekonomiedepartementet.

Det är föga antagligt att vårt lands särskilda ställning såsom unionsstat skulle blifvit föremål för så hätska utfall i den ryska tidningspressen, ifall icke två omständigheter genast vid öfverskridandet af den finska gränsen skulle väcka obehagliga sensationer hos de ryssar, som besöka Finland: det är vårt skilda mynt och tullgränsen mellan Ryssland och Finland. Det hade måhända varit önskligt att förf. behandlat dessa något utförligare. Han omförmäler huruledes Alexander den förste hänsköt reglerandet af landets myntväsende till Borgå landtdag samt denna antog *silfverrubeln* till myntenhet, i förhållande till hvilken de cirkulerande svenska och ryska sedlarne skulle vid betalningar emottagas enligt kurs. Derefter omnämnes vårt nu gällande, vid 1877 års landtdag antagna, med guldfranc'en öfverensstämmande myntsystem i en not vid behandlingen af Finlands banks sedelutgifningsrätt. Ingen hade dock bättre än författaren varit i stånd att utreda huruledes Finland af nödvändigheten drifvits till sitt nuvarande isolerade myntsystem. Före den så kallade myntrealisationen år 1840 cirkulerade så väl ryskt som svenskt pappersmynt i landet, hvaremot det lagligt gällande myntet, silfverrubeln, existerade i osynlig måtto. Skatternas belopp var fixeradt i silfverrubel, men kunde endast erläggas i bankoassignationer, hvilkas kurs var föränderlig, så att en silfverrubel i kronouppbörden först betalades med två, sedermera med tre och slutligen med tre och en half rubel bankoassignationer. Hvarje

sådan försämring af bankoassignationernas kurs verkade som en skatteförhöjning. Men dertill kom ännu att den vida vägnar största delen af det i landet cirkulerande pappersmyntet utgjordes af svenska sedlar, hvilka uppbördsmännen icke behöfde emottaga, hvarigenom tillfälle gafs till ett för menige man synnerligt betungande agiotage. Myntrealisationen af år 1840 utfördes sålunda, att Finlands bank utbytte de i landet cirkulerande svenska sedlarne mot egna, lydande på metalliskt silfver, presenterade de svenska sedlarne till inlösen i svenska riksbanken och i stället indrog silfver, hvarigenom den för första gången kom att ega en metallisk fond. Det gällande myntet, silfverrubeln, kom sålunda att uppenbara sig i synlig gestalt, och detta varade i något mer än tio år. Men under det orientaliska kriget försvann den metalliska rubeln åter ur rörelsen, emedan Finlands bank var förbunden att mot silfver invexla icke allenast sina egna, utan äfven de ryska i landet cirkulerande sedlarne, och derför måste inställa silfverutvexlingen. För ett litet land, hvilket för tillfredsställande af sina flesta behof är hänvisadt till import från utlandet, blefvo de genom sedelmyntets depreciering uppstående kursförlusterna ruinerande. Enda utvägen att afhjelpa detta missförhållande var att befria Finlands bank från förpligtelsen att inlösa de ryska sedlarne, och för detta ändamål ställdes de finska sedlarne å en ny, finsk myntenhet, mark, hvilken till en början var endast en fjerdedel af silfverrubeln. Sedan denna andra myntrealisation icke utan många svårigheter blifvit genomförd och Finlands cirkulation i omkring tio år varit baserad på silfvermarken, inträffade silfrets allmänna depreciering, hvilket ånyo föranledde oförmånliga kursförhållanden för Finland, enär de flesta handlande nationer allaredan hade öfvergått till guldmyntfot. Nödtvunget drefs Finland derigenom att grunda sitt myntväsen på guld såsom enda värdemätare. Att metalliskt mynt sedan tjugu år varit den lagliga värdemätaren i landet är helt visst en af de vigtigaste faktorer för de framsteg, denna tiderymd har att uppvisa. Derförutan hade vi icke kunnat ega någon statskredit i utlandet och våra jernvägsbyggnader hade mött ansenliga svårigheter, om de alls kunnat verkställas. Men betydelsen af Finlands särskilda myntfot ligger icke deruti, att den är nationel, utan tvärtom i dess universalitet. För det närmast liggande och för oss så vigtiga varuutbytet med Ryssland utgör onekligen den olika värdemätaren en olägenhet. Hvilken för-

träfflig kund skulle vi icke ega i vår östra granne, om varuutbytet med honom vore befriadt från vanskligheten af de ständiga kursvexlingarna. Finland har derför allt skäl att önska, det den dag snart må randas, då Ryssland kan åter införa metallcirkulation och enahanda myntförhållanden blifva rådande på ömse sidor om gränsen. Till de många reela fördelarne häraf kunde man äfven räkna den, att en af hufvudanledningarna till de ryska klagomålen öfver våra separatistiska tendenser blefve undanröjd.

Frågan om tullgränsen mot Ryssland är i hr Mechelins arbete alldeles icke berörd. Det hade dock måhända icke varit ur vägen att framhålla att nämda tullgräns från början tillkommit i ryskt intresse, för att förhindra utländska varors insmugling till Ryssland öfver Finland. Med den ofantliga kuststräcka, Finland har att bevaka, var denna fara ganska allvarsam, och det är bekant att ända till 1840-talet kontrollen mot oloflig införsel af utländska varor till Finland var föga verksam. Redan den 17 november 1811 tillförordnades »af förekomne synnerlige skäl och omständigheter en tullbevakningskedja mellan Wiborg och Kexholm i ändamål att förekomma utländska varors införande från Storfurstendömet Finland». Det torde till och med få tagas för gifvet att ett af de praktiska skälen till Wiborgs läns samma år skedda införlifvande med storfurstendömet Finland var erhållandet af en kortare och lättare bevakad landgräns mot kejsaredömet. I förordningen angående handeln och tullafgifterna i Finland af den 19 juni 1816 heter det: »Då större delen af de till införsel tillåtne utländske varor, såsom för Wårt Kejsaredöme umbärlige, blifvit till yppighetens hämmande och egne näringars befrämjande och förkofran med betydlige Tullafgifter af Oss belagde, hafve Wi i Nåder funnit det kunna föranleda till betydlig minskning i påräknade Tullinkomster för Wårt öfriga Rike, om inkomne utländske varor, såsom hitintills skett, skulle ifrån Finland utan Tullafgifter få till Wårt Kejsaredöme införas. Vid öfvervägande häraf, och då alla Finlands Statsinkomster få för detta Lands egne behof användas, hafve Wi i Nåder pröfvat godt förordna, att för de till Finland inkomne utländske varor, hvilka till de inom Wårt Rike för dylika varor tillåtne Hamnar och Städer införas, hädanefter skall erläggas de Tullafgifter, som i Taxan för dylika varor blifvit faststälde, samt de stadganden tjena till efterrättelse, som för

Wårt Kejsaredöme äro gällande». Samtidigt förordnades om bibehållande af tullbevakningskedjan å gränsen af Wiborgs län mot S:t Petersburgska guvernementet. Angående »handelsrelationerna mellan Ryssland och Finland» hafva förordningar emanerat den 17 juli 1835 och den 31 januari 1859, hvilka ega karakter af internationela konventioner. Vid tanken på de sorgliga misshälligheter, som blefvo en följd af industriel och kommersiel jalusi i unionsförhållandet mellan England och Irland, kan man icke utan bekymmer iakttaga de protektionistiska åsigternas öfvervägande inflytande i Ryssland. Men det är att hoppas att det allmänna tänkesättet så väl i Ryssland som i den öfriga verlden inom en icke aflägsen framtid skall hafva tröttnat vid de idkeliga ropen på skydd samt begynt att uppskatta den industriela verksamheten ur konsumenternas synpunkt. Det är icke troligt att tullgränsen skall kunna undvaras, så länge tullbeskattningen måste anlitas såsom en af de förnämsta källorna för statens inkomster, men friare handelsåsigter skola göra dess omgångar mindre tryckande. Vi hoppas derför att tiden skall lindra de aggande intrycken äfven på denna punkt, och att man skall upphöra att deri söka en anledning till beskärmelser öfver den finska separationslustan.

Såsom af det föregående framgår, hvilar realunionen mellan Ryssland och Finland på formelt fullkomligt klar grund. Är det dermed sagdt att grunden är hållbar för alla tider? Den dagliga erfarenheten visar oss att traktater, afslutade för evärdlig tid mellan stater, hvilka kunna uppställa kolossala stridskrafter till värnande af sin rätt, under förändrade konjunkturer blifvit utan betänkande åsidosatta. Huru många sådana förlegade traktater har icke Europas historia sedan 1809 att uppvisa! Uti statsrättsliga förhållanden är det formela berättigandet icke alltid afgörande. Det hör tvärtom, kan man säga, till den vanliga ordningen att traktaterna få maka åt sig för politiska intressen, hvilka för tillfället äro öfvervägande. Politiken har till ändamål att förlika nationernas välförstådda intressen med deras rätt. Den har icke ännu kommit så långt, att den skulle sätta rätten i första rummet. Statsrätten lärer oss icke, i hvilka fall intressena eller rätten skola gifva utslaget, utan endast de former, under hvilka hvardera förfäktas. Vid fråga om utsigterna för en traktats hållbarhet förefinnes derför ingen annan regel, än att spörja sig huru länge det torde ligga i hvardera kontrahen-

tens intresse att hålla den. På sätt i det föregående antydts, var den ryska politikens ögnamärke vid Finlands förening med Ryssland att sätta dess hufvudstad, detta fönster, som Peter den store öppnat mot Europa, i säkerhet mot öfverfall af en fiendtlig armé. Sedan erfarenheten bevisat riktigheten af Alexander den förstes beräkning, att ett konstitutionelt styrelsesätt vore bäst egnadt att pålitligt förbinda storfurstendömet Finland med kejsaredömet, finnes allt skäl att antaga att det skall ligga i den ryska politikens intresse att låta Finland utveckla sig »fritt inom sig» på den fäderneärfda författningens grund. Äfven för Rysslands utrikespolitik är det icke af ringa betydelse att kunna hänvisa på möjligheten för ett i realunion dermed förenadt folk att åtnjuta en konstitutionel regerings förmåner. Det finska folket skall vara till freds med sin lott, om det får ostördt lefva »såsom nation under sina lagars skydd». För svagt att spela någon sjelfständig historisk rol, synes det hafva fått sig af försynen hänvisadt att deltaga i menskligheteus utvecklingsarbete i samband med en annan starkare nation. Dess förening med Sverige upplöstes, sedan det svenska folkets historiska kallelse var slutförd. Genom sitt beroende af den ryska politiken har det nu åter kommit i ganska intim kontakt med de verldshistoriska tilldragelserna. Något sjelfverksamt intresse för Rysslands politiska syften kan väl knappast väntas af Finland. Det kan icke göra anspråk på någon andel af Rysslands triumfer, ehuruväl enskilda dess medlemmar kunna till följd af Rysslands storartade förhållanden och expansionsdrift der finna ett vidsträckt fält för sin äfventyrs- och ärelystnad. Men i egenskap af unionsstat skall Finland ärligt och anspråkslöst fylla sitt kall genom att, såsom det heter i värnepligtslagen, »värna tronen och fäderneslandet samt derigenom äfven bidraga till kejsaredömets försvar».

Edv. Bergh.

Bakterie-lif.

Vi lefva i bakteriernas och alla möjliga mikroorganismers tidehvarf. Efter det att några banbrytande vetenskapsmän angifvit riktningen för forskningen, har en hel här af arbetare ryckt i fält för att uppspåra bakterier och fyller nu de vetenskapliga tidskrifterna med sitt byte. Knapt finnes det en företeelse på vår jord, bakom hvilken man icke tror sig vädra bakterier. Knapt förgår en dag utan att tidningarna bringa oss underrättelse om upptäckten af en eller annan sjukdomsalstrande eller helsobringande eller på något annat sätt märkvärdig bakterie, och den stora allmänheten talar om kommabaciller, spiriller och mikrokocker ogeneradt och med en säkerhet, som mången vetenskapsman afundas den.

Det kan under sådana omständigheter synas öfverflödigt, ja nästan vågadt, att taga till tals några förhållanden, som beträffa dessa och andra lågtstående organismer, men dock är det berättigadt, då nämligen den stora allmänheten, liksom vetenskapsmännen tidigare och delvis ännu, gör sig alldeles falska föreställningar om dessa de »lägsta» varelsernas lif. Man läser att de äro så ytterst enkelt bygda: en cell af simplaste slag, litet ägghviteämne och en tunn hinna deromkring — det är allt. Några yttre organ hafva de icke, på sin höjd några fina hår. De föras godtyckligt omkring i verlden; komma de till ett ställe der de kunna utveckla sig, så göra de det; hvar enskild bakterie tillväxer, och då den nått en viss storlek, delar den sig helt enkelt, och så undan för undan. Under vissa omständigheter kunna de dessutom öfvergå i ett slags hvilostadium.

Enklare kan man knapt tänka sig det, och det är icke heller länge sedan man under intrycket af denna som det tycktes primitiva byggnad, hvilken stälde bakterierna jemnt och nätt ett steg högre än den oorganiska materien, på fullt allvar umgicks med tanken att på konstgjord väg framställa dem. Litet ägghvita, några salter och vatten i ett profrör, kanske litet elektricitet dertill, och man kunde möjligen fabricera bakterier! Ja, hvem vågar väl svära på att det icke engång skall lyckas, men tills-

vidare hafva alla försök misslyckats, och allt efter som man lär känna nya sidor af dessa små väsendens lif tyckas utsigterna minskas. Liksom man efter hand uppdagat att de högre växterna alls icke äro så hjelplösa, som man gemenligen förestält sig, utan på mångfaldiga sätt kunna reglera sitt förhållande till den omgifvande verlden, så har man också funnit att dessa lägsta, på gränsen till växtriket stående former äro i besittning af en mängd, man vore frestad att säga, själsegenskaper, som på ett högst förnuftigt sätt ordnar deras förhållande till omgifningen. Det är en kort redogörelse för de senaste årens forskningar i detta hänseende som här skall meddelas. Främst bland de män, som bearbetat detta nya fält, bör nämnas professor Th. W. Engelmann i Utrecht; för betydelsefulla arbeten har man äfven professor W. Pfeffer i Tübingen att tacka.

Låter man ett stycke kött stå i ett glas vatten vid vanlig rumtemperatur, så märker man efter några dagars förlopp att den ursprungligen klara vätskan blifvit liksom mjölkig, och denna grumling tilltar hastigt, hvarjemte på vätskans yta bildas en fin, gråaktig hinna. Snart sprider glaset en obehaglig lukt, stundom afsöndras der gasblåsor, och vi säga att köttet har ruttnat. Ingenting är lättare att utföra än detta försök; det misslyckas aldrig. Som allmänt bekant, hafva bakterier här varit framme. Det fans några af dem i vattnet och på köttstycket, andra föllo ned med dammet ur luften, och alla funno de här en förträfflig näring. Det är väl nästan öfverflödigt att erinra om att bakterierna, liksom svamparne och djuren, lefva af organiska ämnen, som de söka än inom en lefvande organism än utanför en sådan. Vid vårt försök erbjöd nu den utspädda köttsoppan en ypperlig näring för de till en början ganska få bakterierna.[8] Dessa förökade sig emellertid genom delning så hastigt, att de, sin litenhet oaktadt, inom kort genom sin mängd grumlade vätskan, och idel bakterier, hopade i tjockt lager, är det äfven som bildar den fina hinnan på ytan.

Hvarför samla sig bakterierna vid vätskans yta? Svar: emedan de med begärlighet eftersträfva luftens syre.

Tager man en droppe af den grumliga vätskan och undersöker den med mikroskop, så finner man att den hvimlar af bakterier, af hvilka en stor del är i liflig rörelse. Att bakterierna, eller åtminstone en del af dem, kunna fritt simma omkring har man länge vetat, men man är icke rätt på det klara

med huru de dervid bära sig åt. Då man under mikroskopet betraktar en dylik liten rund, aflång eller stafformig bakterie, som utan några yttre organ rör sig framåt i vattnet, så intages man ovilkorligen af en liknande känsla som den, hvilken den första åsynen af en mystiskt framglidande propellångbåt måtte framkalla hos naturbarnet. Man ser icke hvad det är som orsakar rörelsen, och här vid bakterierna blir känslan af undran ännu större, då man nämligen ser, eller åtminstone tror sig se, hela den lilla organismen på en gång, utan att några delar deraf såsom vid fartyget döljas för ens blickar. Hos en mängd rörliga bakterier har man emellertid uppvisat förekomsten af ett eller några få ytterst fina hår, som under simmandet äro i rörelse, och det är i hög grad sannolikt att dessa tjena bakterierna som fortskaffningsmedel, på samma sätt som armarne och benen hos en simmande menniska. Andra rörliga bakterier sakna emellertid dylika hår, så man för att förklara deras ortsförändring icke ens kan uppställa förmodanden. Alltnog, bakterierna simma omkring, och denna rörelse är ett uttryck af deras normala lif och välbefinnande. Om man iakttager dem i en droppe vätska, till hvilken luften har fritt tillträde, så kan man under loppet af flere timmar se rörelsen fortfara likformigt i hela preparatet, som kors och tvärs genomsvärmas af bakteriernas om hvarandra vildt tumlande skaror. Man behöfver icke mycken fantasi för att finna likhet mellan denna bild och hvimlet på ett marknadstorg, betraktadt från ett kyrktorn.

Men om det skådespel af rörelse, som bakterierna erbjuda, redan i och för sig är lika egendomligt och fängslande för eftertanken som för ögat, så blir det det ännu mer, när man lägger märke till att dessa små varelser icke alltid simma omkring på må få.

Hvar och en, som med mikroskop betraktat ett preparat, vet att detta placeras på en glasskifva, oftast i en droppe vatten, och att det derpå vanligen betäckes med ett mindre så kalladt täckglas. I ett dylikt betäckt preparat af lefvande, rörliga bakterier, der man till en början endast ser ett regellöst kringsvärmande, finner man snart att bakterierna simma utåt, mot täckglasets kanter. Der hopa sig de flesta, bildande en lefvande rand rundtomkring. En del stanna emellertid kvar i det inre af preparatet och, väl till märkande, upphöra snart att röra sig. Äfven vid täckglasets kanter aftager rörelsen efter hand inifrån

utåt, så att slutligen endast bakterierna i de yttersta leden fortfara att simma omkring. Lyfter man af täckglaset och låter vätskan en stund stå i beröring med fria luften, så visar det sig vid förnyad betraktning att rörelsen fortgår som förut. Bakterierna sträfva utåt mot kanten som nyss, och om tillfälligtvis några luftblåsor bildat sig i vätskan vid täckglasets påläggning, så samla sig bakterierna äfven kring dessa, svärma der lifligt en stund, men komma snart till ro.

Det kan efter allt detta icke finnas något tvifvel om att bakteriernas rörelse är beroende af luften, ja vi kunna med ens säga af luftens syre. Så länge detta finnes i öfverflöd, simma bakterierna lustigt omkring, men när man spärrat in dem under ett täckglas, så förtära de snart den lilla mängd syre, som vattnet innehåller upplöst, och der inträder andnöd; så simma de åstad mot täckglasets kanter och mot luftblåsorna, der vattnet i stället för det förbrukade syret upptager nytt ur luften, men äfven här upphör rörelsen, så snart det icke mer finnes tillräckligt syre; endast vid den yttersta randen finnes obegränsad tillgång till luft, endast der fortfar rörelsen utan uppehåll, endast de individer, som i tid hunnit dit, få njuta af det goda och svärma omkring, de öfriga falla i ett orörligt tillstånd, ur hvilket de af syre kunna uppväckas.

Att bakterierna samla sig på ytan af vätskor, i hvilka förruttnelse försiggår, kommer sig sålunda deraf att de söka komma i beröring med luften.

På ett särdeles elegant sätt kan man vidare ådagalägga denna bakteriernas syrehunger. Bringar man i en vanlig bakterie-droppe några mikroskopiskt små gröna alger, sådana de öfverallt i våra vatten anträffas, pålägger ett täckglas och betraktar preparatet under mikroskopet, så ser man bakterierna från alla sidor samla sig kring algerna och der svärma lifligt omkring. Orsaken dertill är klar. Som alla gröna växtdelar afgifva våra alger i ljus syre, under det de upptaga kolsyra; detta göra de också under mikroskopet och verka derför som attraktionscentra för bakterierna. Dessa eftersträfva syre och afgifva kolsyra, denna upptages af algerna, som i stället utandas syrgas, och så fortgår utbytet till ömsesidig båtnad. Det är ett verkligen fängslande skådespel att kring de gröna algerna, som orörliga ligga i preparatet, se ansamlingen och det lifliga svärmandet, medan längre bort, dit verkan af algernas syreproduktion icke sträcker sig, allt

är stilla. Högst märkvärdigt är det också att se huru rörelsen, åtminstone hos känsliga bakterier, nästan ögonblickligen upphör, när man plötsligt försvagar ljuset, så att man jemnt och nätt kan se hvad i preparatet försiggår. Så snart det blir mörkt, upphöra nämligen algerna att afgifva syrgas, och i och med det samma är det slut med bakteriernas rörelse. Belyser man preparatet ånyo, så vidtager bakteriernas dans igen.

De mängder af fritt syre, som medelst denna »bakteriemetod» låta uppvisa sig, äro ofattligt små. På olika vägar har man kommit till samma resultat, att nämligen den syremängd, som kan sätta en bakterie i rörelse under en sekund, uttryckes i trilliondedelar af milligram, en vigt så ringa, att den närmar sig den, som den teoretiska fysiken angifver för de enskilda syre molekylerna!

Här har i allmänhet varit tal om bakterier, men man må icke tro att alla bakterier bete sig precis på det sätt här skildrats. Det finnes ibland dem i afseende å syrehunger alla möjliga gradationer, men ibland de former, som allmännast inställa sig vid förruttnelse af djuriska ämnen, pläga alltid sådana anträffas, som visa det ofvan angifna förhållandet.

Andra bakterier reagera annorlunda mot syre. Redan för länge sedan gjorde Pasteur högst märkvärdiga meddelanden härom. Vid sina undersökningar af jästsvamparna hade han nämligen funnit att dessa, om blott de hafva tillgång till vissa sockerarter, kunna lefva och föröka sig utan fritt syre; redan uppgiften härom, som ju stod i strid mot ett sekels samlade erfarenhet om syrets oundgänglighet för allt lif, väckte stort uppseende, bestreds och förhånades — men slutet var att Pasteur fick rätt. I sammanhang härmed påvisade han att det ibland bakterierna gifves former, så kallade anaërobiska arter, hvilka sky syret och bäst utveckla sig när detta är så fullständigt aflägsnadt som möjligt; på några arter skall det till och med verka som ett absolut dödande gift.

Dessa mindre syrehungriga former förhålla sig naturligtvis annorlunda än de nyss skildrade. Noggrannast bland dem har man studerat en liten, genom sin korkskruflika gestalt högst karakteristisk spirill, som allmänt uppträder vid förruttning af ämnen från växtriket. Dess rörelser äro äfvenledes beroende af syret, såsom man ser deraf att de efter en tid afstanna i ett preparat, till hvilket luften alls icke har tillträde, ett preparat

till exempel, der täckglasets kanter äro betäckta med olja. Men i ett vanligt preparat uppsöka våra spiriller alls icke, som man skulle vänta, de syrerikaste ställena. I de allra innersta delarne af preparatet hafva de uppenbarligen allt för litet luft: de simma utåt, men icke ända fram till täckglasets rand, der lufttillgången naturligtvis är störst; på ett visst afstånd derifrån finna de sig bäst, och der samlar sig hufvudmassan af spiriller, ständigt svärmande omkring på denna inskränkta terräng. Genom särskilda anordningar kan man undantränga luften, med hvilken preparatet utåt är i beröring, och ersätta den till exempel med vätgas. Gör man detta, så bli spirillerna oroliga; på sin gamla plats finna de icke mer tillräckligt syre, de rycka derför ut mot kanten och ända ut till den yttersta randen för att tillgodogöra sig de sista spåren af syrgas. Ersätter man så vätet af vanlig luft, så rycka spirillerna tillbaks: det var dem för mycket af det goda, och ställer man så till, att preparatet kommer att ligga i ren syrgas, hvilken naturligtvis tränger in i vätskan, så draga spirillerna sig ännu längre tillbaks under täckglaset för att träffa på en region, der syrehalten behagar dem. Rätt intressant är också att se huru de förhålla sig vid luftblåsor. De lägga sig nämligen i krets kring dem på aktningsfullt afstånd, men allt efter som syret i luftblåsan sprider sig i vätskan för att ersätta det syre, som spirillerna sjelfva förbrukat, rycka de närmare den fattigare vordna syrekällan, tills de slutligen våga sig fram ända till luftblåsans rand, der de förblifva i rörelse så länge tillräckligt syre finnes att tillgå för dem. Att de nöja sig med långt mindre mängder syre än de först omtalade bakterierna ser man tydligt, när man har dem tillsamman i samma preparat; spirillerna fortfara nämligen att simma omkring en god stund efter det att de andra bakterierna af brist på syre upphört att röra sig.

En annan, man vore frestad att säga lika allmänt mensklig egenskap som den att uppsöka luft hafva bakterierna äfven, nämligen förmågan att simma dit der näring finnes att tillgå för dem. Ofta kan man med blotta ögat iakttaga huru bakterierna, liksom en fin sky i vätskan, omgifva det i förruttnelse stadda föremålet, från hvilket de hemta sin näring. I detta fall kan man naturligtvis icke afgöra om bakterierna lockats dit af den rikliga näringen, eller om de i följd af denna hafva der så yppigt utvecklat sig, men man kan omedelbart visa att de simma

dit der något finnes för dem att förtjena. För detta ändamål förfärdigar man sig några alldeles fina glasrör, sådana man med lätthet kan framställa dem genom att upphetta och utdraga ett vanligt rör af större dimensioner. En lämplig diameter för detta rör är $^1/_{30}$ millimeter. I ett dylikt hårrör, som man kan taga en tum långt, suger man upp litet för bakterierna lämplig näringsvätska, till exempel buljong eller sockerlösning och smälter till rörets ena ända. Så skjuter man det lilla röret med den öppna ändan förut i sitt bakteriepreparat under täckglaset, något som med lätthet låter göra sig i betraktande af rörets ringa tjocklek, samt afvaktar hvad som komma skall. Enligt fysikens lagar begynner den i röret befintliga vätskan att långsamt — för åskådaren omärkligt — fördela sig i det omgifvande vattnet, och verkan deraf spörjes genast på bakterierna i omgifningen: deras rörelser bli lifliga, de simma icke mer omkring på må få, utan styra kosan mot rörets mynning. Denna verkan sträcker sig till allt vidare kretsar, från alla håll simma bakterier till, de tränga sig om hvarandra, och en hel mängd finner vägen in genom rörets mynning i det förlofvade landet, der de i rikt mått kunna frossa af buljongen eller sockerlösningen; inom några minuter kan röret vara nästan proppfullt af bakterier, medan utanför en tät skara af svärmande bakterier omgifver dess mynning. Har man i sitt glasrör vatten eller samma vätska som den, i hvilken bakterierna befinna sig, så iakttager man icke något liknande; bakterierna låtsa om ingenting; en och annan af dem förirrar sig kanske in i röret, men en formlig tillströmning och samling inträder icke. För att förmå dem dertill måste man bjuda dem en vätska, som verkligen innehåller näring; de låta icke lura sig. Och den urskiljningsförmåga, de härvid ådagalägga, är anmärkningsvärd. Har man sina bakterier simmande i en lösning, som innehåller så litet näringsämnen som möjligt — att taga alldeles rent vatten är icke rådligt, då nämligen bakterierna deri synbarligen befinna sig illa och icke kunna röra sig så obehindradt som normalt — så kan man med en alldeles svag lösning af vanligt köttextrakt, redan med $^1/_{10}$ %, locka dem till sig. Befinna de sig deremot i en lösning af denna sistnämda styrka, så utöfvar icke ens en lösning på 1 % någon verkan på dem; 2 % köttextrakt verkar deremot tilltalande. Ju mer näring de hafva, desto mer måste man bjuda dem till! Så snart emellertid halten af näringsämne i den vätska man ger dem

öfverstiger en viss gräns, verkar denna icke mer attraherande på bakterierna. Tvärtom, de fly den. För en vanlig bakterieart har man sålunda funnit att en tjugufem procentig lösning af köttextrakt är alltför stark. — Det förstås af sig sjelft att vid alla dessa försök bakteriernas »hunger» kan råka i strid med deras tidigare omtalade syrebegär och att hos en del individer det förra begäret är starkare än det senare, hos andra tvärtom. Likaså är det väl nästan öfverflödigt att säga att icke alla bakterier hafva precis samma smak och känslighet. Men ett grundfaktum är att de röra sig till de ställen i vätskan, som för dem erbjuda passande näring.

Denna egenskap, liksom förmågan att reagera mot syre, tillkommer sannolikt i större eller mindre grad de flesta rörliga former af bakterier. Inskränkt till ett fåtal, ja, med full säkerhet tillsvidare endast fastständ för en enda art är deremot förmågan att reagera mot ljus. *Bacterium photometricum* är en liten, rundadt aflång eller äggformig, ljusröd bakterie, som i ena ändan är försedd med en ytterst fin cilie. Den förekommer temligen sällsynt, men dock rätt utbredd både i sött och i salt vatten och bildar röda slemmassor der den i större mängder uppträder. Förnämligast utvecklar den sig på rikligt belysta ställen, men den kan äfven under lång tid lefva i mörker. Undersöker man en droppe sådana bakterier under mikroskopet, så finner man dem i liflig rörelse; med den ciliebärande ändan förut och under ständig vridning kring sin axel simma de omkring utan att som det tyckes söka något bestämdt mål. Då deras längd ungefär är $^{3}/_{1000}$ millimeter och de i sekunden simma vidpass $^{3}/_{100}$ millimeter framåt, alltså tio gånger sin egen längd, så kan man icke annat säga än att de röra sig ganska hastigt. Då och då lägga de sig till hvila för att efter en tid åter vidtaga sin vandring. Denna rörelse är en direkt verkan icke af syret, som i de tidigare omtalade fallen, utan af ljuset. Låter man nämligen preparatet stå i mörker, till exempel öfver natten, och granskar det ånyo, så ser man att alla bakterierna slagit sig till ro; så snart de emellertid en stund stått i ljus, begynner rörelsen ånyo för att igen upphöra i mörker. Ljuset är sålunda orsaken till rörelsen.

Men icke nog med att bakterierna visa olika lifsyttringar ljus och i mörker. Då de en gång äro stadda i rörelse, kunna de formligen skilja mellan ljus och mörker. Detta kan man di-

rekt iakttaga med mikroskopet, när man gjort några särskilda anordningar för att belysa endast en bestämd, inskränkt del af preparatet; der samla sig då efter hand alla bakterierna, hopa sig der till en klump, medan den öfriga mörka delen blir alldeles öde och tom. Det upplysta stället är för dem liksom en fälla, i hvilken man går in, men från hvilken man icke kan gå ut. Orsaken härtill är att bakterierna skygga tillbaks för mörkret; fördunklar man hastigt ett vanligt preparat så mycket, att man jemnt och nätt kan se hvad der försiggår, så iakttager man att alla bakterierna, som ett ögonblick förut simmat lugnt omkring, plötsligt, liksom gripna af skräck, hoppa tillbaks 10—20 gånger sin egen längd, stå på ett ställe några ögonblick under det de på det lifligaste snurra omkring och derpå återtaga sin gamla kosa. Då deremot öfvergången från mörker till ljus är utan verkan på de rörliga bakterierna, så inses lätt att de alla efter hand fångas i den ljusa fällan: så snart de från ljuset simma in på det mörka området, hoppa de tillbaks.

Men icke ens härmed är vår bakteries känslighet för ljus till ända. Den kan icke blott skilja mellan ljus och mörker, den kan äfven skilja mellan olika färger, och den har sina älsklingsfärger. — Man har nyligen konstruerat ett instrument, medels hvilket man kan upplysa det föremål, man med sitt mikroskop vill undersöka, icke med vanligt hvitt ljus utan med ett formligt spektrum, der regnbågens färger rödt, orange, gult, grönt, blått och violett ligga bredvid hvarandra, ett alldeles litet spektrum, som först genom mikroskopet blir synligt. Upplyser man nu sitt preparat på detta sätt — bakterierna kunna då välja mellan olika färgadt ljus — så finner man snart att det gula ljuset synnerligen tilltalar dem; der hopa sig efter hand största delen af bakterierna i synfältet, och der simma de fortfarande omkring. Så snart de under sina evolutioner komma ut derifrån, vare sig åt den röda eller violetta sidan af spektrum, hoppa de tillbaks, liksom vid öfvergången från ljus till mörker; liknande förhållande äger rum vid gränserna mellan de öfriga färgerna, så att samlingen sker åt det gula ljuset till; från violett gå de sålunda öfver till blått, men icke tillbaks, från blått till grönt, från grönt till gult, och der förblifva de, ty då de försöka det orangefärgade, ljuset så vända de om. Gult är sålunda, menskligt taladt, deras favoritfärg, men sitt älsklingsuppehåll hafva dessa bakterier i en grupp af strålar, som i det mensk-

liga ögat alls icke framkallar intrycket af ljus, men som bakterierna mycket väl kunna urskilja, i de ultraröda strålarne nämligen. Der, i mörkret, strax utanför de yttersta för oss synbara mörkröda strålarna samlar sig hufvudmassan af bakterier. Alltså, de kunna icke blott skilja mellan olika färger, utan kunna dessutom urskilja en grupp af strålar i solljuset, hvilka vi menniskor icke se.

I sammanhang med detta fall af ljusets inverkan förtjenar ännu ett exempel väl icke från bakteriernas, men från algernas verld att omtalas, då det i många afseenden tyder på en utvecklad känslighet. Det gäller de mångomskrifna svärmsporerna. Det är bekant att en stor mängd af de i vatten, både salt och sött, lefvande algerna föröka sig medels så kallade svärmsporer: små, för blotta ögat osynliga, vanligen äggformiga kroppar, hvilka, till olika antal samtidigt bildade inom en cell, genom ett hål i dennas vägg finna väg ut i vattnet och der en tid simma fritt omkring, tack vare de fina cilier, med hvilka de äro försedda, sedan fästa sig vid något i vattnet befintligt föremål och växa ut till nya fullt utbildade individer.

Dessa svärmsporer likna vissa infusionsdjur, med hvilka de äfven tidigare förvexlats, och på samma sätt som dessa hafva de en alldeles utpreglad känslighet för ljus; i mörker simma de, så vidt man kunnat finna, regellöst omkring, men träffas de af ljus, så styra de genast emot detta. Har man till exempel en massa gröna svärmsporer i en tallrik med vatten, så samla de sig inom några minuter vid den emot fönstret vettande randen af tallriken och bilda der en fin grön kant. Vrider man om tallriken, så att den kant, som var vänd mot ljuset, vettar inåt, så simma svärmsporerna ånyo mot ljuset, den gröna randen upplöses men uppenbarar sig ånyo vid fönstersidan. Att denna egenskap är af stor nytta för dem, der de förekomma i naturen, inses utan vidare; i stället för att betäckas af slam, mossor och andra vattenväxter, simma de upp till de belysta, fria ställena af vattenytan, der de bäst äro i tillfälle att vidare utveckla sig. I förbigående må nämnas att det härvid hufvudsakligen är de blåa och violetta ljusstrålarna, som äro verksamma, och att våra svärmsporer, när de hafva att välja mellan spektrums olika färger, föredraga dessa; de hafva sålunda en annan smak än *Bacterium photometricum.* Blir emellertid ljuset för starkt, så visa de ett omvändt förhållande. I stället för att simma mot ljuset.

draga de sig bort till den aflägsnaste delen af kärlet. Är ljuset af en viss mellanstyrka, så hvarken uppsöka de eller fly de det, utan simma oregelbundet hit och dit; de så att säga befinna sig väl under de förhandenvarande förhållandena och sträfva icke till nya. För svagt ljus äro svärmsporerna i allmänhet icke så känsliga som det menskliga ögat, det vill säga alldeles svagt ljus, som vi ännu kunna urskilja, är för dem mörker och föranleder inga rörelser.

Alltnog, svärmsporerna hafva förmåga att skilja mellan ljus af olika intensitet och för sig utvälja en dem tilltalande belysning. Är denna förmåga redan i och för sig anmärkningsvärd hos dessa små, till det yttre så enkelt bygda protoplasma klumpar — de äro icke ens omgifna af en cellhinna, och protoplasmat i dem liknar på ett hår det i tusen andra celler — så måste vår beundran för deras fina konstruktion ännu ökas, när vi märka att denna känslighet kan förändras på ett sätt, som visar märkelig öfverensstämmelse med förhållandet hos långt högre organismer.

Den är nämligen i hög grad beroende af deras föregående »vana» med afseende å belysningen eller, objektivt uttryckt, af den ljusintensitet, i hvilken de förut befunnit sig. Svärmsporer, som bildats i en jemförelsevis skum dager och med begärlighet simma emot det infallande svaga ljuset, kunna icke uthärda ljus af medelstyrka, utan vända om och fly detta, under det andra svärmsporer af samma slag, som tidigare haft riklig tillgång till ljus, af alla krafter simma deremot. Och dessa i sin tur kunna icke fördraga det ännu starkare ljus, vid hvilket andra blifvit vana. — Å andra sidan äro svärmsporer, som utvecklat sig å föga belysta ställen, vida känsligare för svagt ljus än sådana, som härstamma från solöppna vatten; de reagera för alldeles svagt ljus, som på de senare, ljusvana, har alldeles ingen verkan.

Likheten med det menskliga ögats känslighet för ljus är påfallande. Då vi en längre tid vistats i ett skumt rum, äro våra ögon så vana vid ljusmängden der, att det direkta solljuset förefaller oss alltför starkt. Och omvändt, om vi en tid befunnit oss i starkt ljus, så förmår vårt öga, när vi plötsligt komma in i ett halfmörkt rum, till en början icke urskilja något. I hvartdera fallet vänjer sig ögat snart vid den förändrade ljusstyrkan, och äfven svärmsporerna har man i en del fall sett

»vänja» sig vid en annan ljusstyrka, än den, vid hvilken de ursprungligen varit »vana».

På ett egendomligt sätt förändras denna känslighet af en rusgifvande vätska, af eter, svafveleter, som den också kallas, denna ytterst flyktiga vätska, som ger »Hoffmans droppar» deras egendomliga lukt. Den inverkan eter har på den menskliga organismen är allmänt känd. I små doser verkar den lifvande, ungefär som alkohol, men starkare, i större mängder sömngifvande, bedöfvande liksom kloroform, i stället för hvilken den äfven användes vid kirurgiska operationer.

Att eter och kloroform hafva samma bedöfvande inverkan på de högre växterna är kanske icke allmänt bekant, men förtjenar att i förbigående omnämnas. Sensitivan, hvars blad i vanligt tillstånd äro ytterst känsliga för beröring, och en mängd andra växter, hvilka visa liknande känslighet, låta kloroformera och eterisera sig, alldeles som en menniska, det vill säga genom inverkan af dessa ångor försättas de i ett tillstånd af orörlighet. En sensitiva, som en stund stått i en atmosfär med en passande mängd eter- eller kloroformångor, kan man skaka, stöta, skära och bränna huru mycket som helst, utan att framkalla de vanliga symptomen af känslighet, medan det eljes är tillräckligt att starkt blåsa på bladen för att få dem att slå sig ihop. När plantan så en tid får stå i vanlig luft, hemtar den sig från ruset och visar samma känslighet som förr.

Hos svärmsporerna har man ännu icke lyckats framkalla ett dylikt tillstånd af bedöfning och orörlighet, sannolikt derför att de äro ytterst ömtåliga för starka doser af de ifrågavarande kropparne och deraf helt enkelt dödas. Deremot kan man utan svårighet visa huru eter verkar lifvande på dem. Antag att vi hafva en tallrik vatten, som är full af svärmsporer och derför ser alldeles grönt ut. Hälften deraf fördela vi på tre mindre kärl, till exempel på tre téfat, och ställa dessa, ett i direkt solljus, ett i vanligt arbetsljus och ett på ett ställe, dit endast obetydligt ljus kan tränga, till exempel långt in i en bordslåda, som vi lemna på glänt. Om vi efter en liten stund undersöka huru våra svärmsporer förhållit sig, så se vi att de i solljuset stälda samlat sig vid téfatets ifrån ljuset vända kant: ljuset var dem påtagligen för starkt, de sökte undfly det. De i svagare ljus befintliga hafva deremot simmat mot ljuset. I bordslådan slutligen märkes ingen förändring; svärmsporerna äro fortfarande

likformigt fördelade i vattnet: det svaga ljuset har för dem varit mörker. — Taga vi nu andra hälften af vårt ursprungliga förråd och hälla dertill en utspädd lösning af eter i vatten, så att det hela kommer att innehålla par tre procent eter, och taga vi deraf tre prof som nyss samt undersöka dem, så finna vi att svärmsporerna icke flytt solljuset, utan simmat deremot, att de likaså sträfvat emot det svagare ljuset, och det hastigare och mera fullständigt än nyss, samt att de slutligen äfven i bordslådan, der dagern var för svag för att locka dem till sig, hafva simmat emot det infallande ljuset.

Föreligger icke här en omisskännelig likhet med den verkan vi menniskor röna af ett glas vin? Det minskar vår dåsighet och gör oss känsliga för intryck, som vi eljes icke akta på, alldeles som etern gör svärmsporerna känsliga för det svaga ljuset. Det höjer vårt mod, alldeles som etern svärmsporernas, hvilka i stället för att fly solljuset simma dristigt deremot. Analogin sträcker sig ännu längre, ty genom en något starkare eter dosis förlora svärmsporerne sin känslighet för ljus: de simma omkring på må få! Samma verkan framkallar också alkohol och kloroform i lämplig mängd. Den lifvande inverkan tyckes endast tillkomma etern.

Med alla dessa fakta framför oss, måste vi betrakta dessa små organismer med andra ögon än förr. Redan förut veta vi att litenhet icke är det samma som enkelhet, att ett möss i hufvudsak är lika fulländadt bygdt som en elefant, och vi tvingas att äfven för bakterierna antaga en högst invecklad och fullkomlig organisation, då vi se dem träda i förhållande till den yttre verlden på samma sätt som långt större lefvande varelser. För närvarande kunna vi icke ens uttala en aning om hurudan denna organisation månne vara; det måste framtiden med förbättrade hjelpmedel uppdaga. Säkert är att de i många stycken uppföra sig som förståndiga väsen, så som vi i deras ställe skulle göra, och så kan man ju på allvar begynna tala om bakteriernas och deras slägtingars själ och själsförmögenheter. Det klingar besynnerligt, för mången kanske komiskt, och nekas kan ej att olika meningar derom kunna göras gällande — alldeles som om menniskans själ, men hvarför skulle ej bakterierna hafva en själ?

När vi, för att upptaga en tidigare liknelse, från ett kyrk-

torn betrakta det lif, som rör sig nere på jorden, så kunna vi icke urskilja många detaljer af varelserna der nere — ungefär som när vi betrakta de minsta organismerna med mikroskop. Och om vi från vår höjd kunde anställa experiment med dem, så skulle vi finna att de förhölle sig alldeles som bakterierna; kastade vi ut födoämnen på ett ställe, så skulle de skocka sig der; lyckades vi stänga in dem i ett väl slutet rum, så skulle de söka sig ut i fria luften; gåfve vi dem rusdryck öfver glatta laget, så skulle följderna icke uteblifva. Vi veta att de varelser, som röra sig der nere, äro förnuftiga menniskor, och vi bedöma dem och deras handlingar efter oss sjelfva. Att bakterierna, som vi från vår öfverlägsna menskliga ståndpunkt betrakta vid tusen gångers förstoring, icke äro menniskor, det veta vi också, men vi kunna trygt säga att de i många fall förhålla sig som om de vore besjälade af samma förnuft som vi sjelfva. Mycket mer kunna vi icke säga om våra medmenniskor.

Fredr. Elfving.

En finansfråga vid 1885 års landtdag.

Hvar och en som egnat någon som helst uppmärksamhet åt vårt lands finansiela förhållanden har sig bekant den egendomligheten hos oss, att våra allmänna statsmedel särskiljas i tvenne stora grupper: de så kallade ordinarie statsmedlen och bevillningsmedlen. I tidningspressen och den politiska diskussionen har detta säregna förhållande gifvit upphof åt sådana uttryck som »regeringens penningar» och »ständernas penningar», och ehuru dessa benämningar ingalunda stå att finna i officiela dokument och de derför ej heller ega någon så att säga officiel karakter, hafva de emellertid fördelen att på ett enkelt och tydligt sätt beteckna de bestående förhållandena. Med »regeringens penningar» afses naturligtvis de ordinarie statsmedlen, öfver hvilka regeringen gör anspråk på att ensam få förfoga och öfver hvilka hon faktiskt äfven disponerat; »ständernas penningar» äro åter alla bevillningsmedel eller de statsinkomster, som stå under ständernas bestämningsrätt.

Der dispositionsrätten öfver medlen icke varit den samma, kunde sjelffallet bokföringen icke heller vara gemensam, och följden har derför äfven blifvit att statsräkenskaperna delats. De ordinarie statsmedlen hafva sitt särskilda inkomst- och utgiftsförslag på samma sätt som bevillningsmedlen, hvardera har sina saldon och besparingar fullkomligt oberoende af den andra. Sjelfva principen har ej heller rubbats derigenom, att hvartdera af dessa slag af statsmedel ytterligare delats på särskilda smärre fonder. Så omfatta de ordinarie statsmedlen såväl allmänna statsfonden och delvis äfven militiefonden, som ock fattig- och arbetshusfonden; bland bevillningsmedlen bokföras åter såsom en särskild fond alla de medel, som blifvit anslagna till kommunikationernas i landet befrämjande.

Såsom förhållandena i detta afseende gestaltat sig hos oss, torde de bilda en i hufvudsak oförändrad kvarlefva från förgångna tider. Det var nämligen, såsom bekant, förr en konungens pligt att styra riket och bestrida de derför nödiga utgifterna med de inkomster kronan af gammalt egde. Dem tillkom det konun-

gen att fritt använda till sitt och rikets bästa, dem var folket genom lag bundet att till honom utgöra, men derutöfver kunde han icke fordra skatt, såvida icke särskilda i lagen uppräknade fall inträffade, såsom om fiende inträngde i landet eller uppror annars icke kunde kufvas, om konungen skulle krönas eller rida sin Eriksgata, om han ville bygga, eller om han ville gifta bort sin son eller dotter. I dylika fall skulle lagman och biskop från hvarje lagsaga med sex hofmän och sex af allmogen derom sig emellan öfverväga, hvilken hjelp allmogen drägligast skulle lemna sin konung.

Det var för ett visst bestämdt ändamål, som sålunda för hvarje gång den nya skatten beviljades, och när det särskilda behofvet blifvit tillgodosedt, upphörde väl oftast äfven den medgifna hjelpen att utgå. Med tiden förändrades visserligen sättet för beviljandet af dylik gärd, i det landskapsrepresentationen efterträddes af en verklig folkrepresentation för hela riket, och i det med en större civilisation och mer utvecklade ekonomiska förhållanden ständernas hjelp måste tagas i anspråk för långt flere statsuppgifter än förr. Men sjelfva grundidén förblef orubbad. Allt fortfarande var det konungens sak att med de laga utskylderna eller kronans ordinarie inkomster hålla statsverket i gång, och då de stundom syntes honom icke förslå, anhöll han hos folket om bidrag med uppgift tillika, för hvilket särskildt ändamål denna extra skatt eller bevillning erfordrades.

Och så kvarstå förhållandena ännu hos oss i allt väsentligt oförändrade. Vid hvarje landtdag angifver regeringen i proposition till ständerna för hvilka speciela statsutgifter en bevillning är nödvändig, och ännu vid senaste ständermöte fastställdes en bevillningsafgift för tobak »såsom bidrag till bestridande af utgifterna *för landets militärväsende*».

Sverige och Finland äro ej de enda länder, der en sådan finansförvaltning egt rum som den, hvilken ofvan i korthet skildrats. Tvärtom, det var förr en mycket vanlig form för skötandet af statens affärer. I Tyskland till exempel inflöto på 16- och 17-hundra talen alla inkomster från statens domäner och de furstliga regalierna, alla tullar och stämpelafgifter, eller med ett ord alla de ordinarie statsintraderna till »die Kammerkasse», derifrån ej mindre furstens egna utgifter skulle bestridas, än ock statens offentliga behof och intressen tillgodoses. Men fursten ensam egde bestämma öfver förvaltningen af denna kassa, han ensam förfogade öfver dess inkomster, och då dessa icke räckte

till, då först kunde en bevillning komma i fråga och fursten måste för landtständerna angifva för hvilket ändamål den erfordrades. Landtständerna pröfvade om detta ändamål förtjenade att beaktas och gåfvo i gynsamt fall ett bidrag dertill, men de skatter, som i anledning häraf upptogos, gingo ej till den egentliga statskassan, utan upptogos och redovisades för i en särskild kassa, öfver hvilken landtständerna sjelfva förfogade, den så kallade »Landeskasse» eller »landständische Steuerkasse».

De nyss anförda finansiela förhållandena i Tyskland sammanhängde på det närmaste med den patrimoniala uppfattning af staten och dess väsende, hvilken tidigare varit derstädes den förherskande. Men ju mer den gamla åskådningen vek för nyare statsrättsliga ideer och begrepp och ju mer statens verksamhet måste utsträckas och nya skatter beviljas, desto naturligare och nödvändigare framstod det att landtständerna äfven skulle granska huru de ordinarie statsinkomsterna hade användts och pröfva om de möjligen icke kunde förslå jemväl till de nya behofvens tillgodoseende. Svårigheterna med de dubbla kassorna blef derigenom allt mer kännbar, den gaf anledning till upprepade stridigheter mellan statsmakterna, och efter hand blefvo derför öfverallt i Tyskland de både kassorna förenade till en enda.

I Sverige känner man för närvarande icke heller till denna skilnad mellan regeringens och ständernas penningar, men hos oss är, såsom sagdt, denna skilnad en verklighet. Emellertid har man från ständernas och särskildt från statsutskottets sida mången gång låtit förstå att detta särskiljande kanske icke alltid är fördelaktigt för statens finanser och ett ekonomiskt handhafvande af de allmänna medlen, och man kan derför ofta vid landtdagarne spåra en sträfvan att förekomma de olägenheter, den nuvarande regimen framkallar, och att i någon mån närma sig det ideal den moderna finansvetenskapen uppställer, eller en enhetlig budget. Äfven vid 1885 års landtdag gjorde sig en rörelse i antydt syfte skönjbar, men den framkallade icke några debatter i stånden och har ej heller sedermera omnämnts i den politiska pressen, och dock äro 1885 års ständers tillgöranden i detta hänseende af nog stor betydelse för att förtjena en allmännare uppmärksamhet.

För att den förändring, som vid 1885 års landtdag vidtogs, skall rätt förstås och uppskattas, bör kanske en redogörelse här främst lemnas öfver vissa andra detaljer i vår stats-

bokföring. Förutom nämligen att de ordinarie statsinkomsterna och bevillningsmedlen hållits strängt skilda från hvarandra och förvaltats såsom särskilda kassor, har ytterligare nästan hvarje af ständerna från deras medel beviljadt anslag bildat en så att säga särskild fond, som varit helgad åt sitt bestämda ändamål och der de beviljade medlen bokförts. För några statsutgifter hafva särskilda fonder verkligen bildats, såsom militiefonden för alla militieväsendets inkomster och utgifter samt kommunikationsfonden för förvaltningen af alla de tillgångar, som anvisats för jernvägsnätets i landet utveckling, och der några medel af ständerna beviljats till dessa ändamål, hafva de omedelbart öfverförts till dessa fonder. Men äfven der någon egentlig fond icke funnits, har emellertid ett liknande bokföringssätt tillämpats.

Då t. ex. vid någon landtdag medel anslagits till folkskoleväsendet i landet för en viss finansperiod, men utgifterna för sagda ändamål under den ifrågavarande tiden icke nått den beräknade siffran och det beviljade beloppet sålunda icke i dess helhet åtgått, har hittills det oanvända öfverskottet af anslaget alltid upptagits såsom en behållning i folkskoleväsendets särskilda konto och saldot öfverbalanserats till motsvarande konto för följande finansperiod. Har åter anslaget öfverskridits, har det annoterats såsom en brist i folkskoleväsendets konto och denna brist likaledes öfverbalanserats till nästa budgetperiods konto för folkskolorna.

Kontot har på detta sätt fortlupit från finansperiod till finansperiod och en senare periods räkenskaper städse varit beroende af det saldo den föregående perioden efterlemnat. Finansperioden 1873—1877 inleddes sålunda med ett tillgodohafvande af öfver en miljon mark i folkskoleväsendets konto, perioden 1878—1882 började med en brist i samma konto af 71,839 mark 37 penni och slutade med en behållning af 7,898 mark 65 penni, med hvilket saldo budgetperioden 1882—1885 åter ingick. Och enahanda förhållande har, såsom nämdt, egt rum med de medel, som varit anslagna till militären och kommunikationerna.

Vid uppgörande af ett budgetförslag har det derför gält för vederbörande expeditioner i K. Senaten samt statsutskottet att beräkna, hvilken ställning det särskilda kontot sannolikt komme att intaga vid den ännu pågående finansperiodens slut. Af denna ställning och det saldo, hvarmed den nya budgetperiodens

speciela räkningar öppnats, har naturligtvis berott huru stort tillskott ständerna skulle bevilja till hvarje särskildt ändamål eller konto. Men att dessa beräkningar öfver ett kontos sannolika ställning vid den innevarande finansperiodens utgång ofta varit ganska vanskliga och mindre tillförlitliga torde framgå af följande fakta. Vid 1877 års landtdag till exempel beräknades kontot för folkskoleväsendet komma att vid slutet af perioden 1873—1877 ega en behållning af 70,191 mark 94 penni, medan saldot i verkligheten sedermera uppvisade en brist af 71,839 mark 37 penni. Vid 1882 års landtdag emotsågs i samma konto vid ut gången af perioden 1878—1882 en brist af 27,939 mark 21 penni, då emellertid räkningen faktiskt kom att sluta med en behållning af 7,898 mark 65 penni. Slutligen beräknades i propositionen till 1885 års ständer om anvisande af medel till bestridande af de militära utgifterna en brist af 254,506 mark 25 penni komma att vid 1885 års utgång förefinnas i militiekassan, medan statsutskottet, som hade att tillgå några senare räkenskaper, trodde sig kunna förutse vid samma tidpunkt en behållning af minst 300,000 mark.

Men förutom en beräkning öfver det saldo, hvarmed den föregående finansperioden sannolikt komme att sluta, har det för de fall, då verkliga fonder bildats, såsom till exempel för kommunikationerna och militieväsendet, dessutom funnits en annan svårighet att öfvervinna, nämligen den att uppskatta dessa fonders framtida egna inkomster. Då fonderna hafva sig anvisad inkomsten från vissa bestämda skatter, som inflyta direkte till dem, blir naturligtvis det tillskottsanslag ständerna ega bevilja till ifrågavarande fonder äfven beroende af dessa fondernas egna intrader, på samma sätt som ofvan skildrats beträffande saldot från den föregående budgetperioden. Men jemväl dessa beräkningar hafva visat sig fullt ut lika otillförlitliga. Vid 1882 års landtdag beräknades till exempel militiekassans egna inkomster för hvarje af åren 1883—1885 till 2,880,000 mark. År 1883 voro dock kassans faktiska ordinarie inkomster 2,934,008 mark 94 penni förutom 270,832 mark 59 penni så kallade tillfälliga inkomster; år 1884 utgjorde kassans inkomster öfver 3,000,000 mark, och i 1885 års statsförslag upptogos de till 2,963,500 mark, men stego med all sannolikhet till omkring 3,050,000 mark.

Då det gält att pröfva och fastställa ett anslag för något ändamål, såsom för jernvägsbyggnader, militären med flere dy-

lika, har det sålunda ålegat ständerna och närmast statsutskottet att först fixera de nödvändiga utgifterna för berörda ändamål, att derå uträkna det saldo, som det ifrågavarande kontot komme att vid den blifvande finansperiodens ingång uppvisa, att vidare uppskatta fondens sannolika egna inkomster under nämda period samt slutligen att bestämma det tillskottsanslag, som borde af ständerna beviljas. Ständernas beslut hafva i öfverensstämmelse härmed äfven tillförene så affattats, »att ständerna såsom *tillskott* till militiefondens ordinarie inkomster för bestridande af de militära utgifterna» anvisat ett så och så stort belopp, eller att för folkskoleväsendets i landet befrämjande erfordrats »ett *tillskott* af 3,424,293,06 mark eller i rund summa 3,425,400 mark, som ständerna för folkskoleväsendet anslagit».

Detta sätt att gå tillväga vid statsförslagens uppgörande har onekligen varit förenadt med ej mindre olägenheter, än ock med vissa betänkligheter. Äfven om statsbudgeten varit fullkomligt enhetlig och några särskilda fonder icke funnits, skulle det väl städse varit en statsutskottets skyldighet att undersöka huruvida utgifterna under den innevarande finansperioden verkligen kunde antagas komma att stiga till det belopp, hvartill de vid föregående landtdag beräknats, och om således några besparingar vore att emotse eller icke. Men då i detta fall alla öfverskott skulle tillfalla den gemensamma eller allmänna statskassan, vore ett enskildt misstag i kalkylerna af relativt ringa betydelse, emedan man kunde hoppas att en för låg beräkning på ett håll skulle uppvägas af en för hög på ett annat håll, att de olika misstagen skulle utjemna hvarandra och slutresultatet sålunda i alla fall vara jemförelsevis riktigt. Då åter budgeten sönderfaller i flere från hvarandra skilda delar, förändras förhållandena i detta afseende helt och hållat. Om militiefondens inkomster beräknats för högt, utjemnas icke mer detta misstag deraf, att till exempel kommunikationsfondens intrader blifvit för lågt upptagna, och om saldot i folkskolornas räkenskaper visar en oväntad brist af 100,000 mark, upphjelpes detta icke deraf, att ett annat konto eger ett öfverskott af den dubbla summan. Ebb och flod i de särskilda kassorna inverka här icke mer på hvarandra, och hvarje enskildt misstag i kalkylerna kan derför blifva af så mycket större praktisk betydelse.

För statsutskottet har det emellertid till följd häraf varit en nödvändighet att upptaga saldot för den föregående och in-

traderna under den kommande perioden så lågt som möjligt för hvarje enskild fond eller kassa, för att undgå en för låg beräkning af dem och derigenom kanske framkalla en brist i den ifrågavarande kassan. Regeringen är naturligtvis å sin sida alltid intresserad utaf att dessa beräkningar ställas lågt och att tillskottsanslaget i motsvarande grad höjes, på det att medel städse måtte rikligen finnas till hands, och det synes icke huru vid sådant förhållande en *för låg* beräkning skall kunna undvikas. Ju lägre dessa kalkyler öfver saldot och inkomsterna ställas, desto högre måste tillskottsanslaget blifva, och den betänkligheten ligger derför nära, att mer medel anvisas och reserveras för ett visst ändamål, än hvad ständerna egentligen önskat att dertill skall användas.

Med det budgetsystem här ofvan skildrats hafva senast församlade ständer brutit i mer än ett hänseende. Den reformerande tanke, som uppenbarligen ledt 1885 års statsutskott, var att söka göra specialbudgeterna för folkskolorna, militären och kommunikationerna oberoende såväl af de motsvarande budgeterna för föregående finansperiod, som äfven af vexlingarna i dessa kontons eller fonders egna inkomster. Ty i stället för att såsom förr föreslå ett visst bestämdt tillskott af bevillningsmedel till dessa fonders egna inkomster och de behållningar, som möjligen kunde finnas å äldre anslag för samma ändamål, förordade utskottet att ständerna skulle fixera utgiftsbeloppet för hvarje konto och lemna en generel anvisning på bevillningsmedlen å allt, hvartill fondernas egna intrader icke skulle förslå.

I öfverensstämmelse med denna princip äro såväl statsutskottets samtliga betänkanden som ock ständernas svarsskrifvelser affattade. På alla regeringens propositioner om anslag till folkskolorna, militären och kommunikationerna svarade ständerna *icke* med att bevilja ett bestämdt större eller mindre tillskottsanslag, utan med att godkänna och fastställa ett visst utgiftsbelopp. Så godkände ständerna en utgift för militära ändamål under åren 1866—1888 af sammanlagdt 18,699,848 mark; för bestridande af kostnaderna för folkskoleväsendet under åren 1886, 1887 och 1888 fastställde ständerna ett anslag af 852,200 mark årligen eller sammanräknadt 2,556,600 mark; och på samma sätt bestämde ständerna de belopp, som för jernvägsarbeten med mera skulle från kommunikationsfonden få utgifvas. Sedermera då det gälde att i det allmänna finansbetänkandet anvisa

medel till bestridande af dessa utgifter, fixerade ständerna ej heller ett visst tillskottsanslag till hvarje fond eller konto, utan stälde tvärtom samtliga bevillningsmedel till regeringens disposition. Ständerna hade gifvit regeringen en viss kredit för särskilda statsändamål och detta alldeles oberoende af resultaten från föregående finansperioder eller vissa till dessa ändamål specielt anslagna skatters afkastning, och i följd häraf kunde ständerna ej heller undgå att till ett denna kredit motsvarande belopp lemna regeringen en anvisning på bevillningsmedel.

Klämmen i ständernas svarsskrifvelse på regeringens allmänna anslagsproposition är derför äfven så affattad, att »ständerna, för bestridande under instundande finansperiod af ofvan upptagna *utgifter* (nämligen för folkskolornas i landet underhåll, för finska militären, för jernvägsbyggnader med mera), anvisat ej mindre behållningen i bevillningsmedlen vid 1885 års utgång och inkomsten under åren 1886, 1887 och 1888 af följande bevillningar, nämligen: stämpelbevillning, bevillning för tobak och maltdrycker, extra bevillning för spelkort och näringsbevillning af utländske handlande med flere, än ock i mån af behof Finlands Banks odisponerade vinstmedel vid utgången af år 1884, — — —». I samma skrifvelse anhöllo ständerna derjemte att Hans Kejserliga Majestät täcktes »af de *till Regeringens disposition i förestående måtto stälda medel* låta till den af ständerna utsedde delegationen för uppförande af ett Ständerhus, på anmälan, utbetala (ett i ständernas skrifvelse tidigare omförmäldt) anslag af 300,000 mark».

Den sålunda genomförda reformen mötte icke under landtdagen någon motsägelse från regeringens sida, lika litet som kungörelsen af den 25 januari 1886 angående de af ständerna då beviljade anslag antyder att regeringen icke skulle velat sanktionera ständernas beslut, ehuru visserligen, såsom vi längre fram skola söka visa, ordalydelsen i den nådiga kungörelsen kan gifva anledning till missförstånd. Men det var ej heller att emotse att regeringen skulle väcka någon gensaga emot sjelfva reformen, då denna otvifvelaktigt helt och hållet låg inom ständernas kompetens.

Det har aldrig varit ifrågasatt att ständerna icke skulle ega full rätt och frihet att pröfva och bestämma de anslag, som de önska bevilja till olika ändamål, och om de funno skäl att gifva sina anslag den form, att de anvisade allt hvad som öfver

fondernas egna inkomster eller besparingar möjligen fattades i vissa bestämda summor, så var väl detta ej mer än hvad deras rätt dem medgaf. Äfven förut, då de för hvarje särskild fond beviljat fixa tillskottsanslag, har detta anslags belopp ytterst berott af de summor de önskat att skulle för vissa ändamål användas. Blott emedan de önskat att så och så mycket skulle under en närmare angifven tid utgifvas för tillgodoseende af vissa statsbehof, har det varit som de alls beviljat ett tillskott till de inkomster, hvilka redan tillförene varit derför anslagna. De beräknade dessa inkomster och anvisade det sannolikt felande beloppet. Men deras beräkningar hade ofta visat sig otillförlitliga, och de föredrogo derför nu att bevilja den felande summan utan att söka fixera den. Det synes sålunda icke att de skulle tillmätt sig en större rätt, än den de alltid i princip egt.

Militie- och kommunikationsfondernas bestånd har genom den ifrågavarande förändringen ej heller angripits. Allt framgent kunna och måste alla för militärväsendets underhåll särskildt bestämda skatter inflyta till och förvaltas i militiefonden, samt alla inkomster från statens jernvägar tillfalla kommunikationsfonden, på samma sätt som alla utgifter för militären och kommunikationerna skola bestridas ur de respektive fonderna. Men äfven om sjelfva fonderna sålunda komma att fortbestå, torde dock deras räkenskaper komma att få ett delvis förändradt utseende.

Det finnes nämligen ingen anledning mer att låta någon af dessa fonders eller något annat kontos räkenskaper fortlöpa från den ena finansperioden till den andra eller att öfverbalanserna alla saldon från den föregående periodens enskilda konton till dem för den efterföljande. Anslagen för den senare perioden äro ej mer beroende af dessa saldon. Om folkskolornas konto eller militiefondens räkenskaper för perioden 1883—1885 sluta med en brist af 100,000 mark eller med en behållning af samma belopp, hvarken minskas eller ökas derigenom de motsvarande anslagen för perioden 1886—1888, då det en gång för alla är bestämdt huru mycket som för hvarje särskildt ändamål får under dessa sistnämda år utgifvas. I stället för att börja de enskilda räkningarna för en finansperiod med lika många saldon från föregående år, hvilka saldon dock först efter flere månader kunna med säkerhet bestämmas, skall väl framdeles

hvarje periods special-räkningar börja med fullkomligt nya konton och låta allmänna bevillningsfonden i sinom tid reglera alla den föregående periodens saldon.

Ett steg i denna riktning tog redan senaste statsutskott, då det i behållningen i allmänna bevillningsmedlen upptog såväl militiefondens som ock folkskolekontots påräknade öfverskott. Delvis hade utskottet härvid allaredan föregåtts af regeringen, ty uti en propositionen N:o 28 åtföljande kalkyl öfver bevillningsmedlen för åren 1881—1885 lät regeringen det emotsedda öfverskottet från folkskoleanslaget inflyta i den generela behållningen å samtliga bevillningsmedel. Beträffande åter militiefonden, hafva uti ofvan åberopade kungörelse af den 25 januari 1886 utgifterna för militära ändamål under åren 1886—1888 upptagits till 18,699,848 mark samt till deras bestridande anvisats fondens egna inkomster 9,970,000 mark och 8,729,848 mark från bevillningsmedel. Då i förenämda 9,970,000 mark icke ingår någon behållning från perioden 1883—1885, måste det således få anses vara regeringens afsigt att jemväl denna behållning skall öfverföras till allmänna bevillningsmedlen.

Vi antydde i det föregående att ordalydelsen i den nådiga Kungörelsen kan gifva anledning till missförstånd, och vi tillåta oss derför att här intaga en del af densamma. Den lyder som följer:

»I öfverensstämmelse med de af Finlands senast församlade Ständer vidtagna och hos Oss i underdånighet anmälda beslut, angående anslag för särskilda ändamål under åren 1886—1888 och utvägarne till deras bestridande, vele Vi i nåder förordna:

A. beträffande utgifterna:

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

2) att utgifterna för militära ändamål under åren 1886—1888 beräknas till sammanlagdt 18,699,848 mark, som bestridas dels med militiefondens tillgångar, beräknade till 9,970,000 mark, dels genom det af Ständerna anvisade tillskott . . . . 8,729,848: —

3) att kommunikationsfonden, hvars utgifter för jernvägsbyggnader och öfriga behof beräknats till eventuelt 27,487,000

mark, medan fondens tillgångar uppskattats till 22,828,860 mark, skall erhålla ett tillskottsanslag af . . . . . 4,658,140: —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —».

Enligt kungörelsen skulle det sålunda synas såsom vore utgiftsbeloppet såväl beträffande militären som kommunikationerna någonting obestämdt och relativt, medan åter de från bevillningsmedlen för dessa ändamål utgående tillskott vore en gång för alla bestämda och fixerade. Af det föregående torde emellertid framgå att det egentligen förhåller sig tvärtom och att ständerna ingalunda fastställt de dem åliggande tillskotten till 8,729,848 mark för militären och 4,658,140 mark för jernvägsbyggnader. Ständerna på samma sätt som statsutskottet hafva i kalkylerna öfver de sannolika beloppen af de tillskott ständerna skulle för dessa ändamål komma att få lemna, visserligen erhållit samma summor, som i den nådiga Kungörelsen finnas upptagna, men för ständerna hafva dessa summor varit fullkomligt relativa, beroende af fondernas egna inkomster.

Att tillskottsanslagen till kommunikations- och militiefonderna upptagits till fixa belopp i den nådiga Kungörelsen kan dock bero derpå, att regeringen ansett dessa belopp verkligen blifva för fonderna erforderliga och genast velat tillhandahålla de respektiva kassorna hela summan. Om vid finansperiodens utgång år 1888 det skulle visa sig att fondernas egna inkomster öfverstigit det beräknade och att sålunda för mycket blifvit såsom tillskott af bevillningsmedel till kassorna öfverfördt, kommer naturligtvis det öfverskjutande beloppet att återbäras till bevillningsmedlen.

Karl Langenskiöld.

Shakespeare i Paris.

Paris, i oktober.

Teateråret i Paris har börjat med en stor tilldragelse: Shakespeare har omsider nått höjdpunkten af sitt postuma triumftåg, han har hållit sitt intåg på Théâtre français. Kritiken har blåst hedersfanfarer, publiken har med båda händerna applåderat bifall åt triumfatorn, och för att rätt välkomna honom har Jules Claretie utvecklat en så stor prakt, att dess make aldrig förr blifvit sedd i Molières hus. Det är, som bekant, större glädje i himmelen öfver en botfärdig syndare, som omvänder sig, än öfver hundrade rättfärdige; och diktens himmelrike har således all anledning att vara belåtet. Omöjligt att göra fullständigare bot och bättring, än vid detta tillfälle gjorts af teaterstaden par excellense. Vid intagningshögtidligheten strålade teatern så, att »Theodoras» glans blef fördunklad; konung Claudius uppträdde i en kappa, som kostat femtusen francs. Man gick ända derhän, att man gaf Shakespeare en plats på programmet bredvid gamle Dumas och hr Paul Meurice. Ett djupare knäfall för det stora skaldesnillet vore otänkbart, och det återstår nu blott att förvissa sig om huruvida denna omvändelse också i sjelfva verket är pålitlig.

Huru som helst hafva tiderna förändrat sig mycket, sen parisarne kände Shakespeare endast ur Ducis' omskrifningar. Aldrig har väl en öfversättare gått mera oförlikneligt till väga. Shakespears skådespel upptäcktes till först af Voltaire. Han hade visserligen känt rysningar vid »dessa dramer så fulla af skräckscener, galjar och blodbad» och uppmanat den engelska scenen till »mera sanning och ädlare bilder», men var dock så nedlåtande, att han skref sin »Zaïre» öfver ämnet i »Othello». Ehuru han icke kunde gilla »de barbariska regellösheterna» i »Julius Cæsar», uttalade han sin beundran öfver att der »icke fans flere i ett arbete, som var författadt i okunnighetens tidehvarf af en man, hvilken icke ens kunde latin och ej haft någon annan lärare än sitt snille».

Så hade man börjat intressera sig för den märkvärdige vilden. Talma hade önskat göra hans bekantskap, och för hans

räkning var det hr Ducis föll på den idén att nu i kejsaredömets första dagar försöka acklitmatisera Shakespeare vid Seinestranden. De förskräckliga barbarscenerna måste naturligtvis strykas, och hr Ducis strök skoningslöst allesamman. Hvad »Hamlet» beträffar, nådde han detta resultat på ett ganska enkelt sätt. Han lät hela den hemska handlingen försiggå bakom kulisserna och blott berättas inne på scenen i nätta verser, dedeklamerade af korrekta tragedifigurer och åhörda med rädd förvåning af dessas sedvanlige förtrogne. Hamlet är hos honom icke prins, utan regerande konung, och Claudius en upprorisk prins, som har anstiftat en revolution för att störta honom från tronen. Förrädaren blir gripen på bar gerning och afrättad, men Hamlet fortsätter sin regering och afslutar pjesen med följande moral, framstäld i eleganta alexandriner: »Beröfvad alla de mina har jag i detta ödesdigra slott tömt olyckans kalk i botten. Men min dygd återstår, jag är man och drott, jag skall förstå att lefva och lida, och det är mer än att dö».

I »Othello» visade sig hr Ducis om möjligt ännu mera originel. Naturligtvis gick det ej an att låta Desdemona eller Hedelmona, som han så smakfullt kallat henne, kväfvas. I öfversättningens första upplaga blef hon förpassad ur verlden med tillhjelp af en fin damascerad dolk. Men då publiken likafullt upprördes af denna brutalitet hos hennes svartsjuke hr gemål, skyndade sig Ducis att författa ett annat slut. Othello drar dolken, men Hedelmonas far uppträder i rättan tid och hejdar den mördande handen. Han förmanar, och Othello betänker sig, han inser att hans svartsjuka är ogrundad, han faller på knä och anropar sin hustru om förlåtelse, den hon skänker honom, medan fadern sträcker välsignande sina händer öfver paret, så att ridån går ned öfver frid och försoning. I denna skepnad godkände parisarne den Ducis'ske Shakespeare, och Talma firade en triumf som Othello.

Ännu trettio, fyratio år senare ville de icke just veta af någon annan. Alfred de Vigny försökte på Odéon att visa dem den rätte, men då moren ärnade kväfva den blonda Desdemona med kuddarna, blefvo de så rasande, att de stenade ut honom med pallar och teaterkikare.

Det var just vid denna tidpunkt, hr Paul Meurice gjorde den öfversättning af »Hamlet», hvilken Théâtre français nu efter fyratio års förlopp har infört på scenen. Han var då för tiden

en ung man, som, uppeldad af sin vän Victor Hugos triumfer, umgicks med föresatsen att skrifva för teatern. Såsom förberedande studier hade han slagit sig på att öfversätta de store utländske författarene. Då gamle Dumas en dag beklagade att fransmännen fortsättningsvis icke kände till Shakespeare, vågade han blygsamt tillstå att han hade en öfversättning af »Hamlet» färdig. Denne begärde att få den till genomläsande och blef hänryckt. Den var trogen, till och med för trogen, men det kunde ju hastigt blifva afhjelpt. Dumas »arrangerade» den under en resa till Italien, och vid sin återkomst lemnade han den till Théâtre français. Det blef stor uppståndelse i detta aktningsvärda hus. I synnerhet dolde icke de kvinliga societärerna, som den tiden, på samma sätt som man nu åter har föreslagit att införa det, voro medlemmar af granskningskomitén, sin förargelse, när Edouard Thierry, direktör för den nämda komitén, uppläste dramat för dem. Alla icke klassiska verser blefvo understrukna med skrattsalfvor eller utbrott af ovilja. Man vågade icke rent af förkasta stycket, dels af hänsyn till Dumas, dels emedan Ligier, Talmas efterträdare, hade önskat spela Hamlet; man antog det »à correction», hvilket emellertid redan då, likasom nuförtiden, endast var en form för höfligt afslag. Dumas blef rasande, men bedyrade för sin unga medarbetare att deras Hamlet nog i alla fall skulle komma på scenen.

Han befann sig den tiden på höjden af sin allmakt, och likafullt föll det sig svårt nog att drifva Shakespeare igenom. Det gick honom mer än en gång som hos Billion, direktör för Cirque impérial. Denne hade anmodat honom att skrifva ett nytt arbete, och Dumas begärde i förskott tiotusen francs kontant. Då den sparsamme direktören fann summan något hög, gjorde Dumas honom ett förslag; han sade sig villig att afstå från hvarje honorar, om Billion ville uppsätta »Hamlet» och engagera de konstnärer, som voro nödvändiga för att gifva stycket väl. — »Hamlet är en underlig titel», invände Billion. — »Hvad behagas? En underlig titel! Det är Shakespeares största mästerverk». Hr Billion förklarade att det ej var af Shakespeare, men af honom, Dumas, han ville hafva ett stycke. — »Jag har öfversatt det tillsamman med Meurice, sade poeten, och der finnas briljanta verser». — »Verser! utbrast Billion förskräckt. Jag vill icke hafva verser, sådant roar icke. Då föredrar jag att gifva er tiotusen francs och få ett helt och hållet

nytt drama. Och för resten känner jag icke er hr Shakespeare, han har aldrig haft någonting uppfördt på min cirkus». Billion betalade de tiotusen francs och erhöll »La Tour Saint Jacques», medan Dumas, trött af att söka mera medgörliga direktörer, hyrde för egen räkning den lilla teatern i Saint Germain, der han kort förut hade låtit bygga sitt »chateau Monte Christo». På denna anspråkslösa provinsscen lät han uppföra Shakespeare för en inbjuden elitkrets af Paris' kritiska och literära verld. Alldeles trogen originalet var den franske »Hamlet» väl icke, sedan den undergått Dumas omändringar. Särskildt hade han för slutet föredragit den Ducis'ska versionen. I stället för Fortinbras visar sig vålnaden åter som Vår Herre på domens yttersta dag, dömande konungen till helvetet, drottningen till skärselden och Hamlet till lifvet. Men kanske var det dessa matta förändringar, hvilka tillsammans med Rouvières utförande af titelrolen, som skall hafva varit mästerligt, städse kommo föreställningen att sjunka ned. Efteråt drack hela sällskapet på slottet Monte Christo Hamlets och Shakespeares skål i vin, som gjorde stämningen hänryckt, och då Dumas ett år senare afgick från Théâtre historique, tvang han den af honom insatte direktören Hostein att förevisa parisarne det engelska dramat. Rouvière spelade det hvar gång han hade recett. Senare, när m:lle Judith hade öfvergett Théâtre français, fick man se henne några gånger uppträda som Hamlet på Gaîté. Men det tyckes dock mest hafva varit rolens innehafvare, hvilka höllo stycket uppe, i alla fall hade det icke mera anseende än att, när en direktör för Porte-Saint-Martin år 1864 ville återupptaga det för att fira Shakespeares trehundraåriga födelsedag, det förbjöds af censuren, ovisst af hvilket märkvärdigt skäl.

Först nu på åttiotalet hafva parisarne blifvit mera förtrogne med Shakespeare. Under de sista säsongerna har han beständigt stått på repertoaren. Odéon-publiken har gjort afbön för sin oartighet mot Alfred de Vignys »Othello», den har utan invändning accepterat en ny, i det väsentligaste korrekt öfversättning af detta drama, hvilket ju ock har utmärkta vilkor för att intressera franska åskådare, och den har till och med skänkt såväl »Sommarnattsdrömmen» som »Machbeth» åtminstone en succès d'estime. Likaså har Sarah Bernhardt spelat både lady Machbeth och Ophelia, den förra visserligen omarrangerad till prosa af hr Richepin, uteslutande hopsatt för att skaffa henne

en kraftrol, och den senare utförd af henne liksom Hamlet vid samma tillfälle af hr Graisier, på grund af en fullkomlig missuppfattning. Men så har man också härvidlag bedrifvit propaganda. En annan Billion, som utan tvekan skulle tillstå »sin okunnighet om hr Shakespeare», hade man redan för några år tillbaka svårt att träffa på.

Är det nu verkligen fallet att fjällen fallit från de gode parisarnes ögon och att deras hjertan begynt slå för det största snille poesin någonsin egt? Kanske icke så alldeles. Till och med de varmaste Shakespearebeundrare säga i sina kritiker att de önskade vara mera öfvertygade derom än de äro. Hvad som vållat detta framsteg hos deras landsmän är, mena de, snarare respekten för de allmänt kända snillena, äfven då man ej till fullo förstår dem, och fruktan för att till äfventyrs gå och gälla för obevandrad i det Volapük, som är den sublima konstens universela språk och om hvilket den åsigt har vunnit insteg, att man måste förstå det, med mindre man vill räknas till de ointelligenta. Detta medgifvande träffar otvifvelaktigt hufvudet på spiken.

Den Shakespearedyrkan, som begynner röja sig härstädes, är icke något enstaka fenomen. Det är öfverhufvudtaget icke längre god ton att öfverlägset le åt hvad den öfriga verlden utanför de parisiska befästningsverken uppskattar som stort och skönt. Literaturen är öfversvämmad af öfversättningar. Tolstoi och Dostojewski säljas nästan som Zola och Daudet, och man har sett parisarne trängas på utställningar af utländske målare. Vagner har så ofta blifvit spelad på alla konserter, att en impressario slutligen haft mod att trotsa sista återstoden af erkechauvinismen och fått »Lohengrin» uppförd. Icke ens på teatern är Shakespeare den ende banbrytaren. Man har ej varit så lycklig vid de andra val man gjort. Man har öfversatt moderna engelska spektakelstycken utan minsta poetiska värde. Men det visar dock ett erkännande af att det möjligen kunde finnas annat än pariserprodukter och en tendens till att söka. Från en synpunkt betraktadt kan detta kallas ett sorgligt tidens tecken. Det röjer medvetande om att man icke längre är rik nog att lefva af sitt eget. Men då denna insigt tyvärr ju icke härflyter ur någon öfverdrifven blygsamhet, torde den nu rådande böjelsen att öppna portarna på vid gafvel, i sin helhet

böra helsas som en utveckling, hvilken ej kan bära annat än goda frukter.

Med Hamlets intåg på Théâtre français har denna böjelse fått den allerhögsta offentliga sanktionen, och det har i minsta detalj gått för sig med så mycken pomp, som en dylik tilldragelse kan fordra. Ingen teater, icke ens de, der Shakespearedyrkan sitter som djupast, ha förvisso någonsin gjort sådana ansträngningar och till den grad frikostigt utstrött guld åt alla håll, för att bringa den sceniska illusionen i jemn höjd med diktarens fantasi. Man har kanske här och der spänt bågen så högt, att man skjutit öfver målet. Sålunda gör det naturligtvis stor verkan att vålnaden, genom ett nytt lanterna-magica experiment, visar sig inne i sjelfva muren, hvilken får ett genomskinligt utseende medels metalliska masker; ett synnerligen förträffligt arrangemang i första akten, hvarigenom Hamlet, då han följer faderns skugga, synes stegvis försvinna i den becksvarta natten. Men det är icke så alldeles lyckligt att denna verkan blott kan nås på bekostnad af annat, som dock icke är så alldeles oväsentligt. Vid denna nya procedyr kan spöket visa sig på scenen blott då den ej är belyst, och fördenskull måste det i dramats poetiska vågskål icke ovigtiga uppträdet mellan Hamlet och drottningen försiggå i mörkret, hvilket gör att det går så godt som förloradt för åskådarene.

Likaledes kan det ju vara mycket intressant att Hamlet och Laertes fäkta efter alla konstens regler, att den berömde parisiske fäktmästaren Vigeaut i egen person instuderat duellen med dem och gjort den till ett mönsterstycke, der personernas olika karakterer röja sig vid hvarje rörelse med floretten. Skada blott att en tragedi på sjelfva kulminationspunkten af sin handling icke gerna fördrar att en sådan balettnummer fogas in. Och hvad nu angår kung Claudius' famösa kappa till femtusen francs, så kan det måhända vara en tillfredsställelse för Sylvain sjelf att veta det han icke blott utvändigt är öfversållad med guldbroderier, utan att hans kappa äfven invändigt är fodrad med guld, men publiken ser ingenting af ståtens senare del, och halfva summan kunde derför utan saknad inbesparats.

Emellertid är nu Théâtre français rik nog att tillåta sig en sådan lyx, och de hundrafemtio tusen francs, som kostats på uppsättningen, äro allt igenom använda med smak. Samtliga nio nya dekorationer äro verkliga konstverk, flere af dem, såsom kyrko-

gården med utsigt öfver staden, hamnen och hafvet, eller slottsterrassen, der vålnaden drager Hamlet med sig, af en makalös illusion. Drägterna stråla till och med hos de obetydligaste statister. Teaterskräddarn har tagit sina modeller från Frans I:s renaissanshof och tillagt allenast litet pelsverk och nordiska vapengehäng. I sjelfva England och Tyskland låter man ju fantasin i denna punkt drifva sitt fria spel. Hvarför skulle man då vara mera nogräknad här, der publiken i all oskuld lyss till »Kong Kristian stod ved höjen Mast» som honnörsmarsch vid konung Claudius' hof, och der den geografiska kunskapen ej tar anstöt af att se Helsingör placeradt på en skärgårdsklippa. Personerna taga sig väl ut, det är det vigtigaste, och med dem gör hela iscensättningen det likaledes. Ophelias likfärd, en juvel bland stämningsfulla uppträden, och skådespelarscenen för det församlade hofvet kunde ej presenteras stilfullare på stora operan.

Publikens deltagande för det som händer vid detta praktfulla hof synes ej heller vara utan en viss festlighet. Mounet-Sully, som spelar Hamlet, blir framropad efter hvarje af de tretton tablåerna och deremellan en eller två gånger och under en storm af hänryckning, som annars är alldeles okänd i Molières hus. Bland parisarne är blott en mening om att han är oförliknelig. Auguste Vitu förklarar rent ut att han har utplånat minnet af alla de berömda tragiska skådespelare, som före honom tagit i tu med den kolossala uppgiften att spela Hamlet. Från Burbage till Kean, från Kemble till Talma, från Rouvière till Rossi, till Salvini, till Fechter, till Ryder och Irving ha de hvar och en gifvit rolen en ny sida och gjort den mer och mer oupphinnelig. »Men Mounet-Sully har besegrat alla hågkomster». Francisque Sarcey säger att ingen annan, hur stor han än är, har kunnat framställa något liknande. Mounet-Sully skall i tio års tid hafva studerat rolen — det är det märkvärdiga med alla som framstält Hamlet, att de studerat rolen i tio år — och han spelar icke längre komedi, han är sjelfva personen. Man påstår att Eugène Delacroix' Hamlet stigit ned ur sin ram och går igen på scenen.

Kanske kan denna sista anmärkning förklara det fenomen, att alla icke franska åskådare i sina omdömen om Mounet-Sullys prestation befunnits vara af alldeles motsatt åsigt mot parisarnes. Hamlet är uppenbart för de sistnämde något helt annat än för oss. I alla fall är den personage han framställer

på Théâtre français helt och hållet obekant för oss. Som en specifikt fransk Hamlet, en Delacroix'sk, eller hvad man nu vill, är den utom all fråga utmärkt, men den stämmer icke alls öfverens med den vi tänka oss enligt Shakespeares tragedi och som vi äro vana att se i vår föreställning. Den kan alls ej bedömas ur synpunkten af vår tradition, ty med denna har den intet gemensamt. Mounet-Sully i sin förtjusande svarta silkestrikotdrägt ser ut som en ideal Romeo, och han spelar som en lidelsefull, romantisk första älskare. Han beherskas ständigt af en lidelse, inåtvänd eller utåtvänd, mest dock en af senare slaget. Öfver allt, der replikerna på något vis tillåta det, är det med lejonstämma han talar. Sin uppmaning till Ophelia att gå i kloster skriker han henne i örat, som ville han dräpa henne med det samma, och svänger sig sedan med ett tigersprång ut från scenen. Och just på detta ställe känner åskådarnes hänryckning icke längre några gränser; således måste det vara denna sida af framställningen, som för dem är så synnerligt oemotståndlig. Det kan också svårligen vara den vekare sidan, ty den undgår till största delen deras uppmärksamhet. Alla sina reflekterande repliker framhviskar Mounet-Sully med half stämma. Jag trodde under uppförandet att min plats hindrade mig från att höra, men jag ser nu att Sarcey konstaterar det han för hvar tionde vers uppfattade blott en. Han vände sig, berättar han, under mellanakten mellan tredje och fjerde akten till ett fruntimmer, som satt några platser framför honom. »Min Gud», sade hon, »jag tillstår öppet att jag icke läst Hamlet, och ni inser således att jag ej ännu vet hvarom det är fråga i stycket. Ty af allt hvad man talat har jag endast hört det som hr Maubart sagt. Men för att vara en pantomin, är »Hamlet» mycket vacker.»

Trots sin elakhet visar denna anmärkning måhända icke alldeles miste. Parisarne hafva till en viss grad sett på »Hamlet» som man ser på en pantomin eller om man så vill, ett stort spektakelstycke. Effekten för ögat, dekorationerna, de granna drägterna, den förvillande vålnaden, som endast talte någonting förbistradt och graflikt, och så Mounet-Sully, när han stod som högst på sin patetiska tron, det är hvad de klappat åt. Shakespeares anpart har man tagit mera som ett nödvändigt ondt och blott för skams skuld cacherat att man i sjelfva verket hade en smula tråkigt under denna rysligt långa tragedi. Det

lyste strax igenom. Morgonen efter representationen bekräftades visserligen af alla herrar kritici att »Shakespeares berömda mästerverk erhållit den ståtliga invigning, som sker i och med ett pariserpublikums bifall», men samtelige tillade dock som en reservation att man ej kunde dölja för sig det stycket var mycket långt och egentligen öfverskred de gränser, inom hvilka man kan räkna på parisarnes intresse. Efter hufvudscenen mellan Hamlet och hans moder och efter Ophelias vansinne blefvo, skrifver Vitu, åskådarne trötte, och en forkortning hade varit på sin plats. Kyrkogårdsscenen föreföll långdragen; dialogen mellan dödgräfvarne, det dogmatiska samtalet öfver Yorricks dödskalle och Ophelias begrafning utgjorde en rad af bedröfliga tablåer, som voro svåra att smälta. »Hr Meurice har dock kringklipt stycket rätt bra, och i det väsentligaste har han tagit mycken hänsyn till den fordran fransmännen uppställa, att när ett stycke är slut, så skall det vara slut med ens. Den Ducis'ska afslutningen, som Dumas införde vid uppförandet på Théâtre historique, hade han visserligen strukit denna gång, han hade återstält Shakespeares text, men helt och hållit uteslutit Fortinbras' ankomst och låter förhänget falla omedelbart efter konungens, drottningens och Hamlets död. Icke desto mindre ljöd Vitus mening i korus. De mindre krönikörerne, som icke ansågo sig förpligtade till någon vördsamhet, gjorde sig till och med en smula lustige öfver denne Hamlet, i hvilken de med bästa vilja i verlden icke kunde se annat än en dansk prins. som trodde på spöken och gick om kring och skadade sin mors tapeter. I salongerna medgaf man visserligen att Théâtre français' föreställning »varit mycket vacker». Men det fans ingen som talade om Shakespeare; hela Paris hette det, måste upp och se på Mounet-Sully.

Så utkom Francisque Sarceys sedvanliga söndagsföljetong. Likasom Fouquier efter senaste Othello-representationen på Odéon hade klädt i ord den allmänna meningen hos sin samtid och förklarat att Shakespeares dimmiga fantastik icke passade för romanernes klara skaplynne, så trodde sig nu också Sarcey hafva tillräckligt stöd i den allmänna opinionen, hvilket han alltid är mån om att ega, för att kunna sjunga rent ut och säga att han haft tråkigt vid »Hamlet». Han vill icke påstå att den i sig sjelf är en tråkig tragedi, men han förklarar den vara obegriplig för honom och hans landsmän. Och när de germa-

niska folken hafva rätt att gäspa vid Corneille, så fordrar han ock för fransmännen rätt att förvånas mera än förnöjas vid åhörandet af Hamlets filosoferingar. Denna öppet uttalade fordran af den mest ansedda pariserkritikern, som alltid haft namn om sig att representera »le bon sens», blir säkerligen för flertalet af parisarne alldeles för välkommen, att den ej hastigt skulle få dem att afkasta sin mask. De kritiker, som yttrat sig efter Sarcey, gå redan litet längre än han. République française menar att acklimatiserandet af engelsk smak, engelska idéer och engelska känslor icke torde i brådkastet lyckas på den franska scenen, och att den knappast vore önsklig. Att germanerne upptagit den anglosachsiske diktaren nästan som en af de sina är högst naturligt. Denna något konfysa fantasi är i sjelfva verket teutonisk. I vissa punkter är Hamlet Werthers omedelbara föregångare, i andra en förelöpare åt den dystre uppfinnaren af det omedvetnas filosofi. Men en latinsk natur, som sätter värde på logik, på enkelhet och klarhet, kan icke länge hänföras af en författare, så ojemn, så bullersam och så obegriplig som Shakespeare.

Det vore märkvärdigt, om icke hela verlden skulle säga det samma, när man nu fått visshet om att man kan säga det och likafullt vara en menniska med smak. Det är icke omöjligt att Théâtre français kan få igen sina hundrafemti tusen francs, som nedlagts på uppsättningen af »Hamlet». Man kan väl redan iakttaga det smått misstänkliga fenomenet att vid fjerde representationen ficks biljetter ännu om aftonen vid luckan, men det kunde kanske skyllas på den ovanliga rötmånshetta, som hållit sig ända in i oktober. Prakten och Mounet-Sully böra väl antagligen vara nog att en tid bortåt dra publiken, helst utförandet för öfrigt icke heller är egnadt att skrämma den. M:lle Reichemberg som Ophelia är visserligen alldeles misslyckad; hennes person, hennes röst, allt hos henne lägger hinder i vägen, och hon förmår ej öfvervinna dem. I den Shakespearska tragedin går hon omkring som en scribesk ingenuefigur, och då hon blir vansinnig, är det ej utan att hon uppväcker hågkomster från »Herran ser dine vägar». Men för öfrigt spelas hela raden af personager, med Got som Polonius i spetsen, af teaterns främsta förmågor, och spelas bättre än man .på det hela taget får se på någon annan scen. Kanske fogar man sig slutligen i att stryka något, och kanske lär man sig slutligen att göra

uppehållen mellan tablåerna kortare, så att publiken ej får så mycken tid på sig att finna föreställningen lång. Men Republique française får nog rätt ändå när allt kommer omkring. När parisarne tillräckligt beundrat konung Claudius' kappa och fått nog af att ropa ut Mounet-Sully, skall saken stå der den stod; och Shakespeare-kulten, trots festintåget på Théâtre français, har icke heller denna gång på allvar slagit rötter vid Seinen.

Richard Kaufmann.

I bokhandeln.

Maanviljelys-kirjasto, 10: karjanhoidosta ja maitotalouden järjestämisestä. Helsingissä 1886; G. W. Edlund. Hinta: 1 m. 50 p.

Under ofvanstående titel hafva några afhandlingar, som, enligt hvad oss meddelats, under åren 1883 och 1884 ingått i »Suomalainen Virallinen Lehti», blifvit samlade och utgifna i bokform, i den lofvärda afsigten att delgifva vår finskatalande allmänhet några af de nyare principerna på ladugårdsskötselns och mejerihandteringens vigtiga områden. Skada blott att arbetet i så ringa grad uppfyller detta sitt ändamål och mera vittnar om god vilja än om någon egentlig framställningsförmåga.

Det skulle helt visst ländt såväl förf. som den läsande allmänheten till fördel, om dessa säkerligen i största hast sammanskrifna tidningsartiklar före utgifvandet i bokform undergått en grundlig sofring och bearbetning. Den vårdslösa stiliseringen, som vi blott beklaga hos de publicistiska alstren, hvilkas varaktighet alltid blir mer eller mindre flyktig, måste vi på bokliteraturens område på det bestämdaste protestera emot. Och hvad särskildt språket i dessa afhandlingar beträffar, vimlar det till den grad af felaktigheter, att det ej ens i en tidnings spalter borde finna nåd för allmänhetens ögon. Förståndet står ovilkorligen stilla inför meningar som t. ex. följande: pag. 122 »Lisäksi on sekä talviruokinta että suvilaidun tavallisesti niissä seuduin, joista siitoskarja ostetaan, varsin toisenlainen kuin meillä, niin että sellainen elikko ylipäätänsä ei elätä itseänsä samoilla laitumilla, joissa Suomen lehmä hyvin menestyy; vieläpä käy niin pitkälle (!) että maahantuodun karjan sikiöt ensi tai toisessa polvessa varsin ovat kylläksensä elatusta saamatta semmoisilla laitumilla edes pysyäksensä kohtuullisessa karvassa. Älköön myös jätettäkö huomaamatta, että monista parhaanrotuisista tulee kyllä maidon paljouteen katsoen runsaasti maitoa, mutta joka aine-yhdistymisensä puolesta antaa paljon lisää toivottovaa, kun nimittäin

siinä on runsaasti vettä ja maito siis halvenpaa»; pag. 121: »ei myös tule nyt puhuamme»; och pag. 132: »tulee käyttäämme»; pag. 140: »siitä seuraisi helposti toista kuin on toivonut»; pag. 140: »Tätä nyt oikeastaan tuodaan täysikasvuisten lehmien ostamista vastaan, mutta myönnetään, tai ainakin pitäisi myönnettämän, että vähitellen s. o. muutamissa vuosissa, saa sellaiset lehmät totutettua parempaan ruokintoon, tai oikeammin saa ne totutettua muuttamaan hyvin runsaatkin ruokamäärät»; pag. 141: »ei sovi kauvaa (!) antaa juurikasvia». Och språket är ej blott felaktigt, utan äfven tungt och »trögkördt» i en grad, som måste sätta äfven den mest entusiastiska läslust på ett väl starkt prof. Arbetets senare hälft utmärker sig dock framför det öfriga genom en mera begriplig och lättflytande, om än ej särdeles regelrätt stil.

Också behandlingen af de olika frågorna lemnar åtskilligt öfrigt att önska, hvad reda och klarhet vidkommer. Detta hårda omdöme drabbar dock ej de båda afhandlingarna om mjölkfåret och om ladugårdsskötseln och mejerihandteringen i Nord Amerika, i hvilka endast refereras andras framställningar och hvilka utmärka sig genom en följdriktig och redig utveckling af ämnet, något som svårligen kan sägas om det som kommit från förf:s egen fatabur.

Hvad innehållet i öfrigt beträffar, kunna vi ej nog betona att de olika afhandlingarna beröra särdeles vigtiga och intressanta frågor och meddela åtskilliga goda upplysningar och råd samt sålunda säkerligen med intresse och fördel skulle studeras af allmänheten, om ej språket och framställningssättet lade hinder i vägen. Vi tillåta oss dock i en del »fackfrågor» vara af annan åsigt än förf. Så t. ex. kunna vi ingalunda tro att, såsom säges s. 259, erfarenheten i allmänhet utvisar att vid korsning mellan finsk och utländsk ras »afkomman erhåller — vaariin ottamalla eläinten suuruutta (?) — föräldrarnas goda egenskaper». Vore detta sant, så skulle ju rasfrågan dermed vara afgjord och våra djurförädlare räddade undan många bekymmer och förluster. Likaså beklaga vi att förf. ej tillräkligt skarpt framhållit faran af de främmande boskapsrasernas spridning bland vår allmoge. Dessa kunna nämligen enligt vår tro och erfarenhet svårligen tåla vid den svältkur, hvartill allmogemannen nära nog årligen ser sig nödsakad att döma sina kreatur och hvilken våra finska bondkor genom en lång och sorglig erfarenhet lärt sig fördraga.

En sanning är att det för närvarande är ett lifsbehof för vårt folk att vinna ökad kunskap på landtbrukets område, men beklagligtvis är det äfven sant att man vid det fosterländska sträfvandet att komma detta behof till mötes ofta nog ej tillvägagår med tillbörlig omsorg och urskiljning. Månne det ej vore skäl att, äfven hvad allmogeliteraturen beträffar, tillämpa den stora sanning, som allt mer vinner burskap vid valet af ungdomsläsning, nämligen att dervidlag »blott det bästa är godt nog».

G. G.

Selim Lemström: Om polarljuset eller norrskenet. 172 sid. 5 chromolit. och 29 fig. Stockholm, 1886. Adolf Bonniers förlag; pris 4 kronor.

Sysselsatt med att leda den arbetsdryga bearbetningen af finska polarexpeditionens under två år samlade material, har förf. dock funnit tid för utgifvande af här i fråga varande arbete och derigenom gifvit ett nytt bevis på den ifver, hvarmed han sträfvar att sprida kännedomen om den finska expeditionens resultat särskildt med hänseende till sökandet efter empiriska stöd åt förf:s hypotes för polarljuset. Förutom uppsatser i flere vetenskapliga tidskrifter föregicks detta arbete redan i början af 1885, d. v. s. kanske ett halft år efter expeditionens hemkomst, af en under medverkan af deltagarene sammanstäld redogörelse »Om den finska polarexpeditionen till Sodankylä och Kultala åren 1882—1883 och 1883—1884 jämte skildringar från Lappland», hvarjemte äfven tidningsuppsatser under dessa år i sin mån fingo bidraga till att rikta allmänhetens uppmärksamhet på företaget. Senaste vår utkom tom I af expeditionens så att säga officiela publikationer, och torde antagligen äfven desses senare del, omfattande just observationerna rörande luft-elektriciteten, snart kunna emotses samt derigenom vår polarexpeditions arbeten och resultat i denna fråga mera omedelbart framläggas för den vetenskapliga verldens bedömande och kritik.

Det förefaller oss som man bland populära vetenskapliga arbeten kunde särskilja tvenne väsentligen olika klasser. En, som afser att göra den stora allmänheten närmare bekant med vetenskapens allmänna resultat beträffande naturens eller det sociala lifvets företeelser och lagar, sådana dessa ur brytningen mellan hvarandra korsande meningar och tolkningsförsök i en viss tid framträdt, i stort enigt erkända af dess vetenskapsmän. Hit kunde man för att nämna några exempel räkna arbeten af de franske popularisatorerne par préferance Flammarion, Tissandier, Guillmin, engelsmannen prof. Tyndalls populära föreläsningar, tysken Hartwigs omtyckta skildringar ur den fysikaliska geografin och om det organiska lifvet på land och i haf och äfven svensken prof. Björlings populära föredrag ur astronomin och meteorologin. — Den andra gruppen skulle omfatta arbeten utgifna af forskare, hvilka genom att i populär form framlägga af dem uppstälda eller utvecklade idéer och teorier önska snabbare för dessa bana en väg till den stora allmänheten och på den bredare basen af stödet hos en kompakt majoritet med större säkerhet skaffa dem den stadga och giltighet, som det eljest visar sig vara så svårt att mot förut existerande åsigter tillförsäkra nya, en stadga och auktoritet, som väl dock i de flesta fall äro att föra till synvillornas område.

Föreliggande arbete har på oss gjort det intryck, som hörde det till sistnämda klass; det uppträder synbarligen som en förkämpe inom den stora allmänheten för förf:s norrskenshypotes, så

öfvervägande hänsyn är der gjord till densamma och de rön, som ledt förf. till dess uppställande. Såsom en fullständig populär framställning af hvad vi på vetenskapens närvarande ståndpunkt veta om norrskenet och luftelektriciteten torde det deremot icke böra betraktas. Bokens ofvan antydda tendensiösa natur framgår t. ex. af den framstående rol, som tilldelas den unipolära induktionshypotesen och afdunstningsfenomenet, under det att flertalet öfriga hypoteser för luftelektriciteten endast i förbigående vidröras; och dock hafva de förstnämda inom den vetenskapliga verlden väl ingalunda ännu vunnit den enhälliga anslutning, att de i ett populärt arbete af första slaget skulle kunna göra anspråk på ett så öfvervägande rum. Tvärtom har t. ex. den kände Wienerprofessorn F. Exner nyss i »Repertorium der Physik» h. 7 o. 8 1886 i en uppsats »Ueber die Ursache und die Gesetze der atmosphärischen Elektricität» gjort ett allvarsamt inkast emot den unipolära induktionshypotesen, i det han genom omfattande försök och direkta mätningar för den elektriska spänningens tillväxt längs lodlinien kommit till värden af motsatt betydelse och ojemförligt större än det, hvilket prof. Edlund på grund af den unipolära induktionshypotesen härledt. Sålunda göres ock afdunstningsfenomenets uppgift att förse luften med positiv elektricitet tvifvelaktig redan genom Mascart och nu sist äfven genom Exner, hvilken medelst noggranna försök framvisat en olikhet mellan afdunstningshastigheterna vid elektriskt laddade och vid neutrala vätskeytor, hvilken tyder på att de i luften uppstigande vattenångorna dit medföra af jordens negativa elektricitet. Äfven antagandet af en nämnvärd ledningsförmåga hos luft under vanliga förhållanden måste väl ännu anses tvist underkastadt o. s. v.

Betraktadt emellertid såsom hörande till den andra gruppen, erbjuder föreliggande arbete läsaren mycket af intresse om polarljusets allmänna uppträdande, periodicitet, geografiska utbredning, höjd öfver jordytan, verkningar och natur, hvarjemte en fullständig inblick erhålles i förf:s och den finska expeditionens arbeten rörande denna sak, samt en åskådlig utläggning af förf:s hypotes. Arbetet måste således, om blott dess ofvan framhållna natur beaktas, af naturvetenskapens vänner inom allmänheten med allt skäl kunna helsas som en välkommen nyhet i bokförrådet, i synnerhet då, åtminstone så vidt oss är bekant, någon mera omfattande framställning af det för nordbon dock så intresseväckande norrskenet förut icke inom den svenskspråkiga populärt vetenskapliga literaturen funnits att tillgå. Önskligt hade dock varit att några nu använda vetenskapliga termer (t. ex. potential) undvikits eller åtminstone före användandet närmare förklarats, då de eljest knappast äro egnade att hos den stora mängden läsare framkalla några tydliga föreställningar. Det samma gäller äfven, om ock i mindre grad, uttryckandet af elektromotorisk kraft i volt, hvilken enhet — liksom äfven öfriga likartade — genom sin mera abstrakta karakter väl måste anses vida svårare att för-

ena med den nödiga åskådligheten i ett populärt arbete. Det är kanske ej ur vägen att här fästa uppmärksamheten vid ett möjligen missledande uttryck på sid. 111 2:dra raden, der det talas om att »uttrycka strömmens styrka i volt», medan ju volt är enhet för elektromotoriska kraften. Vid det der omtalade fallet, der ledningsmotståndet vid alla försöken väl kan betraktas som konstant, blir visserligen den genom siffrorna angifna relationen häraf ej väsentligen påverkad, men uttrycket är dock vilseledande.

Hvad slutligen beträffar sjelfva språket, denna vigtiga faktor i ett populärt arbete, så låter boken öfver hufvud läsa sig lätt; dock synes förf. ställvis låtit sin ifver för ämnet förleda sig att fästa mindre uppmärksamhet vid uttryck, hvarigenom några otydligheter och tunga vändningar insmugit sig. — På chromolitografierna, utförda efter förf:s utkast af artisterne Collet och Mæxmontan samt reproducerade å hr Tilgmans litografiska atelier härstädes, förefalla färgerna något för tungt handgripliga för en så skär och flyktig företeelse som polarljuset; men då vi ej varit i tillfälle att se norrsken i högnordisk prakt, måste vi i detta hänseende låta förf:s omdöme, att »bilderna dock gifva ett temligen tydligt begrepp om fenomenet i verkligheten», gälla. — I slutet af boken äro bifogade 34 sidd. kompletterande noter.

Genom förf:s försorg utkommer arbetet äfven i en upplaga på franska språket i Paris på Gautier-Villars förlag.

A. N.

K. A. Melin: Prinsessan och Svennen; sagodikt, 55 s. 8:o. Stockholm 1885, Centraltryckeriet; pris kr 5.

Denna sagodikt kom oss för sent tillhanda för att ingå i vår öfversigt till förra julen, men den är så bra, att den icke bör förgätas vid den nu instundande. Förf., känd genom öfversättningar från Thomas Moore, är icke mindre förtrogen med den svenska folksängen, i hvars tonart han hållit sin dikt. I kungens rosengård sjunger liten sven från morgon till afton och vinner med sin raska sång prinsessans hjerta. Men så kommer den svarta prinsen från Österland och grumlar jungfruns rena själ. Liten sven, han varnar med klagande sång, men på prinsens befallning slås han i bojor, ty hans rena toner skära i främlingens öron. I fängelset skulle svennen fått dö, om ej prinsessans små tärnor hade släpt honom ut och bedt honom fly. Sen drifver trollet fritt sitt spel, han bortröfvar prinsessan på en bevingad häst och stänger henne in i sitt slott. I kungariket är stor misströstan, men svennen kommer tillbaka och erbjuder kungen sin tjenst; så frälsas prinsessen och blir svennens brud.

Det är den gamla sagan om svennen, som öfvervinner de tre hexorna och derpå dödar trollet. Den svarta prinsen är nämligen ingen annan än trollet, till hvars slott vägen går öfver svåra hinder, vid hvilka för hvarje gång hexan för sitt bistånd

begär någon del af riddarens utrustning. Så länge svennens sång är ren och intet missljud blandar sig deri, har han makt öfver det onda, han tämjer dermed de vilda djuren och öfvervinner alla hinder. Men sången är ej alltid nog, trollet blir han ej kvitt för så litet, med svärd måste det dräpas och då först får svennen sin lön. Ny kan man ej begära att den sagan skall vara, ty alltid har ju det goda haft att kämpa med det onda. Ville blott alla med diktaren säga:

och svennen och prinsessan de lefva väl ännu,
förstoden I endast dem finna,

så skulle kanske sången oftare ljuda ren och det onda fly utan svärdshugg.

Händelsen är berättad med större säkerhet och i en djupare ton, än man är van att finna i en dylik sagopoesi. Och derjemte är framställningen täck och tilldragande. De vackra illustrationerna, det präktiga pappret och trycket utgöra en smakfull utstyrsel, och säkert skall ingen ångra att till sitt hem hafva fört Prinsessan och Svennen.

* *

Gustav Kreitner: I fjerran Östern, reseskildringar från Indien, Kina, Japan, Tibet och Birma; svensk bearbetning af Anton Stuxberg; 648 s. 8:o, med 197 illustr. och en karta. Stockholm 1885, Albert Bonniers förlag.

Så vidt ref. har sig bekant, har hittills funnits endast ett arbete på svenska, som behandlat Tibet och det inre Kina, och detta, den franske missionären Huc's reseskildring, är i många afseenden otillförlitligt, enligt hvad man numera vet. Det är derför en verklig vinning för den svenska literaturen att Kreitners talangfulla framställning af ungraren, grefve Szechenyis expedition, i hvilken han deltog, blifvit öfverflyttad till vårt språk.

Expeditionen begaf sig öfver Suez och Röda hafvet till Bombay, hvarifrån färden fortsattes till Kalkutta. Härifrån gjorde Kreitner en utflykt till Himalaja bergen, hvarpå han begaf sig öfver Singapore till Hongkong. Efter ett kort besök i Kanton och ett annat längre i Shanghai afreste expeditionen till Japan, hvars förnämsta märkvärdigheter besöktes. Oaktadt färden dittills icke kan göra anspråk på att vara annat än en vanlig turistresa, gör dock förf:s behagliga framställning af det han iakttagit äfven läsningen af denna del af arbetet ganska underhållande. Af vida större verkligt värde är beskrifningen öfver den långa färden från Shanghai åt vester till den stora sandöknen Schamo och derifrån åt söder öfver ostligaste delen af Tibet, till det genom sina politiska förvecklingar med England nuförtiden så ofta omnämda Birma. Expeditionen rörde sig här genom hittills högst ofullkomligt kända delar af Asien. Att den derunder hade att

utstå talrika svårigheter och förolämpningar af den misstrogna och allt hvad europeer heter hatande befolkningen behöfver knapt nämnas.

Det var grefve Szechenyis afsigt att tränga fram ända till Lassa, Tibets hufvudstad och den buddaistiska verldens Rom. Detta lyckades dock lika litet för honom som för den berömde ryske upptäcktsresanden Przewalski, hvilken upprepade gånger förgäfves försökt uppnå denna punkt. De buddaistiske presterna, hvilka utgöra tre fjerdedelar af Tibets hela befolkning och äro de faktiskt styrande i landet, öfver hvilka de kinesiska myndigheterna icke hafva någon makt, hysa en instiktlik fruktan för hvarje europé och göra allt sitt till för att hindra honom att framtränga på deras område. Det har emellertid lyckats den engelska regeringen i Indien att skaffa sig noggranna och tillförlitliga underrättelser såväl om denna ort som om andra delar af det inre Asien genom att utbilda unga hinduer till geografer och sedan utsända dem förklädda till pilgrimmer till de för europeer otillgängliga trakterna. I Kreitners arbete finner man en kort, mycket intressant sammanställning af hvad man för närvarande vet om Tibet.

Boken är omsorgsfullt och väl öfversatt till svenskan samt prydes af en mängd goda trättsnitt.

Osc. Nordqvist.

Aug. Strindberg: Utopier i verkligheten, fyra berättelser; 269 s. 8:o. Sthlm, 1885, Alb. Bonnier; pris 3,50 kr.

Finsk tidskrift har förliden höst lemnat sina läsare en redogörelse för det ryska själstillstånd, som kallas nihilism. Ett hållningslöst tvifvel, som förkastar menskligheten hela föregående utveckling såsom ett urartande, en återgång till möjligast enkla patriarkaliska lefnadsformer, en stilla undergifvenhet, en religiös asketism, en slags stämning, detta är för nihilisten att förklara lifvet, medan lifvet för vesterländingen får värde och innehåll just genom att iakttaga dess utvecklingsgång och deltaga i arbetet derför. Tolstoi har gett åt den psykologiska delen af detta fenomen dess form; i »det ryska folkets bibel», *Tschto djelatj*, boken om de nya menniskorna, har Tschernischevskij visat huru nihilismen tänker sig sina ideer praktiskt förverkligade. Boken är lika naiv som den är märklig. Det är naivt att i Vjera Paulovnas syatelier se arbetsfrågans lösning och i Vjeras och medicinestudentens samlif den äktenskapliga utopins förverkligande, liksom det är naivt att hålla en sak för ny, som är nära nog årsbarn med samhället sjelft. Men förf. tror på sin sak med orubblig optimism och förtröstar på det godas seger hos menniskorna.

I Utopierna har hr Strindberg gifvit form åt en slags vesterländsk nihilism, som har många beröringspunkter med den ryska, ehuru det är naturligt, då den kämpar mot en kultur med

djupare rötter och gedignare halt, att den ger kulturutvecklingen i dess helhet större rätt och vänder sig mot särskilda af dess företeelser, hvilka betecknas som degeneration. I företalet anger hr Strindberg detta som ändamålet med sina fyra berättelser: de handla om arbetet på samhällets förbättrande och om redan utförda reformförsök med lyckllg utgång. Boken vill vara »ett angrepp på öfverkulturen eller degenerationen»; »hela det destruktiva arbetet, säger förf., gäller endast en naturlig återgång till det tillstånd, då vi voro mera och bättre utrustade för tillvaron.» Svårigheten härvid ligger uppenbarligen i att hålla det fina streck, der i samhällslifvet den äkta kulturen upphör och misstörhållandena taga vid: men den lugna och logiska urskiljning, som härtill vore för konstnärsfantasin behöflig, har icke fallit på hr Strindbergs lott.

I Schweitz, redan från förra seklet en tillflyktsort för alla samhällsförbättrare, samlar förf. från kontinentens tre stora kulturländer, Tyskland, Frankrike och Ryssland, typer af åtskilliga menniskor, som genomgått sin kris, brutit med det gamla samhället och i jemlikhetens och frihetens land funnit sin fristad. Här lefva de som »nya menniskor» ett nytt lif, utan alla sociala fördomar, all fåfäng äflan, allt onyttigt trälarbete; arbetet gäller att aflägsna de genom kulturdressyren hos dem inplantade falska instinkterna, och hoppet är att barnen må hafva något undangjordt, när de taga vid med större klarsynthet och bättre framgång. Slutna inom sina förskansningar och skygga för hvarje beröring med »det gamla lifvet», våga de sig sällan dit ut, så ohyggligt förvridet och vanställdt ligger det för dem. »Lidande barn, sjuka, uthungrade, vid rännstenskanten; blodlösa, uppmålade rike mans lik i vagnarne midt på gatan. Allas ansigten vanstälda, de fattiges af hat och bekymmer, de rikes af fruktan att förlora.»

Paul Petrovitsch, f. d. medicinestudenten, som med sin familj flytt undan de olyckliga förhållandena i sitt hemland och lefver som rosierist i Ouchy, är typen för den ryske nihilisten. Grunden för hans lifsåskådning är dennes asketiska stämning och mot denna stämning bryter sig i smärtsam kamp de »gamla» böjelserna, de »gamla» minnena. »Han saknade den lilla röd- och grönmålade kyrkan med den förgylda minareten, der dock så mycket dåraktigt talades, han saknade tystnaden på steppen, de helgdagsklädda muschikerna med deras bjertrandiga rubaschkor och bondkvinnorna i de gula och röda sarafanerna. Det var svagheter, menade han, ty menniskorna bli ej bättre eller lyckligare af kyrkklockor och sarafaner, men han längtade ändå.» Bringas dessa stämningsmenniskor under en sådan brottning till återfall, kan förnuftet ingenting göra dervid. Den skakning Pauls hustru genomgått vid en barnsäng gör att hon, trots alla egna och mannens förnuftsskäl, måste ha gossen döpt, det kan ingenting hjelpa. Sorgen öfver en sons död har samma magiska inverkan på Pauls vän och meningsfrände Ivan: han uppger sin tro, sviker sitt parti

och går in, huru han än sjelf plågas deraf, som kapten vid kejserliga gendarmeriet. Striden fortgår utan vapenhvila äfven på hvardagsgöromålens område. Det behöfs blott att, när Paul trött kommer hem från arbetet, hustrun ber deras fem års gamla flicka sätta fram en stol åt sin pappa, och signalen är gifven. »Nej Annuschka, sade Paul, Vera skall ej blifva slafvinna. Den som icke lär sig vilja och tala ut sin sin vilja som liten, blir en viljelös eller ljugare som stor» o. s. v. I vanliga ögon förefaller detta som en kamp mot väderkvarnar. Tankarna gå så afgjordt i Don Qvixotteska gängor, att de stackars menniskorna verkeligen icke kunna säga eller göra de enklaste saker, förrän de trassla in sig och stöta på patrull.

Men om detta beror på naturen hos de behandlade personerna, förefaller det deremot som en tillställning af förf., när i novellen *Nybyggnad*, som försiggår i Zürich, Blanche, studentskan, och Emil, laboratorn vid kemiska laboratoriet, icke kunna under rådande förhållanden gifta sig, utan att hon mister sin frihet. Den stora uppgörelsescenen, då Emil förlorat sin tjenst som laborator och dermed sitt ekonomiska underlag, medan Blanche sagt upp hos de två gamla sjelfviska tanterna, hvilka bekosta hennes studier, bevisar i grund och botten ingenting annat än att det fins romantiska flickor, som finna det »pinsamt» att tala om ekonomin med den man de älska, och att unga män någongång i upprörda ögonblick handla annorlunda än de borde. Hvarför hustrun nödvändigtvis endera blir barnens piga eller, i barnlöst äktenskap, mannens, hvarför det är så förskräckligt att ha »två sängar, ett matbord, sex rottingstolar, klä af sig i samma rum, kamma sig med samma kam», hvarför Blanche vore mera fri som en (af trälarbete bunden) sömmerska och älskarinna åt en (af trälarbete bunden) såpsjudare, detta får läsaren sjelf utfundera. För hr Strindberg är en gång för alla de närvarande förhållandena odrägliga; en lösning finner han endast i den utopiska inrättningen af lifvet vid deputeranden Godins stora jerngjuteri i Aisne. Här ha de sexhundra hushållen *ett* kök och *en* barnkammare; här behöfver hustrun vara piga hvarken åt man eller barn, här kunna Blanche och Emil gifta sig. För resten äro här alla menniskor goda, snälla, felfria, medan de i det gamla lifvet allesamman äro elaka och hårdhjertade: ett drag som Strindbergs utopier ha gemensamt med Tschernischevskijs. Så lär dock ej vara fallet »i verkligheten».

I *Samvetskval* framställes den tyska typen, hr von Bleichroden, en militär, hvilken med Hartmann och Schopenhauer genomskådat det moderna samhällets lögnväfnad och för bedöfnings skuld kastat sig på paleontologin; tvungen att tjenstgöra i det fransk-tyska kriget och dervid fysiljera några franktirörer, gripes han af fruktansvärda samvetskval, som bringa honom från förståndet; ändtligen tillfrisknad, blir han jemte sin unga hustru medborgare i Schweitz.

Öfver molnen, som är den bäst planlagda och enhetligast utförda berättelsen, handlar om tvenne fransmän, literära vedersakare, som hetsat sig till döds under ett helt lifs fåfänga äflan efter pariserpublikens tomma bifall och nu bägge brutna, förstörda, nära lifvets slut träffa hvarandra i frihetens natursköna land.

Inom ramen af dessa berättelser utvecklar nu hr Strindberg sina sociala åsigter. Medan vi höra på Paul Petrovitsch nationalekonomiska monologer, deltaga i samtalet vid middagsbordet i pensionen Le Cédre i Vevey, der vi träffa hr von Bleichroden och hans fru, medan vi gå med Blanche på medicinarnes »kommers« i Zürich eller följa henne och Emil till ryssarnes förening, passerar hela programmet revy. Egendomsgemenskapen, socialismens gamla käpphäst, är äfven för de strindbergska nya menniskorna en hufvudfråga, och med häftighet angripes den gamla Adams drift att förvärfva och ega såsom en af kulturdressyrens värsta frukter. Äktenskap och internationela fredsdomstolar, sjelfhjelp och barnauppfostran, nykterhet och kvinnoemancipation, ingenting saknas. Framställningen är såsom alltid fängslande, och så rik är förf:s inbillningsgåfva, att ehuru man tycker sig mången gång förr ha läst dessa reflexioner hos honom, rycker denna märkvärdiga framställning läsaren med sig trots maneret och upprepningarna. Klandervärd förblir i alla fall den vårdslöshet och oordning, hvarmed frågorna äro inströdda huller om buller i berättelserna, utan att knapt en plan synes förelegat hvarken i afseende å berättelsens gång eller den tendens, der skulle utvecklas. Allt är oroligt, öfverfullt, förvillande, och med möda synes den öfvernervösa konstnärsfantasin för någon stund kunna vid skapandet fasthålla tanken, innan den ännu ofullgången förtränges af andra; ej nog med att allt är oro i den verld hr Strindberg vill afbilda, sjelfva den speglande ytan är i nervös darrning, och så händer det mer än ofta att planerna, utkasten och teorierna, som fylla boken, nog starkt likna hr von Bleichrodens verldsförbättrande hallucinationer på dårhuset.

Landsflyktig och bortskrämd af det socialistiska vapenbraket, skulle poesin egentligen icke böra ha plats i dessa berättelser. Men esomoftast tagar den dock ut sin rätt och bryter ut omotiveradt, nyckfullt, utan beräkning och likasom på trots, än i den skära och fina idyllen i Öfver molnen, än i den höga lyriska flygt, som i Återfall bevingar skildringen af Annas barnsäng, eller i Samvetskval den gripande skildringen af det kvalfulla vansinne, för hvilket Bleichroden efter fysiljeringen fallit offer. Deremellan lemnar den sköna schweizernaturen stoff till utomordentliga naturbeskrifningar.

Hvad som dock främst bidrager till det jemförelsevis gynsamma intryck Utopierna göra, är en hjertlighet, en värme för saken, en förtröstan på dess framgång, nära beslägtad med optimismen i Tschto djelatj, och som här ersätter Sömngångarnätternas bittra hån och bottenlösa pessimism. På Röda rummets tider

hade väl hr Strindberg sjelf gerna varit med om att med sin ypperliga satir håna utopier af det slag, han här framstält förverkligade. Nu har han åtminstone för tillfället lagt ned sin satir; här arbetar han på allvar för den socialistiska saken. Men det som brast hos honom som satiriker, det saknar han äfven nu: en säker och hållbar ståndpunkt, från hvilken han kunde uppfatta och belysa lifsföreteelserna; en svår brist för hvarje menniska, men mest för den, som har till kall att vägleda andra.

B. Estlander.

N. Linder: Regler och Råd angående svenska språkets behandling i tal och skrift; omarbetning af en äldre skrift med samma titel; Sthlm, P. A. Nordstedt & Söners förlag; pris 2 kr. 75 öre.

För mången, ja för de allra flesta skall denna bok vara särdeles välkommen. Den äldre skrift med samma titel, af hvilken denna är en vidlyftig omarbetning, har nämligen länge varit utgången i bokhandeln. Vid denna uppgift frånser jag att Linders *Regler och Råd* ingår i *Fråga mig om allting*, ty för de flesta afnämare torde denna sistnämda »encyklopedis» öfriga innehåll blifva en alltför tung barlast att taga på släp. — Dr Linder är en känd och af Sveriges allmänhet högt uppburen författare inom den svenska språkforskningens område. Nu föreliggande arbete skall öka antalet af dem, som skola känna sig stå i tacksamhetsskuld till förf. för ett värkligen nyttigt och praktiskt arbete. Allmänheten skall i det finna en lättfattlig och lätthandterlig handbok, med hvilkens tillhjälp den lätt skall reda sig i kinkiga och omtvistade fall, där den egna språkkänslan sviker eller vacklar. Lärare i modersmålet skola i de på grund af en långvarig och rik erfarenhet uppstälda reglerna och råden ofta finna en god ledning för sin undervisning. Den som intresserar sig för språkets utveckling och historia, skall här och där finna inströdda smärre historiska och etymologiska anmärkningar.

Till utredningen af närvarande språkförhållanden innehåller arbetet flere goda och äfven nya bidrag. Dessas värde ökas genom den mängd ur skrift och talspråket upptagna exempel, som vid hvarje särskildt fall bifogas. Se t. ex. den välvalda exempelsamlingen under reglerna för *sig* och *sin* (sid. 116). Synnerligen välbetänkt är förf:s råd angående de tungrodda konstruktioner, som ofta uppstå vid »omskrifning från direkt till indirekt anföring genom förändring af indikativ till konjunktiv, enligt vissa (delvis från latinet) hemtade ganska svåra regler» (se sid. 146). Varningen mot ett öfverflödande bruk af participialkonstruktioner är väl på sin plats, och förf:s (sid. 149) uttalade åsikt är säkerligen den riktiga och från praktisk synpunkt den enda lämpliga. Det bör här påpekas att Sundéns allmänt följda Svenska grammatik ej uttalar sig i denna viktiga fråga, utan lämnar oss i okunnighet om den grad af utsträckning, som bör gifvas åt dessa konstruktioner. Listan på ortsnamn (sid. 49 f.) tyl-

ler värkligen ett kändt behof. Man hade här varit förf. tacksam, om han till listan lagt några isländska och fornsvenska namn samt sålunda uttalat sig angående dylika ords behandling i nysvensk skrift. Frågan härom hör, som kändt är, till de bland de sakkunniga mest omtvistade. För finska ortsnamn hade möjligen, emedan sådana ju ganska ofta förekomma i svenska historiska skrifter och vanligen till sitt uttal »rådbråkas», kunnat upptagas de enkla uttalsreglerna:

1) Finska ord hafva alltid aksenten (hufvudaksenten) på första stafvelsen.

2) Långa ljud betecknas genom dubbelskrifning af motsvarande ljudtecken t. ex. Pá̆rkŭmă̈kī, Sī́ī̆kă̆jŏ̄kī.

Dr Linder tar också hänsyn till de afvikelser, som förekomma i de bildades språk i Finland, till provincialismer och till det särskildt i hufvudstaden utbredda slangspråket. Fullt otvetydigt anger han dock ej sin ställning till frågan om »riksspråket». Om man, i likhet med en framstående svensk vetenskapsman, definierar svenska riksspråket såsom det språk, hvilket talas af de bildade i Sverige och Finland, så medger man att inom detta tålas ganska vidsträckta skiftningar i aksentuering och äfven i uttal. Till de oriktigheter i uttal och betoning, hvilka dr Linder anser att man bör vänja sig af med (se sid. 1), behöfva vi finländare i så fall ej räkna vårt med stockholmarnas m. fl:s öfverensstämmande uttal af *ä*-ljudet i ord som *säd, män* o. d., ej häller den i vårt samtalsspråk genomgående högtonen. Förf:s åsikt härom framgår dock som sagdt ej klart af hvad han i saken yttrar. — Sid. 84 uppställes en regel att »främmande femininer på betonadt *-i* få i bestämda formen *-en*». Då i Finland skrifsättet akadem*in*, kem*in* etc. användes, (hvilket Linder ock i anm. 4 s. 85 påpekar, tilläggande att detta »någon gång» sker i Sverige), vilja vi gent emot förf. framhålla att det sistnämda skrifsättet både från rättskrifningens och äfven från språkriktighetens synpunkt är att föredraga. L. Fr. Leffler har också i en recension af föreliggande arbetes äldre redaktion uttalat sig för skrifningen akadem*in* poes*in* o. d. »Dessa former äro», säger han, »fullt jämbördiga med de långsläpiga på *-ien*, och böra, långt ifrån att utdömas, tvärtom erkännas». Formerna *bona, stråna* äro ur det regelbundnas synpunkt otvifvelaktigt att föredraga framför de af förf. vid deras sida såsom lika berättigade stälda *bien, boen.*

Utan att vilja i detta sammanhang yttra oss om det berättigade i ett sådant uttryck som: *Han beviljade afsked,* vilja vi blott till förf. ställa frågan: »Huru skall en sådan sats från den allmänna satslärans ståndpunkt upplösas?»

I allmänhet intager förf. en liberal och rationel ställning gent emot språkets utveckling och gent emot densamma rörande frågor. Ett område, där han dock som bekant står stilla och tyckes vilja förblifva stående, är rättskrifningens. Alla hans teo-

rier och försäkringar tyckas jäfvas af hans förfaringssätt i praktiken. Inför det försvar af bokstafven *q*, som presteras sid. 32, står kritiken stum. (Hvarför förf. ej och det med nästan större skäl försvarat *c* på samma sätt förstår man ej). Att för orden façad och garçon införa cediljen i vårt språk måste vi beteckna såsom i hög grad opraktiskt.

Det är dock att hoppas att ἔσσεται ἦμαρ, då förf:s betänkligheter ramla samman under trycket af framstormande kraftiga skäl, ty förf:s konservatism i rättskrifningsfrågan är ovedersägligen det förtjänstfulla arbetets Akilleshäl.

I och för bokens användande är det att hoppas det den »fullständiga ordlista öfver alla där behandlade och flere andra, ur en eller flere synpunkter, vigtiga ord», som »är uppsatt och delvis utarbetad» (se företalet), snart må utkomma. Mången skulle säkert blifva dr Linder tacksam, om han till denna ordlista ville foga en literaturförteckning öfver arbeten och uppsatser rörande nysvenskan. Utarbetandet af en sådan förteckning skulle säkerligen göra honom ringa möda, men blifva till stor lättnad och mycket gagn för dem, som önska att få en djupare och sjelfständigare inblick i de språkliga företeelsernas värld.

Karl Lindström.

C. *Henrik Scharling*: *Om Begrebet Lifsgoder og sammes Stilling i den christelige Sædelære.* (Inbydelses skrift till Kjobenhavns Universitetets Fest i Anledning af Hans Majestæt Kongens Fødelsesdag d. 8 april 1885).

Ofvanstående afhandling utgör dels ett ordagrant aftryck, dels ett sammandrag af andra delen af förf:s nyligen utgifna »Christelige Sædelære». Vi vilja här endast beröra en punkt i förf:s framställning, nämligen hans utredning af »Borgersamfundets» (kommunens) och statens begrepp samt bådas ställning och förhållande till hvarandra.

»*Borgersamfundet*» bestämmer förf. »*som det af frie Individer dannede Samfund, hvilket gjennem Opretholdelsen af en ydre Retsorden stræber at tilsikkre de Enkelte den størst mulige Frihed og Lighet i deres Virksomhed for at erhverve og bevare Livsgoderne*». Således, när »Synspunktet for det borgerlige Samfund er de Enkeltes størst mulige Frihed og deraf følgende Fordeel, bliver derimod Synspunktet för Statens Virksomhed Retferdighedens Haandhavelse og Virkliggjørelsen af de højere sædelige Samfundsformaal, forsaavidt disse Formaal overhovedet kunne understøttes og fremmes ved Oprettelse af ydre Institutioner og Anvendelse af ydre Tvang.» Statens begrepp bestämmes derför sålunda: »*Staten er en ved ydre Midler till Retsordenens Hævdelse og det sædelige Felles formaals Opnaaelse virkende Samfundsmagt, der under en vedvarande sikker og ordnet Styrelse og gjennem en Raekke Institutioner og Love vinder fast Skikkelse i Folket paa Grundlag af dets Nationalitet gjennem en fortsat historisk Udvikling*».

I öfverensstämmelse härmed säger förf. att »det er overmaade vanskeligt att drage en skarp Graendse mellem Staten og Borgersamfundet, thi baade i Theori og i Praxis glide de umærkeligt over i hinanden. Vistnok er Synspunktet principielt forskjelligt i dem: Borgersamfundet vaerner fornemmelig om de Enkeltes fri og ubehindrede Besiddelse og Erhvervelse af Livsgoderne, medens Statens Hovedformaal er den sædelige Idees Virkeliggjørelse i Samfundet, men ligesaa lidt som de Enkelte og Samfundet eller Livsgoderne og den sædelige Idee kan holdes ude fra hinanden, ligesaalid ter dette Tilfældet med Borgersamfuudet og Staten». Längre ned heter det: »Det er samme Samfund, der organiserer sig baade som Borgesamfund og som Stat. Det er Borgersamfundet, der ordner Arbeidsvirksomheden og Productionen og heri tilstræber at sikkre den Enkelte den størst mulige Andeel i de materielle Livsgoderne; det er Staten, der organiserer de sædelige Almeenformaal og drager omsorg om deres Virkeliggjørelse. Det Borgerlige Samfund treder retslig fram, i Organisationen af de mindre Samfund, der danne sig indenfor Folket, eller Communerne, Staten derimod er den samlade Styrelse af Folket som Heelhed og dets Ledelse henimod et højere Culturformaal; i Borgersamfundet bliver det nyttige og Hensigtsmessige det afgjørende, i Staten derimod Retfærdighed og Sandhed.»

Så menar förf. att förhållandet i största allmänhet kan bestämmas, men icke i detalj. Vi kunna emellertid ej finna annat, än att förf. ej heller i allmänhet lyckats genomföra någon bestämd och afgjord skilnad mellan kommun och stat, hvaraf då skulle följa att dessa båda makter ej egde någon fullt sjelfständig betydelse i förhållande till hvarandra, likasom ock att en statslära till skilnad från en privat samhällslära vore omöjlig. Visserligen vill förf. på intet vis förorda »Borgersamfundets» uppgörande eller uppgående i staten. Men af definitionen på såväl det ena som det andra framgår tydligt att de ej fått sig anvisade någon sjelfständig ställning gent emot hvarandra.

Förf. tilldelar obestridligen »Borgersamfundet» en rättslig uppgift, och äfven staten får sig anvisad en dylik uppgift, ehuru det af dessa uttryck vill synas som staten hade enligt förf. mera att verka för sedlighetens än för rättens förverkligande. Att förf. emellertid ej tänkt sig statens ändamål uteslutande vara realiserandet af sedlighetens idé framgår af hans framställning, sid. 49, der »Borgersamfundet» säges ha en »sædelig Culturopgave», och sid. 67, der det heter »at Statens første og væsentligste omraade altid er den politiske og retslige». Af allt detta framgår emellertid att förf. ej uppdragit någon bestämd och klar gräns mellan stat och kommun, och han erkänner ju sjelf att det är »overmaade vanskeligt» att göra det.

Vi betvifla dock att alla skola känna sig tillfredstälda med visshet i detta afseende. Hela denna oklarhet i fråga om sta-

tens och samhällets begrepp synes oss bero derpå, att förf. ej skiljt mellan privat och publikt samfund. Genom att ej distinkt skilja mellan dessa båda har förf, bestämt statens, det publika samfundets, ändamål vara »den sædelige Idees Virkeliggjørelsen, en uppgift som enligt vårt förmenande ej tillkommer staten närmast, utan de enskilda individerne och de privata samfunden (familjen, kommun etc.) under det att »Borgersamfundet» af förf. fått sig anvisad en uppgift, som endast tillkommer staten, nämligen att genom en yttre rättsordning tillförsäkra hvarje individ frihet och rättighet att förvärfva och besitta »Livsgoderne». Fnligt förf:s sätt att bestämma »Borgersamfuudet» synes åtminstone af vissa uttryck som om han ej ville tillskrifva det någon omedelbart sedlig betydelse, utan som den egentliga sedliga uppgiften skulle ligga först i statens ändamål.

Men bör ej det yttersta och högsta ändamålet äfven för »Borgersamfuudet», liksom för de öfriga privata samfunden, vara en sedlig och etisk uppgift? De hafva ju till mål att göra naturförhållandena mellan individer (familjen), gemensamheten i begåfning och intressen, i land och verksamhetsområde samt nationaliteten till organ och medel för en sedlig och förnuftig verksamhet. Statens närmaste uppgift åter är att förverkliga den formela, juridiska rätten. Genom att strängt uppdraga och noga skydda rättsgränserna mellan de enskilda individerna och mellan dessa och de privata samfunden samt mellan dessa inbördes har den en fullt sjelfständig verksamhetssfär, skild från hvarje annan; ty denna rent rättsliga uppgift tillkommer intet annat samfund än staten, hvilken deri har sin egen sannskyldiga uppgift.

Men på samma gång staten strängt fasthåller sin karakter och uppgift såsom publikt samfund, bör han ock, för att ej nedsjunka till en polisstat eller blifva blott en skyddsanstalt för sina medborgares lif och egendom, aldrig lemna ur sigte det organiska samband, som eger rum mellan kultur och sedlighet å ena sidan samt juridisk rätt å den andra. Då staten sålunda lemnar hvarje myndig medborgare och äfven hvarje privat samfund en viss sfär, der de få verka fritt, så kan han visserligen ej vara likgiltig om deras sedligt religiösa beskaffenhet, utan endast under förutsättning af en sådan tilldela dem denna rätt. Han måste derför med ständig hänsyn till folkets sedliga kultur söka verka för sitt särskilda mål.

Huru långt staten härvid bör gå i möjliga inskränkningar af den enskildes rätt, och hvilka mått och steg han bör taga för att särskildt ingripa i de enskildes och de särskilda samfundens lif och utveckling, kan ej på förhand bestämmas. Här först mena vi sålunda svårigheten ligga i utredningen af statens och samhällets förhållande till hvarandra; till begreppet äro de genom sjelfständiga verksamhetsområden från hvarandra bestämdt skilda.

Erik Stave.

Öfversigt.

Teater. Oktober har varit en liflig månad för den teaterbesökande allmänheten, som, utom föreställningarna i Nya teatern, bjudits på Engelbrecht-tournéns representationer i Alexandersteatern. Jemförd med vanliga kringresande trupper, måste den Engelbrechtska visserligen kallas utmärkt, både hvad repertoar och spel beträffar, ty oafsedt att hr Lindberg uppträdde som sällskapets gäst, egde det i hr och fru Engelbrecht två framstående artister och såväl i frk. Backlund som hr Axelsson rätt användbara förmågor. Mätte man deremot med en högre måttstock, ja om man företog vandringen ned till Sandviken ens med samma pretensioner, som man är van att ställa på vår stående trupp, så måste omdömet utfalla helt annorlunda. Med undantag kanske af *Gengångare* hade åtminstone alla de föreställningar vi bevistade nog mycket af det för landsortstrupperna karakteristiska. Främst bristen på helhet i intrycket, förorsakad deraf att ett par roler utföras väl, under det alla de öfriga äro anförtrodda åt personer, hvilkas dilettantism och oförmåga störa intrycket af det goda och afleda åskådarens uppmärksamhet från det njutbara, genom att reta hans skrattmuskler, der sådant alls icke är på sin plats. Huru gerna vi än skulle se ett utbyte af enskilde skådespelare, äro vi dock öfvertygade om att publiken skulle göra stora ögon, om den finge se grefvarne, markiserne och hertiginnorna från Sandviksteatern vandra öfver vår Nya teaters tiljor.

Emellertid var konkurrensen svår, och dertill var väl främst repertoaren orsak, — ett beaktansvärdt memento för Nya teatern. Jemföra vi, för att taga blott ett exempel, två stycken, hvilka, så olika de än äro, dock erbjuda anknytningspunkter, så måste det medgifvas att Paillerons eleganta, spirituela *Sällskap der man har tråkigt,* till och med så som stycket gafs af Engelbrechts, står vida öfver Blumenthals klumpigt sammanfogade, med stillös tysk witz utsmyckade *Den stora klockan,* oaktadt detta stycke på Nya teatern utfördes väl och jemnt samt var uppsatt med en smak och omsorg, som numera lyckligtvis icke behöfver kallas ovanlig. Båda författarne införa oss i en salong, der ränker smidas för vinnande af ryktbarhet och äreställen, men hvilken himmelsvid skilnad mellan den franska grefvinnans aristokratiska salong och den tyska börsdamens prunkgemak, der under all förgyllning, huru tjock den än må vara, smaklösheten och det oäkta materialet ständigt sticka fram. Humbug finnes det tillräckligt af i båda, men under det den hos fransmännen framträ-

der såsom en naturlig konsekvens af karaktererna och så sammanvuxit med dem, att de slutligen nästan sjelf tro på den, presenterar oss den tyske förf. schablonmessigt framstälda personager, hvilka tänka och tala efter recept med tydlig afsigt att ställa i sitt bästa ljus de moraliska principer förf. önskar framhålla. Att stycket det oaktadt haft stor framgång i Berlin beror väl på dess typer, bland hvilka i synnerhet herrskapet Gundermann äro väl tecknade och, då de framställas med nödig lokalfärg, naturligtvis måste slå an. Inför en svensk publik försvinner, i och med denna lokalfärg, det lifgifvande momentet, och hvad som återstår har icke, såsom i Paillerons stycke, förmågan att intressera genom den kvicka dialogen, det allmängiltiga i karaktererna eller det fyndiga i handling och situationer.

De medspelande gjorde nog sitt bästa, men när en allvarlig karakterskådespelare, som hr Agardh, får sig anförtrodd en för hans skaplynne så främmande rol som den muntre karikaturtecknaren Murner, så måste man kanske hafva öfverseende med att utförandet blir medelmåttigt. Icke heller frk. Stier lyckades skapa en rätt karakteristisk konsulinna Gundermann, hvaremot hennes under det äktenskapliga oket suckande man spelades förträffligt af hr Malmström, som särskildt i sista akten väl framhöll den godmodiga pjåskighet, hvarpå rolen öfverflödar. Hr Berlin hade en af sina lyckligare aftnar som den unge bildhuggaren Theobald Vogt, och det förvånar oss icke att frieriscenen gick så con amore, ty en mera förtjusande baronessa v. Solden än den af fru Brander representerade kunde han väl knappast begära. Hr Franck, som i fru Bruno på sin lott hade fått en icke mindre älskvärd motspelerska, tycktes icke deraf erfara samma lifgifvande inflytande. Bland birolerna, hvilka alla sköttes med omsorg, utmärkte sig särskildt hr Wilhelmsson för sin roliga framställning af det skvallersjuka sanitetsrådet. Slutligen hade frk. Mayer sin andra debyt såsom den yngre fröken Gundermann, en obetydlig och föga sympatisk rol, hvilken hon dock utförde med ganska mycken ledighet.

Tvenne debyter af större intresse voro de båda inhemska sångarenes hrr Aminoffs och Ugglas, i *Villars dragoner.* Stycket är något föråldradt och lyckades, då det gafs senaste vår med fru Engdahl i hufvudrolen, icke tillocka sig någon publik. Det var emellertid särdeles väl valdt såsom erbjudande två icke alltför svåra och i musikaliskt afseende särdeles tacksamma uppgifter för de båda debytanterne. Belamys rol ger äfven i dramatiskt afseende åt skådespelaren tillfälle att visa hvad han duger till, och det är med verkligt nöje vi konstatera att hr Uggla, som redan vid sitt första uppträdande ådagalade stor ledighet i sitt spel, gång för gång vann i säkerhet, så att han slutligen presterade en verkligen liffull bild af den sjelfkäre dragonen. Sylvain åter har tacksammare partier för sångaren än för skådespelaren, och hr Aminoffs framställning var kanske derför drama-

tiskt mattare och osäkrare. Men det var med öfverraskning man hos en debytant bemärkte en så vårdad och uttrycksfull diktion, och vi tro oss icke säga för mycket, då vi redan nu i hr Aminoffs väl pointerade talpartier spåra glädjande anlag. Hans sångröst är särdeles sympatisk och har mera klang än hr Ugglas något beslöjade, ehuru väl skolade stämma, hvartill kommer att äfven hans dialekt förefaller mindre stötande än dennes. Största svårigheten för hr Aminoff tyckes vara att röra sig på scenen, och han måste bereda sig på ett långt och allvarligt studium i plastik, förr än han kan ernå den nödiga smidigheten och förmågan att beherska sina rörelser. I alla händelser utgöra dessa båda debyter ett glädjande bevis på att vår svenska teater allt mer lyckas draga till sig inhemska element, och det från högre samhällslager. Frk. Grönberg hade sin första rol under detta spelår såsom Rose Friquet, och det varma emottagande hon rönte visade nogsamt att hon fortfarande står lika högt i publikens gunst. Hon eger äfven en så stor fond af omedelbar naturfriskhet, att man gerna öfverser med bristen på djupare uppfattning, och nekas kan icke att hon lyckades ingjuta vida mera dramatiskt lif i rolen än fru Engdahl, må vara att hon som sångerska är denna underlägsen. Hon hade äfven denna gång tillfälle att visa att hennes begåfning icke uteslutande egnar sig för buffans mer eller mindre banala uppgifter, utan att hon förmår anslå den rätta tonen äfven i finare och mera känslosamma partier, såsom t. ex. duetten med Sylvain i andra akten, hvilken hon utförde på ett särdeles älskligt och tilltalande sätt. Frk. Wessler var en lika täck madame och hr Riego en lika rolig fader Thibaut som förut.

I den derpå följande efter tyskan bearbetade farsen *Min vän Lehmann* hade direktionen icke gjort ett lyckligt val, oaktadt den hade att stöda sig på en ovanlig framgång vid uppförandet på Nya teatern i Stockholm. Speladt på Sandviksteatern för en publik i första Maj stämning kunde stycket vara på sin plats, men för vår Nya teaters, som kändt, något hyperkritiska publik är en anrättning, som, för att dölja sitt hopskrapade innehåll, tillagats med så starka kryddor, alls icke njutbar. Dessa evigt återkommande tyska lustspelstyper förlora för hvarje ny upplaga en god del af sin komiska kraft, och då dertill sannolikheten dog mycket får sitta emellan i de visserligen tokroliga, men tätt och osammanhängande, som bilderna i ett gyckelskåp hvarandra aflösande situationerna, så verkar detta ständiga appellerande till publikens skrattlust så tröttande, att slutligen ingen mera skrattar. Spelet var genomgående godt. Hr Riego, hvars rol mycket påminte om Bollwitz i Papageno, var nästan lika rolig som der och skulle nog hafva varit det fullt ut, om icke pappa Berner af förf. begåfvats med en vida mindre portion humor än den präktige Bollwitz. Frk. Stier såsom fru Berner lyckades särdeles väl och var bland hela personalen den naturligaste, hvarför

äfven hennes repliker väckte den mesta munterhet i salongen. Hr Vilhelmsson var förträffligt maskerad som den jägerianska olycksfallsförsäkringsagenten och gjorde äfven i öfrigt allt hvad som möjligen kunde göras af rolen. Hr Berlins parti är visserligen en ganska trogen kopia af musikern i Profpilen, hvilken ju äfven demaskeras som en svindlare, men så fullkomligt lik denna till sin yttre menniska hade han alls icke behöft vara. Hr Franck eger icke tillräckligt af den omedelbarhet, som erfordras för att kunna vara verkligt rolig, och hans assessor v. Ebert blef derför endast en flitig kostymstudie. Öfriga medspelande fylde sina roler väl.

Som förpjes gafs en fransk interiör *Ljusstaken,* hvilken i sig förenade alla de delikata egenskaperna hos den dramatiska diktart, som i Frankrike fått namnet proverb. Man får der i fru de Lucenays »lilla salong», arrangerad med en så utsökt smak, att den kunnat göra heder åt hvilken första klassens teater som helst, lyssna till värdinnans spirituela konversation, under det ens intresse dessutom hålles vaket genom en spännande handling. Fru de Lucenay har för ett ögonblick dragit sig tillbaka från sina gäster för att lemna den unge Lucien tillfälle att taga afsked af henne, innan han åter begifver sig af på en af sina långa sjöresor, men seende huru svårt den stackars gossen har att skiljas, gör hon afskedet kort och återför honom till sällskapet. Drifven af sin svärmiska kärlek återvänder han dock till hennes rum och döljer sig der vid hennes inträde bakom en gardin. Gästerna hafva lemnat henne, mannen har gått på klubben, kammarjungfrun afskedats, då hon plötsligen upptäcker den djerfve älskaren. Hennes vrede öfver hans obetänksamhet faller förkrossande på den unge mannen, som först nu inser i hvilken svåra belägenhet han bragt det tillbedda föremålet för sitt svärmeri. Hvad står att göra! Hon finner intet annat råd än att, lugn s[illegible] soldaten på sin post före drabbningen, afvakta faran, och h[illegible] begagnar denna stund vid kaminens bivuak till att, så som b[illegible] en kvinna med upphöjd själ och varmt hjerta kan det, uppväck[illegible] de ädlare känslorna hos den missledde gossen och visa hon[illegible] vägen till ett lif uppfyldt af högre intressen och med ett o[illegible] gängligare mål än stundens flyktiga böjelser. Då faran slutlig[illegible] kommer i skepnad af den från klubben återvändande mannen svigtar hennes mod och hon gömmer Lucien i sina inre rum. Som på glödande kol lyssnar hon nu till mannens berättelse [illegible] den nyaste skandalen, en af sin man öfverraskad hustru, hva[illegible] älskare gömt sig i hennes sängkammare, och i det hon före[illegible] honom det lättsinniga sätt, på hvilket han omtalar en kvin[illegible] vanheder, söker hon visa möjligheten af hennes oskuld ge[illegible] att förutsätta just de omständigheter, genom hvilka hon [illegible] hvarje minut fruktar att blottställas. Förehållande mannen h[illegible] fordran på frihet för sin egen person aflockar hon honom nyck[illegible] till den port, som leder direkte ut från hans privatvåning [illegible]

narrar honom genom ett vad att med förbundna ögon gå in i hennes inre rum. Under tiden visar hon den unge Lucien ut genom mannens våning, tänder med darrande hand ett ljus, på det att han må finna vägen, och ber honom behålla ljusstaken som ett minne af denna sällsamma natt. För den återvändande mannen lofvar hon uppdaga, hvarför hon låtit honom leka blindbock, så snart han låter mura igen porten till sin privatvåning.

På denna pjes hade utan tvifvel mycken möda blifvit nedlagd, och resultatet var äfven i allo hedrande. Vi kunna knappast tänka oss hufvudrolen bättre utförd än af fru Brander. Ingen ädel tanke, ingen varm känslostämning, intet fint skämt som icke skulle hafva fått sitt rätta uttryck. Och dertill denna konstnärliga mätta, som aldrig tillåter sig några öfverdrifter, icke ens i de mest ångestfulla ögonblick. Vi äro fru Brander tack skyldige för den njutningsrika stund hon beredde oss, och om vi icke våga göra det i publikens namn, så beror det derpå, att vi äro ovisse huruvida det fina spelet möttes i salongen af ett lika fint konstförstånd eller följdes med den finkänslighet, det varit förtjent af: det är möjligt, men vi våga icke påstå det. Frånvaron af en varmare stämning hos publiken ersattes till någon del genom den blomsterhyllning, som kom fru Brander till del. Hon understöddes på ett värdigt sätt af sina medspelare. Hr Berlin inlade i sitt spel en sann och fin känsla, och hr Rydgren återgaf den äkta mannens rol med god nyansering hvad diktionen vidkommer; i afseende å aktionen kunde man kanske önskat sig något mera mjukhet.

Vi hafva uppehållit oss länge vid detta lilla ädelt hållna stycke, som, då vi blicka tillbaka på de senaste veckorna, utgör för oss den enda ljusglimten i den annars rätt gråduskiga stämning, som varit förherskande på vår teater, och vi hoppas att det en annan gång skall kunna återupptagas i bättre sällskap än vännen Lehmanns.

Att den glada försäkringsagenten sjelf skulle utsättas för det svåra olycksfallet att redan efter tredje föreställningen ohjelpligen bryta nacken af sig, hade direktionen troligen icke beräknat, och denna missräkning får väl tillskrifvas att första veckan i november, under afvaktan på den länge väntade *Gasparone*, upptagits endast af repriser.

G. F.

Ur Svenska konsten. Då jag för något öfver ett år sedan lemnade till Finsk tidskrift en öfversigtsuppsats öfver den nyaste svenska konsten, befunno sig våra konstförhållanden i ett egendomligt brytningsskede. »År 1885», skref jag då, »kommer att kvarstå i vår konsthistoria såsom ett år af skarpa brytningar, men ock som ett år med goda följder», och jag försökte att gifva skäl för denna åsigt och för denna förhoppning.

Men ingenting går fort hos oss. Utan att vilja tillämpa på

vårt eget land hvad som blifvit sagdt om Tyskland af en tysk: »Vi behöfva femtio år för att inse en brist hos oss sjelfva — och femtio år för att afhjelpa den», så kan man likväl inte undgå att i det fallet erkänna en viss liten slägtskap mellan oss och våra grannar i det stora militär- och socialistlandet.

Af den häftiga oppositionen i fjor har man ännu ej sett annat resultat, än att kunglig majestät förklarade att konstnärernas anhållan om tillsättandet af en komité, som skulle uppgöra förslag till akademiens för de fria konsterna omorganisation, skulle »till ingen åtgärd föranleda» — och att opponenterna då organiserade sig till ett särskildt samfund, »*konstnärs-förbundet*», hvars syfte formulerades med dessa ord: »att motarbeta alla otidsenligheter, som kunna skada, och befrämja alla reformer, som kunna anses gagna vår inhemska konst och konstindustri».

I och med detta förbunds bildande har saken öfvergått i ett nytt läge. Om förbundet står sig, så blir det detta, som faktiskt tagit den svenska konsten om hand. Det ämnar anordna årliga utställningar och hoppas att äfven utom förbundet stående konstnärer skola deltaga i dem. Detta sistnämda är en vigtig punkt, enär under förhandenvarande omständigheter de utom förbundet stående konstnärerna verkligen ha svårt att utställa sina arbeten och få publiken att intressera sig för dem. Hur det är, så behöfs det litet puffande, opponenterna ha ej försmått att sjelfva tala för sin sak och ringa i »den stora klockan» — till och med för mycket ibland. Deras utställningar ha emellertid mötts med ett för vår stad ovanligt intresse, medan de permanenta konstutställningarna här numera tilldraga sig uppmärksamhet endast af ett obetydligt fåtal.

Konstnärsförbundets medlemmar ha också rekryterats af flere dugande krafter ur de ungas leder. De ha ingenting att skaffa med opponenternas ryktbara petition från i fjor, som nu tillhör historien och hvars mottagande från olika håll i sanning var en underlig historia. Bland de nya medlemmarna finnas ledamöter af akademien, ja till och med en stipendiat från samma akademi.

Det ser ut som skulle en förening, de skilda elementerna emellan, ej vara så helt och hållet omöjlig, i synnerhet som staten, *om* den vill ha svensk konst, svårligen kan undvara förbundsmedlemmarna — af de konstverk, som staten nyligen inköpt, var endast ett måladt af en icke-medlem, de öfriga fem af förbundsmedlemmar. Men *saken* är inte hjelpt dermed, utan kvarstår i *status quo*, för öfrigt lika obestämd som någonsin. Den som känner de ledande intressena är ej utan bekymmer för hvad som skall följa.

Om konstnärsförbundets betydelse skall fortvara — att det gifvit ett godt uppslag var dess första betydelse — det kommer enligt min åsigt att bero på om dess utställningar kunna blifva allmänna, tillgängliga för hvarje svensk konstnär. Tyvärr ha vi

i Stockholm ingen tillräckligt stor lokal för större konstutställningar, Blanchs salong är för liten redan för 170 nummer, och detta utgör onekligen ett svårt hinder för förbundets framtidsplaner.

Förbundet räknar nu bland sina medlemmar målarne Arborelius, Arsenius, Aspelin, Bergh, Birger, Borg, Ekström, v. Essen, Gegerfelt, Hagborg, Hermelin, Jernberg (far och son), Josephson, Kindborg, Kreuger, Krouthén, Larsson, Liljefors, Lindman, Lindström, Bengt och Henrik Nordenberg, Pauli, Perséus, Salmson, Thegerström, Törnå, fru Thorell, Zorn, Österlind, Alf Wallander, etsarne Hägg och Tallberg, skulptörerna Fallstedt, Hasselberg, Lindberg och Ericsson samt flere arkitekter. Det är sålunda en betydande del af vårt lands konstnärliga kraft, som slutit sig till detta samfund.

* * *

En begäran, som i fjor fick ett nekande svar, blef i år beviljad åt förbundet. Det var frågan om statsinköpet. Opponenterna begärde i fjor att, eftersom deras utställning inföll samtidigt med statsinköpet och eftersom staten valde taflor på akademiens utställning, äfven opponenternas arbeten skulle komma i benägen åtanke. Detta nekades. Af musei enskilda medel — således ej af statens — köptes visserligen sedan två taflor på opponentutställningen, men detta hade intet att göra med statens officiela inköp för året.

Nu i år har man bifallit den begäran man i fjor sade nej till. Och följden deraf blef att till inköp af staten hembjödos nu ej mindre än summa 27 målningar och 4 skulpturarbeten, tillsammans representerande en summa af *64,500* kronor. Staten hade att förfoga öfver 6,850 kronor, och urvalet blef sålunda svårt nog. Tre målningar köptes — af August Hagborg, Zorn och Jungstedt.

På utställningen i Göteborg i somras hade museet för egna medel köpt tre svenska konstverk och för statsanslagets åt norska och danska konstverk liberalt afskilda del en Köpenhamnsbild af *Hennigsen* och *Kröyers* mästerliga nattbild från Skagen med de hvilande fiskarena (pastell, samma målning utförd i olja förekom på jubileums-utställningen i Berlin).

Emellertid ha museets samlingar sålunda blifvit ökade med en rad moderna konstverk af intresse, icke minst för den karakteristiska skilnaden mellan dem och flertalet af hvad som förut finnes att se i detta musei moderna afdelning. Detta är den allra modernaste konsten, och ej ens dess öfverdrift saknas.

Den är högeligen talangfull *här*, denna öfverdrift, det skall dock ej nekas. Det är *Liljefors*, som representerar den i sin stora roliga duk »Räffamilj på andfrukost», genialiskt fastän i gedigenhet ej uppgående mot hans »Räf och stöfvare» från i fjor. Liljefors är en af de mest sjelfständiga bland våra yngre målare. Han har sin teknik från Frankrike, men han har omsatt teorierna

efter sitt eget hufvud och fått sitt eget framställningssätt. Han är knappast fri från manér nu, men han utvecklar sig oupphörligt och kommer ej att stanna der han står. Och det talangfulla jemte det ytterst personliga i hans sätt att uppfatta djurens karakter och hans mästerliga sätt att återgifva dem i rörelse gifver stort intresse åt allt hvad han åstadkommer. På sista tiden har han öfvervägande skildrat solskensstämningar, solens lek bland gräs och blommor, djur i solskenet, fjärilar, småfoglar, kattungar, räfvar. Hans små panneau'er med en dylik detaljstudie äro verkliga små mästerstycken, och i hela riktningen står han ensam bland nu lefvande och verkande svenskar. Den tafla museet köpte är en stor duk, men der bristerna framträda tydligare än i de små läckra utkasten. Man finner det hela för föga allvarligt, för skizzeradt, man kan ej annat än hysa någon misstanke mot maneret, detta öfver allt återkommande gredelina, som gör att djurkropparna ej ha den *corpus,* man är van att se hos dem. Den konstbildade finner dock så mycket att glädja sig åt i taflan, liksom i allt hvad Liljefors åstadkommer, att han ej bryr sig om hvad som kan anmärkas mot den.

Till närmaste granne har Räffamiljen fått *Kröyers* utomordentligt stämningsfulla nattstycke »På stranden vid Skagen», och det är en farlig granne. Det är minsann få af nordens målare, som kunna taga upp täflan med Kröyer. Han har den skarpa uppfattningen, det kolossala minnet och den aldrig svigtande tekniken. Han har också den *naiva* blicken, och den kan ej skattas nog högt i denna den raffinerade virtuositetens tid, och han har den moderna skolans hela djerfhet och hänsynslöshet i naturskildringen. I sin från vårens Charlottenborgs utställning och sommarens Göteborgs exposition ryktbara »Musik i atelieren» gaf han en snillrik framställning af den danska konstnärsverlden och en med absolut mästerskap skildrad interiör, i bredd med hvilken *Hugo Birgers* »Frukosten hos Ledoyen på fernissningsdagen» alls ej kan stå sig, trots dess förtjenster såsom en rask improvisation, målad med mycken bravour och med några roliga porträtt.

Vårt museum plägar eljes ha otur med sina danska taflor. Vi ega exempelvis oerhördt klena dukar med så stora namn som Karl Blocks och Elisabet Baumann-Jerichaus. De senare årens inköp ha knappast gjort den danska afdelningen bättre. Nu räddar förstås Kröyer mycket. Jemte hans pastell köpte museet i Göteborg *Hennigsens* »Nytow», en obetydlig och tråkig tafla, som danska kritici sätta ibland Hennigsens sämre saker. Hvarför man kastade ut pengar på dylikt är ej godt att säga.

I Göteborg förvärfvades äfven en äkta konstnärlig teckning med pastellisättningar, »Katekes-förhöret» af *Georg Pauli* samt *Ingel Fallstedts* porträttbyst af kronprinsessan af Danmark. Fallstedt är den kvicka porträttskulpturens älsklingsbarn. Få eller ingen kan som han gifva liflighet åt ett hufvud, och hans små extravaganser visa hans teknik så vinnande fulländad, att man

ej har hjerta att sätta skygglappar på hans kvicka konst. Det generar honom hvarken att låta en porträttbyst storskratta, då detta skratt är karakteristiskt för personen, eller att låta ett par händer, omfattande en käppkrycka, sticka upp under personens haka.

Men han *kan* vara allvarlig, och hans karakteristik kan vara ej blott momentant träffande, utan verkligen djup. Hans porträttbyst i marmor af den danska kronprinsessan — han har skildrat henne i modern klädning med kragen stramt slutande omkring halsen och i hatt med blommor och en uppstoppad liten fogel uti — är ett gediget konstverk af ypperlig hållning, fullt värdigt att representera Fallstedts konst i ett museum.

Till statsinköpet i Stockholm mötte som sagdt många konstnärer, äldre och yngre, parisare och düsseldorfare. Gellerstedt, Jernberg, Holst uppträdde der jemsides med Larsson, Hagborg, Birger, Rosenberg, Gegerfelt, Hasselberg, Krouthén, Österlind. De utvalda tre taflorna blefvo:

August Hagborgs »En morgon i Cayeux», en stor strandbild, förgrunden, upptagande den stora dukens hela nedre hälft, öppen och fri, utan någon figur eller något fyllnadsföremål. Der bakom ligga de just hemkomna båtarna i rad, omgifna af fiskare och deras kvinnor, helt små figurer. Och bakom dem breder sig hafvet lugnt och stilla med den jemna mjuka himmeln ofvanför. Taflan verkar ovilkorligen uppfriskande, i ännu högre grad än Hagborgs äldre motiv från hafsstranden. Det är något mera omedelbart, mera rakt på sak gående i detta hans sista större arbete, och perspektivet är iakttaget med mästerskap, medan himmel och vatten äro lika friskt och lätt målade som på de bästa af Hagborgs studier. Arbetet visar hans konstnärliga skaplynne i dess bästa hvardagsdrägt och är sålunda typiskt, utan att likväl blifva egentligen betydelsefullt såsom konstverk.

Den andra utvalda taflan var *Zorns* stora akvarell »Vårt dagliga bröd». Om Zorn har jag så ofta haft tillfälle att tala, äfven i Finsk tidskrift, att hans utvecklingsgång och talang öfverhufvudtaget torde vara kända för denna Tidskrifts läsarekrets. Något nytt uppslag har han ej gjort sedan i fjor. Han reste härifrån — på bröllopstripp för resten — genom Tyskland, stannade ett par veckor någonstädes i Siebenbürgen, utom all civilisation, målade zigenare, hexor och skarprättare, stälde så kosan till Konstantinopel, men fick der tyfus och dömdes sedan till en tids overksamhet. Han träffades i Italien på vårsidan, dök upp i Paris under salongen, gonade sig på Dalarö under sommaren och var också i Dalarne för att måla en tafla till museum. Detta blef en skördescen, masar och kullor i solskenet på åkern, i förgrunden en gammal kvinna sittande vid kaffeelden, ett par barn i gräset, det hela en smula arrangeradt och ej riktigt helt, men i detalj gjordt med all denna raffinerade elegans, som Zorns pensel besitter.

Hans förnämsta arbete är det dock ej, *det* köpte Pontus

Fürstenberg i fjor, museet kom för sent med sitt anbud. Taflan hette »Mona» och utgjorde ett dubbelporträtt af Zorns moder och halfsyster. Der var mera än mästerlig teknik, der var en karakterSteckning, så fulländadt nobel, och en kärlek i behandlingen, sådan man sällan finner. Der hade konstnären gifvit det bästa han egde.

Zorn har utvecklat sig till en särdeles mångsidig konstnär. Han målar figurer och landskap med samma elegans och samma kraft, hans etsningar stå ej efter hans akvareller, och som tecknare har han allt sedan sin akademitid ett stadgadt rykte, — en rikt utrustad konstnärsnatur, hvars framgång varit allt igenom väl förtjent.

Jemte Hagborgs och Zorns nya arbeten valde museet en tafla af akademiens nuvarande resepensionär *Axel Jungstedt,* ett motiv från en bergsprängning i Schweiz, redbart och vackert måladt, men utan större betydelse. Man ville antagligen köpa äfven af en icke-opponent. Mot valet af just denna tafla kan ett och annat invändas, men det hör icke hit.

På tal om hvad nationalmuseet nyligen förvärfvat, få vi ej glömma de stora akvarellsamlingar, som finnas der och hvaraf en ganska omfattande utställning nu är ordnad i museets gravyrsal. Genom testamente af Egron Lundgrens broder, expeditionssekreteraren Mildhog Lundgren, erhöll museet i mars detta år en mängd konstföremål, hvaribland omkring ett tusen nummer akvareller, teckningar och skizzer af *Egron Lundgren.* Bland museets tidigare förvärfvade akvareller märkas 500 blad af *Billmark,* köpta 1872 efter hans död, 1200 blad af *Scholander,* köpta 1882 samt 500 blad af *Elias Martin,* köpta 1884.

Bland de profblad ur museets akvarellsamling, som nu äro utstälda, märkas studier af Pilo, landskap af Martin, genrer af Lafrensen den yngre, representativa bilder af Karl Fredrik Breda, Belanger, Desprez, Hilleström, Limnell, Fahlcrantz, Anckarsvärd, Röök, Way, Hjalmar Mörner, Wetterling, Beyer, Roberg, Troili. Raden af konstnärsnamn slutar med Regina Kyhlberg, Anna Gardell-Ericsson och Carl Larsson.

Det är sålunda en hel öfversigt af det svenska måleriets historia under sista århundradet, som här gifves. De flesta af konstnärerna äro representerade af arbeten, som visserligen ej alltid äro konstnärliga — man vet hurudan konsten var i vårt land i 1800-talets förra hälft — men som i dess ställe äro högeligen typiska. Af stort intresse är äfven den rikhaltiga Egron Lundgren-afdelningen, der särskildt den genialiske konstnärens kopior och studier efter italienska medeltidsmästare ega högt värde.

* * *

På konstutställningen i Göteborg utgjordes de mest omtalade svenska numren af grefve *Rosens* »Nordensköld», som jag

ej fått se ännu och således ej kan yttra mig om, af *Gustaf Cederströms* »Frälsningsarméen», *Björcks* »Susanna», *Berghs* »Min hustru», *Österlinds* »En olyckshändelse», *Hasselbergs* grupp »Farfadern», *Birgers* och *Liljefors'* här ofvan omnämda taflor.

Cederström hade framstält en scen från en krog i Paris. En ung kvinna med ett fint, blekt ansigte med svärmiskt uttryck har kommit in bland blusmännen och börjat tala. Det är mrs Booth sjelf, som stått modell för konstnären, och han har skildrat henne med all sympati, såsom taflans ljuspunkt gent emot de hånande, grinande, nyfikna eller indifferenta åhörarne. Den stora taflans största värde ligger i det väl funna motivet, det är en skildring ur det verkliga lifvet, som för hvarje dag som går har sina motstycken i verkligheten och som derför slår an på en hvar, äfven på de konstbildade, dock mest på den för konst intresserade lekmannen. Om dess konstnärliga egenskaper ha meningarna varit något delade, figurerna äro väl karakteriserade och sjelfva målningssättet kraftigt och bredt, men oroligt.

Orolig har *Björcks* utveckling varit. Gedigen var hans talang allt från början — se om hans första skede mina föregående öfversigter i denna tidskrift — och man kan alls icke säga att konstnären lemnat vårt hopp ouppfyldt. Han har gjort duktiga saker, men han har ej funnit sig sjelf ännu, han har gått i andras fotspår, och han låter oss ännu vänta på sitt eget mästerprof. Först var han på Skagen, målade som Kröyer och som Ancker, fick en i den gängse »Skagen-stilen» hållen, för öfrigt förtjenstfull tafla, »Nödskott», inköpt af museet i Köpenhamn, reste sedan till Paris, men snart derefter till Italien, skickade hem ett duktigt porträtt af sin unga fru och en bra utsigt från ett salutorg i Venedig, uppträdde derefter i Göteborg med den stora duken »Susanna», der han upptagit Julius Kronbergs teknik. Kronberg efter Kröyer, det är ett vindkast, som från öster till vester! Att måla naket har alltid varit Björcks starka sida och den framstår äfven här. Men han hade nu lagt bort sitt eget mustiga sätt att behandla menniskokroppen och följde Kronberg i dennes glatta behandling af ytan. Taflan blef liksom »Frälsningsarméen», Österlinds »Olyckshändelse» och Berghs »Min hustru» bofast på Göteborgs museum.

Om *Richard Bergh* har jag också förut haft tillfälle att tala. Hans porträtt, »Min hustru» kalladt, blef vid parisersalongen helsadt såsom ett af de bästa porträtt, der funnos. Det är måladt med samma gedigenhet som hans närmast föregående saker. Han har valt att skildra sin unga fru i familjens hvardagsrum, der hon sitter med sin sömnad — barnkläder — i knäet. Händerna ha nu sjunkit ned i skötet och blicken från de stora liksom undrande ögonen är eftertänksamt riktad ut i rymden, medan ett litet leende spelar på hennes läppar. Bilden är i färg ytterst diskret — påminner i detta fall om Edelfelts Pasteurs porträtt — det är luft i rummet, och accessoarerna, det lilla fönstret i bak-

grunden med dess leende solstråle, kaminen med tékannan, alla dessa bisaker stå utmärkt på sin plats, utan att störa totalintrycket.

Allan Österlind hör till de genuint franska svenskarna, till dessa som ej vilja måla annat än franska motiv och som tyckas helt och hållet förfranskade. Vår publik har aldrig bemärkt honom förr än nu, men nu har han också slagit sig igenom med verklig glans, enligt min åsigt likväl mindre genom sin »Olyckshändelse» än genom en stor genrebild, »Till dopet» kallad. Det är på en kyrkogård i norra Frankrike, en hel rad flickor står och väntar på dopskaran, som just synes i kyrkporten. De äro både tecknade och målade med en öfverraskande säkerhet och elegans, alla dessa flickor, och solljuset, som silar ned genom tjockt löfverk och kastar en hel kaskad af solfläckar på gestalterna och ned på marken, är präktigt återgifvet. Man trodde och hoppades att denna genomfriska och duktiga friluftsmålning, som var hembjuden till nationalmuseet, skulle stanna der, men af detta hopp blef intet. För en ung parisare är det ej det lättaste att komma in på museet, — hvarken Bergh eller Kreuger finnas der, men flere af deras jemnåriga, dem vida underlägsna.

* * *

Konstnärsförbundets utställning, med sina 170 nummer smakfullt anordnad i Theodor Blanchs konstsalong vid Kungsträdgården, utgör oktober månads »händelse» inom den stockholmska konstverlden. Karakteristisk för anordnarnes hållning är en dekoration på den tomma väggytan ofvanom läktaren. På ett rödt draperi har man anbragt en kolossal »Fogel Fœnix» af guldpapper. Storgalande flyger han upp från det brinnande jordklotet, som bär inskriften »Quand même». Samma allegori återfinnes på den illustrerade katalogens omslag.

Sjuttiofem af utställningens nummer hade förekommit på Göteborgs utställningen, och några hade funnit köpare der. Af de nya arbetena skall jag nämna de mest betydande.

Salens midtpunkt intogs af *Hasselbergs* stora gipsgrupp, »Farfadern», en gubbe, sofvande i sittande ställning med armarna om en ung gosse, som somnat i hans knä. Gossen är naken, gubben naken till midjan. Barnets genomsunda sömn är mästerligt uttryckt; det har småningom halkat ned på den gamles knä och kommit i en mycket obekväm ställning, men så är det ock nära att falla ned från sin plats. Den gamle sofver den lefnadströttes lätta slummer för ett ögonblick, hans domnade armar ha ingen kraft att uppehålla barnet. Konstverket är alltigenom gediget och ädelt, fullt värdigt »Snödroppens» mästare. Det är att beklaga att museet ej köpte det; den begärda summan — 11,000 kronor för dess utförande i carrara-marmor — fans ej för tillfället.

Hasselberg uppträder också med en vacker staty, »Första

uppfinningen» kallad och framställande en gosse, som experimenterar med ett litet vattenverk i en bäck. Utställningen är för resten ovanligt rik på skulpturarbeten. Förutom Fallstedts porträttbyster i terrakotta finna vi der *Lindbergs* kvinnostaty »Dimman», fin och behagfull i ställningen, der hon sväfvar helt lätt upp från jorden, men ej utan en smula pariser-koketteri i hela uppfattningen. Lindberg är också mera parisare än de flesta.

En ung *Kristian Ericson*, för närvarande elev vid École des beaux arts, har utstält dels en kvinnostaty, som är en duktigt modellerad studiefigur, dels en rolig byst, dels en snäcka, uppburen af hafsnymfer, en mycket vacker pjes med läckert utförda figurer, såväl de simmande nymferna, som den hvilken sitter öfverst på snäckans rand och styr.

Målarne visade knappast några nya uppslag på denna utställning, hvilken derför ej har samma intresse som den i fjor. Med undantag af Österlind, voro de sig alla lika. Några nya hade kommit till och framstält goda saker, dock intet verkligt betydelsefullt.

Mest omtalade blefvo Bergs och Birgers ofvannämda dukar, *Carl Larssons* vinterstycke, ett lyckadt försök att måla snön hvit, en stor duk full med bara snö, som verkar något tomt, men hvars goda studium måste vinna åskådaren till slut; vidare *Liljefors'* nya saker, en lifligt skildrad scen från ett hökbo, då hökmamma kommer med en dödad harunge till de skrikande och glupskt gapande ungarna, samt en solskensbit från skogen, der en räf spatserar fram med en dödad skata i munnen, utan att bry sig om offrets slägt och vänner, som ursinniga flaxa omkring honom, på försigtigt afstånd likväl, derefter *Kreugers*, i stämningen utmärkta »Regndag i Paris», en bild från de yttre boulevarderna i det parisiska vinterregnet, *Josephsons* karakteristiska »Byskvaller» med präktiga franska bondkvinnor, och med denna kuriösa teknik, som jag har svårt att förlika mig med, derför att jag inte kan tro på den, *Lindmans* stora, vackra utsigt från Stockholms ström en solig sommardag.

Lindman har ej varit vidare känd, kanske derför att han alltid målat så små taflor. Han höll sig länge till franska motiv, dem han utförde med miniatyrmålarens noggrannhet, utan att de verkade petigt för det. Elegansen var fulländad och friskheten saknades aldrig, men det var knappast andra än konstnärerna, som senterade de fina små panneau'erna. Nu har Lindman varit bosatt hemma, som husegare och rangerad karl, i flere år. Han har vant sig att måla svensk natur, höll sig först nere vid Öresund och på Gotland, der det fins något i sjelfva luften, som påminner om Frankrike, flyttade sedan sitt staffli till hufvudstadens närhet och till skärgården och har blifvit populär genom sina genomfriska små studier, klippor, klart vatten, klar himmel, genom sina Stockholmsmotiv — nationalmuseet köpte ett dylikt i fjor — och nu senast genom den stora »Strömutsigten». Man

ser staden utbreda sig i bakgrunden, till venster de södra bergen, till höger Kastellholmen. En väldig ångare styr i förgrunden rätt emot åskådaren, flere andra fartyg lifva taflan, och sommarhimmeln öfver allt samman är lätt och ljus. Man behöfver inte vara stockholmare för att finna sig uppfriskad af den taflan. Egendomligt nog har den ännu ej blifvit såld.

* * *

Jag yttrade att de utom konstnärsförbundet stående, hvilka ej ha sitt rykte färdigt, utan skola förtjena sig ett dylikt, under nuvarande förhållanden ha svårt att bli uppmärksammade i Stockholm. I Paris eller i Göteborg träffar man dem bland sina landsmän, men här i Stockholm äro de stundom rent af hemlösa och bli ej *så* kända som deras bröder opponenterna.

Ivar Nyberg har målat förträffliga saker, fick en af sina små studier inköpt af museet i fjor vid det stora notvarpet på akademiens utställning, och var på årets salong i Paris representerad genom en högst duktig studie, interiör af en skräddareverkstad på landet, — en sådan der tafla, der man aldrig ett ögonblick tviflar på att hvarje penseldrag är gjordt på stället, så sant äro figurerna insatta i rumdagern och så öfvertygande stå tonerna mot hvarandra.

Till musei inköp hade *Alfred Thörne,* som nyligen hemkommit från sin stipendieresa, sändt ett vackert och väl gjordt svenskt landskap med hafreskörd, samt *Edvard Rosenberg* lemnat en stor solig och käck svensk björkbacke i aftonbelysning. Ingendera kunde köpas.

Rosenberg har på de sista åren ej utstält just något här hemma. Han har hvarje år varit med om parisersalongen och fick nu senast *mention honorable* för ett vinterlandskap, motiv från Stockholms omgifningar. Men hemma har han ej brytt sig om att visa sina taflor. Han målar stora dukar, målar ljust, kraftfullt, dekorativt och så ärligt som någon, allting ute, direkt efter naturen. Hans konst är gedigen och skall väl bli erkänd äfven här hemma, förr eller senare.

På ett verkligen lysande sätt har en helt ung landskapsmålare *Anselm Schultzberg,* infriat de löften han som akademielev gifvit. Han har fått en talangfull rival i *Karl Flodman,* stockholmare, som målat förträffliga skånska fisklägen och strandbilder. Bland de nyligen ur akademien utgångna ha inga ens tillnärmelsevis nått en sådan mognad som dessa båda.

Georg Nordensvan.

Norden, *illustrerad skandinavisk revue,* är namnet på ett nytt tidskriftsföretag af storartadt slag, ämnadt att representera de vittra och artistiska sträfvandena ibland de genom skandinaviskt tungomål förbundna folken. Redaktionelt är företaget fördeladt

efter de nordiska hufvudländerna och har sitt hufvudsäte i Kjöbenhavn, der det utgår från Ernst Bojesens konstförlag. Utgifvare derstädes är *Vilhelm Möller,* för Norge *Henrik Jaeger* och för Sverige *Gustaf af Geijerstam.* Medarbetare vid tidskriften äro de ypperste literatörer och tecknare såväl från de nämda länderna som äfven några från Finland.

Vi bedja att få innesluta företaget i den läsande allmänhetens välvilja. Vi kunna på grund af det utsända första häftet lofva den en lika underhållande som njutningsrik lektyr, förhöjd genom behaget af delvis fulländadt vackra, i öfrigt alltigenom trefliga och karakteristiska teckningar. Af dess rika och omvexlande innehåll må vi nämna ett poem af *Henrik Ibsen,* försedt med en välträffad silhouett af skalden sjelf, ett annat poem af vår unge skald *K. A. Tavaststjerna,* ämnadt att tolka ämnet för *Alb. Edelfelts* bekanta tafla »På stocken», denna sjelf återgifven i en lyckad xylografiering. En om möjligt ännu näpnare bild är *Alfr. Schmidts* akvarell med *Chr. Richardts* förtjusande dikt »En Hemmelighed». Af *Harald Molander* innehåller häftet en pigg och pikant skildring af Hasselbacken, prydd med 15 teckningar af *Carl Larsson,* trefliga i sig sjelf och särskildt intressanta genom en mängd kända typer ibland Stockholms notabiliteter, som på ett skickligt sätt blifvit anbragta. I samma hänseende intressant är en liten vignett på bakre omslagets insida, som på sätt och vis ansluter sig till *Carl Möllers* i texten meddelade skildring om *Olaf Poulsen,* hvartill den talangfulle tecknaren *Hans Tegner* lemnat tio illustrationer.

Af det goda i första häftet kunde lika mycket ännu anföras. Vi nöja oss med att anteckna det och bifoga att den prydliga och gedigna tidskriftens andra häfte är snart att förvänta och att dess tredje häfte skulle utkomma i januari nästa år. Tilläggas bör ännu att subskriptionen, som kan ske hos alla bokhandlare i vårt land, är bindande för 6 häften, som utgöra ett band. Hvarje häfte, bildande ett helt för sig, är beräknadt till det måttliga priset af kr. 1: 50.

l—m—n.

Rättelser till oktoberhäftet. I anmälan af Macaulays »Lordi Clive» s. 285 utgår det först anförda exemplet »kova isku oli lyötävä».

I uppsatsen om kvinnofrigörelsen betecknas »Framtid» såsom Kvinnoföreningens tidskrift. Då i förra häftet af »Framtid» ingår redogörelse för föreningens årsmöte och i senare häftet uppges att det redigerats i enlighet med ett beslut af Föreningen, uppkommer lätt den föreställningen att »Framtid» är organ för Kvinnoföreningen, ehuru det icke står på titelbladet, ett förhållande som ju nog förekommer. Samma misstag lär tidigare hafva begåtts af en tidning och framkallat uttryckliga protester, ehuru de undgått oss. Då misstaget nu upprepas, torde detta måhända kunna tjena som en ursäkt för tonen i följande, till Red. insända

Dementi.

I 10:de häftet af Finsk tidskrift läses:

»Framtid, fria häften för frågor rörande kvinnans deltagande i kulturarbetet, I o. II; 141 s. liten 8:o. H:fors 1886, Edlunds förlag: pris 75+65 p.»

Vi rekommendera denna af recencenten sjelf nedskrifna titel till förnyad genomläsning och fråga om af densamma framgår att »Framtid» är »*Kvinnoföreningens*[1]) periodiska skrift», hvilket säges i den derpå följande recensionen.

Härjemte undanbeder sig Kvinnoföreningen en gång för alla äran af såväl »Framtid», som andra anonyma literaturalster i kvinnofrågan. H:fors d. 13 nov. 1886.

[1]) Kursiveradt af oss.

Högaktningsfullt
Elisabeth Löfgren,
Ordf. i Finsk Kvinnoförening.

Våra jernvägar och deras rentabilitet.

Den rastlösa verksamhet, det starkt pulserande lif, som kännetecknar vår tid på alla områden, men måhända främst dock inom sfären för det praktiska lifvet och de vetenskapliga forskningar, som hafva för mål att till nämda lifs fromma allt mer och mer taga i anspråk naturkrafterna och ständigt afvinna dem nya sidor för tillämpning, har äfven, om ock endast i mindre grad, nått våra aflägsna bygder och tryckt sin stämpel på de senaste decenniernas Finland.

Med för våra förhållanden stora steg har landet skridit framåt i utveckling. Mångahanda äro de härtill medverkande orsakerna, och svårt skulle det vara att ange i hvilken mån den ena eller den andra af dessa dervid tillkommer företrädet. Ty om äfven en ofantlig betydelse måste tillskrifvas den sjelfverksamhet, som i och med det konstitutionela lifvets återuppvaknande väckts inom landet, kan man å en annan sida ej heller ringa uppskatta verkningarna af de blidare väderleksförhållanden, hvilka under snart tjugo år icke låtit någon svårare missväxt öfvergå landet och derigenom möjliggjort en kapitalbildning med deraf alstrad utveckling åt alla håll. Och inom det kulturarbete, som genom dessa faktorer tagit en hos oss förut okänd fart, måste det oafbrutna arbetet på förbättrandet af landets kommunikationer i tidsenlig riktning och dervid främst anläggandet af jernvägar tillerkännas en, måhända ännu af mången icke tillfullo insedd vigt.

Vid en tidpunkt, då landet ännu genljuder af det jubel, som föranledts af öppnandet af den senast fullbordade länken af vårt jernvägsnät, utsträckt till nordligare bredd än någonstädes annars, torde en blick på detta näts utveckling icke sakna ett allmännare intresse. En redogörelse för våra jernvägars rentabilitet måste dervid anses så mycket mer påkallad, som äfven hos oss, i likhet med hvad man påträffar annorstädes, röster höjts emot det förmenta slöseri, som skulle ligga i ett fortsatt anläggande af jernvägar, och åsigter velat göra sig gällande, som anse att tidpunkten redan inträdt, då vårt land, såsom mån-

et annat, vore i begrepp att förbygga sig på jernvägsanläggningar.

Med ledning förnämligast af jernvägsstyrelsens berättelser skall i det följande en skildring lemnas af vårt jernvägsnät, dess utveckling och rentabilitet, afsedd hufvudsakligast för dem, som sakna håg eller tid att ur de officiela berättelsernas sifferlabyrint bilda sig ett omdöme i hithörande ämnen.

I.

Frågan om anläggandet af den första jernväg i landet väcktes redan under kejsar Nikolais regering och påträffas först officielt berörd i generalguvernörens skrifvelse af den 29 maj 1849 till chefen för väg- och vattenkommunikationerna, i hvilken denne anbefalles att låta verkställa nödiga undersökningar för en jernvägsanläggning emellan Helsingfors och Tavastehus.

Behofvet af en lokomotivbana var då ännu till den grad outredt, att det i maj 1851 inlemnade projektet med kostnadsförslag upptog alternativt en sådan och en hästbana. Frågan hann dock icke erhålla sin lösning, innan det orientaliska kriget utbröt, och detta uppsköt sjelffallet realiserandet af planen, till dess med freden en ny tid inträdt för landets ekonomiska utveckling.

Djupa voro de sår kriget lemnat efter sig. Förutom den till 16 miljoner mark beräknade krigskostnaden för statsverket genom ökad utgift för militära behof och minskad tullinkomst. hade landet och enskilde drabbats af ofantliga förluster genom störingar i handel och förvärf; sjöstädernas handelsflotta hade reducerats till hälften af sitt lästetal före kriget, och hvilka förluster handeln lidit kan man sluta deraf, att tullinkomsterna år 1855 nedgingo till nästan en tredjedel af sitt under freden förr vanliga belopp.

Men dessa förluster sporrade till ny verksamhet, och vid det besök kejsar Alexander II gjorde i Finland, öfverlemnade han vid den minnesvärda session han i senaten bivistade den 24 mars 1856 till senatens protokoll en på franska affattad not, som för den närmaste framtiden skulle utgöra programmet för styrelsens verksamhet. I den fjerde af notens fem punkter anmodas senaten att föreslå tillsättandet af en komité under generalguvernörens ordförandeskap i ändamål att öfverlägga om de åtgärder, som vore nödiga för att dels genom nya kanaler, dels

genom jernvägar, åstadkomma kommunikation emellan de inre delarne af landet och de finska sjöhamnarne samt hufvudstaden i kejsardömet. Härmed var frågan om jernvägen emellan Tavastehus och Helsingfors åter upptagen.

Efter mindre ändringar i banans förut föreslagna riktning, uppgjordes ett approximativt kostnadsförslag för en jernväg med terrassement för dubbel bana, ehuru till en början med enkelt spår, samt rörlig materiel, slutande sig å 2,199,280 rubel silfver. Förslaget vann senatens godkännande, och den 4 mars 1857 anbefaldes utförandet af banan med finska statsmedel enligt den uppgjorda planen. Sedan en särskild direktion för arbetets ledning blifvit tillsatt, begynte det egentliga banarbetet våren 1858 och bedrefs med en arbetsstyrka, som vexlade emellan 1,500 och 4,000 man om dagen.

Emellertid befans inom kort det beviljade anslaget otillräckligt; oförmånliga kursförhållanden, stegring af arbetslöner, tillkomna nya arbeten, deribland ståtliga stationer af sten, hade fördyrat arbetena och gjorde ett tillskottsanslag af 1,020,566 rubel nödigt; medan arbetet nalkades sitt slut, erfordrades ett ytterligare tillskott. Den 17 mars 1862 kunde slutligen Finlands första jernväg öppnas för trafiken; de sammanlagda kostnaderna för denna bana hafva beräknats till 14,694,700 mark eller öfver 141 tusen mark per verst.

Under tiden hade direktionen redan 1857 erhållit befallning att föranstalta en undersökning om möjligheten och sättet att åstadkomma en jernvägsförbindelse emellan Petersburg och Wiborg samt vidare åt Päijäne; senare tillkom uppdraget att låta uppgöra ett förslag till en jernväg emellan sistnämda sjö och Helsingfors—Tavastehusbanan, äfvensom emellan denna centralbana och Tammerfors.

För att närmare skärskåda dessa förslag och öfverlägga om åtgärder för underlättandet af kommunikationerna, tillsattes 1861 under generalguvernörens ordförandeskap en komité, som äfven inkom med ett omfattande förslag, hvilket, förutom inrättandet af flötningsleder och rensning af farleder, innehöll projekt till en kanalanläggning emellan Wesijärvi och Päijäne samt till jernvägar med terrassement för enkelt spår såväl emellan Riihimäki och Lahtis, der den östra banan ifrån Petersburg öfver Wiborg skulle tillstöta, som ock emellan centralbanan och Tammerfors; dessutom skulle en bibana förena banan Lahtis—Wiborg med

Saimen. Slutligen hemstäldes i förslaget om undersökning för en bana emellan lämplig punkt å Tavastehus-Tammerfors tillämnade jernväg och Åbo. Kostnaden för samtliga dessa jernvägsarbeten beräknades uppgå till 13,655,000 rubel silfver. Vid hemställan härom upplyste senaten att endast 100,000 rubel årligen kunde af statsverkets tillgångar användas för detta ändamål. Det föreslogs derför att utföra dessa arbeten i den ordning de genom sitt inflytande på det allmänna ansågos kunna mest gagna detta, och skulle början göras med Tavastehus—Tammerforsbanan, om icke omständigheterna medgåfve att samtidigt begynna äfven banan Riihimäki—Lahtis.

Emellertid hade frågan om Ständernas sammankallande framskridit så långt, att redan i maj månad samma år senaten sammanfattat de 52 frågor, hvilka främst påkallade Ständernas medverkan och som sedermera hänskötos till januariutskottets förberedande utlåtande. Bland dessa frågor ingick äfven den att bereda nödiga medel till befrämjande af väg- och vattenkommunikationer enligt af styrelsen granskade och godkända planer och kostnadsförslag. Från att hafva varit ett på administrationen ensam ankommande ärende, blef anläggandet af våra jernvägar sålunda beroende på hvardera statsmakternas åtgöranden.

Redan vid den första, 1863—64 års landtdag öfverlemnades till Ständerna frågan huru bristen på bekväma kommunikationer inom landet lämpligast kunde afhjelpas. Det gälde främst att i princip afgöra huruvida de inre vattensystemen skulle förenas med kusten medelst kanaler eller jernvägar, samt på hvad sätt de inre vattendragen sinsemellan borde bringas i förening. Ständerna tvekade icke att i förstnämda afseende tillstyrka anläggandet af jernvägar, samt att förorda kanaler och upprensning af farleder för föreningen emellan landets inre vattendrag. Härmed var ock vår jernvägspolitik bestämd i dess allmännaste drag för den närmaste framtiden.

Landtdagens åtgörande inskränkte sig dock icke till att afgöra principfrågan; Ständerna förordade tillika för sin del anläggandet af de två i propositionen i nämdt syfte föreslagna jernvägarne, banorna Tavastehus—Tammerfors och Riihimäki—Lahtis, äfvensom utförandet af kanalen emellan Wesijärvi och Päijäne. De motiverade detta beslut såväl dermed, att dessa banlinier, som stode i förbindelse med vidsträckta vattensystem, komme att tillföra den redan färdiga banan en ansenlig trafik,

som ock på grund af att dessa linier utgöra naturliga länkar i två stambanor, af hvilka den ena skulle förbinda hufvudstaden med någon punkt vid Österbottens kust och beröra de bördigaste delarna af denna provins, den andra ledas från Åbo eller landets sydvestra kust till dess östra gräns.

De för dessa arbeten nödiga kostnader, beräknade för jernvägarne till resp. 9,244,892 och 5,860,000 mark samt för kanalerna till 640,000 mark, ansågo Ständerna, jemväl i öfverensstämmelse med regeringens förslag, böra betäckas genom ett amorteringslån, till nominelt belopp af högst 18 miljoner mark, samt anvisade äfven medel för erläggandet af härför nödiga annuiteter.

Till följd af den derpå intraffade missväxten och ogynsamma penningeförhållanden fann regeringen emellertid icke skäl att begynna byggandet af dessa jernvägar. Derjemte hade den åsigten vunnit insteg, att landet, såväl af militära skäl, som för att bereda dess alster en lättare afsättning i kejsaredömet och öppna en jernvägsförbindelse med utlandet, borde i främsta rummet medelst jernväg förenas med Petersburg.

I sådant syfte förelades Ständerna vid 1867 års landtdag proposition om att de, med frångående af sitt tidigare beslut om utförandet af banan Tavastehus—Tammerfors, ville förena sig om att i främsta rummet en bana borde föras från Riihimäki öfver Lahtis till Petersburg; tillika förklarade sig regeringen vilja medelst en kanal öfver näset vid Lembois öppna en obehindrad vattenkommunikation emellan Tammerfors och Tavastehus.

Ehuru Ständerna biföllo till detta förslag, iklädde de sig, tillföljd af bondeståndets afvikande beslut, dock icke den af regeringen äskade garantin för nya annuiteter å ett utländskt lån, utan vidblefvo de anslag, som redan vid föregående landtdag i detta afseende beviljats. Derjemte ansågo de redan nu nödigt att upptaga två för vidare jernvägsanläggningar vigtiga frågor, i det de å ena sidan anhöllo om undersökning af möjligheten att utföra den föreslagna jernvägen enligt ett billigare byggnadssystem, å den andra önskade, om möjligt redan vid nästa landtdag, få sig förelagd en utarbetad plan öfver ett nät af stambanor för landet.

Tillföljd af Ständernas beslut anbefalte regeringen den 29 november 1867 om utförandet af Riihimäki—Petersburgs banan, så snart erforderliga medel genom lån blifvit anskaffade. Då banan äfven på ryskt område skulle utföras af Finland, under-

stödde ryska kronan företaget med 10 miljoner mark, under det vilkor bland andra att erhålla en tredjedel af rena behållningen af banans inkomster.

Arbetet begynte den 18 februari 1868 under ett af de svåraste hungersår Finland genomgått, och användes dervid under en del månader samtidigt ända till närmare tolftusen man. År 1869 upplätos delar af linien för trafiken, och redan den 11 september 1870 kunde hela banan öppnas för samfärdseln. Totalkostnaderna för den 346 verst långa banan stego till 27 1/2 miljoner mark eller något öfver 79 tusen mark per verst, ett resultat som ansågs särdeles tillfredsställande.

Emellertid hade den enskilda företagsamheten och spekulationen väckts till lif, och inom kort inlemnades till styrelsen olika ansökningar om koncession till utförande af privata jernvägar. Genom resolution af den 10 november 1869 beviljades den första koncession till bildande af ett aktiebolag för en jernväg mellan Hangö hamn och någon punkt af Helsingfors—Tavastehus jernväg i trakten af Riihimäki eller Hyvinge stationer, med tillstånd att i Hangö utföra nödiga hamn- och öfriga byggnader. Den 26 maj 1871 beviljades koncession åt Borgå stad att anlägga en jernväg från staden till Kervo station, och den 7 juni samma år afgjordes frågan om koncession å byggande af en jernväg från Åbo stad till Tammerfors med en förgreningsbana från lämplig punkt å densamma till Tavastehus sålunda, att af de två inlemnade ansökningarna, den ena af Åbo stad, den andra af kommunalrådet Ullner, den senares erhöll företrädet och blef beviljad. Af dessa banor öppnades den emellan Hangö och Hyvinge för trafiken den 8 oktober 1873, Borgåbanan 1875.

Under tiden hade Ständerna sammanträdt till 1872 års landtdag och på grund af föregående landtdags beslut fått sig förelagd frågan om planen för ett jernvägsnät i landet. Med anledning af regeringens proposition förklarade Ständerna att linien Tavastehus—Tammerfors—Åbo borde betraktas såsom nödvändig fortsättning af sydfinska stambanan; att Österbotten borde förbindas med södra Finland genom en stambana från Tammerfors norrut med ändpunkter i Wasa och Uleåborg; att en stambana för mellersta Finland borde dragas från nästnämda bana förbi Jyväskylä mellan Päijäne och Saimen till Simola eller annan station å Riihimäki—Petersburgsbanan, samt att den östra stambanan borde utgå från Wiborg eller dess granskap och dragas

mellan Saimen och Ladoga upp till Joensuu och möjligen derifrån genom Idensalmi till förening med den uleåborgska banan i Piippola socken. Då den första af dessa linier redan blifvit fullständigt undersökt, ansågo Ständerna att undersökning af de öfriga borde företagas och bland dessa främst den från Tammerfors till Wasa och Uleåborg samt dernäst den östra linien och resultaten af dessa undersökningar föreläggas påföljande Ständer jemte utredning, i hvilken mån närliggande kommuner vore villiga att bidraga till jernvägsanläggningarna.

I skild petition anhöllo Ständerna vidare att, i händelse den åt enskild person utfärdade koncessionen å Åbo—Tammerfors—Tavastehus jernväg komme att förverkas, till följd af att koncessionsinnehafvaren icke fullgjorde sina förpligtelser, regeringen ville låta för statens räkning utföra denna jernväg. Tillika åtogo sig Ständerna garanti för jernvägslån till ett belopp af ända till 20 miljoner mark, och skulle derjemte ett bidrag af en miljon mark, hvarmed Åbo stad förbundit sig att deltaga uti anläggningen, tagas i anspråk för ändamålet.

Det bör nämnas att Ständerna vid denna landtdag, med anledning af en proposition om statsjernvägarnes försäljning, på det bestämdaste motsatte sig en sådan åtgärd, och angående beviljande af subventioner till privata jernvägsanläggningar uttalade den önskan, att hvarje sådan ansökan skulle föreläggas Ständernas pröfning.

Den förutsatta eventualiteten inträffade i sjelfva verket. Regeringen förklarade derför, medelst förordningen af den 20 februari 1874, koncessionen förverkad och anbefalte utförandet af jernvägen Åbo—Tammerfors—Tavastehus för statens räkning. Den 22 juni 1876 öppnades denna för trafiken; de sammanlagda kostnaderna hade stigit till 19 $^1/_2$ miljoner mark eller det nog höga beloppet af 99 tusen mark per verst.

Vid 1877—78 års landtdag förelåg fortfarande frågan om planen för ett jernvägsnät. I propositionen härom föreslogs att mellersta stambanan skulle från Davidstad öfver St Michel och Jyväskylä ledas till Wasa med en sammanbindningsbana från Tammerfors öster om Näsijärvi till någon lämplig punkt å banan, förslagsvis Kuivasmäki. Den östra stambanan, från Wiborg öfver Joensuu till närheten af Kuopio, skulle ledas öfver Idensalmi förbi Uleåträsk till Uleåborg samt med en bana förbi Kuopio, genom Suonenjoki och Pieksämäki, förenas med lämp-

lig punkt å mellersta stambanan. Till närmaste utförande föreslogs en del å mellersta banan emellan Wasa och Jyväskylä jemte sammanbindningsbanan Tammerfors—Kuivasmäki.

Vid behandlingen af frågan funno Ständerna nödigt anskaffa yttermera utredning och anhöllo derför våren 1877 att en undersökning af linierna emellan Tammerfors och Etseri kapell öster eller vester om Näsijärvi skulle verkställas samt att en särskild kommission blefve utsedd för att, efter inhemtad noggrann kännedom om förhållandet i andra länder, afgifva utlåtande om det byggnadssystem, som för Finlands vidare jernvägsbyggnader vore det i ekonomiskt afseende mest fördelaktiga. Hvardera utredningen erhöllo Ständerna, sedan de om hösten ånyo sammanträdt.

Det af kommissionen föreslagna systemet ansågo Ständerna böra med möjligaste noggrannhet tillämpas. Der bibehålles visserligen den förra spårvidden af 5 engelska fot, och banöfverbyggnaden inrättas så, att de bestående banornas vagnar kunna löpa fullt lastade på de banor, som framdeles anläggas, men en minskning i utgifterna ernås genom begränsning af tågens hastighet till högst 2 $^1/_2$ mil i timmen äfvensom derigenom, att jordarbetena reduceras, såvidt sådant är förenligt med spårvidden och den rörliga materielens beskaffenhet; att broar och öfriga konstarbeten, der ombyggnad komme att medföra betydande kostnader och störingar, byggas solida af sten och jern, men deremot af trä, der lätthet till ombyggnad förefins och en väsentlig besparing kan ernås; att vid stationsanläggningarna följes möjligast största sparsamhet samt att passagerarevagnarna fördelas endast å tvenne klasser. Derjemte beslöto Ständerna för sin del att jernvägen emellan Tammerfors och Wasa, som borde till först utföras, skulle ledas österom Näsijärvi öfver Filppula ström och Kolho sund genom Etseri kapell. Härtill anvisades den beräknade behållningen i kommunikationsfonden under femårsperioden 1878—82 samt öfverlemnades åt följande ständer att afgöra om anskaffandet af möjligen derutöfver behöfliga medel.

Frågan om stambanenätet ansågo Ständerna ej så utredd, att de skulle kunnat, kommande landtdagar i förväg, fatta ett definitivt beslut. De anhöllo att en kommision måtte tillsättas med uppdrag att åstadkomma en mångsidig och noggrann utredning af alla de ekonomiska förhållanden, som i hufvudsak betinga de olika jernvägsliniernas betydelse, äfvensom att genom propo-

sition i ämnet nästa landtdag måtte beredas tillfälle att på grundvalen af denna utredning besluta om vidare jernvägsbyggnader. Anmärkningsvärdt är det uttalande Ständerna afgåfvo med anledning af den fråga, styrelsen hade väckt om uppskof med vidare jernvägsanläggningar till år 1880. Särskildt betonas att dessa anläggningar icke åsyfta en direkt vinst samt att jernvägarnes allmänt insedda stora indirekta nytta för landet och den landsdel de beröra gjorde det önskvärdt att genom oafbrutet arbete, så fort möjligt vore, bereda ännu af dessa oberörda delar af landet de fördelar, detta kommunikationsmedel har att erbjuda.

Den 7 april 1879 förordnades om Wasa jernvägs byggande i den af Ständerna angifna riktningen. En skild byggnadskomité blef såsom förr tillsatt; arbetena å linien vidtogo i slutet af juni samt erhöllo en större utsträckning från 1882 års början, så att en provisorisk trafik kunde anordnas i november samma år och banan öppnas den 29 september 1883. Den 286,6 verst långa banan hade enligt kostnadsförslaget beräknats till 22,987,000 mark, men utförts för en summa af 15,254,479 mark eller 53,200 mark per verst; hvarvid dock bör märkas att alla för banbyggnaden från utlandet införskrifna materialier blifvit tullfritt införda samt delvis erhållit vid transport å statsjernvägarne 50 procents fraktnedsättning.

Detta synnerligen tillfredsställande resultat har till stor del tillskrifvits tillämpningen af det billigare byggnadssystem, som i och med denna banas utförande vunnit insteg vid våra jernvägsbyggnader. På grund af detta resultat har man ock ansett att möjligheten af jernvägsanläggningar inom vårt glest befolkade land i betydlig mån tilltagit. Ständerna vid 1882 års landtdag tvekade icke heller att uttaga ett väsentligt steg till utvidgandet af vårt jernvägsnät. Efter en het strid, som gälde att afgöra icke blott huruvida det nordliga Österbotten eller Savolaks främst skulle komma i åtanke, utan äfven frågan, medelst hvilken väg Uleåborg borde förenas med den södra delen af landet, segrade anhängarene af den österbottniska banan. Dock skedde detta först efter en sammanjemkning af de olika ståndens beslut, hvarigenom bestämdes att banan, utgående från Östermyra station, skulle vid Gamla Karleby beröra kusten och derefter på ett afstånd emellan 2 till 4 mil från denna ledas till Uleåborg.

Vid denna landtdag fattade Ständerna beslutet att i öfverensstämmelse med regeringens proposition med 10 miljoner mark

inlösa för finska statens räkning den inom kejsaredömet belägna delen af Riihimäki—St Petersburgs banan.

Arbetena på Uleåborgsbanan begynte å den södra hälften våren 1884, å den norra bandelen i augusti samma år samt fortskredo, med en arbetsstyrka af ända till sex tusen man och något derutöfver, så, att en provisorisk trafik å den sydliga bandelen till Gamla Karleby kunde öppnas den 1 december 1885 och utsträckas under sommaren innevarande år ända till Kannus station; den 29 oktober öppnades hela banan för trafiken, ehuru ännu en del arbeten återstå att utföra. Med denna bana har vårt jernvägsnät berört den 65 graden och utsträckt sig nordligare än någon annan jernväg. De beräknade kostnaderna för den 321 verst långa banan, två bibanor inberäknade, uppgå till 19,840,000 mark och torde i det närmaste komma att motsvara de verkliga utgifterna, hvilka sålunda stiga till omkring 61 tusen mark per verst.

Under år 1885 har en bibana om 18 verst emellan Simola station och Saimen vid Willmanstrand slutförts för en summa af något öfver 1,100,000 mark eller 62 tusen mark per verst med öfverskottsstatsmedel, äfvensom utförandet af Savolaksbanan, från Kouvola eller Kaipiais öfver St Michel till Kuopio, beräknad till en längd af omkring 245 verst samt en kostnad af något mer än 16 miljoner mark, beslutits af Ständerna vid sagda års landtdag. Dess definitiva sträckning beror, såsom kändt, på försiggående undersökningar.

Den mängd petitioner, som vid senaste landtdag inlemnades angående jernvägsbyggnader eller subventioner till sådana privata företag, kännetecknar på ett ojäfaktigt sätt att man allmännare begynt inse vigten af jernvägar för landets olika delar. att en lifligare åtrå vaknat, att så fort som möjligt komma i åtnjutande af de fördelar dessa erbjuda. Å en annan sida synes man inom styrelsen alltmera kommit till den åsigt, att privata jernvägsföretag inom vårt land icke äro synnerligen att bygga på, samt att regeringen, i stället för att i subventioner uppoffra summor, som uppgå till större delen af de för sådana företag beräknade kostnader, gör klokare i att, så vidt möjligt, utföra de med allmän nytta förenade jernvägsanläggningarna för statens räkning.

Derpå torde de senast vidtagna åtgärderna med afseende å Björneborgs- och Kotkabanorna häntyda, och hafva derför näst-sammanträdande Ständer måhända att emotse förslag icke blott

angående utförandet af den karelska banan, utan möjligen äfven af Björneborgs jernväg och en fortsättning af den savolakska banan till södra kusten.

II.

För att lemna en åskådlig bild af vårt jernvägsnät och dess skilda länkar, sammanställas i denna afdelning några data, som hänföra sig till dem.

Banan:	Banans längd i verst.	Antal: Statio-ner.	Antal: halt-punk-ter.	Ursprungliga anläggnings-kostnaden i mark afrundad till hela tusental.	Kostnaden per verst af banan i rundt tal.
1. **Helsingfors—Tavastehus—St Petersburg**					
i hufvudbana:					
delen Helsingfors—Tavastehus	100,18	48	7	14,695,000	141,000
,, Riihimäki—St P:burg	345,47			27,525,000	79,000
i bibanor	12, 2			1,117,000	62,000
banan Simola—Willmanstrand	17,92				
2. **Uleåborgsbanan**				enligt kostnadsförslaget	
i hufvudbana	812,51	13 af dessa två hamnst.	14	19,840,000	61,000
i bibanor till Yxpila hamn och Toppila sund	8,83				
3. **Wasabanan**	286,64	8	14	15,254,000	53,000
4. **Åbo—Tammerfors—Tavastehus**					
i hufvudbana:					
delen Åbo—Toijala	119,61	14	5	19,559,000	99,000
,, Tavastehus—T:fors	74,37				
i bibanor till Åbo hamn och Näsijärvi	3, 4				
5. **Hangö—Hyvinge**				värderad vid inlösningen till	
i hufvudbana	139, 4	8	8 upptagningsplattformer.	10,560,000	74,000
i bibanor till Lappvik hamn och Kyrkstad såg	3,93				
Summa:					
hufvudbana, då banan Simola—Willmanstrand inberäknas	1,396,10 verst 1,492, 2 kilom.	91	40 och 8 plattformer.	108,550,000	76,000 per verst 71,000 per kilom.
bibanor	28,36 verst 30,3 kilom.				

Hela jernvägsnätets banlängd, med undantag af den privata Borgåbanan om 30 verst, utgör sålunda 1,424,5 verst eller 1,522,5 kilometer.

Å Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgs jernväg har hufvudbanan emellan St Petersburg och Levaschowa dubbelt spår på en längd af 18,36 verst; terrasseringen emellan Helsingfors och Tavastehus är utförd för dubbel bana. Bibanorna leda till Uspenska begrafningsplatsen, Raivola bruk, Wesijärvi och Sörnäs hamnar samt Sairio lastbrygga vid Tavastehus. Endast tre stationer vid hela nätet räknas till 1 klassens, nämligen stationerna i Helsingfors, Wiborg och St Petersburg.

Vid hufvudbanorna är medelafståndet emellan två närliggande haltpunkter omkring 11 verst; afser man från den närmast St Petersburg och Helsingfors liggande bandelen, der den lokala trafiken påkallat en mängd haltpunkter, blir detta medelafstånd omkring 12 verst; det största afståndet mellan två närliggande haltpunkter är 23 verst; det minsta 5 verst, då man afser från nyssnämda bandel, der detta afstånd är endast 1 verst.

Då hufvudriktningen af länkarne i vårt jernvägsnät utgöres af betydligt böjda linier, kan det vara af intresse att jemföra afstånden per jernväg och längs landsväg emellan några städer vid jernvägsnätet och de förnämsta punkterna för trafiken, Helsingfors och St Petersburg. Dessa afstånd angifvas i verst uti följande tabell.

Från \ till		St Petersburg.	Wiborg.	Hangö.	Åbo.	Tammerfors.	Wasa.	Gamla Karleby.	Uleåborg.
Helsingfors	längs jernväg	413	293	194	256	175	461	516	703
	längs landsväg	417	276	138	198	208	482	533	734
St Petersburg	längs jernväg	—	120	497	585	454	740	795	982
	längs landsväg	—	141	548	578	476	729	673	754[1]

[1]) Afstånden längs landsväg äro upptagna enligt äldre uppgifter och kunna möjligen hafva undergått någon förändring tillföljd af nyare landsvägsanläggningar.

För att erhålla ett begrepp om jernvägarnes höjdförhållanden, skola vi från St Petersburg såsom utgångspunkt följa banan från öster till vester.

Inom kejsardömet genomlöper banan lågländta trakter och når ingenstädes en höjd af 100 fot öfver hafvet; redan vid Raivola station har den dock stigit till 180 fot för att nära Perkjärvi nå sin högsta höjd öster om Wiborg af 200 fot och derefter sänka sig mot hafvet vid sistnämda stad. Härifrån stiger banan åter i allmänhet ganska jemnt för att emellan Davidstad och Kaipiais nå en höjd af nära 380 fot och sedan sänka sig mot Kymmene elfdal, hvilken den öfverskrider vid 200 fots höjd. Derefter stiger banan åter betydligt, når vid Nyby sin största höjd på sträckan St Petersburg—Helsingfors, omkring 400 fot, samt håller sig ända till Hyvinge på en höjd öfver 300 fot. Från Hyvinge, der banan har en höjd af 383 fot, sänker den sig ganska jemnt mot hafvet vid Helsingfors; åt Hangö deremot varierar höjden betydligt, stiger nära Lojo till 325 fot och sänker sig vid Ekenäs till 20 fot öfver hafvet.

Från Riihimäki norrut löper banan på en höjd af omkring 300 fot ända till Toijala, hvarifrån den höjer sig på sträckningen till Åbo för att på andra sidan om Urdiala nå sin största höjd af 450 fot och derefter ganska regelbundet sänka sig mot hafvet. På grenen till Tammerfors förblir banan i allmänhet på den förra höjden, men öfverstiger dock emellan Lembois och staden en höjd af 400 fot.

Från Tammerfors, der banan ligger 320 fot öfver hafvet, stiger den och passerar höjder öfver 450 fot för att med ett starkt fall af 164 fot på 6 $^{1}/_{2}$ verst uppnå Orihvesi station, vid Längelmävesi. Härefter stiger banan åter betydligt, passerar flere höjder, en del öfver 500 fot, faller vid Kolho station till 366 fot, för att åter stiga och vid Myllymäki uppnå den högsta punkten i hela vårt jernvägsnät, 600 fot öfver hafvet. Sedan banan mellan Etseri och Töysä passerat vattenskilnaden emellan de tavastländska och österbottniska vattnen, faller den först jemnt för att ännu någon tid hålla sig på en höjd af något öfver 350 fot och derefter vid Östermyra under 10 verst sänka sig hela 206 fot mot slätten. Sedan banan slutligen passerat den låga vattenskilnaden emellan Lappo och Kyrö ådalar, inträder den på en oafbruten slätt med sakta sänkning till hafvet vid Wasa.

Uleåborgsbanan slutligen sänker sig i allmänhet långsamt

från Östermyra mot hafvet vid Gamla Karleby för att derefter stiga till sin största höjd af 358 fot emellan Kilpua och Wihanti och kort derpå nedstiga till Limingo äng och kusten.

Häraf framgår att de största vexlingar i banans lutningsförhållanden måste förekomma å Wasa och Hangö banor, hvilket ock bekräftas af följande tabell, upptagande i procenttal af liniernas hela längd såväl längden af den horisontala delen och lutningar som längden af rakbana.

Banan:	horisontalt	i lutningar		rakbana
		ända till och med 1:200	mer än 1:200	
Helsingfors—Tavastehus—St P:burg	26,1 %	46,1 %	27,8 %	79,6 %
Åbo—Tammerfors—Tavastehus	22 %	38,8 %	39,2 %	65,5 %
Hangö—Hyvinge	19,3 %	24,3 %	56,4 %	65,3 %
Wasabanan	16,8 %	35,8 %	47,4 %	65,6 %
Uleåborgsbanan	20,9 %	mindre än 1:100 64,4 %	1:100 14,7 %	81,8 %

Den största lutningen är å Hangö och Wasa banor, 1:80; å öfriga deremot endast 1:100. Den längsta raka linie förekommer å Uleåborgsbanan vid Wihanti haltpunkt samt uppgår till 21,2 versts längd.

De mest anmärkningsvärda konstarbeten, äro på de skilda banorna:

Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgsbanan: fackverksjernbron öfver Kymmene elf, bestående af tre stycken isolerade spann af 60, 215 och 60 fots vidder; fackverksjernbron öfver Kivisilta sund, bestående af tre isolerade spann af 91 fots vidd; bron öfver Hiekka sund vid Wiborg, bestående af tio isolerade plåtbroar och åtta sprängverk af trä, alla af 29 fots vidd, samt en svängbro af jern, lemnande för sjöfarten två fria öppningar om likaledes 29 fot;

Åbo—Tammerfors—Tavastehus banan: bron öfver Wanajavesi vattendrag invid Tavastehus med en totallängd af 308 fot, bestående af fem isolerade plåtbroar med 39 fots fritt spann samt en likarmad svängbro med 38 fots öppningar;

Hangö—Hyvinge banan: bron öfver Pojo viken, bestående af tvenne delar à 441 och 558 fots längder; spannen utgöras af isolerade plåtbroar med 39 fots fri vidd, hvilande på med beton fylda gjutjernsskrufpålar, samt en symmetrisk svängbro, lemnande för sjöfarten två fria öppningar af 34 3/4 och 35 1/3 fot;

Wasabanan: bron öfver Kyrö elf, bestående af en schwedler bjelke af 150 fots spann; Yrösjoki viadukt i Orihvesi socken med två ändspann af 80 fot och åtta mellanspann af 20 fot på kolonner af valsadt jern; samt bron öfver Filppula ström med två spann af 40 fot och ett midtspann af 70 fots vidd.

Uleåborgsbanan: en mängd betydliga broar, hvilka gifva den en speciel karakter; bland dessa bron öfver Uleåelf, som har det största brospannet i de nordiska länderna, 336,8 fot; bron öfver Lestijoki med ett spann af 200 fot; bron öfver Temmes och dermed förenade åar med ett spann af 175 fot; bron öfver Siikajoki två spann af 150 fot samt broarne öfver Kalajoki och Wetil åar, hvardera tre spann af 110 fots vidd.

För utförandet af den rörliga materielens remont och diverse arbeten finnas mekaniska verkstäder anlagda i Helsingfors, Wiborg, St Petersburg, Hangö, Åbo, Wasa och Uleåborg. Centralverkstaden i Helsingfors har dessutom varit sysselsatt med färdigande af ny rörlig materiel, senast af hela vagnsparken för Uleåborgsbanan; tillverkningsvärdet vid alla verkstäderna sammanlagdt har de senare åren vexlat emellan en half och en miljon mark årligen, af hvilka omkring två tredjedelar och derutöfver belöpt sig på centralverkstaden. — Gasverk äro inrättade i St Petersburg och Wasa samt för tillverkning af fettgas för belysning af de nordliga banornas passagerarevagnar, ett i Östermyra.

Vid sistnämda station, der de olika tågen stanna öfver natten, äro nattherbergen inrättade för passagerare och tågpersonal. Hvad slutligen den rörliga materielen vidkommer, uppgår denna å de skilda banorna till följande belopp lokomotiv och vagnar:

	lokomotiv	passagerare-vagnar	godsvagnar
Helsingfors—T:hus—St P:burg	61	183	1,436
Åbo—Tammerfors—Tavastehus	24	38	530
Hangö—Hyvinge	13	27	270
Wasabanan	15	27	257
Uleåborgsbanan	17	29	280
Summa	130	304	2,773

Kostnaderna för anskaffandet af denna materiel torde hafva uppgått till omkring 17 miljoner mark.

III.

I det föregående hafva de af Ständerna anvisade anslagen till jernvägsanläggningarna blifvit berörda; vi vilja här sammanföra de åtgärder, regeringen vidtagit för anskaffandet af de för dessa anläggningar nödiga medel.

Såsom redan nämts, förordnades, då utförandet af Helsingfors—Tavastehus jernväg begynte, att de beräknade kostnaderna, till ett belopp af 2,199,280 rubel silfver, skulle bestridas af finska statsmedel. Då emellertid denna summa visade sig vara otillräcklig och ett tillskott af 1,020,566 rubel silfver blef behöfligt, anvisades dessa medel att utgå ur ett lån, hvilket enligt kungörelsen den 30 april 1859 skulle emot utfärdande af statsobligationer i tre serier, i mån af behof upptagas i kejsaredömet till ett belopp af ända till 5 miljoner rubel, dels för jernvägsarbeten, dels för åkerbrukets, industrins och handelns understödjande. Af detta lån anslogs 2 $^1/_2$ miljon att användas till kommunikationernas förbättrande och ingingo i en särskild fond, benämd kommunikationsfonden, som ställdes under bankens förvaltning; räntan å lånet bestämdes till 4 $^0/_0$, amorteringen till 2 $^0/_0$, regeringen dock obetaget att öka detta belopp.

Vid 1863—64 års landtdag hade Ständerna, såsom nämdt, för kommunikationsanstalternas förbättrande åtagit sig garantin för ett amorteringslån till nominelt belopp af högst 18 miljoner mark. Då regeringen i anseende till rådande förhållanden ansåg högst ofördelaktigt att upptaga ett utländskt lån, förordnades den 13 juli 1865 om upptagandet af ett statslån inom landet till ett belopp af 6 miljoner mark. Detta lån skulle under namn af jernvägslånet upptagas mot 5,4 $^0/_0$ ränta i mindre poster åren 1865, 66 och 67, samt återbetalas 1873, 74 och 75 med två miljoner om året. Tillföljd af 1865 års missväxt instäldes dock jernvägsbyggnaden och upptogs derför endast det redan till teckning utbjudna beloppet om 1,200,000 mark, deraf öfver hälften redan då influtit i kommunikationsfonden.

För byggandet af Riihimäki—St Petersburgs banan blef ett utländskt lån nödvändigt under de mest svåra förhållanden för landet. Dessa betingade äfven de hårdaste vilkor för det år 1868 med bankirhuset Erlanger et Söhne kontraherade lånet

till nominelt 4,670,000 thaler mot 6 % ränta och $^1/_2$ % i amortering, förutom en betydligare kapitalrabatt. Dock öfvertog långifvaren fast endast $^3/_5$ af lånet och förbehöll sig för den återstående delen optionsrätt ända till 1868 års utgång. Då emellertid försäljningen på de utländska börserna af redan emitterade obligationer å lånet icke hade påräknad framgång, undertecknades ett nytt fördrag med nämda bankirhus, hvarigenom optionssumman bestämdes till nominelt två miljoner thaler, mot hvilka långifvaren i stället för räntebärande obligationer erhöll 240,000 premieobligationer à 10 thaler utan ränta. Sålunda blef det ursprungliga lånet fördeladt på två olika lån, det det ena à 6 % till nominelt 2,670,000 thaler, det andra till nominelt 2,400,000 thaler emot premieobligationer.

Emellertid befunnos dessa lån otillräckliga för bestridandet af kostnaderna för jernvägen, hvarför genom kungörelse den 15 januari 1869 förordnades om upptagandet inom landet af ett låneförskott för statsverkets räkning, benämdt 1869 års jernvägslån, till ett belopp af 4 miljoner mark, mot obligationer à 4,8 procents ränta och förfallna till inlösen vid utgången af sjette året från utgifningsdagen.

Vid 1872 års landtdag åtogo sig Ständerna garanti för nya statslån till jernvägsbyggnader, till belopp af ända till 20 miljoner mark; men önskade tillika att det belopp, som af 1869 års lån återstode vid 1873 års ingång, blefve konverteradt till ett stående lån. Derjemte anhöllo de om inrättandet af en särskild kommunikationsfond.

Visserligen hade derförinnan tidtals en så benämd fond varit anordnad; nu deremot skulle såväl inkomsterna från de med Ständernas medverkan tillkomna jernvägs- och kanalanläggningarna, som ock de anslag, hvilka af Ständerna anvisades till kommunikationsanstalternas förbättrande eller till annuiteter för jernvägslån, bokföras och förvaltas i denna fond. Från den skulle bestridas såväl drift- och remontkostnaderna för kommunikationsanstalterna, som utgifterna för nya anläggningar, räntan å 1869 års jernvägslån samt annuiteter till de af Ständerna garanterade lånen för ifrågavarande ändamål.

Sedan byggandet af banan Åbo—Tammerfors—Tavastehus för statens räkning blifvit anbefaldt, kontraherades den 8 maj 1874 med Finlands bank och M. A. von Rothschild et Söhne ett nytt jernvägslån till nominelt 16,200,000 tyska riksmark à

$4\,^1/_2$ procent att likvideras inom 42 år medelst utlottning af obligationer.

Härmed afslutades egentligen raden af lån för nya jernvägars anläggande. Ty då Hangöbanan 1875 af statsverket inköptes för ett nominelt pris af 10,559,809 mark, upptogs hvarken lån eller begärdes dertill Ständernas medverkan. Det i augusti 1880 med Finlands bank och M. A. von Rothschild et Söhne afslutade $4\,^1/_2$ procents konverteringslånet till nominelt 7,374,000 tyska riksmark, att likvideras inom $30\,^1/_2$ år, hade åter för ändamål att inlösa de till den 1 februari 1881 uppsagda, icke utlottade obligationerna af 1868 års 6 % lån. Slutligen afsåg det i november 1882 äfven med Finlands bank och M. A. von Rothschild et Söhne afslutade 4 % lånet till nominelt 8,100,000 tyska riksmark, att under 42 år likvideras, att i öfverensstämmelse med Ständernas beslut samma år, återbetala ryska riksskattkammarens bidrag till St Petersburg—Riihimäki jernvägsbyggnad. Utförandet af såväl Wasabanan, som Uleåborgs jernväg har icke erfordrat något lån, utan bekostats med kommunikationsfondens behållningar; bibanan från Simola till Willmanstrand har åter bygts med öfverskottsstatsmedel för en summa af 1,117,064 mark och med Ständernas bifall i afseende å förvaltningen införlifvats med Helsingfors—Tavastehus—St Petersburg jernväg.

Det bör ännu nämnas att vissa förändringar sedan senaste landtdag vidtagits med afseende å kommunikationsfonden för vinnande af större öfverensstämmelse med fondens ursprungliga ändamål och dess ställning inom statsbudgeten. I enlighet med regeringens förslag beslöto nämligen Ständerna att från och med år 1886 samtliga statsjernvägars — således äfven den hårintills undantagna Hangöbanans — trafikresultat upptagas under kommunikationsfonden samt att den till 35 % bestämda anparten af inkomsten från Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgs jernväg icke vidare öfverföres till statsfonden; men att deremot annuiteterna för 1862 års statslån skola bestridas från kommunikationsfonden. Såsom en ersättning för den förlust, hvaraf sistnämda fond komme att härigenom drabbas, skulle till denna från amortissementsfonden, ur hvilken annuiteterna för detta lån utgått, öfverföras ett kapitalbelopp af 2 miljoner mark i obligationer.

Ofvannämda lån à $4\,^1/_2$ %, som i december 1862 afslutats med M. A. von Rothschild et Söhne till ett belopp af 4,400,000

thaler, afsåg en konsolidering af statsverkets svätvande skuld samt anskaffandet af metalliskt mynt för att ordna penningecirkulationen; men då skulden tillkommit hufvudsakligen genom utförandet af Helsingfors—Tavastehusbanan, kunde lånet med skäl påföras kommunikationsfonden. Då emellertid det ursprungliga beloppet af detta lån öfverstiger hela kostnaden för Helsingfors—Tavastehus jernväg, måste man, i händelse 1862 års lån tages med vid beräknandet af de lån, som påkallats för jernvägsanläggningarna i landet, alldeles utesluta 1859 års lån, ehuru, såsom redan nämts, en del af kostnaderna för den första jernvägen dermed blifvit bestridd. Ett sådant utbyte är så mycket mer lämpligt, som annuiteterna för sistnämda lån fortfarande, såsom härintills, utgå ur allmänna statsfonden.

Alla de lån, som sålunda kunna anses upptagna för jernvägsanläggningar, äro numera bokförda under kommunikationsfonden, och uppgår hela deras sammanlagda, den 1 januari 1887 ännu oguldna belopp till omkring 51 miljoner mark. Annuiteterna för dessa lån upphöra emellan åren 1905 och 1924 samt utgjorde enligt innevarande års statsförslag 3,452,000 mark, af hvilka amorteringsbeloppet uppgick till 1,195,796 mark 25 p.

Kommunikationsfondens ställning framgår ur statsförslaget för innevarande år, enligt hvilket den beräknade behållningen

från 1885 utgjorde	1,307,384 mk 53 p.
inkomsten af bränvinsskatten	3,885,000 »
nettoinkomsten från jernvägarne och Walkeakoski kanal	2,889,000 »
från amortissementsfonden öfverförda obligationer	2,000,000 »

Utgifterna ur fonden beräknas deremot under år 1886 utgöra:

i annuiteter för samtliga lån	3,452,000 mk
för reseunderstöd, jernvägsundersökningar och tillskott för bestridande af trafikkostnaden för Hangöbanan	141,000 »
för Uleåborgs jernvägsbyggnad	5,500,000 »

och skulle sålunda behållningen, att under året användas för Savolaks jernväg, uppgå till 988,384 mk 53 p. Häraf synes att, sedan Uleåborgs jernväg icke mera kommer att taga fondens tillgångar i anspråk, något öfver 3 miljoner mark årligen torde kunna påräknas för utförandet af Savolaks jernväg.

Den brist, som måhända uppstår för de af senaste landtdag ur fonden anvisade anslag, har äfven af Ständerna förutsetts, och i det de bemyndigat styrelsen att vid lämplig tidpunkt upptaga ett 4 % amorteringslån till nominelt 17,600,000 mark för att dermed konvertera det då återstående beloppet af 1862 års 4 1/2 % lån, hafva de anslagit kapitalöfverskottet dervid till betäckande af den möjliga bristen i kommunikationsfonden.

Sålunda kan minst hälften af de för Savolaks jernväg beräknade kostnaderna betäckas inom innevarande treårs finansperiod, äfven som det återstående beloppet af dessa kostnader, något mer än 8 miljoner mark, sannolikt under följande finansperiod bestridas af tillgångarne i kommunikationsfonden. I alla fall återstår dock en möjlighet att genom konvertering främst af 1874 års 4 1/2 % lån, utan ny skuldsättning, utföra icke blott denna bana, utan ock de jernvägsbyggnader, hvilka vid 1888 års landtdag kunna beslutas att under närmaste framtid utföras.

Ett sådant resultat är dock till någon del beroende af de redan för trafiken öppnade banornas rentabilitet; vi skola derför framdeles taga denna i närmare betraktande.

Af det föregående finna vi emellertid att vårt land efter ett krig, som till stor del förstört dess handelsflotta och fordrat icke ringa uppoffringar, inom knappa tre decennier, hvarunder det drabbats af missväxter och 1867—68 års svåra hungerår, dels medelst statslån, hvars oguldna belopp den 1 januari 1887 uppgå till icke mera än omkring 51 miljoner mark, dels med besparade statsmedel, en del af bränvinsskatten och nettobehållningen af jernvägarne, kunnat utföra ett jernvägsnät om 1,500 kilometers banlängd, som i ursprungligt anläggningskapital erfordrat mer än 108 1/2 miljon mark.

Frithiof Neovius.

Borgå landtdag. *)

»Så länge ännu stridens utgång är oviss och till dess ett fördrag mellankommer, hvarigenom regenten sjelf afsäger sig sin rätt, beror det», säger Calonius i sitt bekanta rektorsprogram, »ej på undersåtens godtfinnande att afskudda sig sina pligter som sådan, om han ej vill befläcka sig med förräderiets ärelösa brott».

Det vore dock orättvist att på Borgå landtdag och dess män tillämpa ofvan citerade ord. Sedan tidpunkten för deras framträdande (den 21 juni 1808) hade mycket förändrats. Fred var väl ännu icke sluten. Men någon vändning i krigslyckan till Sveriges förmån kunde icke vidare emotses, och då redan förut stora områden af vårt land förenats med Ryssland, kunde tvifvel knappast råda om det öde, som nu väntade den återstående delen.

Förglömmas får heller icke hurusom vid början af innevarande århundrade länder styckades, nya riken och regentfamiljer tillskapades, konstitutioner gåfvos och borttogos, utan att man ansåg nödigt eller ens gaf sig tid att så noga iakttaga lagliga former. Var det väl då att undra öfver om man i vårt undanskymda land, sedan eröfringen redan var ett fullbordadt faktum, fogade sig i sitt öde och på eröfrarens bud vidtog med det förestående nydaningsarbetet, utan att invänta den statsrättsliga ceremoni, hvartill fredslutet i hvarje händelse numera skulle inskränka sig. Äfven Calonius hade, som bekant, sin dryga anpart i detta arbete, och i så godt sällskap kunde landets representanter vid Borgå landtdag lugnt emotse samtids och efterverlds dom.

I ett och annat fall låter visserligen en nästan oväntad förkärlek för den skedda förändringen uppvisa sig. Så fram hålles i ett petitionsmemorial att ungdomen, »sedan Ryssland numera i en lycklig stund är med Finland förenadt», borde

---

*) Införandet af denna uppsats, som inlemnades för november häftet, har uppskjutits för att undvika en upprepad behandling af ämnet i ett och samma häfte. *Red.*

»ditlockas (till Ryssland) för att begagna sig af de ypperliga inrättningar, som der gifvas till ungdomens uppfostran». Ehuru detta yttrande förekommer endast i förbigående i ett aktstycke, som angår en helt annan sak, samt någon större betydelse derför icke får tillerkännas detsamma, är det icke desto mindre anmärkningsvärdt i sitt slag. Och om äfven ett så långt drifvet unionsnit hörde till undantagen, bevara landtdagshandlingarna å andra sidan icke heller några nämnvärda spår ens af tvekan eller osäkerhet i anledning deraf att landet ännu icke var löst från förbindelsen till Sverige. Mången var måhända, såsom en af riddarskapet och adelns medlemmar i sina efterlemnade, af Robert Castrén i hans historiska skildringar citerade memoarer yttrar om sig sjelf, »obenägen att bivista en landtdag, som hade till föremål en regeringsförändring, ännu icke stödd på någon traktat om landets skiljande från svenska kronan». Men det stora flertalet fogade sig dock utan vidare i sakernas nya ordning. I sjelfva verket voro deltagarene i Borgå landtdag nog mycket böjda för hvad Castrén i sin ofvannämda skildring kallar »händelsernas logik». Men det vore lika fullt orätt att påbörda dem en patriotism à la Sprengtporten. De handlade hvarken mer eller mindre patriotiskt, än man i regeln gör sedan slaget är förloradt och det endast återstår att underkasta sig de kapitulationsvilkor, segraren föreskrifver. Den resignation de lade i dagen bör dessutom så mycket mindre tagas dem till last, som de på få undantag när saknade politisk erfarenhet samt Alexanders löften om bibehållandet af landets konstitution stälde i utsigt en ljusare framtid, än man under de gifna förhållandena kunnat påräkna eller de med kejsaredömet tidigare förenade delarne af vårt land kommit att åtnjuta.

Den del, Ständerna vid Borgå landtdag hade i föreningens genomförande, bör för öfrigt icke öfverdrifvas. Redan i landtdagskallelsen och likaså i öfriga handlingar från denna tid förutsättes regeringsförändringen såsom en afgjord sak. På Ständerna ankom endast att vid den hyllningsakt, hvarmed förändringen skulle beseglas, ställa sig ett på förhand uppgjordt ceremoniel till efterrättelse samt enligt föreskrifvet formulär svära tro- och huldhetsed. Några öfverläggningar eller beslut i frågan från Ständernas sida förekommo icke, än mindre då några underhandlingar med dem.

Huru annorlunda gestaltade sig icke förhållandena i Norge,

då unionen mellan detta land och Sverige kom till stånd. Den svenska härens öfvermakt, blokaden af Norges kuster och stormakternas påtryckningar gjorde att utgången icke heller i detta fall var tvifvelaktig. Danmark hade vidare afstått sina rättigheter på Norge, och den konung, norrmännen emellertid valt jemte det de förklarade landet oafhängigt, hade inom kort förbundit sig att afgå samt att verka för unionen. Men det oaktadt gick Norges storting in på unionen med Sverige först efter långvariga underhandlingar och sedan man från svensk sida bifallit stortingets fordringar.

Dessa tilldragelser och händelserna i Finland åren 1808—1809 äro visserligen i mer än ett afseende olikartade. Men då man hos oss vant sig att tala om »statsfördraget» i Borgå och sålunda tyckes vilja inbilla åtminstone sig sjelf att våra statsrättsliga förhållanden kunna mätas efter strängaste måttstock, torde det vara skäl att med några enkla fakta påminna om verkligheten, och det så mycket mer som denna verklighet dock icke är så blottstäld, att den behöfde lysa med lånta fjädrar eller ens hade något gagn af att utstyras dermed. Om än Ständerna vid Borgå landtdag icke fäste några vilkor vid sin underkastelse, så innehöll å andra sidan den af dem aflagda eden att de skulle »oryggelige upprätthålla landets grundlagar och constitution». Och likaså hade Alexander vid flere tillfällen gifvit det löfte, som han efter trohetsedens emottagande yttermera bekräftade genom sin redan två dagar tidigare undertecknade försäkran om stadfästandet af »landets religion och grundlagar samt de privilegier och rättigheter, hvart och ett stånd inom berörde storfurstendöme isynnerhet och alla dess inbyggare i gemen, så högre som lägre, härtills enligt constitution åtnjutit». Härvid fullföljde han den tanke, som, på sätt vi äfven i en föregående uppsats [1]) framhållit, länge varit den ledande för Rysslands politik beträffande Finland, samma tanke som fick sitt uttryck i kejsarinnan Elisabeths manifest af den 18 mars 1742, der hon utlofvar sin medverkan till att Finland skulle blifva ett fritt gränsland mellan Sverige och Ryssland, samt sedermera modifierades derhän, att Finland visserligen skulle förenas med kejsaredömet, men bibehålla sina fri- och rättigheter oförkränkta.

---

[1]) »Några synpunkter i fråga om den så kallade finska deputationen» i denna Tidskrift för april innevarande år.

Annat var väl aldrig ens påtänkt inom den ryska diplomatin. En närmare sammansmältning hade i betraktande af olikheten i språk och seder varit förenad med alltför stora olägenheter, om icke omöjlig. Men äfven om Alexander, då han afgaf sin försäkran, låtit, med åsidosättande af Rysslands förmenta intressen, leda sig uteslutande af något slags känslopolitik, så minskar detta icke giltigheten af den förpligtelse, han såsom Rysslands sjelfherskare iklädde sig. Den från ryskt håll gjorda invändningen, att Alexanders försäkran icke vore bindande för hans efterträdare, behöfver icke bemötas inför en bildad läsarekrets.

Det står derför rättsligen utom allt tvifvel, att föreningsakten i Borgå och Alexanders der afgifna försäkran icke kunna frånkännas sin bindande kraft. För dem, som emellertid vilja datera föreningen med Ryssland redan från de i början af 1808—1809 års krig utfärdade proklamationerna, torde det endast behöfva framhållas att då ännu icke, såsom vid tidpunkten för Borgå landtdag, förelåg en verklig eröfring, hvilken, såsom Calonius träffande framhåller, »vanligen med vapen, men ej med blotta manifester afgöres». De åter, hvilka vilja förlägga tyngdpunkten af de statshandlingar, genom hvilka föreningen med Ryssland kom till stånd, icke till Borgå landtdag, utan till fredsfördraget i Fredrikshamn, hafva fördenskuld ingalunda skäl till tvifvelsmål angående helgden af den i Borgå ingångna ömsesidiga förpligtelsen. I fredstraktaten ingår nämligen en klausul. som hänför sig just till Alexanders vid Borgå landtdag afgifna försäkran och derför torde förtjena att här citeras. Den har följande lydelse: »Sedan Hans Majestät Kejsaren af Ryssland redan gifvit de ojäfaktigaste bevis af den rättvisa och mildhet, hvarmed Hans Maj:t beslutit att regera öfver innevånarene i det land, han sig nyligen tillvunnit, i det han ädelmodigt, sjelfmant och af egen böjelse försäkrat dem om en fri utöfning af deras religion, deras egendomsrätt och deras privilegier; ser Hans Maj:t konungen af Sverige sig dymedelst frikallad ifrån den honom annars heliga pligt att göra förbehåll härom till sina forne undersåtares förmån». Den formela brist, som vidlådit förhandlingarna vid Borgå landtdag, i det att fred då ännu icke var sluten, blef, derom kan väl icke mer än en åsigt råda, afhjelpt genom ofvananförda punkt i fredsfördraget.

Den för vårt lands framtid så skickelsedigra akt, som vi ofvan i några korta drag berört, försiggick på Borgå landtdags andra dag. Den tid af mer än tre och en half månad, som Ständerna ännu förblefvo samlade, upptogs åter af de genomgripande förändringar i landets administration, hvilka dess nya politiska ställning gjorde nödvändiga. Mycket af det, som lämpat sig under en tid, då regeringsmyndigheter och representation voro gemensamma för Sverige och Finland, måste nu nyeller ombildas. Främst gälde det att organisera en centralmyndighet, eller, såsom det heter i propositionen härom, »en föreningspunkt, der alla till allmänna styrelsen hörande mål borde liksom sammanstöta, för att slutligen afgöras». Förslaget till reglemente för denna myndighet, då benämd regeringskonseljen, uppgjordes visserligen utom landtdagen af en särskild komité. Men Ständernas utlåtande inhemtades i frågan, och tillika fingo de rätt att föreslå konseljens första sammansättning. »Inrättningen af landets militär» var likaledes föremål för Ständernas öfverläggningar. Propositionen i ämnet gick visserligen icke ut på någon väsentligare reform af nämda institution. Tvärtom framhålles der uttryckligen att militären skulle bibehållas »i det hufvudsakligaste på redan kända och antagna grunder», hvarutom nu liksom tidigare under kriget försäkrades att någon tvångsrekrytering icke skulle ega rum. Men då den indelta militären tillsvidare skulle förblifva upplöst samt vakansafgift emellertid utgöras »efter den rättvisa och billiga fördelning deraf, som Ständerna nu äga att fastställa», tillkom det Borgå landtdag att taga itu med detta invecklade spörjsmål. Till behandling förekom vidare frågan om räntepersedlarnes omsättning, hvilken som bekant allt sedan varit på dagordningen och först vid landtdagen sistlidet år fick en tillfredsställande lösning. Tillika togo Ständerna i öfvervägande landets samtliga inkomster och utgifter, i och för bedömandet af den finansiela ställningen under den närmaste tiden. Då härtill vidare läggas Ständernas öfverläggningar och beslut beträffande landets blifvande mynt samt gångbarheten af de svenska och ryska sedlarne äfvensom angående inrättandet af en ständerbank, så är det lätt att inse hvilket omfattande och maktpåliggande värf Borgå landtdag hade sig förelagdt. Härvid bör dessutom märkas att några förarbeten i de till Ständerna öfverlemnade frågorna icke voro gjorda samt att propositionerna derför voro hållna endast i allmänna

ordalag, utom beträffande regeringskonseljen och dess organisation, i hvilket ärende såsom nämdt ett fullständigt förslag till reglemente blef Ständerna förelagdt, ehuru dock icke samtidigt med propositionen i ämnet, utan först mot slutet af landtdagen.

Oaktadt de ofvannämda organisationsfrågorna redan i och för sig togo i anspråk all den tid och alla de krafter, hvaröfver landtdagen disponerade, sörjde dock enskilda representanter för att Ständerna, likmätigt gammal och ännu i vår tid ingalunda bortlagd »konstitutionel» sedvänja, blefvo »besvärade» med de önskningsmål, hvar och en i sin stad kunde hysa. Protokollen innehålla en brokig mångfald ärenden, som på detta sätt blefvo föremål för Ständernas öfverläggningar. Ensamt bondeståndets besvär upptagas under icke mindre än trettinio särskilda punkter. Nekas kan dock icke att många af de inlemnade petitionerna voro motiverade af situationen, som rörde sig kring de nya öden, landet nu gick till mötes, eller hade sitt upphof i de genom kriget framkallade förlusterna. Utom den anmärkningsvärda, i bondeståndet väckta petitionen »om rättighet att allt framgent i alla äfven till högsta ort gående publique acter, suppliquer eller rättegångsmål få betjena sig af det förut brukeliga svenska språket», annotera vi här endast petitioner angående tillstånd att under påstående landtdag få tillsätta ett särskildt utskott med uppdrag att å Ständernas vägnar föreslå »de punkter, som för Finlands framtida väl i afseende å ej mindre handels än andra ekonomiska relationer kunna finnas nödvändiga att vid ett skeende fredsslut med Sverige efter sig företeende omständigheter iakttaga»; en framställning som sedermera, då svar icke under landtdagens lopp ingick, efterföljdes af ett antal petitioner angående de förbehåll, som till förmån särskildt för landets handel borde i fredsfördraget intagas.

Om man undantager petitionerna, som för det mesta icke blefvo föremål för någon synnerligen omsorgsfull behandling, lades vid Borgå landtdag i dagen mycken både grundlighet och insigt. Särskildt gäller detta omdöme utskottsbetänkandena, hvilka visserligen icke öfverflöda af lika stor lärdom, som enahanda aktstycken under en senare tid, men i stället lemna en både klar och fullständig, delvis på direkta upplysningar af vederbörande tjenstemän baserad utredning i det ämne, de behandla. I sitt organisationsarbete sökte Borgå landtdag för öfrigt så vidt möjligt taga de svenska institutionerna till förebild.

Anmärkningsvärdt är i detta afseende ett yttrande i samma memoarer, som redan ofvanföre citerats. »Man borde betänka», yttrar memoarförfattaren, »att på en riksdag under påstående krig och påbjuden af segervinnaren, förnämsta föremålet nödvändigt skulle blifva att söka trygga landet vid den författning och de lagar, hvarunder det förut funnit sig lyckligt, med de förändringar, som omständigheterna fordrade. Stora reformer eller en ny statsförfattning kunde så mycket mindre komma i fråga, som man ännu icke var säker om de stora politiska händelsernas utgång. Många voro icke heller de, som hade nog erfarenhet och insigt i statsaffärer, för att tilltro sig kunna göra upp ett bättre statsförfattningssystem. Man tänkte med skäl: framtiden skall bättre visa bristerna, och då mera politisk erfarenhet och stadga vunnits samt representationen blifvit fullständigare, är tiden inne att arbeta på förbättringarna. Innan man förkastar det gamla brukbara, bör man vara säker att det nya är förmånligare».

En redogörelse för eller ens ett uppräknande af de beslut, som vid Borgå landtdag kommo till stånd, ingår icke i planen för denna uppsats. Utom att Tidskriftens utrymme alltför mycket skulle tagas i anspråk derför, kunde en sådan redogörelse icke i nämnvärd mån bidraga till den allmänna karakteristiken af detta ständermöte. Större intresse erbjöde deremot en framställning af de ledande personerna vid landtdagen, men af brist på nödiga förarbeten måste vi afstå från en dylik skildring och nämna här endast att, med undantag af den såsom ordförande för deputationen till Petersburg kände friherre Carl Mannerheim samt preseståndets talman biskop Tengström äfvensom handlanden Peter Johan Bladh, personer med synnerlig politisk förmåga icke påträffas bland representanterna vid Borgå landtdag. Af dem, som under den närmaste framtiden skulle komma att utöfva ett öfvervägande inflytande på ärendenas gång, öfverflyttade Armfelt, Aminoff och Ehrenström först efter fredsslutet till Finland. Rehbinder, landets sedermera så inflytelserika ministerstatssekreterare, var visserligen närvarande i Borgå och ledamot i den komité, som uppgjorde förslag till reglemente för regeringskonseljen, men deremot icke medlem af ridderskapet och adeln, der ätten representerades af hans fader friherre Johan Reinhold Rehbinder. Calonius deltog äfven han i nyssnämda komités arbeten; dess förslag är till och med till hufvudsaklig

del hans verk. Men han infann sig derför icke i Borgå, uta lemnade sin medverkan skriftligen från Åbo. Enligt då gä lande stadganden var han för öfrigt icke ens valbar till land dagsman. Andra män af framstående politisk betydelse, än d redan nämde, hade vi icke vid denna tid.

Hvad sedan vidkommer resultatet af Ständernas verksam het, så lemnades deras petitioner i regeln utan afseende. Om åtgärder kommo till stånd, hvilka i petitionsväg påyrkats, s skedde detta oberoende af petitionen. Ett gynsammare öd rönte visserligen Ständernas svar på de till dem öfverlemnad propositionerna. Men mer eller mindre betydande afvikels egde likväl rum från deras beslut äfven i dessa ärenden. Sär skildt var detta förhållandet med förordningarna beträffande pen ningeväsendet, som icke stodo i något slags samklang med Stän dernas uttalanden i ämnet. Att större hänsyn skulle tagas ti Ständernas beslut förutsättes för öfrigt icke i sjelfva propositio nerna, enligt hvilkas ordalydelse endast Ständernas »utlåtande eller »förslag» infordrades. Ständerna å sin sida gjorde helle ingenting för att tillvinna sina beslut större auktoritet.

Orsaken till detta förhållande har man trott sig finna bland annat i förenings- och säkerhetsaktens dunkla och restriktiv stadganden. Men huru kringskuren representationens myndig het än blifvit genom de af Gustaf III utfärdade »grundlagarne» så föllo dock, äfven enligt deras stadganden, de vid Borgå landt dag på grund af proposition behandlade frågorna lagligen inom området för Ständernas kompetens. Å andra sidan får anlednin gen heller icke sökas i någon afsigt att träda Ständernas rätt för när; snarare då i den fullkomliga ovanan vid ett konstitutionel betraktelsesätt, särskildt hos de ryska statsmännen, samt i den passiva rol, representanterna vid Borgå landtdag intogo och likaså de män, hvilka under den närmast följande tiden hade att föra landets talan. Såsom förhållandena dittills utvecklat sig, låg det för öfrigt mer eller mindre i sakens natur, att större af seende icke fästes vid Borgå landtdags uttalanden. Hade mot satsen inträffat, skulle långt mera skäl finnas att söka utreda orsaken dertill.

Hvad som emellertid står fast, är att Borgå landtdag icke, såsom dock mer än en gång skett, kan vid kompetenskonflikter mellan representation och regering åberopas såsom stöd för en liberal uppfattning af våra grundlagar. Äfven vid den mest

estriktiva tolkning medgifva dessa nämligen åt representationen törre myndighet, än den Ständerna i Borgå åtnjöto.

Den konstitutionela färgläggning, hvari man blifvit van att ɜ Borgå landtdag, förbleknar sålunda vid en närmare gransking. Men denna tilldragelse bibehåller iika fullt sin framtående plats i vår historia. Det var i alla fall der vårt land llförsäkrades bibehållandet af sina grundlagar, och denna landtag var vidare den första sedan skiljsmessan från Sverige. Hade en icke varit, så skulle måhända äfven 1863—1864 års stänermöte, som i alla händelser så när hade strandat, aldrig blifit en verklighet och med det samma våra politiska förhållanden ɔmväl i öfrigt kvarstannat på sin dåvarande låga ståndpunkt.

I detta sammanhang tillkommer det mig ännu att fullöra ett af Tidskriftens redaktion mig redan för ett par år tillaka lemnadt uppdrag, att nämligen anmäla Robert Castréns ildringar ur Finlands nyare historia, hvilka redan ofvan blifvit förbigående omnämda. Sina första uppsatser i ämnet publierade Castrén i denna Tidskrift, som i sin andra årgång inneöll en af honom författad framställning om »Föreningsakten i lorgå», samt i en senare årgång hans varmt hållna skildring af refve Robert Henrik Rehbinder. Följde så en i juridiska förningens tidskrift publicerad uppsats angående vår första prokutor Mathias Calonius, äfvensom en vid tiden för juristmötet 379 utgifven fristående publikation: Finska deputationen 1088 -1809. Det berättigade uppseendo, denna Castréns skriftställreverksamhet väckte, föranledde honom att år 1881 påbörja gifvandet af en serie skildringar ur vår nyare historia. Carén hann dock icke med mer än den första samlingen, då ana värf hindrade honom att fortsätta dermed. Men skulle icke ns lifstråd två år derefter afbrutits, så hade han väl förr eller nare återupptagit detta sitt älsklingsstudium, sina forskningar rande vårt nuvarande statsskicks utvecklingshistoria.

Såväl i förevarande artikel, som i ett tidigare i denna Tidrift publiceradt uttalande angående deputationen till Petersrg, har jag någon gång framhållit en uppfattning, afvikande n den Castrén i sina skildringar förfäktat. Hans bedömanden ı personer och förhållanden hafva förefallit mig alltför subjeka. Han har velat se dem icke så som de i verkligheten ge-

staltat sig, utan såsom de enligt hans åsigt bort göra det. Han har fattat så stort intresse för den tid och de personer han skildrar, att han ser prof på patriotism äfven i handlingar, hvilka dock låta försvara sig endast dermed att de voro oundvikliga. Och då han konstruerar sin uppfattning om vår statsrättsliga ställning, förefaller hans bevisföring ohållbar, oaktadt eller kanske rättare i följd af hopandet af skäl på skäl, som långtifrån alltid äro osökta. Stundom synes han också sjelf varit tveksam, och då påträffar man flere sidor å rad, der snart sagdt hvarje mening innehåller ett obestämdt »torde», »sannolikt», »kan antagas» och andra dylika uttryck.

Men detta oaktadt förtjena Robert Castréns skildringar att inregistreras bland det värdefullaste, vår literatur på senare tid haft att uppvisa. Redan sjelfva ämnet är egnadt att tilldraga dem en mindre vanlig uppmärksamhet. Den varma, på sina ställen eleganta stilen lemnar arbetet i detta afseende onekadt en framstående plats bland vår svenska literaturs alster. Härtill kommer att, om Castrén också särskildt i frågan om Borgå landtdag begagnat hufvudsakligen endast tryckta eller allmänt tillgängliga urkunder, han i flere af sina uppsatser ur förut okända källor lemnat nytt material till belysande af landets historia på ifrågavarande tid.

Emil Schybergson.

Minnen från fälttåget vid Donau 1877.

Af Alexander Verestschagin.

Liksom brodern Vassili, den bekante målarn, hade äfven Alexander Verestschagin gripits af lust att vara med och skaffat sig plats som frivillig vid kosackerna från Terek, medan brodern var inskrifven hos de kubanske. Han hade köpt sig en präktig häst och efter bästa förstånd anskaffat en stilig mundering. Sin bataljon, som fördes af Oskar Alexandrowitsch Levis, upphann han vid Zimnitza på Donaustranden midt emot Sistova, kort före öfvergången.

På denna punkt meddela vi några bilder ur hans skildring, som är lika utmärkt genom skarpt öga, som muntert lynne och god ton. Jemte kosackerna lågo ett antal kaukasiska trupper beredde att i första led öfvergå floden. Skobeleffarne, far och son, förde befälet.

1. Den förste fallne.

Bäst det var, såg jag en vacker dag min bror Vassili anlända i sällskap med en af sina vänner, marinlöjtnanten Skrydlof. De hade föregifvit en spatsertur och under denna förevändning kommit till Parapane. I djupaste hemlighet anförtror min bror mig att våra sjöbussar dagen derpå skulle stänga Donau med undervattensminor och att, om ett eller annat af de turkiska pansarskeppen sökte hindra detta, skulle Skrydlof med sin torpedobåt Joujou styra rakt på det och spränga det i luften. Vassili skulle vara med ombord.

Han bad mig icke säga ett ord om det åt någon, på det hans chefer ej skulle vägra Skrydlof att taga honom med. Löjtnanten bjöd mig en plats i vagnen för att fara och bese Joujou, och så reste vi af.

I en af Donaus små bugter låg förtöjd en liten ångbåt, målad med vattnets ljusgröna färg.

Besättningen var skyddad mot musköterelden medelst ett tak af tjockt jernbleck, som i vår närvaro af matroserna betäcktes med sandsäckar och torf.

»Passa nu på och sträck er ej för länge i sängen: i morgon bittida äro vi inom synhåll för er skvadron», upprepade Skrydlof gång på gång, i det han bjöd mig farväl till härnäst.

Ehuru jag ej knystat ett ord om saken för någon lefvande själ, visste hela vårt regemente innan aftonen om det storartade företaget.

Dagen derpå, då jag vaknade, var det full dager. I ett ögonblick var jag ur sängen, torkade mig i ansigtet med en våt handduk, klädde mig skyndsamt, fick tag i lorgnetten och ilade till stranden.

Solen kastade sina strålar snedt öfver Parapane; den hade nyss gått upp på venster hand, bakom Rustschuks närbelägna kullar, floden framför dem återspeglade dess strålar, och man tyckte sig se en enda ofantlig eldslätt. Mot det purprade fästet teckna bergens toppar sina blåaktiga konturer. Donau ligger lugn och majestätisk. Här och der uppstiga fuktiga dimmor, lika moln, långsamt nästan motvilligt ur floden. På buskarne och vassen vid stränderna glittra daggdropparna i solen. Och der borta, just der långt borta på den lilla holmen ungefär midt i Donau, darra daggperlorna på säfvens rör. Solens strålar belysa ännu ej den motsatta stranden eller den del af floden, som sköljer den, och derför synes der som ett bredt skuggbälte. Ingenstädes det minsta ljud, ej den ringaste rörelse, allt är tyst.

Men hör! då ljuder ett kanonskott, det kommer från vårt batteri på stranden, hundra steg från det ställe, der jag stod. En kärfve af vattenstrålar betecknar om en par sekunder platsen, der kulan slagit ner. Orörlig, som fastspikad på min plats, står jag der och kan icke urskilja hvad man skjuter på.

»Ditåt, ditåt, herr löjtnant, ser ni ej deras pansarbåt, helt nära stranden, ropar bakom mig en kosack, medan han med fingret pekar på en punkt i rymden. Sää, nu skjuter den ock.»

I detta ögonblick skönjes vid andra stranden ett rökmoln: ännu några ögonblick, och en granat slår ner i vattnet framför oss, men på betydligt afstånd. Jag skärper min uppmärksamhet och varseblir nu ett fartyg, som långsamt rör sig utmed fiendtliga stranden; om det är en pansarbåt eller ej kan icke urskiljas.

— »Behöfver äta ännu en brödkaka, min gubbe lilla! Ska' du göra illa åt fiskarna! Oss får du ej fatt, Niklas!»

Rundtomkring mig haglar en skur af lustiga infall. Matroser och kosacker, som samlats på den höga flodstranden, täfla i kvickhet öfver den oskicklige skytten. Framför folkhopen synes den gamle Skobeleff, lätt igenkänlig på den ståtliga hållningen, den djupblå tscherkessen och krimskinnsmössan med sin röda klädeskulle.

Mellertid hafva turkarne på Donaus andra strand låtit en ofantlig kanon rulla ned till vattenbrynet, och nu ge de eld på vårt artilleri. För andra gången lyser en gnista åtföljd af en rökhvirfvel; man hör kulans flygt, det låter som ett lätt frasande, ett fågelkvitter. Jag håller in andedrägten, mitt hjerta upphör att slå: ej för att jag är rädd, nej, ty jag har ännu ej sett kanonernas fasansfulla verkan; jag känner blott en våldsam lust att veta hvar granaten skall slå ner. Ännu denna gång sjunker kulan i vattnet, men nu tätt invid oss. Och åter ljuda ur folkhopen skämt och skrattsalfvor, men de klinga denna gång ej fullt så hjertligt som nyss: uppenbarligen var detta andra skott bättre än det första. På det andra följer ett tredje: granaten slår ner på öfverstens gård; dess skärfvor nå nära nog len gamle Skobeleff, som långsamt går in i högkvarteret.

Nu tystnar skämtet. Under en eller annan förevändning jörja åskådarne försvinna från platsen. En kosack bredvid mig ikrapar sig i hufvudet och säger: »Kanske borde jag ändå gå och vattna min häst», hvarpå han går bort. En annan minnes)lötsligt att han »har något att säga åt hofslagaren». Andra 'ymma fältet öppenhjertigare, sedan de förklarat sig ingenting ıa att uträtta der. »Med sina förbannade kulor göra de en snart ill mos, och du kan sedan vackert gå och roa dig med att äkna dina flisor!»

Vårt batteri sofver ej heller; det skickar några så väl iktade kulor, att turkarne med det snabbaste draga sin kanon illbaka.

Mellertid fortsätter deras ångare att långsamt röra sig utıed stranden, då och då gifvande eld, ehuru det är omöjligt att e på hvem den sigtar. Någonstädes der borta vid motsatta tranden bakom sluttningen af en jordvall fins troligen fotfolk i akhåll, att döma af den jemna röklinie, som skönjes der, och af evärseldens fjerran smattrande: men huru mycket jag än bjuder ll, är jag ur stånd att se mot hvem denna eld riktas. Jag örstår att det är våra sjömän det gäller, och jag är topprasande

öfver att det skall vara mig omöjligt att se dem, ehuru detta ingalunda är att undra på i anseende till deras farkosters lilleputiska dimensioner.

Under tre timmar fortgår detta skådespel utan afbrott; derefter blir allt tyst. Pansarfartyget har försvunnit.

Antingen har Skrydlof uppskjutit sitt anfall till en annan gång, sade jag för mig sjelf, medan jag återvände hem, eller om han gjort ett försök, har det misslyckats, ty eljes hade man hört explosionen.

Middagstiden, då jag med några kamrater spatserade på flodstranden, sågo vi en roddbåt nalkas. Alla, som då råka vara nere, springa till för att höra hvad det betyder. Roddbåten nalkas mer och mer: redan skönjes, stående midt i farkosten, en officer från vår flotta. Vid årorna sitta uralska kosacker med sina höga, raggiga skinnmössor. Deras kamrater, som beledsagat gamle Skobeleff från Lill-Djoss till Parapane, tränga sig otåligt fram på strandsluttningen och vänta.

»Står allt bra till?» ropas det från stranden.

»Gorchkoff är skjuten», svarar en dof stämma.

Ögonblickligt tystnar hopen. Det är *den förste fallne*, och inom några sekunder skall man få se honom. Tystnad råder längs hela linien. Man hör blott årornas slag och vattnets skvalpning. Båten lägger i land. Alla åskådarne ha störtat fram för att se. Stående bakom dem på en liten kulle kan jag med blicken öfverskåda hela skådeplatsen. Långsamt upplyfta den aflidnes kamrater hans döda kropp.

»För tusan! En så präktig soldat som han var», utbrista flere röster i folkhopen.

Vid åsynen af denne döde, hvars hufvud, ombundet med en hvit, blodig näsduk, liflöst nedsjunkit mot bröstet, erfor jag något liknande ett styng: en sekund hade varit nog att blotta för mig krigets fasansfulla sida, en annan, att visa mig den, på hvilken man ej tänker. Framför mig låg en man i hela sin ålders och helsas kraft, knall och fall dödad af en kula; jag såg hans dödsbleka anlete omgifvet af ett tjockt, tofvigt svart skägg och de starka armarne liflöst nedhängande; jag såg hans kamrater, stående i krets omkring honom, starkt och kraftfullt bygda som han, jag betraktade deras dystra väderbitna anleten, jag hörde folkhopens suckar och anmärkningar; med ett ord, jag såg alla dessa krigets detaljer, som äro så svåra att återgifva

medelst pennan. Ofrivilligt blottas alla hufvuden. Angesten står målad på hvarje anlete. De uralska kosackerna sätta liket på sina axlar och gå att nedlägga det i en liten närbelägen gul kyrka, just invid flodstranden.

Underbart! Jag har sedan dess bivistat flere stora slag, jag har sett hundradetals döda och döende, och jag har aldrig känt mitt hjerta hopsnört som inför *denne förste fallne,* i denna fredliga omgifning, der hvarken gevärseld eller kanoner ljödo. Med ens voro alla mina gyllene drömmar, all krigets poesi flyktad. Ännu länge efteråt reste sig, likt ett spöke, för mitt minne bilden af kosacken Gorchkoff med den hvita nerblodade näsduken kring det likbleka anletet.

Samma dag på aftonen trädde öfversten hastigt in i mitt rum.

»Vill ni gå dit upp, sade han med sin torra röst, er bror har just blifvit ditförd, han är sårad. Var icke rädd, det är icke farligt, Skrydlof är med honom, sårad äfven han», tillägger han, som för att trösta mig.

Utom mig skyndar jag till deras rum. Den ena sängen är tom; min bror har kastat sig ur sin och står der i bara skjortan, öfvertäckt af blod. Han står bredvid Skrydlof; ifrigt gestikulerande utlägger han någonting för honom. Skrydlof, orörlig, utsträckt i hela sin längd, uppmanar honom med lugn röst att lägga sig i sängen tillbaka och sansa sig.

Löjtnanten hade fått en kula genom begge benen och var svårt sårad.

»Föreställ dig bara, yttrade min bror, i det han med ovanlig ifver vände sig till mig, vi hade redan kommit pansarbåten in på lifvet. Huru mycket de än öfversållade oss med kulor, nalkades vi mer och mer; det återstod blott att gå an, torpedomaskinen är färdig, luntan med. Skrydlof ropar: »Låt gå!» Jag hör ett: »Går gör det» . . . Jo pytt; kulorna hade afslitit batteriets trådar. I samma ögonblick sårades Skrydlof och jag och några matroser med oss.»

»Hvar tog det?»

»Här, der i venstra vaden. Först märkte jag ingenting alls, kände blott någonting varmt. Jag för handen dit: ett hål, — jag sticker in ett finger, det går in, ännu ett, det går också in. Jag ser efter, mitt finger är alldeles blodigt. Ja, du förstår väl, sedan vår kupp en gång misslyckades, togo vi till sjappen,

utan att fråga efter resten. Då skall man tro att de skurkarne på pansarbåten repade mod och togo sig till att ösa öfver oss allt hvad de fingo tag i: kanoner, pistoler, bössor, allt duger åt dem. En granat har borrat hål i vår båt. Vi öste vattnet ut med händerna, med mössorna.»

»Och huru kommo ni undan?»

»Underbart! underbart! fortfor han utan att afbryta sin egen tankegång. Kan du föreställa dig taflan? En sådan enorm huggare, och Joujou, som kör rakt in på den! Först kunde turkarne ej förstå hvad vi hade i sinnet; sedan, då de varseblefvo att det var en torpedobåt, grepos de af fasa: kaptenen och besättningen voro alla på däck, färdiga att hoppa i vattnet. . . . Och sedan, en sådan fördömd otur!»

»Gick kulan tvärs igenom?»

»Just en skön fråga! En af dessa kanaljer håller pistolen nästan in på lifvet på mig. . . . Nej, hör på, min chef, fortfor han vänd till Skrydlof, döm nu sjelf! Kan du tänka dig» . . .

Löjtnanten afbryter honom. »Se så, se så, Vassili Vassiljewitsch, var nu litet förståndig och gå till sängs! Du vet nog att det redan är sent. Det som är skedt är skedt».

I det samma inträder läkaren. Han ordinerar dem begge lugn och hvila och ber mig laga mig hem.

Några dagar derefter fördes de till Bukarest.

I lägret.

Vi voro lägrade ungefär en kilometer från Zimnitza. Till venster de kubanske kosackerna, till höger de från Wladikawkas, ännu mer åt höger öfverste Kostins bergsbatteri, som förfullständigade vår brigad. Vi förde ett muntert lif; än till staden för att frukostera, än omkring för att snappa upp nyheter eller helsa på bekanta vid de andra regementena.

Hufvudkvarteret var då förlagdt i sjelfva Zimnitza. Öfverbefälhafvaren och hans generalstab lågo i en praktfull trädgård invid Donau. En dag råkade jag gå dit för att helsa på doktor Botkin, som bebodde ett tält på några stegs afstånd från kejsarens bostad.

Sällan gick en afton förbi utan angrepp på flaskorna än hos den ene, än hos den andre af brigadens officerare. Vanligtvis samlades man under förevändning att äta *schaschlick* (griljeradt fårkött) och höra visor sjungas. Tonen vid de små

festerna var hygglig och oförvitlig; männen sjöngo i takt. Men icke desto mindre slutade kvällen vanligen ynkligt: en hel mängd af gästerne måste ledas eller bäras till sina tält af kosackerna. Jag kommer särskildt i håg den schaschlick essaoulen Astakoff bjöd oss på. Medellång, bredaxlad, med kort hals och väderbitet anlete, rödt skägg, små smala ögon och hes röst, såg Astakoff ut att vara mycket svårkokt, hvilket han äfven sedermera visade sig vara. Han drack som tio utan att berusa sig; han röjde aldrig annat än en stigning. Sångarne i hans skvadron voro utmärkta. Astakoff sjelf tyckte om att sjunga, och han sjöng väl.

En afton efter tapto kom Lalin in till mig. »Du går väl till Astakoff, eller huru? sade han. Vi äro alla bjudna till hans schaschlick, du med. Oskar Alexandrowitsch (vår öfverste) lär vara der redan. Jag såg honom gå förbi.»

»Godt, låt oss gå, gif mig blott tid att snöra renseln och sätta den på sitt ställe».

Så bege vi oss i väg. Man hör på långt håll talambassens ljud, men man kan ej ännu urskilja visornas ord. Snart varsna vi, framför essaoulens tält, officerare utsträckta på sina chineller. Vi igenkänna Astakoff, som rest sig och med glaset i hand utbringar en skål. Det ropas: »Hurrah! hurrah!» och i korus infalla sångarne: »Vi-vi-i-i-va-a-a-a-at».

»Ah, se Verestschagin! Men så kom då», ropar värden, då han varseblir mig, och han skänker i ett bräddfullt glas rödt vin.

Nästan hela regementet är der, bland andra min skvadronchef, samt en mängd ossetiska officerare. Framför hvar och en står ett stort glas rödt vin. Här och der bland gästerna brinna ljus med små kupor på sig. Ruset går i stigande. Skålarne följa tätt på hvarann. Nära intill oss steka två kosacker, nedhukade framför elden med glödande kinder, remsor af lamkött trädda på långa träspett. Köttet är ännu rått; belyst af elden ser det ut som skarlakan. Bloden och fettet sjuda aptitligt mot glöden.

»Mera ved, Bondarenko, ropar en kosack med hes stämma, elden håller på att slockna.»

Han har redan serverat officerarne med fem rostade schaschlicks och håller nu den sjette tåligt öfver glöden. Och så kommer det att fortgå natten om.

Ett stycke derifrån sitta kosackerna i ring och sjunga. Man kan knapt urskilja deras ansigten. På rygg som vi ligga

och blickande nerifrån upp, se vi blott deras mössor som små svarta punkter mot horisonten.

»Holla, mina vänner, ropar Astakoff», sjung för oss »den tappre kazbulaken.»

»Stopp litet, ropar en vindränkt röst, fukta först deras strupar.»

Sedan de fått sitt glas, hosta kosackerna och vexla hemliga blickar. . . . Man ser att de ärna göra sitt bästa; visan är deras essaouls älaklingssång.

Du bergets tappre son, väl är din hydda ringa,
Den lön, jag bringar dig, skall täcka den med guld

uppstämma alla rösterna i korus. Det är också verkligen Astakoffs favoritvisa; med glaset i hand och hufvudet tillbakalutadt, stämmer han in med kosackerna:

. . . . täcka dig med gu-u-ld.

Och i sitt hjertas öfverfullhet tillsluter han sina ögon, bröstet höjes och han håller i med:

Ditt låga tak, jag vill . . .

I detta ögonblick afbrytes sången af en kosackofficer, som för tredje gången måste dricka sin öfverste till.

»Mussje, vi skola dricka en skål med vår käre, präktige Ascar Alexandrowitsch Levis», gnälde han med sitt asiatiska tonfall.

Som man lätt kan gissa, antogs förslaget med ett enstämmigt hurrah. Kosackerna lemna »den tappre kazbulaken» och uppstämma i tre repriser ett långt »vivat». Levis fryntliga tjocka kindben äro högröda; de skina som små pastejer, nyss hemtade ur ugnen. Nu stiger Levis ej mera upp för att tacka oss för skålen; han nöjer sig med att skåla i högen.

»Öfverstens visa» hördes essaoulen Prjelinskis hesa stämma.

Efter ett ögonblicks tystnad begynner en liten tunn tenor med förtviflans styrka:

Det kom, en dag, en korporal.
Hem till sin by han vände

Och så instämde kören:.

En vacker korporal till byn
på permission han hemkom.

Denna visa är munter och sjunges med mera lif.

Men knappast är han kommen hem,
så går han straxt sin färde.
Han hjertanskär
hon gråter då och snyftar.

Boum . . . boum . . ., boum, boum, boum, ljuder talambassen.

»Mussje, en skål för vår tappre, högt älskade chef, en skål för öfverste Toutolmin», skrek osset-majoren Lisseneff, en liten däst man med långt ljust skägg och pliriga ögon.

»Ja, har man hört den asiatens sockersöta tunga förr! hviskade Pavel Ivanitch, min kompanichef. »Det kräket spetsar sig väl på att man skall berätta åt Toutolmin att han var den förste, som utbragte hans skål.»

Pavel Ivanitch har ett horn i sidan till kosackerna, ehuru det likafullt ej hindrar honom att tömma sitt glas för den nye brigadchefen.

»Sant, sade jag för mig sjelf. Månne dessa kosacker äro lismare? Hvarifrån vet väl denne Lisseneff att Toutolmin är tapper, älskad o. s. v.? Nå, om det vore Levis, så vore det en annan sak. Han har tjenat i Kaukasien, honom känna alla. Men Toutolmin, som för en vecka sedan kom hit från Petersburg, och hvars namn Lisseneff aldrig förr hört.»

I detta ögonblick inträder Toutolmin skyndsamt.

»Ursäkta, mina herrar, att jag kommer så sent», säger han till oss, riktande sina ord till hela sällskapet och skildt till värden.

Han är klädd i stålgrå tscherkess, hvars ärmar han strukit upp, såsom han sett kosackerna göra. Hans röda bechmet är ogalonnerad, hans mössa är tillbakakastad; med ett ord, han ser ut som en äkta bergsbo. Toutolmin kom ögonskenligen för sent, ty i stället för att resa sig som en enda man och göra honnör för sin chef, måste de fleste officerarne nöja sig med blotta försöket, af det enkla skälet att deras ben ej mera buro dem.

»Hitåt, hitåt,» ropar Astakoff åt en kosack, som höll i handen en varm, nyss rostad remsa.

Kosacken skär med sin dolk några bitar lamstek från spettet, på hvilket den är trädd, och bjuder dem åt Toutolmin på en jerntallrik. Resten ger han åt oss. Alla taga i köttet med fingrarne och förtära det utan vidare krus. Schaschlicken är förträfflig.

»Min efveste, vi havva just duckit är skål», säger Lisseneff inställsamt till Toutolmin, i det han stryker sitt långa ljusa skägg med sina flottiga händer, hvilka han sedan vårdslöst drar genom håret.

Huru gerna han än ville uppträda som äkta bergsbo, var detta för starkt för Toutolmin. Han mäktade ej följa Lisseneffs exempel, och då inga servietter funnos till hands, tog han upp sin näsduk och torkade sina händer på den.

Först blef det litet stelt, sedan brigadchefen anländt, men småningom kom den förra stämningen åter öfver sällskapet; visor och skålar aflöste hvarann i oändlighet.

Klockan är tre på morgonen. Mina ögon falla igen, jag känner en stark hufvudvärk, och jag vet nog hvarför; huru bra jag än bjudit till att dricka så litet som möjligt, sitter man dock ej ostraffadt sju till åtta timmar å rad med glaset i hand. Om man också blott smuttar, stiger vinet ändå slutligen åt hufvudet. Jag blickar kring mig, och den tafla jag nu ser, är bra olik den jag såg vid min ankomst: dagen börjar gry, hästarne sofva tjudrade vid sina pålar, den ena har dragit linan till sig och lagt sig, den andra sofver stående med nedböjdt hufvud. Mer än hälften af de inbjudne ha gått sin väg. Levis är ej mera der, ej heller Toutolmin. Också osseterne äro försvunna. Jag är ensam kvar jemte några officerare. Sångarnes leder ha likaledes glesnat; helt nära intill mig ser jag en af dem sofva utsträckt på det fuktiga gräset med armarna i kors under hufvudet. De röster, som ännu sjunga, hafva knapt något menskligt mer för idel heshet.

Straxt utanför vår värds tält utstöter någon förtviflade klagorop; man kunde tro att han vore sjösjuk. Jag går dit för att se hvad som står på. Mannen, som står framåtlutad, måste vara en officer. En kosack stöder vördnadsfullt hans hufvud. Den sjuke stöder venstra handen på maggropen och skakar häftigt högra armen. Jag närmar mig patienten, jag ser nogare på honom. Det är min högtärade kompanichef.

»Pavel Ivanitch, hvad fattas er», säger jag och anhåller om tillstånd att få stödja hans hufvud.

Kvinnans rättsliga ställning inom äktenskapet.

Finsk tidskrifts utgifvare har i senaste oktoberhäfte, i en uppsats benämd »Bidrag till frågan om kvinnans frigörelse», med varm tro på kvinnans förmåga att, äfven som frigjord från de nu uppstälda skrankorna, fasthålla vid den henne af naturen anvisade bestämmelsen såsom maka och moder, påvisat i hvilken riktning enligt förf:s åsigt arbetet på kvinnans frigörelse borde gå I hufvudsak fullkomligt ense om de åsigter, som der uttalats, hafva vi med nedanstående rader endast för afsigt att söka lemna ett bidrag till den svårlösta frågan om lagstiftningen beträffande den gifta kvinnans ställning såsom myndig och sjelfbestämmande.

Förskottsvis må anmärkas att, sedan ogift kvinna förklarats vid viss ålder myndig, alla förutsättningar för särskilda lagstadganden om ogift, myndig man och kvinna såväl i deras civilrättsliga förhållanden, som beträffande påföljden för af dem begångna brott engång för alla bortfallit och att de derefter böra fullkomligt likställas inför lagen. Detta torde äfven i kriminelt hänseende icke numera möta något hinder, sedan kroppsstraffet afskaffats, hvilken straffart erfordrade olika modifikationer för man och kvinna, beroende af deras olika fysiska förmåga att uthärda straffet. Af de differenser, som deremot i statsrättsligt hänseende fortbestå, är skyldigheten att utgöra värnepligt, som åhvälfves mannen ensam, en af de mest betydande, derest icke olikheten kan i en framtid utjemnas genom att kvinnan åläggos utgöra värnepligten i den af fru H. Palme i Sverige föreslagna formen af barmhertighetssystrar eller dylikt, hvilket vi dock för vår del betvifla.

Svårigheten för lagstiftaren inträder, då de båda myndiga viljorna skola förenas till ett. Huru förlika den gängse uppfattningen af solidarisk ansvarighet emellan makarne med den gifta kvinnans ovedersägliga rätt att, ehuru hon inträdt i äktenskap, förblifva myndig, ega rätt att sjelf svara för sina handlingar och sjelf förvalta sin förmögenhet?

Enligt vår åsigt kan detta mål bäst nås genom att bygga på den våra gamla lagar genomgående grundsatsen att »hvar eger

sin sak ensam böta och ej en annans lott förvärka» samt den af ålder i vår rättsåskådning gängse uppfattningen af kvinnan såsom mannens jemnlike. Utgår man från denna grundsats borde mannens målsmanskap inskränkas till boets gemensamma egendom, till hvilken skulle hänföras endast den egendom, makarne i äktenskapet gemensamt förvärfva, men öfver enskild egendom och öfver afkomsten från den borde makarne enhvar ensam råda. Såsom enskild egendom skulle betraktas den, som endera maken före äktenskapet eger eller derunder genom arf, gåfva eller testamente erhåller eller sjelf förvärfvar. Skyldigheten att underhålla familjen komme sålunda att åhvälfvas hustrun lika med mannen, när hon i boet medfört enskild egendom eller sjelf genom sitt arbete förvärfvat sådan, men om så icke är fallet, måste väl hennes verksamhet inom hemmet betraktas såsom motsvarande mannens arbete utom hus, i hvilket fall det allså ankomme å mannen att sörja för familjens uppehälle.

I närmaste samband med lagstadgandena om mannens målsmanskap för hustrun står äfven lagen om förord. Enligt nu gällande lagstadganden må förord ej göras om annat än makarnes giftorätt i egendom, som lagligen bortgifvas kan. Sålänge mannens målsmansrätt för kvinnan kvarstår, är således han ensam berättigad att under äktenskapet disponera öfver den genom förordet hustrun enskildt förbehållna egendomen och inför denna rätt står kvinnan fortfarande vanmäktig äfven om förord gjorts till hennes förmån. Skulle detta målsmanskap upphöra, bortfölle visserligen det hufvudsakliga skälet för gift kvinna att genom förord söka skydda sin enskilda egendom. Men då vi anse att full frihet bör ega rum för makarne att träffa aftal rörande deras inbördes förmögenhetsförhållanden, borde äktenskapsförord berättigas omfatta icke endast den giftorätt hvardera maken skall njuta i boet, utan äfven bestämningar såväl om den natur af gemensam eller enskild hvardera makens egendom efter äktenskapet komme att intaga, som ock beträffande makarnes ömsesidiga rätt att handhafva förvaltningen af boet i sin helhet eller någon del deraf. Äfven om man icke vill upphäfva mannens målsmansrätt för kvinnan, skulle en sådan utveckling af förordsbegreppet vara ytterst önskvärd, enär dermed förvaltningsrätten af hustruns enskilda egendom eller, om så under särskilda omständigheter vore önskligt, af hela boet kunde öfverlemnas åt hustrun.

Hvad angår bestämningarna om makarnes giftorätt i boet,

iro dessa här af mindre betydelse, då giftorätten inträder först rid endera makens frånfälle eller giftermålets upplösning af anlan orsak och således mera hänför sig till arfslagarne än till agstiftningen om egendomsförhållandena uti äktenskapet. Att ned lika arfsrätt för man och kvinna äfven lika giftorätt för nan och hustru bör inträda torde vara sjelffallet.

Vi komma så till frågan om gäldande af makarnes skuller. Det faller af sig sjelft att den gäld, man eller hustru före iktenskapet åsamkat sig, borde gäldas med makens enskilda gendom, så att mannens enskilda egendom och räntan deraf cke får tagas i mät för hustruns enskilda gäld och tvärtom. Skulle dock den skyldiges gods icke räcka till, måste jemväl ennes andel i det gemensamma boet gå till gäldens betalning.

Annorlunda blefve förhållandet med den gäld, båda eller ndera maken gjort under äktenskapet. Då mannen fortfarande kall hafva målsmansrätt öfver den del af boet, som är gemenım, bör honom äfven tillerkännas uteslutande rätt att belasta oet med gäld, dock endast under förutsättning att gälden göres ör det gemensamma boet. Är den under äktenskapet tillkomna älden deremot af enskild art, ställer sig förhållandet för de båda arterna något olika. Medan hustrun vore skyldig att med sin nskilda egendom gälda alla af henne ingångna förbindelser, till vilkas betäckande hvarken det gemensamma boets eller manens enskilda egendom finge tillgripas, borde deremot för manens enskilda gäld kunna tillgripas jemte hans enskilda förmöenhet äfven hans lott i den gemensamma egendomen, men icke ustruns lott, dess mindre hustruns enskilda egendom. Om ålsmansrätten genom förord öfverflyttats på hustrun, skulle förillandet naturligtvis ställa sig tvärtom. Alltså finge gemensam gendom tillgripas antingen till hela beloppet för betäckande af en gäld, som af den förvaltande maken gjorts och af hvilken åda makarne haft nytta eller del, deri inbegripet gäld till fästing eller bröllopskostnad, eller ock till hälften till betäckande den förvaltandes enskilda gäld.

Såsom en följd af mannens bibehållande vid målsmanskapet för den gemensamma egendomen torde gällande stadganden n hustruns rätt att afsluta köp om fast gods och att sälja boets sören böra ändras derhän, att henne icke medgåfves rätt att älja något af den gemensamma egendomen, »utan det sker med annens samtycke och fullmakt; eller af de lösören som till

salu lemnade äro». Skedde det icke förty, borde mannen hafva rätt att rygga och återkalla köpet såsom i handelsbalken säges. Skulle åter mannen vara afvita, eller frånvarande eller förlöpa hustrun, borde henne tillerkännas rätt att förvalta det gemensamma boet.

Stadgandet om påföljden, derest mannen sålt sin hustrus eller hustrun sin mans odaljord, eller skyldigheten att ersätta detta af sin enskilda förmögenhet torde kunna förblifva oförändradt, endast att denna påföljd icke inskränktes till försäljning af den andra makens odaljord, utan inträdde så snart mannen eller hustrun olofligen sålt den andras enskilda egendom, af hvad beskaffenhet den vara må. Deremot torde de i sammanhang härmed stående stadgandena i boskillnadsförordningen erfordra sådan ändring, att hustrun, ifall mannen utan hennes samtycke sålt henne enskildt tillhörig egendom, borde för denna sin fordran ega förmånsrätt i konkursen eller åtminstone lika rätt som öfrige borgenärer, äfvensom att samma rätt tillerkändes mannen under motsvarande förhållanden. Oförändrade kunde stadgandena kvarstå om hustruns rätt att, derest hon icke af mannen kan erhålla ersättning för sin försålda jord, inom natt och år återvinna den, endast att reciprocitet infördes för mannen, ifall hustrun sålt hans jord. Att deremot tillerkänna makarna samma rätt till återvinning i afseende å försåld lösegendom torde icke vara öfverensstämmande med öfriga rättsbestämningar om lösöreköp och skulle föranleda alltför stor osäkerhet i handel och vandel.

Följderna enligt nu gällande lag, derest mannen förlöper och öfvergifver sin hustru eller tvärtom skulle icke erfordra andra ändringar, än att man eller hustru, när till skilnad af sådan orsak dömes, förlorar endast sin lott i det gemensamma boet, hvaremot hans eller hennes enskilda egendom icke tord- kunna i så fall förklaras förverkad, äfvensom att barnen tillerkännas rätt att, medan fader eller moder är borta, nyttja hans eller hennes enskilda egendom samt att, då barn icke finnas, hustrun ej må utgifva något af hvad det gemensamma boet tillhör, med mindre att dettas förvaltning blifvit henne genom äktenskapsförord tillagd.

Beträffande kvinnans myndigblifvande borde enahanda bestämningar gälla så för gift som ogift kvinna och alltså endast den till myndig ålder komna hustrun inträda i ofvan angifna sjelfständigare ställning.

Det behöfver väl knapt tilläggas att de gällande förbuden att afsluta köp med annan mans hustru och för hustrun att ingå borgen borde upphäfvas, likasom ock stadgandet i näringslagen derom, att hustruns rätt att drifva näring är beroende af mannens samtycke och hans iklädande af ansvarighet för hustruns förbindelse, hvaremot, så länge bysättningstvånget kvarstår, hustrun måste vara det underkastad för sina enskilda förbindelser. Till följd af alla dessa förändrade stadganden skulle konkurslagen, boskilnadslagen samt afträdes- och urarfvalagen erfordra en i öfverensstämmelse härmed skeende omarbetning.

Beträffande målsmans- och giftomannaskapet för barnen, borde väl detta såsom härintills tillkomma fadern, derest han icke af domstol förklarats härtill olämplig. Dock borde makarne tillerkännas rätt att genom särskildt aftal före äktenskapet bestämma äfven härom i likhet med hvad beträffande boets förvaltning ofvan föreslagits. I de flesta fall torde väl dessa bestämningar blifva obehöfliga, då den starkare och bättre viljan väl i regeln skall utan lagens mellankomst veta att göra sig gällande, men lagen måste förutsätta det fall, att godvillig öfverenskommelse icke kan makarne emellan träffas.

Genom en utveckling af vår lagstiftning rörande makarnes inbördes ställning, sådan vi ofvan i korthet angifvit den i dess hufvudpunkter, skulle enligt vår åsigt ett öfverklagadt och otidsenligt missförhållande afskaffas utan större omstörtningar af bestående rättsförhållanden och likväl med tillgodoseende af kvinnans berättigade anspråk på en sjelfständigare ställning såsom en myndig och sjelfbestämmande medlem af samhället. Vi veta väl att dessa våra förslag skola möta många invändningar både från det håll, som anser dem vara radikala, och från deras sida, som anse att vi icke tagit steget fullt ut, men på samma gång sakens vigt synes fordra att effektiva åtgärder vidtagas, anse vi att all lagstiftning bör, så vidt möjligt, bygga på bestående förhållanden och nedärfd rättsuppfattning samt endast i nödfall, eller då denna uppfattning verkligen undergått en allmän förändring, införa helt och hållet nya principer.

C. B. Federley.

I bokhandeln.

L. Mechelin: Précis du droit public du Grand-duché de Finland; 1 & 2 édition; Helsingfors, 1886; 127 s. 8:o.

Ett arbete i Finlands statsrätt är en så sällsynt företeelse, att det redan på denna grund måste påkalla uppmärksamhet från den allmänhets sida, som intresserar sig för vårt lands statsskick. Men det arbete, som nu föreligger, är i ännu högre grad än vanligt förtjent att beaktas.

Först och främst derför, att boken är författad af senator *L. Mechelin,* en man, hvilken både såsom f. d. professor i statsrätt vid vårt universitet och genom sin offentliga verksamhet dels vid landtdagarne, dels såsom medlem af landets högsta styrelse mer än de fleste haft tillfälle att förvärfva både teoretiska och praktiska insigter i Finlands offentlige rätt och derför så mycket hellre synes egnad att framställa denne rätt, som han tillika förfogar öfver en ganska betydande författaretalang.

Vidare är arbetet till plan och syfte så väsentligen nytt, att det med skäl kan kallas det första i sitt slag. Väl icke så, som skulle vårt bestående statsskick förut icke hafva varit föremål för behandling. Äfven om man bortser från mer tillfälliga publikationer, hafva vi ju *Rosenborgs* arbete »Om Riksdagar». Men detta förtjenstfulla verk hänför sig företrädesvis till en särskild sida af vår offentlige rätt, hvilken dertill ännu efteråt undergått icke obetydliga förändringar, nämligen folkrepresentationen. Ett annat arbete, som hänför sig till samma ämne, »Finlands Ständer» af professor *Hermanson,* är till sin beskaffenhet nästan uteslutande teoretiskt, begreppsutredande. Båda dessa arbeten äro dessutom genom det språk, hvarå de författats, otillgängliga för den med detta språk obekante främlingen. För honom har det hittills varit nära nog omöjligt att skaffa sig ens något begrepp om Finlands politiska ställning och dess institutioner.

Den lucka, som vår juridiska literatur i detta afseende företett, är hr *Mechelins* arbete närmast bestämdt att fylla. Det är, såsom förf. sjelf angifver, i främsta rummet afsedt för utländingar, för att orientera dem i Finlands statliga förhållanden. Från denna synpunkt måste derför också arbetet bedömas. Detta gäller främst med afseende å dess *metod.*

Vid framställningen af en stats offentlige rätt kan man gå till väga hufvudsakligen på två olika sätt. Antingen uttrycker man de dertill hörande positiva stadgandena i form af allmänna

grundsatser, sammanställer dessa till ett system, ett ordnadt, sammanhängande helt, och meddelar dem i den ordning deras förhållande till systemet fordrar. Eller också uttrycker man ifrågavarande stadganden i den form lagstiftaren gifvit dem eller en denna liknande samt meddelar dem i den tillfälliga yttre ordning, hvilken så att säga sjelfmant erbjuder sig för den praktiske betraktaren. Den förra metoden är den vetenskapliga. Förf. har valt den senare såsom med arbetets syfte mest öfverensstämmande. För honom gälde det icke att gifva en systematisk framställning af de allmänna grundsatserna i vår offentlige rätt, det gälde endast att meddela ett antal positiva stadganden, »en grupp fakta», från hvilka läsaren sjelf kunde draga slutsatserna.

Huru förf. fattat sin uppgift torde i någon mån framgå ur bokens indelning. Arbetet börjar med en historisk öfversigt och en redogörelse för vår offentlige rätts källor, hvardera bildande ett särskildt kapitel, hvilka tillsammans utgöra inledningen. Derefter följer framställningen af Finlands nu gällande offentliga rätt, fördelad på elfva kapitel, hvilka behandla följande ämnen: Kap. 3. Kejsaren och Storfursten, 4. styrelseverken, 5. landtdagen, 6. lagstiftningen, 7. finanserna, 8. medborgarenes rättigheter, 9. staten och kyrkosamfunden (les cultes), 10. domstolsorganisationen, 11. den administrativa organisationen (statsförvaltningen), hvilken åter är fördelad i fyra afdelningar, omfattande de af senaten beroende embetsverken och myndigheterna, vidare Finlands bank, universitetet och statens funktionärer (embets- och tjenstemännen), 12. kommunerna och 13. nationalförsvaret.

Att närmare redogöra för innehållet af dessa kapitel vore, ehuru mycket intressant, att gå läsaren i förväg och skulle dessutom för mycket öka omfånget af denna recension. Vi skola derför endast framhålla några hufvudsynpunkter.

En af de vigtigaste är begränsandet af arbetets innehåll eller frågan, hvilka ämnen deri skola behandlas och huru vidlyftigt detta bör ske. Denna fråga, som vid en systematisk framställning löser sig så att säga af sig sjelf måste deremot med den metod förf. valt vålla stora svårigheter.

Beträffande det sätt, hvarpå förf. löst dessa svårigheter, kunde det måhända anmärkas att åtskilliga frågor, hvilka onekligen höra till vår offentliga rätt och ingalunda äro bland de minst vigtiga på detta område, antingen alldeles icke eller också endast i förbigående beröras. Sålunda måste det väl betecknas såsom en brist att exekutionsväsendets organisation och dess förhållande till domstolsväsendet icke framställas vare sig i tionde kapitlet, som handlar om sistnämda institution, eller i det elfte, der de exekutiva myndigheterna från annan synpunkt omtalas. Önskvärdt hade äfven varit att organisationen af fattigvården i dess hufvuddrag hade af förf. meddelats t. ex. i sammanhang med kommunalförfattningen. Likaledes hade en redogörelse för våra tullförhållanden, särskildt med afseende å förhållandet

till Ryssland, varit af intresse. Slutligen förefaller det något egendomligt att angående organisationen af vårt skolväsen icke meddelas annat än en kort uppgift om skolöfverstyrelsen. Å en annan sida redogör förf. ganska noggrant för universitetets organisation och verksamhet. Men jemförelsevis mest utförligt och enligt vår tanke alldeles för vidlyftigt och detaljeradt framställas Finlands banks förvaltning, styrelse och verksamhet. Likväl äro dessa brister och ojemnheter af föga betydelse. I allmänhet kan det sägas att arbetet i korthet innehåller allt det vigtigaste, som utländingen kan önska känna om Finland på den offentliga rättens område.

Hvad förf. meddelar sina läsare är, såsom man kan vänta, öfver hufvud exakt och träffande. Några smärre misstag och inadvertenser, dem vi i en annan utförligare recension påpekat, kunna här förbigås såsom föga betydande. Deremot händer det någon gång att en fråga kommer att för läsaren framstå i en falsk eller oklar dager, icke till följd af någon positiv oriktighet, utan emedan framställningen lider af otydlighet eller ofullständighet. Minst lycklig har förf. måhända varit i sjette kapitlet vid bestämmandet af gränsen mellan den lagstiftning, som utöfvas af regent och ständer samfäldt, å ena sidan, samt den vanligen så kallade ekonomiska lagstiftningen (législation administrative), som tillkommer regenten ensam, å den andra. Den framställning förf. ger af dessa båda lagstiftningsområden är nämligen sådan, att någon riktig uppfattning af skilnaden mellan dem derigenom icke kan vinnas, och detta naturligtvis allra minst för den med ämnet obekante utländingen.

Undantagsvis inträffar det äfven att de omdömen, förf. uttalar angående någon institution eller något förhållande, äro egnade att gifva saken en måhända mindre riktig belysning. Detta gäller t. ex. uttalandet å sid. 72 om statsmedlens fördelning i en mängd olika fonder. Då enligt vår tanke detta fondsystem utgör ett af de betydligaste hindren för en verksam kontroll från representationens sida öfver finansförvaltningen, kunna vi ej instämma i förf:s omdöme, enligt hvilket olägenheterna deraf vore föga känbara. Lika litet kunna vi dela den ärade förf:s åsigt (sid. 37, 38), att den förening af judiciela och administrativa funktioner, som vår senat företer, vore utan alla menliga följder, ty såsom en följd af sagda förening måste man väl betrakta det missförhållande, att medlemmarne i vår högste domstol tvärt emot våra grundlagars både anda och bokstaf äro afsättlige. Den förklaring förf. gifver af detta förhållande (sid. 113 not.) kan ingalunda anses tillfredsställande.

Men sådana fall äro, såsom sagdt, undantag, och vi skulle icke hafva anfört dem, om vi ej ansåge oss berättigade att på förf. ställa stora fordringar. I regeln äro förf:s uttalanden icke blott riktiga och träffande, utan äfven redigt och väl framstälda. Stilen är, såsom alltid hos hr *Mechelin*, klar och ledig. Detta i

förening med den frånvaro af alla abstraktioner, som är en följd af förf:s metod, gör hans arbete lättläst och njutbart äfven för en i juridiska ämnen alldeles obevandrad läsare. För den i ämnet mer inkomne åter erbjuder samma metod den fördel, att han endast får ett material, hvarur han kan sjelf draga slutsatserna, och icke färdiga läror, om hvilkas riktighet han törhända kunde hysa tvifvel. Likväl må det å andra sidan medges att denna metod så till vida är för framställningen ogynsam, att den stundom föranleder ett vidlyftigt och tröttsamt upprepande af enskildheter, hvilket med en annan metod lätt kunnat undvikas genom uppställandet af några få allmänna regler. Denna olägenhet visar sig måhända starkast i fjerde kapitlet, der de uppgifter och befogenheter uppräknas, som tillkomma såväl senatens plenum, det större och det mindre, som dess båda departement och enhvar af expeditionerna i ekonomiedepartementet. Följden häraf är också den, att läsaren, i stället för en allmän öfverblick af senatens kompetens och verksamhet, endast erhåller en mängd detaljer.

Såsom vårt slutomdöme kunna vi uttala att förf. löst sin ingalunda lätta uppgift på ett öfver hufvud mycket tillfredsställande sätt. Hvad han önskat gifva har han gifvit, nämligen en kort, lättfattlig och god sammanställning af de vigtigaste stadganden i Finlands offentliga rätt.

Man måste vara förf. tacksam för det bidrag han härmed lemnat till spridande af kännedomen om vårt lands statliga förhållanden utom landets egna gränser. Detta är af så mycket större betydelse, som äfven invånarne och de ledande statsmännen i Ryssland, med afseende å möjligheten att erhålla en sådan kännedom, hittills varit föga bättre lottade än andra utländingar.

Också lyckönska vi förf. uppriktigt till den framgång hans arbete redan vunnit derigenom att dess första upplaga inom mycket kort tid blef utsåld. Om något, så bevisar detta att arbetet fylt ett verkligt behof. Det bevisar tillika att detta arbete, ehuru närmast afsedt för utländingar, kan med intresse läsas äfven af förf:s egna landsmän, så vidt nämligen icke språket lägger derför hinder i vägen. Önskligt vore fördenskuld att förf. ville framdeles utgifva arbetet i en svensk, efter detta nya ändamål omarbetad upplaga. I alla händelser var den andra franska upplagans utgifvande så snart efter det den första utgått ur bokhandeln mycket välkommet. Denna nya upplaga innehåller blott få ändringar, men upptager på titelbladet såsom förläggare, utom hr G. W. Edlund i Helsingfors, äfven de bekanta bokhandlarefirmorna Puttkammer & Mühlbrecht i Berlin samt Guillaumin & C:o i Paris. Vi hoppas att denna anordning ytterligare skall bidraga att gifva arbetet den spridning det så väl förtjenar.

R. A. Wrede.

August Ramsay: Metersystemet belyst af talrika exempel; en handbok för skolan och till själfundervisning; Helsingfors 1886, Weilin & Göös, 51 s. 8:o; pris 75 penni.

Metersystemets införande såsom enda lagliga mått- och vigtsystem i Finland har inom flere områden väsentliga förändringar till följd. Bland dessa är äfven att räkna den elementära undervisningen i matematik. Icke så som skulle reformen i något afseende förändra undervisningsmetoden; men väl kommer i många fall innehållet och framför allt formen vid aritmetikundervisningen att gestalta sig annorlunda. I främsta rummet gäller detta räkningen med sorter samt exempelsamlingen. Under öfvergångstiden är det dessutom nödigt att i aritmetiken behandlas förvandlingen från det nu gällande mått och vigtsystemet till det metriska och omvändt. Behofvet af en handbok för skolan i dessa delar är så mycket mera betingadt, som de utländska (äfven svenska) läroböckerna öfver detta ämne delvis äro oanvändbara hos oss i följd af den form metersystemet här antagit genom de utväxter, som påtvungits detsamma. Synnerligen välkommen torde derför dr Ramsays handbok vara icke blott för de skolor, hvarest man vant sig att följa lärobok, utan äfven för mången lärare i aritmetik, helst arbetet utmärker sig genom sin klarhet och väl valda uppställning. I företalet erinrar förf. om att skolan kan och bör i sin mån bidraga vid reformens genomförande samt framhåller hurusom lärjungen icke bör vinna uppfattning om de nya enheterna genom någon obestämd approximativ hänvisning till de gamla, utan genom en direkt åskådning af dem.

Kap. I handlar om metersystemet. Efter en kort inledning, i hvilken det franska metersystemet, dess uppkomst samt spridning behandlas, öfvergår förf. till systemet sådant det skall införas i Finland. Efter framställningen af hvarje särskildt slag af mått följer exempel och öfningsuppgifter ordnade i tvenne grupper, den förra innehållande dem med hela tal, den senare åter sådana med decimaltal. Af stor förtjenst är att förf. vidare i detta kapitel framhållit det naturliga sammanhang, som består mellan de skilda hufvudenheterna för mått, mål och vigt samt den praktiska vinst detta medför. För detta kapitel har förf. derjemte föreslagit användandet af naturliga modeller som undervisningsmaterial eller ock lämpliga väggtaflor.

I det senare kapitlet framställes öfvergången från det metriska systemet till det äldre och omvändt. Det omfattar tvenne särskilda reduktioner, en »ungefärlig beräkning» och en »noggrann beräkning». Till grund för den förra, som är afsedd för det dagliga lifvets behof, ligga några enkla *hela* tal, hvilka approximativt angifva enheternas storleksförhållande till hvarandra och hvilka med lätthet kunna behållas i minnet. Om förf. icke lagt hufvudvigten på att få dessa tal så enkla som möjligt, skulle noggrannare reduktionstal med lätthet kunnat framställas. Men

hvad som då vunnits i noggrannhet, hade förlorats i enkelhet. Såsom en förtjenst hos läroboken räkna vi äfven att förf. vid den ungefärliga beräkningen af yt- och rymd-måtten lagt den ungefärliga beräkningen af längdmåtten till grund. Sålunda uppgifver förf. bland annat:

$$9 \text{ m}^2 = 100 \text{ fot}^2 \quad \text{samt} \quad 27 \text{ m}^3 = 1000 \text{ fot}^3$$

i stället för

$$9 \text{ m}^2 = 102 \text{ fot}^2 \quad \text{samt} \quad 27 \text{ m}^3 = 1032 \text{ fot}^3.$$

Vid den noggranna beräkningen använder förf. de i lag stadgade reduktionstalen. Såväl den ungefärliga som den noggranna beräkningen belysas genom öfningsuppgifter. Derigenom att hvartdera kapitlet innehåller särskilda framställningar om längdmått, ytmått, rymdmått och vigt, vinner eleven nödig kunskap om och vana vid behandlingen af hvart och ett af dessa för sig.

Ehuru förf. sökt undvika de för systemet främmande bibenämningar, hvilka tillkommit i det finska systemet, användas dessa dock onödigtvis ofta vid exemplen och öfningsuppgifterna. I synnerhet anse vi beteckningen L*℔* för 10 kgr (det metriska lispundet) synnerligen olämplig. I allmänhet äro öfningsexemplen väl valda, ehuru alltför fåtaliga. Om till exemplen med hela och decimaltal fogats exempel på räkning med bråk, såsom fallet är vid handböcker af liknande art, hvilka utkommit i Sverige, hade arbetet betydligt vunnit. Det hade då omfattat en fullständig folkskolekurs och sålunda varit än mer lämpligt för dessa skolor. Likaså hade exemplen på »sammanhanget mellan enheterna för mått, mål och vigt» kunnat vara talrikare.

Påtagligen har det varit förf:s mening att genom att omvexlande använda alla de anförda beteckningssätten för kvadrat och kubik (q, kv, qv, □, exponenten 2; kub, exponenten 3) göra eleven förtrogen med desamma. Detta hade dock kunnat utföras med större konsekvens. Exponenten 2 användes t ex. icke en enda gång i kap. I, medan i samma kapitel motsvarande beteckningssätt för begreppet kubik förekommer oftare än kub. Förkortningen *a* för *ar* samt *ha* för *hektar* kommer äfven till användning först i kap. II. Den i Sverige antagna beteckningen kb för kubik är icke anförd. Af kritiken har äfven med rätta framhållits att i följd af att tunnlandet indelas i 30 och icke 32 kappland, 25 ar=16 kappland bör ersättas af 5 ar=3 kappland, att 11 liter=2 kappar är noggrannare än 5 dekaliter=9 kappar samt att 1 liter=3 kvarter är lämpligare än 4 liter=3 stop.

Dr Ramsays lilla arbete har rättvisligen vunnit stor spridning. En ny upplaga är redan under pressen, och vi hoppas den skall vinna rask afsättning, helst vi ha oss bekant att förf. genomsett arbetet i syfte att tillmötesgå ofvan uttryckta önskningsmål. Läroboken har äfven utkommit på finska.

G. B.

C. B. F.: Finlands samhällsförfattning och dess historia, i korthet affattade. 80 sid. 8:o. Helsingfors 1886; pris 1 mk.

Genom förordningen af den 27 nov. 1885 har Finlands samhällsförfattning blifvit införd såsom läroämne såväl i fruntimmersskolorna, som i de i förbindelse med dem stående fortbildningsläroverken. Förändringen bör helsas såsom ett icke ringa framsteg, och det är väl att hoppas att gossläroverken icke skola blifva efter. Redan länge hafva några historielärare vid våra läroverk plägat afsluta kursen i fäderneslandets historia med en kort framställning af det finska statsskickets grunddrag; ref. kan icke se något hinder för att dessa öfverblickar skulle förvandlas till studiekurser motsvarande fruntimmersläroverkens.

Föreliggande arbete afser att tjena till lärobok vid denna undervisning. Dock har förf. icke åtnöjt sig med att skrifva en lärobok, utan tillika velat göra boken till en handbok, afsedd att »bereda en hvar medborgare tillfälle att inhemta de allmännaste konturerna af vårt statsskick». Det förefaller ref. som om arbetet skulle förlorat på den dubbla plan förf. följt. En handbok för medborgare bör sjelffallet innehålla en mängd detaljbestämningar, hvilka i en skolbok äro onyttiga eller skadliga, emedan de minska framställningens öfversigtlighet. Det kan vara lämpligt för medborgaren att hafva till hands uppgifter om de mål och ärenden, som höra under de skilda senatsexpeditionernas behandling eller om detaljerna af landtdagsarbetet, men i en skolbok hafva sådana notiser icke sin plats, hvarför läraren skall blifva tvungen att utpricka sidor och blad, som icke med fördel kunna läsas af eleverna. Också måste lagtextens ordalag, äfven då de äro främmande för det dagliga språkbruket, ej sällan införas i en handbok, medan de i en lärobok böra undvikas. Vi hafva antecknat uttrycket »resningsansökningar», sid. 28, som knapt någon elev torde förstå.

I den historiska inledningen har förf. nästan uteslutande uppmärksammat riksdagsinstitutionernas uppkomst och utveckling, medan andra sidor af samhällsutvecklingen, t. ex. riksenhetens och Stormannaväldets uppkomst under medeltiden, centralisationen i förvaltningen under 17:de seklet m. m. blifvit lemnade å sido. Eleverne skola utan tvifvel få den föreställning, att riksdagarne under äldre tider hade en vida större plats i samhällsarbetet än verkligen var fallet. Dessutom förekomma icke få oriktiga eller föråldrade uppgifter. Förf. säger att samhällsordningen i Finland under hednatiden var väsentligen den samma, som i andra nordiska länder (sid. 1), att benämningarna »jus carelicum» m. m. betecknade rättsförhållanden, ehuru de endast torde varit skattetitlar (sid. 3), att de sista landskapsmötena i Finland höllos 1657, medan dock Finlands ständer sammanträdde till landskapsmöten ännu 1676 och 1677; och att det sista ständermötet under envåldstiden hölls 1697, oaktadt ständerna sammanträdde i Stockholm 1713—1714. Det torde äfven böra an-

märkas att kapitlet »Det nyvaknade politiska lifvet» borde anslutit sig till den historiska framställningen, medan förf. inskjutit det i teckningen af Finlands nuvarande rättsliga förhållanden.

Förf:s redogörelse för Finlands statsrättsliga ställning, administration och representation, hvarvid prof. Mechelins föreläsningar öfver Finlands statsrätt begagnats såsom ledning, är öfver hufvud korrekt. Dock ville ref. föreslå förändringar i urvalet och dispositionen af materialet. Landtdagsordningen återgifves nästan fullständigt, men penningeväsendet, försvarsväsendet och budgeten äro förbigångna. Statistiska upplysningar saknas fullständigt. I samband med redogörelsen för medborgarens rättigheter och skyldigheter hade kvinnans rättsliga ställning bordt tecknas.

Vi förmoda att arbetet, som tillmötesgår ett lifligt kändt behof, snart skall utkomma i en annan, omsorgsfullt omarbetad upplaga. Äfven i sin nuvarande form är det, om det med urskiljning begagnas, användbart såsom lärobok.

M. G. S.

Felix Heikel: Vid möten och sammanträden; en kort handledning; 49 s. 8:o. Hfors 1886, G. W. Edlunds förlag; pris 1 mark.

I vår tid, som med skäl kan kallas mötenas och sammanträdenas tid, är denna lilla bok säkert en både behöflig och välkommen handledning icke blott för den, å hvilken det ankommer att sammankalla och anordna dessa möten, utan äfven för hvarje deltagare och särskildt för den, som åhvälves det otacksamma värfvet att såsom ordförande leda förhandlingarna. Man kunde väl förutsätta att i hufvudstaden, der möten och sammanträden höra till ordningen för dagen, en viss praktisk erfarenhet skulle vunnis, men det oaktadt inträffar det icke sällan äfven här att dels diskussionen alldeles förirrar sig, dels propositionerna så uppställas, att resultatet af den slutliga omröstningen alldeles icke motsvarar flertalets mötesdeltagares åsigt i saken. Härtill kommer att nödiga formaliteter i och för sammanträdets och de dervid fattade beslutens lagenlighet stundom icke iakttagas.

I alla dessa fall är hr Heikels bok en god rådgifvare. Uppväxt i landtdagarnes skola stödjer sig förf. företrädesvis på landtdagsordningen och den vid våra landtdagar utbildade praxis, men äfven erfarenhet från andra länder anföres och rekommenderas i särskilda fall. Förf:s utläggning af hurudant förfarandet vid möten och sammanträden bör vara är redig och klar samt ingår i nödiga detaljer. Han börjar med kallelsens utfärdande och de praktiska förberedelserna, öfvergår derefter till huru mötet skall öppnas, ordförande och sekreterare antagas, huru ärendena skola föredragas och diskussionen ordnas och begränsas. Vidare redogöres för i hvilka fall mötet bör ajourneras, om ärendenas bord-

läggning och remiss till utskott samt om behandlingen af ändrings- eller motförslag. Utförligast behandlas, såsom sig bör, uppställande af omröstningsproposition samt huru omröstningen bör verkställas. Sedan slutligen några anvisningar meddelats om huru reservationer kunna aflemnas och huru val böra förrättas, afslutas boken med ett kapitel om protokollets justerande och mötets afslutande.

Stilen är ledig, stundom ända till vårdslöshet. Sålunda förekomma uttryck, hvilka man icke i en vårdad svenska gerna begagnar, om de ock kunna försvara sin plats i skämtsam stil, t. ex. s. 7 »eljes kan det lätt hända, att man klappar undan ärendena helt hastigt och lustigt för att fortare slippa ifrån den pinan»; s. 17 »ty de flesta draga sig för att sitta och glöta i digra bordlagda luntor och önska att få deras kontanta innehåll i sig på möjligast bekväma sätt»; s. 20 »trappa af till sidorummen» m. fl. Då önskligt vore att desse så talrika vordne offentliga möten och sammanträden blefve en skola, der medborgare och medborgarinnor vunne vana och färdighet att på ett vårdadt och koncist sätt uttrycka sig å sitt modersmål, hade det varit väl om förf. uti sin lilla bok föregått den med ett godt exempel och äfven nedlagt mera omsorg på behandlingen af språket.

C. B. F.

Thomas Thorild: Naispuolen luonnollisesta ylevyydestä; 15 s. 12:o. Hels. 1886; ulosantaja Arvid Vikström; pris 50 p.

Ur Stockholms-posten 1793 intog Geijer i 4:de och sista delen af Thorilds skrifter den lilla afhandling, som nu genom hr Arvid Vikströms försorg af Tuokko öfversatts till finskan. Då Thorild inlade denna högstämda protest mot gustavianska tidens låga uppfattning af kvinnan, var han redan stadd på landsflyktens väg, der han följdes af en ung kvinna, en fattig prestdotter, Gustava von Kowsky, som han kort förut lärt känna och som sedan blef hans maka. I hvilken mån hon var med om att väcka hänförelsen i hans eldfängda ande veta vi icke. Tanken att kvinnan dock först borde anses som menniska, innan hon anses som kvinna — en af de innehållsdigraste tankar i detta ämne — hade han väl kommit till genom en tillämpning af franska revolutionens mensklighetsprogram; »samma allmänna och fullkomliga Mennisko-Rätt, som karlarne yrka,» tillkommer ock kvinnan. Vid denna tid var Thorild ännu full af entusiasm öfver de glänsande sanningar, som genom revolutionen utkastats i verlden.

Men han stannar icke vid jemnlikheten. I en framställning full af blixtrande paradoxer, som blott delvis kunna anses för lek af hans snille, proklamerar han kvinnokönets afgjorda företräde framför det manliga. »Af deras undransvärda förträffligheter, både Förståndets och Hjertats, heter det, som man sett hos Qvinnor, oaktadt deras få tillfällen att lysa i Verlden, bör man sluta

till hvad de *kunna* vara, när de engång rätt lära känna sin *naturliga* höghet, som är grundad i deras mera ömma och lifliga Menskligheť», och på ett annat ställe: »Qvinno-Styrkan liknar mera en Ängels, hvilket väsende man vet är så långt *mägtigare* än vi, som det är högre: då Karl-Styrkan liknar mera ett Vilddjurs, hvars våld förskräcker och nedslår».

Denna relativa uppskattning af de båda könen är nog i grunden, oaktadt den skämtande öfverdriften i uttrycket, en ny vy öfver lifvet, som hänför honom såsom en sanning. Hans ridderliga natur kan hafva, i förening med hans nyssutslagna kärlek, ingett honom de höga tankarne om kvinnan; då han för sin ringaktning af mankönet anför den missregering och missriktning menskligheten lidit under mannens sextusenåriga öfvervälde, är detta helt säkert icke blott allmänna rousseauska tendenser, utan ett måhända ofrivilligt missmod väckt af den franska skräckregeringens framfart.

Emellertid är det mycket lärorikt för våra dagars förfäktare och förfäktarinnor af kvinnans sak att se huru gamla deras sanningar äro, och äfven i detta hänseende rekommendera vi denna öfversättning, der Thorilds stil bibehållit sin energi så mycket möjligt varit.

C. G. E.

Kaloista ja kalanviljelyksestä; Helsingissä 1886. G. W. Edlund, kustantaja; hinta 1 m. 25 p.

Det är lika sällsynt som glädjande att påträffa en bok, som, oaktadt den är försedd med så talrika och väl utförda illustrationer, är så prisbillig. Till arbetets förtjenst länder äfven att innehållet är så alltigenom praktiskt och lättfattligt. Detta omdöme gäller såväl bokens första del, der förf. på ett förtjenstfullt sätt skildrar »Finlands allmännaste fiskar», som den senare, der en fullständig och upplysande redogörelse öfver fiskodling meddelas. Till sist finnas i boken intagna förordningarna om fiskeri och särskilda smärre råd och anvisningar. Alltså en alltigenom instruktiv och nyttig bok.

G. G.

J. Arrhenius: Om foderväxtodling och ängsskötsel, deras betydelse och ändamålsenliga handhafvande. Stockholm 1885.

Denna bok, som är utgifven på uppdrag af Jämtlands läns kongl. hushållningssällskap, är liksom skrifven för vårt land. På högst få undantag när kunna alla de foderväxter, som här framhållas, odlas äfven i våra bygder, och de förordade metoderna lämpa sig lika väl för våra förhållanden, som för det lands, hvarför de specielt äro afsedda. Det är derför med oblandad glädje vi helsa detta arbete, som behandlar denna särskildt för vårt land så vigtiga fråga, helst de meddelade råden och föreskrifterna äro högeligen tillförlitliga, enkla och praktiska.

Arbetets stora förtjenst och betydelse ökas än mer genom att förf. på ett i hög grad klart och redigt språk lyckats meddela sina rika erfarenheter och stora botaniska kunskaper. Med glädje konstatera vi att den framstående vetenskapsmannen åter presterat ett arbete af bestående värde, och kunna ej annat än önska att det skyndsammast måtte spridas kring vårt lands bygder.

G. G.

Anna A.: Slägtingar och andra noveller samt två dramatiska utkast; 8:o 224; Stholm 1886; Lars Hökenbergs förlag. Pris 2 kr. 50 öre.

När man läser en eller annan bit i en kalender eller i en tidnings spalter, formuleras lätt det allmänna omdömet att historien är rätt nätt eller att signaturen har en ledig penna, tendensen är god o. s. v. Samlas berättelserna och skizzerna i hop, bli anspråken större, man tänker efter hvilken denna så kallade goda tendens är, och främst söker man väl ur denna samlade bild af författarens verksamhet detta egna personliga drag, som gifver hvilken liten skizz, hvilken obetydlig teckning som helst dess lif och dess rätt att existera. Anna A. är en signatur, som läsaren sedan åtskilliga år tillbaka lärt känna i kalendrar och illustrerade blad, och likaledes har denna Tidskrift någon gång omnämt hennes arbeten i bokform. Man kan hysa stor aktning och sympati för de goda egenskaper förf. lägger i dagen i dessa noveller, för hennes förhoppningsfulla sinne och hennes känsla för de af samhället missbytta: de fattiga och sjuka; men som dessa egenskaper icke frambäras af konstnärliga gestaltningar, blir likvisst intrycket af novellerna otillfredsställande och svagt. Händelserna äro så allmänneliga, karakterer och personer tecknade i så sväfvande och föga karakteristiska drag, att förf:s goda intentioner icke få ut sin rätt.

H—a.

Olof Granberg: Catalogue raisonné de tableaux anciens inconnus jusqu'ici dans les collections privées de la Suede, I; XI+301 s. imper. 8:o Sthlm 1886, Samson & Wallin.

Förf., som är anstäld vid Stockholms National museum, lemnar i en notice préliminaire några upplysningar om konstsamlingar i Sverige, uppskjutande en mera detaljerad redogörelse till en senare volym. Det hade måhända varit skäl att börja med historiken. De mera betydande kollektioner, som här förtecknas, äro konung Oskar II:s, grefve af Ugglas' å Forsmark, grefve v. Platens i Stockholm, grefve Hamiltons å Hedensberg, baron Hamiltons å Boo, grefvinnan Stenbocks i Helsingborg, baron Tamms i Stockholm, fru Fahlcrantz', hr Linds, hr Schagerströms, hr N. F. Sanders', hr Redins, hr Malmstens, baronessan Gripenstedts, hr Berggrens i Stockholm, grefve Wachtmeisters å Vanås, hr C. Ek-

mans å Finspong, baron Bondes å Eriksberg samt en af de mest betydande, kapten J. A. Bergs, som genom donation öfvergått till Stockholms Högskola. Dessutom har förf. förtecknat flere eller färre taflor hos fyratio personer, i hvilkas samlingar han funnit enstaka verk tillhörande det behandlade området; hela antalet sålunda beskrifna taflor uppgår till 500. De tillhöra femton-, sexton- och sjuttonhundratalen, för det allra mesta de holländska och belgiska skolorna, några den tyska, en och annan den franska eller italienska konsten; af inhemska konstnärer förekommer Ehrenstrahl blott engång. Detta är hvad förf. förstår med uttrycket »anciens tableaux»; svårare är att fatta hvad förf. förstår med »jusqu'ici inconnus», som ingår i titeln. Bland målarne äro väl endast ett fåtal att räkna till de verldsbekante, men hittills okänd kan man väl icke kalla någon, och beträffande deras verk, som väl varit för sina egare bekanta, kan man af framställningen icke se om de gått under andra namn. Man har väl att förstå uttrycket sålunda, att de genom förf:s behandling blifvit allmännare bekanta för konstlärde och amatörer i Europa.

Till den ändan är förteckningen öfversatt till franska och utgifven i en pompös utstyrsel. Förf. klagar öfver att en anspråkslös, på svenska skrifven början, som han för några år sen utgaf, blifvit knapt uppmärksammad i hemlandet (F. tidskrift har, frukta vi, gjort sig skyldig till samma försummelse), men deremot välvilligt emottagits i utlandet. Vi lyckönska förf., som funnit tillfälle att genom en edition, den der i alla händelser påkallar uppmärksamhet, nå sitt mål, att göra den mest betydande delen af hemlandets konstskatter kända för forskningen.

Det kommer blott an på att kritiken motsvarar detta ståtliga yttre. Förf. meddelar koncisa lefnadsuppgifter om mästarne och visar sig häri fullt hemmastadd i den konsthistoriska forskningen. Hvad granskningen af verken vidkommer, beskrifver han dem klart och utförligt, angifvande jemväl de materiela kännetecknen, monogrammen i facsimile, och genom hvilka samlingar de vandrat. Om deras öden kunde dock kanske fullständigare notiser erhållits. Men det som icke framgår ur framställningen är huruvida förf. undersökt äktheten, för hvilken monogrammen visst icke alltid äro en borgen. Som bekant, begynte kopierandet tidigt, och för den, som kunde kopiera målningen, var det icke stor sak om att kopiera namnteckningen. En annan art af förfalskning försiggick genom att ett skolarbete pryddes med den mera eftersökte mästarens namn. Någon gång tillägger förf. »d'authenticité quelque peu douteuse». Det är ju mycket möjligt att förf:s granskning i detta hänseende är lika ingående som i andra, ehuru förhållandet omöjligen kan bedömas på afstånd; i alla fall gäller anmärkningen blott det fåtal verk, som bära stora namn.

C. G. E.

Elin Ameen: Träldom och andra berättelser och skisser. 167 s. 8:o Stockholm, Albert Bonniers förlag; pris 1 kr. 50 öre.

Nutidens uppsjö af novell-literatur har gifvit anledning till en så liflig konkurrens på detta område, att fordringarna på en förtjenstfull berättelse otroligt stegrats. Instinktmessigt anar man vid anblicken af en modernt hållen novelett all den uttänjda känsloanalys och uppöfvade observationsförmåga, som der måste vara sammanträngd, och i stället för att lockas häraf, erfar man i första ögonblicket en obestämd känsla af trötthet. Författarens uppgift är då att komma fram med något så ärligt, lefnadsfriskt och öfvertygande, att man fäster sig hvarken vid stilens ledighet eller iakttagelsernas skärpa, utan helt enkelt tvingas att följa hans tankegång och tro hans ord.

I föreliggande arbete är det främst de två första berättelserna, »Träldom» och »Väntan», som vittna om begåfning. Motivet i »Träldom», samlingens kanske mest genomarbetade skildring, är icke nytt. En ung flicka har tvungits af omständigheterna att såsom sällskapsdam träla för lifvet hos en gammal, egoistisk fru. Tungsint och inåtvänd till lynnet är hon föga lämplig för den ställning hon intager, och hela hennes sträfvan går äfven ut på att vinna frihet och oberoende. Men just då hon står vid målet, uppträder i berättelsen hennes bror, en lefnadslustig och vacker löjtnant, som spelat på sitt hedersord och nu naturligtvis ämnar företaga något förtvifladt. För systern återstår då blott att slå ihjäl sin frihetsdröm och lefva som förut, knapt tolererad af sin gamla, snåla och gnatiga fru. — I »Väntan» åter skildras samma enkla, tåliga, år från år uppskjutna förbidan på bättre tider, giftermål och bosättning, som i Snoilskys »Vernamo marknad», men utan dess ljusa bakgrund af hopp efter förnyadt, årslångt arbete.

Den enda af de sju berättelserna, som direkt behandlar ett problem, är »Konstnärinna och kvinna». Såsom titeln anger har förf. här upptagit samma ämne, som fru Edgren i sitt senaste arbete »En sommarsaga», men karakterernas psykologiska motivering är så bristfällig, att förf:s lösning af frågan blott kan tillvinna sig förbigående intresse. »Lilla aptekarfrun» är en abnorm företeelse inom småstadslifvet, och hennes mans ädelmod gränsar hardt när till det ofattliga. Hela historiens uppränning förefaller hopkonstruerad och uppfattningen af ämnet, både uti denna och de följande berättelserna »För sent» och »Ett misstag«, något ytlig. Här, som öfverallt, framstår dock förf:s talang att berätta ledigt och underhållande, om man äfven såsom bokens varaktigaste och förnämsta förtjenst måste anse de vackra löften, den innehåller för framtiden.

N. F.

Arvid Ahnfelt: Europas konstnärer; alfabetiskt ordnade biografier öfver vårt århundrades förnämsta konstnärer; h. 1—6, 380 s. stor 8:o; Sthlm 1883—6, Oscar L. Lamms förlag; pris à 1 krona.

Med dessa sex häften har arbetet hunnit till artisten »Hjalmar Munsterhjelm», hvaraf man kan sluta till dess omfattning och fortskridande. Antalet medarbetare har under tiden vuxit och inbegriper äfven en redaktör för den finländska konsten. Då dr Tikkanen inträdt i företaget först sedan det hunnit ett godt stycke fram, söker man här förgäfves någon af våra konstnärer före Edelfelt. A. v. Becker, Ahlstedt och skådespelerskan Ida Ahlberg, att icke nämna bland de äldre Bassi, Dahlström, Cainberg äro sålunda uteslutna ur ett verk, som eljes utmärker sig genom en stor rikedom på förgätna nordiska artister. Senare äro Finlands konstnärer ihågkomna, visserligen med urskiljning (Edelfelt, Ekman, Engel, Engdahl, Falkman, Finnberg, Fohström, Forstén, Frey, Godenhjelm, Fanny Maria Grahn, Holm, Holmberg, Jansson, Lauréus, Liljelund, Ali och C. J. Lindberg, Lindholm, Löfgren, Munsterhjelm), men sakenligt och med omsorg behandlade. Som ett tryckfel må anses att hr Falkmans illustrerade arbete »I östra Finland» betecknas som biografiskt.

Det är utg:s försummelse att i tid sörja för medarbetare som en dylik lucka måste tillskrifvas. På sådan bristfällig förberedelse beror väl ock att den utländska konsten är högst ojemnt representerad. Det hade ankommit på honom att förteckna de utländske konstnärer, som enligt arbetets plan borde ihågkommas, och med den tillgång man eger på biografiska verk, mötte detta ringa svårighet, men fordrade sakkunskap och ordentlighet. Det är den ena eller den andra af dessa egenskaper som saknats, då konstnärer af den rang som Baltard, det andra kejsardömets ledande arkitekt, Alphand, som är det för närvarande, Barry, engelska parlamentshusets och Friedrich Müller, Kölner domfasadens och Wiener rådhusets byggmästare utelemnats. Det ser nästan ut som om utg. icke alls skulle känt några framstående konstnärer bland Frankrikes arkitekter detta århundrade, utom stora operans arkitekt Garnier. Och hvad skall man säga om ett digert lexikon öfver århundradets konstnärer der Ingres, Géricault, David d'Angers icke fått plats? Skulle de icke vara nog förnäma, eller äro de måhända uteslutne på samma öfverraskande skäl, som anföres för att Cornelius afspisas på några rader, att det är hufvudsakligen samtida konstnärer med hvilka lexikonet sysselsätter sig. Men titeln anger att det omfattar vårt århundrade, och operasångare- och sångerskor finnas här så urgamla som Malanotte (1785 till 1822), Catalani (1779—1849), Martin (1769—1837), att icke tala om att den skandinaviska konsten föres i allmänhet tillbaka till seklets början. Vid en sådan planlöshet förundrar det icke att äfven bland samtida konstnärer så betydande artister

saknas som den franska landskapsmålarfamiljen Daubigny eller historiemålaren Feuerbach i Wien.

En annan egendomlighet i planen är att tonsättarne alldeles uteslutits, medan virtuoser af alla slag upptagits rikligen. För denna begränsning kan dock finnas skäl, om det blott i titeln eller förordet blifvit angifvet. Den förkärlek, hvarmed musikanter, sångare, sångerskor, aktörer och aktriser behandlats, ger arbetet dess förnämsta värde, ehuru visserligen äfven här kan anmärkas någon ojemnhet, då m:lle Mars, den äldre klassiska skolans ingenue, madame Dorval och Fréderic Lemaitre, den romantiska skådespelarskolans hjeltinna och hjelte icke upptagits.

Öfver hufvud är den tyska och äfven den franska målarkonsten, så vidt som den nu är upptagen, i goda händer. En del artiklar, såsom Makart, Knaus, H. Flandrin äro rätt väl tänkta. En och annan uppgift kan vara föråldrad eller oriktig, hvartill komma tryckfelen; Munkaczy är icke född 1845, utan den 10 oktober 1846, Makart icke 1640, och dylikt. De felaktigheter vi här anmärkt äro dock icke många, men i allmänhet föreställa vi oss att man vid korta biografier i sammelverk, ernade som detta till uppslagsböcker, bör lägga all sin flit hufvudsakligen i att samla så fulltaliga och pålitliga data som möjligt och i stället spara på det kritiska bedömandet. Styrkan i nämda biografier och öfver hufvud i hela verket ligger tvärtom mera i uppskattningen än i det faktiska. För kritiken skulle dock erfordras mera utrymme än i sådana efter tumsmått skrifna artiklar kan medges. Deraf kommer sig ock att det hör till stilen i de bästa verk af detta slag att vara så exakta och objektiva som möjligt. Detta påkallas äfven af den omständigheten, att, då de bedömande äro legio, synpunkterna för kritiken kunna vara de mest olika och leda till en sådan inre ojemnhet, som varsnas om man jemför t. ex. bedömandet af Makart med det af den svenska målaren Kronberg.

Utg. förbereder i förordet köparen på att den skandinaviska konsten blir utförligare behandlad än den utländska, och derom är väl intet att anmärka. Hvad som här meddelas om de svenska konstnärerne och särskildt de sceniske och lyriske ger tvifvelsutan det egentliga värdet åt verket. För att ha till hands upplysningar om de betydande konstnärerne, en Jenny Lind, en Molin, en Marcus Larson, en Deland, en fru Hvasser, är det ju icke så stor olägenhet att ha de obetydande med. Utg. menar väl att han icke vill påtruga någon sitt urval och ger derför alla notiser utan urskiljning, komparser under medelmåttan, virtuoser af efemäraste sort, till och med sufflörerna (art. Lemos). Om dessa kan väl gälla hvad utg. i allmänhet räknar sitt arbete som ursäkt och förtjenst, att i många fall tryckta källor icke förefunnits; deremot föreställa vi oss att sådana saknats vid få artiklar rörande mera betydande inhemska personer, och att Ny illustrerad tidning kunnat tjena som källa för en stor del af dem. Bland svenske bildande konstnärer återfinnas de nämnvärdare i Nordisk

familjebok, med oväsentliga förändringar, hvilket dock knappast kan påtalas, då författarn är samma person i det ena och andra lexikonet.

C. G. E.

Julius Stinde: Borgarfolk II; bemyndigad öfvers. från originalets 36:te upplaga af Erik Folcker. Sthlm, Fahlcrantz et C:o.

Julius Stinde, som genom sina föregående, ypperliga skildringar af den tyska medelklassens lif framlockat det mest oskyldiga, genomfriska löje, fortplantande sig från hans gemytliga landsmän ända upp till nordens föga skrattlystna slägte, har nu utgifvit den andra delen af sitt »Borgarfolk», i hvilken fru Buchholtz förtäljer vidare om de märkligare händelserna inom hennes lilla krets. Tyvärr bär detta arbete enligt vår tanke vittnesbörd om att förf. dukat under för den frestelsen att upprepa sig sjelf och detta i en allt annat än förbättrad upplaga. Af den hjertegodhet och hjertefriskhet, af den »sprudlende» humor och osökta kvickhet, som gjorde gumman Buchholz så kär för oss, återfinna vi i dessa hennes senaste skildringar blott spridda drag. Gumman har blifvit gammal, långtrådig och enformig, eller är hon kanske blott och bart bortskämd af framgången? Man anar hennes banala vitzer redan på en versts afstånd, och de ofta högst intresselösa händelserna tyckas hafva konstruerats blott för att fylla tryckarken. Frånstötande verka ock de talrika rökoffer, som upptändas till huset Hohenzollerns och den »store kanslerns» ära; denna förgudning får för finska ögon lätt en anstrykning af inställsamt smicker, om man än tar i betraktande, att den är något karakteristiskt för Berlins »borgarfolk».

Alldeles utan ljuspunkter är arbetet dock ej; här och der strålar den forna gumman Buchholz' ansigte som en vänlig solglimt emot oss. Så i den roliga skildringen af huru den goda frun, hvars konstsinne blifvit väckt genom att hon »varit 9 trappor upp i Vatikanen», besluter att i samråd med sin dotter Betty »idka konsten i hemmet» d. v. s. måla väggarna i tamburen; enda frukten af den Buchholzska konstnärsimpulsen blir emellertid upptäckten, att Betty har »ypperliga anlag för att måla ansigten», något hvarpå den biträdande pigans nedstänkta och i rödt och blått skiftande fysionomi utgör det mest lysande bevis. Denna tokroliga episod vanställes emellertid genom den långdragna och burleskt öfverdrifna framställningen. Samma anmärkning gäller den på komiska pointer rika skildringen af inbrottsstölden och den hetlefrade fru Buchholz ställande inför rätta för ärekränkande beskyllningar; här är i synnerhet upplösningen så svag, att man alldeles förlorar det goda humör, hvari man försatts genom åtskilliga verkligt ypperliga infall och naiva reflexioner.

Vi kunna ej annat än önska att fru Buchholz, som efter brunnskuren i Karlsbad enligt egen utsago »alldeles ny flyger i

sin Karls armar», också inom kort måtte presentera sig för publiken i en föryngrad upplaga med all sin forna lefnadsfriskhet och hjertliga gemytlighet. Vår grubblande, sönderslitna tid har ingalunda råd att förlora en enda af dem, som ega gudagåfvan att kunna kasta en solstråle af humor öfver »all denna verldenes elände».

Rosamunda.

Ahnfelt: Ryska afslöjanden från Alexander I till Alexander III.

Ryssland har alltid varit, mer eller mindre, ett hemligheternas land. Vi hafva der sett många egendomliga lifsföreteelser och förvånat oss öfver dem, emedan vi ej kunnat framtränga till deras yttersta orsak. Nu lofvar hr Ahnfelt draga täckelset bort och afslöja för oss de ryska förhållandena. Vi kunna ej vara annat än tacksamma för löftet.

Hr Ahnfelt har dock icke haft tid att genom egna iakttagelser finna sanningen. Han har begagnat sig af tyska bearbetningar af nyare rysk memoarliteratur, plockat dertill ihop intressanta bitar från tidningar och broskyrer i Sverige och Finland och sålunda fylt öfver tre hundra ganska tätt tryckta sidor. Han har knapt nog hunnit tillräckligt ordna materialet, ännu mindre genom allvarliga undersökningar bilda sig en egen åsigt om de förhållanden, med hvilka han sysselsätter sig. Han har sin åsigt på förhand färdig, och att den icke är gynsam för Ryssland visar han mer än nog genom den ifver, hvarmed han uppsöker skuggsidorna, och det hat, hvarmed han kastar sig öfver förhållanden, som ingen numera tänker på att försvara. Det är hos honom icke fråga om det tillförlitliga, utan om det pikanta; hans uppgift är icke forskarens, utan literatörens eller kanske hellre bokmakarens.

Ehuru hr Ahnfelt icke har i sak något nytt att förtälja, är hans bok dock rätt underhållande genom det omvexlande innehållet. Från Alexander I:s tid bjuder han på berättelsen om madame Krüdner och den baksluge munken Photi; från Nikolais regeringstid hafva vi husargeneralen Protassovs och fröken-grefvinnan Bludovs försök att störta den katolska läran i Lithauen samt Muravjeffs framställning om undertryckandet af polackarnes resning. Härtill kommer, i utdrag från Ny illustrerad tidning och och Aftonbladet, Mikael Bakunins tal och skrifvelser om ryska förhållanden och berättelsen om huru det i Stockholm festades år 1863 för den ryske patrioten. Att sådana effekt-stycken som Vera Sassulitsch frikännande och Alexander II:s mord ej blifvit bortglömda är naturligt.

Då bokens pris är ytterst lågt och mången säkerligen skall göra eller förnya sin bekantskap med de af hr Ahnfelt skildrade förhållandena, är det nog troligt att hr Ahnfelt utan någon vår medverkan skall blifva i tillfälle att fortsätta sitt företag.

A. L. S.

Elisabeth Schyen: *Kvindeskjæbner*; tre noveller; Kristiania, Alb. Cammermeyer.

Vi bekänna att det just ej var med stora förväntningar vi öppnade ofvanstående arbete, hvars titel hos oss väckte en bäfvande aning om att vi här skulle möta en ny utläggning af den moderna fråga, som 99 procent af de nutida författarene på det skönliterära gebitet tröskat om och om igen, och detta så grundligt, att det numera är blott de fenomenala genierna gifvet att på detta område frambringa någon saftig och grobar kärna. Och vår aning bedrog oss ej; genom alla de tre noveller, som förenade bära namnet »Kvindeskjæbner», löper som en röd tråd förhärligandet af kvinnan, det stackars snöhvita offerlammet, som mannen, denna inkarnation af brutal sjelfviskhet och cyniskt lättsinne, trampar under fötterna under sin hänsynslösa jagt efter ära eller njutning. Motivet för Elisabeth Schyens diktning eger således ingalunda nyhetens behag — om det nu alls kan blifva fråga om »behag» i sammanhang dermed—, och hon har ej heller förmått aflocka det en enda ny synpunkt, men hennes framställning är — trots ensidighet och öfverdrifter — så full af målande lif och ungdomlig hänförelse, att den ovilkorligen värmer hjertat och rycker fantasin med sig. Förf:s förnämsta tjusningsmedel ligger i stilen, som eger en anmärkningsvärd grad af harmonisk välklang, åskådlig klarhet och färgmättad glöd. Särskildt har Elisabeth Schyen en fin blick för naturens olika skiftningar, och vid återgifvandet af dessa höjer sig hennes framställning stundom till verkligt mästerskap. Liksom »det unga Norden» i allmänhet har förf. af »Kvindeskjæbner» tydligen rönt ett starkt intryck af Jacobsen, »den stora koloristen inom literaturen», och det är säkerligen inspirerad af honom, som hon söker att med glödande färgprakt afmåla verkligheten ända in i dess minsta detaljer. Skada blott att mästarens fina färgsinne hos lärjungen ofta urartar till en verklig färggalenskap. Hon kan ej omnämna den varma potatisen på ett middagsbord utan att förtälja om »den hvidgråa Røg» som uppstiger derifrån, och efter att hafva meddelat oss den intressanta upplysningen, att hennes älsklingshjeltinna uppträder, i grå tygkängor, faller hon strax i extas öfver »hvor dette graa blev fint og blegt i Solen med en let Antydning til Violet». Fantasin löper sig alldeles hufvudyr bland allt detta »blaaviolette, gyldengule, varmt guldhvide og yndefuldt blegrøde», och det skimrar för ögonen som vid åskådandet af en brokig målarepalett.

Rosamunda.

Öfversigt.

Teater. Den stora trumf, hvarmed Nya teatern länge sutit på hand, utspelades den 10 november, då *Gasparone* för första gången uppfördes. Handlingen i denna operett är icke fullt så orimlig, som man är van vid i denna moderna afart af dramatisk diktning, och har dessutom förtjensten att på intet sätt vara anstötlig; men å andra sidan tyckes det som om herrar librettoförfattare icke hade så lätt för att vara roliga, så länge de strängt måste hålla sig inom anständighetens gränser. Åtminstone saknar man i Gasparone den uppsluppna abandon och de tokroliga situationer, hvilka äro kännetecknande för dess mera lättfotade franska systrar.

Några smugglare på Sicilien hafva hittat på, medan de bedrifva sitt olofliga handtverk, att sysselsätta karabiniererna på annat håll genom ryktet att den berömde röfvaren Gasparone befinner sig på ön, och den enfaldige, men för sina utpressningar hatade podestan Nasoni är i liflig verksamhet för att vinna belöningen för hans gripande. Samtidigt intrigerar han för att åt sin narraktige och lättsinnige son vinna till hustru en ung enka, grefvinnan Santa Croce, om hvilken han har sig bekant att hon vunnit en process och med den en miljon. Han lyckas äfven utverka sig hennes ja-ord, naturligtvis förrän han underrättar henne om processens utgång. Den sköna Carlotta har emellertid gjort ett outplånligt intryck på en viss grefve Erminio, och sjelf måste hon äfven i sitt hjerta gifva denne företrädet framför sin fästman, den nästan idiotiske Sindulfo. Hon vill dock icke rygga sitt ord, och då inga öfvertalningar hjelpa, griper Erminio till det djerfva medlet att, begagnande sig af Gasparones namn och med tillhjelp af smugglarne, först gripa Sindulfo och sedan om natten intränga till den älskade och affordra henne den nyss vunna miljonen. Sedan förmögenheten är borta, ser podestan helst att han slipper sin tillkommande svärdotter och frikallar henne från det gifna löftet, hvarefter grefve Erminio ger sig till känna som ministerns systerson, får Carlottas hand och låter den stackars duperade podestan egenhändigt öfverräcka åt henne den röfvade miljonen som bröllopsgåfva. Den hedersmannen Nasonis vrede öfver att hafva blifvit så grundligt lurad lindras dock något af att han åtminstone återfår och för egen räkning behåller den af Carlotta frikostigt beviljade lösepenningen för Sindulfo.

Utom de nämda personerna förekomma ännu i stycket Carlottas duenna samt värdshusvärden Bennozo och hans muntra hustru Sora, alla tre såväl i musikaliskt som dramatiskt afseende mycket

tacksamma partier. Tyvärr hade endast den sistnämda i frk. Grönberg en representant som, jemte sin musikaliska talang, i rolen kunde inlägga allt det sprittande lif och den uppsluppna munterhet, som ju äro hennes starka sida. Hr Paulsson som Bennozo hade visserligen gjort ett stort steg framåt sedan sitt uppträdande i Nürnberger dockan, men både spel och sång besväras fortfarande af en ovighet, som föga passar för operetten, der just smidighet och lif äro nödvändiga vilkor för framgång. Hvad fru Arppe beträffar, måste man vara henne tacksam för att hon räddade stycket genom att öfvertaga duennans, i följd af sjukdomsfall ledigblifna rol, i synnerhet som detta otvifvelaktigt skedde med fullt medveten uppoffring från hennes sida. Ty att hon icke helt och hållet skulle kunna öfvervinna svårigheten af det för henne främmande språket och i följd deraf icke heller lyckas förläna rolen dess rätta komiska färg, var ju naturligt. Den kärlekskranka damens förtviflade »Stosseufzer» i kuppletten »nu fins ju inga karler mer» blef derför något matt och slog icke rätt an på publiken, ehuru den, liksom de öfriga sångpartierna, i musikaliskt afseende utfördes väl. Styckets hufvudroler, Carlottas och Erminios, uppburos värdigt af frk. Wessler och hr Brander. Den förra, som jemte frk. Grönberg var styckets musikaliska stödjepelare, aflade här ett nytt prof på sin vackra och mångsidiga talang. Såväl spel som sång karakteriserades af en viss sirlighet, hvilken dock, der så fordrades, öfvergick till täck skälmaktighet.

Här framträdde bjert skilnaden mellan de båda skådespelerskornas, vår teaters enda verkliga lyriska artisters, grundolika naturel. Frk. Wessler, hvars styrka ligger i en halft oskuldsfull, halft raffinerad förbehållsamhet, hvilken blott låter en ana de känslor, som dölja sig under den, begagnar för att vinna den önskade effekten ett visserligen icke omedvetet, men af en viss blygsamhetskänsla tygladt koketteri, och då hon förstår att använda detta medel med stor både finhet och virtuositet, förfelar hon sällan att göra intryck, åtminstone på logernas publik, om ock parterren någon gång tyckes önska en starkare chargering. Frk. Grönberg åter, hvars koketteri än naturbarnets, försmår att i en afundsjuk slöja hölja sina känslors lifliga behag. Hon tvärtom, så att säga, öfverflödar af oförbehållsamhet, och i det hon så helt och hållet hängifver sig, eröfrar hon oemotståndligt hela salongen från golf till tak, och den kraftiga applåden nedtystar en och annan hyperestetikers betänksamma mummel. Hvardera utgör i sitt slag en prydnad för vår teater och kompletterar den andra förträffligt.

Styckets mest burleska personer äro podestan, hr Riego, och Sindulfo, hr Wilhelmsson, båda rätt roliga, i synnerhet den senare, hvars såväl mask som spel voro ytterst skrattretande.

Musiken är, som man kan vänta af Millöcker, full af lekande melodiösa motiv, hvilka säkert länge komma att lefva på

allmänhetens läppar. Vi nämna blott karabinierernas kör »vi Gasparone knipa», som utfördes med god nyansering af gardets sångare, den tokroliga duetten »det var en kolsvart natt», Carlottas och Erminios stämningsfulla duett »vackra herdinna, hvad är en kyss», oberäknadt de pigga kupletterna i sista akten, hvilka för tillfället inflätats och voro satta i musik af kapellmästar Hrimaly till ord af hr Molander. Mest anslog dock tarantellan i första akten, hvilket motiv sedan återkommer i början af andra akten och i tredje aktens final, och som sjöngs af frk. Grönberg med mycken abandon och dansades charmant af fru Littzons unga balettkår, som lofvar att göra vår teater all heder, om den går så raskt framåt i artistiskt hänseende, men i öfrigt förblir hvad den är.

Hvad slutligen uppsättningen beträffar, så stod den öfver allt beröm. De stilfulla och eleganta kostymerna, utarbetade med en smak och en noggranhet, som sträckte sig till minsta detalj, gjorde både garderobieren och koaffören heder och öfverglänste vida hvad utländska operettscener, åtminstone de tyska, bjuda i detta afseende. Dertill kom den måleriska effekt, hvilken åstadkoms genom baletterna och kören, hvilken senare icke allenast ljöd fulltonigare än vanligt, utan äfven genom sina artistiska grupperingar och sitt liffulla stumma spel bar vittne om, att åt denna icke oväsentliga detalj egnats en hittills ovanlig omsorg. Skada blott att all denna möda och alla dessa kostnader uppoffrats för vinnande af ett resultat, som knappast kan kallas en seger för den dramatiska konsten. Vi vilja icke lägga denna omständighet direktionen till last, ty det ekonomiska resultatet bevisar bäst nödvändigheten af att tillmötesgå publikens önskningar, men månne icke, om Nya teaterns personal kunde rekryteras med en jeune premier och en karaktersskådespelare i den högre genren, en omsvängning i publikens smak skulle inträda till fördel för den goda repertoaren. Att ega en tragedienne med så framstående begåfning som fru Brander, men i brist på en värdig motspelare nödgas låta henne uppträda i till det mesta obetydande roler, kan måhända vara ekonomisk sparsamhet, men är otvifvelaktigt ett konstnärligt slöseri.

Det synes kanske djerft nog att hoppas på en smakförbättring med fakta från denna höst för ögonen, ty den allmänhet, som belönar ett så värdefullt och väl speladt drama som »Geografi och Kärlek» med tre medelmåttiga hus, men deremot till den grad tjusas af den flygande dansösen Grigolatis' konststycken, att teatern, när hon uppträdde, kunde ståta med lapp på luckan, har ingen rättighet att klandra direktionen, om den slår mynt af denna samma publiks smakriktning. Nya teatern har tyvärr icke råd att uppfostra allmänheten, utan måste med eller mot sin vilja tidtals fästa afseende främst på penningeförtjensten, såväl för att dessemellan kunna bära förlusterna, som för att vinna tid till införande af värdefullare stycken, hvilkas öde dock blir

att med knapp nöd hjelpa repertoaren fram öfver en vecka. Om någon, har väl just den nuvarande direktionen tidigare gjort försök med klassiska stycken t. ex. med Shakespeare, men hvad har resultatet varit? Förlusten har förökats, men publikens missnöje icke i samma mån minskats.

Ett glädjande bevis på allmänhetens tillgifvenhet för truppens nestor och den enda kvarlefvan från den »gamla goda tiden» var dock den hjertliga och otvetydigt uppriktiga hyllning, som vid hr Agardhs recett kom denna vår svenska scens stödjepelare till del. Och väl förtjent har han gjort sig af vår tacksamhet. Han återkallar ju för oss de bästa minnena från våra teaterbesök, icke dessa flyktiga intryck af en underhållande kväll, utan de djupare känslostämningar, hvilka åstadkommas endast af en verklig dramatisk konst, den som hemtar sina tankar och sin inspiration icke från stundens äflan, från det som för tillfället upprör samhällets dy, utan från det evigt sköna och sanna, som icke vexlar för hvarje opinionens vindfläkt, utan segrande öfverlefver äfven alla kriser. *Hans Lange*, som jubilaren valt för sin recett, har, då stycket för fyra år sedan uppfördes, blifvit utförligt behandladt i Finsk tidskrift, och äfven rolfördelningen var i hufvudsak den samma som då.

När detta lemnas till pressen annonseras ändtligen en novitet, *En parisare* af Gondinet, och är det att hoppas att man om den må kunna använda ordspråket »man väntar aldrig för länge på en god sak».

I Åbo tidning har hr G. C., i ett tillägg till en H:fors korrespondens, tagit oss i sträng upptuktelse för det vi icke skänkt tillbörligt erkännande åt Engelbrecht tournéen, och förklarar detta antingen såsom »bristande omdömesförmåga i sak eller såsom blind partiskhet» för Nya teatern. Vi yttrade dock i oktober öfversigten, till jemförelse mellan trupperna, »att vi gerna skulle se ett utbyte af enskilda skådespelare» och att hr Engelbrechts framgång på grund af hans goda repertoar är »ett beaktansvärdt memento för Nya teatern». Är icke detta ett erkännande både af de enskilda artisternas och repertoarens förtjenster framför Nya teaterns? Vårt omdöme om prestationerna i deras helhet grundade vi, såsom uttryckligen nämdes, på ett begränsadt antal föreställningar, emedan vi icke varit i tillfälle att öfvervara alla, och undantogo vi ytterligare från dessa återgifvandet af »Gengångare», hvarvid nästan uteslutande sällskapets bästa förmågor uppträdde.

Att vår teaterrevy icke skall tillfredställa hr G. C. är lätt förklarligt: vi fästa så mycken vigt vid ett jemnt och ostördt samspel, att vi anse detta vara första vilkoret för en dramatisk föreställnings njutbarhet; hr G. C. uppställer deremot icke en sådan fordran, det hafva vi redan förut haft tillfälle bemärka. Vi påminna oss t. ex. att vi i början af året läste några entusiastiska kritiker i Åbo Tidning öfver talpjeser, uppförda af Frö-

bergska sällskapet, och då vi kort derpå i en annan landsorts hade tillfälle att öfvervara ett par af dessa samma föreställ gar, gjorde de på oss ett ganska Vimmerbyaktigt intryck. tiden åtminstone kunde väl vår förmenta partiskhet för Nya tern icke hafva förblindat oss, utan måste vi taga för gifvet vi mäta efter en annan måttstock än hr G. C., och bedja vi nom icke misstycka om vi vidbli att bedöma den sceniska pr tionen som en helhet, icke efter utförandet af enstaka roler.

Hvad slutligen Nya teatern och vår blindhet för den träffar, så yttrade vi, andra anmärkningar oafsedt, om hela tidrymd öfversigten gälde det slutomdömet, att en liten e tare »utgör för oss den enda ljusglimten i den annars rätt duskiga stämming, som varit förherskande», och fråga nu väl detta med fog kan kallas »ett rent af naift sätt att favorise Men sådana yttranden tydas väl som berömmande nu för ti sedan man mot Nya teatern börjat föra ett på insinuationer grofhet i tonen rikt språk, hvilket icke mera är oväldig kr utan ett hätskt anfallande, hvaraf såväl korrespondensen i tidning, som några af den så varmt sekunderade artiklar i huf stadspressen utgöra profstycken.

G. F.

Bildande konst. Byggnaden vid jernvägstorget helsades ett visst håll, när den kom under tak i höstas, med samma vilja, som byggnadsprojektet tidigare fick röna från ett annat Att röra i alla dessa blandade motiv vore lika obehagligt som ä målslöst. Mestadelen tillhör det menskliga lifvets misär och gerna sjunka tillbaka i det grummel, som röres upp, när någon skall fram.

Ett aktningsvärdt, om också icke just hållbart skäl emot i en byggnad förena den fria konsten och konstindustrin var i tiden den nedsättning och våda, som deraf befarades för den konsten. Derom talar ingen numera, sedan den principiela e som för femton år sen anfördes till förmån för sambyggnaden, vit ett erkändt faktum äfven hos oss. Att bara toppen af k verksamheten skulle vara värd ans och vård, icke stammen oc lägre grenarne påstår väl numera ingen, och då det befinnes o ligt att uppdra en bestämd gräns, der den fria konsten skulle taga och konstindustrin upphöra, utan den förra visar sig hafva naturliga plats endast inom komplexen af de konstalster, med h menniskan älskar att omge sig, så finnas inga principiela skäl, dast lämplighetsskäl, hvarför taflor och statyer, målare och sku rer skulle förvaras och undervisas i en annan byggnad än ko industrins alster och framalstrare. I små konstförhållanden våra fans icke ens dessa lämplighetsskäl: tvärtom behöfde båda parterna slå sig tillsammans för att intressets storlek sk framtvinga byggnaden.

Men den är i alla fall för stor och kostsam. För att

betona detta uppfann man benämningen miljonbyggnaden, och tyckte sig då hafva sagt något riktigt dräpande. Nu kostar byggnaden icke mera än 887,000 mk eller låt vara 900,000, men i alla fall, hvilken anledning till patriotisk indignation att en sådan hop penningar utges för en sak, hvars hela raison d'être är, som bekant, att den hindrar menniskorna från att vara råa. Sant nog att det vore ändock angelägnare att hindra menniskorna från att vara dumma, men för den saken ha redan många miljoner utgetts i form af universitets- och skolbyggnader. Man har icke heller funnit något att anmärka vid att ett årligt anslag, så stort att det motsvarar hela detta byggnadskapital, af staten tilldelats en teatertrupp, som, derest den gör skäl för sig, verkar i samma riktning som de bildande konsterna, men skilnaden lär väl vara att dessa äro stumma och icke ha någon betydelse för språkfrågan.

Skulle man, med godkännande af byggnadens ändamål, ändock anse att den är för stort tilltagen, så må man betänka att de båda föreningarna ha för sina skolor och samlingar upphyrda: Föreningen för konstfliten två våningar i Ekbergska huset samt en sal och två rum i Åbergska, Konstföreningen åter en våning om 12 rum i sistnämda hus samt hela beletagen vid gatan i Folkbiblioteket. Lägger man alla dessa våningar tillsammans, fås redan en byggnad större än ett vanligt privat stenhus, men dåraktigt hade visserligen företaget varit, om man icke tagit huset så stort, att det medgifvit anstalternas tillväxt åtminstone för par mansåldrar framåt. Det gäller här att inrymma icke mindre än tre skolor: Konstföreningens, som räknar vanligen 50—60 elever, Föreningens för konstfliten skola med 200 elever och Industriskolan, som, då den sattes upp af sistnämda Förenings bestyrelse, fick så godt som genast sina afdelningar fulltaliga eller vidpass 80 elever. För all denna undervisning, dess olikartade öfningar och materiel är ingenting för mycket tilltaget i byggnadens två första våningar; för föreningarnas samlingar och expositioner är tredje våningen anslagen, och der blir att börja med ett tomrum, som framtiden får fylla.

Men byggnaden borde hafva gjorts så rymlig, att den kunnat omfatta alla de samlingar, som tillhöra ett nationalmuseum, eller ock står den i vägen för tillkomsten af ett sådant. Man har emellertid icke hört talas om att skolor med deras praktiska uppgift, deras oro och slitage någonstädes införts i de högtidliga rum, der en nation samlar tillhopa bilden af sin kulturutveckling. Den nu uppresta byggnaden är väsentligen att anse som en uppfostringsanstalt, der äfven samlingarna afse utbildningen af konstsinnet hos nationen. De äro gjorda förnämligast ur rent artistisk synpunkt, och de äro de enda offentliga vi ega af denna art. Det är visserligen sant att i dem ingå hvad som fins samladt af inhemsk konst, och då denna är sjelfva blomman af nationens produktion, borde den icke saknas i ett nationalmuseum. Men det är då i alla fall med föga mer än en fjerdedel af öfversta våningen, som det nya huset står i vägen för ett sådant, och det kan väl bli fråga om,

när i tidens fullbordan ett Nationalmuseum kommer till stånd, l
ruvida ej en del af samlingarna må flyttas öfver och ersättas n
t. ex. kopior af den utländska konstens mästerverk.

Ett skäl, som stundom anförts mot byggnaden, är den inve
lade grundtanken, enligt hvilken två privata föreningar skola sa
arbeta i ett hus, som tillhör staten. Sådant har man ingenstä
sett; administrationens formalism och privata föreningars egen
lighet och oregelbundenhet är en förknippning full af konflik
menar man. Hittills har allt emellertid gått ganska bra; ett bc
eller hvilken annan byggherre som helst skulle egt mera begr
sade tillgångar, men säkert icke mera upplysning, välvilja eller
tresse för saken, än som kommit företaget till del från de ledande st
männen, cheferne i Finans-expeditionen, under det decennium sa
der förberedts. Framtiden skall visa huru Föreningarna slå sig
tillsammans. Med stor skicklighet har arkiteten fördelat lokalerna
att Konstföreningen har rum för sina anstalter i byggnadens ve
hälft, Föreningen för konstfliten, som behöfver långt större utrym
den öfriga och större delen af huset. Paradtrappan, egentligen
sedd för dem, som besöka samlingarna, står äfven i kommunika
med skollokalerna, men den dagliga stråkvägen dit går genom
dörrar, som finnas för Konstföreningen i husets vestra, för Före
gen för konstfliten i dess östra ända. Går det ändock icke
sämja eller om privatföreningar visa sig vara för svaga att u
hålla vidgade anstalter, är husets bestämmelse på intet sätt förf
Staten öfvertar skolorna, och så kommer större delen af det s
läroverk till stånd, hvarom Ständerna petitionerade vid 1877
landtdag.

För beskrifningen af byggnadens inre måste vi hänvisa
Tekniska föreningens Förhandlingar, 1885 h. 2 o. 3, der arkite
hr Th. Höijer publicerat dess fasader och planer. Vi böra
lemna rum för en öfversigt af konstutställningarna under hö
deribland antagligen den sista, som Konstföreningen anordna
gamla foten. Vi lemna ordet åt en som är mera förfaren i
moderna konstnärens uppgift och äflan, erkännande villigt a
äro blott ytligt intresserade för en konst, som vill vara inge
annat än ett tekniskt uttryck för ljus- och formeffekter.
konstnären åter blir en tänkande ande, som söker uttryck för
lifvets rörelser, egna och andras, förstå vi oss kanske bättre på s

C. G. E.

Vi ha småningom blifvit vana att om hösten vänta er
position af hvad hr Edelfelts spirituela pensel åstadkommit u
sommarns lopp. Hoppet slog icke heller denna gång felt.
nan konstnären förde dem med sig till utlandet, der en de
ven lär komma att stanna, stälde han ut i Konstnärsgillets
omkring tjugufem större och mindre dukar, präktiga, soliga l
som väl karakterisera hans nuvarande ståndpunkt och visa
nom i rastlöst arbete att besegra hvarje teknisk svårighet

framställningen af sol och ljus. Hr Edelfelts expositioner äro af allra största betydelse för vårt konstlif, de tillföra de artistiska elementen här hemma en frisk fläkt från konstens stora härdar derute, de sporra till förnyade ansträngningar och gifva sist och slutligen den bästa impulsen af alla: de visa hurusom man skall se naturen med egna ögon och framställa den såsom man sett den, förbehållsam gentemot hvarje doktrin. Den stora publiken mottar återigen af hr Edelfelts hand nyheter, gentemot hvilka den eljes säkert skulle förhålla sig tviflande, om icke rent af afvisande, och hvilka eljes säkert skulle hafva svårt att slå sig igenom. Hans konst verkar sålunda stärkande och befruktande i flere riktningar, såsom all äkta och sann konst gör det.

Det är ju icke så många år sedan ropet på luft och ljus i måleriet höjdes inom den franska målarskolan. De skarpa glansdagrarna, de svarta atelierskuggorna, den Couture'ska asfalten med sina konventionela öfvergångstoner i grågrönt fingo vika från fältet, och den som dessa senaste år varit med om någon salong i Paris, häpnar öfver att se huru snart atelierdörren kommit på vid gafvel och nu leder rakt ut, icke blott till skuggans lugnare och mera entoniga belysning, utan ända ut i det grannaste solsken med hela dess mångfald och reflex.

Sommar efter sommar gör hr Edelfelts pensel nya eröfringar på detta vidsträckta område, som ständigt har att bjuda på nya, oanade färgkombinationer. Om man undantager porträtten af en äldre dam och en rökande man samt den lilla parisermodellen, voro alla dukarna på expositionen friluftsbilder och dertill de flesta bjudande på fullt solsken, från vår mattare blekare nordiska sol till Rivierans intensiva och hvitglödande.

De ämnen, artisten behandlat, voro af det mest varierande slag, mest likvisst figurer med landskapet som bakgrund. I alla händelser kunna de alltid, om man undantager porträtten, delas i tvenne grupper. Den ena, sådan den framträdde på denna och gjort det på föregående expositioner, representeras af dessa ungdomliga kvinnofigurer, här demimonde-damen på promenad i vagn i Boulognerskogen, eller den vackra parisermodellen, nära förvandt till en hel rad unga täcka gestaltningar, som framstälda af hr Edelfelts pensel, alltid finna säkraste vägen till publikens hjertan. Det är ju alls icke fråga om att ej artisten skulle aflockat dessa ofta banala ämnen deras pittoreska intresse, t. ex. de röda färgmotsättningarna i damens kostym eller ansigtets mot det uppspända röda parasollet, sådana hinder äro för resten lätt besegrade af denne konstnär, men det är i alla fall icke inom denna branch, der parisermålaren de Nittis är mästaren, hr Edelfelt gör sina verkliga eröfringar. »Ett barns likfärd», »Gudstjensten i skärgården», »Till hafs», Lördagsaftonen» m. fl. beteckna den väg han gått fram, och från gråstämningen i dessa föregående har han kommit till att framställa den menskliga gestalten i fullt solljus i dessa senare taflor.

Jag tror knappast att någon, som från den ljusfattiga, gråa höststämningen der ute trädde in i expositionssalen, kunde undgå att genom kontrasten än lifligare erfara detta första frappanta intryck: detta är verkligen sol! Solen gassade på de tre pojkarne, som på den största af dukarna sågos i fullt arbete med att tackla en båt. De uppkaflade byxorna och ärmarna hade gett konstnären ypperligt tillfälle att studera hudens fina karnationer i solskenet och åstadkomma något så mästerligt, som den längste gossens tillbakaböjda ben med dess makalöst vackra skuggton, eller det summariskt behandlade hufvudet på den stående gossen, der solskenet endast drog upp en glänsande strimma längs konturen. Det ligger något skildt intressant i den energiska teckningen och de fina, något kantiga formerna hos sådana smala spänstiga gossgestalter, de må sedan i det allmänna omdömet gå och gälla för huru fula som helst, så att man väl kan förstå huru konstnären i sina senare arbeten med förkärlek behandlat sådana. En särdeles liffull skapelse var ju ock den lille parfveln, som i förgrunden andäktigt blickade upp till de större kamraternas verk. Bland mångfalden af barnagestalter, som konstnären framstält, preglar sig denna ovilkorligt i minnet.

Hr Edelfelt hade gjort en hel upptäckt i det gamla Borgå. De gamla röda husen, byggnaderna med sina brutna tak och högst der uppe bland det gröna den hvitrappade kyrkan stodo så kraftfulla i färgen och bröto sig så vackert i åns vattenspegel nedanför, att säkerligen mången häpnade öfver att ämnet icke var något annat än vår vanliga simpla, föraktade småstadsarkitektur. Om något mer än annat borde vara egnadt att sporra våra artister, vore det väl tanken på de stora områden i det alldagliga lifvet rundt omkring oss, som penseln ännu icke berört. Om de bäras fram af en teknik, som ge dem medborgerskap inom konstens vida rike, skola de alltid intressera; oss för den nära förtroligheten, såsom man ju intresserar sig för porträttet af en gammal bekant, andra genom den dragningskraft, som det främmande och osedda besitter. De präktiga enkla bitarna från Borgå visade huru man kan exploatera denna »terre vierge» och göra den fruktbärande.

Taflan framställande den lilla vallflickan med sina lustiga två stramt åtdragna hårflätor och stickstrumpan, som ramen djerft skar af, så att endast en del af händerna med stickorna blef synlig, gaf en värdig typ af hela denna kategori af det unga slägte, som växer upp om sommaren längs landsvägarna och i skogsbackarna kring torpstugorna. Denna och den större duken med skördeflickan vandrande i solskenet med räfsan på axeln framåt gångstigen mellan ängsmarkerna, medan en flik af sjön, kransad af småskog, samt ett gulnadt åkerfält bildade bakgrunden, voro visst i ett afseende de märkligaste på expositionen. Det karakteristiska för den blick på naturen, som framträder i hr Edelfelts senare arbeten, tyckes mig vara den spirituela gransk-

ningen, den reflekterande iakttagelsen. Tänka vi på dessa gossar från i år, på dem från i fjor, på dem från arbetshuset, och man kunde upptäcka ännu andra, så tyckes artisten i dem alla främst sökt »le morceau de facture«. Det lilla vallhjonet och den hemvandrande skördeflickan reflekterade derjemte öfver till åskådaren en sympati, som säkert hade sitt ursprung i artistens egen medkänsla, ty eljes skulle han aldrig framstält de hvardagliga gestalterna så, som han gjort det. Åskådaren glömde derför intet ögonblick huru vackert t. ex. skördeflickans arm modellerade sig i det fulla solljuset, huru fint de bara fötterna tecknade sig i den lätta skuggtonen, eller huru den stickande lilla flickan stod kraftigt och på samma gång mjukt i färgen mot trädstammarna, som veko undan och öppnade ett helt perspektiv till bakgrund.

Expositionen bjöd ytterligare på flere smärre dukar t. ex. den ypperliga färgstudien af stockflötning och den lilla duken med de två flickorna i båten mot en bjert bakgrund af en solig strand i höstdrägt, der den lätt krusade fjärdens yta var behandlad på ett särdeles delikat vis. Från Lüxembourgträdgården funnos åtskilliga fina figurer och grupper af barn och bonner, och sedan dessa »notes et impressions», som man kunde kalla de soliga bilderna från södern, delvis framstälda i akvarell. Den lilla panneau'n från Chantilly verkade som en frisk vårvisa. Det var ingenting annat än några hagtornsträd, som bredde ut sina skära blomklasar i den ljusa vårgrönskan, men de stodo der så fina och luftiga i färgen, att de kunde göra en riktigt glad i hågen.

Sedan hr Edelfelt slog det stora slaget med Pasteurs porträtt, har denna branch af hans mångsidiga talang blifvit skildt känd och både omtalad och omskrifven ute och hemma. Här må derför endast antecknas hans tvenne senaste porträtt: af en äldre dam med en bit af rummet såsom bakgrund, samt af friherre v. Troil, bestäldt af Åbo stad, hvilket fullbordades först senare på hösten och stäldes ut på Konstföreningens exposition, men väl rättast nämnes i detta sammanhang. Gediget målade och nobelt hållna voro ju begge två. Karakteristiken och likheten i damporträttet var frappant, och skildt måste man fästa sig vid huru präktigt handen, som höll spetsnäsduken, var målad. I friherre v. Troils porträtt hade konstnären försmått alla tilldragande accessoarer. Endast lagböckerna och stadsplanen angåfvo ordföranden för Åbo stadsfullmäktige, eljes var hela porträttet hållet i en ytterst diskret färgton.

Konstföreningens vanliga höstexposition bjöd ej i år på något skildt märkligt, ehuru detta kanske endast är en gammal visa, den samma som hvarje år uppstämmes vid parisersalongens öppnande och har till omkväde att den nya salongen bestämdt är sina föregångare underlägsen. Vår exposition fick sin pregel af en mängd unga adepter, framvisande mer eller mindre godt gry. Våra äldre och mera kände konstnärer hade exponerat temligen

sparsamt, och af dessas taflor voro de mest betydande de af staten i sammanhang med förlidet års allmänna konstutställning gjorda beställningarna. Om detta försök att rikta ett blifvande statsmuseum med alster af modern konst kan anses hafva utfallit lyckligt vilja vi ej afgöra, men jemförelsen med liknande förhållanden i andra länder bjuder sig sjelfmant. Då svenska staten t. ex. gör sina uppköp, hembjudes åt densamma ett betydande antal konstverk, bland hvilka valet göres; i år representerade dessa hembjudna verk enligt uppgift sammanlagda en summa af öfver 60,000 kronor. Våra konstförhållanden äro ju betydligt mindre utvecklade, men skulle icke en dylik täflan väsentligen bidraga till deras utveckling?

De för statens beställning utförda taflorna voro: hr Berndtsons »Rast på resan från marknaden», hr Lindholms »Skogsinteriör» och hr Munsterhjelms »Sommarnatt från Ekenäs skärgård». I alla hr Berndtsons taflor ligger en fond af samvetsgrant arbete och ärligt studium, som alltid måste intressera och vinna erkännande. Hans nya tafla tycktes dock ej stå i nivå med det han gjort bäst förut. Den stora duken med vårlandskapet i hårda oförmedlade färger föreföll något tom. Gruppen af återvändande marknadsfolk, två män och en kvinna, som rasta på landsvägen i taflans förgrund, gjorde icke totalintrycket mera harmoniskt, dock medges gerna att en del väl får skrifvas på vår hårda skarpa vårlufts räkning. Sjelfva ämnet låg kanske ej heller rätt för konstnärens temperament. Den raffinerade pensel, som så ypperligt förstod att skildra frukostsällskapet, der bruden sjöng sin visa, skickade sig ej så bra för folkhumorns bredare skiftning; sällskapet vid frukostbordet tolkade förträffligt en episod ur lifvet, medan dessa bönder lemna åskådaren oberörd. Vida intressantare har konstnären skildrat episoden från 1808 års krig, med korporalerne Roth och Spoof i det ögonblick de ur ett bakhåll, vid en vändning af vägen, ge fyr på en fiendtlig transport. Taflan, som jemte ett själfullt behandladt damporträtt exponerades i sammanhang med hr Edelfelts utställning, förlorade visserligen på granskapet med dessa soliga dukar, emedan ljuseffekten just är dess svaga punkt, men den minutiösa penseln har i alla fall återgifvit de båda krigsmännen och deras följeslagare i den spännande situationen på ett förtjenstfullt vis, och det har väckt mer än förvåning att taflan, som täflade om statens pris, hvilket detta år bortgafs för figurmålning, blef förbigången.

Hr Lindholm hade målat för statens räkning en skogsinteriör från Degerö invid Helsingfors. Ämnet var intet annat än en bit skog med en väg, öfver hvilken solskenet faller fläckvis ned genom löfverket, samt i bakgrunden en flik af sjön med en solbelyst strand. Man kan väl säga att taflan är typisk för hr Lindholm, om den ock knappast får räknas bland hans allra bästa. Han hade här behandlat en af dessa begränsade bitar natur, som han kan framställa på ett så fint och känsligt vis, lika godt

hvilket stycke det är, och nu som alltid hade han manligt och ärligt sökt grundtonen ur naturens eget innersta, men åskådaren hade svårt att af alla dessa detaljer kvistar och löfverk, som nog alla mycket riktigt funnos på stället, få en rätt totalbild. För våra landskapsmålare i norden, der den tid, som tillåter dem att måla ute, är så ytterst begränsad, är det allt en svårlöst fråga med dessa stora dukar, målade inne i ateliern. Det händer så lätt att de få på köpet något af den gula atelierdagern och de skarpa luftlösa atelierskuggorna, eller att de göra naturen mera regelrätt, om man så kan säga, mera logisk, än den är. Man må blott tänka på hvilken öfverraskning af reflexer en solstråle kan göra i ett löfverk eller på en figur, som sitter derunder. Hr Lindholm exponerade eljes en liten solig, i varm färgton hållen duk, framställande en rågskörd och en större från bohuslänska skärgården, vacker i stämningen äfven den, med sin långa bugtiga strand, der tången ligger uppvräkt bland de blankspolade låga klipporna, den byiga fjärden och den fint förtonade bakgrunden.

Var hr Lindholms på statens beställning gjorda tafla typisk, kan man godt säga det samma äfven om hr Munsterhjelms. Sommarnatten med dess ljusa drömmande stämning måste skildt tilltalat denna konstnärs subjektiva skaplynne. Väl bjöd taflan på ingenting nytt, hvarken i färg eller ljusverkan, hr Munsterhjelm har sin palett färdig och bibehåller den fortfarande så, men öfver den stora lugna fjärden, deri månen kastar en svag spegelbild, klippan, som reser sig mörk i taflans ena hörn, och båtarna förtöjda nedanför, ligger en stämning, som gör att bland konstnärens många förut sedda taflor med temligen liknande motiv denna stannar säkert i åskådarns minne.

Af öfrige landskapsmålare hade hr Kleineh i år framträdt med en stor utsigt från norska vestkusten, förtjenstfull i många afseenden, men något tung i färgen, för öfrigt anslutande sig till den dysseldorfska riktningen inom den norska målarkonsten. Hr Ahlstedt, som tog statens pris för figurmålning för sin stora skördebild med figurer i landskap, hvilken varit exponerad förut, hade några vänliga småskogsbitar från Åland, rätt saftiga i färgen, ehuru framstälda på det något karakterslösa sätt, som denne målare ofta gör sig saker till.

Det fins bland dem, som hos oss studerat till målare, flere hvilka sedan hamnat som teckningslärare uppe i landsortsstäderna. De sända då och då en duk ned till expositionerna; sålunda hade hrr Muukka och Weurlander i år några landskap på utställningen. Man känner alltid aktning för ärliga sträfvanden jemte en önskan att förhållandena skulle gestaltat sig annorlunda, men man känner äfven på samma gång lifligt att konsten måste vara annat än blott aktningsvärd.

Bland våra äldre figurmålare var hr v. Becker väl representerad genom sin interiör med fiskaren, som knyter nät i stu-

gan bredvid spiseln. Åskådaren känner sig sällan varm inför denne konstnärs taflor, likasom de sällan äro rätt omedelbara, t. ex. de båda smärre dukarna på expositionen, men detta är en »art savant», som i flere större och mera utarbetade taflor gifvit oss präktiga typer ur folkets led, och till dessa sluter sig denna omsorgsfullt utförda fiskargubbe. Hr Liljelund var svagt representerad af sin stora italienska bondflicka och sina två smärre kvinnofigurer. Det är att hoppas att de på intet vis angifva konstnärens nuvarande ståndpunkt. Hr Keinänen hade utom par andra smärre saker några politiserande bönder, som trots många svagheter väckte ett visst intresse År efter år har denne konstnär, som egentligen aldrig studerat ute, ihärdigt arbetat på sitt eget primitiva vis. Man känner aktning för sådana sträfvanden, och när han nu lyckats blifva hovingsk stipendiat, skall det visa sig, om han verkligen har *den naiva blick,* som kan göra något af hans sträfvanden.

Som en representant för den tid, då målarkonsten grydde hos oss, stod på expositionen hr F. v. Wright med sin stora duk: två kämpande tjädertuppar i morgondimman. Den åldrige målarens taflor, med sin glatta penselföring och sina noggrant utarbetade detaljer, stå väl fjärran från det moderna måleriet med dess bemödande att på det noggrannaste iakttaga valörerna, det är färgernas hos föremålen inbördes ljusstyrka. Och dock intresserade denna stora tafla och stod sig bra bland alstren af ung konst, den underbart liffulla karakteristiken af de båda kämpande djuren bar upp den. Man kommer ovilkorligt att tänka på de gamla holländarenes kärleksfullt utförda målningar af nature morte, foglar eller blommor, vid åsynen af bröderne Wrights taflor; äfven här är ett sådant genljud af naturen, att det säkert skall bestå, huru formerna än vexla.

I de ungas led åter stod hr Westerholm med två stora landskap, en björkhage och ett skärgårdslandskap. De två stora taflorna voro nog käckt och raskt målade, utan att dock visa några nya uppslag från i fjor och med något af atelierstämning öfver sig. Intressantare skulle säkert den lilla skogsinteriören från Åland varit, om man blott kunnat komma åt att betrakta den, der den hängde högt uppe i mörkret. Hr Westerholm, som nu först börjat, är stadd i rask utveckling samt har gifvit ett så präktigt löfte, som Eckerö postbryggan förlidet år; ingen fara för att han skall stanna inne i ateliern.

Fröken Schjerfbeck tog i år statens andra pris för figurmålning. Ämnet, som hon behandlat, var Vilhelm v. Schwerins död, framstäld enligt Runebergs dikt i det ögonblick de tre sörjande förmännen och vännerna samlats kring hans bår, redd i en gammal badstuga, medan en sårad krigare upptar venstra hörnet i förgrunden. Utkastet till denna tafla gjordes i konstnärinnans första studieår och hade engång erhållit priset för elever vid Konstföreningens täfling. Det som här skulle framställas, var en

historisk episod eller snarare denna episod i enlighet med hvad den redan förut blifvit framstäld af dikten. Om nu konstnären för sin framställning väljer just samma ämne, som blifvit behandladt i en annan konstform, måste han väl, om han skall lyckas uppväcka ett specielt intresse för sitt konstverk och om det icke skall utgöra blott en illustration, betjena sig af medel, som äro hans konsts egendomliga företrädesrätt. Måleriet har i belysning och ljusverkan ett sådant, mot hvilket det skrifna ordet ej ens närmelsevis kan komma upp. Målarinnan har gjort ett rätt lyckligt grepp i denna riktning, då hon till skådeplats för handlingen valt en gammal badstuga, men att hon ej konsekvent fört tanken igenom, att hon ej gett oss luften och belysningen i denna badstuga, hvilket kunnat tillfört ämnet ett nytt, för framställningssättet betydelsefullt intresse, var ur målerisk synpunkt det största felet. Då skulle taflan alltid intresserat äfven den åskådare, som aldrig haft en aning om det framstälda ämnets betydelse. Att taflan sålunda stannat på halfva vägen var så mycket mer skada, som säkert mycket arbete blifvit nedlagdt på kostymstudier och uppfattningen af figurerna delvis är både känslig och vacker. Frk. Wiik hade ett godt pastellporträtt, käckt utmodelleradt och karakteristiskt. Hennes lilla flicka, som slagit sönder blomkrukan och temligen tung i färgen blickade ned på åskådaren, samt hennes frysande flicka äro väl ej af målarinnans bästa arbeten, men ärligt och samvetsgrant gjorda. Af öfriga målarinnor hade frk. Lundahl ett pastellporträtt, vackert i behandlingen, men med fel i teckningen, sådana hon ofta låter komma sig till last. Frk. Kiseleff hade utstält några välgjorda liljor i akvarell, och en af de allra yngsta, frk. Soldan, gjorde sig bemärkt genom två frilufts studier, der färg och teckning lofvade godt.

Till den allra yngsta kategorin hör också hr Gallén, som gjorde en käck och duktig debut med sina stora dukar: Käring med katt, Porträtt af en enskild person och Familjeporträtt, hvilket sistnämda ännu icke fullt färdigt kom till expositionen par dagar innan den stängdes, så att ref., som endast sett det flyktigt i det rådande höstmörkret, icke kunnat bilda sig något omdöme derom. Gumman, som lockar sin katt, var med på Göteborgs utställningen och har i allmänhet blifvit beskyld för att vara gräsligt ful. Det var hon nog också med besked, men framställningen af denna fula gumma har den stora förtjensten hos ett konstverk, att det är en individ, målaren gifvit oss, icke hvem som helst. Fel i taflan voro påtagliga nog och lätt funna; gumman gjorde intrycket af att vara uppstäld för att målas, händerna hade kunnat vara bättre tecknade o. s. v., men förtjensterna voro så stora, färgen var pålagd så bredt och kraftigt, att duken utom allt tvifvel måste betecknas som ett godt förstlingsarbete. Porträttet af mannen med sin hund hade också delvis förträffliga partier, likasom flere af de små studie-bitarne, målaren stälde ut. Ett fortfarande ärligt arbete skall säkert göra mycket af den unge

målaren. Öfriga debutanter må sparas till dess de infria ett eller annat löfte eller uppträda med mognare alster af sin pensel.

Det är ett glädjande faktum att utländska konstnärer begynt sända en eller annan duk till våra expositioner, om det också icke ännu varit särdeles betydande arbeten. Fransmannen Vernier och svensken Ericson hade hvardera ett mindre landskap, och med nöje såg man här den svenska målarinnan frk. Palms vackra akvarell. Några äldre utstälda taflor af in- och utländske målare, af delvis konsthistoriskt intresse, väckte tanken på ett önskningsmål, som kanske framdeles icke vore så svårt att realisera. Årligen göras ju inköp för galleriets räkning. Hvar och en, som hos oss idkat konststudier, vet huru bristfälligt material här står till buds och huru fåtaliga de profstycken äro, som vi ega af en äldre konst. Vore icke skäl att en eller annan gång, nu då samlingarna få godt om utrymme, skaffa någon god kopia från de stora gallerierna, hvilket icke vore särdeles svårt, då så många af våra konstnärer vistas ute. I Norge har på sådant vis det nyskapade nationalgalleriet skaffat sig alldeles mästerliga kopior, gjorda af Hans Heyerdahl efter gamla italienare. Både skulle detta bilda publikens konstförstånd och lända konststudierna till långt större nytta än ett och annat svagt original, som nu hamnar i galleriets samlingar.

Skulpturen var fåtalig i år, men de få verken karakteristiska och intressanta, särdeles för den, som icke betraktade dem såsom ensamstående företeelser, utan som länkar i konstnärernas utvecklingshistoria. Denna Tidskrift har åtskilliga gånger förut framhållit riktningen i hr Runebergs konst under dessa senare år, och Helsingfors' allmänhet har hunnit göra sig förtrolig härmed genom Runebergs statyn i esplanaden. Konstnärens lilla statyett i gips, kallad »amen», framställande en ung halfvuxen flicka, knäböjande med hopknäpta händer och uppåt riktad blick, visade honom fortgående såsom naturdyrkare utan antika reminiscenser. Det var icke ställningen eller kroppens allmänna skönhet konstnären företrädesvis tycktes hafva sökt, utan mera det egendomliga i dessa halfutvecklade former. Denna egendomliga, smala, långsträckta gestalt, som först verkar mera öfverraskande än angenämt, slutar dock med att intressera genom det själfulla och inspirerade ansigtsuttrycket samt det särdeles enkla behandlingssättet, som så väl stämmer öfverens med ämnet. Ofördelaktigt för ett skulpturverk, som är tänkt och utfördt för att ses från alla sidor, var här att det endast kunde betraktas från en.

Hr Vallgrens uppfattning i porträttbysten af målaren Edelfelt var så pointerad, att den föreföll nästan som en opposition mot att ämnet kunde uppfattas på annat vis. Om man dervid hade någon annan åsigt än konstnären, så visste han att genom en kraftig utmodellering och djerf behandling gifva skäl för sin. Med glädje såg man frk. af Forselles tvenne byster, vittnande om huru allvarligt och djupt den unga konstnärinnan tagit sin upp-

gift. Formerna hos hennes tänkare voro uppfattade både med känsla och, förstånd, det hela var hållet starkt dekorativt. Karakteristiken i det gamla kvinnohufvudet var fin och liffull, väl uppburen af bronsens vackra färgton, och utförandet visade ett framsteg i den mera samlade behandlingen af planerna. Slutligen är att anteckna en porträttmedaljong i demirelief af hr Stigell. Under expositionens fortgång tillkommo äfven hans tvenne små utkast i lera af Väinämöinen och Ilmarinen, bestämda att utföras för Studenthuset, om hvilka det väl än vore förhastadt att bilda sig någon definitiv uppfattning eller anställa några jemförelser mellan tidigare behandling af ämnet.

Chbds.

Julliteratur. För den som under helgens stillare stunder söker vederkvickelse för sitt sinne inom poesins fridlysta område, kan väl ingen julgåfva vara mer välkommen och värdefull än *Snoilskys Svenska bilder,* som till denna jul utkommit samlade i en upplaga. Här äro sammanförda icke blott hans bilder ur den politiska historien, såsom Gustaf Wasa, Stenbocks kurir, Lützen o. s. v. utan äfven de som beröra literatur- och kulturhistorien, I Svedenborgs trädgård, Amaryllis, En afton hos fru Lenngren m. m. För de flesta äro dessa dikter välbekanta och afhållna vänner, och den som känner dem blott delvis eller alldeles icke, är här i tillfälle att lägga sig till dem i en enkel och billig upplaga och knyta en bekantskap, som när den knutits, räcker för lifvet. — En nyhet inom den bundna formens område, som blifvit emotsedd med mycket intresse, är den nya diktsamlingen af *hr K. E. Wichmann,* som nu i åtskilliga år under sin verksamhet vid folkskoleseminariet i Nykarleby alls icke låtit höra af sig. Utan att beteckna något nytt uppslag, äro hans *Bilder och ballader* ett nytt bevis på en omisskännelig skaldegåfva. Hr Wichmanns hänförelse är icke längre blind, som Gånge Rolfs kunde vara förr,. och det är med orätt en och annan vemodig ton undslipper förf. vid tanken på det förflutna. Ty i stället ha tankarna vunnit i innehåll och djup och diktionen blifvit åskådligare, rikare och jemnare. Detta gäller i synnerhet balladerna, der den götisktromantiska formen kan vara af förträfflig verkan. Denna form är förf:s egentliga element, der blir han lättast varm, der får sången lättast sin lyftning. Icke blott i sina »forntidsbilder» samt i sina »finländska bilder och ballader», som mestadels beröra vår äldre historia; äfven på sina vandringar i Danmark och Norge omges han af samma fornnordiska sagoluft. Denna form är väl icke modern, men den uppbäres af en äkta poetisk halt, som i denna samling saknas blott få ställen. Det varma sinnet, den glada tron, den manliga hänförelsen skall göra hr Wichmanns nya dikter till en uppfriskande julgåfva bland det myckna nedslående »moderna». — Bland diktarne på finska språket ställa vi främst *hr J. H. Erkko,* hvars första dikthäfte förskaffade

honom ett namn som idyll- och naturskald, men som under de senaste åren inslagit en för hans naturel fjärran liggande, realistikt-tendensiös riktning, såsom ock i Tidskriften framhållits. Han framträder nu med ett litet dikthäfte under titel *Havaittuani,* hvars första afdelning går i de senaste årens tonart, medan den andra uteslutande är egnad åt religiös diktning, ett område der förf. bör kunna återfå ungdomsdikternas naturlighet och poesi. — *Kasimir Leino* är ett af den finskspråkiga diktningens många nya namn. De *Runokokeita,* dikttörsök, som han till denna jul offentliggjort, vittna om ett skaplynne vidt skildt från Erkkos. Hr Leinos första inspiration har tydligen ej som dennes härflutit från omedelbar naturåskådning, utan från läsning, och han är synbarligen starkt påverkad af Runeberg och Topelius. Detta icke som skulle hr Leinos diktning vara medveten imitation: den känslans värme och sinnets lyftning, som röjer sig i dessa poesier, skola väl småningom föra honom in på en egen bana, till en sjelfständig syn på tingen. Till häftet är fogad en novell „Emmalan Elli‘, en modern verklighetsdikt utan synnerlig originalitet.

Vi komma nu öfver till kalendrarna och ströskrifterna, amfibier, som lefva både af prosa och poesi och för hvilka julmarknaden alltid varit ett förlofvadt land, der de äfven denna gång uppenbara sig med vanlig talrikhet. — *Svenska Folkskolans vänners* kalender har kommit oss till handa medan detta tryckes, och för att icke den anmärkningsvärdaste bland kalendrarna må saknas i Tidskriftens julöfversigt nämnes den här främst bland dem alla; framdeles under gynsammare förhållanden torde den påkalla en närmare redogörelse. — *Finsk kvinnoförenings* kalender *Excelsior* utkommer i jul för andra gången och så fyndigt tryckt, att man ej vet hvilkendera afdelningen som kommer först, den svenska eller den finska. Här omvexla en massa uppsatser, strödda tankar, novelletter och verser af kända och mindre kända namn och signatyrer, på svenska sidan Z. T., Emma Åström, Th. Lind, Jonatan Reuter, A—i —a, Aarne, Maria, Aina o. s. v.; på den finska Minna Canth, E. Stenius, Emma och Elisabeth samt en hop små och stora bokstäfver. Hvar förf. står för sin åsigt, säger Föreningen i företalet, och det är ganska klokt sagdt. I årsberättelsen framhålles hurusom Föreningens arbete alltmera gått i praktisk riktning, och i ett program för kvinnofrågan inbjudes till allmännare deltagande i detta arbete och bildande af filialföreningar. — En annan kämpe för kvinnans deltagande i kulturarbetet, *Framtid,* som icke är Finsk kvinnoförenings organ utan utgifves anonymt, har utkommit med sin tredje nummer. Äfven här möter oss en massa små uppsatser och signaturer: man är upprörd öfver hr Jarl Hagelstam, eller man klagar bitterliga öfver stadsfullmäktiges gemenheter mot frk. Rosina Heikel och låter dem stå för saken; i en tredje uppsats tecknar hr R. Hertzberg en bild af Finlands första målarinna från 30-talet frk. M. W. Rotkirch, i en fjerde framhålles åtskil-

ligt tänkvärdt i fråga om samskolan och sedligheten o. s. v. — Från denna polemiska tonart hålla sig kalendrarna i Sverige fjärran. Den välkända folkkalendern *Svea* erbjuder i sin fyratiotredje årgång för 1887 som vanligt ett rikhaltigt innehåll med rätt intressanta saker, såsom en liten berättelse af August Strinberg, ett poem af Snoilsky och såsom något för våra läsare särskildt af intresse ett af K. A. Tavaststjerna med lif och känsla utförda biografiskt utkast öfver vår landsman Albert Edelfelt. Dessutom prydes kalendern af en massa illustrationer. — Något anspråkslösare men derför ingalunda att förbises är *Kalender för alla* i en större och mindre edition. Äfven denna kalender är utstyrd med mången täck illustration, bland hvilka åtskilliga af de älskvärda teckningar, Jenny Nyström till denna jul med frikostig hand strött omkring sig. Den är redigerad af H. Lagerbring, och Helena Nyblom, Ernst Ahlgren, August Bondeson m. fl. hafva lemnat sina bidrag, för det mesta i form af små noveller. — Kalendern *Nornan* redigeras af hr G. Nordensvan, och bidragen, både de literära och de illustrerande, äro för det mesta lemnade af författare och artister bland hans jemnåriga. Titelplanchen utgöres af Edelfelts Pasteursporträtt, och till kalenderns första uppsats är tecknadt ett lyckadt porträtt af konstnären, som derjemte lemnar bidrag af sin egen hand. — Allom välbekant är Svenska publicistklubbens tidning *Julkvällen* med sitt omvexlande innehåll af dikt och prosa och sina delvis verkligen fina teckningar. — På senaste tid har den fått tvenne medtäflare i *Norden* och *Julrosor*. Båda dessa äro utgifna af en af representanter från de tre skandinaviska länderna sammansatt redaktion och utmärka sig såväl genom en elegans i utstyrseln, den man hittills icke sett här uppe, som ock genom sitt välvalda och rika innehåll, der de ha att uppvisa namn sådana som Snoilsky, Topelius, v. Qvanten, Skram m. fl. jemte särdeles väl gjorda teckningar af framstående artister, bl. a. af A. Edelfelt. Allt detta gör dem till farliga konkurrenter för publicistklubbens tidning, vid hvars sida de dock torde komma att trifvas rätt bra på månget julbord. — I sammanhang med kalendrarna anteckna vi på det musikaliska området *Th. Linds Kalevalasånger*, satta för baseller altröst med piano af *G. Linsén*, samt *Uusi kannel Karjalasta*, några nya finska folkvisor utgifna af Savokarelska studentafdelningen genom *Ilmari Krohn*.

Af hr *K. A. Tavaststjernas* bebådade stora roman *Barndomsvänner* har, när detta skrifves, endast förra häftet utkommit; Tidskriften förbehåller sig att framdeles med bättre utrymme granska arbetet i sin helhet. Förskottvis må dock sägas att denna bok visar en betydande utveckling af förf:s diktarförmåga. Man hade väl kunnat önska ett och hvarje annorlunda, men hufvudsaken är dock att förf. nu för första gången fått uppslag till karakterer, som kunna utvecklas till verkliga, helgjutna menniskor. Arbetet att dana sådana är vida mödosammare och vida

större än det att »För morgonbris» bland skärgårdens holmar söka fragment af en kärleksdröm eller det att i »Nya vers» till vackra mosaiker sammanfoga lösryckta moment af ett ungdomligt känslolif. Förf. har ej ännu hunnit föra sina personer genom de år, då sinnelaget först får sin egentliga form genom beröringen med lifvets verklighet, d. v. s. dess allvar; men de hafva en utveckling för sig, och man emotser den med intresse. — Från de dagliga tidningarna har allmänheten redan kunnat lära känna den företagsamma *A--i—a:s* pigga reseskildringar från verlsdelarne på hvardera sidan om Medelhafvet. Vi återkomma till dem en annan gång och vilja här blott påpeka att de nu föreligga sammanstälda och omredigerade i bokform under titel *Två finskors lustvandringar i Europa och Asien.* — Pseudonymen *Arne* framträder till denna jul i sitt andra arbete *I tätnande led* med en hurtig och förtrogen framställning ur folkskollärarinnas lif och verksamhet. Den raska humoristiska tonen vid skildringen af lifvet i seminariet, der flickor med kortklipt hår och växta som klädhängare missbruka språket värre än skolpojkar, hålla konvent och göra uppror mot lärarne, blir helt allvarlig, så snart hjeltinnan fått sin egen skola och skall arbeta sig in i folkets åskådning, öfvervinna andras fördomar och inre bekymmer för att kunna verka för sina idéer. Märkvärdigt är att se äfven från folkskollärarnes håll besannadt, att en fullkomlig brytning inträdt mellan vår frisinnade framåtsträfvande folkskola och den konservativa statskyrkliga ortodoxin, som hos Aarne representeras af lektorn sedermera folkskoleinspektorn Saarela. Någon genomförd handling finnes icke, och kvinnan har icke kunnat förneka sig hos förf., då hon slutat boken med ett hopplöst och exalteradt kärleksmotiv, som verkligen kunnat undvaras. — Efter Aarnes skildringar ur folkskollärarinnornas lif är det ej olämpligt att framhålla hr *Anders Allardts* skildringar ur det nyländska allmogelifvet. Vi ha väl ej varit i tillfälle att se den andra samlingen af *Byberättelser,* som ännu icke utkommit: men på grund af den föregående samlingen och en i Tidskriften publicerad berättelse »Tillfälligheter», som ingår i ifrågavarande samling, kunna vi gerna rekommendera den i allmänhetens åtanke. — Det samma kan man knapt göra med hr *Oscar Boehms Folklif,* välmenta men temligen alldagliga skildringar ur samma allmoges lif.

Om den svenskatalande allmogens lif har sina trogna skildrare, så saknar den finskatalande ingalunda sina. Främst i ledet bland dessa står *Päivärinta.* Det är icke nödigt att här anbefalla det nya häfte af *Elämän havainnoita,* n:o 7, hvilket nyss utkommit. De svenska öfversättningarna af förf:s arbeten, som troget följa originalpublikationerna, visa att hans författarskap fortfarande med intresse omfattas af den svenskatalande allmänheten. Vi hafva här att anteckna de tre första häftena af hr R. Hertzbergs talangfullt gjorda men kanske en smula vårdslösade öfversättning af Päivärintas *Sakeus Pyöriäs berättelser.* — En liten novellsamling af *Matti Kurikka* har fått till titel *Pilvien hattaroita.* Det är

strömoln, förf. sett och som för hans fantasi tagit formen af olika slags menniskor, än den finska bondkvinnan, som var kejsar Paul den I:s moder, än den ryske soldaten, son af en finsk stam, som från sitt hem i Tverska guvernementet kom till Helsingfors för att finna en graf, än Kilu-Kalle, Helsingforseländets barn, hvars syster blef skulden till hans förfall. Det är icke utan ett visst anspråk på originalitet, som förf. tecknat dessa skitserade gestalter. Någonting särskildt fantastiskt eller strömolnslikt förete de emellertid icke, men skilja sig från den stora mängden blott genom en viss krystad ton. — Fru *Minna Canth* är det finska eländets tolk. Den rad af dystra bilder, som hon gaf i skådespelet »Arbetarens hustru» — till denna jul försvenskadt af fru H. Winterhjelm — fortsättes nu med berättelsen *Köyhää kansaa,* en trovärdig och djupt gripande skildring af de hopplöst förlorades lif, den dagliga kampen mot fattigdomen, som för den arma arbetarhustrun slutar med vansinne. Fru Canth är ingalunda resignerad som Päivärinta; tanken att »ojemt falla ödets lotter» har upprört henne, och hon tröstar sig icke med att »så en högre vishet bjöd». Likväl förledes hon icke till våldsamheter och deklamerar icke; hon lägger blott fram den nakna verkligheten, men denna verklighet är alltför svart, att läsaren skulle våga göra sina reflexioner annorlunda än förf. vill. I *Hanna* söker fru Canth draga fram i dagen misären hos de s. k. bildade. Hennes tema är ej här nöden utan lasten. »Hanna» blef ryktbar innan den kom ut; man sade att den var hädisk och anstötlig. Någon dålig bok är den ej, ty den är skrifven med allvar. Nutidsdiktningen har redan länge varierat detta tema, och de skrifvande fruntimren ha ren länge fram stält allt hvad karlar heter som vidunder af vederstygglighet. Fru Canth ger dem ej efter i det afseendet. Men hon delar ock deras oförmåga att analysera och följaktligen äfven att rätt skildra männens last. Hon stryker svartkrita i ansigtet på dem, tills de förlora sin individualitet och likna alla andra fula gubbar, med hvilka man skrämmer barn — och fruntimmer. Detta gäller i synnerhet den liderliga kamreraren, Hannas far; den liderlige teologen, hennes fästman, förefaller en smula sannolikare. Bäst är Hannas ungdom skildrad, innan hon ännu begynt malas mellan de två kvarnstenarna, fadern och fästmannen. Det finnes i början af arbetet några kapitel af mästerligt tecknadt skolflickslif. Den outtröttlige hr Hertzberg har redan hunnit öfversätta både »Köyhää kansaa» och »Hanna».

Det kan ha sitt intresse att vid sidan af den kraftfulla, att icke säga våldsamma finska författarinnan ställa *frk. M. Roos*, verldsdamen från Stockholms bildade kretsar, som också värmes af tidens stora frågor, och se huru hon i sin roman *Hårdt mot hårdt* framställer historien om den unga flickan, som, efter det fadern dött och lemnat familjen på bar backe, skall slå sig igenom med sin varma idealistiska tro i kampen för tillvaron. Den digra boken, som anknyter sig till en af förf:s tidigare berättelser,

sönderfaller i två delar, som sammanhänga endast genom hufvudpersonens konsekvent hållna karakter. Det är egentligen i den senare delen den sociala frågan kommer till tals. Der bor hjeltinnan i pension, arbetar på telefonkontoret, tillställer en strejk bland telefonisterna, utsättes för frestelse af direktören för bolaget och räddas slutligen från morfinet af mannen med det rätta hjertat och den hållbara lifsåskådningen. De träffande psykologiska iakttagelserna, den bestämdare teckningen och den klarare stilen vittna om förf:s framsteg och skola helt visst tillvinna boken läsare. — *Hr Hedberg* har i sin *Judas* gjort ett missgrepp deri, att han förvandlat Nya testamentets enkla och fullt menskliga Judaskarakter till en grubblare, en monoman, i hvars dunkla och nyckfulla själslif förf. söker förklaringen till förräderiet mot mästaren. Deremot är den upphöjda taktfulla framställningen af mästaren sjelf samt hans öfriga lärjungar värd allt erkännande. Både i dunkelhet och djup påminner boken om Almqvists Mirjam, och den osökta stilen framhäfver förträffligt en egendomlig biblisk lokalton. — Redan tidigare på hösten utkommo några häften af *August Bondesons Historiegubbar på Dal,* deras sagor sägner m. m. Samlingen föreligger nu fullständig i fem häften och får som sådan rekommendera sig sjelf, till dess Tidskriften längre fram blir i tillfälle att yttra sig om den. — Vi sluta raden af skönliterära arbeten med den samling isländska ättsagor, hvarmed diktarn *hr A. U. Bååth* börjar en påtänkt följd af *Fornnordiska sagor* i svensk bearbetning, som för sin lifskraftiga friskhets skuld kunna anbefallas särskildt åt det uppväxande slägtet. Boken är illustrerad af Jenny Nyström.

Vi komma nu till öfversättningsliteraturen, der som naturligt den finskspråkiga är rikhaltigast. Vi anteckna som det bästa: *Julius Stindes* Familjen Buchholtz, *Turgenjevs* Steppens konung Lear, *Jonas Lies* Familjen på Gilje samt *Mathilda Langlets* Döttrar och mödrar. — I svensk drägt föreligger *Thackerays* spirituela Snobbarnes bok samt en ny godtköpsupplaga af *Paul Berts* Lifvet, i prof. Robert Tigerstedts bekanta öfversättning. Tvenne af *Juhani Ahos* arbeten föreligga likaledes försvenskade: Folklif af hr K. A. Tavaststjerna och Patron Hellman af hr Hertzberg. Vidare *Dostojevskys* Krotkaja, en fin psykologisk skildring, sådan som endast han är i stånd att göra. Hela den lilla gripande berättelsen är en monolog utförd af en man, som i förtviflan vandrar af och an framför liket af sin hustru, hvilken han drifvit till sjelfmord; under sina försök att rättfärdiga sig inför sig sjelf, upprullar han för oss hela sitt själslif på ett sätt, som ovilkorligen rycker en med.

Ännu återstår att taga våra läsares uppmärksamhet i anspråk för några arbeten af allvarsam art. Vid Ahlqvist-jubileet, som firades i slutet på november, ehuru jubilarens sextionde födelsedag inträffade redan 7 aug., utgaf sällskapet Kotikielen seura h. II af *Virittäjä,* der en krets af yngre arbetare på den finska

språkforskningens fält, E. N. Setälä, Aug. Hjelt, den numera aflidne E. J. Chydenius m. fl., samt tvänne äldre vetenskapsmän J. Krohn och Arvid Genetz, egna en hyllning åt veteranen på samma område. — *Omstörtning eller utveckling* är en bok på parhundra sidor, der hr *F. A. Ek* tagit till tals nästan alla nutidens samhällsfrågor. Utan anspråk på att vilja lösa dem granskar han deras dryftning i de senaste årens svenska literatur och deras verkan på dess utvecklingsgång. Han vill finna den svenska tendensdiktningens källor på fyra olika håll, hos Nordau, Ingersoll, George och Spencer, och följer från dem de literära stråtar, genom hvilka nutidsidéerna silat sig in i den allmänna opinionen. — Vi anteckna med verklig tillfredsställelse *Lucina Hagmans* grundliga studie öfver *Fredrika Bremer*. Förf. förenar analysen af hennes arbeten med berättelsen om hennes lif, det bästa sättet att göra en literaturhistorisk studie intressant. Fredrika Bremers betydelse för kvinnofrågan, som för närvarande så lifligt sysselsätter sinnena hos oss, är allom bekant. Finsk tidskrift skall framdeles återkomma till frk. Hagmans arbete. — *Minnesrunor* är en mycket billig samling af korta biografier öfver framstående inhemske män, Lönnrot, Runeberg, Nervander, Snellman, Cygnaeus, Robert Lagerborg m. fl. Till biografierna äro fogade porträtt. Boken har äfven utkommit på finska.

Bland uppbyggelseliteraturen ha vi att nämna tvenne arbeten. *Edvard Evers* lilla bok *Lifsfrågor i kristlig belysning* gör väl icke anspråk på någon sjelfständig eller djupsinnig lösning af tidens svårmodiga tvifvel men erbjuder en god läsning för dem, som med förf. finna lifvets lycka och frid i uppfyllande af kristendomens bud. Läran framställes mildt och utan öfverdrift, men stilen kunde måhända tarfva mera klarhet och skärpa. Den andra boken är en finsk omklädning af den bekanta metodistpredikanten i London *C. H. Spurgeon* med titeln *Tähkäpäitä.*

———

Tjugondeförsta tomens innehåll:

Uppsatser:

Vitterhet:

I bokhandeln:

Öfversigt:

H. 7. T. XXI.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

Juli 1886.

Innehåll:

Helsingfors, J. Simelii arfvingars tryckeri, 1886.

På *Finsk tidskrift,* som utkommer 1886 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och 8 *Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rbl* för hel och *4 rbl* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi. och 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt.—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tomer återstå endast några tiotal exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

C. G. Estlander, utgifvare, **J. Ahrenberg, Wilh. Bolin, W. Chydenius, F. Elfving, F. Gustafsson, I. A. Heikel, S. Lemström, A. Ramsay, M. W. af Schultén, E. Schybergson, M. G. Schybergson, R. Tigerstedt, J. J. Tikkanen, R. F. v. Willebrand.**

På Redaktionens bord äro inlemnade:

Från **G. W. Edlund,** H:fors: Ohjesääntö linnapalveluksesta (Suomen asevelvollisten oppikirjoja n:o 8).

Från **J. Arrhenius,** Sthlm: Handledning i mejerihushållningen, af *Nils Grotenfelt,* 2 uppl. Från **Bokförlagsföreningen Vår tid,** Sthlm: En kämpande ande, tre religiösa dikter af *Lotten v. Kræmer.* Från **Alb. Bonnier,** Sthlm: Handbok för hästvänner, af *C. G. Wrangel,* h. 12 & 13. — Konsten att spara, af *M. Langlet.* — Svart på hvitt, af *F. Hedberg,* d. I, h. 5 (slut). — Den moderna socialismen, af *Emile de Laveleye,* h. 1. — Mor och dotter, af *G. Ohnet.* — Under kampen för bröd, af *J. Lindström* (Saxon). — I skånska stugor, af *H. Wranér.* — Konstnärslif, af *E.*

H. 8. T. XXI.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

Augusti 1886.

Innehåll:

Helsingfors, J. Simelii arfvingars tryckeri, 1886.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1886 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och 8 *Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rbl* för hel och *4 rbl* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi. o h 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt.—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tomer återstå endast några tiotal exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

C. G. Estlander, utgifvare, J. Ahrenberg, Wilh. Bolin, W. Chydenius, F. Elfving, F. Gustafsson, I. A. Heikel, S. Lemström, A. Ramsay, M. W. af Schultén, E. Schybergson, M. G. Schybergson, R. Tigerstedt, J. J. Tikkanen, R. F. v. Willebrand.

H. 9. T. XXI.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

September 1886.

Innehåll:

Med detta häfte följer en förteckning öfver de nyare arbeten, som utkommit på W. SÖDERSTRÖMS förlag i Borgå.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1886 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och 8 *Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rbl* för hel och *4 rbl* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi. o h 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt.—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tomer återstå endast några tiotal exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

C. G. Estlander, utgifvare, J. Ahrenberg, Wilh. Bolin, W. Chydenius, F. Elfving, F. Gustafsson, I. A. Heikel, S. Lemström, A. Ramsay, M. W. af Schultén, E. Schybergson, M. G. Schybergson, R. Tigerstedt, J. J. Tikkanen, R. F. v. Willebrand.

H. 10. T. XXI.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

Oktober 1886.

Innehåll:

På ***Finsk tidskrift,*** som utkommer 1886 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och 8 *Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rbl* för hel och *4 rbl* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi. o h 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. . (okt.—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tom r återstå endast några tiotal exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

~~~~~~~~~~
~~~~~~~~~~

H. 11. T. XXI.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

November 1886.

Innehåll:

Helsingfors, J. Simelii arfvingars tryckeri, 1886.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1886 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och 8 *Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rbl* för hel och *4 rbl* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi. och 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt.—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tomer återstå endast några tiotal exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

C. G. Estlander, utgifvare, **J. Ahrenberg, Wilh. Bolin, W. Chydenius, F. Elfving, F. Gustafsson, I. A. Heikel, S. Lemström, A. Ramsay, M. W. af Schultén, E. Schybergson, M. G. Schybergson, R. Tigerstedt, J. J. Tikkanen, R. F. v. Willebrand.**

~~~~~~~~

På Redaktionens bord äro inlemnade:

Från **G. W. Edlund**, Hfors: Vår styrelse och våra landtdagar, af *Edv. Bergh*, h. 13—14. — Tankar i politiska frågor, af *Nemo*. — Vid möten och sammanträden, af F. *Heikel*. — Käsikirja maanviljelyksessä, kirj. *J. Arrhenius* ja *C. A. Lindqvist*, 2:nen osa: Karjanhoidon perusteet, 3:s painos. — Nu och förr, af *A. Schauman*. h. 5. — Sångarkören M. M:s färd till Stockholm, af *H. E. A.* Från **W. Söderström**, Borgå: Samling finsk skönlitteratur i svensk öfvers., II: Folklif, af *Juhani Aho*. — Vaihdokas, kirj. *J. Reijonen*. — Vähäinen Suomalainen lukukirja alotteleville, toim. *E. N. Setälä*, 2:nen painos. — H. K. M:s bränvinsförordning af den 16 juli 1886. — Sakeus pyöriäs, af *P. Päivärinta*, öfvers. af R. Hertzberg. — Pilvien hat-
~~~~~~~~

H. 12. T. XXI.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

December 1886.

Innehåll:

Helsingfors J. Simelii arfvingars tryckeri, 1886.

F. Gustafsson och **M. G. Schybergson**, utgifvare, **C. G. Estlander, J. Ahrenberg, Wilh. Bolin, W. Chydenius, F. Elfving, I. A. Heikel, S. Lemström, A. Ramsay, M. W. af Schultén, E. Schybergson, R. Tigerstedt, J. J. Tikkanen, R. F. v. Willebrand.**

På Redaktionens bord äro inlemnade:

Från **G. W. Edlund**, Hfors: *Minna Canth,* Lifsbilder från finska hem, II: Hanna, öfvers. af R. Hertzberg. — Två finskors lustvandringar i Europa och Afrika, af *A—i—a.* — Käsikirja maanviljelyksessä, kirj. *J. Arrhenius*, ja *C. A. Lindqvist,* 2:nen osa: Karjanhoidon perusteet, 3:s painos. — Ilvola, djursagor med teckningar, öfvers. fr. finskan. — Minnesrunor öfver några vår odlings män, af *F. B.*, med porträtter. — Betlehemistä Golgatalle. — Aurinko saattaa sen ilmi; kertomus *Fr. Hoffmann'ilta,* suom. — Meterförvandlingstabeller. Från **W. Söderström**, Borgå: Lukemisia lapsille, kirj. *Z. Topelius,* h. 1. — Lefnadsteckningar, af *R. Hertzberg,* I. — Kongo, uusi vapaavaltio mustien maanosassa, kirj. *H. M. Stanley,* II, 6—7 & 10—11 v. — Vartianääniä Suomen sionista, toim. *E. Bergroth,* 3—4 v. — Saksan kielen alkuharjoituksia, toim. *H. Paul.* Från **G. W. Wilén**, Åbo: Terveydenhoito-oppi, tehnyt *Fr. Erismann,* suom. J. Collán, jälkimäinen osa.

Från **W. Bille**, Sthlm: Nederländernas frihetsstrid, af *J. L. Motley,* h. 16—17. Från **Alb. Bonnier**, Sthlm: Hemläkaren, af *W. Uhrström,* h. 11 (slut). — Små själar, af *Anna Wahlenberg.* — Undersökningar i germanisk mythologi, af *V. Rydberg,* h. 5—6. — Historiegubbar på Dal, af *A. Bondeson,* h. 4—5 (slut). — Berättelser af *J.,* h. 7—9 (slut). — Bilder ur allmänna historien, af *C. Kastman,* 4 uppl. — Den moderna socialismen, af *E. de Laveleye,* h. 4. — Millie Jocelyns öden, ber. af *E. P. Roe.* — Skolkamrater o. a. berättelser, af *E. Wetherell.* — Innan småttingarne somna, sagor af *L. M. Alcott.* Från **A. V. Carlson**, Sthlm: Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige, af *C. M. Rosenberg,* h. 2. Från **Fahlcrantz & C:o**, Sthlm: Svenska biblioteket, h. 62: Naturvetenskaplig boksamling, h. 12. — Praktisk handbok för alla, red. af *W. Köersner*, d. 1 (ur Sv. Bibl.) — Allmän verldshistoria, af *O. Sjögren,* d. 1—2 (Ur Sv. Bibl.) — Svenska barnboken, texten samlad af *J. Nordlander*, teckningarna af *Jenny Nyström.* — Genom Europa, en mellanfolklig barnbok. Från **C. E. Fritze**, Sthlm: Illustrerad idrottsbok, af *V. Balck,* h. 8—9. — Praktisk juridisk handbok, af *S. Lindskog,* h. 6. — Om ryggradssnedheter, af *A. G. Berglind.* Från **Z. Hæggström**, Sthlm: Norman, sv. kalender för 1887, red. af *G. Nordensvan.* Från **Kungsholms bokhdl**, Sthlm: Giftas, af *A. Strindberg,* d. 2. Från **O. L. Lamm**, Sthlm: Lärobok i plan analytisk geometri, af *M. Falk.* — Fornnordiska sagor i svensk bearbetning, af *A. U. Bååth.* — Kortfattad engelsk grammatik för tal- och skriftspråket af *O. Jespersen.* — *Carl von Zeipels* Historiska romaner i urval, I, h. 3. Från **P. A. Norstedt**, Sthlm: *Paul Heyses* Noveller, h. 18. — Snobbarnes bok, af *W. M. Thackeray,* öfvers. — Supinum aktivum och neutrum af participium passivum, af *J. A. Aurén,* Från **J Seligmann**, Sthlm: Svenskt literaturlexikon, af *R. Meijer,* h. 5. (slut.)

Från **A. Cammermeyer**, Kr:nia. Katekismens to første parter, af *O. Björdal,* 2:det opl. — Klinisk Aarbog, meddel. fra Rigshospitalet og Födselsstiftelsen i Kr:nia, III.

Enskilda sändningar. Folkskrifter, utgifna af Kejs. Finska Hushållningssällskapet, 4. (Åbo). — K. Suomen Talousseuran kirjaisia kansalle, 13 (Turku).

Tidskrift utgifven af Pedagogiska föreningen i Finland, red. af C. Synnerberg, 1886, h. 5 innehåller: kapitel ur latinska syntaxen, 2, af J. A. Heikel; tietoja Kuopion trivialikoulusta 1787—1841, af J. M. S.; den naturliga metoden vid undervisningen i moderna språk, af Edla Freudenthal; referat af Pedag. föreningens förhandlingar; literatur; notiser.

Pedagogisk tidskrift, utg. af H. F. Hult, 1886, h. 11 innehåller bl. a.: om vetenskaplig lärobok i elementar geometri, af K. H Sohlberg; prof. E. Tegnér mot Rättstafningssällskapet, af A. Schagerström; kongl. beslut; personalnotiser.

Verdandi, tidskrift för ungdomens målsmän och vänner, 1886, utg. af »Uffe» och L. Hökerberg, h. 4—5 innehålla bl. a.: en latinlärares tanke om latinundervisningen, 2, af P. G. Lyth; återigen några ord om undervisningen i främmande lefvande språk, af O. Örtenblad, pedagogik från 3:dje nord. filologmötet i Sthlm, af F. Palmgren; den skola, »som gått», af Th. Hagberg; för dagen, af Uffe.

Sveriges Ungdom, red. af D. S. Hector, 1886, h. 11 innehåller bl. a.: Till en vän, poem af V. L.: herrgårdskatten, af —ster.; himmelens under, af —br—.; En resa i Norra ishafvet, efter J. Payer (forts.); något om indianerna i Mexiko; lekar; prenumeranternas sida; pristäflan; i bokhandeln; från utrikes; annonser.

Ur dagens krönika, utg. af A. Ahnfelt, 1886, h. 10—12 innehålla bl. a.: kärlek per telefon, af Mark Twain; en antiqvarisk filosofi, af K. Fåhræus; svenska nationalteatrarnas framtid, af G. Nordensvan; om lefvande modeller, af G. Pauli; luthersk papism, af A. F. Åkerberg; från teatrarne, af Habitué.

Sanningsökaren, utg. af V. Pfeiff, 1886, h. 7—9 innehålla bl. a.: öppet bref till våra teologer, af C. C. N.; den förlorade sonen, föredrag af L—n; noism (förnuftstro), af T. Davidson; är religionslöshet tänkbar?, af L—n; Diverse.

Arkiv for Nordisk filologi, utg. af G. Storm, 1886, november häftet innehåller bl. a.: om apokope og synkope og deres forhold til brydningen, af Hj. Falk; Bemerkungen zu den Eddaliedern, I, af F. Detter; ströftåg i Sverges medeltidsliteratur, af A. Schagerström; oldnorske etymologier, af Hj. Falk: bibliografi för 1884, af E. H. Lind.

Das Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes, utg. af K. Bleibtreu i Leipzig, 1886, n:ris 46—48 innehålla bl. a.: die Geschichte der französischen Presse, af G. Glass; skandinavische Litteraturbriefe, af R. Schmidt; auf Seitenpfaden, af G. Karpeles; zum Kapitel von den Redensarten, af G. von Amyntor; aus dem bayrischen Deutschland, af E. Eckstein.

